

Izdaje

VOJNOIZDAVAČKI I NOVINSKI CENTAR

Za izdavača

mr *Stevan* STANOJEVIĆ, pukovnik, načelnik Centra
dr *Nikola* POPOVIĆ, pukovnik, zamenik načelnika Centra

Biblioteka

RATNA PROŠLOST NARODA I NARODNOSTI JUGOSLAVIJE
KNJIGA TRISTA SEDAMDESET ČETVRTA

Monografije

JEDINICA NOV I PO JUGOSLAVIJE
KNJIGA STO ŠEZDESET DRUGA

UREĐIVAČKI ODBOR

Svetozar ORO, general-potpukovnik, predsednik, dr *Slobodan* BRANKOVIĆ, potpukovnik, *Ahmet* ĐONLAGIĆ, pukovnik, dr *Vlado* IVANOVSKI, *Aleksandar* JANIĆ, general-pukovnik, dr *Petar* KAČAVEN-DA, *Rahmija* KADENIĆ, general-pukovnik, *Zdravko* KLANJŠČEK, pukovnik, *Metodije* KOTEVSKI, general-potpukovnik, *Ivan* MATOVIĆ, pukovnik, *Veljko* MILADINOVIĆ, general-potpukovnik, *Antun* MILETIĆ, pukovnik, *Predrag* PAVLOVIĆ, pukovnik, *Radomir* PETKOVIĆ, pukovnik, mr *Stevan* STANOJEVIĆ, pukovnik, *Žika* STOJŠIĆ, general-potpukovnik, *Ali* ŠUKRIJA, *Fabijan* TRGO, general-potpukovnik, *Petar* VISNJIĆ, pukovnik, mr *August* VRTAR, general-pukovnik, dr *Slavko* VUKCEVIĆ, potpukovnik, *Radomir* ĐONDOVIĆ, potpukovnik.

Glavni i odgovorni urednik

Radomir ĐONDOVIĆ, pukovnik

Urednik

Snežana TMUŠIĆ, profesor

Recenzenti

Miloš ŠUMONJA, general-pukovnik
Joco TARABIĆ, general-potpukovnik

Stručni redaktor

dr *Đuro* ZATEZALO

Dušan Baić

ČETVRTI KORPUS
NOV JUGOSLAVIJE

odnosno

PRVI KORPUS
NOV HRVATSKE

Beograd 1990.

UDK 355.486(497.1) 4. korpus NOV Jugoslavije

BAIĆ, Dušan

Četvrti korpus NOV Jugoslavije odnosno Prvi korpus NOV Hrvatske / Dušan Baić. - Beograd : Vojnoizdavački i novinski centar, 1990 (Beograd : Vojna štamparija). - 487 str. : ilustr. ; 23 cm. - (Biblioteka Ratna prošlost naroda i narodnosti Jugoslavije ; knj. 374. Monografije jedinica NOV i PO Jugoslavije ; knj. 162)

Tiraž 2000 primeraka

a) Korpusi u NOR-u - Četvrti korpus NOVJ

U monografiji 1. korpus NOV Hrvatske - 4. korpus NOVJ autor je obradio dejstva korpusa od njegovog formiranja naredbom Vrhovnog komandanta 22. novembra 1942. godine pa do kraja rata. Jedinice korpusa u vreme svog postojanja delovale su na širokom području Like, Korduna i Banije, učestvovala u neprijateljevim ofanzivama na tim područjima, te uspešnim dejstvima prenele slavu NOVJ. Pored dejstava na frontu, autor je u monografiji obradio i različite vidove organizacije i rada korpusa, partijsko-politička i druga delovanja jedinicama korpusa, kulturno-prosvetni rad, rad vojnog pravosuđa, školovanje i dr. U prilogu dat je pregled formacijskih i vanformacijskih jedinica, pregled starešina Štaba korpusa i štaba divizija, te niz autentičnih fotografija i više skica.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Centralna biblioteka JNA

Uvod

Razvoj narodnooslobodilačke borbe na operativnom području 1. korpusa NOV Hrvatske do njegovog formiranja 22. novembra 1942. godine

FORMIRANJE I ORGANIZACIONI RAZVOJ 1. KORPUSA NOV HRVATSKE - 4. KORPUSA NOVJ

Naredbom vrhovnog komandanta NOVJ Josipa Broza Tita, broj 95 od 22. novembra 1942, formiranje Prvi korpus NOV Hrvatske. Njegov komandant bio je Ivan Gošnjak, a politički komesar Većeslav Holjevač.

Istom Naredbom, na području Glavnog štaba NOV Hrvatske formirane su 3 divizije NOVJ: Šesta lička, Sedma banijska i Osmo kordunaška divizija, koje su ušle u sastav Prvog korpusa NOV Hrvatske. Za komandanta Šeste ličke divizije, koju su sačinjavale 1, 2. i 9. NO brigada Hrvatske, postavljen je Srećko Manola, a za političkog komesara Rade Žigić. Komandant Sedme banijske divizije bio je Pavle Jakšić, a politički komesar Đuro Kladarin. U njenom sastavu bila je 7., 8. i 13.¹ NO brigada Hrvatske. Osmo kordunaška divizija imala je u svom sastavu 4, 5. i 6. NO brigadu Hrvatske. Njen komandant bio je Vladimir Cetković, a politički komesar Artur Turkulin.

Na dan formiranja, 1. korpus NOV Hrvatske imao je u sastavu 8 568 boraca koji su većinom bili seljaci srpske nacionalnosti.

Krajem 1942. formirana je Treća kordunaška (15. NO brigada Hrvatske) i 3. banijska (16. NO brigada Hrvatske) koje su ušle u sastav Korpusa. Pod operativnu komandu Štaba 1. korpusa NOV Hrvatske, od 4. januara 1943. god. stavljeni su i lički, kordunaški i banijski narodnooslobodilački partizanski odredi (NOPO), koji su imali 2040 boraca. Tada je korpus u svom sastavu imao 10 167 boraca i rukovodilaca, a krajem januara iste godine u njegove 3 divizije i 3 odreda bilo je 12 307 boraca naoružanih, pored puškama i automatima, i sa 364

¹ Trinaesta brigada »Josip Kraš« (kasnije 13. proleterska brigada Hrvatske »Rade Končar«) i 6. primorsko-goranska brigada, praktično nisu ni bile u sastavu 7. odnosno 8. divizije. Umjesto 13. brigade u sastav 7. divizije 26. 12. 1942. godine ušla je novoformirana 16. NO brigada Hrvatske (3. banijska), a umjesto 6. brigade u sastav 8. divizije ušla je 5. 12. 1942. godine novoformirana 15. NO brigada Hrvatske (3. kordunaška).

Vrhovni štab narodnooslobodilačke partizanske i dobrovoljačke vojske 20. novembra 1942. mijenja naziv u Vrhovni štab narodnooslobodilačke vojske i partizanske vojske Jugoslavije - NOV i POJ. *Zbornik dokumenata i podataka o NOP jugoslovenskih naroda*, tom 2, str. 200 (u daljem tekstu *Zbornik*).

puškomitraljeza, 78 mitraljeza, 23 minobacača i 10 topova.² Navedeni odredi pod komandom i u sastavu Korpusa ostaju do 24. aprila 1943. god. kada se ponovo stavljaju pod neposrednu komandu Glavnog štaba NOV Hrvatske. Samo 13 dana prije 1. korpusa NOV Hrvatske, tj. 9. novembra 1942. godine formiran je Prvi bosanski korpus, tako da su to bile ujedno i prva dva Korpusa formirana krajem 1942. godine na teritoriju Jugoslavije, od ukupno 17 korpusa NOV Jugoslavije koji su formirani tokom narodnooslobodilačke borbe. U 1943. godini formirano je 7 korpusa, a tokom 1944. još 8 korpusa NOV Jugoslavije. Na teritoriji Hrvatske bilo ih je 5, i to Prvi, koji od oktobra 1943. nosi naziv Četvrti korpus NOV Jugoslavije, Drugi, kasnije Šesti, te Osmi, Deseti i Jedanaesti korpus.

Sa formiranjem štaba Prvog korpusa NOV Hrvatske prestala je funkcija Štaba Prve operativne zone Hrvatske (Lika, Kordun, Banija), a na teritoriji Hrvatske ostali su i dalje u funkciji štabovi 2, 3, 4. i 5. operativne zone Hrvatske.

Početkom februara 1943. godine, za vrijeme četvrte neprijateljske ofanzive, 7. banijska divizija izuzeta je iz sastava 1. korpusa NOV Hrvatske i stavljena u sastav operativne grupe, pod neposrednom komandom Vrhovnog štaba NOVJ i POJ. U sastav Korpusa ona se vraća u vremenu od 1. do 8. septembra 1943. bez svojih 3700 boraca i rukovodilaca koji su junački pali u borbi na Neretvi i Sutjesci. U vrijeme njenog odsustva na Baniji su, pored odreda, formirane i dvije nove brigade koje su popunile sastav ove divizije koja se na Baniju vratila sa samo 550 boraca.³

Od 27. juna 1943. godine u sastav Korpusa ulazi novoformirana Unska operativna grupa sastava: 4. banijska i 8. krajiška brigada i tri bataljona Kordunaškog NOP odreda — ukupno oko 2.540 boraca i starješina. Povratkom 7. banijske divizije (11. septembra 1943. godine), radi njene popune, Unska operativna grupa se rasformira, da bi se naredbom Glavnog štaba NOV Hrvatske ponovo formirala 2. februara 1944. godine i po drugi put rasformirala krajem februara 1945. godine.

U sastav 1. korpusa NOV Hrvatske, početkom septembra 1943. godine, ponovo ulaze NOP odredi, i to: Banijski, Kordunaški, Plaščanski, Karlovački i Cazinski, a 30. januara 1944. godine od Kordunaškog, Plaščanskog i Karlovačkog NOP odreda formira se grupa NOP odreda. Iz sastava 1. korpusa NOV Hrvatske izlazi 6. lička divizija 18. novembra 1943. i ulazi u sastav 1. proletarskog korpusa. Krajem januara 1944. u sastav Korpusa ulazi novoformirana 34. divizija. Od maja 1943. godine pa do formiranja 34. divizije, pod operativnom komandom Štaba 1. korpusa NOV Hrvatske, bila je povremeno i 13. primorsko-goranska divizija.

Tako je 1. korpus NOV Hrvatske, početkom februara 1944, imao u svome sastavu: 7, 8. i 34. diviziju, Unsku operativnu grupu, grupu

Admiral flote Branko Mamula, *Prvi korpus NOV Hrvatske i njegova dejstva u jesen 1942. i zimu 1943. godine*, Historijski arhiv Karlovac (dalje: HAK), Zb. 17, str. 147.

³ Milutin Omazić, *O nekim borbama 7. banijske divizije u 4. i 5. neprijateljskoj ofanzivi*, HAK, Zb. 17, str. 250.

NOP odreda, haubički divizion, diverzantski i pontonirski bataljon, auto-četu, i četu za vezu. Mjesec dana kasnije (7. marta 1944. godine) formirana je i Korpusna vojna oblast koja je obuhvatala banijsko, kordunaško, karlovačko, žumberačko, pokupsko-turopoljsko i bihaćko vojno područje, tako da je Štab korpusa imao operativnu i vojno-teritorijalnu ulogu.

Štab korpusa imao je operativni i obavještajni odsjek, odsjek za naoružanje, intendanturu, sanitet i vojni sud, dok je Korpusna vojna oblast, pod komandom zamjenika komandanta Korpusa Stanka Bjelajca, imala: odsjeke za mobilizaciju, saobraćaj, ekonomiju, sanitet, zaštitu naroda i vojni sud.

Prema naredbi Vrhovnog štaba NOV i POJ, 1 korpusa NOV Hrvatske 7. oktobra 1943. godine mijenja naziv u 4. korpus NOVJ sastava: 6. 7. i 8. divizija, banijski, kordunaški, plaščanski, karlovački i cazinski NOP odredi. Istom naredbom i 2. korpus NOV Hrvatske mijenja naziv u 6. korpus NOVJ, a formiran je i 8. korpus NOVJ.⁴ Naziv — udarni — 4. korpus NOVJ je dobio 2. januara 1945.

Od formiranja 22. novembra 1942. godine 1. korpus NOV Hrvatske je i najduže ratovao, tj. do konačnog oslobođenja zemlje 15. maja 1945. godine. On je bio prva i najveća partizanska operativno-strategijska jedinica čiji su sastav činili iskusni ratnici, starješine i borci iz operativnih divizija i u najvećem broju partizani od prvih ustaničkih dana 1941. godine koji su uspješno i kontinuirano razgarali NOP daleko šire od svoga vojno-operativnog područja. To je bila takva snažna operativna grupacija sa kojom su se mogli rješavati najvažniji zadaci rata i revolucije.⁵

Naređenjem Glavnog štaba JA za Hrvatsku, 4. korpus NOVJ rasformiran je 15. maja 1945. godine, a njegove jedinice ušle su u sastav 4. armije, i dijelom stavljene na raspolaganje Glavnom štabu JA za Hrvatsku.

Karakteristike operativnog područja Korpusa

Do odlaska 6. ličke divizije s područja Like novembra 1943. godine, operativno područje 1. korpusa NOVH bila je teritorija Like, Korduna, Banije, Pokuplja, Turopolja, Žumberka, Cazinske krajine, dio Gorskog kotara i dio Dalmatinske zagore.

To je središnji, južni dio teritorije Hrvatske, jedna od najznačajnijih operativnih prostorija jugoslovenskog ratišta, u neposrednoj blizini Zagreba, na komunikacijama koje vode Posavinom, dolinom rijeke Une i od Zagreba preko Karlovca — Siska prema Slavoniji, Bosni i Dalmaciji, kao i od Karlovca prema Lici, Sloveniji, Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju.

Na istoku se prostire do Dubice, a zatim sjeverno od Dubice uzvodno rijekom Savom do ušća Krke i dalje na zapad hrvatsko-slove-

⁵ Zbornik, tom 5, knj. 20, str. 361.

Dr Đuro Zatezalo, *1. hrvatski korpus NOVH*, HAK, Zb. 17, str. 100

načkom granicom do Metlike, te na jug rijekom Kupom do Vinice i rijekom Dobra do Ogulina, a zatim obuhvatajući teritoriju Like proteže se od izvornog dijela rijeke Une i njenom dolinom do Dubice.

To područje obuhvata 15.302 km² (Hrvatska ima 56.538 km²), i prema popisu iz 1931. godine imala je oko 728.000 stanovnika (Hrvatska je imala 3.785.455 stanovnika). Na toj operativnoj prostoriji živelo je raznoliko stanovništvo: Srbi, Hrvati, Muslimani i nešto Židova. Hrvati su živeli pretežno u gradovima, Srbi u malim seoskim naseljima, a Muslimani u Cazinskoj krajini. Vangradska naselja su činila gro slobodne teritorije, te će srpsko stanovništvo biti glavni nosilac NOR-a za sve vrijeme rata.⁶

Prema reljefu to je pretežno talasasto brežuljkasto brdsko područje na 300—400 m/nv, sem Like gde je pretežno kraška visoravan na 500—600 m/nv. Dok se u Lici kao najviši predjeli ističu Velebit (1.758) i Mala kapela (1.280) i Plješevica (1.657), to je na Kordunu Petrova gora (507) i na Baniji Zrinska gora — Samarica (616). Žumberačko-pokupska oblast obuhvata brdski sklop Žumberka (1.118) i niziju Pokuplja i Turopolja između Save i Kupe. Zapadno od Karlovca, južno od reke Kupe i donjih tokova Dobre i Mrežnice takođe je talasasto, brežuljkasto zemljište, kao i Cazinska krajina između rijeka Une i Gline.

Klima je umjereno-kontinentalna sa obilnim (1.150 mm) prosječnim godišnjim padavinama. U toku ratnih godina naročito su se isticale jake i duge zime sa velikim snijegom i niskim temperaturama — do minus 25 stepeni, što je posebno pričinjavalo poteškoće zbog slabo odjevenih boraca i narodu koji je ostao bez svojih domova u Baniji, Kordunu i Lici.

Cjelokupno korpusno operativno područje pokriveno je dobrim dijelom listopadnom šumom i niskim rastinjem (šikare), a Lika crnogoricom, dok su znatne površine pod pašnjacima. Bila je to pretežno poljoprivredna oblast (ratarstvo, voćarstvo, stočarstvo), dok je u Lici stočarstvo imalo veći značaj od ratarstva. Plodno zemljište prostiralo se po dolinama rijeka i potoka, a u Lici u tri veća kraška polja: Ličko, Krbavsko i Gacko i više manjih polja. I pored svih ratnih razaranja i pljačke od strane neprijatelja, ova teritorija je sa vrijednim narodom odanim NOP-u uspjevala da za vrijeme četvorogodišnjeg rata hrani narod i njegove borce, a znatna pomoć pružana je i narodu Dalmacije i Hrvatskog primorja.

Dok se u Lici, pored Plitvičkih jezera, ističu rijeke ponornice, to se na ostalim dijelovima područja nalaze veće rijeke: Glina, Una, Kupa, Korana, Mrežnica i Dobra. Te rijeke bile su dobre prirodne prepreke u odbrani, ali je bilo i poteškoća u prelazanju pomoću oskudnih plovnih sredstava.

Od glavnih komunikacija treba istaći željeznički saobraćaj na prugama: Zagreb—Sisak—Sunja—Dubica; Sunja—Kostajnica—Dvor na Uni-dolinom Une-Bihać i dalje preko Knina za Split; Zagreb—Karlovac—Ogulin—Rijeka; Karlovac—Plaški—Vrhovine—Gospić—Knin; Karlovac—Metlika—Ljubljana i Karlovac—Glina—Sisak.

⁶ Gen. puk. Stevan Ilić, *Operativno-strategijska procjena prostorije na kojoj je djelovao 1. korpus Hrvatske* (4. korpus NOVJ) u toku NOR-a, HAK, Zbornik 17, str. 157.

Ove željezničke saobraćajnice bile su glavno poprište borbi; neprijatelj je želeo da ih sačuva za svoje potrebe, a za NOV da ih uništi i onesposobi za saobraćaj neprijateljevih jedinica.

Već početkom 1942. godine iz saobraćaja je izbačena željeznička pruga Karlovac—Vrginmost—Glina, (kordunaško-banijska pruga), a početkom 1943. iz upotrebe je izbačena i željeznička pruga Oštarije—Plaški—Vrhovine—Gospić—Gračac—Knin (lička pruga). Ostale pruge bile su izložene sve vrijeme rata partizanskim diverzijama i često je na njima bio prekidani saobraćaj.

Ostalu saobraćajnu mrežu sačinjavali su makadamski putevi koji su uglavnom povezivali kotarska (sreska) i opštinska mjesta, i seoski putevi bez tvrde podloge. Nije bilo nijednog asfaltnog puta. Svi su bili meta diverzantskih partizanskih akcija, kako bi se onesposobili za potrebe neprijatelja, rušenjem mostova, propusta i obrušavanjem zemljišta.

Od glavnih kotarskih (sreskih) i opštinskih mjesta treba istaći, u Lici: Gospić, Donji Lapac, Srb, Otočac, Udbinu, Korenicu, Brinje, Gračac, Perušić; u Kordunu: Slunj, Vojnić, Vrginmost, Veljun, Perjasicu; u Baniji: Glinu, Petrinju, Kostajnicu, Dvor na Uni, Klasnić, Žirovac; u Cazinskoj krajini: Cazin, Veliku Kladušu, Vrnograč, Bužim; u Prokuplju: Pisarovinu, Kupinec, Pokupsko, Rečicu; u Žumberku: Jastrebarsko, Krašić, Samobor, Sošice, te Karlovac, Ozalj, Bosiljevo, Dugu Resu, Gornje Dubrave, kao i Ogulin i Plaški. Sve su to bila uglavnom administrativna kotarska (sreska) i opštinska sjedišta, bez razvijene industrije, a sa sitnim zanatstvom.

U cjelini, to je ravničarsko-brežuljkasto-brdsko i djelimično planinsko područje sa šumama, šumarcima, pašnjacima, oranicama i voćnjacima, pitomo, dobrim dijelom rijetko naseljeno i povezano slabim, ali prohodnim putevima. To područje, sa svim karakteristikama zemljišta, pruža dobre i loše mogućnosti vođenja borbenih dejstava, kako odbrambenih, tako i napadnih operacija.

»Područje Korduna, Banije i Like u prvim počecima razvoja NOP-a i dugo kasnije predstavljalo je jedno od centralnih žarišta i okosnicu širenja borbe u Hrvatskoj. Istovremeno, ono je imalo istaknuto mjesto u povezivanju oružane borbe naroda Hrvatske sa borbom u Bosni i Sloveniji. U manjem ili većem opsegu ovo je područje tokom cijelog rata imalo nemali značaj u formiranju oružane snage revolucije i njenih institucija od vitalnog interesa za čitavu Hrvatsku. S obzirom i na zaoštrene nacionalne suprotnosti i masovne ustaške zločine nad srpskim narodom ovi krajevi su imali posebno važnu ulogu u stvaranju i razvijanju bratstva i jedinstva hrvatskog, muslimanskog i srpskog naroda. U ovim krajevima još 1940. godine formirani su okružni komiteti KPH za Karlovac, OK KPH za Liku, te njihovi kotarski komiteti KP koji su objedinjavali rad brojnih partijskih organizacija u kojima je aprila 1941. godine, djelovalo 1.114 članova Partije. Ta snaga KP Jugoslavije u ovim krajevima i masovno učešće naroda u ustanku

omogućilo je kontinuirano razvijanje NOP-a na Kordunu, Baniji i Lici i daleko šire van njihovog područja.⁷

Pošto se nalazilo u centralnom dijelu NDH, i u neposrednoj blizini glavnih mjesta, gdje su Nijemci, Italijani, ustaše, domobrani i oružnici imali svoje jače snage (Zagreb, Karlovac, Sisak, Kostajnica, Dvor na Uni, Bihać, Cazin, Ogulin, Otočac, Gospić), a i zbog razvijenog narodnooslobodilačkog pokreta, ovo područje bilo je stalna meta neprijateljevog napada. Područje je bilo u njemačkoj i italijanskoj interesnoj sferi, koju je dijelila demarkaciona linija: Samobor—Petrinja—Glina—Bosanski Novi.

Vojno operativno područje Korpusa ne samo da je bilo po prostoru veliko nego je tokom rata imalo i vrlo veliki strategijski značaj. Veliki dio te teritorije (Lika, Kordun, Banija, Gorski kotar, Hrvatsko primorje, Pokuplje, Žumberak i Cazinska krajina), bio je krajem 1942. godine oslobođen, pa su je njemački komandanti nazivali »Titovom državom«.

Okupatorsko—kvislinške oružane snage i njihov raspored na operativnom području Korpusa

Nakon kapitulacije Jugoslavije i njenih oružanih snaga aprila 1941. godine, glavnina njemačkih oružanih snaga povučena je radi pripreme za napad na Sovjetski Savez, a u Jugoslaviji su zadržane četiri divizije na području Srbije, Bosne, Hrvatske i Srema. Od ove četiri divizije tri su se nalazile u Srbiji (704, 714 i 717), a četvrta 718. divizija nalazila se na teritoriji novostvorene tzv. Nezavisne Države Hrvatske, uglavnom u Bosni i Hrvatskoj sjeverno od rijeke Save i u Sremu sa štabom u Banjoj Luci. Na području koje su anektirali Nemci, kao u Sloveniji i Banatu, nalazilo se i nekoliko bataljona za osiguranje, te policijske, žandarmerijske i druge jedinice. U Prekomurju i Međumurju nalazili su se dijelovi 3. mađarskog korpusa, u Baranji 4. korpusa i Bačkoj 5. mađarskog korpusa. U Makedoniji i u jugoistočnoj Srbiji nalazila se 5. bugarska armija.

Dio italijanskih oružanih snaga koje su učestvovalе u aprilskom ratu 1941. godine povučen je u Italiju, a glavnina je zadržana u Jugoslaviji. Njihova 2. armija sa četiri korpusa (5, 6, 11. i brzi »Čelere«) i tri samostalna puka držala je teritoriju Slovenije, Bosne i Hercegovine i Hrvatske južno od demarkacione linije koja je, uglavnom, išla pravcem: Vrh (na staroj jugoslovensko-italijanskoj granici) — Lučnice—Ježica—Litija—Cerklje—Samobor—Petrinja—Glina—Bosanski Novi—Sanski Most—Mrkonjić Grad—D. Vakuf—Sarajevo—Ustiprača—Priboj—Priboj—Orlova Cuka—Šar Planina—Tetovo—Ohridsko jezero—Prespansko jezero.

Peti armijski korpus bio je dislociran u Hrvatskoj (Lika, Gorski kotar, Hrvatsko primorje) i to sa divizijom »Lombardija« na području

⁷ Dr Đuro Zatezalo, *Narodna vlast na Kordunu, Baniji i Lici*, Karlovac, 1978, str. 19—21.

Delnica, Novog i Vrbovskog, a sa divizijom »RE« na području Senj, Otočac, Udbina, Gospić. Šesti armijski korpus nalazio se glavnim snagama u Dalmaciji, a manjim u Hercegovini i Bosni. Snage 11. korpusa bile su na teritoriji Slovenije, koju su Italijani anektirali 1941. godine. Brzi korpus »Celare« sa 1. brзом divizijom »Eudjenijo di Savoja« nalazio se u Karlovcu, Ogulinu, Plaškom, Jastrebarskom i Topuskom, dok se 2. brza divizija »Emanuele Filiberto Testa di Fero« nalazila u Sloveniji (Ilirska Bistrica, Sv. Petar).

Na teritoriji 2. italijanske armije nalazile su se i znatne snage granične straže pod komandom 5. i 11. armijskog korpusa, kao i oko 50 raznih samostalnih bataljona za ojačanje i posebne zadatke (karabinjerski, finansiski, crnih košulja i drugi). Ostale italijanske snage nalazile su se u Crnoj Gori, Kosovu i Metohiji i delom u Makedoniji.

Oružane snage tzv. Nezavisne Države Hrvatske koje su se počele formirati u toku aprilskog rata 1941. godine od ustaških emigranata, te pripadnika Hrvatske građanske i seljačke zaštite, koju je prije rata stvorila Hrvatska seljačka stranka i vojnih obveznika, sastojale su se od domobranstva, oružništva i ustaške vojnice.

Domobranstvo je bilo organizovano u pet divizijskih područja (krajem oktobra 1941. godine preimenovana u divizije) i to: *Savsko* — na prostoru Zagreba, Karlovca i Bjelovara, *Osječko* — na prostoru Osijeka, Vinkovaca i Slavonske Požege, *Bosansko* — na prostoru Sarajeva, Tuzle i Travnika, *Vrbasko* — na prostoru Banja Luke, Siska i Otočca i *Jadransko* na prostoru Mostara, Trebinja i Knina. Osim 15 pukova u pet navedenih divizijskih područja (označenih rednim brojevima, sa sjedištima u pomenutim mjestima), domobranstvo je imalo 10 artiljerijskih diviziona, 15 dopunskih bataljona, jednu graničnu brigadu prema Srbiji i Crnoj Gori, tri samostalna puka, nekoliko samostalnih bataljona i diviziona, manji broj aviona i druge manje jedinice i ustanove.

Oružništvo je imalo 4 puka, čiji su štabovi bili u Zagrebu, Kninu, Banjoj Luci i Sarajevu. Ustaška vojnica bila je organizovana po uzoru na fašističke jedinice, a imala je veći broj četa, bataljona i brigada na celoj teritoriji NDH.

Od navedenih okupatorsko-kvislinških oružanih snaga, na operativnom području 1. korpusa NOV Hrvatske nalazile su se uoči narodnog ustanka, 27. jula 1941. godine, italijanske snage i snage Nezavisne Države Hrvatske. Od italijanskih oružanih snaga bila je divizija »RE« na prostoru Senja, Otočca, Udbine i Gospića i 1. brza divizija »Eudjenijo di Savoja« korpus »Čelere« na prostoru Ogulina, Plaškog, Karlovca, Jastrebarskog i Topuskog. Od domobranskih jedinica 3. pješadijski puk nalazio se u Karlovcu, a jedan njegov bataljon u Ogulinu, 11. pješadijski puk bio je u Sisku sa jednim bataljonom u Petrinji i 12. pješadijski puk u Otočcu sa jednim bataljonom u Gospiću.

Do početka narodnog iptanka ustaške satnije (čete) u Baniji, Kordunu i Bosanskoj krajini bile su stavljene pod zapovijedništvo ustaškog pukovnika Tomislava Rolfa, čije je sjedište bilo u Glini, a u

Lici pod komandom ustaškog pukovnika Jure—Juce Rukavine. Od formiranih ustaških satnija, 1. se nalazila u Slunju, 2. u Vojniću, 3. u Vrginmostu, 4. u Topuskom, 5, 6. i 7. u Glini, 8. po dijelovima u Cazinu, Velikoj Kladuši, Vrnograču i Bužimu, 9. pripremna satnija u Petrinji i 10. pripremna satnija u Kostajnici. U Lici, u Gospiću nalazila se jedna bojna od oko 400 ustaša, a po vod od po 30 do 40 ustaša nalazio se u Otočcu, Janjči, Udbini i Medaku, a po jedna desetina u Kosinju, Perušiću, Pazarištu, Bilaju i Lovnicu. U Gračacu i Ogulinu nalazile su se po jedna satnija od oko 200 ustaša. Brojčano jače ustaške domobranske i oružničke snage bile su u Sisku, Petrinji, Karlovcu, Pokuplju i Žumberku.

Od četiri oružnička (žandarmerijska) puka, 1. oružnička pukovnija sa sjedištem u Zagrebu imala je devet krilnih oružničkih zapovjedništva, a tri su bila na operativnom području 1. korpusa NOV Hrvatske i to u Ogulinu, Gospiću i Petrinji.

Krilnom oružničkom zapovjedništvu u Ogulinu bila su potčinjena četiri oružnička voda, i to: vod u Ogulinu sa postajama u Generalskom Stolu, Josipdolu, Modrušu, Tounju—Zdencima, Plaškom i Ličkoj Jasenici; vod u Slunju sa postajama u Cetingradu, Veljunu, Primišlju, Rakovici, Novoj Kršlji, Vojniću, Krnjaku, Vukmaniću, Krstinji i Perjasici. Treći i četvrti oružnički vod pokrivali su dio teritorije Gorskog kotara i Slovenije uz rijeku Kupu.

Krilnom oružničkom zapovjedništvu Gospić bila su potčinjena četiri oružnička voda, i to: vod u Gospiću sa postajama u Širokoj Kuli, Medaku, Brušanu, Perušiću, Janjči, Kosinju, Pazarištu, Podlapcu, Buniću i Korenici; vod u Gračacu sa postajama u Lovincu, Gornjoj Ploči, Bruvnu, Otriću, Vrelu, Udbini, Donjem Lapcu, Nebljusima, Doljanima i Srbu; vod u Otočcu sa postajama u Donjem Sincu, Vrhovinama, Dabru, Brlogu, Vratniku, Plitvičkim jezerima, Brinju, Jezerinama i Krasnu, i vod u Senju sa postajama u Dalmaciji.

Krilnom oružničkom zapovjedništvu Petrinja bila su potčinjena tri oružnička voda, i to: vod Petrinja sa postajama u Bijelniku, Gori, Glini, Gornjem Klasniću, Kraljevčanima, Malom Gradcu, Obijaju, Vrginmostu, Topuskom, Boviću, Kostajnici i Mečečanima; vod Karlovac sa postajama u Dugoj Resi, Ozlju, Mahičnom, Neretiću, Draganiću, Jurovskom Brodu, Pisarovini, Lasinji, Pokupskom i Bariloviću i vod Sisak sa postajama u Letovaniću, Lekeniku, Gušću, Velikoj Gorici, Odri, Sunji, Dubici i Crkvenom Boku.⁸

Prema iznetim podacima vidi se da su do 27. jula 1941. godine, na operativnom području 1. korpusa NOV Hrvatske bile dvije italijanske divizije, tri pješadijska domobranska puka, 13 ustaških satnija (četa) i 8 oružničkih (žandarmerijskih) vodova. Sa početkom oružanog narodnog ustanka sastav neprijateljevih snaga je ostao isti, ali se njihovo brojno stanje uvećalo sa posjedovanjem i drugih za njih važnijih mjesta i sela, shodno razvoju u NOB i partizanskih jedinica.

⁸ *Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945.*, Vojnoistorijski institut, knj. 1, Beograd 1957 i Mladen Colić, *Tzv. NDH 1941*, Beograd 1973.

RAZVOJ NOB OD USTANKA DO FORMIRANJA 1. KORPUSA NOV HRVATSKE - 22. NOVEMBRA 1942. GODINE

Narodna revolucija u Hrvatskoj se razvijala pod rukovodstvom Centralnog komiteta KPJ i druga Tita, te ima sve osnovne karakteristike ustanka i borbe u ostalim dijelovima Jugoslavije, ali je u sprovođenju jedinstvene linije, u okupljanju narodnih masa i organizovanju oružane borbe u Hrvatskoj, bilo i određenih specifičnosti.

Još u toku aprilskog rata u Zagrebu je 10. aprila 1941. godine održan sastanak Centralnog komiteta KPJ na kome je donijeta odluka da se nekoliko njenih članova uputi u Sloveniju, Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru i Srbiju sa zadatkom da preko partijskih organizacija pojačaju otpor naroda i vojske protiv fašističkih napadača i da prenesu direktive o čuvanju organizacionog jedinstva Partije i o potrebi da komunisti izbjegavaju zarobljeništvo i sklanjaju oružje. Osim toga, na ovome sastanku, je rešeno da se obrazuje Vojni komitet s Titom na čelu, kao vojno rukovodstvo u borbi protiv neprijatelja i da sjedište Politbiroa CK RPJ bude u Beogradu.

Nekoliko dana poslije ovoga sastanka CK KPJ je izdao proglas jugoslovenskim narodima u kojem je ukazano na stanje u zemlji nastalo napadom fašističkih sila, osudio ustašku NDH, dao moralnu podršku pripadnicima jugoslovenske vojske koji pružaju otpor napadaču, osudio izdaju i raspirivanje bratoubilačke borbe i ukazao na mogućnost borbe u novonastaloj situaciji, ukazujući na perspektivu stvaranja nove nezavisne i slobodne bratske jugoslovenske zajednice.

Nakon kapitulacije Jugoslavije i njenih oružanih snaga u Zagrebu je početkom maja 1941. godine Centralni komitet KPJ održao savjetovanje na kojem je sagledan aprilski slom i stanje stvoreno okupacijom i podjelom Jugoslavije. Na ovome savjetovanju je zaključeno da Komunistička partija radi na okupljanju svih naroda Jugoslavije za borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika, te protiv raspirivanja nacionalne mržnje i izazivanja bratoubilačke borbe. Zatim, da se radi na učvršćivanju i širenju partijskih organizacija u gradovima i selima i da se pri svim partijskim rukovodstvima obrazuju vojni komiteti sa zadatkom da se sprovodi i priprema za oružanu borbu. Vojni komiteti negde su nazivani vojnim komisijama, a pri CK KP Hrvatske — operativnim partijskim rukovodstvima.

Osnovni zadaci vojnih komiteta bili su prikupljanje oružja, municije i sanitetskog materijala, vojna obuka omladinaca i pružanje prve pomoći, te organizacija udarnih i diverzantskih grupa u gradovima i selima radi izvođenja diverzija i sabotaže. Ove borbene grupe bile su jezgro budućih partizanskih odreda.

Na osnovu zaključka i zadataka sa majskog savjetovanja otpočeo je intenzivan organizacioni, politički i agitaciono-propagandni rad partijskih organizacija i organizacija SKOJ-a radi pripreme za oružanu borbu. U tu svrhu je i Centralni komitet KPH sredinom juna 1941.

godine izdao poziv i saopćenje sa kojima se obraća narodu i omladini Hrvatske, Srbima, seljacima, radnicima i vojnicima. U zaključku saopćenja se kaže:

»Vi, koji ste se razočarali u izdajnika Mačeka, Vi, koji ste se nadali u Pavelića, i koji ste se razočarali u tog tuđinskog slugu, Komunistička partija Hrvatske poziva vas da pod njenim vodstvom pođete u borbu za oslobođenje Hrvatske od tuđega i domaćeg jarma, u borbu za bolju i ljepšu budućnost vas i vaših sinova«.

Sa napadom fašističke Njemačke na Sovjetski Savez, 22. juna 1941. godine, stvoreni su osnovni uslovi da se što prije otpočne sa oružanom borbom. U vezi sa novonastalom situacijom i rezultatom dvomjesečnih priprema partijskih organizacija, Centralni komitet KPJ će se ponovo oglasiti proglasom u kojem se komunisti, radnička klasa i narod pozivaju u boru protiv fašističkog agresora.

Nakon nekoliko dana, 27. juna 1941. godine na sednici CK KPJ odlučeno je da dio članova Centralnog komiteta pođe na teren radi rukovođenja narodnim ustankom, a istovremeno je obrazovan Glavni štabj narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije u čiji sastav su ušli članovi Politbiroa CK KPJ, a drug Tito je preuzeo i dužnost komandanta partizanskih odreda Jugoslavije. Na istorijskoj sednici CK KPJ održanoj u Beogradu 4. jula 1941. godine odlučeno je da odmah otpočne opšti narodni ustanak i da ranije organizovane oružane grupe — tada kao partizanski odredi — stupe u akciju, uništavajući sve što bi moglo koristiti neprijatelju. Izdat je i proglas narodima Jugoslavije 12. jula 1941. godine u kojem se, pored ostalog kaže:

»Narodi Jugoslavije: Srbi, Hrvati, Slovenci, Crnogorci, Makedonci i drugi!... Vi ste bili pobeđeni u ratu, ali niste pokoreni. Slavne tradicije borbe za pravdu i slobodu vaših dedova ne smiju biti zaboravljene. Sada je vreme da pokažete da ste dostojni potomci svojih slavnih predaka. Sada je vreme, sada je kucnuo čas da se dignete svi kao jedan u boj protiv okupatora i njegovih domaćih slugu, naših naroda....¹⁰

Na osnovu direktiva i proglasa Centralnog komiteta KPJ pripreme za početak ustanka bile su već gotove ili su se nalazile u završnoj fazi tamo gde su bile i radile partijske organizacije. Pripreme za oružani narodni ustanak u Hrvatskoj, pod rukovodstvom Komunističke partije Hrvatske, počele su u vrijeme prvih dana uspostave vlasti NDH.

Na Kordunu, Baniji i Lici snage partijskih organizacija, njena organizovanost, umešnost u rukovođenju i masovnost naroda u ustanku uslovlila je nepriznavanje okupatorsko-ustaške vlasti već u maju i junu i stvaranje prvog oslobođenog teritorija krajem jula 1941. godine.

Partijsko rukovodstvo NOP Hrvatske, koje se nalazilo u ovim krajevima 1941. godine, prenosilo je ovdje stečena iskustva u susjedne krajeve Gorskog kotara, Hrvatskog primorja, Cazinske krajine, Pokup-

⁹ Zbornik, tom 5, knj. 1, dok. 2 i 3.

¹⁰ Zbornik, tom 1, knj. 1, str. 18—21.

lja, Žumberka i dalje što je poticajno djelovalo na razvoj ustanka i stvaranje prvih organa narodne vlasti na oslobođenoj teritoriji Hrvatske.¹¹

Ustankom je rukovalo Operativno partijsko rukovodstvo Centralnog komiteta KPH, preko partijskih organizacija i članova CK KPH koji su upućeni na pojedina područja Hrvatske radi sprovođenja odluke o otpočinjanju ustanka. Posebnu pomoć Centralnom komitetu KPH pružio je Edvard Kardelj, član Politbiroa CK KPJ, krajem jula i početkom avgusta 1941. godine. Osim toga, i CK KPJ i Glavni štab NOPOJ je, u toku avgusta i početkom septembra 1941. godine, uputio rukovodstvu Hrvatske pet direktivnih pisama u kojima su date smernice za organizaciju i razvoj ustanka, a naročito da se spriječi opasnost od bratoubilačkog rata. Ustanak, za čiji početak je određen 27. juli 1941. godine, razvijao se postupno sa razvojem partizanskih jedinica, organa narodne vlasti i svih drugih organizacija (Narodni front, Antifašistički front žena, organizacija omladine i pionira).

Radi boljeg pregleda razvoja ustanka i NOB na operativnom području 1. korpusa NOV Hrvatske, do njegovog formiranja, prikazati ću kratko njegov tok u Lici, Kordunu, Baniji, Žumberku i Pokuplju, Gorskom kotaru i Cazinskoj krajini.

Razvoj ustanka i NOB-a u Lici do formiranja Korpusa

Od aprila do juna 1941. godine na teritoriji Like uspostavljena je vlast NDH: velike župe, kotarske oblasti, općinska poglavarstva, ustaški stožeri, logori, tabori i rojevi. Oko 30 oružničkih postaja sa oko 230 oružnika (žandara), oko 600 ustaša, 12. domobranski pješadijski puk (u Otočcu i Gospiću) sa oko 1500 domobrana i oko 500 naoružanih civila (zvani: naoružani seljaci, domaće ustaše, seoska ustaška milicija, divlje ustaše) — to su bile oružane snage nove ustaške vlasti — ukupno oko 2 830 oružnika, ustaša, domobrana i naoružanih civila. Talijani su imali svoje garnizone u Otočcu i Brinju, Korenici, Udbini i Gospiću.¹²

Ustaška vlast u Gospiću uspostavljena je 10. aprila 1941, poslije podne. Još u Zagrebu nije stigao poglavnik Ante Pavelić, a u Gospiću je formiran Pomoćni ustaški odred na čelu sa ustašom, trgovcem, Juricom Frkovićem kao izvanrednim ustaškim povjerenikom za Liku. Isto veče, 10. aprila, počela su hapšenja viđenijih Srba prije svega profesora, učitelja, sveštenika, trgovaca i imućnijih seljaka, te komunisti i skojevaca bez obzira na nacionalnu pripadnost. Na zgradu žandarmerijske čete u Gospiću izvješana je njemačka zastava i hrvatska trobojnica. Četa žandarmerije je raspuštena, Srbi žandari protjerani, a žandarima Hrvatima priključili su se oružnici iz ustaških redova. U nekoliko narednih dana uspostavljeni su ustaški povjerenici u općinama

¹¹ Dr Đuro Zatezalo, *Prilog izučavanju izgradnje narodne vlasti u Hrvatskoj 1941—1943*,

¹² Zbirno iz radova u zbornicima: *Lijfä u NOB-u 1941*, i *6. proleterska lička divizija »Nikola Tesla*

Izvanredne ustaške povjerenike u većim oblastima imenovao je Hrvatski ustaški nadzor, a od maja 1941. Glavni ustaški stan u Zagrebu.

kotara Gospić. Na čelo Župe Gacka i Lika postavljen je već navedeni Jurica Frković, ustaški emigrant i organizator masovnih zločina nad srpskim narodom i drugim rodoljubima. Ubrzo su se razvile i vojne formacije: ustaška vojnica, domobranstvo, oružništvo i naoružani civili Hrvati. Na sličan način ustaška vlast uspostavljena je tokom maja i u drugim kotarevima Like.

Pojedinačni, a zatim masovni ustaški zločini nad srpskim narodom bili su iznenadni i drastični, kako po širini i načinu primjene, tako i po broju žrtava. U Gospiću se formirao ustaški koncentracioni logor, a odmah u junu i ustaški logor Jadovno na Velebitu, čuven po svireposti. U Gospiću su stizali transporti vozova iz raznih krajeva Hrvatske, Bosne, Hercegovine, Vojvodine i dijelova Srbije sa po 80—90 ljudi u vagonima za stoku koju su iz sabirnih logora i kaznionice u Gospiću otpremani na Jadovno, ubijani batovima i noževima i bacani poluživi u jame Velebita, kao što je bila Šaranova jama. Ne računajući brojne žrtve iz navedenih krajeva, samo u prva 4 mjeseca ustaških zločina, tj. od 10. aprila do 10. avgusta 1941. godine, u Lici je usmrćeno više od 4500 Srba od kojih do početka ustanka 2 000 ljudi, žena i djece.¹⁴

Istovremeno, ustanak u Lici pripremala je i povel Komunistička partija Jugoslavije, koja je ovdje neposredno pred početak drugog svjetskog rata imala 240 članova koji su djelovali u organizaciji već formiranih kotarskih komiteta KPJ za Gospić, Korenicu, Udbinu, Donji Lapac, Gračac, Otočac i Perušić čiji je rad objedinjavao Okružni komitet KPJ za Liku, izabran na Prvoj okružnoj konferenciji održanoj 18. avgusta 1940. godine na Plitvicama. Oružani narodni ustanak u Lici počeo je 27. jula 1941. napadom na žandarmerijsku stanicu u Srbu. Bilo je to prvo opštinsko mjesto koje je oslobođeno u Hrvatskoj. Ustanak je bio najmasovniji i najjači u južnom i srednjem dijelu Like, a zatim se brzo širio i na ostali dio Like, tako da je već 2. avgusta oslobođeno i prvo kotarsko mjesto u Hrvatskoj Donji Lapac.

U toku avgusta 1941. godine u Lici je formirano više od 60 seoskih odreda, zvanih gerilski, koji uskoro prerastaju u seoske straže pod rukovodstvom opštinskih i kotarskih štabova. Za rukovođenje ovim odredima u prvoj polovini avgusta 1941. formiran je privremeni glavni štab geribkih odreda za Liku (komandant Stojan Matić, politički komesar Gojko Polovina). Krajem septembra iste godine, a na intervenciju Glavnog štaba NOV i POJ, ukinut je naziv gerilski i uveden jedinstveni naziv partizanski, a poslije 3. oktobra 1941. godine formiran je Stab Grupe narodnooslobodilačkih partizanskih odreda za Liku, čiji je komandant bio španski borac Vladimir Četković, a politički komesar Marko Orešković Krntija, član CK KPH i član CK KPJ.

Masovnim ustankom i njegovim rasplamsavanjem širom Like ostvareni su do oktobra 1941. godine znatni rezultati: zadat je vojni udarac ustaško-domobranskim snagama, zaustavljen je masovni pokolj i uništenje srpskog naroda, stvorena je veća slobodna teritorija i

¹⁴ Arhiv Hrvatske, kut. 39. i 40. Prema podacima Zemaljske komisije za ratne zločine u Lici su bez palih boraca i umrlih od tifusa evidentirane 13 144 žrtve, od kojih su ustaše usmratile 10 074, Italijani i 1 206, Nijemci 1 027 i četnici 834.

ostvareni znatni vojni potencijali, kako u pogledu broja — u mnogim borbama, prekaljenih boraca — tako i u pogledu količine zaplijenjenog oružja. Smatra se da su ustanici pre ustanka imali oko hiljadu pušaka i desetak puškomitraljeza koje je sačuvano poslije kapitulacije bivše jugoslovenske vojske, a u ustaničkim borbama zaplijenjeno je oko 200 pušaka i dvadesetak puškomitraljeza i mitraljeza.

U pogledu vojne strane ustanka u Lici na sastanku Okružnog komiteta KPH za Liku u Donjem Lapcu, 11. septembra 1941. godine, ocijenjeno je da je potpun uspjeh postignut u razbijanju ustaško-domobranskih snaga, izvjestan — u formiranju vojnih komandi i štabova, a samo djelimičan uspjeh u pogledu snabdijevanja. Jedan od najvećih nedostataka na vojno-političkom planu je neodlučnost da se borba povede i protiv talijanskih okupatora.¹⁶

Poslije sastanka Okružnog komiteta KPH za Liku održanog u Donjem Lapcu, 21. septembra 1941. godine u Kamenskom je održano vojno savjetovanje na kojem su prihvaćene odluke sa sastanka Okružnog komiteta KPH za Liku i riješeno da se donose rezolucija za borbu i protiv talijanskih okupatora, da se pozove hrvatski i muslimanski narod da masovno stupi u NOB, kao jedan od preduvjeta za uspješnu borbu protiv Talijana, te da se ojača vojna organizacija radi efikasnije borbe protiv jakih okupatorovih snaga. Na osnovu ovih odluka i direktive sa savjetovanja u Stolicama otpočela je veća centralizacija komandi i reorganizacija ustaničkih u veće operativne partizanske jedinice Like.¹⁷ Na dan 27. decembra 1941. godine u sastavu grupe NOP odreda za Liku, nalazile su se slijedeće partizanske jedinice: Prvi lički NOP odred sa četiri bataljona (oko 2.000 boraca), zatim Lapački bataljon (390 boraca), bataljon »Ognjen Priča« (350 boraca), Otočački bataljon »Božidar Adžija« (760 boraca) i bataljon »Marko Orešković« (223 borca), sa ukupno 3.723 borca i starješina. Istovremeno, u fazi formiranja nalazili su se bataljon »Gavrilo Princip« (kasnije »Bičo Kisić«), bataljon »Krbava«, Brinjska omladinska četa i četa Dalmatinaca (70 boraca) čije se formiranje završilo u januaru 1942. godine, tako da se u Lici nalazilo deset bataljona i dvije čete.¹⁸

Za razvoj NOB u Lici od posebnog je političkog značaja bio dolazak Dalmatinaca u toku oktobra — decembra 1941. godine i formiranja dalmatinske čete. Do tada u Lici je partizanski pokret obuhvatao pretežno srpski živalj. Dalmatinski partizani, pretežno Hrvati, pokazali su da je i hrvatski narod, njegov najbolji dio, za oslobodilačku borbu i da nema ništa zajedničko sa terorom Pavelića. Pored toga, narod Like nije još bio zaboravio ustaške zločine neposredno pred ustanak i u toku ustanka, te je prisustvo Dalmatinaca znatno doprinijelo stvaranju bratstva i jedinstva hrvatskog i srpskog naroda u Lici.

^b Zbirno iz radova u zbornicima: *Lika u NOB 1941* i *6. lička proleterska divizija »Nikola Tesla«*

["] Zbornik, tom 5, knj. 1, str. 77-80. Okružnica br. 1. OK KPH za Liku.

Historijski arhiv Karlovac (dalje: HAK), f. GŠH, kut. 1, dok. 120. Rezolucija sa savjetovanja u Kamenskom.

¹⁸ Zbornik, tom 5, knj. 2, str. 289.

Jačanje i učvršćivanje vojne organizacije, od ustanka do kraja 1941. godine, odvijalo se paralelno sa formiranjem narodne vlasti, kao i sa stvaranjem i učvršćivanjem društveno-političkih organizacija: Narodnog fronta, omladinske organizacije, organizacije antifašističkog fronta žena i organizacije najmlađih — pionira. Tada dolazi i do jačanja partijske organizacije u Lici. Okružni komitet KPH za Liku održavao je tijesnu vezu sa svim kotarskim rukovodstvima, a njegovi članovi bili su neprestano na terenu i neposredno pomagali partijskim i skojevskim organizacijama. Formiran je i Okružni komitet SKOJ-a, pet kotarskih i jedanaest opštinskih komiteta SKOJ-a sa preko 400 članova. Veliku pomoć ličkom rukovodstvu pružio je CK KPH i Glavni štab NOPO Hrvatske, koji je obrazovan u Kordunu, na Petrovoj gori, u selu Vučkoviću, 19. oktobra 1941. godine. Formiranjem Glavnog štaba NOPO Hrvatske obezbijeđeno je efikasnije i neposrednije rukovođenje partizanskim jedinicama. Od posebnog značaja za rukovođenje u 1941. godini bila su savjetovanja koje je organizovao CK KPH ili Glavni štab Hrvatske u Kamenskom (Plješevica) 21. septembra, u Krbavici (Lika) početkom oktobra i u Zbjegu (Kordun) 13. decembra 1941. godine.

Daljni razvoj NOB-a u Lici

Krajem 1941. godine Talijani su na teritoriji Like raspolagali sa oko 13.000 vojnika (glavnina divizije »RE« čiji je štab bio u Gospiću i dijelovi divizije »Lombardia« sa štabom u Bihaću). Osim toga u Gospiću, Otočcu, Udbini i drugim mjestima bile su stacionirane ustaško-domobranske i žandarmerijske snage od oko hiljadu ljudi. Na teritorijama Gračaca i Srba nalazilo se nekoliko stotina četnika u »Puku kralja Petra«. Neprijatelj je tada u Lici imao oko 15.000 vojnika, nasuprot oko 3000 boraca — partizana sa daleko slabijim naoružanjem i snabdjevenošću municijom.

Radi bržeg razvoja NOB u Hrvatskoj, vrhovni komandant drug Tito je početkom januara 1942. godine uputio dva pisma Glavnom štabu i Centralnom komitetu KPH.²⁰ U njima su, pored ostalog, rukovodstvu NOP-a u Hrvatskoj postavljeni sledeći zadaci: da pristupi izvođenju krupnijih akcija radi dobijanja oružja i municije; da ojača dejstva jedinica na komunikacijama; da proširi slobodnu teritoriju naročito u Lici u Kordunu i poveže sa slobodnom teritorijom u Bosanskoj krajini; da proširi partizanska dejstva na cijelu teritoriju Hrvatske; da pristupi stvaranju čvrstih jedinica od kojih će se formirati proleterске i druge brigade. Radi lakšeg izvršavanja tih zadataka, Glavnom štabu Hrvatske je naređeno da pristupi formiranju operativnih zona.

Glavni štab NOPO Hrvatske je preduzeo niz mjera radi realizacije tih zadataka. Na drugom savjetovanju 30. i 31. januara 1942. godine, konkretizovani su zadaci partizanskih odreda²¹, a na sjednici 20. marta

¹⁹ 6. lička proleterска divizija »Nikola Tesla«, Zagreb, 1964.

²⁰ Zbornik, tom 5, knj. 3, str. 7-13 i 14-18.

²¹ Isto, str. 175-184.

1942. godine odlučeno je da se otpočne sa formiranjem operativnih zona i Proleterskog bataljona Hrvatske.²²

Prema naređenju Vrhovnog komandanta, Glavni štab NOPOH je za daljna dejstva u Lici izdao naređenje Štabu grupe NOP odreda za Liku da svoja dejstva usmjeri protiv Talijana i četnika u Lapačkoj dolini. Naime, namjera je bila da se unište četničke snage čije je rukovodstvo bilo u Splitu i održavalo vezu sa izbjegličkom vladom u Londonu, i sa četničkim rukovodiocima u Srbu i oko njega, gdje se nalazio »Puk kralja Petra«. Poslije likvidacije četnika i talijana u Lapačkoj dolini, grupa NOP odreda za Liku trebalo je da svoju aktivnost prenese na sektor Plitvičkih jezera. Priboja i Ličkog Petrovog Sela radi povezivanja slobodne teritorije Like i Korduna.

Međutim, Štab Ličke grupe NOP odreda ocijenio je da je situacija u lapačkom kotaru takva da se ne garantira uspjeh u borbi protiv Talijana i četnika, pa je odlučio da se napad izvrši na Korenicu, gdje se neprijateljska posada sastojala od 650 talijanskih vojnika, a da se kasnije, kada se situacija poboljša, težište napada prebaci na jug. Napad na Korenicu nije uspio. Dosta vremena se izgubilo dok se neprijatelj u Korenici i oko nje držao u blokadi nastojeći da se prisili na predaju. Poslije neuspjeha kod Korenice nakon jednodnevne borbe zauzet je Donji Lapac 27. februara 1942. godine, a zatim je izvršen neuspješan napad na Srb.

Pored borbi vođenih oko Korenice, Udbine, Lapca i Srba, jedinice Ličke grupe NOP odreda, u periodu januar — mart 1942. godine oslobodile su Ličko Petrovo Selo i Čanak, u više navrata porušile željezničku prugu Plaški — Knin i odbile sve pokušaje ustaša, domobrana i žandara da iz Široke Kule prodru na oslobođenu teritoriju u pravcu Bunića i Podlapca. Sa povlačenjem Talijana iz manjih mjesta znatno je proširena slobodna teritorija i oslobođene jedinice NOV koje su ih držale u zimskoj blokadi.

Oslobođenjem većeg dijela teritorije Like i prilivom novih boraca — dobrovoljaca, u aprilu 1942. godine izvršena je nova reorganizacija partizanskih jedinica. Pored prvog Ličkog NOP odreda (imao je tada tri bataljona), formiran je drugi Lički NOP odred od bataljona »Ognjen Priča« i bataljona »Krbava« sa oko 920 boraca i stariješina, i treći Lički NOP odred od bataljona »Stojan Matić«, bataljona »Marko Orešković« i bataljona »Gavrilo Princip« sa oko 714 boraca i starješina. Bataljon »Božidar Adžija« dejstvovao je samostalno pod komandom Štaba Grupe NOP odreda za Liku.

Od brinjske (omladinske) čete i novih boraca formiran je u maju godine brinjski bataljon. Istovremeno je formiran Udarni bataljon i Lička proleterska četa, koja je ušla u sastav Prvog proleterskog bataljona Hrvatske,²³ a u avgustu iste godine formira se prva ženska omladinska četa (u septembru su formirane još dvije ženske omladinske

23 Isto, str. 382-387.

Prvi proleterski bataljon Hrvatske formiran je 7. maja 1942. u Korenici (Lika) od proleterske čete Grupe NOPO Like, proleterske čete Grupe NOPO Korduna i proleterske čete Primorsko-goranskog NOP odreda — Zbornik, tom 5, knj. 4, str. 196.

čete). Od boraca Hrvata u julu 1942. godine formirana je Kosinjska (Perušićka) četa radi mobilizacije hrvatskog stanovništva u NOB-u.

Prvih dana marta 1942. godine Glavni štab NOP odreda Hrvatske (nalazio se u Kordunu) primio je naređenje od Vrhovnog štaba NOP odreda Jugoslavije (upućeno početkom januara 1942. godine) u kojem su mu postavljena dva osnovna zadatka:

»1. Proširiti dejstvo na cijelu Hrvatsku.

2. Baciti se glavnom snagom na komunikacije čime ćete neprijatelja osjetno pogoditi, a svojim odredima obezbijediti taktičke, moralne i materijalne uspjehe«.²⁴

No, kako su jake ustaško-domobranske i oružničke snage već 18. marta 1942. otpočele ofanzivu na centralni dio oslobođenog Korduna i Petrovu goru to je Glavni štab NOP odreda Hrvatske naredio štabu NOP odreda za Liku 27. marta 1942. godine, a shodno naređenju Vrhovnog štaba, da odmah preduzme sve mjere za temeljito uništavanje česta, a po mogućnosti i željezničke pruge. Na osnovu ovog naređenja Štab Grupe NOP odreda za Liku postavio je operativni plan svojih daljih dejstava: nastaviti rušenje pruge Ogulin—Knin; očistiti južni dio Like od četnika, i očistiti sjeverni i sjeverozapadni dio Like od ustaša.

Borbena dejstva jedinica grupe NOP odreda za Liku, na osnovu postavljenih planova, za period april — juni 1942. godine, karakteriše:

— prodiranje partizana u hrvatska sela i veće uključivanje Hrvata u partizanske redove;

— povezivanje slobodne teritorije Like sa teritorijom Gorskog kotara, Dalmacije i Korduna;

— zadavanje neprijatelju novih udaraca u Lici i Dalmaciji.

Aktivnost ličkih partizanskih jedinica odvijala se istovremeno na sjevernom i na južnom dijelu Like. Na sjevernom dijelu razbijene su ustaško-domobranske-žandarmerijske jedinice, tako da je 27. aprila 1942. godine oslobođen Priboj (kod Plitvica), a 29. aprila 1942. godine i Plitvička jezera. Zatim su 5. i 6. maja 1942. godine oslobođeni Rastovača, Poljanak, Sertić Poljana i druga mjesta oko Plitvica. Sa oslobođenjem ovih mjesta slobodna teritorija Like povezana je sa slobodnom teritorijom Korduna i uspostavljena veza sa 2. kordunaškim NOP odredom. U ovim borbama zarobljeno je i ubijeno nekoliko desetina ustaša, žandarma i domobrana, te zaplijenjeno nekoliko puškomitraljeza i oko 50 pušaka.

Na sjevernom dijelu Like, 24. aprila 1942. godine, zauzeto je s. Ramljani, na južnom, 11. maja 1942. godine s. Brušani, a u zapadnom dijelu Like oslobođeno je s. Kuterevo i s. Krasno. I u ovim borbama zaplijenjeno je oko 80 pušaka i 10 puškomitraljeza, a zarobljeni domobrani i žandari pušteni su svojim kućama.

Istovremeno sa ovim akcijama, zajedno sa jedinicama Primorsko-goranskog NOP odreda, 16. aprila 1942. godine izvršen je napad na Jezerane (na komunikaciji Ogulin—Brinje), ali zbog jačine neprijateljeve posade napad nije u potpunosti uspio. Najveće akcije u rušenju željezničke pruge izvršene su 21. aprila 1942. godine, u kojima su

²⁴ Zbornik, tom 5, knj. 3, str. 14-18.

učestvovala jedinice ličkog bataljona »M. Orešković«, 2. bataljon i proleterska četa 1. KPO, 3. bataljon 2. KPO, 1. bataljon primorsko-goranskog partizanskog odreda. To je bila prva akcija u kojoj su učestvovala kordunaške, ličke i primorsko-goranske partizanske jedinice. One su razrušile više od 6 km željezničke pruge. Zarobile su 46 talijanskih vojnika, zaplijenile 1 mitraljez, 2 puškomitraljeza, 40 pušaka i veće količine drugog ratnog materijala.²⁵

Za vrijeme ovih borbenih dejstava neprijatelj je vršio pripreme za protivnapad. Talijani se tada povlače iz Bihaća za Vrhovine, radi pojačanja svojih snaga u Lici, a ustaše im iz s. Saborskog (na komunikaciji Plitvice — Plaški) 6. juna 1942. godine obezbijavaju prolaz i uspijevaju da ponovno zauzmu Plitvička jezera i Priboj. Za ponovno oslobođenje ovih mjesta Štab grupe NOP odreda za Liku formirao je grupu od pet bataljona, ali i pored oštih borbi uspjeh nije postignut. Poslije 17. juna 1942. godine naše jedinice povučene su na kraći odmor i sređivanje.

Sagledavajući stanje i naredne zadatke radi širenja NOP-a u Hrvatskoj i borbenih dejstava partizanskih jedinica, Glavni štab NOP odreda Hrvatske je na svom trećem zasjedanju, koje je održano 8 — 11. aprila 1942. godine, pored ostalog riješio da se teritorija Hrvatske podijeli na pet operativnih zona. Ova odluka je doneta na osnovu naredjenja Vrhovnog štaba NOPO Jugoslavije od januara 1942. godine, kojim je postavljeno da se teritorija Hrvatske, radi operativnog rukovođenja i razvoja NOP, podijeli na pet operativnih područja. Operativne zone poklapale su se sa operativnim područjem koje je odredio Vrhovni štab.

Po redu formiranja, prema naredbi Glavnog štaba Hrvatske, prvo je formiran Štab 4. operativne zone za Dalmaciju, Livno i Duvno početkom aprila 1942. godine (komandant Vicko Krstulović, politkomesar Vojin Zirojević), zatim je formiran Štab 2. operativne zone za vojno područje Žumberka, Pokuplja, Turopolja, Hrvatskog zagorja, Kalnika i Moslavine, 13. aprila 1942. godine (komandant Pavle Vukomanović Stipe, politkomesar Stanko Parmač), slijedi Štab 5. operativne zone za vojno područje Gorskog kotara, Hrvatskog primorja i Istre, početkom maja 1942. godine (komandant Veljko Kovačević, politkomesar Ivo Vejvoda, zatim štab 3. operativne zone za operativno područje Slavonije krajem maja 1942. godine (komandant Karlo Mrazović Gašpar, politkomesar Bogdan Crnobrnja) i Štab 1. operativne zone za operativno područje Like, Korduna i Banije 1. juna 1942. godine (komandant Srećko Manola, politkomesar Đuro Kladarin, operativni oficir i zamjenik komandanta Petar Kleut, pomoćnik politkomesara Joža Horvat)."⁶

U sastav 1. operativne zone Hrvatske ušla je grupa NOPO za Liku sa 2.318 boraca i stariješina, grupa kordunaških NOP odreda sa 2.500 i Banijski NOP odred sa 900 boraca i stariješina, svega 5.718 boraca i stariješina.²⁷

f Zbornik, tom 5, knj. 4, str. 147.

Zbornik, tom 5, knj. 3, str. 7 i 14 i knj. 4, str. 53.

Zbornik, tom 5, knj. 4, str. 72—82.

»Štab 1. operativne zone Hrvatske, pod neposrednom komandom Glavnog štaba Hrvatske, počeo je svoj rad u situaciji rešenih pojmova o organizaciji i operativnoj djelatnosti ličkih, kordunaških i banijskih partizanskih odreda. Njegov daljni zadatak je bio da realizira zadatke koji su bili postavljeni na aprilskom 3. zasjedanju Glavnog štaba Hrvatske: da u procesu borbe vrši reorganizaciju svojih vojnih snaga; organizira vojno-pozadinske službe na oslobođenim teritorijama — komande područja i mjesta i partizanske straže; da koordinira saradnju partizanskih jedinica, komandi područja i okružnih narodnooslobodilačkih odbora, te da realizira ideje o prodoru jačih snaga preko rijeke Kupe i Save; čisti neprijateljske koridore između oslobođenih teritorija; te da izradi operativni plan za zajedničko čišćenje prostora Bihać — Slunj — Velika Kladuša — Cazin — Bosanska Krupa sa brigadama Bosanske Krajine«.²⁸

Polovinom 1942. godine štabovi NOP odreda u Lici, Kordunu i Baniji posvetili su pažnju odbrani slobodne teritorije. Zbog toga je dolazilo do frontalnih borbi, ili do pasivizacije odreda. Neprijatelj je držao samo jače i dobro utvrđene garnizone, a saobraćaj između njih obezbeđivao je jakim snagama. U takvoj situaciji organizacija i taktika partizanskih odreda postala je nepogodna, pa je Glavni štab Hrvatske, u duhu direktive Vrhovnog štaba, naredio u prvoj polovini juna mjeseca 1942. godine Štabu 1. operativne zone da pristupi formiranju udarnih brigada, koje će se moći upotrebiti tamo gdje situacija bude najviše zahtijevala. Još u svom pismu Glavnom štabu Hrvatske, početkom januara 1942. godine, drug Tito je stavio u zadatak:

»Mi smo za sada stvorili Prvu proletersku brigadu, ali namjeravamo stvoriti njih više u raznim pokrajinama, koje će biti sposobne da izvrše ne samo one zadatke koji se danas postavljaju pred nas nego i one u drugoj fazi naše borbe. Prema tome stavljamo od samog početka i pred vas zadatak da već sada stvarate čvrste jedinice od najboljih radničkih i seljačkih elemenata koje će u danom momentu moći da uđu u proletersku brigadu«.²⁹

Kao prva takva viša taktička združena jedinica formirana je 1. NOU brigada Hrvatske u sastavu 1. operativne zone 8. jula 1942. godine u s. Zbjeg, kod vrela Mrežnice u Kordunu od dva lička bataljona »Marko Orešković« i »Pekiša Vuksan«, jednog kordunaškog i jednog banijskog bataljona, sa oko 1.028 boraca i stariješina (komandant Stevo Opsenica, politički komesar Uroš Krunić). U ovome sastavu brigada ostaje do 2. decembra 1942. godine kada su naredbom GŠH kordunaški i banijski bataljon izašli iz njenog sastava, a ušla dva bataljona 4. ličkog NOP odreda. Tako je 8. jula nastala 1. lička brigada.

Poslije mjesec dana, 10. avgusta 1942. godine u Laudonovom gaju na Krbavskom polju kod sela Bunić formirana je 2. lička brigada od četiri lička bataljona (2. brigada Hrvatske). Za njenog komandanta

²⁸ Đuro Kladarin, politkomesar 1. operativne zone *Prvi korpus NOV Hrvatske*, 1987. str. 143.

²⁹ Zbornik, tom 5, knj. 3, str. 18.

postavljen je Mićun Šakić i političkog komesara Petar Babić. Već 9. septembra u zaseoku Buljmime kod sela Mogorić formirana je i 3. lička brigada (9. brigada Hrvatske) također od četiri lička bataljona. Njen komandant bio je Milun Kuprešanin a politički komesar Milan Basta. Formiranjem brigada rasformirani su 1, 2. i 3. lički NOP odred, kao i štab Grupe NOP odreda za Liku, a formira se komanda područja sa dva područna bataljona. Umjesto rasformiranih odreda, pored brigada, formiran je 7. septembra 1942. godine 4. lički NOP odred od bataljona »Božidar Adžija« i kosinjskog bataljona »Matija Gubec«, koji je postojao do formiranja 6. ličke divizije, kada je i on rasformiran.

Krajem oktobra 1942. godine formiran je 5. lički NOP odred, ali je naziv imao »Lički NOP odred«, a činili su ga Gospićki, Gračačko-lapački i Korenički bataljon i udbinska četa, sa oko 839 boraca i starješina. Uskoro je formirana i omladinska četa, a polovinom decembra 1942. godine od nje i udbinske čete formiran je 4. bataljon, a krajem istog mjeseca i 5. bataljon. Ovaj odred djeluje u Lici pod komandom vojnog područja, Glavnog štaba Hrvatske i Štaba 1, odnosno 4. korpusa sve do septembra 1944. godine kada je rasformiran.

Neposredno po formiranju, 8. jula 1942. godine, 1. NO udarna brigada Hrvatske, pod komandom Štaba 1. operativne zone, krenula je u akcije i od 9. do 22. jula izvršila nekoliko napada na željezničku prugu Plaški — Vrhovine na dužini od oko 16 km, spalila sve stražarnice — vaktarnice i nanijela gubitke Talijanima, ustašama i četnicima. Noću 30/31. jula, brigada je napala Prokike (na komunikaciji Ogulin — Brinje), zajedno sa primorsko-goranskim jedinicama, ali bez uspjeha, zbog jakoga otpora Talijana iz utvrđenih zgrada i blizine, isto Talijana u Brinju i Žutoj Lokvi. Ostavši na istom terenu, 1. NO udarna brigada Hrvatske je 12. avgusta izvršila napad na neprijateljevu posadu u s. Jezerane i s. Križopolje (komunikacija Ogulin — Brinje) i u toku dvodnevne borbe uspjela je da zauzme ova dva mjesta. Zarobljeno je oko 120 ustaša, domobrana i žandara, a intervencija Talijana od Brinje uspješno je odbijena.

Poslije ovih akcija, 1. NOU brigada Hrvatske je u toku avgusta i prve polovine septembra 1942. godine izvela više diverzija na pruzi Ogulin — Gospić i oslobodila od ustaša selo Dabar (15 km sev. od Otočca). Do tog vremena brigada je imala oko 100 mrtvih i ranjenih boraca i starješina, a istovremeno ubila, ranila i zarobila više stotina neprijateljevih vojnika. Za to vrijeme su i jedinice Ličke grupe NOP odreda očistile od četnika sela Doljane i Podum u Otočaćkom kotaru (srezu) i spalile vojne kasarne kod Otočca.

Za vrijeme dok se 1. NOU brigada Hrvatske nalazila u borbama na komunikaciji Ogulin — Brinje i oko Otočca, 2. udarna lička brigada sa dva bataljona 1. i 3. ličkog NOP odreda izvršila je prema naredjenju Štaba 1. operativne zone, noću 21/22. avgusta 1942. godine, napad na neprijateljevu posadu u s. Udbina^koja se nalazila u centru oslobođene teritorije Like. Prema podacima Štaba brigade, neprijateljevu posadu je sačinjavalo oko 320 domobrana, žandara i naoružanih civila. I pored dobro izvršenih priprema boraca i starješina, prvi napad nije uspio,

kao ni drugi koji je ponovljen noću 22/23. avgusta. Samo mjesto nalazi se na uzvišici sa okolnom ravnicom i dobrim pregledom, a neprijatelj je imao i dobar sistem odbrane: bunkere i rovove sa dva reda bodljikave žice i zidane kuće osposobljene za odbranu. Sem toga, prema kasnije prikupljenim podacima, neprijatelj je raspolagao sa 500 do 600 vojnika umjesto 320. U ovoj borbi naše jedinice imale su 95 mrtvih i 167 ranjenih boraca i starješina, 71 poginuli i 136 ranjenih bilo je iz 2. brigade. Bio je to jedan od najvećih neuspjeha ličkih partizana, do kojeg je došlo i zbog slabe elastičnosti i snalažljivosti štabova bataljona i brigade, potcenjenosti neprijatelja uoči napada, nekorišćenja prvih postignutih uspjeha sa snagama iz rezerve, te slabe veze i neorganizovanog izvlačenja iz borbe poslije neuspjeha kada je došlo do najvećih gubitaka.³⁰

Nakon borbenih dejstava na sjevernom i centralnom dijelu Like, Štab 1. operativne zone Hrvatske je, prema naređenju Glavnog štaba Hrvatske, usmjerio 1. i 2. brigadu prema zapadnom dijelu Like, u selima sjeverozapadno od Perušića. U toku septembra i početkom oktobra 1942. godine brigade su vršile diverzije na pruži Vrhovine — Perušić koju su uništile u dužini 7 km, a zatim izbile u rejon Kosinjske i Pazaričke opštine, gde su zajedno sa jedinicama 4. ličkog odreda oslobodile više mjesta. Da bi odbacila naše snage sa ovoga dijela Like, talijanska komanda, sa dijelovima dvije divizije, organizuje i vrši protivnapad 5. oktobra 1942. godine iz Otočca i Krasna prema Kosinju (između Gospića i Otočca). Istog dana obe brigade dobile su zadatak da se povuku u sjeverni, slobodni dio Like. U ovim borbama ustaško-domobranske jedinice imale su oko 100 mrtvih i ranjenih, dok su naše jedinice imale 8 mrtvih i 42 ranjena borca i stariješina. Zaplijenjeno je oko 100 pušaka.

Ocjenjujući borbena dejstva 1. i 2. brigade i jedinica Ličkih NOP odreda, Glavni štab Hrvatske je u izvještaju Vrhovnom štabu od 12. oktobra 1942. godine naveo:

»Zadnjom su operacijom u zapadnoj Lici postignuti znatni uspjesi, ali nam ta operacija nije donijela niti neku veću količinu oružja, a niti neke naročite mogućnosti mobilizacije. Blizina neprijateljskih jakih garnizona sputava mase tog kraja da se otvorenije založe za Narodnooslobodilačku borbu, iako su njihove simpatije na našoj strani«.³¹

Istovremeno je i 3. lička brigada (formirana 9. septembra 1942. godine) izvodila akcije i diverzije na relaciji Gospić — Gračac. Porušeno je oko 6 km željezničke pruge, a 26. septembra zarobila je oko 100 četnika u s. Raduča i odbila intervenciju Talijana. Brigada je imala 4 mrtva i 8 ranjenih.³² Početkom oktobra 1942. godine razbija ustaške jedinice i zauzima sela Ribnik, Brušane, Rizvanušu, Lički Novi i Trnovac. Zatim noću 23/24. oktobra 1942. godine brigada je napala i razbila četnički puk »Vožd Karađorđe« u Gračacu, gde je zarobljeno

³⁰ Zbornik, tom 5 knj. 6, str. 209; str. 253 i Zbornik 6. *proleterska divizija*

³¹ Zbornik, tom 5, knj. 8, str. 169.

³² Isto, str. 53.

oko 150 četnika i zaplijenjeno oko 100 pušaka. Ista brigada je 28. oktobra napala oko 300 četnika u Velikoj Popini, ali mjesto nije zauzeto zbog intervencije Talijana iz Zrmanje i četnika iz Vučipolja.

Nakon ovih uspješno izvedenih akcija, u borbi s Talijanima, četnicima i ustašama, brigada je prema naređenju Vrhovnog štaba prebačena na sektor Bosanskog Grahova, gdje je vršila blokadu četničkog garnizona u sastavu 2. proleterske divizije. Na ovome sektoru brigada je ostala do ulaska u sastav 6. ličke divizije — 22. novembra 1942. godine.

Borbe 1. NOU brigade Hrvatske i 2. ličke brigade u Kordunu i Baniji

Formiranjem brigada i njihovim osposobljavanjem kao operativnih jedinica stvoreni su uslovi za veće operacije. U vezi s tim Glavni štab Hrvatske je 12. oktobra 1942. godine odlučio da radi uspješnijeg rukovođenja i izvođenja većih operacija formira Operativni štab, pod svojom komandom, za 1. NOU brigadu Hrvatske, 5. kordunašku brigadu, 7. i 8. banijsku brigadu.³³ Istovremeno, Glavni štab Hrvatske je procijenio da zbog jakih neprijateljevih garnizona na komunikaciji Karlovac — Duga Resa — Ogulin — Plaški — Otočac — Perušić — Gospić nema povoljnih uslova za izvođenje uspješnih akcija, te se odlučio za borbena dejstva na teritoriji Banije, gdje je bila povoljnija vojno-politička situacija. Naime, u Baniji je bilo više neprijateljevih garnizona sa slabijim utvrđenjima i domobranima, među kojima je bilo dosta simpatizera NOP i garnizona koji nisu bili do tada napadani, te se računalo i na momenat iznenađenja.

Na osnovu ovakve procjene i naređenja Glavnog štaba Hrvatske, iz Like je sredinom oktobra 1942. godine prebačena u Kordun 2. lička brigada, gdje se nalazila i 4. kordunaška brigada (formirana 19. avgusta 1942. godine), a 1. NOU brigada Hrvatske upućena je u Baniju gdje su se nalazile 5. kordunaška brigada (formirana 16. septembra 1942. godine), te 7. i 8. banijska brigada (formirane u septembru 1942. godine) pod komandom Štaba 1. operativne zone Hrvatske.

Po dolasku u Kordun, 2. udarna lička brigada, sa 1. bataljonom 4. kordunaške brigade vodila je borbu, 17. oktobra 1942. godine, u rejonu sela Perjasica (25 km južno od Karlovca) sa dijelovima talijanske 1. brze divizije i divizije »Lombardia«, koji su bili angažovani za »čišćenje« Korduna, što je predstavljalo i pripreme za ofanzivu u Žumberku. U toku jednodnevne borbe razbijen je italijanski konjički puk »Aleksandria« iz sastava prve brze divizije i 81. bataljon crnih košulja. Italijani su imali preko 150 mrtvih i ranjenih oficira, podoficira i vojnika, a naše jedinice 4 mrtva i 14 ranjenih, zaplijenivši jedan tenk, 9 mitraljeza i puškomitraljeza, 122 puške, oko 300.000 metaka i druge ratne opreme.

³³ Isto, str. 168.
Isto, str. 279.

Poslije ove uspješno izvedene akcije, iste brigade (2. lička i 4. kordunaška) noću 23/24. oktobra 1942. godine zauzele su mjesto Tušilović (15 km južno od Karlovca), u kojem se nalazilo oko 500 ustaša, domobrana i žandara i odbile neprijateljevu intervenciju iz Karlovca. Ubijeno je 20, a zarobljeno 427 ustaša, domobrana i žandara, a zaplijenjeno 17 mitraljeza i puškomitraljeza, 350 pušaka, 30.000 metaka i druge ratne opreme. Naše jedinice imale su 5 mrtvih i 15 ranjenih boraca i starješina.³⁵

Istovremeno, 23. oktobra, izvršen je napad na neprijateljevu posadu u Glini gdje se nalazilo oko 650 ustaša, domobrana i žandara. Za ovaj napad Glavni štab Hrvatske formirao je operativnu grupu koju su sačinjavale 1. NOU brigada Hrvatske, 5 kordunaška, 7. i 8. banijska i područni bataljoni Banije. Iako se prodrlo u samo mjesto (1. i 7. brigada) i odbijeno neprijateljsko pojačanje iz Petrinje i Topuskog, ipak su se brigade, zbog jakog neprijateljevog otpora, morale povući.

Oslobođenje Bihaća i Cazinske krajine

Nakon ovog neuspjelog napada na neprijateljevu posadu u Glini, a u vezi sa oslobođenjem Bihaća, po naređenju Vrhovnog štaba, 8. banijska brigada upućena je prema Bihaću, 1. NOU brigade Hrvatske vraćena u Kordun, a 5. kordunaška i 7. banijska brigada usmjerene su na komunikaciju Sisak — Sunja — Kostajnica i Glina — Kostajnica.

Jaka neprijateljeva posada u Bihaću sa nizom garnizona u dolini rijeke Une razdvajala je slobodnu teritoriju Bosanske krajine od slobodne teritorije Like, Korduna i Banije. Sem toga, Bihać je bio važan administrativno-politički centar NDH i sa drugim garnizonima obezbjeđivao komunikaciju dolinom rijeke Une, a ujedno je bio i baza za ofanzivna dejstva na partizanske oslobođene teritorije. Da bi se ove prednosti za neprijatelja razbile, a sa oslobođenjem Bihaća i CK KPJ i Vrhovnom štabu stvorili povoljniji uslovi za neposrednije uticanje na razvoj NOB u Hrvatskoj i Sloveniji, Vrhovni štab je odlučio da se krajiškim i hrvatskim brigadama oslobodi Bihać i poveže njihove slobodne teritorije.

Borbe za oslobođenje Bihaća počele su 2. novembra 1942. godine, a završene poslije 42 sata borbe 4. novembra. Branili su ga: dva bataljona 4. ustaške brigade, 5. bataljon 2. domobranskog puka, tri čete 12. puka, jedna artiljerijska baterija i izvjestan broj naoružane milicije i žandara, a napadale su: 1, 2, 3, 5. i 6. krajiška brigada i 8. banijska brigada, a spoljne garnizone, radi sadejstva, napadala je 2. lička i 4. kordunaška brigada 1. operativne zone Hrvatske.

U ovoj operaciji 8. banijska brigada imala je zadatak da sa linije Grabež — Kučišta (k. 455) napadne i zauzme spoljnu odbranu grada: Poloj, Cavkiće, Založje i Bakšaiš i da u sadejstvu sa 2. krajiškom brigadom ovlada ovim dijelom grada na desnoj obali rijeke Une; 4. kordunaška brigada da postavljanjem zasjede u rejonu zapadno od s.

³⁵ Isto, str. 319.

Vrakašić i s. Vrba kod Izačić Kule, spriječi izvlačenje neprijatelja iz Bihaća ka Tržačkim Raštelima i Drežniku, kao i intervenciju sa tih pravaca, dok je 2. lička brigada imala zadatak da zauzme Ličko Petrovo Selo, Zeljavu i Baljevac i onemogući eventualnu intervenciju od Slunja, Otočca i Gospića. Za obezbjeđenje od Siska i Sunje ostavljene su 5. kordunaška i 7. banijska brigada.

Nakon zauzimanja Bihaća prešlo se na zauzimanje ostalih neprijateljevih uporišta između Une i Korane. Zauzimanjem Bosanske Krupe, 8. banijska i 4. kordunaška brigada imale su zadatak da preduzmu dejstva pravcem Bihać — Cazin — Velika Kladuša, a 1. NOU brigada Hrvatske i 2. lička brigada pravcem Ličko Petrovo Selo — Rakovica - Slunj.

Oslobođenjem Bihaća preostale neprijateljeve posade u Cazinskoj krajini zahvatila je panika. Neprijatelj (ustaše, domobrani i žandari) je poslije napuštanja Bosanske Krupe pobjegao iz Cazina, Pećigrada, Velike Kladuše, Cetingrada, Podcetina i Batnoge, sem Slunja, koji je poslije neuspjelog napada u toku 6. i 7. novembra oslobođen 14. novembra 1942. godine. Time je slobodna teritorija Bosanske krajine povezana sa slobodnom teritorijom Hrvatske (Lika, Kordun, Banija). Po završetku Bihaćke operacije, 1. NOU brigada Hrvatske i 2. udarna lička brigada vraćene su na sektor Like.

Razvoj ustanka i NOB u Kordunu do formiranja Korpusa

Istovremeno sa razvojem ustanka i partizanskih jedinica u Lici razvijao se oružani narodni ustanak i partizanske jedinice u Kordunu. Kordun obuhvata središnji dio operativnog područja 1. korpusa NOV Hrvatske sa teritorijama bivših kotareva Vrginmost, Vojnić, Slunj i dio teritorije kotara Karlovac. Za vrijeme NOB, kao operativni dio Korduna, obuhvaćena je i teritorija Plašćenske doline i dio teritorije Ogulina koja gravitira ka Kordunu, a koje su pripadale Lici i Gorskom kotaru.

Nakon kapitulacije bivše Jugoslavije i uspostavljanjem NDH u opštinskim i kotarskim mjestima uspostavljena je ustaška vlast, a sa ustaško-žandarmerijskim jedinicama zaposjeli su mjesta: Topusko, Vrginmost, Cemernica, Bović, Lasinja, Skakavac, Vojnić, Barilović, Vukmanić, Krstinja, Krnjak, Perjasica, Primišlje, Veljun, Nova Krišlja, Cetingrad, Slunj, Rakovica, Plaški i druga. Italijanske jedinice (1. brza divizija) nalazile su se u Topuskom, Vrginmostu, Plaškom i Ogulinu, pored Karlovca koji je bio jak neprijateljev garnizon za vrijeme NOR-a.

Sa planom istrebljenja Srba ustaše su otpočele odmah po dolasku na vlast. Prva hapšenja i ubijanje komunista i viđenijih Srba izvršena su u aprilu mjesecu 1941. godine, a prvi masovni pokolj Srba na Kordunu izvršen je od 6. do 9. maja 1941. godine u Hrvatskom Blagaju. Tada su ustaše pobile oko 535 ynuškaraca od 16 do 60 godina starosti s područja općine Veljun i Perjasica. Među njima su bila i 23 člana

KP, među kojima i organizacioni sekretar Okružnog komiteta KPH za Karlovac Nikola Kukić i član komiteta Radoš Vujičić.³⁶

Sa otpočinjanjem oružanog narodnog ustanka ustaše nastavljaju sa još žešćim ubijanjem srpskog stanovništva, tako: 29. jula 1941. godine u Ivanović Jarku kod Krnjaka ubijeno je 380 Srba, 2. avgusta sa područja kotara Vrginmost odvedeno je na prevaru na pokrst, oko 1.030 muškaraca koji su ubijeni u Glinskoj pravoslavnoj crkvi; na Mehinom Stanju kod Velike Kladuše ustaše su usmratile, od 29. jula do 8. avgusta, oko 4.200 ljudi; u Dugačkoj luci kod Starog Sela (1,5 km južno od Topuskog) ubijeno je, 28. avgusta 1941. godine, 250 stanovnika iz Starog Sela, Katinovca i Crnog Potoka, na području Slunja kod Jame Špejarske, 30. jula 1941. godine, ubijeno je oko 90 ljudi i istog dana u Lađevačkom jeliku 130; kod jame u Taborištu, 31. jula, ubijeno je 40; u Donjem Kremenu 59; u Maljevcu 80; u Mrzlom Polju, 4. avgusta 25; u Grbarju 110; na Bakić Glavici kod Cetingrada 76; u Gojkovcu, Glinicama i okolnim srpskim selima, 19. avgusta 1941. godine, ustaše su pobile 145 žena, djece i staraca. Masovna ubijanja ustaše nastavljaju u svim srpskim selima Korduna u toku 1941. i 1942. godine. Prema nepotpunim podacima, u toku četvorogodišnjeg NOR-a Kordun je imao oko 30.000 poginulih (poginuli i umrli borci, žrtve fašističkog terora, umrli od tifusa i nestali), a samo kotar Vrginmost oko 10.380.

Oružani ustanak naroda Korduna, na poziv KPJ, počeo je sredinom jula 1941. godine. Do toga vremena aktiviran je rad komunista kojih je aprila 1941. godine u Karlovcu bilo 192, u kotaru Vrginmost 70, Vojniću 175 i Slunju 99. Neposredno po kapitulaciji bivše Jugoslavije oni čine prve korake ka pripremi oružane borbe kao jedino mogućeg načina da se povrati izgubljena sloboda i zaštiti narod od okupatorskog i ustaškog uništenja. Radi toga je polovinom juna 1941. godine formiran i vojno-operativni komitet Okružnog komiteta KPH Karlovac koji priprema organizaciju i formiranje borbenih i diverzantskih grupa radi obuke i prikupljanja oružja.

Nakon mjesec dana, 19. jula 1941. godine, u šumi Abez, kod Vrginmosta, održano je partijsko savjetovanje predstavnika kotarskih komiteta KPH Vojnić, Vrginmost i Glina, uz prisustvo sekretara CK KPH Rade Končara i člana CK KPH Josipa Kraša. Na savjetovanju je razmotreno opšte stanje i stanje partijskih ćelija u Kordunu i Baniji, kao i novonastalu situaciju u vezi sa napadom Njemačke na SSSR. Doneta je i odluka da se sa oružanim ustankom naroda Korduna i Banije otpočne 23. jula 1941. godine. Ta odluka sprovedena je u djelo u selu Štipan u Kordunu i Banskom Grabovcu u Baniji, od kada do kraja rata ne prestaju borbe.

U drugoj polovini avgusta 1941. godine se na inicijativu rukovodstva KPH i mjesnih komunista organizuju partizanski odredi gotovo u svim srpskim selima Korduna. Da bi se u takvoj situaciji moglo uspješnije rukovoditi NOP-om i oružanom borbom, Kordun i Banija su podijeljeni na šest rejona u kojima su bili formirani i rejonski partijski komiteti i rejonske komande. U septembru 1941. godine četiri rejonske

³⁶ Dr Đuro Zatezalo, *1. Hrvatski korpus NOVH HAK*, Zb. 17, str. 57.

komande. U septembru 1941. godine u četiri rejona na Kordunu (1. rejon područje kotara Vojnić, 2. rejon Veljun, 3. rejon Slunj, 4. rejon Vrginmost) bilo je 28 partizanskih NOP odreda sa 688 boraca naoružanih sa oko 260 vojničkih pušaka, nešto bombi i revolvera i lovačkim puškama. Do kraja 1941. godine broj odreda povećao se na 55 sa oko 1.250 boraca i starješina. Pored aktivnih partizanskih NOP odreda, u većini sela bili su organizovani i rezervni NOP odredi, koji su vršili obuku i sa aktivnim odredima učestvovali u diverzijama. Komande rejona bile su pod komandom komande Korduna i Banije.

Za organizovani vojno-politički razvoj oružane borbe, kako u Lici, tako i u Kordunu i Baniji, znatno je doprinijelo savjetovanje vojnih rukovodilaca Hrvatske, septembra 1941. godine, u Krbavici (Lika), kao i savjetovanje vojnih rukovodstava Korduna i Banije na Petrovoj Gori 19. i 20. septembra 1941. godine. Nakon ovog savjetovanja, a u vezi daljnjeg razvoja NOB-e, odlukom Okružnog komiteta KPH za Karlovac, 20. oktobra 1941. godine pristupilo se reorganizaciji partizanskih jedinica. Komande rejona preformirane su u bataljone, a manji partizanski NOP odredi u čete i vodove, tako da su u Kordunu djelovali četiri bataljona pod komandom Kordunaškog NOP odreda. Sa formiranjem Glavnog štaba NOP odreda u Hrvatskoj, 19. oktobra 1941. godine na Petrovoj Gori (selo Vučkovići), obezbijeđeno je efikasnije i neposrednije rukovođenje partizanskim dejstvima u Lici, Kordunu i Baniji, a i u drugim krajevima Hrvatske, kao i sa partizanskim jedinicama u Bosni.

Do kraja 1941. godine, za vrijeme petomjesečne borbe, skoro sva sela Korduna bila su oslobođena. Neprijatelj je bio prisiljen da se povuče i organizuje odbranu glavnih komunikacija, kao i veća opštinska i kotarska mjesta. Na slobodnoj teritoriji, skoro u svim selima, osnovani su prvi organi narodne vlasti — narodnooslobodilački odbori, razvila se organizacija KPH, SKOJ-a i omladine, kao i organizacija antifašističkog fronta žena (AFŽ). Sprovođenjem u djelo linije bratstva i jedinstva Srba, Hrvata i Muslimana, u Kordunu je stvorena čvrsta partizanska baza i snažno jedinstvo naroda i vojske. Masovnost naroda Korduna u oružanom ustanku obezbijedila je početne uspjehe i stvorila uslove za daljni razvoj NOB u Kordunu, ostalim dijelovima Hrvatske i u Bosni.

Razvoj NOB-a u Kordunu tokom 1942. godine

U teškim zimskim uslovima, od decembra 1941. godine do marta 1942. godine, jedinice Kordunaškog NOP odreda odbijale su napade neprijatelja na sjeverni dio slobodne teritorije Korduna, vršile napade na manje neprijateljeve posade i rušile komunikacije. U toku 20. i 21. decembra 1941. godine, 4. bataljon Kordunaškog NOP odreda uspio je da, uz pomoć rezervnih partizanskih odreda, razoruža domobranske posade na željezničkoj stanici Vojnić i Utinja (na pruzi Vrginmosta — Karlovac). U toj uspješno izvedenoj akciji zarobljeno je 120 domobrana (pušteno svojim kućama), a žaplenjeno oko 100 pušaka 6, puškomitraljeza i preko 100.000 municije.

Oslobodenjem željezničke stanice Vojnić i Utinja povezana je slobodna teritorija kotareva Vrginmost i Vojnić i tako obezbijeđeno povlačenje oko 15000 stanovnika za Petrovu Goru ispred ustaške ofanzive koja je počela 21. decembra 1941. godine na sjeverni dio područja kotara Vrginmost. Za vrijeme ove ustaške ofanzive, koja je trajala do 6. januara 1942. godine, na zauzetoj teritoriji spaljena su sva srpska sela, a poubijano je 1 500 ljudi, žena i djece srpske nacionalnosti.

Nakon zauzimanja željezničke stanice Vojnić i Utinja, jedinice 1. bataljona, pod komandom već poznatog kordunaškog prvoborca i organizatora ustanka Stanka Opačića Čanice oslobodile su od domobranske posade i selo Vojišnicu i pristupile blokadi domobranske posade u Vojniću, gdje se nalazila 7. i 8. te mitraljeska i minobacačka četa 2. domobranskog puka, 3. bataljon 3. puka i oko 40 oružnika. U pokušaju izvlačenja, 12. januara 1942. godine prema Karlovcu domobrani su bili prisiljeni na predaju. Imali su 34 mrtva, a 450 je zarobljeno (svi pušteni kućama). Zaplijenjeno je 6 mitraljeza, 32 puškomitraljeza, 410 pušaka, 4 minobacača i 35000 metaka. Bio je to veliki partizanski uspjeh, oslobodivši prvo kotarsko mjesto u Hrvatskoj. Poslije oslobođenja Vojnića oslobođena su općinska mjesta: Krnjak i Veljun, na komunikaciji Kralovac — Slunj, sa čime se znatno proširila kordunaška slobodna teritorija.

Novo zaplijenjeno oružje i novi dobrovoljci omogućili su i formiranje novih partizanskih jedinica. Tako je početkom februara 1942. godine izvršena druga reorganizacija u kordunaškim partizanskim jedinicama. Naime, prema naređenju Glavnog štaba NOV Hrvatske, Kordunaški NOP odred se reorganizovao u dva NOP odreda, tako da je od 1. i 4. bataljona formiran 1. kordunaški NOP odred, a od 2. i 3. bataljona 2. kordunaški NOP odred. Zahvaljujući novom zaplijenjenom oružju formirana su još dva bataljona, tako da je 1. KPO imao 4, a 2. KPO tri bataljona, do kraja juna 1942. godine, po jedan udarni bataljon i po jednu proletersku čet. Početkom ljeta 1942. godine 1. i 2. proleterska četa ušle su u sastav Žumberačko-pokupskog NOP odreda (2. jula 1942). Do kraja jula 1942. godine u Kordunu su formirane, nakon dvomjesečne obuke i tri omladinske čete. Za rukovođenje sa ova dva kordunaška NOP odreda, koji su imali 2. 113 boraca i starješina, 1.736 pušaka, 9 teških i 48 puškomitraljeza, formiran je Štab Grupe kordunaških NOP odreda (komandant Srećko Manola, politički komesar Većeslav Holjevac).³⁷

Po izvršenoj reorganizaciji kordunaških NOP odreda pristupilo se izvođenju napada sa više jedinica i na jače neprijateljeve posade. Tako se pod pritiskom jačih snaga 23. februara 1942. talijanska posada u Velikoj Kladuši povukla za Slunj, a ustaše u Pećigrad, te se partizanska slobodna teritorija proširila i na jedan dio Cazinske krajine.

Prije zauzimanja Velike Kladuše, Štab Grupe kordunaških NOP odreda sa 2. bataljonom 1. KPO, 1. i 3. bataljonom 2 KPO, 22. februara 1942. godine oslobodio je Primišlje i Tounjski Tržić kod Slunja. Oslobodenjem ovih mjesta te ranijim oslobodenjem Utinje, Vojnić-ko-

³⁷ Zbornik, tom 5, knj. 3, str. 125.

lodvora, Vojišnice, Vojnića i Krnjaka slobodna teritorija Korduna znatno je proširena i protezala se na sjeveru od rijeke Kupe i na jugu do Male i Velike kapele. Tako je oslobođeni teritorij Korduna na sjeveru bio povezan sa Pokupljem i Žumberkom, a na jugu sa oslobođenim područjem Like i Gorskog kotara. Stvoreni su povoljni uslovi za prenošenje plamena oružanog ustanka sa Korduna u Pokuplje i Žumberk upućivanjem prvih partizanskih jedinica u krajevima pretežno nastanjene hrvatskim stanovništvom.

Sa oslobođenjem Velike Kladuše stvoreni su bolji uslovi za rad na liniji NOP i uključivanje Muslimana sa teritorije Cazinske krajine u NOB. To je bio i jedan od razloga da se druga okružna partijska konferencija KPH Karlovac, umjesto u Vojniću, održi u Velikoj Kladuši. Na konferenciji, koja je održana 12—14 marta 1942. godine, bila su prisutna 53 delegata, od kojih 32 Srbina, 17 Hrvata, 3 Muslimana i 1 Slovenac, koji su zastupali 844 člana Partije. Konferencija je učvrstila jedinstvo pogleda i akcije komunista i dala još pouzdaniju orijentaciju za uključivanje u NOP svih slobodarskih i rodoljubivih snaga u ovim krajevima, bez obzira na vjersku i nacionalnu pripadnost. U usvojenoj rezoluciji je, pored ostalog, rečeno: »Razbiti iluzije o definitivnom oslobođenju očišćenog teritorija i ubijediti narod i partizane da je pojačanje ofanzivne djelatnosti najbolja odbrana oslobođenog kraja«.³⁸

Četiri dana nakon održane okružne partijske konferencije u Velikoj Kladuši, 18. marta 1942. godine, neprijatelj je jačim snagama preduzeo ofanzivu na oslobođeni centralni dio Korduna i Petrovu goru. Velika slobodna teritorija i jače partizanske jedinice u neposrednoj blizini Karlovca i Zagreba predstavljalo je opasnost za NDH pa je poglavnik Pavelić pristupio formiranju jače specijalne jedinice koja bi razbila i uništila kordunaške partizanske jedinice. Formiran je utinjski zdrug (brigada)³⁹ od sedam bojni (bataljona) ustaša, domobrana i oružnika (žandara), jačine oko 3.500 vojnika.

Utinjski zdrug sa drugim ustaško-domobranskim, žandarmerijskim i talijanskim jedinicama — ukupno oko 7.000 vojnika, 18. marta 1942. godine otpočeo je sa ofanzivom iz pravca Karlovca, Lasinje, Vrginmosta, Topuskog, Vrnograča i Male Kladuše. Nakon četiri dana upornih borbi neprijateljeve jedinice zauzimaju Vojnić, cestu Vojnić — Vrginmost i 29 marta ulaze u Petrovu goru, te se utvrđuju na njenom najvišem vrhu Petrovac (507 n/v). Noću, 31. marta i 1. aprila, 3. bataljon 1. kordunaškog NOP odreda, uz pomoć oko 700 seljaka sa roguljama (prozvani roguljaši) bezuspješno napada neprijatelja na Petrovcu, uz gubitke od oko 70 poginulih roguljaša i partizana. Neprijatelj se zadržao na zauzetoj teritoriji od 5. aprila, a zatim se povlači u polazne garnizone. Za to vrijeme ustaše su popalile sva sela oko Petrove gore i pobile više stotina ljudi, žena i djece.⁴⁰

³⁸ *Prya godina NOR-a na području Karlovca, Korduna, Like, Gorskog Kotara, Pokuplja i Žumberka*, Zbornik 3, HAK, str. 309.

³⁹ Utinjski zdrug nazvan je po selu Utinja, koje se nalazi na pruzi Karlovac—Sisak. U 14. stoljeću spominje biskup gorički Župu Hutinu, kasnije Utinu, pa Utinju. Imenom utinjski zdrug ustaška vlast htela je pokazati da je srpsko stanovništvo doseljeno i da to nije njihova zemlja. U Utinjskom zdrugu nije bilo Utinjaca. Zbornik, tom 5, knj. 3, str. 369.

Tokom aprila 1942. godine jedinice Utinjskog ustaškog zdruga nastavile su svoja zlodjela u Kordunu, da bi ponovo izvršile koncentraciju svojih snaga i 9. maja 1942. godine počele sa stezanjem obruča u Petrovoj Gori,⁴¹ gdje se nalazilo oko 10.000 izbjeglica iz okolnih sela, 730 partizana, Štab Grupe kordunaških NOP odreda, članovi OK KPH Karlovac, partizanska bolnica, radionice, i dr. Za ovu ofanzivu neprijatelj je angažovao brojne snage, koje su činili: 1. lička bojna (550 ljudi), karlovačka novačka bojna (550), 10. ustaška bojna (230), 11. ustaška bojna (220), 2. lička bojna (650), 5. ustaška bojna (180), strojnička satnija ličkog ustaškog zdruga (120), satnija ustaške doknadne bojne (150) jedna satnija novaka ustaške vojnice (95), oružničko leteće krilo Vojnić (78), 8. ustaški sat (170), 5 bornih kola, polubaterija haubica 100 mm, bojna gorskog zdruga iz Petrinje i snage iz drugih garnizona sa ukupno oko 7.000 — 8.000 vojnika, kojima je komandovao ustaški potpukovnik Antun Moškov.

Partizani i dio naroda probili su neprijateljev obruč 14. maja 1942. godine, ubivši veći broj ustaša i domobrana, a zarobili 24 domobrana i 17 ustaša i zaplijenili 2 teška mitraljeza, 4 puškomitraljeza i 42 puške. Još istog dana ustaše se povlače iz Petrove gore, a Moškov u svom izveštaju od 15. maja priznaje poraz i da je poginulo 39 ustaša. U ovoj ustaškoj ofanzivi ubijeno je 1.200 žena, djece i staraca iz okolnih srpskih sela Petrove gore. Osim toga, u obruču su ustaše pohvatale ili im se predalo više od 3000 žena, djece i staraca koje su ustaše i domobrani proveli u zloglasne ustaške logore u Staru Gradišku, Jasenovac ili Beogradsko sajmište. Većina ih je ubijena, a tek jedan broj sposobnijih muškaraca otpremljen je u Njemačku na prisilni rad ili upućen u Norvešku odakle ih se poslije oslobođenja zemlje vratilo tek nekoliko.

Poslije proboja ustaškog obruča u Petrovoj gori, kada su prema ustaškoj propagandi svi partizani u Kordunu uništeni, 7. juna 1942. godine izvršen je napad na neprijateljevu posadu u Topuskom. Posadu je sačinjavalo oko 360 ustaša i domobrana (200 u mjestu i 160 u okolnim selima), a napad su izvele jedinice 1. i 2. kordunaškog NOP odreda i dio jedinica Banijskog NOP odreda (ukupno 6 bataljona i Kordunaška proleterska četa). Zbog intervencije jačih ustaških snaga iz Gline i uporne odbrane ustaša iz utvrđenih zgrada u Topuskom, istog dana se odustalo od daljeg napada. Neprijatelj je imao oko 40 pogunulih ustaša i domobrana i više ranjenih, dok su jedinice odreda imale 11 pogunulih i 22 ranjena borca i starješinu.⁴¹

Iako nije postignut vojnički uspjeh, bio je to veliki politički uspjeh. Sa prisustvom partizanskih jedinica kod Topuskog i Gline, stanovnici hrvatskih sela uvjerali su se u lažnost ustaške propagande, te o postojanju u neuništivosti partizana u Kordunu i Baniji. Za vrijeme borbi oko Topuskog jedinice 2. kordunaškog NOP odreda vodile su borbu na sektoru Drežnik Grada, Rakovice i Saborskog, rušile prugu Karlovac — Vrhovine i zajedno sa jedinicama 1. kordunaškog NOP

⁴¹ Zbornik, tom 5, knj. 5, str. 18 i 372.

odreda zauzele selo Tržić (na komunikaciji Slunj — Ogulin) i zarobile dijelove 3. bojne 3. domobranskog puka.

U periodu juni — oktobar 1942. godine ustaško—domobranske i talijanske jedinice su držale jake snage u većim mjestima, kao: Karlovac, Topusko, Vrginmost, Slunj, Velika Kladuša, Plaški, Ogulin, Primišlje i Tounjski Tržić vršile povremene ispade u sela radi pljačke, paljenja i ubijanja srpskog stanovništva. Partizani su se tada borili i za ljetinu pod parolom »ni zrna žita okupatoru«. Kordunaški partizani su zajedno sa narodom i radnim brigadama radili danonoćno, obavljali poslove oko žetve i vršidbe, te sakrivali žito u zemunice i druga skrovišta, kako ih neprijatelj ne bi opljačkao.

U junu su vođene borbe širom Korduna, a posebno na području kotara Slunja s jedinicama ustaške bojne Ličko-krbavskog zdruge, te domobranskim, talijanskim i oružničkim snagama. U vrijeme tih borbi samo u Primišlju i okolnim srpskim selima ustaše su pohvatale pojedinačno ili u grupama 265 žena, djece i staraca i pobili ih ili spalili u kućama, na njivama, obližnjim šumarcima. Neprijatelj je zapalio 243 kuće i gospodarske zgrade. Opljačkao je sve do čega je mogao doći — stoku, hranu, posteljinu.⁴²

Ponovnim oslobođenjem Primišlja, 12. jula 1942. god., ostvaren je plan Glavnog štaba NOV Hrvatske. Kordunaški partizani su potpuno ovladali komunikacijom Ogulin — Slunj, na dijelu puta Slunj — Kamenica. Jaka ustaško-domobranska posada u Slunju odsječena je od snažnog neprijateljevog uporišta Ogulin.

U vremenu od 18. do 31. jula 1942. godine ustaško-domobranske 1 oružničke snage u jačini od 4 000 vojnika pod komandom ustaškog potpukovnika Ante Moškova napale su slobodni teritorij sela Mašvine, Kordunskog Ljeskovca, Bugara, Stare i Nove Kršlje. U njihovom obruču našlo se više od 6 000 stanovnika, pretežno žena, djece i staraca sa više stotina izbjeglica iz Bosne i drugih susjednih srpskih sela koja su ustaše već ranije popalile, te 2. četa 4. bataljona sa oko 150 boraca.⁴³ Partizani su vodili danonoćne borbe, a posebno 2. četa 3. bataljona 2. KPO, čineći nadljudske napore da bi borbama, često i prsa o prsa zaustavili razjarene neprijateljeve vojnike i spriječili uništavanje golorukog civilnog stanovništva. No, i pored svih nastojanja partizani u tome nisu uspjeli. Ustaše, oružnici i domobranci u desetodnevnim borbama ubili su 1 200 žena, djece i staraca, te popalili više od 80% kuća i gospodarskih zgrada.

Sjećajući se ovih događaja, komandant 4. bataljona 2. KPO Nikola Basara kaže:

»Ubijeno je više od 1 000 seljaka srpske nacionalnosti, uglavnom žena i djece. Nije ih se moglo pokopati, tako da su ih psi i životinje razvlačile. Naišao sam s grupom partizana u jednom šumarku na 20-etero nožem ubijene djece, starosti do jedne godine. Bila su sva gola i mrtva u krug poredana. Dotle sam u

2 Joco Tarabić, *Drugi kordunaški NOP odred*, HAK, Zb. 18. str. 426.

Petar Zinajić, *Ustaško-domobranska ofanziva na području 4. bataljona 2. KPO*, HAK, Zb. 18. str. 191.

teškoj borbi proveo godinu dana, ranjen bio, svašta vidio i sve to muški izdržao, ali ovaj put nisam izdržao. Zaplakao sam kao dijete.⁴⁴

Sredinom ljeta 1942. godine na Kordunu su i pored svih razaranja zločina i odvođenja u logore stvoreni uslovi za formiranje prvih brigada NOV i POJ. Tako je 19. avgusta 1942. godine na obroncima Petrove Gore u Debeloj Kosi kod Krnjaka od 1. i 2. udarnog bataljona i omladinskog bataljona »Joža Vlahović«, grupe kordunaških partizanskih odreda formirana 1. kordunaška brigada (4. brigada NOV Hrvatske). Za komandanta brigade postavljen je Nikola Vidović, a za političkog komesara Mile Martinović.

U Petrovoj Poljani kod Dunjaka, 19. septembra 1942, formirana je 2. kordunaška brigada (5. brigada NOV Hrvatske). Njen komandant bio je Bogdan Oreščanin, a politički komesar Miloš Šumonja. Istovremeno, od ostatka kordunaških partizanskih jedinica 1. i 2. KPO formiran je Kordunaški partizanski odred sa 3 bataljona za čijeg komandanta je postavljen Miško Blažević, a za političkog komesara Milić Dejanović. Nakon formiranja 1. i 2. kordunaške brigade i kordunaškog partizanskog odreda u Perić selu formirano je kordunaško vojno područje.

Cijeneći uspjeh 1. operativne zone (Lika, Kordun, Banija) u izvještaju Glavnog štaba Hrvatske upućenog Vrhovnom štabu NOV i POJ 1. jula 1942. godine, pored ostalog piše:

»Ta nam je zona vojnički i organizaciono najjača. Ona za nas pretstavlja rezervoar, iz koga ćemo u druge zone, gdje još partizanski pokret nije na tako visokoni stupnju, slati iskusne borce i vojno-političke kadrove. I dalje — Štabu smo 1. operativne zone kao veoma važnu zadaću postavili uspostavljanje dobre veze sa 2. i 3. zonom kao i pružanje pomoći tim zonama slanjem iskusnih boraca i kadrova, kao i savjetima. Neke su se partizanske grupe s Banije prebacile u okolinu Siska i uspostavile vezu s Moslavinom. Isto je tako jedna jedinica s Korduna prešla preko Kljuka u Žumberačku gōru gdje se povezala sa slovenskim partizanima. Štabu 1. smo operativne zone naredili da pojača te jedinice i da prodiranjem u 2. i 3. zonu uvuku hrvatske mase tih krajeva u borbu.«⁴⁵

Sprovodeći direktivu Vrhovnog štaba, da se partizanska dejstva prošire i ojačaju i u drugim krajevima Hrvatske, Štab grupe kordunaških NOP odreda, prema naređenju Glavnog štaba Hrvatske, već početkom marta 1942. godine upućuje na Žumberačko-pokupsko područje jednu desetinu, a krajem maja iste godine i drugu desetinu kada stiže i vod (20 boraca) iz Zagorske partizanske čete. Od ovih je boraca (kordunaških i zagorskih) u prvoj polovini juna 1942. godine formirana Žumberačka četa.

U Pokuplju je istovremeno od partizanske grupe boraca iz Siska i jednog kordunaškog voda formirana četa »Kljuka« (60 boraca). Od

⁴⁴ *Zbirka sjećanja*, HAK, k. 6.

⁴⁵ Zbornik, tom 5, knj. 5, str. 225 i 226.

ove dvije čete sa Žumberka i druge proleterske čete grupe kordunaških NOP odreda formiran je 2. jula 1942. godine Žumberačko-pokupski NOP odred, koji je prilikom novih boraca, krajem avgusta 1942. godine, imao dva bataljona »Josip Kraš« i »Slavko Klobučar«, Žumberačku omladinsku četvu i pionirsku četvu.

Istovremeno sa upućivanjem partizanskih grupa u Žumberak i Pokuplje, upućivani su, radi širenja NOP-a i na teritoriju kotara Karlovac. Tako je slobodna teritorija Like, Korduna i Banije, sa svojim partizanskim jedinicama, postala oslonac za razvoj NOB-a i u susjednim oblastima, koje će postati operativno područje 1. korpusa NOV Hrvatske.

Radi širenja i jačanja NOP u Žumberačko-pokupskom području, krajem avgusta 1942. godine, a prema naređenju Glavnog štaba Hrvatske, upućena je i prva, poznata kao 4. kordunaška brigada. Odmah po formiranju, 19. avgusta 1942. godine, brigada je krenula prema Pokuplju i po prelazu rijeke Kupe, kod sela Desno Sredičko, noću 25/26. avgusta izvršila napad na neprijateljevu posadu u Jastrebarskom, 25 km od Zagreba (na komunikaciji Zagreb — Karlovac). U toku noći razbijena je ustaško-domobranska posada, a iz ustaškog logora oslobođeno oko 730 djece sa Kozare, Korduna, Like i Banije.⁴⁶

Dejstvima 4. kordunaške brigade i Žumberačko-pokupskog NOP odreda, u neposrednoj blizini Zagreba i Karlovca, unijeta je velika uznemirenost kod ustaškog rukovodstva koje preduzima ofanzivu angažujući grupu »Istok« (13. i 16. ustašku bojnu) i djelove 9. ustaške bojne sa jednom baterijom topova i sa linije Pleševica — Sv. Jana — Vivodina, napale u pravcu Kalja. Zbog jačih neprijateljevih snaga brigada i odred bili su prisiljeni da se povuku u Sloveniju, na teritoriju Krškog NOP odreda.

Prije povratka na Kordun, 4. kordunaška brigada je noću 21/22. septembra izvela neuspjeli napad na talijansku posadu u Črnomelju, ali je zato u toku dana, 22. septembra, sačekala i uništila auto-kolonu od 7 kamiona talijanskih vojnika kod Tanča Gore. U ovoj borbi Talijani su imali oko 120 mrtvih i 18 zarobljenih vojnika, a zaplijenjeno je 8 mitraljeza, 70 pušaka, 10.000 puščanih metaka i druga oprema. Brigada je imala 7 poginulih i 22 ranjena borca i starješinu.⁴⁷ Sav plijen ostavljen je slovenačkim partizanskim jedinicama koje su još bile slabo naoružane.

Po dolasku 4. brigade u Kordun, u Žumberku je ostao samo Žumberačko-pokupski NOP odred. Da bi se sačuvali postignuti rezultati i stvorili uslovi za daljnje širenje i jačanje NOP, u Žumberk je krajem septembra 1942. godine, prema naređenju Glavnog štaba Hrvatske, upućen 1. proleterski bataljon Hrvatske, koji je izvodio akcije zajedno sa Žumberačko-pokupskim NOP odredom. I protiv ovih jedinica ustaše su preduzele ofanzivu, te su bile primorane da se preko rijeke Kupe povuku u Kordun, gde je u selu Gornji Sjeničak, od 7. do 10. novembra 1942. godine, od 1. proleterskog bataljona Hrvatske i Žumberačko-pokupskog NOP odreda, formirana 13. proleterska bri-

2 Zbornik, tom 5, knj. 6, str. 200. ^

Zbornik, tom 5, knj. 7, str. 256.

gada Hrvatske. Na Žumberk je krenula odmah po formiranju, 13/14. novembra 1942. godine.

Po dolasku u Kordun, 4. kordunaška brigada bila je angažovana na izvođenje manjih akcija i za odbranu slobodne teritorije od ustaških ispada sa pravca Velike Kladuše i Cetingrada. Krajem oktobra 1942. godine, zajedno sa 2. ličkom brigadom, učestvuje u borbi sa Talijanima u selu Perjasica i u napadu na ustaško-domobransku posadu u selu Tušilovič. Nakon ovih borbi brigada je učestvovala u oslobodjenju Bihaća, a 2. kordunaška, poznata kao 5. kordunaška brigada, nalazila se na teritoriji Banije.

Razvoj ustanka i NOB u Baniji do formiranja Korpusa

Paralelno sa razvojem oružanog narodnog ustanka i partizanskih jedinica u Lici i Kordunu, razvijao se i narodni ustanak u Baniji. To je oblast koja se nalazi između Save, donjih tokova Kupe i Une i rijeke Gline. Prema administrativnoj podjeli prije rata je obuhvatala (srezove) Glina, Petrinja, Sisak, Kostajnica i Dvor na Uni.

Po uspostavi NDH u kotarskim i općinskim mjestima uspostavljena je ustaška vlast sa formiranim ustaško-domobranskim jedinicama, a veća naseljena mjesta sa oružničkim postajama. Sa hapšenjem i ubijanjem komunista i poznatijih Srba ustaše su otpočele već u aprilu 1941. godine, a do masovnijeg odvođenja i ubijanja, radi uništenja srpskog stanovništva, dolazi 11. maja 1941. godine u Glini, kada ubijaju 500 dječaka Srba, od 12 i više godina starosti. Do slijedećeg masovnog ubijanja Srba dolazi 24 — 26. jula 1941. kada je iz Grabovca iz okolnih sela pohvatano i pobijeno 1.285 muškaraca pa odmah zatim 2. i 3. avgusta u pravoslavnoj crkvi u Glini 1280. Na području Kostajnice, od 30. jula do 4. avgusta ustaše su ubile 600 nevinih Srba.

Pripreme naroda na oružanu borbu otpočele su odmah poslije majskog partijskog savjetovanja u Zagrebu. Tada je brojna partijska organizacija bila pod rukovodstvom okružnog komiteta KPH Sisak (kotar i grad Sisak, kotar Petrinja i kotar Kostajnica) i okružnog komiteta KPH Karlovac (kotar Glina). Partijske organizacije kotara Dvor na Uni bile su na vezi bosanskog partijskog rukovodstva — Bosanski Novi. Ovakva organizacijska podjela ostaje do 30. novembra 1941. godine, kada se po odluci CK KPH osniva okružni komitet KPH Banija.

Neposredno pred ustanak, na području Banije i Siska djelovalo je 96 partijskih ćelija sa 556 članova — grad Sisak 19 ćelija sa 89 članova, sela Sisačkog kotara 17 ćelija u kojima su bila 93 člana, kotar Petrinja 16 ćelija sa 70 članova, kotar Kostajnica 14 ćelija sa 64 člana i kotar Glina 30 partijskih ćelija sa 240 članova KPH.⁴⁸

Prvi i osnovni zadatak partijskog rukovodstva bio je da organizaciono učvrsti i međusobno poveže partijske ćelije i članove KP, nastavi rad na praćenju i objašnjavanju novonastale situacije, vrši političke i

⁴⁸ Milutin Baltić, *Razvoj i karakteristike NOP na području OK KPH za Baniju do formiranja 1. korpusa NOVH*, HAK Zb. 17, str. 41.

vojne pripreme komunista i naroda za oružani narodni ustanak, prikuplja oružje i organizuje seoske stražare, koje vremenom prerastaju u borbene grupe, partizanske vodove i čete. Skoro svako srpsko selo u Baniji imalo je svoje straže. U organizaciji pripreme oružanog narodnog ustanka, partijskim organizacijama u Baniji, znatnu pomoć su pružili Josip Kraš, član CK KPJ, na području okružnog komiteta KPH Sisak i Ivo Marinković, sekretar okružnog komiteta KPH Karlovac, za područje Glinskog kotara.

Sa napadom Njemačke na Sovjetski Savez, 22. juna 1941. godine, grupa od oko 70 članova KPH i SKOJ-a, napušta Sisak i u šumi Brezovica po odluci okružnog komiteta KPH za Sisak pod rukovodstvom Vlade Janića Cape formira Sisački partizanski odred, koji u septembru iste godine ulazi u sastav Banijskog NOP odreda. Krajem juna 1941. godine održano je partijsko savjetovanje za kotar Glina, na kojem je razrađena direktiva OK KPH Karlovac o pripremama za oružani narodni ustanak. U šumi Abez, kod Vrginmosta, 19. jula 1941. godine održano je partijsko savjetovanje, sa rukovodiocima kotarskih komiteta: Glina, Vrginmost i Vojnić, i doneta odluka o dizanju ustanka. Prve oružane akcije izvedene su 23. jula na grupe ustaša u selu Štipan, na području kotara Vrginmost i na željezničkoj stanici Banski Grabovac.

Nakon uspješne akcije u Grabovcu, gde je ubijeno 12 ustaša, nastavljena su još svirepija ustaška zlodjela, te je srpsko stanovništvo bilo prisiljeno da napusti svoje domove i povuče se u zbjegove u šume Šamarice (Zrinska gora), koja postaje ustanički centar Banije. Istovremeno, na Šamarici u selu Vlahović formira se Šamarički NOP odred, u šumi Kaline, Kalinački NOP odred, u šumi Prolom, južno od Gline, Prolomski NOP odred i na području Dvora na Uni NOP odred »Cercezovac«. U operativnom smislu partizanski NOP odredi bili su pod komandom komande Korduna i Banije, a radi efikasnijeg rukovođenja, pored četiri rejonu u Kordunu, Baniji je osnovan 5. i 6. rejon.

Prema direktivi CK KPH vojni rejonu Korduna i Banije reorganizovani su, u oktobru 1941. godine u pet bataljona. Peti i Šesti rejon formirali su jedan bataljon (banijski). Kada se, u novembru 1941. godine, uspostavio Okružni komitet KPH za Baniju, uslijedila je u decembru i vojna reorganizacija. Od Banijskog partizanskog bataljona, odnosno od Glinsko-šamaričkog NOP odreda, Kalinačkog i Sisačkog NOP odreda, formiran je Štab NOPO Banije čiji je komandant Vasilj Gaćeša, politički komesar Đuro Kladarin, zamjenik komandanta Stanko—Cane Bjelajac, koji je nakon pogibije Gaćeše postao komandant odreda, i operativni oficir Milan Pavlović.

Formiranje jedinstvenog Štaba NOPO Banije imalo je veliki politički i vojni značaj i stvoreni su povoljni uslovi za daljnji razvoj NOB-a u Baniji. Izvodeći skoro svakodnevno akcije protiv manjih neprijateljevih jedinica, odred je širio svoju slobodnu teritoriju i uzlazno širio i jačao svoje oružane snage. Već u martu 1942. godine imao je tri bataljona i banijsku proletersku četu sa oko 600 boraca i starješina, a 4. aprila formiran je i 4. bataljon.

U to vrijeme na Kordunu, Baniji i Lici svuda je Partija bila na čelu NOB-a i imala široko povjerenje narodnih masa. To uvjerljivo

potvrđuje i izvještaj CK KPH od 1. aprila 1942. u kojem se kaže: »Na Kordunu su partizanski odredi jaki i dobro organizirani — uticaj Partije je potpuno osiguran. Jedinstvo i odlučnost naroda za borbu dolazi do izražaja na svakom koraku. Omladina se naročito ističe u svojoj borbenosti. Teško je naći omladinca koji se ne osjeća komunistom, dapače tukao bi se ako bi mu se reklo da nije. Na Baniji je masovno raspoloženje isto tako dobro, ali je partijska organizacija mlada. Po naoružanju Lika stoji najbolje, a po borbenosti njihova dva udarna bataljona odskaku od svih naših partizanskih jedinica«.⁴⁹

Novi uspjesi NOPO Banije i stalni priliv novih boraca doveli su, u julu 1942. godine, do formiranja još tri nova bataljona, tako da je u Baniji, polovinom 1942. godine, djelovalo sedam partizanskih bataljona pod jedinstvenom komandom Štaba NOPO Banije koja je od juna 1942. godine bila pod komandom Štaba 1. operativne zone Hrvatske.

Krajem maja 1942. godine održana je i prva Okružna partijska konferencija KPH za Baniju na kojoj je, pored ostalog, rešeno da se u duhu stavova CK KPH i Glavnog šaba Hrvatske, dejstva NOPO Banije radi razvijanja narodnog ustanka u hrvatskim selima, usmjere prema Kupi, kao i sjeverno od Kupe. U duhu te odluke formirana je i banijska partizanska četa »Matija Gubec« koja je djelovala i politički radila sa narodom u području rijeke Kupe, a Banijska proleterska četa odlazi u maju 1942. godine u Slavoniju, gdje daje veliki doprinos razvoju ustanka u tim krajevima. Budući da se sisačko područje, naročito s lijeve obale Save, lakše povezuje sa Moslavinom, to se u drugoj polovini 1942. godine i sisačka partijska organizacija veže za moslavačko područje. Od postojećih sedam bataljona NOPO Banije, njegov udarni bataljon ulazi u sastav novoformirane 1. NOU brigade Hrvatske, koju su pored ovog bataljona sačinjavala dva lička i jedan kordunaški bataljon.

Posebno se ističu uspješne akcije odreda 2. aprila kada su razoružane domobranske posade u selima Maji, Vlahoviću i Grabovcu, gdje je zarobljeno 78 domobrana i zaplijenjena veća količina oružja i municije.

Sa razvojem i jačanjem Banijskog NOP odreda razvija se i njegova slobodna teritorija i postižu zavidni rezultati u borbi s ustaško-domobranskim jedinicama, koje su bile prisiljene da se povuku u veća naseljena mjesta — Glinu, Goru, Petrinju, Sisak, Sunju, Kostajnicu, Dvor na Uni. Da bi razbili banijske partizane i spriječili širenje ustanka i u hrvatskim selima, ustaško rukovodstvo priprema ofanzivu i za to formira specijalnu jedinicu, Petrinjski ustaško-domobranski zdrug, kao što je to učinjeno i u Kordunu u martu 1942. godine sa Utinjskim ustaško-domobranskim zdrugom.

Poslije akcije u Kordunu ustaški Petrinjski zdrug prodro je prvih dana aprila 1942. godine, sa djelovima 11. pješadijske pukovnije, na slobodnu teritoriju Banije s ciljem da uništi Banijski NOP odred. Zbog jačih neprijateljevih snaga, a poučen dotadašnjim iskustvima da se ne

⁴⁹ HAK f. CK KPH, kut. 2, dok. 51.

doveđe u okruženje, Štab Banijskog NOP odreda povukao je svoje jedinice i u vremenu od 8. do 12. aprila 1942. godine preko rijeke Une u Bosnu, gdje je izvodio akcije na pruzi Bihać — Bosanska Kupa. Neprijatelj je prokrstario Banijom i uspostavio nekoliko svojih novih garnizona. Po naređenju Glavnog štaba NOV Hrvatske, od 25. aprila Banijski odred se preko reke Une vratio u Baniju.

Po povratku Banijskog NOP odreda iz Bosanske krajine, u Baniji su ponovo oživjele borbe. Odred je razoružao domobranske posade u selima: Strašnik, Dolnjaci, Svračica, Kuljani, Skela, Mečenčani, Bijeljovina, željeznička stanica Maja i Gradac, a samo napad na ustaško utvrđenje Zrinj 5/6. maja nije uspio. Dvije čete 2. krajiškog NOP odreda, uz osiguranje 3. banijskog bataljona su 7/8. maja 1942. godine u akciji oštetile vijadukt kod Volinje, na željezničkoj pruzi Kostajnica—Bosanski Novi, dužine 70, a visine 30 metara, pa je obustavljen saobraćaj na ovoj komunikaciji. Ovim uspješno izvedenim akcijama ponovo je uspostavljena ranija slobodna partizanska teritorija Banije.

Slijedeću ofanzivu na partizanske jedinice u Baniji i na Šamarici ustaše su izvršile u vremenu od 9. do 14. juna 1942. godine, u vrijeme koncentracije svojih snaga za ofanzivu na Kozaru. Da bi se izbjegla borba u okruženju Banijski NOP odred je vješto izmanevrisao snage 1. ustaško-domobranske divizije, a zatim prešao ponovo u napad na Kordić, Donju Budućinu, Majur i željezničku stanicu Blatna, a početkom jula 1942. godine jednovremeno napao neprijateljeva uporišta: Čuntić, željezničku stanicu Kraljevcani i željezničku stanicu i selo Bačuga, svladavši ustaško-domobranske posade i zaplijenivši veću količinu oružja, municije i opreme.

Kao u Kordunu, tako i u Baniji, Banijski NOP odred je u toku jula 1942. godine vodio borbu za odbranu slobodne teritorije, tako da je i pored stalnih napada ustaških jedinica petrinjskog zdruge iz Gline, Petrinje, Siska, Kostajnice, i dr. mjesta, radi pljačke i ubijanja nevinog stanovništva, uspio da uz pomoć naroda sakupi veći dio ljetine. Međutim, dijelovi 1. brdske ustaško-domobranske divizije sa pravca Sunja—Kostajnica i dijelovi ustaškog petrinjskog zdruge sa pravca Petrinja—Glina, u vremenu od 1. do 7. avgusta 1942. godine, vrše kraće ili dulje ispade na slobodnu teritoriju Banije. I ovoga puta Banijski NOP odred bio je prisiljen da se pred jačim neprijateljevim snagama prebaci preko rijeke Gline u Kordun. Za vrijeme odsutnosti Banijskog odreda ustaše su prokrstarile slobodnom teritorijom, opljačkali veću količinu namirnica, izvršili brojna zvjerstva nad narodom i mnoge mlade ljude otjerali na prisilni rad i u logore Jasenovac, Sisak i Gradiška.

Za vrijeme dok se Banijski NOP odred nalazio na teritoriji kotara Vrginmost, zajedno sa jedinicama 1. kordunaškog NOP odreda, izvršen je noću 12/13. avgusta 1942. godine napad na neprijateljevu posadu u Vrginmostu, koju je sačinjavalo oko 300 ustaša, satnija domobrana jačine 80 do 100 vojnika oko 30 žandara. Zbog žilave odbrane neprijatelja iz utvrđenih zgrada i brisanog prostora oko njih napad nije uspio. U ovoj borbi naše jedinice imale su 4 poginula, 2 nestala i 10

ranjenih Koraca i stariješina, dok je neprijatelj imao jednog poginulog natporučnika i nepoznat broj drugih poginulih i ranjenih.⁵⁰

Nakon neuspjelog napada na neprijateljevu posadu u Vrginmostu, Banijski NOP odred je po naređenju Glavnog štaba Hrvatske i odluci CK KPH, uputio tri bataljona u Moslavinu i Slavoniju, kao ispomoć tamošnjim partizanskim jedinicama u jačanju i širenju NOP-a, dok su se ostale jedinice, nakon borbi kod Čemernice i Bučice (teritorija kotara Vrginmost), vratile u Baniju. Po dolasku u Baniju jedinice Banijskog NOP odreda su noću 13/14. septembra 1942. godine razbile dvije čete domobrana u Majskom Trtniku i zauzele ovo selo.

Drugog septembra 1942. godine, od 3,5. i Udarnog bataljona Banijskog NOP odreda formirana je i 1. banijska NO brigada (7. NO brigada Hrvatske), sa 1 000 boraca. Za njenog komandanta postavljen je Nikola Maraković Nina i za političkog komesara Đuro Cizmek. Već 7. septembra iste godine formirana je i 2. banijska brigada (8. NO brigada Hrvatske) od 1,2. i 4. bataljona NOP odreda na prostoru sela Obljaja, također sa oko 1 000 boraca. Njen komandant bio je Stanko Bjelajac i politički komesar Ranko Mitić.⁵¹ Ove banijske brigade tokom oktobra 1942. godine vode žestoke borbe s ustaško-domobranskim jedinicama kod Gornjeg Klasnića, Brubnja, Brezova polja, Mečenčana, Blinje i nekoliko drugih mjesta, te uništavaju i onesposobljavaju neprijateljeve komunikacije na pravcu: Petrinja—Kostajnica, Glina—Dvor na Uni i Kostajnica—Dvor na Uni. Iste brigade, zajedno sa ličkim i kordunaškim brigadama, učestvuju u uspješnim operacijama za oslobođenje Bihaća, Cazina, Velike Kladuše, Slunja, Cetingrada i u napadima na Glinu i Dvor na Uni. Iako tada nisu oslobođeni Glina ni Dvor na Uni, ove akcije su imale snažni moralnopolitički odraz na polet ustanka i borbe u Baniji.

Do ovoga vremena u Baniji su se uspješno razvijale i djelovale organizacije KPH, te organi narodne vlasti, organizacije omladine, žena i pionira.

Mika Spiljak u svojim sjećanjima piše:

»Pošto su upravo borci Korduna, Banije i Like najviše doprinijeli stvaranju slobodne teritorije iz koje je dalje vršen uticaj na njeno proširenje, to treba istaći dužno poštovanje i priznanje tom dijelu srpskog naroda Hrvatske, čiji su sinovi i kćeri sačinjavali jedinice 4. korpusa NOVJ. Ne samo da je to stanovništvo najviše stradalo ljudskim životima i spaljenim domovima već je dalo najveći doprinos u stvaranju borbenih jedinica, a njihova uloga i značaj širili su se mnogo dalje od navedenog slobodnog teritorija...

Zbog toga nije slučajno da su upravo na tom području sve do oslobođenja Dalmacije djelovali svi centralni organi i organizacije NOP-a Hrvatske (CK KPH, Glavni štab NOV Hrvatske, ZAVNOH-a, Pokrajinski komitet SKOJ-a, Odbor AFŽ-a Hrvatske sa svim pratećim organima i službama, tu su održani kongresi kulturnih i prosvjetnih radnika i privrednika Hrvatske). Partizan-

⁵⁰ Zbornik, tom 5, knj. 6, str. 146, 177 i 205.

⁵¹ Zbornik, tom 5, knj. 7, str. 155.

ske jedinice i narod ovih krajeva iz kojih su ponikle svojim uspješnim akcijama i političkim zadacima omogućile su slobodan i kontinuiran rad svih organizacija i organa NOP-a što je imalo neprocjenjivi značaj i za rukovođenje NOB-om u cijeloj Hrvatskoj, a i obrnuto centralni organi i organizacije su svoja iskustva i saznanja neposredno prenosili na borce kao i na sve organe narodne vlasti od seoskih do okružnih i oblasnih što je značajno uticalo na ukupan razvoj NOP-a u Hrvatsko«. ⁵²

Razvoj NOB u Žumberku i Pokuplju do formiranja Korpusa

Žumberačko-pokupska teritorija činila je za vrijeme NOB jedinstveno operativno područje. Prostire se između rijeke Kupe i Save, te hrvatsko-slovenačke granice, odnosno obuhvata Žumberak (sjeverozapadni dio od komunikacije Zagreb—Karlovac do Save i hrvatsko-slovenačke granice, rijeka Kupa), Pokuplje (prostor između Zagreba—Karlovca i Siska), Turopolje (Zagreb—Sisak—rijeka Sava), ili predratne kotareve Jastrebarsko, Samobor i Velika Gorica i dio karlovačkog, metličkog, zagrebačkog i sisačkog kotara, sa oko 100.000 stanovnika, od kojih 94.960 Hrvata prema popisu od 1931. godine.

Prema vojno-teritorijalnoj podjeli, iz nadležnosti komandovanja jedinice Žumberačko-pokupskog područja bile su pod rukovodstvom Štaba 2. operativne zone Hrvatske od aprila 1942. godine do kraja januara 1944. godine kada njegove funkcije preuzima Štab 10. zagrebačkog korpusa. Međutim, kako su se prema odluci CK KPH i naređenja GSH borbeno dejstva Kordunaškog i Banijskog NOP odreda, u toku 1942. godine, odvijala i na ovome području, radi prenošenja ustanka u hrvatska sela, to su se ta borbeno dejstva nastavila i po formiranju 1. odnosno 4. korpusa, a naročito od februara 1944. godine, kada je u njegov sastav ušla novoformirana 34. divizija, koja se formirala i do kraja rata dejstvovala na tome području. To je i razlog da je ovo područje činilo značajni dio operativnog područja 4. korpusa sa izvođenjem operacija u neposrednoj blizini Zagreba, Karlovca i Siska.

Kao i u drugim krajevima novostvorene tzv. NDH, po kapitulaciji bivše Jugoslavije, ustaše uspostavljaju svoju vlast u opštinskim i kotarskim mjestima (gdje je bila i za vrijeme bivše Jugoslavije) i imenuju svoje tabornike i pobočne tabornike, odnosno logornike i logorne pobočnike, koji stvaraju ustaške organizacije. U okviru ustaške vojnice formiraju se po opštinama i kotarevima ustaške pripreme bojne i druge ustaške jedinice. Do proljeća 1942. godine s tog područja se oko 3.000 ljudi upisalo u ustaše, a vršila se i masovna mobilizacija ljudi za domobranske jedinice. ⁵³ Preko ovoga područja od Samobora do Petrinje, bila je tzv. demarkaciona linija, između fašističke Njemačke na

" Dr Đuro Zatezalo, n. đ. str. 97 HT07.

" Mr Zdravko Dizdār, *Pregled razvitka NOP-a u Žumberku i Pokuplju do formiranja 1. korpusa NOV Hrvatske (1941-1942).* - 1. korpus NOVH, HAK, Zb. 17.

sjeveru i fašističke Italije na jugu, tako da su se ovdje, pored ustaško-domobranskih i oružničkih snaga, nalazile i talijanske oružane snage.

U Žumberku i Pokuplju, uoči rata, nije bilo jačih i brojnijih partijskih organizacija, ali su zato na ovom prostoru djelovali i radili komunisti iz Zagreba, Karlovca i Siska i vršili pripreme za oružani narodni ustanak. Ocjenjujući povoljne geografske uslove teritorije Žumberka i računajući na podršku stanovništva, CK KP Hrvatske, početkom avgusta 1941. godine upućuje jednu grupu članova KP i SKOJ-a iz Zagreba, koji u šumi Gmajni, sjeverno od Krašića, formiraju partizanski odred »Matija Gubec«, koji su podržali članovi formirane partijske ćelije u selu Pećno. Međutim, kako političke pripreme naroda nisu bile izvršene, pa nisu bili ni prihvaćeni, to se posle prvih akcija, demoralizacije i dezerterstva, te ustaških napada malobrojni odred morao rasformirati.

Nakon rasformiranja odreda uslijedila je organizovanja i aktivnija djelatnost Partije, naročito protiv uticaja Mačekove seljačke stranke, koja je dala podršku ustašama i zagovarala politiku čekanja. U selu Krašiću koje se nalazi na ovom području rođen je i imao snažnog uticaja i Alojzije Stepinac. Vjernom službom kvislinškoj tvorevini NDH i zlikovcu Anti Paveliću uticao je da se hrvatski živalj ne uključuje u NOP. Partijska aktivnost više se osjećala poslije konferencije KPH za okrug Zagreb održane 30. oktobra i 1. novembra 1941. godine u Samoboru, na kojoj je bilo 8 delegata iz jastrebarskog, samoborskog, velikogoričkog i zagrebačkog kotara u ime 80 članova KP sa okruga Zagreb, kada je izabran i Okružni komitet KPH Zagreb.⁵⁴

Prvu značajnu, više političku nego vojničku akciju, izveo je noću 7/8. decembra 1941. godine 4. bataljon 1. kordunaškog NOP odreda, pod komandom Nikole Vidovića, na žandarmerijsku stanicu u opštinskom mjestu Pisarovina. To je dalo podršku komunistima i simpatizerima NOP-a da se aktivnije uključe i djeluju na liniji NOB-a. Ta akcija, izvedena 20 km od Zagreba, pozitivno je odjeknula kod hrvatskog stanovništva, a kod ustaša izazvala bojaznost da će se partizanski ustanak proširiti i u hrvatska sela, u prisustvu Pavelića ustaše radi odmazde vrše poznatu decembarsku (1941) ofanzivu na sjeverni dio Korduna (kotar Vrginmost), kada su pobili oko 1.500 Srba — ljudi, žena, djece i staraca i spalili 17 sela iz kojih se oko 15.000 stanovnika povuklo u zbjeg — u Petrovu Goru. Da bi se zaštitili od budućih partizanskih napada preko rijeke Kupe, ustaše postavljaju svoje jače garnizone, kao: Lasinja, Banski Kovačevac, Skakavac, Rečica (dolina rijeke Kupe).

Nakon održane okružne konferencije KPH Karlovac, u Velikoj Kladuši, kada je pored ostalog rešeno da se plamen narodnog ustanka i NOB prenosi i u hrvatska sela, preko rijeke Kupe, u Žumberku i Pokuplju, jača partijsko-politički rad, formiraju se organizacije NOF i prvi ilegalni NOO. Radi organizovanijeg rada za prostor Žumberka, Pokuplja, Turopolja, Kalnika, Moslavine i Hrvatskog zagorja, formiran je Štab 2. operativne zone Hrvatske.⁵⁵

⁵⁴ Isto.

⁵⁵ Zbornik, tom 5, knj. 4, str. 53.

U duhu odluke okružne konferencije naređeno je da kordunaške jedinice djeluju prema Vukmeričkim Goricama, a Goranci (Gorski kotar) preko Bosiljeva prema Žumberku. Odmah zatim uslijedilo je i slanje prvih partizanskih jedinica. Prva takva jedinica bila je desetina od 15 boraca 1. kordunaškog odreda, pod komandom Teše Bulata, koja se noću 15/16. aprila 1942. godine prebacila preko Kupe, a nakon borbe u Pokuplju sa Talijanima, preko pruge Zagreb — Karlovac prebacila u Žumberak.

Neposredno poslije toga u Žumberak je stigla i druga kordunaška desetina sa Milkom Kufrin (rodom iz Okića kod Jastrebarskog), a iz Zagorja dolazi 20 boraca. Od Kordunaša, Zagoraca i Žumberčana (Srba i Hrvata) formira se 1. žumberačka partizanska četa sa dva voda od 50 boraca — komandir Tešo Bulat. Prvu značajniju i uspješnu akciju četa izvodi 28. maja 1942. godine na Talijane kod Oštrca, koji su sa 20 mrtvih i ranjenih bili prisiljeni da se povuku u Kostanjevac⁵⁶ (severozapadno od Krašića). Zatim su se akcije, zajedno sa Slovincima (Goranski bataljon), izvodile i u drugim mjestima i kovalo borbeno bratstvo i jedinstvo Srba, Hrvata i Slovenaca.

Istovremeno sa razvojem ustanka i partizanskih jedinica u Žumberku, razvija se NOP i u Pokuplju. Na ovaj teren, 16. maja 1942. godine, preko Kupe dolazi Milan Radović Cokara sa 25 boraca 4. bataljona 1. kordunaškog NOP odreda, u šumu Kljuka,⁵⁷ te i dobija naziv vod »Kljuka«. Vod je po dolasku odmah počeo sa napadima na manje neprijateljeve jedinice, obično na oružničke postaje, a narod gaje čuvao i hranio. Do polovine juna 1942. godine sa novim dobrovoljcima vod je imao 50 boraca, od kojih je formirana četa »Kljuka«, u čiji sastav ulazi i grupa boraca koja je stigla sa terena sisačkog kotara.

Pošto su se stvorili uslovi za daljni razvoj NOB-a, a radi objedinjenog^ komandovanja, to je prema naređenju Glavnog štaba Hrvatske, od Žumberačke čete i čete »Kljuka« i novopridošlih boraca iz Žumberka i Pokuplja, formiran, 2. jula 1942. godine, Žumberačko-pokupski NOP odred. Sa postignutim uspjesima u borbi protiv Talijana, ustaša, domobrana i oružnika bio je i veći priliv novih boraca, tako da se stvorila mogućnost formiranja jačih jedinica, te je početkom jula 1942. godine od Žumberačke čete formiran 1. bataljon »Josip Kraš« sa 197 boraca, a u avgustu iste godine od 25 omladinaca iz sela Kalja formira se omladinski vod koji je prerastao u omladinsku četv »Joža Vlahović« sa 80 boraca i starješina. Istovremeno, formira se i pionirska četa za diverzije na komunikacijama Zagreb—Karlovac i Zagreb—Sisak.

Na području Pokuplja dolazi i četa bataljona »Šamarica« Banijskog NOP odreda. Od ove čete i čete »Kljuka«, naredbom štaba 2. operativne zone Hrvatske, od 20. avgusta 1942. godine, formira se bataljon »Slavko Klobučar«, kao 2. bataljon Žumberačko-pokupskog NOP odreda. Odred je tada imao oko 450 boraca i starješina.

Razvoj ustanka i jačanje partizanskih jedinica u Žumberku i Pokuplju podržava i dolazak4> kordunaške brigade. Ona se odmah po

⁵⁶ Zbornik, tom 5, knj. 4, str. 184. i 240.

⁵⁷ Zbornik, tom 5, knj. 5, str. 80. i 205.

formiranju'(19. avgusta 1942. godine), prema naređenju GŠH, prebacila preko Kupe i 26. avgusta razbila ustaško-domobransku posadu u Jastrebarskom i oslobodila oko 730 srpske djece iz ustaškog logora, a zatim se uputila za Žumberak. Nakon nepunih mjesec dana borbi u Žumberku bila je prisiljena da se pred ustaškom ofanzivom povuče za Kordun.⁵⁸ Međutim, ovo područje nije ostalo bez jačih partizanskih jedinica. Po povratku 4. kordunaške brigade iz Žumberka, gde je ostao Žumberačko-pokupski NOP odred, krajem septembra 1942. godine upućen je, prema naređenju GŠH, 1. proleterski NOU bataljon Hrvatske.⁵⁹

Sa dolaskom proleterskog bataljona u Žumberak borbe su se nastavile i širila slobodna teritorija. Nakon jednomjesečnih borbi Talijani, ustaše i domobrani preduzimaju novu ofanzivu na Žumberak. Partizanske jedinice se pred jačim neprijateljevim snagama prebacuju preko Pokupskog i rijeke Kupe u Kordun. U selu Gornji Sjeničak, naredbom GŠH od 7. novembra 1942. godine, od jedinica Žumberačko-pokupskog NOP odreda, 1. proleterskog NOU bataljona Hrvatske i novopridošlih boraca s Korduna, formirana je 13. proleterska brigada »Josip Kraš«, koja je tada u svom sastavu imala oko 700 boraca.⁶⁰ Nakon formiranja, sređivanja i odmora, brigada se 13/14. novembra prebacila preko Kupe i Pokupskog i vratila u Žumberak.

Razvoj ustanka i partizanskih jedinica, kao i veća slobodna teritorija, zahtijevalo je, pored organizovanih partijskih ćelija KP, organa narodne vlasti, i organizaciju vojno-pozadinskih jedinica i ustanova, kako bi se partizanske jedinice oslobodile tih poslova i operativnije djelovale u borbi protiv naprijateljevih snaga. U vezi s tim, u decembru 1942. godine, formirana je Komanda žumberačkog vojnog područja za teritoriju Žumberka i Pokuplja. Ova komanda preduzela je organizaciju komandi mjesta, pozadinskih jedinica (radnih i straža) i ustanova (skladišta i radionica) za potrebe operativnih jedinica i stanovništva. Tako su se do formiranja 1. korpusa NOV Hrvatske na žumberačko-pokupskom operativnom području stvorili povoljni uslovi za jačanje i širenje NOB i u hrvatskim selima, što je naročito značajno ako se ima u vidu da je to teritorija u neposrednoj blizini jakih neprijateljevih uporišta kao što su Zagreb, Karlovac i Sisak, gdje je bio jak uticaj HSS-e.

Razvoj NOB-a u Gorskom kotaru do formiranja Korpusa

Gorski kotar, planinska oblast u zaleđu Hrvatskog primorja, sa četiri kotara (Čabar, Delnice, Vrbovsko, Ogulin) prostire se na sjeveru granicom Hrvatske i Slovenije (dolinom rijeke Kupe), na jugu grebenom srednjih planina, koje se izdižu iznad Hrvatskog primorja, na zapadu do granice sa Slovenijom i masiva Obruča (1377), a na istoku do linije

⁵⁸ Zbornik, tom 5, knj. 7, str. 19.

⁵⁹ Isto, str. 246.

⁶⁰ Zbornik, tom 5, knj. 9, str. 35. Za komandanta brigade postavljen je Ante Banina, a političkog komesara Božo Spaček. Pošto je Banina bio ranjen, njen komandant od osnutka bio je Rade Bulat.

Ponikve, Ogulinsko polje i Drežnica. Od kraja 1941. godine, u vojno-operativnom pogledu, Gorski kotar je zajedno sa Hrvatskim primorjem i Istrom, činio jedinstvenu cjelinu.

Područje Gorskog kotara, geografski povezano sa područjem Like, Korduna i Karlovca i Hrvatskog primorja činilo je jedno vrijeme i dio operativnog područja 1. korpusa NOV Hrvatske. U organizacijsko-partijskom pogledu Gorski kotar je bio u okviru djelatnosti OK KPH Sušak i OK KPH Karlovac do kraja 1942. godine kada je uspostavljen OK KPH za Gorski kotar i Hrvatsko primorje, a kao vojno-operativno područje 1. korpusa postaje sa formiranjem 13. primorsko-goranske divizije, maja 1943. godine, koja je do 30. januara 1944. godine bila povremeno pod operativnom komandom 1. korpusa, kada ulazi u sastav 11. korpusa NOVJ. Do tada su, na ogulinskom i plašćanskom dijelu Gorskog kotara, djelovale jedinice Plašćanskog i 2. kordunaškog NOP odreda.

Po kapitulaciji bivše Jugoslavije u Gorskom kotaru je uspostavljena ustaška i talijanska vlast. Odnosno, prema ugovoru između tzv. NDH i fašističke Italije od 18. maja 1941. godine kotari Kastav, Sušak, Čabar i dio kotara Delnice, bili su pripojeni Italiji.⁶¹ Međutim, sve do kapitulacije Italije cio Gorski kotar bio je pod okupacijom njenih oružanih snaga. Pored ustaško-domobranskih i oružničkih jedinica tzv. NDH, tu su se nalazile i jedinice 2. italijanske armije. U mjestima Ogulina i Plaški nalazili su se djelovi 1. brze divizije, divizije »Lombardia« u Delnicama, Novom i Vrbovskom i divizije »RE« na prostoru Senj — Otočac.

Pripreme za oružanu borbu pod rukovodstvom KPH počele su odmah po okupaciji kada su aktivirane sve postojeće partijske ćelije. Sa napadom Njemačke na SSSR, 22. juna 1941. godine, po direktivi Okružnog komiteta KPH za Sušak, održano je savjetovanje za kotar Delnice, gdje su donijete odluke za brže i organizovanje pripreme oružanog narodnog ustanka i izabran vojni komitet za njegovo rukovođenje.

Počelo se sa formiranjem partizanskih logora kod Delnica, Drežnice, Ledenica, Jasenka, Srpskih Moravica, Liča, Fužina, Gomirja i Brinja, gde su se skupljali borci — dobrovoljci od kojih su formirane prve borbene i diverzantske grupe koje su izvodile akcije na pruzi Ogulin — Rijeka. Od novih dobrovoljaca i postojećih borbenih grupa formirani su partizanski logori prvi NOP odredi: Drežnički, Brinjski, Delnički, Jasenički, Ledenički, Moravički, Hreljinski, Sušački, Bribirski, i dr., čija je jačina bila 20—50 boraca i stariješina.⁶²

Od novopridošlih boraca i boraca postojećih NOP odreda, u oktobru 1941. godine formirana su dva bataljona: Drežnički (kasnije 1. bataljon »Mirko Trbović«) i Goranskokotarski-primorski bataljon (kasnije 2. bataljon »Matija Gubec«). Za objedinjeno komandovanje formiran je Štab primorsko-goranskog NOP odreda (komandant Veljko Kovačević, politički komesar Ivo Vejvoda).⁶³ Odred je 13. decembra

⁶¹ Zbornik, tom 5, knj. 1, str. 504--507.

⁶² Isto, str. 141, i knj. 2, str. 107-109.

⁶³ Isto, str. 174.

1941. godine imao 330 boraca i striješina, 292 puške, 10 pištolja i 15 ručnih bombi.⁶⁴

Pored oslobođene Drežnice, koju su Talijani, pod pritiskom partizanskih jedinica, napustili 9. oktobra 1941. godine, jedinice Primorsko-goranskog NOP odreda su u toku januara i februara 1942. godine oslobodile Jasenak (zarobljena jedna satnija domobrana), Vrelo i neka sela kod Ogulina. U martu 1942. oslobođen je Mrkopalj i Ravna gora, a u maju iste godine, zajedno sa slovenačkim partizanskim jedinicama, i Brod na Kupi.

Sa oslobođenjem ovih mjesta stvorena je slobodna teritorija centralnog dijela Gorskog kotara, a talijanska divizija »Lombardia« bila je prisiljena da se povuče u veća uporišta na komunikaciji Ogulin—Delnice. Slobodna Drežnica postaje središte društveno-političkih organizacija za Gorski kotar, a početkom 1942. godine iz Korduna dolazi i Glavni štab NOPO Hrvatske.

Uz podršku naroda, a pod rukovodstvom organizacija KPH, na terenu Gorskog kotara i Hrvatskog primorja, NOB se širila i jačala uzlaznom linijom u sadejstvu sa partizanskim jedinicama Like, Korduna i Slovenije. Sa većim prilivom novih boraca — dobrovoljaca, stvoreni su uslovi i za formiranje novih partizanskih jedinica. Tako je krajem marta 1942. godine formiran i 3. bataljon »Goranin«, koji je sa novim borcima, kao jezgro bataljona, činila 3. četa do tada postojećeg 2. bataljona, koji se razvio u četiri čete sa oko 400 boraca, a 7. aprila 1942. godine formirana je proleterska četa koja je 7. maja iste godine ušla u sastav 1. proleterskog bataljona Hrvatske.

Za stanje u partizanskim jedinicama i na terenu Gorskog kotara i Hrvatskog primorja, u izvještaju komandanta i političkog komesara Primorsko-goranskog NOP odreda na trećem zasjedanju GŠH od 17. aprila 1942. godine pored ostalog je rečeno: »Odred ima 1.136 partizana, 846 pušaka, 24 puškomitraljeza i 57.600 metaka, a po sastavu su 75 - 80% Hrvati, 40% radnika i 113 članova KP. Nakon pada Mrkopolja javilo se kolektivno u partizane 150 željezničara iz Delnica, a željezničari iz Srpskih Moravica se spremaju. Odred se sastoji iz tri bataljona...⁶⁵

Sa prilivom novih boraca u aprilu 1942. godine formiran je 4. bataljon »Ljubica Gerovac« i 5. bataljon »Vladimir Gortan«. Došlo je i do nove organizacione promjene. Od postojećeg Primorsko—goranskog NOP odreda formirana su, 30. maja 1942. godine, dva NOP odreda, i to: Prvi primorsko-goranski NOP odred u koji su ušli: 1. bataljon »Marko Trbović«, 2. bataljon »Matija Gubec« i 4. bataljon »Ljubica Gerovac«. Komandant je bio Viktor Bujanj, a politički komesar Branko Vukelić. Odred je imao 750 boraca i starješina i 950 mobiliziranih u rezervnom sastavu bez naoružanja. Od naoružanja odred je imao 588 pušaka, 1 teški mitraljez i 16 puškomitraljeza. Drugi primorsko-goranski NOP odred sačinjavali su: 1. novoformirani bataljon, 3. bataljon »Goranin« i 5. bataljon »Vladimir Gortan«. Komandant

⁶⁴ Zbornik, tom 5, knj. 2, str. 147.

⁶⁵ Zbornik, tom 5, knj. 4, str. 78.

je bio Nikola Car, a politički komesar Vinko Švob. Odred je imao 960 boraca i starješina, a od naoružanja 800 pušaka, 1 teški mitraljez i 17 puškomitraljeza.

Ova dva Primorsko-goranska NOP odreda bila su u sastavu i pod komandom Štaba 5. operativne zone Hrvatske, koja je pokrivala područje Gorskog kotara, Hrvatskog primorja i Istre. Komandant zone bio je Veljko Kovačević, a politički komesar Ivo Vejvoda.⁶⁶ Funkcija Štaba 5. operativne zone Hrvatske prestala je 26. juna 1943. godine, kada ju je preuzeo Štab Grupe primorsko-goranskih NOP odreda.

O razvoju primorsko-goranskih jedinica govori i njihovo brojno stanje, koje je u vremenu od januara do jula 1942. godine iznosilo: do 14. januara bilo je 398 boraca i starješina, do 10. marta 668, do 11. aprila 1.136, do 20. juna 1.736 i do 5. jula 1942. godine 2.183 borca i rukovodioca.⁶⁷

U daljnjem razvoju NOB-a došlo je do priliva novih boraca, a time i do formiranja jačih partizanskih jedinica. Tako je 12. oktobra 1942. godine u Drežnici, od četiri bataljona iz 1. i 2. Primorsko-goranskog NOP odreda, formirana 6. NO brigada Hrvatske, odnosno 1. brigada na teritoriji 5. operativne zone Hrvatske, kasnije 1. brigada 13. primorsko-goranske divizije. Na dan formiranja brigada je imala 1.053 borca i starješina, naoružanih sa 792 puške, 7 teških i 33 puškomitraljeza, 60 pištolja i 3 minobacača. Njen prvi komandant bio je Viktor Bubanj, a politički komesar Joso Gržetić. Poslije mjesec i pol dana, ili 26. novembra 1942. godine, formirana je i 14. NO brigada Hrvatske ili 2. brigada na teritoriji 5. operativne zone Hrvatske, kasnije 2. brigada 13. primorsko-goranske divizije, čiji je prvi komandant bio Dušan Matetić, a politički komesar Štipe Ugarković. U njen sastav ušla su dva bataljona 2. primorsko-goranskog NOP odreda i samostalni bataljon »Matija Gubec«.⁶⁸

Sa formiranjem ove brigade, komandant 5. operativne zone Veljko Kovačević u svom izvještaju Glavnom štabu Hrvatske, pored ostalog je javio: »Kada sam ovde stigao (vratio se iz GŠH) našao sam već formiranu 14. brigadu. U njen sastav, kao što već znate ušla su tri bataljona, a i na prvi pogled dobija se lijepa slika. Sve mladi momci iz Gorskog Kotara i Primorja, kojih za sada ima 600. Samo je vrlo slabo naoružana, tako da svega ima 11—12 puškomitraljeza«.⁶⁹ U januaru mjesecu 1943. godine formiran je novi NOP odred 5. operativne zone od tri bataljona sa oko 200 boraca i starješina.

Sa formiranim brigadama stvorili su se i bolji uslovi za izvođenje većih akcija. Tako su jedinice 6. primorsko-goranske brigade 29—30. oktobra 1942. godine oslobodile Severin na Kupi, 7. novembra Modruš (na komunikaciji Ogulin—Brinje), a u decembru 1942. godine, zajedno sa 14. primorsko-goranskom brigadom, oslobođeno je Gomirje i Ravna gora (na komunikaciji Ogulin—Delnice). Stalno je bila na udaru že-

⁶⁶ Svetozar Tintor, *13. primorsko-goranska udarna divizija*, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske (dalje: IHRPH), Zagreb, 1968. god, str. 46.

⁶⁷ Zbornik, tom 5, knj. 3. str. 69 i 263—knj. 5, str. 140—141.

⁶⁸ Svetozar Tintor, str. 59 i 63.

⁶⁹ Zbornik, tom 5, knj. 9, str. 360.

Ijeznička pruga Ogulin—Rijeka, koju su držale jače talijanske snage radi snabdijevanja iz Italije. U to vrijeme slobodna partizanska teritorija prostirala se između Kraljevice, Fužina, Vrbovskog, Ogulina, Plaškog, Senja i morske obale.

Istovremeno, sa razvojem partizanskih jedinica, uz podršku naroda, razvijale su se i brojno ojačale organizacije KPH, kao rukovodeći organi NOB, te organi nove narodne vlasti — legalni i ilegalni narodnooslobodilački odbori, organizacija omladine i antifašističkog fronta žena.

Razvoj NOB u Cazinskoj krajini do formiranja Korpusa

Cazinsku krajinu čini sjeverozapadni dio Bosanske krajine: lijevom obalom rijeke Une od Bihaća do Otoke, na istoku granicom sa Banijom, a na sjeveru i zapadu granicom Korduna, današnje opštine Vojnić i Slunj. Uoči rata bila je to teritorija kotara Cazin, odnosno današnja teritorija opštine Cazin i Velike Kladuše, sa većim naseljenim mjestima: Cazin, Velika i Mala Kladuša, Ostrožac, Pećigrad, Bužim i Vrnograč. Prema popisu stanovnika od 1931. godine, bilo je 47.283 stanovnika, od čega 35.316 Muslimana, 11.072 Srba i 895 Hrvata.

Odvojena rijekom Unom od Bosanske krajine, geografski je bolje povezana sa teritorijom Banije, Korduna i Like. Zbog toga, a i sporazumom hrvatskog i bosanskog rukovodstva, na teritoriji Cazinske krajine, pored Okružnog komiteta KP BiH za Banja Luku, djelovao je i Okružni komitet KPH Karlovac, a sa tim postaje i operativno područje 1. korpusa NOV Hrvatske. Do tada su na ovom terenu dejstvovala i izvodila akcije jedinice Kordunaškog i Banijskog NOP odreda.

Nakon kapitulacije Kraljevine Jugoslavije i uspostave tzv. NDH u Cazinskoj krajini uspostavljena je ustaška vlast, a veća naseljena mjesta zaposjednuta su ustaškim, domobranskim i oružničkim jedinicama. U Cazinu, Velikoj Kladuši, Vrnograču i Bužimu nalazili su se djelovi 8. ustaške satnije, a oružničke postaje, bihaćkog oružničkog krila, nalazile su se u mjestima: Vrsta, Lipa, Ostrožac, Bosanska Krupa, Cazin, Tržačka Raštela, Jelovica, Pećigrad, Velika Kladuša, Vrnograč, Ravnice i Bužim. Na prostoru Bihać, Velika Kladuša, Vrnograč, Bosanska Krupa, nalazili su se i djelovi brze italijanske divizije. Osim ovih vojnih jedinica ustaše su u nekim mjestima organizirali i naoružanu ustašku miliciju. U toku NOB jači neprijateljevi garnizoni biće: Cazin, Velika Kladuša, Ostrožac, te Bihać i Bosanska Krupa radi obezbjeđenja komunikacije dolinom rijeke Une (Bihać—Knin i Bihać—Bosanski Novi). Ovi garnizoni služili su neprijatelju i kao oslonac za napade na bosanske, ličke, kordunaške i banijske partizanske jedinice i na njihovu slobodnu teritoriju radi ubijanja nevinog srpskog stanovništva, te pljačke i paljenje sela, a i radi sprečavanja razvoja oružanog ustanka naroda Cazinske krajine.

Prije drugog svjetskog rata bio je to siromašan kraj, gdje osim manjeg broja zanatlija, uglavnom u Cazinu i Velikoj Kladuši, nije bilo

industrijskih pogona, pa ni industrijskih radnika, ali je zato bilo mnogo siromašnih poljoprivrednih radnika, koji su sredstva za opstanak morali tražiti i van Cazinske krajine.

Na liniji KPJ djelovao je manji broj ljudi. To su bili uglavnom učitelji, studenti i đaci (za vrijeme školskih raspusta), jedan dio službenika i zanatlija. Osjećao se i uticaj članova KPJ iz Banje Luke, Bihaća i Karlovca u većim naseljenim mjestima, a naročito u Cazinu i Velikoj Kladuši. Prva partijska ćelija od 6 članova, među kojima se naročito ističe Tone Hrovat, formirana je 1940. godine u Velikoj Kladuši, a u Cazinu se početkom 1942. godine formira ćelija od tri člana. Sa formiranjem partijske ćelije u Velikoj Kladuši dolazi i do formiranja organizacije SKOJ-a, koja je među mladim ljudima imala više simpatizera. Njihov rad posebno se osjećao 1941. godine kada počinje oružani narodni ustanak u Lici, Kordunu i Baniji.

Sa proglašenjem tzv. NDH i na terenu Cazinske krajine ustaše su počele sa masovnim pokoljem srpskog stanovništva. Na području Cazina ubijeno je 1.596, a na području Velike Kladuše oko 7.150 nedužnih žrtava, među kojima je bilo mnogo žena i djece, dok su u susjednom kotaru Bihać ustaše pobile oko 14.450 ljudi, žena i djece iz krajiških, ličkih i kordunaških mjesta.⁷⁰ Na Mehinom stanju kod Velike Kladuše ubijeno je oko 4.000 Srba iz kordunaških sela. Preživjeli stanovnici srpskih sela, koja su se uglavnom nalazila na periferiji Cazinske krajine, bježali su prema Baniji i Kordunu, gde se rasplamsavao oružani narodni ustanak.

Iako se teritorija Cazinske krajine nalazila između ustaničkih teritorija i partizanskih jedinica Bosanske krajine, Like, Korduna i Banije, nisu postojali povoljni vojno-politički uslovi za masovni narodni ustanak i za formiranje partizanskih NOP odreda. Međutim, dobrovoljci Srbi i Muslimani odlazili su u bosanske, banijske i kordunaške jedinice, a 1941. godine, na teritoriji Cazinske krajine, formirani su i djelovali NOP odreda Bugar i Rujnica (u sastavu Kordunaškog NOPO) i bojanska četa (u sastavu Banijskog NOPO) na tromeđi Cazinske krajine, Banije i Korduna.

Od posebnog značaja za razvoj NOB u Cazinskoj krajini je oslobođenje Velike Kladuše, 22. februara 1942. godine, koju su Talijani, ustaše i domobrani napustili pred pritiskom jedinica Kordunaškog NOP odreda. Narod sa oslobođene teritorije, do ispred Cazina i Vrnograča, srdačno je dočekaio partizanske jedinice i aktivno se uključio u NOP. U Velikoj Kladuši je, umjesto u prvobitno planiranom Vojniću, održana i druga okružna konferencija KPH za okrug Karlovac.

U to vrijeme, 8. februara 1942. godine, a prema odluci Okružnog komiteta KPH Karlovac, formiran je i Cazinski kotar sa svojim kotarskim komitetom KPJ, sa sjedištem u selu Široka Rijeka (Kordun), nedaleko od Velike Kladuše. Njegovi prvi članovi bili su Huška Miljković, koji je vršio dužnost sekretara komiteta, Milan Lika i Milka

⁷⁰ Mirko Turić, *Cazinska Krajina do formiranja 1. Hrvatskog korpusa (4. korpusa NOVJ) - 1. korpus NOV Hrvatske*, HAK Karlovac, 1987.

Kufrin. Mjesec dana kasnije, 12. marta 1942. godine, Cazinski kotar je imao sedam partijskih ćelija sa 41 članom.⁷¹

Sa pojačanim radom organizacije KP organizovane su i aktivirane organizacije omladine i AFZ-a. Istovremeno su izabrani i uspostavljeni organi narodne vlasti — narodno oslobodilački odbori u Velikoj Kladuši i okolnim oslobođenim selima. Veći broj dobrovoljaca prijavio se za odlazak u partizanske jedinice. Bio je to veći politički nego vojnički uspjeh. Muslimanski živalj se sve više uvjeravao u laž ustaške propagande i pravilnost linije i politike KPJ te sagledavao jačinu partizanskih jedinica, što je imalo pozitivan uticaj i na ostali, neoslobođeni dio Cazinske krajine.

Međutim, ova aktivnost biće prekinuta 18. marta 1942. godine, kada su ustaške i domobranske jedinice otpočele ofanzivu na Kordun, i ponovo zauzele Veliku Kladušu. Sa martovskom i majskom ustaškom ofanzivom na Kordun, došlo je do opadanja aktivnosti organizacija NOP-a u Cazinskoj krajini, mada su već uspostavljene organizacije KP ilegalnim radom nastavile svoju aktivnost na liniji NOP-a, organizovanjem obavještajnih informativnih centara, kurirskih veza, upućivanjem dobrovoljaca u partizanske jedinice, prikupljanjem materijala za potrebe bolnica, i dr.

Drugi značajniji događaj za Cazinsku krajinu zbio se 2. septembra 1942. godine, kada je 3. bataljon 1. krajiškog NOP odreda, pod komandom Cazinjanina Hamdije Omanovića, prešavši iz Podgrmeča rijeku Unu, Prvi put oslobodio Cazin. Bio je to vojni i politički uspjeh za razvoj NOB u Cazinskoj krajini. Zatim, početkom novembra 1942. godine dolazi do oslobođenja Bihaća i cijele teritorije Cazinske krajine, koja u tzv. Bihaćkoj republici čini središnji dio slobodne partizanske teritorije Bosanske krajine, Like, Korduna i Banije.⁷²

⁷¹ HAK kut. 2, dok. 117 i 147.

⁷² Iako na teritoriji Cazinske krajine, do formiranja 1. korpusa NOV Hrvatske, 22. novembra 1942. godine, nisu formirane partizanske jedinice, njena aktivnost i učešće u NOB-u vidi se prema broju boraca koji su do toga vremena stupili u partizanske jedinice. Prema evidenciji opštinskih odbora SUBNOR-a Cazin i Velika Kladuša, te Bihać i Bosanska Krupa, u Cazinskoj krajini, kojoj pripadaju sadašnje teritorije komuna Cazin i Velika Kladuša, u 1941. godini bila su ukupno 433 borca, a u 1942. godini taj se broj povećao za još 1.070 pa su, prema tome, iz Cazinske krajine do kraja 1942. godine u NOP stupila 1.503 borca. General-major Mirko Turić, *Cazinska Krajina do formiranja 1. hrvatskog (4. korpusa NOV i POJ) — 1. korpusa NOV Hrvatske*, HAK, Karlovac 1987, str. 126.

Tito na proslavi u Glini povodom godišnjice ustanka 27. jula 1952. godine. General-pukovnik Miloš Šumonja komandant ratne 8. kordunaške divizije i 4. korpusa NOVJ predaje raport. Tom prilikom Tito je pored ostalog rekao: »Ja uvršćujem Kordun, Baniju, Liku i Bosfju i mnoge druge krajeve u prve redove, ne samo po tome što su vaši krajevi dflili veliki broj boraca - tri divizije - nego i zato što je narod ovdje bio čitavo vrijeme vezan za našu NOB, zato što smo se na njega oslanjali«.

General Ivan Gošnjak stavlja odlikovanje borcu iz 8. divizije Mirku Mačešiću, za primjernu hrabrost, 1944. godine

Bogdan Oreščanin, komandant 4. korpusa NOVJ, govori na narodnom zboru u Debeloj Kosi, Kordun, 1944. godine

Bogdan Oreščanin, komandant 4. korpusa NOVJ (pored vozača) i Većeslav Holjevac, politički komesar 4. korpusa (iza Oreščanina) sa dva člana engleske vojne misije, 1944. godine

*Grupa boraca tenkovske čete 4. korpusa NOVJ u s. Perna, avgusta 1944. godine.
Prvi zdesna čuči zamjenik komandira čete Marko Vignjevič*

Grupa ličkih partizana s narodom u Divoselu, Lika, 1941. godine

Borci 6. ličke divizije na političkom času, Lika, 1942. godine

Prva četa bataljona »Bićo Kesić« u Vrebcu za vrijeme formiranja 3. ličke brigade 1942. godine.

Borci 6. ličke divizije na proslavi dvogodišnjice oružanog narodnog ustanka, Lika, 1943. godine

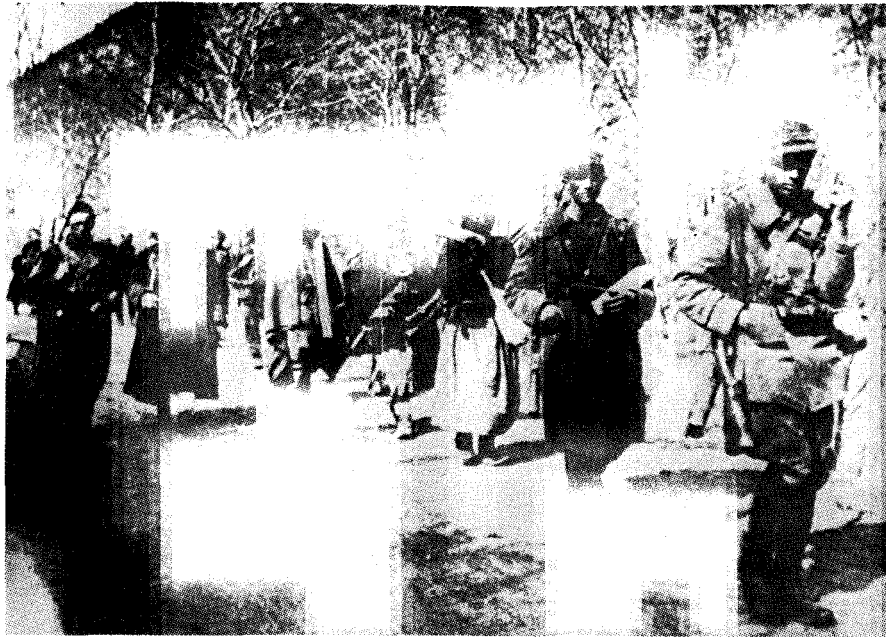

Grupa boraca 6. ličke divizije prima hranu, Lika 1943. godine

Kolona boraca 7. banijske divizije u Baniji, 1943. godine

Kolona 7. banijske divizije na maršu kroz dolinu rijeke Rame prema Jablanici, marta 1943

Vrhovni komandant NOV i POJ Josip Broz Tito izvršio je smotru 7. banijske divizije na Petrovom polju, nedaleko sela Čorković, istočna Bosna, 8. avgusta 1943.

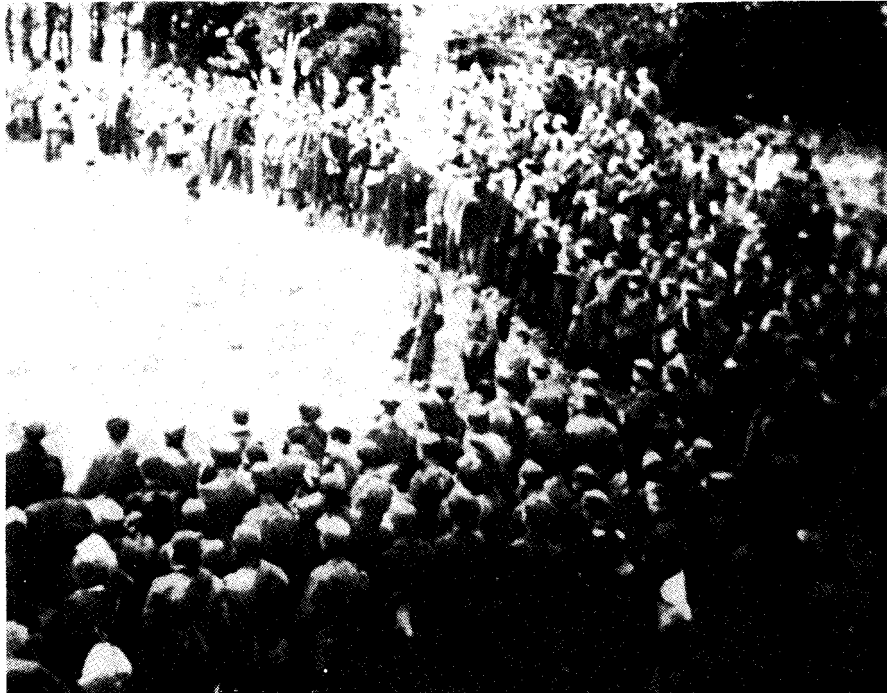

Doček 7. banijske divizije u Klasniću septembra 1943. godine po povratku iz 4. i 5. neprijateljeve ofanzive. Prvi na konju Dušan Vrga iz Malog Graca

Cazin, decembra 1943. Borci 7. banijske divizije pored zaplijenjenih topova

Druga brigada 7. banijske divizije krajem 1943. godine u Baniji

Štab 4. brigade 7. banijske divizije, Banija 1943. godine. Stoje slijeva: Uroš Slijepčević, Janko Zebić, Danica Kladarin, Veljko Broz i Slavko Janeković. Leže slijeva: Ljuban Kličković, Petar Maljković i Dušan Kašić

Štab 5. brigade 7. banijske divizije, Banija, krajem 1944. godine. Slijeva: Stevo Begović, načelnik štaba brigade, Janko Zebić, komandant brigade, Savo Matijašević, politički komesar brigade, Savo Miočinović, operativni oficir brigade i Ljuban Kljajić, zamjenik političkog komesara brigade

Milan Knežević, politički komesar i Jovo Čakalo načelnik štaba 7. banijske divizije u završnim operacijama, maja 1945.

Slijeva stoje: Vlado Božović Vlajko, šefpolitodjela 7. divizije, Mihajlo Vojnović, načelnik štaba 7. divizije, Dimitrije Vojvodić Zeko, komandant 1. brigade 7. divizije i Kaja Lalović. Banija, proljeće 1944.

Banija, Marinbrod, 20. marta 1944. Članovi kulturno-prosvjetnog odbora 1. bataljona brigade 7. banijske divizije

Stroj 4. brigade 7. banijske divizije u selu Javoranj, Banija, 1944. godine.

Banija, Bijele Vode, 1944. Politički komesari iz jedinice 7. banijske divizije.

Grupa boraca 4. bataljona 4. brigade 7. banijske divizije. Zdesna stoje: Josip Barić, Josip Broz, Josip Mavračić, Josip Radojač, Stevo Vujić, Stjepan Borić i Stjepan Božić. Čuče: Ilija Kreštalica, Slavko Žugaj, Milan Grahovac i Stevo Fratrović. Banija 1944.

Ulazak 7. banijske divizije u oslobođenu Glinu, 1944. godine.

Smotra boraca 2. bataljona 3. brigade, 7. banijske divizije, prvog nosioca divizijske prelazne zastave, Banija 14. maja 1944. godine.

Borci i starješine 7. banijske divizije u stroju, Banija 1944. godine

Članovi štaba 7. banijske divizije. Slijeva: Jovo Čakalo, načelnik štaba divizije, Milan Pavlović Mićun, komandant divizije, Milutin Omazić, pomoćnik političkog komesara divizije i Milan Nevajda Mićan, Banija, 1945. godine.

Prvi bataljon 2. brigade 7. banijske divizije na maršu od Klane prema Vipavi i dalje za Ilirsku Bistricu, 3. maja 1945.

Glava prva

Formiranje i operacije 1. korpusa NOV Hrvatske

VOJNO-POLITIČKA SITUACIJA U VRIJEME FORMIRANJA PRVOG KORPUSA NOV HRVATSKE - KRAJEM 1942. GODINE

Do formiranja 1. korpusa NOV Hrvatske došlo je u vrijeme velikih uspjeha naših saveznika na istočnom i afričkom frontu. Sa prelaskom u protivofanzivu, 19. novembra 1942. godine, sa jugozapadnog, donskog i staljingradskog fronta, Crvena armija je uspjela da u rejonu Staljingrada okruži njemačku 6. armiju, dio njemačke 4. oklopne armije i dio rumunske 4. armije (ukupno 22 divizije sa oko 300.000 vojnika). Svi pokušaji Njemaca da zadrže snage Crvene armije ostali su bezuspješni. U svakodnevnim teškim borbama njemačke okružene snage bile su prisiljene na predaju. Pored oko 247.000 njemačkih vojnika, poginulih i umrlih od napora i gladi zarobljeno je 91.000 Njemaca, među kojima 1 feldmaršal, 24 generala i 2.500 oficira. Bio je to veliki vojni, politički i moralni poraz Njemačke i velika pobjeda Sovjetskog Saveza, koja je učinila prekretnicu u drugom svjetskom ratu.

Kod zapadnih saveznika, na afričkom frontu, nakon bitke kod El Alameina (završena 4. novembra 1942. godine) i poslije bitke kod Buerata (15. januara 1943. godine), britanske trupe su 18. januara 1943. godine zauzele Misuratu u Libiji, a zatim su 23. januara 1943. godine angloameričke snage ušle u Tripoliš. Na konferenciji u Kazablanci, od 14. do 21. januara 1943. godine, Čerčil i Ruzvelt su se dogovorili da rat produže do bezuslovne kapitulacije Njemačke. Tako je poslije velikog poraza njemačkih snaga kod Staljingrada i uspješne angloameričke ofanzive u Africi, strategijska inicijativa potpuno prešla u ruke antihitlerovske koalicije.⁷³

U isto vrijeme se, nakon 18-mjesečne teške i krvave borbe, na jugoslovenskom ratištu razvio snažan NOP u kojem su se od malih partizanskih NOP odreda formirale brigade, divizije i korpusi. Tako je, krajem 1942. godine, na teritoriji Jugoslavije bilo 37 brigada, 9 divizija i 2 korpusa, kao i više samostalnih NOP odreda i bataljona.⁷⁴

⁷³ " *Vojna enciklopedija*, 2. izdanje, knj. 9, drugi svetski rat.

⁷⁴ Isto, knj. 2, brigade i divizije.

Brži razvoj partizanskih jedinica sa formiranjem brigada počinje sa drugom polovinom 1942. godine, a njihov zamah pospješuje i pohod grupe proleterskih i udarnih brigada sa Vrhovnim štabom u Bosansku krajinu, koji je imao ogroman vojno-politički značaj: Oslobođenjem niza gradova i naseljenih mjesta stvorena je velika slobodna teritorija u Bosanskoj krajini, koja je sa slobodnim teritorijama Banije, Korduna, Like i Gorskog kotara povezana sa Slovenijom, činila kompaktnu cjelinu sa oslobođenim Bihaćem, kao političkim centrom.

Za 18 mjeseci NOB-a neprijatelj je pretrpio osjetne gubitke: oko 52.000 mrtvih i 41.208 zarobljenih. Zaplijenjeno je i uništeno 106 topova, 385 minobacača, 2.443 mitraljeza i puškomitraljeza, 90.987 pušaka, 28 aviona i 858 motornih vozila; uništeno je 238 industrijskih objekata, a porušeno ili oštećeno 838 mostova, tunela i drugih objekata na komunikacijama, kao i 410 lokomotiva i 3.850 vagona.

O snazi i jačini partizanskih jedinica govore i podaci o oružanim snagama koje je neprijatelj morao angažovati da bi za sebe sačuvao jugoslovensko ratište. Krajem 1942. godine u borbi protiv NOV i POJ bilo je angažovano 14 talijanskih, 7 njemačkih, 5 bugarskih i 3 mađarske divizije, ili 29 divizija sa oko 500.000 vojnika, kao i znatan broj kvislinških formacija — ukupno oko 700.000 neprijateljevih vojnika. Od oružanih snaga tzv. NDH bilo je 7 divizija, 7 ustaških brigada, 1 dobrovoljački puk, 26 ustaških bataljona, 20 željezničarskih stražarskih bataljona, 6 žandarmerijskih pukova i drugih manjih jedinica.

Uporedo sa formiranjem partizanskih jedinica i komandi područja na oslobođenim i okupiranim teritorijama širom Jugoslavije stvorena je i mreža nove narodne vlasti — narodnooslobodilački odbori, a svoja politička rukovodstva obrazovale su i naše pojedine nacionalne jedinice (OF u Sloveniji, Ostroška skupština u Crnoj Gori, GNOO u Srbiji). Naročito brojne bile su organizacije KPJ, NOF, AFŽ, SKOJ-a i NO omladinski savezi. Sve to potvrđeno je izborom AVNOJ-a na zasjedanju u Bihaću, od 26. do 27. novembra 1942. godine.

U takvoj međunarodnoj i jugoslovenskoj vojno-političkoj situaciji, Vrhovni štab NOV i POJ donosi odluku da se od postojećih partizanskih brigada i NOP odreda formiraju više taktičko-združene i operativne jedinice-divizije i korpusi NOVJ. U vezi s tim, Tito je u svom članku »Stvaranje NOVJ«, pored ostalog rekao:

»Stvaranje divizija i korpusa, stvaranje naše narodne vojske došlo je u vrijeme kada su za to sazreli svi uvjeti, kada se za to pokazala neophodna potreba, kada su već bile stvorene mnogo-brojne brigade i bataljoni, kada su te brigade i bataljoni bili naoružani gotovo svim vrstama oružja (osim avijacije), kad je postalo nemoguće rukovoditi na dosadašnji način svim brigadama, bataljonima i odredima, i, konačno, kad je oslobođen veliki dio našeg teritorija, pa se ukazala potreba za ofanzivnim operacijama krupnijeg karaktera..⁷⁷

⁷⁵ N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije 1941 — 1945.*, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1982.

⁷⁶ Isto.

⁷⁷ Zbornik, tom 2, Bilten VŠ NOVJ 1941-45, str. 195-196.

Sa formiranjem divizija i korpusa i dalje su širom Jugoslavije, samostalno i u sadejstvu sa brigadama i divizijama, djelovali NOP odredi, u vezi s čim je Tito u istom članu rekao:

»Stvarajući narodnu vojsku, mi zadržavamo naše mnogo-brojne teritorijalne partizanske odrede. Šta više, mi moramo stvarati sve novije i novije partizanske odrede na neoslobođenom teritoriju u svim oblastima zemlje. Ti odredi imaju ogromne i časne zadatke, kao što su ih imali i odredi koji su se pretvorili u današnju narodnu vojsku...«

Na osnovu odluke Vrhovnog štaba o formiranju viših taktičkih i operativnih jedinica, naredbom Vrhovnog komandanta od 1. novembra 1942. godine formirana je 1. i 2. proleterska NO udarna divizija. U sastav 1. divizije ušla je 1. proleterska, 3. proleterska (sandžačka) i 3. krajiška NO udarna brigada, a 2. divizija 2. proleterska, 4. proleterska (crnogorska) i 2. dalmatinska NO udarna brigada. Nakon devet dana, naredbom Vrhovnog komandanta od 9. novembra 1942. godine, formirana je 3. i 5. NO udarna divizija. U 3. diviziju ušla je 5. crnogorska 10. hercegovačka i 1. dalmatinska NO udarna brigada; u 4. diviziju — 2. 5. i 6. krajiška NO udarna brigada i u 5. diviziju - 1. 4. i 7. krajiška NO udarna brigada. Istom naredbom formiran je i 1. bosanski korpus (komandant Košta Nad, politički komesar Osman Karabegović) u koji su ušle 4. i 5. NO udarna divizija, 6. istočnobosanska brigada i svi partizanski odredi na teritoriji Bosne. Zatim su naredbom Vrhovnog komandanta od 22. novembra 1942. godine, na području Glavnog štaba Hrvatske formirane 6. lička, 7. banijska i 8. kordunaška NO divizija, svaka sa po tri brigade, koje su ušle u istovremeno formirani 1. korpus NOV Hrvatske.⁷⁸

Sa formiranjem Štaba 1. korpusa NOV Hrvatske prestala je funkcija Štaba 1. operativne zone Hrvatske, koja je tada u svom sastavu imala 1, 2, 4, 5, 7, 8. i 9. NO brigadu Hrvatske, koje su ušle u sastav 1. korpusa NOV Hrvatske, 1. kordunaški, banijski, 3. i 4. lički NOP odred i tenkovski vod, sa ukupno 9.419 boraca i starješina po spisku, odnosno 557 u rashodu i 8.862 borca i starješinu na licu. U ovo brojno stanje nisu uračunata vojna područja sa svojim jedinicama i ustanovama.

Sa formiranjem 1. korpusa NOV Hrvatske snažno se razvila i učvrstila NOB u najrazvijenijim ustaničkim krajevima, u toku 1941—42. godine, Like, Korduna i Banije, a time postignuti i sigurni uslovi za daljnji razvoj oružane borbe i u drugim krajevima Hrvatske, te se slobodno može reći da je i na ovom operativnom području Korpusa 1942. godina bila prelomna godina ka uspješnom završetku NOB-a

Prvi korpus NOV Hrvatske bio je prva operativno—strategijska jedinica NOV Hrvatske, čije je operativno područje zauzimalo središnji dio teritorije Hrvatske (30% od njene ukupne teritorije). Sa velikom slobodnom teritorijom u Lici, Kordunu i Baniji, koja se preko Cazinske krajine, krajem 1942. godine, vezala za slobodnu teritoriju Bosanske krajine i Gorskog kotara s Žumberkom, Pokupljem i Slovenijom, još

⁷⁸ Zbornik, tom 2, Bilten VŠ NOV i POJ 1941-45, str. 197-200.

⁷⁹ Zbornik, tom 5, knj. 9, str. 196.

početkom 1942. godine stvoreni su uslovi i prema direktivi CK KPH i GŠH, upućivane pojedine jedinice i u druge krajeve radi pomoći i širenja NOB, kao Žumberak, Pokuplje, Moslavine, Slavonija i time postala izvorište iskusnih boraca i starješina, a po nacionalnom sastavu ljudstva i prenošenja borbe u hrvatska i muslimanska naselja, jedinice 1. korpusa NOV Hrvatske postale su i kovačnica bratstva i jedinstva Srba, Hrvata i Muslimana.

Stvorena slobodna teritorija sačuvana je u toku NOB-a. Bilo je to područje gdje su skoro cijelog rata boravila centralna vojna i politička rukovodstva NOB Hrvatske, što je povećalo i obavezu da se sačuva i neprekidno širi.

DEJSTVA 1. KORPUSA NOV HRVATSKE DO ČETVRTE NEPRIJATELJEVE OFANZIVE

Nakon oslobođenja Bihaća, Cazinske krajine, Ličkog Petrovog Sela, Cetingrada i Slunja, brigade su izvršile pripreme za naredne zadatke, a ujedno je izvršena i reorganizacija — formirani su štabovi divizija i štab korpusa, a brigade stavljene pod komandu štabova svojih divizija. Po formiranju štabova divizija, a prema naređenju Štaba 1. korpusa NOV Hrvatske, 8. kordunaška divizija zadržana je u rejonu s. Crevarska Strana (kod Vrginmosta), gdje je i formirana, a 7. banijsku i 6. ličku diviziju (bez 9. brigade koja se nalazila kod Bosanskog Grahova), uputio je u Baniju radi učešća u operaciji Dvor na Uni — Bosanski Novi, u sadejstvu sa 1. bosanskim korpusom.

Sa formiranjem divizija i korpusa stvorili su se uslovi i za izvođenje većih operacija. Vrhovni štab NOV i POJ je odlučio da ofanzivna dejstva sa centralne slobodne teritorije usmjeri prema Dalmaciji i dolinama rijeke Bosne i Une. U vezi s tim 1. bosanski korpus i 1. korpus NOV Hrvatske trebalo je da zauzme neprijateljeva uporišta u dolini rijeke Une i Sane i onesposobe komunikaciju Banja Luka—Prijeđor—Kostajnica, a zatim da 1. bosanski korpus prenese težište prema dolini Save, a 1. korpus NOV Hrvatske da se sa 6. ličkom divizijom uputi ka Gračacu i sjeverozapadnom dijelu Like, sa 8. kordunaškom divizijom prema Karlovcu i Topuskom, a sa 7. banijskom divizijom da brani slobodnu teritoriju i napada neprijateljeva uporišta na komunikaciji Petrinja—Kostajnica, Kostajnica—Sunja—Sisak i Zagreb—Beograd. Na osnovu ovakvog naređenja Vrhovnog štaba, Štab 1. korpusa naredio je Štabu 8. kordunaške divizije da napadom na neprijateljeva uporišta u sjevernom dijelu Korduna širi slobodnu teritoriju, a sa 6. ličkom (bez 9. brigade) i 7. banijskom divizijom učestvuje u operaciji Bosanski Novi—Dvor na Uni, zajedno sa 1. bosanskim korpusom.

Napad na neprijateljevu posadu u selu Čemernica i željezničkoj stanici Topusko

Osma kordunaška divizija dobila je zadatak da napadne neprijateljeve posade u selu Čemernica i željezničkoj stanici Topusko, te da za

ovaj sektor veže neprijateljeve snage iz Topuskog i Gline i da sprečava prodor neprijatelja od Topuskog i eventualno iz Karlovca na oslobođeni teritorij. Na čitavom sektoru Like, Korduna i Banije vršile su manje akcije putem zasjeda, prepada i diverzija jedinice ličkog, kordunaškog i banijskog NOP odreda.

U selu Čemernica nalazilo se oko 118 žandara, a na željezničkoj stanici Topusko oko 130 ustaša, dok je u Topuskom bilo oko 1.200 ustaša i naoružanih civila, 100 domobrana i oko 100 žandara sa dva topa, 6 teških i 40 puškomitraljeza. Napad na neprijatelja u Čemernici izvršila je 4. brigada, koja se ujedno obezbjeđivala sa pravca Gline i željezničke stanice Topusko, dok je 5. brigada vršila obezbjeđenje sa pravca Topuskog na položajima u Topličkim Kosama i selu Gređani. Prvi napad, koji je izveden 23. novembra 1942. u 6 časova ujutru, nije uspio. Jedinice su povučene i pripremane za drugi napad uveče istog dana. Za ovo vrijeme neprijatelj je snažno napadao iz Topuskog, radi pomoći napadnutoj posadi, ali je snažnom odbranom boraca 5. brigade odbijen uništivši jedan oklopni automobil i zaplijenivši 2 puškomitraljeza i više pušaka. Ni drugi pokušaj napada nije uspio. Neprijatelj se uporno branio iz jakih utvrđenja, a brigada sem bombaša, koji su pretrpjeli veće gubitke, nije imala teže naoružanje radi razbijanja bunkera.

Poslije ovoga neuspjelog napada, u kojem je divizija imala 6 mrtvih i 38 ranjenih, a neprijatelj osjetne gubitke u borbi sa 5. brigadom, brigade su povučene u polazne rejone. U 4. brigadi formiran je mitraljeski i 4. pješadijski bataljon, a u obe brigade i pionirski vodovi. Tada, sa stanjem 22. novembra 1942. godine 8. divizija imala je 2.128 boraca po spisku, 596 u rashodu i 1.532 na licu (bez 6. primorsko-goranske brigade).⁸⁰

Napad na neprijatelja u Dvoru na Uni

Po pristizanju 6. ličke i 7. banijske divizije u rejon Dvora na Uni, 1. bosanski korpus je već vodio borbe s desne strane Une i napredovao ka Bosanskom Novom, gdje se nalazilo 1.500 — 2.000 neprijateljevih vojnika. U Dvoru na Uni, na lijevoj obali Une, bilo je oko 800 domobrana, 250 Nijemaca, 66 ustaša i oko 47 žandara, a na liniji Dvor na Uni — Kostajnica uključujući i selo Zrinj, neprijatelj je imao oko 850 vojnika. U Kostajnici (20 km sjeveroistočno od Dvora na Uni) bilo je 1.000 — 1.200 neprijateljevih vojnika.

Sa napadom 1. bosanskog korpusa na neprijateljevu posadu u Bosanskom Novom, zadatak 1. korpusa NOV Hrvatske bio je da napadne i razoruža neprijatelja u Dvoru na Uni sa spoljnom odbranom, sa osiguranjem prema Kostajnici i Zrinu, a po zauzimanju Dvora da nastavi sa čišćenjem terena i da prema razvoju situacije napadne neprijatelja u Kostajnici.

⁸⁰ Zbornik, tom 5, knj. 9, str. 316 i 288 i knj. 10, str. 22.

Prema zapovjesti Štaba 1. korpusa NOV Hrvatske od 26. novembra 1942. godine, 7. banijska divizija imala je zadatak da sa 8. brigadom likvidira neprijatelja u selu Matijevići i Lebrenici, a sa jednim bataljonom 7. brigade Šakića Brdo i da potom sa dva njena bataljona napada neprijatelja u Dvoru sa zapadne i sjeverne strane. Po zauzimanju Matijevića i Lebrenice, 8. brigada se orijentiše prema Bosanskom Novom radi spriječavanja povlačenja neprijatelja iz Bosanskog Novog ka Dvoru na Uni. Zadatak 6. divizije bio je da sa dva bataljona 2. brigade likvidira neprijatelja na Ceriku i položajima ispod groblja sa sjeverne strane Dvora, a druga dva bataljona da ostanu u korpusnoj rezervi u selu Javoranj. Prva brigada imala je zadatak da sa dva bataljona putem zasjeđe između Crlješnice i Krišnice, prema cesti i pruži, spriječi prodor neprijatelja iz Kostajnice ka Dvoru, jednim bataljonom, na položajima između Dvora i Zamlače, obezbijedi snage koje napadaju Dvor i da sa jednim bataljonom zauzme položaje oko sela Šegestina i blokira neprijatelja u Zrinu.⁸¹

Napad na spoljnu odbranu i neprijateljeva uporišta u Dvoru na Uni počeo je noću 26/27. novembra 1942. godine. Prvi nalet naših jedinica na spoljnu odbranu neprijatelja na Lebrenici u selima Matijevići, Šakića Brdo, Cerik i groblje nije uspio zbog žilave odbrane neprijatelja. Jedan bataljon 7. banijske brigade upao je u Dvor, ali zbog slabe podrške ostalih jedinica morao se povući.

U toku 27. novembra naše snage ostale su na dostignutim položajima, vršile pritisak na neprijatelja i pripremale napad za slijedeću noć. Sve položaje oko Dvora preuzela je 2. lička udarna brigada, koja je noću 27/28. novembra pokušala osvojiti Dvor. Tri bataljona su upala u samo mjesto, ali uslijed neodlučnosti štabova bataljona i neshvatanja zadatka povukli su se, i to dva bataljona bez naređenja, a treći po naređenju štaba brigade. Istovremeno su pročišćeni tereni sela Zamlača, Golubovac, Kuljani i Divuša. Više puta 8. banijska brigada pokušala je napad na Lebrenicu i Matijeviće, ali bez uspjeha.

Drugog dana borbe, 28. novembra, neprijatelj je uspio da sa oko 7 tenkova prodre iz Dvora za Kostajnicu da bi se poslije podne vratio ojačan sa pet oklopnih automobila. Pješadijska pratnja tenkova, sa oko 100 vojnika, bila je razbijena. Istog dana poslijepodne neprijatelj (jačine 1.500 — 2.000 Nijemaca i ustaša), iz Kostajnice uspio odbaciti dva bataljona 1. udarne brigade 6. divizije sa položaja kod Crlješnice i ušao u selo Divuše, gdje je nakon kraćeg odmora produžio za Dvor. Nakon prodora neprijatelja postavljena su tri bataljona 2. udarne brigade 6. divizije da ga zadrže, između sela Zamlače i sela Struge, ali uslijed pasivnosti snaga 1. brigade 6. divizije, koje su ostale u pozadini neprijatelja, te jakog pritiska, manevrisanja i obuhvata, 2. brigada 6. divizije nije ga mogla zadržati, te je dobila naređenje za povlačenje.

Kada se neprijatelj iz Kostajnice uspio spojiti sa posadom u Dvoru i kada se ocijenila bezizglednost uspjeha u slučaju produženja operacije, radi velikih gubitaka i premorenosti boraca od tri noći i dva dana borbi, Štab 1. korpusa NOV Hrvatske izdao je oko 6 sati ujutro naređenje

⁸¹ Arhiv VII, k. 418, f. I/I, dok. 5.

za povlačenje. O tome je obaviješten i Štab 1. bosanskog korpusa, koji je tri puta pokušavao bezuspješne upade u Bosanski Novi, savladavši vanjske položaje oko Novoga.

Jedinice Korpusa zarobile su 20 domobrana i 3 Nijemaca, zaplijenile 80 pušaka, 1 teški i 1 puškomitraljez, te 10.000—15.000 metaka. Gubici neprijatelja nisu poznati, ali su bili dosta veliki kod proboja iz Kostajnice za Dvor. Korpus je imao 310 izbačenih iz stroja, među kojima oko 85 mrtvih.

Bila je to prva operacija korpusa koja nije urodila uspjehom. Bile su to jake neprijateljeve snage za jedinice korpusa, koje nisu imale artiljerijsko naoružanje, a borci bez iskustva u borbi za naseljena mjesta. Prema izvještaju v. d. načelnika korpusa, Bogdana Oreščanina, napad na Dvor nije uspio, prije svega, zbog nesnalaženja štabova bataljona 2. udarne brigade 6. divizije, zbog miniranih položaja, dobro utvrđenog neprijatelja i snažnog otpora koji je pružio.

Divizijska borbena dejstva Lika—Kordun—Banija

Poslije neuspjele operacije na sektoru Bosanski Novi—Dvor na Uni, Štab 1. korpusa NOV Hrvatske ostavio je 7. i 8. diviziju (svaka sa po dvije brigade) na njihovim terenima, u Baniji i Kordunu, a 6. diviziju vratio u Liku, prema planu borbi Vrhovnog štaba i naredjenja GŠH.

Neprijatelj (Talijani, ustaše, domobrani, žandari i četnici) u Lici je držao željezničku prugu Plaški—Ličke Jesenice—Vrhovine—Ramljane, Gospić—Gračac—Knin, sa glavnim snagama u Otočcu, Gospiću i Gračacu sa okolinama, odakle je vršio ispade i napade na oslobođenu partizansku teritoriju. U Kordunu su neprijateljska uporišta (ustaše, domobrani i žandari) ostala još u Topuskom sa željezničkom stanicom, Cemernici, Skakavcu, Banskom Kovačevcu, Lasinji i Bučici na desnoj obali rijeke Kupe, kao šire obezbjeđenje Karlovca i Zagreba. U Baniji, Nijemci, ustaše, domobrani i žandari, držali su komunikaciju Glina — Gora — Petrinja i željezničku prugu Sisak — Sunja — Kostajnica — Dvor na Uni, sa glavnim snagama u navedenim mjestima.

Borbe u Lici

Sa ovakvim rasporedom neprijateljevih snaga i jedinica, NOVJ svaki štab divizije vršio je procjenu i izbor neprijateljevih uporišta za napad. Po dolasku u Liku, 6. lička divizija se orijentisala sa 1. i 9. brigadom (bez jednog bataljona, koji je ostao na sektoru Bosansko Grahovo) prema Gračacu, a sa 2. brigadom prema Gospiću, sa zadatkom da napadaju četnike, druga manja neprijateljeva uporišta i da sprečavaju evakuaciju Talijana. Naime, ovakav zadatak dat je brigadama jer se, prema obavještenju Štaba korpusa, Talijani povlače

⁸² Zbornik, tom 5, knj. 10, str. 22.

iz Like. Međutim, radilo se samo o prebacivanju divizije »Sassari« u Italiju, pa je u vezi s tim došlo do izvjesnog pomjeranja jedinica na sektoru Like i Gorskog kotara, odnosno ova talijanska divizija je ostala i učestvovala u četvrtoj neprijateljevoj ofanzivi.

Zbog jačine talijanskih i ustaško-domobranskih snaga i dobro utvrđenih za odbranu, glavna orijentacija 6. ličke divizije bila je prema četnicima radi njihovog razbijanja, kao i onesposobljavanja saobraćajnica. U toku 5. decembra 1942. godine jedinice 9. brigade porušile su željezničku prugu između Cerovca i Malovana (na pruzi Gračac — Knin) i put između Gračaca i Obrovca, porušivši sve mostove, a 7. decembra napadaju na oko 130 četnika u selu Golubiću, od kojih je 46 razoružano, dok su ostali uspjeli da pobjegnu. Dana 8. decembra oko 450 četnika iznenađuje jedinice 9. brigade za vrijeme ručka u selu Vratca, ali brзом snalažljivošću boraca, poslije tročasovne borbe, bili su odbijeni i razbijeni. I narednog dana četnici su izvršili napad u rejonu sela Vratca, ali su i ovoga puta bili razbijeni. U toku 12. decembra oko 300 — 400 četnika iz Gračaca, gdje je bilo oko 1.000 četnika, od Knina i okolnih sela, ponovo su izvršili napad na jedinice 9. brigade, ali dočekani na blisko odstojanje povukli su se sa oko 25 mrtvih i ranjenih, a oko 40 se predalo našim jedinicama.

Još uvijek pod utiskom da će Talijani napustiti svoje garnizone, duž pruge od Knina do Vrhovina, Štab 6. ličke divizije je prema naređenju Štaba 1. korpusa izdao 13. decembra 1942. godine naređenje brigadama da izvrše pripreme za napad na neprijatelja u Gračacu, gdje se nalazilo oko 1.500 - 2.000 Talijana i 700 - 800 četnika. U slučaju da ga Talijani napuste, brigadama je naređeno da razbiju četnike i razviju ofanzivna dejstva radi širenja NOP-a i slobodne teritorije. Brigade su nastavile sa aktivnostima na uništavanju saobraćajnica, sa rasporedom brigada sjeverno od Gračaca, na komunikaciji Gračac — Bruvno. Međutim, podaci nisu biti tačni, Talijani nisu napustili Gračac, niti je izvršen napad. Napad na Gračac izveden je u januaru 1943. godine.⁸³

Da bi izazvala neprijatelja da izađe iz Gračaca i da ga tuče na otvorenom polju, 6. divizija je 20. decembra 1942. godine izvela akciju na pruzi Gračac — Knin. Likvidirana su neprijateljeva uporišta Gudura i Duboki Dol, dok se iz drugih uporišta neprijatelj nije dao isprovocirati, jer je saznao o namjeri naših jedinica. U ovoj akciji zarobljena su 24 neprijateljeva vojnika, a ubijeno je oko 60 Talijana, ustaša i četnika. Zaplijenjeno je 41 puška, oko 5000 metaka i druge opreme. Naše jedinice imale su 2 mrtva i 21 ranjenog.⁸⁴

Našavši se usamljena u slobodnoj partizanskoj teritoriji i udaljena od svojih garnizona, ustaško-domobranska posada u Udbini iskoristila je odsutnost ličkih brigada i noću 13/14. decembra izvukla se u pravcu sela Lovinac (20 km jugozapadno od Udbine). Naše jedinice su to kasno otkrile, tako da su se ustaše sa dijelom naroda uspjele izvući bez većih gubitaka. Zarobljena su samo dvojica ustaša, a zaplijenjen je top

⁸³ Zbornik, tom 5, knj. 10, str. 141.

⁸⁴ Zbornik, tom 5, knj. 10, str. 94, 230 i 289.

sa granatama, minobacač i radio-stanica. Naše jedinice, koje su bile u gonjenju, imale su 2 mrtva i 10 ranjenih. Kada su ustaše napustile Udbinu, 6. divizija se oslobodila jednog jakog neprijateljevog uporišta i stvorila se šira slobodna teritorija u centralnom dijelu Like.

Poslije akcije na komunikaciji Gračac—Knin, Štab 6. divizije je prešao sa napadima na deonicu željezničke pruge Gračac—Lovinac—Medak (prema Gospiću), gdje se u mjestu i željezničkoj stanici Lovinac, sa perifernim utvrđenjima, nalazilo oko 500 ustaša, domobrana i žandara i oko 100 Talijana, u selu i željezničkoj stanici Ričice oko 180 Talijana i 50 naoružanih civila, na željezničkoj stanici Raduč oko 120 Talijana i 30 četnika, u Sv. Roku oko 50 domobrana i na Gudurama oko 80 žandara.

U napadu na neprijatelja u navedenim mjestima učestvovala su sve tri brigade 6. divizije i 3. lički NOP odred (u svom sastavu je imao tri bataljona i jednu četu). Prema zapovijesti Štaba divizije, za napad od 23. decembra 1942. godine, 1. brigada sa jednim bataljonom ličkog odreda imala je zadatak da napada neprijatelja na željezničkoj stanici Raduč, 2. brigada Lovinac, a 9. brigada sa dvije čete ličkog odreda da napada neprijatelja u selu Smokrić i Gudure, sa obezbjeđenjem od Gračaca.⁸⁵

U petodnevnom napadu, od 25. do 30. decembra, jedinice 6. divizije zauzele su selo Lovinac i Sv. Rok, ali ne i Raduč i željezničku stanicu Lovinac gdje se neprijatelj iz dobrih utvrđenja žilavo branio. Sem toga 1. brigada vodila je borbu sa neprijateljevim snagama, koje su nastupale iz pravca Gospića, a 9. brigada sa neprijateljevim snagama sa 6 tenkova iz pravca Gračaca. Ne mogavši odbiti napade, neprijatelj je 30. decembra 1942. krenuo iz pravca Medaka sa jačim snagama: 31. ustaškom bojnom 4. ustaškog zdruge, 2. lovačkom bojnom, 3. bataljonom 1. pješadijskog puka i 1. bataljona 2. pješadijskog puka talijanske divizije »RE«, podržane jakom artiljerijskom i minobacačkom vatrom. Sa ovim snagama, snagama iz Gračaca i posadnim, koje nisu bile razbijene, neprijatelj je uspio da odbaci naše jedinice i ponovo uđe u selo Lovinac i mjesta gdje su se pet dana nalazili naši borci. Poslije ovih petodnevnih borbi brigade su se povukle na nove položaje, sjeverno od pruge Gračac — Medak; 1. brigada na liniji Mogorić—Vrebac, 2. brigada sjeverno od Lovinca i 9. brigada sjeverno od Gračaca.

U ovim borbama, koje su vođene pod vrlo teškim vremenskim uslovima i sa jakim neprijateljima snagama, gdje su naši borci pokazali izvanrednu hrabrost i upornost, neprijatelj je imao oko 1.000 vojnika izbačenih iz stroja, među kojima oko 600 mrtvih i 80 zarobljenih. Jedinice 6. divizije imale su 35 mrtvih i 76 ranjenih. Oboren je jedan neprijateljev avion i uništena 2. tenka, zaplijenjeno oko 30.000 metaka, 280 mina za minobacače, 83 puške, 3 teška i 2 puškomitraljeza, 2 laka minobacača, i dr.⁸⁶

⁸⁵ Isto, str. 284.
⁸⁶ Zbornik, tom 5, knj. 11, str. 23.

Borbe u Kordunu

Početkom decembra 1942. godine Štab 8. divizije je, prema naređenju Štaba 1. korpusa, pristupio formiranju svoje treće brigade. Formiranje je započeto 5. decembra 1942. godine u Velikoj Kladuši, a završeno u selu Kozarac, kod Bovića (kotar Vrginmost) od 3. udarnog bataljona kordunaškog PO i 3. i 4. bataljona 1. brigade Hrvatske. Naredbom Glavnog štaba Hrvatske broj 30, od 11. decembra 1942. godine nazvana je 15. brigada NOVH. Prvi komandant brigade bio je Nikola Vidović, politički komesar Branko Bekić, a zamjenik komandanta Milisav Dakić. Za komandanta 4. brigade postavljen je Petar Kleut, do tada zamjenik komandanta 1. operativne zone. Tako je 8. divizija imala u svom sastavu 4, 5. i 15. brigadu. Sa njenim formiranjem i formalno je izašla iz sastava 8. divizije 6. primorsko-goranska brigada i ušla u sastav 5. operativne zone.⁸⁷

Na osnovu prikupljenih podataka i procjena stanja neprijateljevih snaga u Kordunu, Štab 8. divizije je predložio Štabu 1. korpusa da se prvo izvrši napad na neprijateljevo uporište u selu Skakavcu i Banskome Kovačevcu, a zatim u Lasinji, i da se za vrijeme ove operacije 1. kordunaški NOP odred prebaci u rejon Kamenskog mosta.

Prema saglasnosti Štaba korpusa, Štab 8. divizije izvršio je prvo političku pripremu boraca, zbog značaja ove akcije, o čemu je u pismu upućenom štabovima brigada, pored ostalog, rečeno:

»Ovom akcijom naša divizija treba da uništi neprijateljska uporišta iz kojih već skoro godinu i pol prijeti danomice opasnost narodu naše oslobođene teritorije. Ne samo to, nego padom tih neprijateljskih uporišta treba da se sruši lanac odbrane Karlovca, glavnog neprijateljskog oslonca za sva zlodjela nad nedužnim narodom Korduna, koja su učinjena od prvog dana krvave ustaške vlasti. Došao je konačno čas kada i ta posljednja uporišta neprijatelja na Kordunu mora da padnu. I ovaj put mi ćemo upasti u hrvatska sela u kojima ima mnogo poštenih Hrvata i koji jedva čekaju da se riješe krvničkih posada u blizini svojih domova«.⁸⁹

To je bila prva akcija divizije u kojoj je učestvovala kao cjelina sa tri brigade, uz podršku artiljerije i tenkova (pridodati iz Korpusa), na neprijatelja sa dobro organizovanom odbranom naseljenih mjesta.

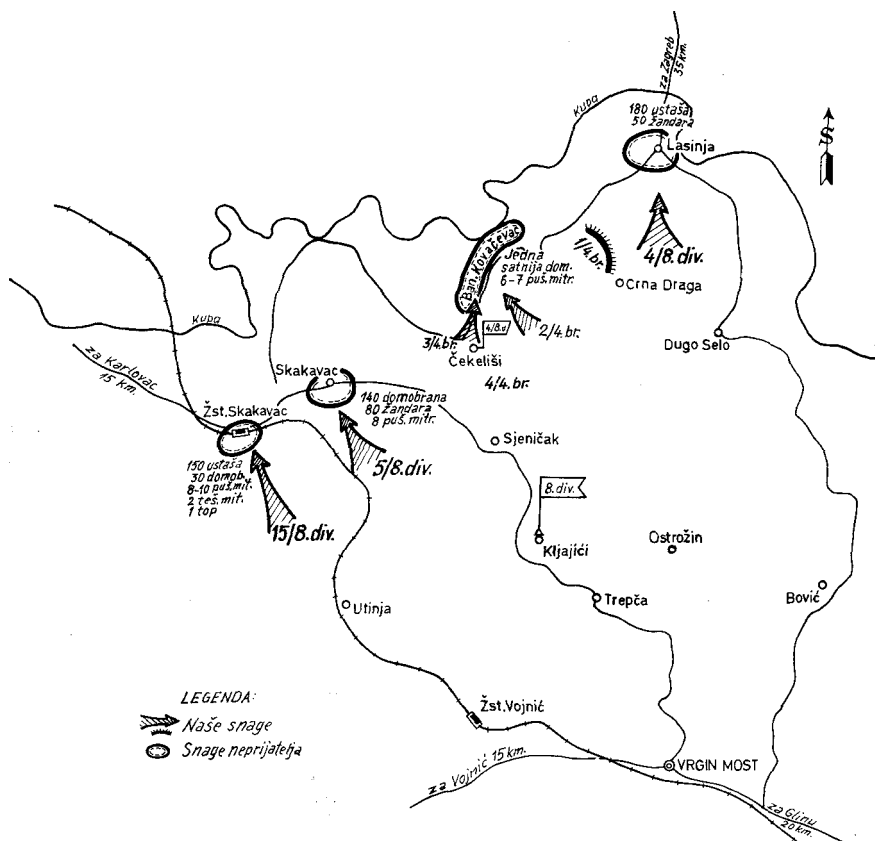
U selu Skakavac nalazila se posada od 140 domobrana i 80 žandara sa 8 puškomitraljeza, na željezničkoj stanici Skakavac 150 ustaša i 30 domobrana sa 8—10 puškomitraljeza, 2 teška mitraljeza i 1 topom 100 mm. U selu Banski Kovačevac nalazila se jedna domobranska pionirska satnija i 13 žandara, sa 6—7 puškomitraljeza. Bliža neprijateljeva uporišta prema Karlovcu bila su selo Rečica sa 40 žandara, selo Vukmanić sa 120 žandara i civila ustaša, a istočno od Banskog Kovačevca — Lasinja sa oko 180 ustaša i 50 žandara.

Prema zapovijesti Štaba 8. divizije, neprijateljevo uporište u Banskome Kovačevcu napadala je 4. brigada sa dva bataljona, jednim bataljonom obezbjeđivala se sa pravca Lasinje, a jedan bataljon imala

⁸⁷ Zbornik, tom 5, knj. 10, str. 38, 58 i 111.

⁸⁸ Isto, str. 38.

⁸⁹ Isto, str. 85.

Raspored 8. divizije za napad na Skakavac i Banski Kovačevac 8/9. decembra 1942. i Lasinju 10. decembra 1942. godine

je u rezervi. Peta brigada, sa dva tenka, vršila je napad na neprijatelja u selu Skakavcu sa zadatkom da se, ukoliko do 6.30 sati ne zauzme mjesto, orijentiše na odbranu i ne dozvoli ovoj posadi da krene u pomoć posadi u Banskom Kovačevcu. Petnaesta brigada je sa jednim bataljonom vršila fingirani napad na neprijateljevu posadu na željezničkoj stanici Skakavac i u selu Vukmaniću. Napad je izveden 9. decembra u 4.00 sati ujutru.⁹⁰

Neprijatelj je i u jednom i u drugom mjestu pružio žilav otpor, ali su brigade ipak uspjele da ga slome i natjeraju na predaju, tako da su poslije podne, oko 13 sati, oba mjesta bila zauzeta. Posada u Banskom Kovačevcu je cijela zarobljena, dok su iz Skakavca žandari i manji broj domobrana uspjeli da pobjegnu. Neprijatelj, koji je iz Karlovca, preko Debelog brda pošao u pomoć svojim napadnutim uporištima, odbile su jedinice 15. brigade. Po zauzimanju Skakavca, 5. brigada dobila je

⁹⁰ Isto, str. 88.

naređenje da napadne i razoruža neprijateljsko uporište na željezničkoj stanici Skakavac. Međutim, neprijatelj je uspio da se u toku noći povuče za Karlovac, tako da su jedinice brigade ušle u ova mjesta bez borbe.

U ovoj akciji zarobljena su 3 domobranska oficira i 241 domobran, poginulo je 9 a ranjeno 6. Naše jedinice imale su 19 mrtvih i 20 ranjenih. Zaplijenjeno je 12 puškomitraljeza, 7 automata, 260 pušaka, 3 pištolja, 300 ručnih bombi, 80.000 metaka, 7 sanduka granata i druge opreme. Istovremeno je i pruga, na deonici Skakavac—Rečica, porušena i onesposobljena za saobraćaj.⁹¹

Poslije zauzimanja Banskog Kovačeva i Skakavca, 4. brigada 8. divizije izvršila je 10. decembra 1942, u 15 sati, napad na neprijatelja u mjestu Lasinja, dok je 5. brigada bila na obezbjeđenju prema Bučici i Glini, a 15. brigada je povučena u selo Podgorje i Crevarsku Stranu radi zatvaranja pravca od Gline i Topuskog.

Neprijatelj je u Lasinji pružio jak i organizovan otpor, te se borba produžila noću i sutradan do 10 sati. Koristeći gustu maglu uspio se izvući i pobjeći preko rijeke Kupe sa nekoliko mrtvih i ranjenih. Četvrta brigada imala je 8 mrtvih i 22 ranjena borca.

Istog dana dok se oko Lasinje vodila borba, jedna ustaška bojna sa satnijom domobrana, uz podršku dva topa i jednog minobacača, krenula je iz Gline preko sela Bučice u pravcu Lasinja. Stigavši do položaja 5. brigade, poslije kratke, ali oštre borbe neprijatelj je bio razbijen i prisiljen na povlačenje. Zarobljen je jedan ustaša i 4 domobrana, a zaplijenjena su 2 brdska topa 75 mm sa 51 granatom, od kojih je jedan uništen, 7 pušaka, dve topovske kare i 5 konja. Brigada je imala i 1 mrtvog i 2 ranjena.⁹²

Nakon likvidacije ustaško-domobranskih i žandarmerijskih uporišta na desnoj obali rijeke Kupe bio je oslobođen sjeveroistočni dio Korduna i povezana teritorija Korduna sa Pokupljem. Štab 8. divizije izvršio je pripreme i za drugi napad na neprijateljevu posadu u opštinskom mjestu Čemernica (između Vrginmosta i Topuskog). Posadu je sačinjavalo oko 200 domobrana, koji su bili naoružani, pored pušaka, i sa više puškomitraljeza i 3—4 teška mitraljeza, sa odbranom i bunkerima i zidanim zgradama. Bili su to kadrovci sa već osmomjesečnom borbom i učešćem u ofanzivi na Kozari. Bliža neprijateljeva uporišta bila su; Glina sa oko 1.800 i Topusko sa oko 1.400 ustaša, domobrana i žandara.

Napad koji je počeo 14. decembra 1942. izvršila je 15. brigada, a 4. i 5. brigada bile su na osiguranju prema željezničkoj stanici Topusko, mjestu Topusko i Glini. Poslije uporne borbe, koja je trajala 27 sati, neprijatelj je savladan, pošto su 4. i 5. brigada odbile njegove pokušaje da se iz Gline i Topuskog probiju do svoje napadnute posade u Čemernici.

U ovoj borbi neprijatelj je imao više od 40 mrtvih i ranjenih, a zarobljeno je 65 domobrana, dok su ostali uspjeli da se, koristeći noć, probiju u pravcu Gline. Naše jedinice imale su 13 mrtvih, 22 teže i 19 lakše ranjenih. Zaplijenjen je laki minobacač, 3 puškomitraljeza, 3 automata, 50 pušaka i druge opreme. Poslije zauzimanja Čemernice,

⁹¹ Isto, str. 121.

⁹² Isto.

jedinice 8. divizije otpočele su 16. decembra napad na neprijatelja na željezničkoj stanici Topusko.⁹³

Istoga dana kada je otpočeo napad na neprijatelja na željezničkoj stanici Topusko, Štab 1. korpusa obaviještava Štab 8. divizije da se u Petrinji sprema oko 1.000 ustaša i legionara, a u Glini i Topuskom oko 3.000, za napad na Bihać. Na osnovu ovih podataka 8. divizija je dobila zadatak da drži cestu Topusko—Velika Kladuša, a 7. divizija pravac Glina—Klasnić—Žirovac—Dvor na Uni. Naknadnim naređenjem Štaba korpusa, 7. divizija je produžila svoja ofanzivna dejstva, a na zatvaranje pravca Glina—Obijaj—Vrnograč—Cazin, upućena je 15. brigada 8. divizije u rejon sela Obijaj.

Izvršavajući ovo naređenje, Štab 8. divizije je, uz saglasnost Štaba korpusa, obustavio napad na željezničku stanicu Topusko i 4. brigadu uputio u rejon sela Crevarska Strana radi pripreme za odlazak u Žumberak (prema ranijem naređenju Štaba korpusa), a 5. i 15. brigada povučene su radi pripreme jedinica za dejstva na cesti Topusko—Velika Kladuša.⁹⁴

Ukupno, u akcijama za razbijanje i likvidiranje neprijateljevih uporišta na desnoj obali rijeke Kupe i u Cemernici, zarobljena su 4 neprijateljeva oficira, liječnik, 4 ustaše i 345 domobrana, a poginulo je i ranjeno 65 neprijateljskih vojnika. Jedinice 8. divizije imale su 45 mrtvih i 107 ranjenih. Žaplijenjen je top sa granatama, 18 puškomitraljeza, 12 automata, oko 100.000 metaka, 300 ručnih bombi, 20 nagaznih mina i druge opreme.⁹⁵ Sem neprijateljeve posade u Topuskom, Kordun je bio oslobođena teritorija.

Nakon oslobođenja mjesta i sela na desnoj obali Kupe, na sjevernom dijelu Korduna, te poslije oslobođenja Ličke Jesenice i Saborskog na južnim granicama Korduna i Like, slobodna teritorija Korduna protezala se od rijeke Kupe sve do Plaškog i Vrhovina u Lici. Ovim uspjesima povezana je oslobođena teritorija Korduna sa slobodnim teritorijem Like, Banije, Gorskog Kotara i Pokuplja. Uspostavljene su čvršće veze sa partizanskim jedinicama na Žumberku, Kalniku i Gorskom kotaru, a Štabu 1. korpusa NOV Hrvatske olakšano je komandovanje jedinicama i održavanje veza sa susjednim jedinicama.

Borbe u Baniji

Na operacijskom sektoru 7. divizije, početkom decembra 1942. godine, neprijateljeve snage bile su raspoređene jednim dijelom po svojim stalnim garnizonima, kao odbrana gradova, a drugim dijelom kao pokretne bojne i zdrugevi, te posade na željezničkim prugama. Sa ovakvim rasporedom neprijatelj je obezbijedivao glavne komunikacije, pravce i veze i izvodio napade protiv partizana.

II Isto, str. 137, 156, 216.

⁹⁴ Arhiv VII, k. 102, f. 3, dok. 41.

⁹⁵ Zbornik, tom 5, knj. 10, str. 213.

Raspored ovih snaga bio je slijedeći: Glina oko 2.600, Petrinja oko 600, Sisak oko 420, Sunja 130, Dubica 120, Kostajnica 1.000 i Dvor na Uni oko 1.000 Nijemaca, ustaša i domobrana, kao posadne jedinice. Pokretne jedinice nalazile su se u selima Kukuruzani oko 500, Majur oko 500, Divuša oko 600, Graberje (kod Gline) oko 600, Hrastovica oko 300 i Čuntić oko 120 ustaša i domobrana. Na željezničkim prugama neprijateljeve manje posade bile su: Mošćenica, Blinjski Kut, Šaš, Majur, vijadukt (između Kostajnice i Volinje), Rovine, Volinja i most na Uni. Računalo se da je na ovom sektoru bilo ukupno oko 8.000 neprijateljevih vojnika.⁹⁶

Ovakav raspored neprijateljevih jedinica stvarao je mogućnost jedinicama 7. divizije da ih po dijelovima napadaju, što će se i iskoristiti u ofanzivnim dejstvima 7. divizije u toku decembra 1942. i januara 1943. godine.

Poslije neuspjelog napada na neprijatelja u Dvoru na Uni, jedinice 7. divizije su se povukle na odmor i sređivanje u selima Gage, Trgovi, Rujevac i Stupnica, sjeverozapadno od Dvora na Uni, oko 15 km. Tu je divizija ostala do 5. decembra, a tada se, radi izvođenja novih akcija, prebacila na sektor južno od Siska i Petrinje i smjestila u selima Dodoši, Pastuša, Borojevići i Mečenčani.

Na osnovu prikupljenih podataka, procjene situacije i stanja kod neprijatelja, Štab 7. divizije je odlučio da napadne neprijateljeve posade u selima Kukuruzari i Kostajnički Majur, sjeverno od Kostajnice, gdje se nalazilo oko 1.000 neprijateljevih vojnika. Napad je bio planiran za 8. decembar 1942, međutim, jedna satnija iz bojne 2. gorskog zdruga, koja se nalazila u selu Kukuruzari, pošla je 7. decembra u nasilno izviđanje prema selu Mečenčani, gde je došlo do borbe sa jedinicama 8. brigade. Sa više ranjenih domobrana satnija se morala povući u polazni rejon. Sutradan, 8. decembra, cijela bojna sa 4 tenka napala je jedinice 7. divizije, ali i ovoga puta neprijatelj se vratio sa 5 mrtvih i više ranjenih. Naše jedinice, nenaviknute na borbu sa tenkovima, imale su 3 mrtva i 11 ranjenih.

Budući da se neprijatelj iz sela Kukuruzari angažovao u borbi sa jedinicama 8. brigade, to je oslabila budnost kod neprijateljeve posade u Kostajničkom Majuru, jer se nalazila iza svojih snaga, koje su bile u borbi. To je iskoristio Štab 7. divizije i sa 7. brigadom, 8. decembra, izvršio napad na neprijatelja u Kostajničkom Majuru, koji je bio snažno utvrđen. Napad je uspio bez vlastitih gubitaka, a zarobljeno je 40 domobrana sa 50 pušaka, 2 teška i 2 puškomitraljeza, dva sanduka ručnih bombi, oko 30.000 metaka i druge opreme.

Koristeći ove uspjehe, 7. divizija je produžila svoju aktivnost i noću 9/10. decembra izvela diverziju na pruzi Sunja — Sisak. Sa osiguranjem od strane 7. brigade, 8. brigada je porušila prugu na koju je naišao teretni voz sa 4 vagona graška, vagonom kukuruza, 5 vagona rude za staklo i 4 aviona u djelovima. Cijela kompozicija od 20 vagona je zapaljena.

⁹⁶ Isto, str. 125.

⁹⁷ Isto, str. 147.

Radi odbacivanja snaga 7. divizije od željezničke pruge Kostajnica — Sunja — Sisak, neprijatelj je koncentrisao jače snage, oko tri bojne sa pravca Dvora i bojnu iz sela Kukuruzara, i napao 10. decembra jedinice 7. divizije s leđa i bočno. Da ne bi vodili frontalnu borbu, Štab 7. divizije ostavio je prema neprijatelju slabije zadržavajuće snage, a sa glavnim snagama povukao se u rejon sela Dodići, Tremušnjak, Šušnjar i Grabovac, sa orijetnacijom dejstva prema Glini i Petrinji.

Nakon izviđanja i prikupljanja podataka, Štab 7. divizije odlučio se za napad na neprijatelja, jačine jedne bojne, koji je držao komunikaciju Gora — Glina. Za napad na neprijatelja u selima Gora, Kihalac i Prekopa određena je 8. brigada, a za napad na sela Graberje i Marinbrod — 7. brigada.

Napad, koji je prema planu izveden 14. decembra bio je napad u prazno, osim na Gore, jer je neprijatelj toga dana napustio navedena sela i otišao preko Gline i Bučice u pravcu Cemernice u pomoć snagama koje je napadala 8. divizija. Nastavljen je napad na ustaše u Gorama gdje su pružili žilav i organizovan otpor. No, i pored toga, jedinice 7. divizije uspjele su zauzeti sva utvrđena mjesta osim žandarmerijske stanice. Gubici neprijatelja nisu poznati, a jedinice su imale 2 mrtva i 16 ranjenih. Zarobljeni su 3 ustaše, 2 žandara, 22 domobrana i 1 liječnik, a zaplijenjeno je 95 pušaka, puškomitraljez, 2 automata, sanduk ručnih bombi, 6.000 metaka, 2 telefonske centrale sa 6 telefona i druga oprema.⁹⁸

Radi obmane i iznenađenja neprijatelja, naše su jedinice često i brzo menjale svoje napadne objekte. Tako je to radila i 7. divizija. Samo što je postigla uspjeh u Kostajničkom Majuru i tu privukla nove neprijateljeve snage, odmah se prebacila prema Glini i Petrinji, a zatim se poslije napada u Gorama, brzim maršem uputila se na prugu Kostajnica—Dvor na Uni, gdje je stigla u toku 16. decembra 1942. godine.

Po dolasku na taj teren, Štab 7. divizije dobio je obavještenja o neprijateljevim snagama od simpatizera sa terena i iz redova domobrana. Na osnovu prikupljenih podataka, Štab divizije je donio odluku da se napad izvrši na neprijateljevu posadu, jačine jedne satnije u Rovinama, na posadu jačine takođe jedne satnije na željezničkoj stanici Volinja i na željezničke vijadukte čuvane sa 40 avijatičara.

Napad je izveden sa 7. i 8. brigadom noću 16/17. decembra. Bila su to jaka neprijateljeva utvrđenja koja su se mogla razbiti samo teškim naoružanjem, ili uz pomoć iznutra, što se dogodilo u ovom slučaju. Bunker i kod vijadukta osvojeni su na prepad uz pomoć simpatizera u neprijateljevim redovima. Prerana eksplozija na jednom vijaduktu onemogućila je postizanje iznenađenja u napadu na Volinju i Rovine. Kod Volinje su likvidirani samo vanjski bunker i sa svim uporištima osim jedne utvrđene kuće. Zbog nepostignutog iznenađenja i jednovremenog napada na sva tri uporišta, napad na Rovine nije ni forsiran.

Neprijatelj je u ovoj akciji imao oko 15 mrtvih, a naše jedinice 6 mrtvih i 25 ranjenih. Zarobljeno je 35 avijatičara, 30 domobrana i 7

⁹⁸ Isto, str. 236.

željezničara, a zaplijenjeno 5 puškomitraljeza, 2 automata, 56 pušaka, 4 sanduka ručnih bombi, 12.500 metaka i druge, opreme.

Nakon ove akcije, kod Volinje, dve brigade 7. divizije vratile su se na sređivanje južno od Petrinje, gdje su bile i pre napada na Kostajnički Majur, 8. decembra 1942. godine.

Po dolasku na ovaj sektor, a na osnovu prikupljenih podataka o aktivnosti i kretanju neprijatelja na komunikacijama, Štab 7. divizije je odlučio da noću 20/21. decembra izvrši napad na voz kod Blinjskog Kuta. Uz osiguranje 7. brigade, 8. brigada je, zaustavivši voz, zarobila 130 domobrana, a poginulo je 30 ustaša i 6 Nijemaca. Naše jedinice imale su 5 mrtvih i 5 ranjenih. Uništene su dvije lokomotive i 40 vagona.¹⁰⁰ Zarobljeni domobrani, kao što se to činilo i ranije, presvučeni su, nahranjeni i pušteni kućama, dok je zarobljeni ustaški dopukovnik Gredelj, vojni izaslanik NDH u Italiji, pri sprovođenju za Komandu vojnog područja uspio pobjeći. Jedan od boraca — pratilaca, zbog nebudnosti i za primjer drugima, osuđen je i strijeljan. Bilo je to prvo javno strijeljanje u Baniji.¹⁰¹

Poslije akcije na voz, kod Blinjskog Kuta, 7. divizija (njena 7. brigada) izvela je 24. decembra i drugu uspješnu akciju na neprijateljevu posadu u Kostajničkom Majuru. Tom prilikom zarobljeno je 60 domobrana sa 60 pušaka, 4 teška mitraljeza i druga oprema.³⁰²

Nakon uspješno izvedenih akcija na pruzi Dvor na Uni — Kostajnica — Sunja — Sisak, kao i na komunikaciji Glina — Petrinja, jedinice 7. divizije povukle su se radi pripreme za nove zadatke u polazne rejone pre napada na voz i Kostajnički Majur.

Krajem decembra 1942, 7. divizija je dobila i svoju treću brigadu. Bila je to 16. NO brigada Hrvatske, koja je formirana naredbom Štaba 1. korpusa NOV Hrvatske od 31. decembra 1942. godine. U njen sastav ušao je 4. bataljon 7. brigade, 2. bataljon 8. brigade i 2. bataljon 15. brigade (ranije bio u 1. brigadi Hrvatske). Prvi komandant brigade bio je Vojko Hokšterer, politički komesar Uroš Slijepčević, zamjenik komandanta Rade Milojević i zamjenik političkog komesara Milan Stanić. Sa formiranjem ove brigade i formalno je izišla 13. proleterska brigada iz sastava 7. divizije i ušla u sastav 2. operativne zone Hrvatske.¹⁰³

Jednomjesečni rezultati Korpusa

Za nešto više od mjesec dana postojanja, tj. od 22. novembra do 30. decembra 1942. godine, jedinice Korpusa postigle su slijedeće rezultate: zarobljeno je oko 890, ubijeno oko 740 i ranjeno oko 385 neprijateljevih vojnika i oficira. Jedinice Korpusa imale su 191 mrtvog i 534 ranjenih boraca i stariješina. Zaplijenjeno je: 441 puška, 16

⁹⁹ Isto, str. 237 i 250.

¹⁰⁰ Isto.

¹⁰¹ Ljuban Đurić, 7. banijska brigada »Vasilj Gaćeša«, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1981, str. 88.

¹⁰² Zbornik, tom 5, knj. 10, str. 311 i 313.

¹⁰³ Arhiv VII, k. 719, f. 5, dok. 5

automata (šmajsera), 31 puškomitraljez, 10 teških mitraljeza, 2 laka i 1 teški minobacač, 2 topa, oko 200.000 metaka, 8 sanduka ručnih bombi, više sanduka granata i mina za minobacače, 1 radio-stanica, 2 telefonske centrale sa 6 telefona, a uništeno je: 2 tenka, 1 blindirani automobil, 1 avion i 4 u dijelovima, 3 lokomotive i 60 vagona, oko 2.000 metara pruge i 1 vijadukt.

Izvršavajući naređenje Vrhovnog štaba o ofanzivnim dejstvima, ka periferijama centralne slobodne teritorije, jedinice 1. korpusa NOV Hrvatske postigle su znatne vojničke i političke uspjehe. U svojim prvim akcijama formirane divizije i korpusi pokazali su na djelu njihovu opravdanost, značaj i mogućnost izvođenja većih i složenijih operacija, odnosno opravdanost i dalekovidost Titove odluke o njihovom formiranju.

Iako su divizije djelovale odvojeno (Banija, Kordun, Lika), ali pod jedinstvenom komandom Štaba 1. korpusa, one su, svaka na svom sektoru postigle znatne uspjehe. Sa brigadama pod komandom Štaba divizije, za razliku od ranijih odvojenih brigadnih dejstava, sada su stvorene jače združene jedinice sa kojima se moglo dejstvovati na glavnim neprijateljevim komunikacijama i u blizini jakih neprijateljevih garnizona.

Za mjesec dana borbi, sa oslobođenjem Skakavca, Banskog Kovačevca, Lasinja, i Čemernice (osim Topuskog) u Kordunu i Udbine i drugih mjesta u Lici, ne samo da je sačuvana, već i proširena slobodna teritorija. Pored znatnih vojničkih, postignuti su i veliki politički uspjesi. Osim toga na osnovu septembarske naredbe Vrhovnog štaba narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije u decembru 1942. nakon tromjesečnih priprema provedeni su prvi izbori za seoske, općinske i kotarske narodnooslobodilačke odbore na oslobođenom teritoriju Korduna. Rad organa narodne vlasti i drugih organizacija NOP-a došao je do punog izražaja. Ovi izbori u punoj mjeri iskazali su jedinstvo vojske i naroda, pozadine i fronta. Sa jačim združenim jedinicama i borci su se osjećali samopouzdaniji, a narod se još više uvjerio u snagu partizanskih jedinica, posebno u mjestima gdje su se partizani prvi put pojavili, sa čime se širio NOP i postizana uvjerenja u pravilnost linije koju je vodila KPJ na čelu sa Titom.

Sa stanjem na dan 8. decembra 1942. Korpus je imao po spisku 8.486 (od čega 288 žena), bez 9. brigade 6. divizije, u rashodu 1.748 i na licu 6.738 boraca i starješina, a od naoružanja: 5.247 pušaka, 26 automata, 408 pištolja, 245 puškomitraljeza, 55 teških mitraljeza, 10 lakih i 7 teških minobacača i 10 topova raznih kalibara.¹⁰⁴

Krajem decembra 1942. godine pod operativnu komandu Štaba 1. korpusa NOVH stavljeni su lički, kordunaški i banijski NOP odredi, koji su tada bili pod komandom Glavnog štaba Hrvatske. Za vrijeme borbi jedinice ovih odreda stavljene su pod komandu Štaba divizije koja dejstvuje na njihovom terenu i u tom slučaju predstavnik odreda nalazio se u Štabu divizije.¹⁰⁵

Borbena dejstva Korpusa uoči četvrte neprijateljeve ofanzive

Pošto je Kordun bio oslobođen, Štab 1. korpusa NOV Hrvatske prihvatio je prijedlog Štaba 8. kordunaške divizije da sa 5. i 15. brigadom krene u sjeverozapadni dio Like — sektor Saborski — Lička Jesenica — Plaški, radi likvidacije tamošnjih neprijateljevih snaga. Četvrta brigada upućena je preko Perjasice, rijeke Mrežnice, Bosiljeva, rijeke Kupe i Slovenije u Žumberak, s ciljem da se zajedno sa 13. proleterskom brigadom i u sadejstvu sa slovenačkim partizanskim jedinicama razviju veća borbena dejstva, proširi slobodna teritorija (gdje se nalazio Štab 2. operativne zone), ojača i razvije NOP u neposrednoj blizini Zagreba i Karlovca.

Odlaskom 8. divizije sa Korduna, Štab 1. korpusa naredio je Štabu Banijskog NOP odreda da se koncentriše oko Kamenskog mosta i sprečava neprijatelj pokret iz Gline i Topuskog, Kordunaškom NOP odreda da vrši obezbjeđenje slobodne teritorije sa linije Lasinja, Skakavac, Karlovac, a novoformiranu 16. brigadu 7. divizije uputio na sektor sela Krstinja, Prisjeka i Klokoč.¹⁰⁶ Šesta divizija se nalazila na pruži Gospić — Gračac, od Vreba do Bruvna, a dva bataljona Ličkog NOP odreda južno od Srba, dok se 7. divizija (sa dve brigade) nalazila prema neprijatelju na pruži Sisak — Sunja — Kostajnica.

Na sektoru predviđenih dejstava 5. i 15. brigade 8. divizije bilo je oko 2.325 neprijateljevih vojnika, od kojih oko 1.540 Talijana, 600 četnika i 185 domobrana i žandara. Plaščansku dolinu i željezničku stanicu Lička Jesenica držali su 1. bataljon 1. pješadijskog puka divizije »RE«, 1. bataljona 121. pješadijskog puka divizije »Macerata« i 8. baterija 57. artiljerijskog puka divizije »Lombardia« sa oko 100 četnika. U selu Blata bilo je oko 100 četnika i 140 Talijana, a u Ličkoj Jesenici oko 200 četnika, dok se u Saborskom nalazilo oko 185 domobrana i žandara.

Sa likvidiranjem ovih neprijateljevih snaga proširila bi se i bolje povezala slobodna teritorija Korduna, Like i Gorskog kotara. Stoga je Glavni štab Hrvatske naredio, 1. januara 1943, Štabu 5. operativne zone da na sektor Plaškog uputi svoju 6. i 14. primorsko-goransku brigadu. Brigade su stigle do 10. januara (osim jednog bataljona 14. brigade) i stavljene pod komandu Štaba 8. divizije. Sa 5. i 15. brigadom Štab 8. divizije krenuo je u napad na neprijatelja u Saborskom i Ličkoj Jesenici, a 6. i 14. brigada rušile su prugu Plaški—Josipdol i vezivale neprijateljeve snage za sebe.

Na neprijateljeve snage u Saborskom napad je izvela 5. brigada, noću 5/6. januara, a 15. brigada je bila na osiguranju. Zarobljena su 24 domobrana i žandara, dok su se ostali, presvučeni u civilna odijela i koristeći noć, maglu i nevrijeme, uspjeli izvući i pobjeći. Zaplijenjen je 1 puškomitraljez, 31 puška, oko 7.000 metaka i druga oprema. Brigada je imala 2 mrtva i 6 ranjenih.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Arhiv VII, k. 418, f. 1, dok. 21 i 22.

¹⁰⁷ Zbornik, tom 5, knj. 11, str. 50, 78, 419.

Poslije zauzimanja Saborskog, jedinice 5. i 15. brigade, sa dijelovima Kordunaškog NOP odreda i oko 100 civila, izvršile su noću 7/8. januara diverziju na pruzi Blata—Lička Jesenica i tom prilikom onesposobili oko 12 km pruge i prekopali cestu na više mjesta. Za to vrijeme četnici su napali naše slabije snage u rejonu Saborskog, ali su odbijeni i nastavljeno je njihovo gonjenje u pravcu Ličke Jesenice. Stvorivši tako blokadu oko četnika u Ličkoj Jesenici, na njih je izvršen napad 11. januara, u 6 sati ujutru. Četnici su pružali otpor sve dok je trajala magla, a zatim, poslije uspješnog dejstva artiljerije, počeli su bježati iz svojih utvrđenja. Zaplijenjeno je 7 teških i 6 puškomitraljeza, 5 lakih minobacača sa oko 100 mina, 253 puške i oko 30.000 metaka. Zarobljeno je oko 200 četnika, 50 ih je poginulo i oko 30 ranjeno, dok su ostali uspjeli pobjeći. Jedinice 8. divizije imale su 1 mrtvog, 9 ranjenih i više promrzlih. Sutradan, 12. januara, neprijatelj je bombardovao Saborski. Tada je ubijeno 14 i ranjeno oko 18 četnika i naša dva druga.

Nakon zauzimanja Saborskog i Ličkih Jesenica, 8. divizija trebalo je da zajedno sa 6. i 14. primorsko-goranskom brigadom likvidira, neprijatelja i u Plašćanskoj dolini. Međutim, pošto se odustalo od ovog plana, to je prema naređenju Štaba 1. korpusa NOVH, 5. brigada upućena prema Karlovcu, 15. brigada prema Saborskom, 14. brigada (sa dva bataljona) na sektor sela Tržić i Tobolić, sa orijentacijom prema Plaškom i Ogulinu i 6. brigada prema Slunju.

Istovremeno, kada su jedinice 8. divizije napale četnike u Ličkoj Jesenici, 11. januara, 16. banijska brigada i jedan bataljon Kordunaškog NOP odreda izvršili su, prema naređenju štaba korpusa, napad na neprijateljevu posadu u selu Barilović (10 km južno od Karlovca). Iako se uspjelo ući u samo mjesto i zauzeti žandarmerijsku stanicu, napad nije uspio zbog slabog pritiska i nesnalaženja naših jedinica. Zarobljena su dvojica ustaša sa 3 puške, a naše jedinice imale su 1 mrtvog i 4 ranjena. Poslije ove neuspjele akcije, 16. brigada je 15. januara upućena u Baniju, u sastav svoje 7. divizije.

Početkom januara 1943. godine neprijatelj je počeo sa realizacijom priprema za tzv. četvrtu ofanzivu. Prvi izvještaj o tome uputio je Štabu 1. korpusa Štab 7. banijske divizije. U izveštaju je, pored ostalog, rečeno da se neprijatelj grupiše u selima pored pruge Sisak—Sunja—Dubica i Sunja —Kostajnica i da najavljuje ofanzivu na oslobođeni teritorij u pravcu Bihaća oko 10. januara. Bila je to njemačka 369. legionarska divizija, formirana u Njemačkoj od ljudstva prisilno regrutovanog u NDH. Ujedno je Štab divizije tražio da im se uputi i njihova 16. brigada, što je učinjeno 15. januara.¹⁰⁹

Na osnovu tog izvještaja i drugih primljenih podataka, Štab 1. korpusa obaviještava Štab 7. divizije o eventualnoj neprijateljevoj ofanzivi na oslobođeni teritorij i da sa svojim jedinicama i jedinicama Banijskog NOP odreda zatvara pravce od Gline, Petrinje i Kostajnice. Ujedno ga upoznaje da će 6. lička divizija zatvarati pravce južnog dijela

Zbornik, tom 5, knj. 11, str. 160.

¹⁰⁹ Isto, str. 12.

Like, a da će se 8. kordunaška divizija (bez 1. brigade koja se tada nalazila na Žumberku) nalaziti na putu prema Karlovcu i Ogulinu.¹¹⁰

I pored loših vremenskih uslova i grupisanja jačina neprijateljevih snaga, ni 7. divizija nije mirovala. Ona je noću 3/4. januara na pruži između Blinjskog Kuta i sela Komareva, sačekala voz od 63 vagona u kojima je bilo oko 130 legionara njemačke 369. divizije i artiljerijska municija. Neprijatelj je imao oko 52 mrtva, među kojima 2 njemačka oficira i 18 podoficira, a zarobljena su 73 legionara. Jedinice divizije imale su 5 mrtvih i 15 ranjenih. Zaplijenjeno je 488 artiljerijskih granata, 5 teških i 3 puškomitraljeza, kao i druge opreme.¹¹¹

Poslije ove akcije, 7. divizija je izvela i drugu uspješnu akciju, noću 15/16. januara, na neprijatelja — legionare, u selima Blinja i Bijelnik (na komunikaciji Petrinja-Kostajnica). Zarobljeno je 35, a ubijeno 30—40 legionara, dok su se ostali razbiježali. Zaplijenjeno je 80—100 pušaka, 1 teški i 8 puškomitraljeza, 2 pt topa, 3 minobacača, 30—35.000 metaka, 40 konja i druga oprema. U to vrijeme u Dvor na Uni stiglo je oko 500, a u Kostajnicu oko 700 vojnika 714. njemačke pješadijske divizije. Na liniji Zagreb—Karlovac, pristizale su jedinice 7. SS divizije »Princ Eugen«.¹¹²

Na jugu Like, 6. lička divizija, koja je djelovala na pruži Gospić—Knin, izvršila je noću 15/16. januara (u prisustvu komandanta Korpusa Ivana Gošnjaka) napad na neprijateljevo uporište u Gračacu, gdje se nalazilo oko 600 četnika i oko 300 Talijana iz 151. pješadijskog puka divizije »Sasari«. Napad su izvele 1. i 2. brigada, dok je 9. brigada bila na osiguranju i vršila fingirani napad na neprijatelja u Lovincu. Iako je 4. bataljon 2. brigade uspio da se ubaci u centar grada, gdje je vodio cjelodnevnu borbu, napad se zbog velike poplave, od kiše i snijega koji se otapao, morao prekinuti i jedinice izvući na ranije položaje. O prekidu ove akcije, u depeši komandanta Gošnjaka Štabu 1. korpusa, pored ostalog, kaže se .-»Akciju smo morali prekinuti uslijed nevremena. U dolini Gračaca padala je kiša, pa uslijed naglog topljenja snijega nastupila poplava. Kiša je počela padati kad je pokret bio izvršen, dva bataljona sa juga gazili su do pasa vodu...«^m

O jačini ove borbe govore i podaci o ljudskim gubicima. Jedinice divizije (uglavnom 4. bataljona 2. brigade) imale su 40 poginulih, 67 ranjenih, 57 nestalih i 2 utopljeni (166), a neprijatelj je imao oko 212 mrtvih, 115 zarobljenih i nepoznat broj ranjenih. Zaplijenjeno je 185 pušaka, 2 teška i 1 puškomitraljez, 1 laki minobacač i druga oprema. Izgubljeno je 7 puškomitraljeza, 2 laka minobacača i 84 puške.

Na sektoru Žumberka, u Krašiću, 4. brigada 8. divizije i 13. proleterska brigada likvidirale su i zarobile, 2. januara 33. i dvije satnije 35. ustaške bojne. Ubijeno je oko 200, a zarobljeno oko 300 ustaša.

¹¹⁰ Isto, str. 121.

¹¹¹ Isto, str. 73 i 95.

¹¹² Isto, str. 154, 164 i 147. !

¹¹³ Isto.

¹¹⁴ Isto, str. 147 i 272.

PREGLED BROJNOG STANJA I NAORUŽANJA GLAVNOG ŠTABA HRVATSKE OD 4. JANUARA 1942.

JEDINICA	Brojno stanje						Naoružanje						
	Po spisku		U rashodu		Na licu		Pušaka	Puškomitraljeza	Teških mitraljeza	Topova	Minobacača	Pištolja	Ručnih bombi
	Muški	Ženski	Muški	Ženski	Muški	Ženski							
1. korpus NOVH	9819	348	1742	29	8077	319	6480	275	57	10	20	481	431
2. operativna zona	1243				1243		983	49	6		2	101	323
3. operativna zona	2692		588		2104		1456	35		1		140	590
4. operativna zona	650												
5. operativna zona	1853	61	210	8	1643	53	1480	56	13	1	3	159	507
Banijski, Lički, Kordunaški NOPO	2040				2040		1721	37	5			122	788
Straža pri GSH	40		5		35		33	2				2	
UKUPNO :	18337	409	2545	37	15142	372	12153	454	81	12	25	1005	2639

Napomena: Nije unijeto naoružanje 4. operativne zone. — Nisu unijeta brojna stanja komandi vojnih područja. — 5. operativna zona raspolaže sa još 550 partizana. — Nije unijeto naoružanje Sremskog odreda. U brojnom stanju 3. op. zone stoji da 3. odred (Sremski) raspolaže sa 802 naoružana i 112 nenaoružanih ljudi. — U brojnim stanjima 2. i 3. op. zone i odreda nijesu odvojeni muškarci od žena, sem toga u 2. zoni i odredima nije izraženo koliko ima boraca u rashodu. — Brojno stanje 1. korpusa datira od 21. XII 1942, 2. op. zone (nema datuma), 3. op. zone od 10. XI 1942, 5. op. zone od 27. XII 1942. i 10. XII 1942.

(Zbornik, tom 5, knj. 11, dok. 10. str. 43).

Jedinice su imale 29 mrtvih i 41 ranjenog. Zaplijenjeno je 400 pušaka, 7 teških i 10 puškomitraljeza, 2 minobacača, oko 30.000 metaka i druga oprema. Bila je to jedna od do tada uspješnijih akcija 1. korpusa i veliki ne samo vojnički, već i politički uspjeh u redovima hrvatskog naroda. Stvaranjem nove slobodne teritorije, pored već formiranog Žumberačko-pokupskog vojnog područja sa komandama mjesta, uspostavljeni su novi narodnooslobodilački odbori, organizacije KPH i druge društveno-političke organizacije. Stvoreni su uslovi i mogućnosti za daljnje jačanje i širenje NOB-a, u neposrednoj blizini Zagreba i Karlovca.¹¹⁵

Poslije akcije na neprijatelja u Krašiću, odlukom Glavnog štaba Hrvatske, od 4. januara, 13. proleterska brigada izašla je iz sastava 1. korpusa i potpala pod komandu 2. operativne zone Hrvatske.¹¹⁶

Paralelno sa formiranjem i jačanjem partizanskih jedinica, pod rukovodstvom KPH razvijale su se i jačale i sve druge organizacije i društvene funkcije potrebne za život i rad stanovništva i vojske: organi narodne vlasti — narodnooslobodilački odbori, organizacija antifašističkog fronta žena, organizacija narodnog fronta, omladine i pionira, kao i komande vojnih područja - Ličko, Kordunaško, Banijsko i Žumberačko sa pozadinskim jedinicama i ustanovama.

Kordunaško vojno područje krajem jeseni 1942. godine formiralo je u svim većim mjestima komande mjesta koje su bile od velike koristi u lancu vojnoteritorijalnih organa na Kordunu. Izgrađeni su brojni magacini, osnovane mnoge radionice, kožare, sušionice, pilane, stavljani u pogon mnogi mlinovi, proširena mreža bolničkih kapaciteta, podignute telefonske linije, pa je tako sistem vojnoteritorijalnih organa na Kordunu mogao uspješno da funkcioniše u pozadini, da efikasno potpomaže operativne jedinice i pruža veliku materijalnu i političku pomoć narodnooslobodilačkim odborima, organizacijama SKOJ-a i antifašističkog fronta žena. Gotovo isto tako stanje i organizovanost vojnoteritorijalnih organa bila je i na teritoriji Banije, Like i djelova Cazinke krajine.

BORBENA DEJSTVA 1. KORPUSA NOVH U ČETVRTOJ NEPRIJATELJEVOJ OFANZIVI

Plan i raspored neprijateljevih snaga

Poslije velikih poraza na istočnom frontu, kod Staljingrada i u Africi kod El-Alameina, njemačka Vrhovna komanda je računala da će angloamerikanci izvršiti invaziju na Balkan, zbog čega mu je posvetila i određenu pažnju. Da bi se Balkan sačuvao pošlo se od toga da prvo treba uništiti NOV Jugoslavije, koja bi, prema Hitlerovoj procjeni, u slučaju invazije na Balkanu mogla ugroziti najvažnije

¹¹⁵ Isto, str. 7 i 62.

¹¹⁶ Isto, str. 41.

komunikacije, i njemačko-italijanskim snagama nanijeti najjače udarce i time ugroziti postojanje jugoistočnog fronta.

U vezi s tim počeli su i prvi dogovori i sastanci radi preduzimanja operacije sa kojom bi se u toku zime, januar-april 1943. godine, uništila glavina snaga NOVJ. Prvi takav sastanak održan je 18-19. decembra 1942. godine u Hitlerovom glavnom stanu u Rastenburgu, kojem su pored Hitlera prisustvovali načelnici generalštabova i ministri inostranih poslova Njemačke i Italije, gdje je postignut sporazum o preduzimanju zimskih operacija. Prema potignutom sporazumu, ofanzivu je trebalo izvesti u nekoliko etapa. Prvo je trebalo uništiti partizanske snage u Titovoj državi (naziv prema njemačkim dokumentima), a zatim u ostalim dijelovima NDH.

Detaljizacija izvođenja plana ove operacije, poznata kao četvrta neprijateljska ofanziva, povjerena je generalu A. Leru, koji je na sastanku u Rimu, 3. januara 1943. godine, sa načelnikom italijanske Vrhovne komande utvrdio da se u okviru zimske ofanzive izvedu četiri operacije: Operacija »Weiss 1« (u daljem tekstu Vajs) sa kojom su se trebali uništiti partizani u sjeverozapadnom dijelu partizanske slobodne teritorije, tj. na prostoru Karlovac, Ogulin, Gospić, Bosanski Petrovac, Prijedor, Glina, s tim da Talijani istovremeno razoružaju četnike Draže Mihailovića u zapadnom djelu NDH, za koje se vjerovalo da će im u slučaju invazije saveznika na Balkan, pružiti pomoć i priključiti im se; sa operacijom »Vajs 2«; da se u nastavku prethodne operacije unište partizani u jugoistočnom djelu slobodne teritorije, na prostoru Drvar, Glamoč, Livno, Jajce, Ključ, a sa operacijom »Vajs 3« — da talijanske snage razoružaju četnike Draže Mihailovića u Hercegovini i Dalmaciji, a potom i u Crnoj Gori. Međutim, do razoružanja četnika nije ni došlo, već su ih i Nijemci i Talijani koristili u borbi protiv snaga NOVJ.

Detaljnija razrada plana njemačko-talijanske i kvislinške zimske ofanzive »Vajs 1« izvršena je 9. januara 1943. godine u Zagrebu na sastanku generala Aleksandra Lera i generala Roate, komandanta 2. italijanske okupacione armije, a plana »Vajs 2« tek 8. februara 1943. godine u Beogradu.

Osnovna zamisao neprijatelja za ostvarenje plana zimske operacije bila je da se slobodna partizanska teritorija Korduna, Banije, Like i Bosanske Krajine presječe duž komunikacije Karlovac—Slunj—Bosanski Petrovac—Ključ, brzim prodorom motorizovanih dijelova dviju divizija od Karlovca i Sanskog Mosta u vremenu od 20. do 21. januara, a zatim da se oba prepolovljena dijela pročešljavaju koncentričnim nastupanjem njemačko-talijanskih i kvislinških snaga raspoređenih u polukrugu oko oslobođene teritorije, laganim tempom od 5 km na dan.

Za izvršenje planom postavljenih zadataka, za operaciju »Vajs 1«, u vezi osnovne zamisli, angažovane su slijedeće neprijateljeve jedinice: njemačke: 7. SS divizija »Princ Eugen«, 369. legionarska divizija, ojačana jednim pukom njemačke 187. divizije i 3. domobranskim gorskim zdruhom, 717. divizija ojačana 2. domobranskim gorskim zdruhom, kao i dijelovi 714. divizije. Sve ove snage bile su u korpusu »Kroacija« (formiran samo za ovu operaciju) pod komandom generala

Litersa. Jačina ovih snaga iznosila je oko 50.000 neprijateljevih vojnika. Italijanske: divizija »RE«, »Lombardia« i »Sassari« (preko 25.000 vojnika) ojačane sa četiri ustaško-domobranske bojne (31, 32, 34. ustaška i 2. lovačka domobranska bojna) i oko 2.000 četnika sa dijelovima divizije »Bergamo«. Ove snage bile su pod komandom generala Glorije, komandanta talijanskog 5. armijskog korpusa. Za avio-podršku određeno je oko 14 njemačkih, talijanskih i domobranskih eskadrila. Ukupna jačina neprijateljevih snaga bila je preko 90.000 vojnika.

Sastavni dio okupatorovih operacija bila je i prisilna mobilizacija i hvatanje ljudi sa partizanske slobodne teritorije i njihovo odvođenje na prisilni rad i u koncentracione logore u Njemačku i Italiju. U vezi s tim, Nijemci su u Donjoj Štajerskoj pripremali logor za prihvata oko 60.000 ljudi »zarobljenika«, a Talijani za oko 30.000 »zarobljenika«. U tom smislu izdane su i posebne instrukcije, a u uputstvu komande 5. italijanskog armijskog korpusa od 15. januara 1943. godine kaže se i sljedeće:

»U postupku prema stanovništvu i prema vlasništvu pridržavati se sljedećih načelnih pravila:

— svi oni koji budu uhvaćeni s oružjem u rukama ili bez oružja u zoni i u momentu kada se vodi borba, ima da budu odmah strijeljani;

— svi sposobni muškarci preko 15 godine biće internirani, bez obzira na rasu i vjeru, službu i zapošljene; eventualne razlike u prilog sigurnih biće razmotrene docnije;

— sve kuće od kojih se može očekivati opasnost za naše trupe ili u kojima je pronađena municija ima da se zatvore».¹¹⁷ (*oni su ih palili, a ne zatvarali — primjedba D.B.*)

Za vršenje postavljenog cilja i planiranih zadataka, jedinice koje su uzele učešće u operaciji »Vajs 1« — imale su sljedeći raspored i zadatak:

7. SS »Princ Eugen« divizija sastava 13. i 14. puk (po četiri bataljona), artiljerijski puk sa dva divizion, izviđački bataljon, inženjerijski bataljon, protivtenkovski bataljon, PA divizion, konjički eskadron i jedinice za snabdijevanje — sa preko 20.000 vojnika, njemačke narodnosti iz Srema i Banata.¹¹⁸ U sastavu divizije bila je i 1. bojna (bataljon) 2. gorskog domobranskog zdruge. Ova divizija bila je iz rejon doline Zapadne Morava i Ibra gdje ju je smijenila 9. bugarska armija, i u vremenu od 6. do 15. januara prebačena je u rejon Zagreba, na prostor: Samobor—Kerestinac—Velika Gorica—Svesvete—Kraljevac.

Njeno prisustvo na ovome prostoru otkriveno je prvi putu noću 11/12. januara kada je 4. bataljon 4. kordunaške brigade izvršio napad na neprijatelja u Samoboru i zarobio sedam legionara. Glavni štab Hrvatske je cijenio da će ova neprijateljeva jedinica biti angažovana za ofanzivu na Žumberak, što je i bio cilj takvog njenog rasporeda.

¹¹⁷ Zbornik, tom 5, knj. 11, str. 403.

¹¹⁸ Isto, str. 353.

Zadatak 7. SS divizije bio je da iz rejonu Karlovac, izvrši napad ujutro 20. januara i u toku prvog dana borbe sa jednim motorizovanim odredom izbije u Bihać, a drugim snagama u drežnik Grad, da ovlada komunikacijom Karlovac—Slunj—Bihać i time spriječi izvlačenje partizana sa Korduna i Banije prema Lici. Idućeg dana, 21. januara, da glavnim snagama nastupa prema Bosanskom Petrovcu i da se toga dana spoji u rejonu sela Vrtoče sa 717. divizijom iz pravca Sanskog Mosta, te da na taj način zauzme cestu Bihać—Bosanski Petrovac i presiječe slobodnu teritoriju na dva dijela, dok će s juga talijanska divizija »Sassari« odvojiti slobodnu teritoriju Bosne od Like.

Sedma SS divizija imala je zadatak da glavnim snagama iz Karlovca preko Slunja za 2 dana prodre u Bihać i razbije partizanske snage na tom pravcu, a pomoćnim iz rajona Gline i Pokupskog da nastupa preko Petrove Gore i Velike Kladuše također ka Bihaću, sadejstvujući glavnim snagama koje su nastupale od Karlovca i jedinicama njemačke 369. legionarske divizije koja je nastupala od Siska i napadala preko Banije.

Prva motorizovana grupa glavne kolone, sastava: 2. bataljon 14. puka, dve motoizviđačke čete 13. i 14. puka, tenkovačka četa sa 12 tenkova, motopionirska četa i PA četa, nastupala je glavnim pravcem divizije Karlovac—Krnjak—Slunj—Bihać. Druga, desnokrilna grupa, glavne kolone, sastava: 14. puk (bez 2. bataljona), ojačan sa 2. bataljonom 13. puka, vodom tenkovske čete divizije, artiljerijskim divizionom 7. artiljerijskog puka (baterija brdskih topova i dve baterije brdskih haubica), PA vodom, konjičkim vodom i pionirskom četom, nastupala je pravcem Karlovac—Barilović—Krnjak, a treća, levokrilna, konjička grupa, sastava: konjički eskadron divizije, dvije izviđačke konjičke čete 13. i 14. puka i pionirski konjički vod, nastupala je pravcem Karlovac—Vukmanić—Utinja—Vojnić—Slunj.

Pomoćna istočna kolona, sastava: 13. puk (bez 2. bataljona), ojačana sa 1. bojnom 2. gorskog domobranskog zdruza, jednim divizionom 7. artiljerijskog puka, dva voda tenkova, konjičkim vodom, sanitetskom četom i drugim snabdjevačkim jedinicama, nastupala je pravcem Pokupsko-Lasinja-Vrginmost-Petrova Gora. Zadatak ove kolone je bio da očisti Petrovu Goru, kao bazu partizanskih jedinica u Kordunu, a zatim preko Cetingrada da izbije u rejon Slunja i spoji se sa glavnim snagama radi općeg napada na Bihać.¹¹⁹

Lijevo od pomoćne kolone, preko Banije, nastupala je 369. divizija, a desno od glavne kolone pravcem Ogulin—Primišlje—Slunj, nastupala je grupa talijanske divizije »Lombardia«.

369. *legionarska divizija* sastava 370. i 369. puk (po tri bataljona), artiljerijski puk (tri divizona), izviđački bataljon, inženjerijski bataljon, bataljon PT lovaca, bataljon za vezu, ojačana 187. pukom (tri bataljona) 187. njemačke divizije, 3. gorskim domobranskim zdruhom, jednim artiljerijskim divizionom i specijalnom grupom za taktička izviđanja, sa ukupno oko 14.320 vojnika.¹²⁰

¹¹⁹ Isto, str. 120, 124, 148, 353 i 354.

¹²⁰ Zbornik, tom 4, knj. 10, dok. 236 i tom 5, knj. 11 i 12 — Operativni izveštaji iz toka operacija.

Odluka za formiranje ove divizije, zvane i »vražija« divizija, doneta je na sastanku Hitlera i Pavelića krajem oktobra 1942. godine, a formirana je krajem novembra iste godine sjeverno od Beča u Dollersheim, od ostataka hrvatske legije potučene u SSSR-u i novoregrutovanog ljudstva, sa zadatkom da vrši napade na slobodnu partizansku teritoriju. Po formiranju je prebačena polovinom decembra 1942. godine u Zagreb, a zatim na prostor Sisak, Petrinja, Kostajnica—Hrvatska Dubica, Bosanska Krupa, radi pripreme i učešća u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi. Divizija je imala oko 20.000 vojnika, a prema podacima iz vremena borbi u 4. ofanzivi imala je oko 14.320 vojnika,¹²¹ a sa ojačanim pukom 187. njemačke divizije oko 16.000 vojnika.

Sa koncentracijske prostorije 369. divizija imala je zadatak da sa početkom operacije »Vajs 1«, sa linije Petrinja—Novo Selo—Kostajnica—Volinja, frontalno čisti slobodnu teritoriju Banije, oslanjajući se desnim krilom, preko Gline i Vrnograča, na lijevo krilo 7. SS divizije, a lijevim krilom na rijeku Unu i jedinice 714. divizije, te sa temeljitim pročešljavanjem Šamarice nastupa preko Cazina u dolinu Une, od Ostrošca do Otoke, ka Bosanskoj Krupi. Po izbijanju na Unu da produži napad na Podgrmeč, u susret 717. diviziji iz Sanskog Mosta.

Za izvršenje ovog zadatka divizija je nastupala sa tri kolone: desnokrilna kolona, 369. puk, na pravcu Petrinja—Glina—Selište—Obijaj—Vrnograč i preko Cazina ka Ostrošcu; centralna kolona, 187. puk, sa linije Brnjeuška—Bačuga, pravcem nastupanja Zirovac—Bužim—Bosanska Krupa i lijeva kolona 370. puk, sa linije Volinja—D. Lovča—Begovići, preko Šamarice, pravcem Gvozdanska, Otoka, na rijeci Uni. Treći gorski domobranski zdrug imao je zadatak da po izbijanju glavnih snaga 369. divizije na rijeku Unu, ostaje, pročišćava i drži zauzetu teritoriju Banije.¹²²

Divizija »Lombardia«, iz Ogulina, formirala je grupu »Fabri«, sastava: 74. pješ. puk (bez jednog bataljona), 137. legija crnih košulja, jedna četa 73. puka, motorizovana četa i jedno pionirsko odeljenje, sa dvije napadne kolone: lijeva kolona (74. pješ. puk) nastupala je pravcem Ogulin—Tounj—Primišlje—Slunj, sa zadatkom da sadejstvujući desnom krilu 7. SS divizije, obezbijedi njen brži prodor ka Slunju i desna kolona (preostale jedinice grupe »Fabri«)¹²³ imala je zadatak da nastupajući pravcem Ogulin—Plaški—Saborski—Drežnik Grad, uspostavi front na liniji Blata—Slunj i na taj način presiječe odstupnicu partizanskih jedinica sa Korduna prema Lici. Grupa »Fabri« imala je oko 5.000 vojnika.

Divizija »RE«, sastava: 1. i 2. pješ. puk (bez 1 bat.), 151. pješ. puk (bez 1 bat.), jedan bataljon 152. pješ. puka, dvije čete tenkova, 23. divizijski artiljerijski puk, 13. divizijski minobacački bataljon i 38. pionirska četa — oko 12.000 vojnika u centru korpusnog rasporeda, nastupala je iz Otočca i Gospića, sa linije Vrhovine—Lički Osik—Raduč, sa tri napadne kolone.

¹²¹ Zbornik, tom 5, knj. 10, str. 293.

¹²² Zbornik, tom 5, knj. 11, str. 440.

¹²³ Ova grupa dobila je naziv po komandantu, generalu Umbertu Fabriju.

Lijeva ili sjeverna kolona (1. pješ. puk, jedan domobranski bataljon (bojna) i jedna tenkovska četa), nastupala je pravcem Vrhovine—Prijeboj—Ličko Petrovo Selo—Bihać, u sadejstvu sa desnom kolonom grupe »Fabri«, koja je nastupala iz Ogulina, preko Plaškog ka Drežnik Gradu; centralna kolona (2. pješ. puk, bez 1 bat.), 31. ustaška bojna artiljerijsko-minobacački divizion, nastupala je pravcem Lički Osik—Bunić—Korenica, a desna, ili južna kolona (151. pješ. puk, bez 1 bat.), jedan bataljon 152. pješ. puk, 32. ustaška bojna, jedna četa tenkova i jedno pionirsko odeljenje), pravcem Raduč—Udbina—Korenica. Preostale ustaško-domobranske jedinice i preostale jedinice divizije »RE« držale su postojeće garnizone i objezbjeđivale cestu Otočac—Senj i ličku željezničku prugu.

Divizija »Sasari«, sastava: 2. bataljon 151. pješ. puka, 2. bataljon 152. pješ. puka, 3. bataljon 25. pješ. puka divizije »Bergamo«, bataljon »Zara«, 26. bataljon bersaljera, 73. legija crnih košulja (bez 44. bat.), dvije čete tenkova, 34. artiljerijski puk i 12 minobacački puk — sa oko 10.000 vojnika, na desnom krilu 5. armijskog korpusa, sa prostora Gračac, nastupala je sa dvije kolone, i to: glavnom kolonom na pravcu Bruvno—Mazin—Gornji i Donji Lapac—Bihać, a pomoćnom kolonom pravcem Srb—Kulen Vakuf—Bosanski Petrovac.

Ova divizija imala je zadatak da se sa prodorom u rejon Bosanskog Petrovca spoji sa snagama 7. SS divizije i da sa linije Srb—Martin Brod—Kulen Vakuf, odvoji slobodnu teritoriju Bosne od Like i time dovede u okruženje partizanske jedinice jugoistočno od komunikacije Bihać—Bosanski Petrovac, sprečavajući im prodor za Liku.

U rezervi komandanta 5. italijanskog armijskog korpusa nalazio se 1. bataljon 25. puka granične straže i 16. bataljona »M« (Mussolini), sa oko 1.500 vojnika, jedna bojna 12. domobranske lovačke pukovnije i 34. ustaška bojna — oko 1.000 vojnika.¹²⁴

Njemačka 714. divizija, sa oko 8.000 vojnika, imala je zadatak da sa linije Kostajnice—Bosanski Novi—Prijeđor ne dozvoli prebacivanje partizanskih jedinica iz Banije i Podgrmeča za Kozaru, te oslanjajući se na desno krilo 717. divizije pročišćava teren Bosanski Novi—Prijeđor—Sanski Most. Ova divizija bila je ujedno i rezerva za eventualnu intervenciju prema Baniji, Kozari ili Podgrmeču.

Njemačka 717. divizija, koja je imala, također, oko 8.000 vojnika (bez tenkovskog bataljona) imala je zadatak da iz rejonu Sanski Most, sa desnom kolonom napada od Sanskog Mosta prema Bosanskoj Krupi u susret 369. diviziji, a sa levom, glavnom kolonom da dejstvuje prema Bosanskom Petrovcu radi spajanja sa jedinicama 7. SS divizije.⁵

Zadatak domobransko-ustaških snaga angažiranih u ofanzivi bio je da nastupaju iza njemačkih kolona i zauzimaju važnije raskrsnice i veća mjesta na Kordunu, zatim da rade na čišćenju teritorija od ostataka partizanskih jedinica te pljačkaju, pale i uništavaju civilno stanovništvo,

¹²⁴ Zbornik, tom 5, knj. 11, str. 396. Zapovijest komande 5. armijskog korpusa od 15. 1. 1943. Drugi podaci dopunjeni su prema ostalim dokumentima iz toka borbe. Đuro Kladarin, *Slom 4. i 5. ofanzive*, Zagreb 1956, str. 53—54.

osiguravajući komunikacije i veze od Karlovca, Vojnića i Gline prema Bihaću i dalje prema Bosanskoj krajini.

Plan i raspored naših snaga

Na slobodnoj partizanskoj teritoriji, koju je zahvatila četvrta neprijateljeva ofanziva (operacija »Vajs 1«), uoči njenog početka, našle su se jedinice 1. korpusa NOV Hrvatske (6. 7. i 8. divizija, te lički, kordunaški i banijski NOPO) u Baniji, Kordunu i Lici i jedinice 1. bosanskog korpusa (4. i 5. divizija i više NOPO) u Bosanskoj krajini.

Sedma banijska divizija, sa 7. 8. i 16. brigadom i Banijskim NOP odredom nalazila se na prostoru sela Kraljevcani, Mlinoga i Jošavica, s operativnim djelovanjem prema Sisku, Sunji i Kostajnici na željezničku prugu Zagreb—Beograd i Sunja—Bosanski Novi. Bočna osiguranja prema Glini i Dvoru na Uni, kao i obezbeđenje slobodnog teritorija s tih pravaca, vršio je Banijski NOP odred. Borci divizije bili su dosta zamoreni, jer su od 14. januara, pa do početka ofanzive, vodili žestoke borbe sa dijelovima 369. divizije.

Osma kordunaška divizija, sa 5. brigadom, poslije borbi kod Ličke Jesenice i Saborskog premorena od borbi, zime i marša, našla se u s. Vojnički Grabovac (20 km južno od Karlovca), dok se 15. brigada zatekla na usiljenom maršu, iz rejonu Ličkih Jesenica, gdje je nastavila borbu po odlasku 5. brigade, u s. Cvitović, kod Slunja (40 km južno od Karlovca). Četvrta brigada nalazila se sa 13. proleterskom brigadom u Žumberku, a njen 1. bataljon, koji je uoči operacije »Vajs 1« dopratio ranjenike iz Žumberka u Kordun, nalazio se u rejonu s. Veljun, na komunikaciji Karlovac—Slunj. Kordunaški NOP odred, koji se sa dva bataljona nalazio prema Karlovcu, a jednim u rejonu s. Primišlje (na komunikaciji Ogulin—Slunj) prema naređenju, Štaba 1. korpusa NOV Hrvatske je 19. januara 1943. godine stavljen pod komandu Štaba 8. divizije, s tim da sa dva bataljona brani pravac prema Bariloviću (12 km južno od Karlovca), tj. prostor između rijeke Korane i Mrežnice, a jedan bataljon da i dalje ostane kod Primišlja, zajedno sa 6. i 14. primorsko-goranskom brigadom.

Primorsko-goranska grupa brigada, sa 6. i 14. primorsko-goranskom brigadom, bila je 19. januara 1943. godine angažovana u borbama sa talijanskim, ustaškim i četničkim snagama u rejonu Plaškog i to 6. brigada na prostoru s. Ličke Jesenice, s. Saborski (po odlasku 15. brigade 8. divizije), a 14. brigada u rejonu Kunić Sela. Sa otpočinjanjem neprijateljeve ofanzive ove dvije brigade stavljene su pod komandu Štaba 1. korpusa NOVH.

Šesta lička divizija, sa svoje tri brigade, uoči ofanzive, nalazila se na teritoriji gračačkog kotara gdje je rušila željezničku prugu i napadala neprijateljeve posade duž pruge na relaciji Lovinac—Gračac. Pod komandom Štaba divizije djelovao je i Lički NOP odred. Raspored jedinica za odbranu Štab 6. divizije izvršio je 19. januara 1943. godine prema slijedećem:

— pravac Gračac—Bruvno—Gornji Lapac, kojim su nastupale snage talijanske divizije »Sassari«, zatvarala je 1. brigada koja je u svom sastavu imala četiri bataljona, sa zadatkom da spriječi prodor neprijatelja ka Bihaću;

Pravac Lovinac—Ploče—Udbina, gdje su prema planu neprijatelja nastupale jedinice talijanske divizije »RE«, branila je 9. brigada sa četiri bataljona, sa zadatkom da ne dozvoli prodor neprijatelja ka Krbavskom polju;

— pravac Lički Osik—Ljubovo—Bunić, koji je bio i pravac nastupanja divizije »RE«, sa 1. i 2. bataljonom zatvarala 2. brigada, sa zadatkom da u sadejstvu sa 9. brigadom ne dozvoli prodor neprijatelju u Krbavsko polje i prema Korenici; — pravac Vrhovine-Babin Potok -Plitvički Ljeskovac - Prijeboj, gdje je nastupala kolona talijanske divizije »RE«, branila su druga dva bataljona 2. brigade, koji su ujedno kontrolisali i pomoćni pravac Babin Potok — Korenica, sa zadatkom da spriječe prodor neprijatelja prema Korenici.

Lički NOP odred, koji je u svom sastavu imao pet bataljona (peti je imao samo jednu četu), branio je sa 1. udarnim bataljonom pravac Strmica—Tiškovac (severozapadno od Knina), 2. udarnim bataljonom pravac Otrić—Srb (izvorni dio Zrmanje), a 1. partizanski bataljon, iz rejonu sela Vrebac i Mogorić, bio je orijentisan prema željezničkoj pruzi Medak—Gospić, 2. partizanski bataljon (imao jednu četu) sa po jednim vodom bio je raspoređen u 1. i 9. brigadu, dok je 3. partizanski bataljon ojačavao odbranu 2. brigade. Štab 6. divizije nalazio se u rejonu sela Udbina.

Prvi bosanski korpus, sa 4. krajiškom divizijom (2, 5, 6. i 8. krajiška brigada) i Kozarskim NOP odredom zatvarao je pravce koji iz doline rijeke Sane i Bosanskog Novog izvode u Podgrmeč,, odnosno dolinom rijeke Une ka Bihaću, a sa 5. krajiškom divizijom (1, 4. i 7. krajiška brigada), koja se nalazila između rijeke Sane i Vrbasa, branio je pravce koji sa linije Banja Luka—Sanski Most izvode u dubinu slobodne teritorije.

Prema pregledu brojnog stanja i naoružanja Glavnog štaba Hrvatske, od 4. januara 1943. godine, sa stanjem na dan 21. decembra 1942. godine, 1 korpus NOV Hrvatske (Štab korpusa, 6, 7. i 8. divizija, Lički, Kordunaški i Banijski NOPO i približno za 6. i 14. primorsko-goransku brigadu), imao je po spisku 14.670 boraca i stariješina, a na licu 12.680 boraca i stariješina. Međutim, treba imati u vidu uspjehe koje su jedinice 1. korpusa i primorsko-goranske brigade postigle do početka 4. neprijateljeve ofanzive (zaplijenjeno naoružanje i priliv novih boraca), tako da se, i prema drugim podacima, može računati da je 1. korpus, sa primorsko-goranskim brigadama imao oko 16.000 boraca i starješina. Od naoružanja, prema navedenom pregledu, navedene jedinice su, pored pušaka i automata, imale 368 puškomitraljeza, 75 teških mitraljeza, 11 topova i 23 minobacača.¹²⁶

¹²⁶ Zbornik, tom 5, knj. 11, str. 43.

Jedinice 1. bosanskog korpusa, uoči ofanzive, imale su preko 11.000 boraca i starješina, a od naoružanja, pored pušaka i automata, 45 teških i 233 puškomitraljeza, 15 artiljerijskih oruđa i 25 minobacača.¹²⁷

Prema stanju i rasporedu jedinica 1. korpusa NOV Hrvatske i primorsko-goranskih brigada, vidi se da su se sve do početka ofanzive nalazile u ofanzivnim dejstvima i da su tek uoči neprijateljevog napada, 19. januara, zauzimale očekujući raspored i položaj za odbranu. To govori da se, iako se raspolagalo podacima o neprijateljevoj ofanzivi, nije znalo za njenu jačinu, namjeru i vreme početka. To se posebno vidi kod 8. kordunaške divizije koja je usiljenim maršem, iz borbi kod Ličkih Jesenica i Saborskog upućena u Kordun, prema Karlovcu.

Sa stvorenom velikom slobodnom teritorijom Vrhovni štab NOV i POJ je znao da je neprijatelj neće ostaviti na miru i da će je bilo slabijim, bilo jačim snagama napadati, s ciljem da razbije glavninu NOVJ. Zato je Vrhovni komandant, drug Tito, po formiranju brigada, divizija i korpusa izdao direktivu da sve jedinice pređu u ofanzivu, sa napadima na neprijateljeve garnizone, koji su se nalazili na periferiji slobodne teritorije i da ruše saobraćajnice koje je neprijatelj koristio. Izvršavajući ovu Titovu direktivu, jedinice 1. korpusa NOVH su uoči neprijateljeve ofanzive postigle velike uspjehe u borbi s neprijateljem, nanijevši mu znatne gubitke i oslobodivši više naseljenih mjesta, sa čime se proširila i slobodna teritorija.

Na osnovu procjene situacije u vezi sa neprijateljevom ofanzivom, a da bi zaštitio slobodnu teritoriju Banije, Korduna, Like i Bosanske krajine, Tito je prvih dana borbe naredio jedinicama 1. korpusa NOVH i 1. bosanskog korpusa, na koje se sručila ofanziva, da primjenom taktike zasjeda i udara u bokove i pozadinu, rušenjem komunikacija i zaprečavanjem usporavaju neprijateljevo nadiranje na slobodnu teritoriju. Odnosno, osnovni elementi Titove odluke bili su:

»Djelom snaga braniti slobodnu teritoriju i usporavati nadiranje neprijatelja, a glavne snage čuvati za odsudne momente i u slučaju da se preduzetim mjerama ne bude mogla odbraniti slobodna teritorija, preći sa glavnom operativnom grupom u protivofanzivu ka jugoistoku.«¹²⁸

U vezi s ovakvom Titovom odlukom, jedinice 1. korpusa NOV Hrvatske dobile su naređenje da uporno brane slobodnu teritoriju da bi se stvorilo dovoljno vremena za pregrupaciju i koncentraciju glavnine jedinica NOVJ u zapadnoj i centralnoj Bosni, da zatvaranjem pravaca sprečavaju brze prodore neprijatelja prema Bihaću i da stvore potrebno vrijeme za sklanjanje stanovništva ispred najeзде neprijatelja i omogućе evakuaciju bolnica, skladišta, te bezbedniji raspored vojnih i civilnih pozadinskih ustanova.

¹²⁷ Zbornik, tom 4, knj. 8, dok. 111, knj. 9, dok. 2, i knj. 10, dok. 78.

¹²⁸ *Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941-1945*, 1. knjiga, Beograd, 1957, str. 362.

TOK BORBENIH DEJSTAVA

Borbe u Kordunu

Glavni udar neprijateljevih snaga bio je preko Korduna pravcem Karlovac—Slunj—Bihać. U toku 19. januara 1943. godine, sa jedinicama koje će prve krenuti u napad 20. januara, neprijatelj je zaposjeo sela: Barilović, Cerovac, Vukmanić, Trebinje i Skakavac (10 km južno i jugoistočno od Karlovca).

Po dolasku u selo Vojnički Grabovac, Štab 8. divizije je naredio 5. brigadi da u toku noći 19/20. januara zatvori pravce koji od sela Cerovac, preko sela Tušilović izvode ka Vojniću i od sela Vukmanić i sela Skakavac prema Vrginmostu, kuda je nastupala jedna od kolona 7. SS divizije, sa posedanjem položaja u liniji sela: Krivokuće, Manjević, Klipino Brdo, Zajače, Mandić i Okić. Istovremeno je naredeno 1. 15. brigadi da krene iz Cvitovića u pravcu Vojnički Grabovac i da zatvori pravac Krnjak—Veljun—Slunj.

Do prvih borbi došlo je na sektoru 1. kordunaškog odreda. Naime, neprijatelj je sa svojih polaznih položaja krenuo u napad 20. januara u 4 sata ujutru iz sela Barilović. Prešao je most na rijeci Korani i produžio nastupanje u pravcu Krnjaka, a to je značilo u pozadinu i lijevo krilo 5. brigade. Dva bataljona Kordunaškog odreda zadržavali su desnokrilnu kolonu 7. SS divizije sve do deset sati, a tada su se pred jačim snagama morali povući i time omogućili brže nastupanje neprijatelja prema Krnjaku. Na ovaj pravac upućen je i 1. bataljon 4. brigade iz Veljuna. Napad, koji je izvršen sa sva tri bataljona iz pravca Skradske šume nije uspio, tako da su jedinice 7. SS divizije u toku dana ušle u Krnjak i Budačku Rijeku, na komunikaciji Karlovac—Slunj. Ostale tri neprijateljeve kolone iz Karlovca i Skakavca nastupale su prema Okiću—Mandiću Selu—Bukovici i Utinji. U 13 sati, 20. januara, neprijateljeva kolona, koja je nastupala prema selu Okiću, nastojala je da u prvom naletu ovlada njegovim položajima kod Okića i iz neposredne blizine ugrozi položaje ostalih bataljona u Mandić Selu i Utinji. Međutim, svi pokušaji Nijemaca ostali su bez uspjeha. U to vrijeme najteže borbe s Nijemcima vodio je 2. bataljon 5. brigade u rejonu Mandić Sela. Neprijatelj je bio primoran da, pod zaštitom jake pješađijske i artiljerijske vatre, izvrši tri juriša i tako zauzmu položaje 2. bataljona. U toj borbi imao je oko 30 mrtvih i ranjenih, a 2. bataljon 2 mrtva i 7 ranjenih, uz plijen od 2 pištolja, 2 automata i 6 pušaka.

Neprijateljeva kolona koja je nastupala od Skakavca stigla je pred zalazak sunca do sela Utinje. Koristeći mrak i nebudnost 3. bataljona 5. brigade, neprijatelj je uspio da se neopaženo provuče pored položaja bataljona prema selu Vrelu Utinji i da produži prema Vojniću. Zbog brzog upada neprijatelja u Vojnić, Štab 8. divizije naredio je štabu 5. brigade da u noći 20. i 21. januara zaposjedne položaje u rejonu puta Budačka Rijeka—Vojnić—rejon Vratnika u brdo Čukur (k 228 u rejonu sela Kupljensko, a 4. bataljon 4. brigade da zanoći na položajima u rejonu Krnjaka — selo Podgorje).

U 20 sati, 20. januara, 15. brigada stigla je ubrzanim maršem iz sela Ovitovića kod Slunja, u Budačku Rijeku i odmah stupila u dodir s neprijateljem na Blagojević brdo i u rejonu raskrsnice puteva Krnjak—Vojnić. Nakon jednosatnog izviđanja neprijatelja, bataljoni 15. brigade krenuli su u napad na neprijatelja. Nakon jednosatne borbe bataljon 15. brigade zauzeo je Blagojević brdo kod Krnjaka, ali jače neprijateljeve snage oko pomenute raskrsnice puteva davale su žestok otpor, pa je poslije ponoći borba prekinuta. Za nepuna dva sata borbe, koliko je brigada vodila u Budačkog Rijeci, neprijatelju su naneseni gubici od 15 mrtvih i više ranjenih, a jedinice 15. brigade imale su 5 mrtvih i 5 ranjenih boraca.

U zoru 21. januara jedinice 8. kordunaške divizije posjele su položaje za odbranu — 5. brigada s dva bataljona u selu Kupljesko, a sa dva druga bataljona u rejonu sela Poljane i Ledenika kod Vojnića. Jedinice 15. brigade zaposjele su selo Svinjaricu, zaselak Martinovići, Padežani i selo Breborinu. Na lijevom krilu ove brigade nalazio se 1. bataljon 4. brigade NOV Hrvatske. Tokom ovog dana neprijateljeva dejstva svodila su se na izviđanju u pravcu položaja 8. kordunaške divizije.

Trećeg dana borbe, u toku 22. januara 1943, sve jedinice ostale su na svojim položajima, vodeći borbu sa nadmoćnijim snagama 7. SS divizije. Odbijeni su pokušaji neprijatelja da u pokretu iz Vojnića zauzmu Grabovac i iz Krnjaka rejon Veljuna, kao pogodnog položaja za daljnje nastupanje prema Slunju. U tim borbama je od dejstva mine koja je pala u štab poginuo politički komesar 15. brigade Branko Bekić, a lakše ranjen komandant Nikola Vidović. Na sektoru između rijeke Korane i Mrežnice, sjeverno od sela Perjasice, neprijatelja su zadržavale jedinice 1. kordunaškog NOP odreda koji je lijevo održavao vezu sa 14. primorsko-goranskom brigadom u selu Zbjeg.¹²⁹

Štab 8. divizije, u prisustvu političkog komesara Korpusa, planirao je da noću 22/23. januara izvrši napad na neprijatelja sa svim snagama, koje su bile u dodiru sa njima (5. i 15. brigada i 1. bataljon 4. brigade). Međutim, do ovoga napada nije došlo, jer je uslijedilo naređenje Štaba 1. korpusa za povlačenjem na nove položaje. Prema ovom naređenju, Štab 8. divizije uputio je 1. bataljon 4. brigade iz rejonu Veljuna, južno prema Slunju, u selo Blagaj, a 5. i 15. brigadi je naređeno da prikupe svoje bataljone i da se neopaženo od strane neprijatelja izvuku i zauzmu slijedeće položaje: 5. brigada u rejonu sela Dunjak, Kestenovac, Klokoč i Glinica (na cesti Vojnić—Cetingrad), sa zadatkom da zatvori pravce prema Cetingradu i Velikoj Kladuši, a 15. brigada da krene u selo Cvitović. U toku 22. januara, neprijatelj je ušao u Vrginmost, gdje nije bilo naših snaga, odakle je preko Petrove gore krenuo ka Velikoj Kladuši.

Radi ojačanja odbrane pravca prema Slunju, Štab 1. korpusa uputio je 22. januara dva bataljona 6. primorsko-goranske brigade u rejon sela Veljun, jedan bataljon ostao je u Saborskom, prema Talija-

¹²⁹ Zbornik, tom 5, knj. 11, str. 197.

nima i četnicima, a jedan kao rezerva u Slunju.¹³⁰ Sutradan, 23. januara, jedinice 7. SS divizije krenule su iz Vojnića prema selu Miholjsko, gdje ih je sačekao 3. bataljon 5. brigade, koji im je nanio gubitke od oko 10 mrtvih, zaplijenivši i 1 teški i 1 puškomitraljez, 4 automata, 7 pušaka, oko 3.000 metaka i drugu opremu. Bataljon je imao 1 mrtvog i 1 ranjenog. Poslije ove borbe, jedna jedinica iz zapadne kolone 7. SS divizije krenula je iz sela Točak u tri pravca prema Veljunu, gdje su se nalazili 1. i 2. bataljon 6. brigade. Borci ovih bataljona pustili su neprijatelja na blisko odstojanje (oko 100 metara) i sa jakom puščanom i mitraljeskom vatrom uspjeli ga odbaciti na polazne položaje. Nakon kraćeg vremena neprijateljeva formacija od 11 bombardera tipa »Štuka« počela je strahovitim bombardovanjem položaja naših bataljona, koje je trajalo sat i 35 minuta. Borci su ostali na svojim položajima, a neprijatelj je, koristeći napad svojih aviona i jaku artiljerijsko-minobačaku vatru krenuo u napad i uspio ući u njihove položaje, gdje je došlo do borbe prsa u prsa. Neprijatelj je uspio potisnuti oba bataljona, koja su se povukla na nove položaje, brdo Veliki Lisac, kod sela Blagaja (na putu Veljun—Slunj), gdje se nalazio 1. bataljon 4. brigade.

U ovoj kratkoj, ali žestokoj borbi, gdje su primorsko-goranski borci pokazali pravo junaštvo i bratstvo-jedinstvo na tlu Korduna, neprijatelj je imao oko 200 mrtvih i više ranjenih, dok su naše jedinice imale 21 mrtvog i 28 ranjenih boraca (prema drugom izvještaju bilo je 19 mrtvih i 39 ranjenih, od kojih je jedan podlegao ranama), uglavnom iz 1. bataljona 6. brigade.¹³¹

Poslije zauzimanja Veljuna, glavna kolona 7. SS divizije produžila je napad prema Slunju, ali je u rejonu sela Blagaj zadržana upornom odbranom boraca 1. bataljona 4. brigade. Bataljoni 6. brigade povukli su se za Slunj, gdje su prema naređenju Štaba 1. korpusa porušili mostove na rijeci Korani. Brigada se zatim 24. januara prebacila u selo Močila (10 km jugozapadno od Slunja). I 5. brigada 8. divizije se, prema naređenju Štaba 1. korpusa, povukla noću 23/24. januara iz rejona sela Klokoč na desnu obalu rijeke Glina, radi zatvaranja pravca prema Velikoj Kladuši. Istovremeno, dobila je naređenje da u rejonu Velike Kladuše uspostavi vezu sa Štabom 7. banijske divizije pod čiju se komandu privremeno stavlja, koja se povukla iz Banije. 115. brigada povučena je preko Slunja za Drežnik Grad, a 1. bataljon 4. brigade, kao zaštitnica naših snaga, napustio je selo Blagaj i povukao se u Slunj, odakle se poslije paljenja javnih zgrada, od strane komande mjesta Slunj, povukao u selo Jarak (južno od Slunja).¹³²

Tako je zapadna kolona 7. SS divizije tek poslije pet dana borbi uspjela da ovlada djelom slobodne teritorije Korduna i da u toku 24. januara do 17 časova uđu u Slunj, koji nisu branile naše jedinice.

Grupa »Fabri«, talijanske divizije »Lombardia«, koja je imala zadatak da iz rejona Ogulin nastupa pravcem Tounj—Tržić—Primišlje—Slunj i Plaški—Saborski—Drežnik Grad, zbog opreznog i sporog

¹³⁰ Isto, str. 144.

¹³¹ Isto, str. 301 i 321 i knj. 13, str. 146.

¹³² Isto, str. 206.

napredovanja, očekujući da prvo jedinice 7. SS divizije uđu u Slunj, tek je 24. januara uspjela da pređe rijeku Mrežnica kod Tržića. Pred ovim neprijateljevim snagama bila je 14. primorsko—goranska brigada sa dva bataljona i bataljon 1. kordunaškog NOP odreda.

Kako je njihov zadatak bio da aktivnom odbranom što duže zadržavaju neprijatelja na pravcima koji vode ka Bihaću, to se borba nastavila sa novih položaja, južno od Slunja, gdje se našla 8. divizija sa svojom 15. brigadom, 1. bataljonom 4. brigade, 1. kordunaškim NOP odredom i 6. i 14. brigadom 5. operativne zone. Sedma divizija, sa 5. brigadom 8. divizije bila je koncentrisana na sektoru s. Šturlić—s. Tržac (15 km jugoistočno od Slunja, prema Bihaću).¹³³

Kako je u toku borbe došlo do razdvojenosti jedinica na više pravaca (5. brigada 8. divizije stavljena pod privremenu komandu Štaba 7. divizije^ dvije primorsko-goranske brigade pod komandom Štaba 1. korpusa, Stab 8. divizije ostao je sa jednom brigadom), to je Štab 1. korpusa, prema naređenju Glavnog štaba Hrvatske, za rukovođenje borbama na sektoru Korduna, 25. januara, formirao Operativni štab, sastava:

- komandant Veljko Kovačević, komandant 5. operativne zone;
- politički komesar Artur Turkulin, politički komesar 8. divizije;
- zamjenik komandanta Vlado Četković, komandant 8. divizije, i
- operativni oficir Jovica Lončar.

Pod komandom Operativnog štaba stavljene su 6. i 14. brigada 5. operativne zone, 15. brigada 8. divizije, 1. bataljon 4. brigade 8. divizije i 3. bataljon 1. kordunaškog NOP odreda. Operativni štab bio je pod komandom Štaba 1. korpusa.¹³⁴

Prema naređenju Operativnog štaba, navedene jedinice imale su 26. januara slijedeći raspored: 15. brigada i 1. bataljon 4. brigade zatvarali su pravac Rakovica—Slunj, a 6. i 14. brigada nalazile su se na lijevo od komunikacije Rakovica—Slunj i zatvarale pravac Ličke Jesenice—Saborski—Poljanak, prema Plitvičkim jezerima i Drežnik Gradu.

Noću 25. i 26. januara, po naređenju Štaba 1. korpusa, Operativni štab za Kordun posjeo je s jedinicama nove položaje, i to: sa 1. i 3. bataljonom 15. brigade na liniji šuma Mašvina, selo Sv. Petka, kota 343, sjeverno od Rakovice, dok je 2. bataljon štab brigade zadržao u brigadnoj rezervi Jovac Selu, sa zadatkom da u slučaju prodora na bilo kojem pravcu zadrži neprijatelja i spriječi mu dalje napredovanje, sa 6. i 14. brigadom zaselak Cujić Selo, kota 384, Mrkočevicu, Bročansku kosu i Zorovo selo i sa 1. bataljonom 4. brigade 8. divizije kotu 495 i Kosovo sa zadatkom da spriječi prodor neprijatelja od Slunja, Furjana i Lađevca prema Rakovici.

Oko 9 sati, 26. januara, potpomognuti minobacačkom i artiljerijskom vatrom, dijelovi 7. SS divizije prešli su u napad na širokom frontu od Slunja, Lađevca i Furjana. Zbog jakog pritiska, 1. bataljon 15. brigade, koji se našao na položajima šuma Mašvina—Sv. Petka, morao

¹³³ Isto, str. 254.

¹³⁴ Isto, str. 251.

se povući na pogodnije položaje i zauzeti za odbranu položaja na sjevernoj ivici sela Jovac. Oko 14 sati pred frontom 15. brigade došlo je do promjena. Po izričitom naređenju komandanta brigade, bataljoni su pustili Nijemce na odstojanje oko 100 metara i tada, otvorivši plotunsku i brzu paljbu po neprijateljevim streljačkim strojevima, odmah prešli na juriš koji je toliko zbunio neprijatelja da se počeo naglo povlačiti prema Slunju. Šteta je što u ovoj situaciji zbog pomanjkanja veza i ličnih kontakata između desnokrilih i lijevokrilih brigada nije došlo do zajedničkog gonjenja neprijatelja. Usamljena 15. brigada ipak uspjeva da dijelove 7. SS divizije odbaci unatrag za više od 15 km. U ovoj borbi Nijemci su imali 30 mrtvih i više ranjenih. Zaplijenjeno je 2 mitraljeza, 6 pušaka, 10.000 puščanih i mitraljeskih metaka, 6 konja, troja dvosovna konjska kola i drugi ratni materijal.¹³⁵

U 22 sata, 26. januara, 7. SS divizija ponovo je krenula u napad pravcem Slunj—Rakovica. Ovaj iznenadni noćni napad prilično je uticao na slabljenje morala boraca, zato što pored velikog umora, nespavanja i neredovne ishrane, još uvijek nisu bili navikli na noćne neprijateljeve napade u kojima je posebno dolazila do izražaja drskost neprijatelja i vješto korištenje zemljiša. Zbog nebudnosti nekih jedinica 6. ili 14. brigade, Nijemci su, koristeći mrak i jaruge, uspjeli da se neopaženo privuku kroz naše položaje i izbiju do sela Oštarski Stanovi kod Rakovice i na taj način ugroze pozadinu jedinica 15. brigade, te Štab 1. korpusa i Glavni štab Hrvatske koji su se nalazili u Rakovici.

Poslije toga, jedinice 15. brigade povukle su se na nove položaje u rejonu Drežnik Grada, a neprijatelj je 27. januara ušao u Rakovicu. Pošto je zauzeo i selo Močilo (8 km sjeverozapadno od Rakovice prema Plaškom), to su se i 6. i 14. brigada povukle na Poljanac, prema Plitvičkim jezerima. Tako je 7. SS divizija, čiji je cilj bio da za jedan dan iz rejona Karlovca izbije u rejon Bihaća, tek 27. januara sa svojim jedinicama zauzela Drežnik Grad na prostoru između Slunja i Ličkog Petrovog Sela. Istovremeno, na pravcu Babin Potok—Čudin klanac—Plitvički Ljeskovac, nastupala je lijeva talijanska kolona divizije »RE« sastava: 1. pješadijski puk divizije »RE«, 2. domobranska bojna i jedna četa tenkova. U vezi s pokretom i/ovih neprijateljevih snaga, Štab 1. korpusa je naredio Operativnom štabu za Kordun da sa 14. brigadom, uz pomoć jedinica 2. brigade 6. divizije (koje su bile u Končarevom kraju), napadne neprijateljeve snage kod Plitvičkog Ljeskovca, a da sa 6. brigadom i 1. bataljonom 4. brigade krene u pravcu Ličkog Petrovog Sela, u susret neprijatelju, koji je izbio na rijeku Koranu, gdje se nalazila 15. brigada. U vezi s ovim naređenjem, 6. brigada povučena je iz rejona Rakovice preko sela Močila i Sertić Poljane za Prijeboj, gdje je stigla 28. januara ujutro,¹³⁷ zajedno sa 1. bataljonom 4. brigade.

U toku 28. januara 15. brigada 8. divizije povukla se prema s. Zavalje (jugozapadno od Bihaća) ostavivši 1. bataljon u selu Prijeboj.

¹³⁵ Zbornik, tom 5, knj. 12, str. 308.

¹³⁶ Zbornik, tom 5, knj. 11 str. 271.

¹³⁷ Isto, str. 303.

Istog dana je i 6. brigada sa 1. bataljonom 4. brigade vodila borbu s talijansko-ustaškom kolonom u rejonu Plitvičkog Ljeskovca. I pored toga što je neprijatelj imao oko stotinu mrtvih i više ranjenih, brigada i bataljon su se morali povući zbog dolaska neprijatelja i iz Ličkog Petrovog Sela, a i zbog nedostatka municije. Brigada se povukla kod Jezerca i Prijeboja, a bataljon u Koreničku Kapelu.¹³⁸

Naše brojno slabije i fizički iscrpljene jedinice nisu mogle spriječiti ulazak neprijatelja u Bihaću. Spojivši se 29. januara sa talijanskom kolonom u Ličkom Petrovom Selu, koja je nastupala pravcem Vrhovine, Babin Potok, Plitvički Ljeskovac, Ličko Petrovo Selo, jedinice 7. SS divizije krenule su uz podršku aviona u tri kolone za Bihać u koji su ušle 29. januara u 16.30 časova. Petnaesta brigada 8. divizije (sa oko 300 boraca i starješina) povukla se iz sela Zavalje u selo Skočaj, gdje je, stigla, i 5. brigada i ušla u sastav svoje 8. divizije. Naime, ona je zajedno sa jedinicama 7. divizije, noću 28/29. januara prešla na desnu obalu Une, predanila u selu Ripač i noću 29/30. januara vratila se na lijevu obalu Une u rejon sela Veliki i Mali Skočaj i Lohovo.¹³⁹

Borbe u Baniji

Uoči neprijateljevog napada, 19. januara 1943. godine, prema naređenju Štaba 7. divizije, 8. brigada izvršila je napad na lijevo krilo 369. divizije, ispod Šamarice, s ciljem da zauzme selo Borojevići i da spriječi prodor neprijatelja na Šamaricu i prema s. Lovču. I pored toga što je borba trajala cijelu noć napad nije uspio i jedinice 369. divizije zadržale su selo kao polaznu tačku za prelaz u ofanzivu. Ne uspjevši u ovoj akciji, 7. divizija se djelimično povukla i zauzela nove položaje na liniji sela Bijele Vode—Klasnić—Gradac. Dva bataljona Banijskog NOP odreda ostala su na pravcu Glina—Topusko i Glina—Vrnograč, dok se treći bataljon nalazio na pravcu Dvor na Uni—Žirovac.

Sutradan, 20. januara, jedinice 369. divizije krenule su u napad. Potisnuti širokim frontalnim napadom, Štab 7. divizije je odlučio da se sa divizijom koncentriše između pruge Glina—Petrinja i Šamarice za borbu s desnim krilom 369. divizije, koja je nastupala od Petrinje i Gline prema Šamarici i Vrnograču. Toga dana se izviđačka grupa 369. divizije prikupljala prema selu Maja, a 187. puk na liniji Brnjeuška—Donja Bačuga. Istovremeno je, lijevo krilo 369. divizije (370. puk i 3. gorski domobranski zdrug), nastupajući bez otpora, izbilo u toku dana (20. januara 1943) na liniji Begovići—Donja Lovča—Volinja (sjevero-zapadni dio Šamarice).¹⁴⁰

Sa dostignutih linija, jedinice 369. divizije su 21. januara prešle u napad na cijelom frontu. Od 21. do 23. januara postigle su više uspjeha na svom lijevom krilu, na pravcu Šamarice, gdje su se nalazile manje snage Banijskog NOP odreda. Trista sedamdeseti puk 369. divizije i

^{1,9} Zbornik, tom 5, knj. 12 i 13, str. 311 i 148.

¹⁴⁰ Zbornik, tom 5, knj. 11, str. 439.

dijelovi 3. domobranskog zdruga prošli su sa nekoliko kolona kroz Šamaricu i 24. januara spustili se iz šume u prva sela južno od Šamarice. Sa ovlađivanjem Šamarica Nijemci su uveli u borbu i 714. diviziju sa zadatkom da iz doline Une razvije napad u dva pravca: od Dvora na Uni prema selu Bešlincu radi ubrzanja napada 369. divizije i od Bosanskog Novog ka Ljubiji, na bosanskoj strani.¹⁴¹ Desno krilo 369. divizije, krećući se od Gline, sukobilo se sa 1. bataljonom Banijskog NOP odreda u visini sela Selišta i odbačeno nazad. Centralni dio 369. divizije preduzeo je napad sa linije Roviška—Vlahović—Bačuga, s ciljem da od sela Maje prodre prema selu Klasnić i olakša zauzimanje rejonu Bijele vode, gdje je 16. brigada odbila prve napade neprijatelja.

U toku 22. januara, 369. divizija je sa svojim desnokrillnim 369. pješadijskim pukom krenula iz Gline u pravcu sela Obijaj, a dijelom snaga prema Topuskom i selu Maja, koje je u toku dana i zauzela. Na pravcu Glina—Selište—Balinac otpor je davao 1. bataljon Banijskog NOP odreda, kome je upućen i 3. bataljon 7. brigade. Ova dva bataljona su noću 22/23. januara izvršila snažan napad na jedinice 369. pješadijskog puka koje su zanoćile u selu Balinac, razbili ga i odbacili nazad ka Selištu. Zaplijenjena su 2 laka minobacača, 15 pušaka i druga oprema. Zarobljena su 32 legionara, a oko 70 je poginulo. Naše jedinice imale su 10 mrtvih i 18 ranjenih.¹⁴² Bio je to prvi veći poraz 369. divizije u borbi sa jedinicama 7. divizije. Njemački general-pukovnik Ler je izjavio da je uslijed ovog poraza 369. divizija za dva dana zaostala u napredovanju, a 3. bataljon 369. puka morao se reorganizovati i svesti na dve čete.

Toga dana žestoke borbe vodila je i 16. brigada sa snagama desnog krila 369. divizije, koje su uspjele zauzeti dominirajuće položaje u rejonu Bijele Vode, usmjeravajući napad ka selu Klasnić. Lijevo krilo 369. divizije je toga dana, pretražujući planinu Šamaricu, sporije nastupalo i izbilo na komunikaciju Dvor na Uni—Glina, u liniju Gorička—Glavičani—Brđani (severozapadno od Dvora na Uni).

Ocijenjujući postignute uspjehe neprijatelja pred frontom svoje divizije, kao i to što je neprijatelj u Kordunu zauzeo Slunj, a da se divizija ne bi našla u okruženju, /Štab 7. divizije vrši novi raspored jedinica: 7. brigadu povlači sa fronta i kao rezervu upućuje u rejon s. Obijaj (južno od Gline prema Vrnograču) radi dejstva u tri moguća pravca — prema Šamarici, Glini i Topuskom, 8. brigadu sa jednim bataljonom Banijskog NOP odreda, povlači na liniju Ljeskovac—Rujevac (sjeverozapadno od Dvora na Uni) radi kontrole terena od Šamarice i ceste Dvor—Žirovac, 16. brigada sa dva bataljona Banijskog NOP odreda ostala je u kontaktu sa neprijateljem na liniji Klasnić—Balinac.

Zbog prodora neprijatelja na kordunskom pravcu, Štab 7. divizije dobio je naređenje da jednu svoju brigadu (bila je 7. brigada) uputi ka tome pravcu. Brigada je u toku 23. januara uveče stigla iz Obljaja u rejon sela Glinica i Podzvizd, prema Velikoj Kladuši, a 8. i 16. brigada

¹⁴² Isto, str. 190 i knj. 13 str. 33.

i Banijski NOP odred vodili su borbu sa 187. i 370. legionarskim pukom, koji su zauzeli Klasnić. Borba sa ovim neprijateljevim snagama, kao i na pravcu Glina—Obijaj, vodila se u toku 24. januara. Desna kolona (369. legionarski j>uk) nije uspjela ni u drugom pokušaju da zauzme Balinac, kao ni Žirovac gdje je pretrpio veće gubitke u borbi sa 2. bataljonom 16. brigade.

Istovremeno, Stab 1. korpusa obaviještava 24. januara Štab 7. divizije da se 8. divizija povukla na r. Koranu kod Slunja, ispred 7. SS divizije, da dijelovi 74. pješadijskog puka divizije »Lombardia« napadaju sa pravca Košare—Tržić. Ujedno naređenje da Kordunaški i Banijski NOP odredi ostanu na svojim terenima, sa zadatkom da djeluju na neprijateljeve komunikacije, da napadaju manje neprijateljeve posade, da osiguraju rad političkih radnika na terenu i da izvještavaju o neprijateljevoj i svojoj aktivnosti.¹⁴³

Ulaskom neprijatelja u Slunj (24. januara 1943.) Štab 7. divizije dobio je naređenje od Vrhovnog štaba da se izvuče na komunikaciju Slunj—Velika Kladuša—Bihać, radi zadržavanja neprijatelja u nastupanju ka Bihaću. U vezi s tim naređenjem, Stab 7. divizije je sa 8. brigadom krenuo 25. januara za svojom 7. brigadom, dok je 16. brigada sa Banijskim NOP odredom zadržana u dodiru sa neprijateljem. Pošto su glavne snage 7. divizije povučene prema Bihaću, to su jedinice 369. divizije bez većeg otpora uspjele da u toku 26. januara zauzmu Žirovac, Obijaj i Vrnograč. Jedinice 7. brigade i 5. brigade 8. divizije (koja je bila privremeno pod komandom Štaba 7. divizije) vodile su toga dana borbu sa neprijateljem u Lipovačkoj šumi kod Drežnik Grada u Kordunu.

Banijski NOP odred se noću 25/26. januara povlačio iz rejonu s. Obijaj prema Žirovcu s namjerom da se spoji sa svojim 3. bataljonom i da se u vezi s naređenjem Štaba 1. korpusa prebaci preko Čorkovače u dvorski srez, iza lijevog krila 369. divizije. Međutim, kako je neprijatelj već bio na Čorkovači, odred se nije uspio prebaciti, već je krenuo prema Bužimu i spojio se sa 8. brigadom 4. krajiške divizije i ostao privremeno pod njenom komandom. Dana 28. januara prešao je Unu i otišao u Podgrmeč. Na Baniju se vratio, iz rejonu Kozare, 22. februara 1943. godine.

Sedma divizija vodila je na Baniji žestoke borbe s njemačkim i ustaško-domobranskim snagama, koje su nadirale iz pravca Kostajnica—Glina, da bi već 26. januara, prema odluci Vrhovnog štaba NOV i POJ, ušla u sastav Prve operativne grupe koja je upućena u snažnu protivofanzivu prema jugoistoku u pravcu rijeke Neretve. Do 25. januara jedinice 7. divizije vodile su žestoke borbe s daleko nadmoćnijim neprijateljevim snagama kod sela Graca, Bijelih Voda, Klasnića, Hajtića i Baltića brda kod sela Balinca, a krajem januara na pravcu Velika Kladuša—Bihać, sprečavajući prodor neprijateljevih snaga ka Bihaću.¹⁴⁴

Po izbijanju neprijatelja u Vrnograč i 16. brigada se 27. januara povukla sa linije Bužim—Pećigrad—Cazin u pravcu svoje divizije. Toga

¹⁴³ Isto, str. 233.

¹⁴⁴ Dr Đuro Zatezalo, *Narodna vlast na Kordunu, Baniji i Lici 1941—1945*, str. 165.

dana VŠ NOVJ planirao je protivnapad iz rejonu Tržačka Raštela na neprijateljeve snage u zahvatu komunikacije Slunj—Drežnik Grad, i rejonu Rakovice. Napad je trebalo izvesti 7. divizija sa 7. i 8. brigadom, 5 brigadom 8. divizije, te 6. i 14. primorsko-goranskom brigadom. Međutim, do ovog protivnapada nije došlo, jer je neprijatelj prodro od Rakovice prema Bihaću. Pošto nije bilo više uslova za ozbiljniji otpor neprijatelju, sjeverno od Une, to je Vrhovni štab NOV i POJ naredio Štabu 7. divizije da se sa divizijom prebaci na desnu obalu Une i zatvori pravac Bihać—Bosanski Petrovac.

U vezi s ovim naređenjem, 7. divizija se noću 28/29. januara prebacila preko Une, kao i 5. brigada 8. divizije, koja se 29. januara vratila u sastav svoje divizije. Toga dana i neprijateljeve jedinice ušle su u Bihać.

Sa napuštanjem slobodne teritorije Banije i povlačenjem 7. divizije, borci i starješine su upoznati preko pisma, koje im je uputio Štab divizije, 21. januara 1943. godine, u kojem je, pored ostalog rečeno:

»Neprijatelj je koncentrisao jače snage i otpočeo sa ofanzivom na našu slobodnu teritoriju. Uspjesi i tekovine koje je postigla naša NOB dobili su međunarodni značaj. Veliki dio naše porobljene domovine herojskom borbom naše oslobodilačke vojske je oslobođen, slava naše vojske, naših partizana pronijela se širom svijeta.. Ofanziva kojom rukovode Nijemci sa svojim legionarima protiv nas je do sada najveća koja je vođena protiv naše vojske u Hrvatskoj. Ali, bez obzira što je neprijatelj koncentrisao u samoj Baniji 16.000 svojih vojnika, on neće polučiti svoga cilja..

Neprijatelj će ovom ofanzivom i sa svim ovim snagama primorati nas privremeno napustiti Baniju. Mi ćemo napustiti Baniju, ali to neće biti za dugo i naša Banija neće ostati bez partizana i pod stalnom kontrolom neprijatelja. Banija će opet biti naša, kao što je i bila...¹⁴⁵

Sa početkom četvrte neprijateljeve ofanzive došlo je i do masovnog povlačenja naroda iz Banije dijela Korduna i Cazinske krajine preko rijeke Une za Bosnu, preko Bosanskog Petrovca do Drvara, Glamoča i Livna. Narod Like ostao je u svojoj Lici, a po potrebi sklanjao se ispred neprijatelja pod zaštitom jedinica 6. divizije i Ličkog NOP odreda. Po povratku izbjeglica iz Bosne, koji su se vraćali preko Like, narod ih je organizovano i prijateljski primio, nahranio i ispratio.

Prema još uvijek neprovjerenim podacima, smatra se da je iz Banije izbjeglo oko 18.000 (najviše s Glinskog kotara, oko 13.000), a iz Korduna (uglavnom sa kotara Vrginmost) oko 3.000 i iz Cazinske krajine oko 4.000 ili ukupno oko 25.000 ljudi, žena i djece, koji su goli i bosi, gladni i promrzli, po snijegu i hladnoći, napustili svoja ognjišta. Po dolasku 7. divizije u Bosnu mnogi sposobni za vojsku, banovci i kordunaši, stupili su u njene jedinice.

Do sada nije poznato da li su zbjegovi bili organizovani ili ne prema direktivi partijskog ili vojnog rukovodstva. U svome sjećanju, član OK KPH za Baniju, Branko Borojević, je iznio:

¹⁴⁵ Zbornik, tom 5, knj. 11, str. 187.

»U ovakvoj situaciji, negdje 18. ili 19. januara, okružni komitet KPH za Baniju donio je odluku da se prihvati i organizuje stanovništvo u povlačenju kroz Cazinsku krajinu prema Bihaću i dalje; da se dio izbjeglica dvorskog kotara, koji je prešao Unu, također organizirano prihvati; da se u kolone po općinama i kotarima rasporede članovi komiteta, odbornici, skojevci i pojedinci komandi mjesta; da se skrivenije kreće zbog dejstva neprijateljske avijacije; da se organizuje ishrana, zbrinjavanje djece i iznemoglih i njihovo prenošenje sankama, konjima itd. Ovi zadaci razrađeni su u pismenoj direktivi svim kotarskim komitetima«.¹⁴⁶

Izbjegli narod Banije, Korduna i Cazinske krajine vraćao se na svoja zgarišta u toku marta, pa i aprila mjeseca 1943. godine.

Borbe u Lici

I na sektoru Like neprijateljeva dejstva počela su 20. januara s južne strane Like, sa linije Gračac—Medak u pravcu Bruvna i Udbine. Napad je izvršilo oko 300 četnika, koji su uspjeli iznenaditi lijevo krilo 1. brigade, upasti u selo Glogovo i popaliti ga. Poslije izvršene pripreme jedinica brigade, napad četnika je odbijen i spriječeno paljenje ostalih sela. Na odseku 9. brigade, od Lovinca, napadale su jače neprijateljeve snage, oko dve bojne ustaša i tri bataljona Talijana sa četnicima. I pored toga što su ove neprijateljeve snage imale oko 40 mrtvih i više od toga ranjenih, ali brojno jače, uspjele su djelimično potisnuti jedinice 9. brigade, koje su zauzele nove položaje. Na odseku odbrane 2. brigade, od pravca Široke Kule i Vrhovina, toga dana neprijatelj nije prešao u napad.

Sutradan, 21. januara, neprijatelj je ponovo prešao u napad na sektoru 1. i 9. brigade, dok na sektoru 2. brigade ni toga dana nije bilo neprijateljskih aktivnosti. Na položaje 1. brigade, iz Gračaca, krenula je kolona od oko 2.500 neprijateljevih vojnika. U rejonu Deringaja izvršen je snažan napad na prednje dijelove, koji su imali oko 80 mrtvih i više ranjenih, dok su jedinice brigade imale 3 mrtva i 12 ranjenih. Neprijatelj je bio prisiljen da se povuče na polazne položaje. Na sektoru Pločanski klanac, jedinice 9. brigade vodile su cio dan borbu sa neprijateljem jačine dva bataljona, koji su uz snažnu artiljerijsku i minobacačku vatru napadali na Gostušu i Pločanski klanac. I pored gubitaka od oko 50 mrtvih i oko 60 ranjenih, neprijatelj je uspio da djelimično potisne naše jedinice na druge položaje.

Napadi neprijatelja nastavljaju se i u toku 22. januara. Na sektoru Gračac samo je 1. bataljon 1. brigade vodio borbu sa neprijateljevim snagama jačine jednog bataljona, koji je imao oko 50 mrtvih i ranjenih, a bataljon 1. brigade 3 ranjena borca. Na Pločanskom sektoru, kod 9.

¹⁴⁶ Puk. Ljuban Đurić, *Zbjeg naroda u 4. neprijateljskoj ofanzivi (januar-februar 1943. godine)*, I. korpus NOVJ, Zbornik 17, HA, str. '255.

brigade, neprijatelj je uspio da zauzme Pločanski klanac. U toku noći borbu su vodila dva bataljona brigade, koji su nanijeli neprijatelju gubitke od oko 60 mrtvih i oko 30 ranjenih. No, i pored ovih gubitaka, neprijatelj je, podržan jakim artiljerijskom vatrom, uspio da potisne bataljone. Istog dana uslijedio je neprijateljev napad i na sektoru Ljubovo, kod 2. brigade, u pravcu Široke Kule sa jednom bojnom ustaša i dva bataljona Talijana, podržani sa 5 tenkova, 4 topa i 4 minobacača. Dva bataljona (1. i 3.) 2. brigade uspjeli su da zadrže prodor neprijatelja i da mu nanesu gubitke od oko 86 mrtvih i ranjenih, zadržavši svoje položaje.

U toku 23. januara na odseku Gračac borbu je vodio jedan bataljon 1. brigade sa jednim bataljonom Talijana u rejonu s. Kijani. Neprijatelj je imao oko 100 vojnika izbačenih iz stroja, dok je bataljon imao 10 ranjenih. Na odseku Ljubovo neprijatelj je uspio da odbaci dijelove 2. brigade i da zauzme Krivu Glavicu, Stanić Glavicu, Ciglanušu i Samarić, imajući oko 10 mrtvih i ranjenih.

Nesmanjenom jačinom, bez odmora i predaha, po zimi i hladnoći, borbe su se nastavile i 24. januara. Na odseku Gračac, kod 1. brigade, dijelovi talijanske divizije »Sassari« sa četnicima, zauzeli su Bruvno, na cesti Gračac—Lapac, a brigada je novim rasporedom zatvorila pravac Bruvno—Lapac i Bruvno—Udbina. U rejonu Ploča neprijatelj je uz jaku artiljerijsku i minobacačku pripremu izvršio napad na položaje 9. brigade. Odbačen je i razbijen sa oko 26 mrtvih i više ranjenih. Od sedam neprijateljevih tenkova, koji su podržavali napad svojih jedinica, jedan je oštećen, a dva zaplijenjena. Kod 2. brigade, na odseku Ljubovo, nije bilo borbe, dok su druga dva bataljona brigade vodila borbu sa 2. ustaškom lovačkom bojnom (jačine oko 800 ustaša), koja se kretala iz Vrhovina u pravcu Babinog Potoka. Kod Cudinog klanca, jedinice 2. brigade i Ličkog NOP odreda, odbile su dva juriša neprijatelja i iz stroja izbacile oko 30 vojnika.

U toku 25. januara kod 1. i 9. brigade vladalo je zatišje, dok se na odseku 2. brigade cio dan vodila borba. Na odseku Ljubovo dva bataljona 2. brigada odbile su napad neprijatelja jačine oko 400 vojnika nanijevši im gubitke od oko 20 mrtvih i 30 ranjenih, bez vlastitih gubitaka. Na drugom odseku, druga dva bataljona 2. brigade vodila su borbu sa oko 1.200 Talijana i četnika u rejonu Čudin klanac, koji su sa više napada nastojali da ih odbace i produže napad ka Plitvičkim jezerima i Prijeboju. Neprijatelj je imao oko 20 izbačenih iz stroja, a jedinice brigade jednog poginulog.

Na odseku odbrane 1. brigade, dijelovi divizije »Sassari« pokušali su 26. januara napad iz Bruvna u pravcu Mazina, ali su odbijeni sa 10 mrtvih i više ranjenih. Brigada je imala 4 ranjena borca. Kod 9. brigade neprijatelj je napadao iz pravca Lovinca, a zasjeda mu je postavljena u rejonu Rudačkog klanca. U jednodnevnoj borbi uništeno je šest kamiona i ubijeno oko 100 neprijateljevih vojnika, među kojima oko 20 četnika, a zarobljeno je osam. Na odsjeku odbrane kod 2. brigade, u rejonu Ljubovo, vladalo je zatišje, a u rejonu Babina Potoka neprijatelj je uspio zauzeti Čudin Klanac, imajući više mrtvih i ranjenih.

Sutradan 27. januara neprijatelj je napadao na svim pravcima odbrane 6. divizije. Kod 1. brigade odbijen je napad neprijatelja iz Bruvna, a na drugom pravcu protivnapadom naših jedinica proterane su neprijateljeve jedinice. U ovim borbama neprijatelj je imao oko 58 mrtvih i oko 30 ranjenih vojnika, dok je 1. brigada imala 1 mrtvog i 12 ranjenih. Na pravcu odbrane 9. brigade odbijen je napad neprijatelja, koji je poslije jake artiljerijsko-minobacačke vatre pokušao da zauzme brdo Lipač. U ovoj borbi neprijatelj je imao oko 15 mrtvih i 20 ranjenih vojnika. Kod 2. brigade, u rejonu Ljubovo, neprijatelj je sa snagama jačine oko 2.000 vojnika uspio da zauzme dominirajući položaj Čardak (k. 942). U toku dnevne i noćne borbe, neprijatelj, kome je stiglo pojačanje od oko 1.500 vojnika, imao je oko 58 mrtvih i ranjenih, a naše jedinice 4 mrtva i 28 ranjenih boraca i starješina.

Istog dana neprijatelj je napadao i na sektoru Babinog Potoka, uspjevši da zauzme Končarev Kraj, ali je protivnapadom jedinice 2. brigade odbijen. Zatim je neprijatelj krenuo ka Prijeboju s ciljem da se spoji sa dijelovima 7. SS divizije iz pravca Ličkog Petrovog Sela. Radi sprečavanja toga deo naših jedinica prebačen je u rejon Čuića Krčevina i Končarev Kraj. U tim borbama neprijatelj je imao oko 50 izbačenih iz stroja, a naše jedinice 2 mrtva i 5 ranjenih.

Borbe su nastavljene i u toku 28. januara. Na sektoru Gračac, na cesti Bruvno—Gračac, jedinice 1. brigade sačekale su neprijatelja i nanijele mu gubitke od oko 20 mrtvih i 35 ranjenih. Naše jedinice imale su 2 mrtva, 9 ranjenih, 5 nestalih i 1 zarobljenog borca. Jedinice 9. brigade napadale su neprijateljeve dijelove u rejonu Gostiša, gde je prema izveštaju Štaba 6. divizije neprijatelj imao oko 80 mrtvih i 90 ranjenih, a prema izveštaju Štaba 1. korpusa 30 mrtvih i 20 ranjenih vojnika na sektoru Ljubovo, 1. i 2. bataljon 2. brigade odbili su napad neprijatelja, koji je imao oko 10 mrtvih vojnika.

Na sektoru Plitvičkih jezera, neprijateljeve snage, jačine oko 2.000 vojnika, u rejonu Prijeboja sačekao je 3. bataljon 2. brigade i 1. bataljon 4. brigade 8. divizije. Poslije višerasovne žestoke borbe neprijatelj je uspio odbaciti naše jedinice i 28. januara spojiti se sa dijelovima 7. SS divizije, koji su se kretali iz Ličkog Petrovog Sela. U ovoj borbi neprijatelj je imao oko 70 vojnika izbačenih iz stroja.

U toku 29. januara, na pravcu Gračac—Bruvno, neprijatelj, koji je pretrpio gubitke od oko 50 mrtvih i više ranjenih, uspio je zauzeti Mazin. Jedinice 1. brigade imale su 4 mrtva i 10 ranjenih boraca. Na Pločanskom klancu, neprijatelj je uspio potisnuti jedinice 9. brigade i zauzeti više dominantnih položaja, kotu Troure i k. 727. U tim borbama neprijatelj je imao oko 30 mrtvih i 35 ranjenih. Jedinice 2. brigade vodile su žestoku borbu u rejonu Ljubovo, za kotu Velonj, koja je više puta prelazila iz ruke u ruku. Kod Prijeboja napadnuta je kolona 1. pješadijskog puka divizije »RE«, koja je imala oko 5 mrtvih i 25 ranjenih vojnika.¹⁴⁷

Za vrijeme desetodnevnih, svakodnevnih borbi, po vrlo teškim vremenskim prilikama, jedinice 6. ličke divizije i Ličkog NOP odreda

¹⁴⁷ Podaci za period 20-29. januar 1943. Zbornik, tom 5, knj. 12, str. 286 i knj. 13, str.

uspješno su zadržavale neprijateljeve napade i, nanoseći im veće gubitke u ljudstvu, uspjele da zadrže veći dio slobodne teritorije sjeverne Like i time stvore uslove za naredne uspješne operacije naših jedinica.

Banija, Kordun i Lika poslije četvrte neprijateljeve ofanzive

Poslije desetodnevnih borbi sa 7. banijskom i 8. kordunaškom divizijom (bez 4. brigade) sa dvije primorsko-goranske brigade (6. i 14), sa Banijskim i Kordunaškim NOP odredom, neprijatelj je uspio da u danonoćnoj borbi uz upotrebu artiljerije i avijacije, prokrstari Banijom i Kordunom. Banija je privremeno ostala bez svojih partizanskih jedinica. Njena 7. divizija je po prelazu rijeke Une 28/29. januara, prema naređenju Vrhovnog štaba, ušla u sastav Operativne grupe, kao njena zaštitnica i time izašla iz sastava 1. korpusa do povratka, poslije 219 dana, 11. septembra 1943. godine. I Banijski NOP odred napustio je privremeno Baniju, ali se po naređenju Vrhovnog štaba vraća, posle 25 dana, 22. februara. Sa ulaskom neprijatelja, 29. januara, u Bihać i 8. divizija se povukla sa Korduna, gdje ostaje Kordunaški NOP odred sa tri bataljona. Ovaj odred vodio je vrlo uspješne borbe protiv ustaša i domobrana koji su ponovo uspostavili svoje posade u Tušiloviću, Vojniću, Krnjaku, Cetingu, Slunju i Drežniku. Jedinice ovoga odreda imale su zapaženih uspjeha i u ometanju redovnog neprijateljevog snabdijevanja te održavanja veza između baza u Karlovcu i neprijateljevih nastupajućih kolona kroz Kordun prema Bosanskoj krajini. Četvrta brigada 8. divizije i dalje je bila na Žumberku sa 13. proleterskom brigadom.

Na slobodnoj teritoriji sjeverne Like 30. januara našle su se 6. lička divizija sa tri brigade, 8. kordunaška divizija sa dvije brigade i jednim bataljonom 4. brigade, dvije primorsko-goranske brigade i Lički NOP odred, koji će posljednje borbe u četvrtoj ofanzivi sa talijanskim, ustaško-domobranskim i četničkim jedinicama i manjim dijelovima njemačkih jedinica voditi u okviru korpusnih operacija.

Braneći slobodnu teritoriju Like, one su se 30. januara našle u slijedećem rasporedu: na južnom dijelu Like nalazila se 1. i 9. brigada 6. divizije, 1. brigada južno od Gornjeg Lapca sa orijentacijom prema Donjem Srbu i Gračacu, a 9. brigada zapadno od Gornjeg Lapca, zatvarajući komunikaciju Lovinac—Udbina. Druga brigada sa dva bataljona, iz rejonu Končarev kraj i Turjanski, zatvarala je pravac Otočac—Korenica i sa dva bataljona, iz rejonu Ljubova, pravce iz Gospića i Ličkog Osika. Osmu diviziju sa 5. i 15. brigadom bila je na lijevoj obali rijeke Une, južno od Bihaća na Drenovači. Štab 8. divizije prešao je iz Prijeboja u Nebljuse i preuzeo komandu nad svoje dvije brigade, sa čime je prestala funkcija Operativnog štaba za Kordun. Šesta primorsko-goranska brigada bila je prema neprijatelju kod Prijeboja, a 14. primorsko-goranska brigada južno od Prijeboja prema Jezercu.

Radi lakšeg rukovođenja jedinicama, na području Like formirana su tri sektora: prvi sektor Drenovača, gdje je dejstvovala 5. i 15. brigada 8. divizije, drugi sektor Plješevica — na kojem se nalazila 6. i 14. brigada 5. operativne zone i dijelovi 2. brigade 6. divizije i treći sektor Udbina—Gornji Lapac, Gračac—Gornji Lapac—Srb sa 1. i 9. brigadom 6. divizije.

Toga dana, 30. januara borbe je vodila 2. i 9. lička brigada, 15. kordunaška i 6. primorsko-goranska brigada. Deveta brigada odbila je tri uzastopna napada talijanske divizije »RE«, koji su bili podržani snažnom artiljerijskom vatrom i sa 4 tenka. Talijani su imali oko 20 mrtvih i oko 30 ranjenih.¹⁴⁸ Petnaesta brigada 8. divizije odbila je napad Nijemaca, koji su iz Bihaća pokušali da odbace naše snage južno od Bihaća. Šesta primorsko-goranska brigada, sa dva bataljona na osiguranju, izvršila je sa druga dva bataljona i jednim bataljonom 2. ličke brigade napad na oko 400 Talijana u s. Prijeboju. Napad, u kome su Talijani imali oko 30 mrtvih i ranjenih, a brigade 3 mrtva i 27 ranjenih, nije uspio. Neprijatelj je uporno i žilavo sa dva tenka branio ovaj komunikacijski čvor, koji se granao u pet pravaca, prema Otočcu, Plaškom, Slunju, Bihaću i Korenici.¹⁴⁹

U toku 31. januara odbijen je ponovni napad Talijana na položaje 1. brigade 6. divizije. Prateća četa 6. divizije uništila je tri neprijateljeva tenka od kojih je jedan zaplijenjen. Na odsjeku 2. brigade 6. divizije, kod Ljubova, neprijatelj je potisnuo delove brigade i zauzeo kotu 1005.¹⁵⁰ Na položajima, u rejonu Korenička Kapela, jedinice 14. primorsko-goranske brigade odbile su manje izviđačke dijelove 1. pješadijskog puka talijanske divizije »RE«, ali su oni nastavili napad noću, uz pomoć tenkova i artiljerijske vatre, prema Korenici. Kod Vratnika su ih dočekali štab i prištapske jedinice 14. primorsko-goranske brigade, bombama i jakom vatrom razbili i prisilili na povlačenje sa osjetnim gubicima.¹⁵¹ Šesta primorsko-goranska brigada upućena je u rejon Ljubova, gdje su se nalazila dva bataljona 2. ličke brigade, radi pojačanja odbrane na ovome pravcu, dok je jedan bataljon ostavljen kod Prijeboja. Peta brigada 8. divizije zauzela je položaje Drenovača, Željezna Glava, Hrastik, Vršak i Miletin Vrh, dok je njena 15. brigada povučena u s. Nebljusi, a potom radi sređivanja i pripreme u Lapačku dolinu, u s. Dnopolje i s. Birovača.¹⁵²

Ocjenjujući novonastalu situaciju, prodor Talijana preko Ljubova i napredovanje prema Korenici, Glavni štab Hrvatske je uputio, 31. januara 1943. godine, naređenje Štabu 1. korpusa, da radi sprečavanja neprijatelja ovlada Krbavskim poljem preduzme slijedeće mere: da se sa 6. primorsko-goranskom brigadom, koja je upućena prema Ljubavu, zatvori pravac Bunić—Korenica, a da 2. brigada 6. divizije, koja je branila Ljubovo, napada talijansku kolonu od oko 3.000 vojnika sleđa i tako spriječi prodor ka Udbini. U slučaju da Talijani prodru do

¹⁴⁸ Zbornik, tom 5, knj. 12, str. 286.

¹⁴⁹ Isto, knj. 13, str. 148.

¹⁵⁰ Isto, knj. 12, str. 286.

¹⁵¹ D.V. Matetić, *14. primorsko-goranska brigada*, str. 53.

¹⁵² Zbornik, tom 5, knj. 12, str. 311.

Korenice, 6. brigada bi se prebacila u rejon s. Frkašić, 14. brigada da krene u pravcu Gorskog kotara, 1. bataljon 4. brigade 8. divizije da se uputi u Kordun, a 2. brigada 6. divizije da se prebaci u rejon sela Kravica i Trnovac, tako da brigade budu koncentrisane i eventualno ostanu na tom terenu, sve s ciljem da se ne dozvoli okruženje naših snaga kod Korenice s napadom Talijana s pravca Vrhovina i Prijedora.

U slučaju da neprijatelj uđe u Bunić i krene ka zauzimanju Kravskog polja, 9. brigada 6. divizije sa Ploča bi se sa dva bataljona prebacila na Mazinski sektor i zajedno sa 1. brigadom napadala neprijatelja u Mazinu i štitila pravac Mazin—Lapac, a sa dva bataljona povlačila prema Udbini, i zatvorila pravac Udbina—Lapac na Kuku. U tom slučaju cijela 2. brigada 6. divizije ostala bi na sektoru Kravica, Trnovac, nastojeći da se tu i održi u sadejstvu sa ostalim jedinicama. Istim naredjenjem GŠH rečeno je da Štab 6. divizije sa dva bataljona 9. brigade bude u rejonu Mazina, Štab 1. korpusa u s. Ponor, a GŠH da se povlači u pravcu Kamenskog.¹⁵³

Narednog dana, februara borbu su vodile brigade 6. divizije. Poslije jake artiljerijsko-minobacačke vatre, Talijani su iz Mazina izveli napad, ali ih je odbio 4. bataljon 1. brigade, bez obostranih gubitaka. Kod 9. brigade Talijani su uspjeli da uz veće gubitke zauzmu rejon Troure. Na odsjeku 2. brigade, u rejonu Ljubovo, napadali su dijelovi srednje kolone talijanske divizije »RE« (oko 1.000 vojnika). Pušteni na blisko odstojanje pretrpjeli su gubitke od oko 25 mrtvih i oko 30 ranjenih. Poslije sređivanja i pristizanja pojačanja uspjeli su da zauzmu položaje 2. brigade. Osjetne gubitke pretrpio je bataljon »Ognjen Priča«, kojega su, pod zaštitom magle, uspeli zaobići. Istog dana borbu je vodio i 3. bataljon 2. brigade u rejonu Končarevog Kraja i Plitvičkog Ljeskovca. Talijani su imali 9. mrtvih, a zaplijenjena su 2 puškomitraljeza, 6 pušaka, 20 bombi i druga oprema.¹ Šesta primorsko-goranska brigada, u pokretu za Ljubovo, nalazila se u rejonu Debelo Brdo, a njen 4. bataljon povukao se ispred jačih talijanskih snaga od Prijeboja, zajedno sa 14. primorsko-goranskom brigadom na liniji Ponor — Maklovac — Donji Frkašić (5—8 km jugoistočno od Korenice). Prvi pješadijski puk talijanske divizije »RE« sa jednom četom tenkova i 2. lovačkom ustaškom bojnom ušao je u Korenicu.

Napadi neprijatelja nastavljeni su i u toku 2. februara. U odbrambenoj zoni 8. divizije, na lijevoj obali Une, dijelovi 7. SS divizije iz Bihaća vršili su nasilna izviđanja prema položajima divizije južno od Zavalje i Golubića. Na desnoj obali Une, u rejonu sela Ripač, borbu su vodile jedinice 7. banijske divizije. Borbena veza sa 7. divizijom održavana je preko Cazinskog terenskog bataljona, koji se nalazio u rejonu Mali i Veliki Račići (10 km jugoistočno od Bihaća). U slučaju da neprijatelj zauzme Ripački klanac (10 km jugoistočno od Bihaća, desna obala Une) stvorili bi se povoljni uslovi da preko Kulen Vakufa pređe Unu i uđe u Lapačku dolinu, što bi ugrozilo pozadinu jedinica 8. i 6. divizije. Razmotrivši ovu mogućnost, Štab 8. divizije pokrenuo

jf Zbornik, tom 5, knj. 11, str. 300.

Zbornik, tom 5, knj. 12, str. 286.

je svoju 15. brigadu sa odmora i uputio je u Kruge (20 km južno od Bihaća prema Lapcu) sa isturenim bataljonom u s. Nebljuse, radi organizacije odbrane i efikasnijeg manevra, ukoliko bi neprijatelj prešao Unu.¹⁵⁵

Na južnom dijelu Like 1. brigada 6. divizije vodila je borbu južno od Gornjeg Lapca sa talijanskim snagama koje su napadale od Mazina. U toj borbi, pored 10 mrtvih i oko 10 ranjenih, Talijani su izgubili i jedan tenk. Druga brigada 6. divizije, sa položaja na Ljubovu, zajedno sa 4. bataljonom 6. primorsko-goranske brigade, vodila je borbu sa talijanskim i ustaškim jedinicama koje su nastupale iz pravca Gospića. I pored toga što je neprijatelj imao veće gubitke, 2. brigada je morala napustiti ove položaje i povući se prema Krbavici (7 km jugozapadno od Korenice), jer je neprijatelj nastupao i iz Prijeboja i Babinog Potoka ka Korenici. Ove neprijateljeve snage spojile su se u rejonu sela Homoljac (između Korenice i Babinog Potoka). Sa pravca Babinog Potoka nastupali su dijelovi 74. pješadijskog puka talijanske divizije »Lombardia« sa četnicima, uz podršku 5 tenkova i 3 topa, a zadržale su ga dve čete 2. brigade. Deveta brigada zatvarala je pravce koji od Lovinca izводе ka Krbavskom polju. Zbog jačih neprijateljevih snaga brigada se poslije borbe morala povući bez gubitaka, dok je neprijatelj imao oko 15 mrtvih. U zoni odbrane 6. divizije dejstvovala su i tri bataljona Ličkog NOP odreda.¹⁵⁶

Prema jedinicama divizije »RE«, koje su napadale preko Ljubova, nalazila se i 6. primorsko-goranska brigada. Ona je dobila zadatak da napadne neprijatelja u rejonu Ljubova i razbije kolonu koja se kretala u pravcu Bunića. Napad je izveden 2. februara sa dva bataljona, 6. brigade ali zbog loše koordinacije dejstava sa 2. ličkom brigadom, nije uspio. Povukli su se sa 18 mrtvih i 17 teže ranjenih. Neprijatelj je imao 30 mrtvih i ranjenih.¹⁵⁷ Poslije ovog neuspjeha, a prema naredjenju Štaba 1. korpusa, 6. brigada se sa tri bataljona povukla prema Frkašiću (10 km jugoistočno od Korenice), a njen 4. bataljon, zajedno sa 2. ličkom brigadom povukao se prema Homoljcu na komunikaciji Korenica—Babin Potok.

Četrnaesta primorsko-goranska brigada, zajedno sa jednim bataljonom 2. ličke brigade i 1. bataljonom 4. kordunaške brigade, vodila je teške borbe sa dijelovima talijanske divizije »RE« za odbranu sela Bijelo Polje, Ponor i Frkašić, jer je neprijatelj težio da prodre ka Plješevici i Bijelim Potocima, gdje je bila smještena bolnica sa većim brojem ranjenika. Svi pokušaji su osujećeni upornom odbranom. Borba se nastavila i sutradan 3. februara. U višečasovnoj borbi neprijatelj je imao oko 50 mrtvih i ranjenih.

Pošto Talijani 2. i 3. februara nisu vršili pokret na pravcu Mazin—Gornji Lapac, to je Štab 6. divizije iskoristio i noću, 3. februara, izveo sa tri bataljona 1. brigade neuspjeli napad na dobro utvrđenog neprijatelja na Škorić Brdu (4 km sjeverno od Mazina), dok

¹⁵⁵ Zbornik, tom 5, knj. 12, str. 12. i 14.

¹⁵⁶ Zbornik, tom 5, knj. 11, str. 9. i 286.

¹⁵⁷ Zbornik, tom 5, knj. 13, str. 149.

se 9. brigada u borbi sa jačim neprijateljevim snagama morala povući i zazuzeti nove položaje južno od Udbine u s. Ondić, Mutilić i Visić.¹⁵⁸

Na drenovačkom sektoru, koji su držale jedinice 8. divizije, nije bilo većih promjena. Djelovi 7. SS divizije su i dalje vršili nasilna izviđanja južno od Bihaća, lijevom i desnom obalom Une, na koje je 5. brigada 8. divizije otvarala artiljerijsko-minobacačku vatru, ali zbog nedostatka granata i mina, bez većih rezultata. Istovremeno je neprijatelj (7. SS divizije) sa 11, aviona, sa Bihaćkog aerodroma, bombardovao položaje 5. brigade, a greškom i položaje svojih jedinica.¹⁵⁹

Sa ulaskom jedinica 74. pješadijskog puka divizije »Lombardia« sa oko 1.000 vojnika i 5 tenkova u Korenicu i Bunić znatno se smanjila slobodna teritorija Like. Svakog dana očekivao se napad iz Bihaća na drenovački sektor koji je držala 2. brigada 8. krodunaške divizije, dok su na ostalim pravcima stalno vršeni napadi s ciljem okruženja i uništenja jedinica NOVJ. U toku 4. februara Talijani su ovladali Udbinom i pokušali da ovladaju Krbavskim i Bijelim poljem, ali su sprečeni odbranom jedinica 2. ličke i 6. primorsko-goranske brigade. Za vrijeme jednodnevne borbe neprijatelj je imao oko 50 mrtvih i oko 65 ranjenih.¹⁶⁰ Na desnoj obali Une, južno od Bihaća, dijelovi 7. SS divizije i 369. legionarske divizije prošli su kroz Ripački klanac i pokušali iz rejonu s. Luke da uz podršku artiljerijsko-minobacačke vatre pređu Unu. Odbijeni su od jedinica 15. brigade 8. divizije uz gubitke od 10 mrtvih vojnika i 18 ubijenih konja. Bilo je to nasilno izviđanje sektora Drenovače, za napad koji je uslijedio sutradan 6. februara.¹⁶¹

Istog dana, 5. februara, borbu je vodila i 1. brigada 6. divizije na udbinskom sektoru sa oko 400 — 500 vojnika talijanske divizije »Sassari«. Poslije višečasovne borbe neprijatelj, koji je imao oko 90 mrtvih i ranjenih, nije uspio zauzeti položaje 1. brigade, koja je imala 3 mrtva i 7 ranjenih. I 2. brigada 6. divizije uspješno je odbijala napade neprijatelja, koji je nastupao ka Krbavskom polju sa pravca Ličkog Osika i Gornjeg i Donjeg Babinog Potoka.¹⁶²

Na suženoj slobodnoj teritoriji Like, čiji je prečnik bio, oko 25 km, pored jedinica koje su vodile svakodnevne odbrambene borbe nalazile su se vojnopoziadinske jedinice i ustanove, bolnice, narodno-slobodilački odbori, društveno-političke organizacije, narod i izbjeglice iz drugih krajeva. Sačuvati taj dio slobodne teritorije zahtijevao je još veće napore i veću upornost da se slomi udarna moć neprijatelja, ne dozvoli spajanje Nijemaca i Talijana pravcem Bihać—Lapac i stvore uslovi za protivnapad.

Sa dostignutih linija neprijatelj je 6. februara prešao u napad na sva tri odbrambena sektora — Drenovača, Plješevica, Lapac. Sa oko 1.500 vojnika jačine jednog puka, iz 7. SS divizije i 369. divizije, 5 tenkova, artiljerijom i minobacačima izvršio je snažan napad na

Zbornik, tom 5, knj. 12, str. 289.

VZ Isto, str. 25.

Zbornik, tom 5, knj. 13, str. 150. i 231.

" Isto, knj. 12, str. 312.

' Isto, knj. 13, str. 232.

Drenovaču, koju su držale 5. brigada i dio 15. brigade 8. divizije.¹⁶³ Nakon jake artiljerijsko-minobacačke vatre, koju su ukopani borci izdržali, uslijedio je napad sa pet tenkova. Borci su ih pustili na blisko odstojanje, a zatim osuli ručnim bombama i jakom puščano-mitralješkom vatrom. Neprijatelj je jurišao na svaki bataljon. Po nekoliko puta položaji su prelazili iz ruke u ruku. Nijedan bataljon nije popustio, bilo je to pravo borbeno sadejstvo između bataljona. Poslije višečasovne borbe neprijatelj je bio prisiljen na panično bjekstvo, pretrpjevši gubitke od oko 150 mrtvih i ranjenih. Zaplijenjena je pukovska zastava i jedan tenk od 13 tona sa topom 37 mm, 80 granata i druga ratna oprema. Bataljoni brigada imali su 14 mrtvih i 45 ranjenih.¹⁶⁵

Talijani, ustaše i četnici istog dana izvršili su napad i na položaje jedinica 6. ličke divizije, koja je tada imala 4.455 boraca i stariješina po spisku, od čega 3.277 u stroju (1.178 u rashodu, sa 2.596 pušaka, 34 teška i 122 puškomitraljeza i 15 lakih minobacača).¹⁶⁶ Njena 1. brigada (893 borca) vodila je tešku borbu sa oko 400 neprijateljevih vojnika koji su napadali u dvije kolone. Neprijatelj je pušten na blisko odstojanje i nanijeti su mu gubici od oko 25 mrtvih i oko 40 ranjenih, dok je brigada imala 1 mrtvog i 4 ranjena. I kod 2. brigade (1.243 borca) neprijatelj je, jačine oko 2.500 vojnika sa 5 tenkova, napadao prema Krbavici. Poslije višečasovne borbe neprijatelj je odbijen uz znatne gubitke u mrtvim i ranjenim. Na odseku odbrane 9. brigade (1.126 boraca), 31. i 32. ustaška bojna iz Udbine izvršile su napad prema Ondiću, uspjevši zauzeti Ivanov Vrh, ali su zaustavljene sa 6 mrtvih i više ranjenih. Nakon toga dva bataljona 9. brigade izvršila su smjenu 1. brigade na položajima Mazin—Lapac, dok su dva bataljona ostala na položajima Visuć—Ondić.¹⁶⁷ Na položaje 6. i 14. primorsko-goranske brigade 5. operativne zone, u rejonu Frkašić — Jošan, iz pravca Korenice neprijatelj nije vršio napad. Prema 1.500 četnika na liniji Knin—Gračac, nalazila su se dva bataljona Ličkog NOP odreda, a druga dva bataljona u rejonu s. Turjanski.

Narednih šest dana (od 7. do 12. februara na sektoru Drenovača (položaj 8. divizije) neprijatelj nije vršio napade, osim uzajamne izviđačke djelatnosti. To vrijeme 5. i 15. brigada 8. divizije, kao i druge, ostajući na svojim položajima, iskoristile su za pripreme, sređivanje i vojno-političku obuku. I na ostalim sektorima smanjeni su neprijateljevi

¹⁶³ Naredbom GŠ Hrvatske, od 8. februara 1943. godine, 5. brigada NOVH je za ranije iskazanu hrabrost i za uspjehe na Drenovači proglašena UDARNOM BRIGADOM, a 20. januara 1943. proglašena je UDARNOM i 15. brigada NOV Hrvatske. Nakon proglašenja 5. brigade UDARNOM sve brigade 8. kordunaške divizije nosile su naziv »UDARNA BRIGADA«.

Zaplijenjeni tenk na Drenovači do kraja rata nalazio se u sastavu Tenkovskog bataljona GS Hrvatske i sudjelovao u mnogim bitkama ove proslavljene tenkovske jedinice NOV Hrvatske. Poslije rata tenk je izložen na Kalemegdanskoj tvrđavi u Beogradu u Vojnom muzeju i kao nijemi svjedok mladim pokoljenjima Jugoslavije govori o velikim herojstvima boraca NOR-a Jugoslavije i o tome kako ni ovakve, a ni veće čelične grdosije okupatora i njegovih pomagača nisu mogle pokoriti narode Jugoslavije.

¹⁶⁵ Zbornik, tom 5, knj. 12, str. 312.

¹⁶⁶ Isto, str. 60.

¹⁶⁷ Zbornik, tom 5, knj. 12, dok. 89, str. 286.

napadi, osim na pojedinim pravcima. Tako su dva bataljona 9. brigade 6. divizije, koji su ostali na položajima u rejonu Ondić—Visuč (južno od Udbine) vodili borbu 7. februara sa oko 1.200 neprijateljevih vojnika iz grupe »Sassari«, podržani sa 4 tenka i 4 topa. Poslije viščasovne borbe neprijatelj se povukao sa 45 mrtvih i oko 50 ranjenih.¹⁶⁸ Četrnaesta primorsko-goranska brigada sa 1. bataljonom 6. primorsko-goranske brigade i ranjenicima 5. operativne zone bila je na istim položajima, u rejonu s. Frkašić, u pripremama za pokret u Gorski kotar, dok je 6. brigada bila na položajima prema s. Krbava.

Poslije neuspjeha Nijemaca na Drenovači i Talijana južno od Lapca, Talijani su težište svojih napada prenijeli na zauzimanje Krbavskog polja sa pravca Gospića i Korenice, gdje se nalazila 2. brigada 6. divizije, 6. primorsko-goranska brigada 5. operativne zone i dva bataljona Ličkog NOP odreda. U toku 9. februara 2. bataljon 6. brigade, postavivši zasjedu u rejonu sela Šalamunić, Bunić i Krbavica, na cesti Korenica — Lički Osik, uspio je sačekati grupu »Pederzani« iz divizije »RE« koja je pošla u pljačku i paljenje sela i nanijeti joj gubitke od oko 80 mrtvih i ranjenih, dok je bataljon imao 9 ranjenih. Borbu je vodio i 3. bataljon ove brigade u rejonu Končarev Kraj sa oko 1.000 talijanskih vojnika, koji su se kretali iz Babinog Potoka u pravcu Plitvičkog Ljeskovca.¹⁶⁹ I sljedećeg dana 2. brigada je vodila borbu sa Talijanima koji su pokušali da zauzmu Krbavicu uz jaku artiljerijsko—minobacačku vatru. Nakon žestoke borbe Talijani su bili prisiljeni da se sa oko 60 vojnika izbačenih iz stroja povuku na polazne položaje. Istovremeno, i 6. brigada 5. operativne zone vodila je borbu sa dijelovima divizije »RE« u rejonu sela Frkašić i Jošani, nanijevši im gubitke od oko 10 mrtvih i 20 ranjenih. U svakodnevnoj borbi, od 21. januara do 8. februara, samo 2. brigada 6. divizije izbacila je iz stroja oko 700 neprijateljevih vojnika (Talijana, ustaša i četnika), dok je brigada imala 21. mrtvog, 110 ranjenih i 9 nestalih boraca i starješina.¹⁷⁰

Radi efikasnijeg dejstva protiv neprijateljevih snaga, izvršenje novi raspored 9. brigade 6. divizije. Prema naređenju Štaba 6. divizije, njena dva bataljona (1. i 3. bataljon) upućeni su noću 10/11. februara u rejon Srednja Gora — Ploča, radi ugrožavanja neprijateljeve pozadine i saobraćaja na putu Udbina—Ploča, 2. bataljon prebačen je u Gračački kotar sa zadatkom da dejstvuje u pozadini neprijatelja i na komunikaciji Gračac—Bruvno, dok je 4. bataljon ostao u rejonu Udbine. Sa ovakvim rasporedom razvlačile su se neprijateljeve snage i stvarala nesigurnost u njegovoj pozadini. U toku 11. februara, oko 1.000 talijanskih vojnika pokušalo je prodor iz Mazina ka Gornjem Lapcu, ali su ga poslije šestočasovne borbe odbile jedinice 1. brigade 6. divizije. Neprijatelj je imao oko 70 mrtvih i oko 90 ranjenih vojnika, dok je 1. brigada imala 4 mrtva i 14 ranjenih.¹⁷¹ Istog dana, napadom iz pravca Korenice,

¹⁶⁸ Isto, str. 298.

¹⁶⁹ Zbornik, tom 5, knj. 13, str. 235.

¹⁷⁰ Isto, knj. 12, str. 296.

Zbornik, tom 5, knj. 13, str. 237 i 238.

dijelovi grupe »Pederzani« divizije »RE« uspjeli su odbaciti sa položaja jedinice 14. primorsko—goranske brigade i zauzeti Bjelopolje, dok je napad na s. Frkašić odbijen.

Najjači pritisak Talijani su i dalje ispoljavali na pravcu Mazin—Gornji Lapac. To su učinili 12. februara, kada je 1. brigada 6. divizije vodila jednodnevnu borbu, na ivici Mazinskih planina, sa oko 1.450 vojnika iz divizije »Sassari«, koji su bili podržani jakom artiljerijsko-minobacačkom vatrom i sa sedam aviona. Talijani su uspjeli zauzeti pojedine položaje brigade, sa gubicima od oko 70 mrtvih i oko 105 ranjenih, dok je 1. brigada imala 7 mrtvih i 37 ranjenih. Istog dana i jedan bataljon 9. brigade vodio je borbu kod Lovinca sa dijelovima 3. i 32. ustaške bojne, nanijevši im gubitke od oko 25 mrtvih i više ranjenih ustaša.

Kako je 14. primorsko-goranska brigada, prema naređenju Glavnog štaba Hrvatske, od 8. februara 1943. godine, bila u pokretu ka Drežnici (Gorski kotar), to su njene položaje u rejonu s. Frkašić zaposjeli (1. i 2. bataljon) 2. brigade 6. divizije. Četrnaesta brigada sa oko 100 nepokretnih ranjenika iz centralne bolnice u Bijelim Potocima krenula je pravcem: s. Ponor, s. Mihajlovac, s. Prijeboj, Plitvička Jezera, s. Poljanak, s. Močila, s. Tobolić, s. Kunić, preko vrha Kapele u Drežnicu. Poslije sedam dana marša brigada je sa ranjenicima po snijegu, zimi, uz velike napore uspješno stigla u mjesto odredišta i time izišla iz operativne komande 1. korpusa NOV Hrvatske.¹⁷² Šesta primorsko-goranska brigada ostala je i dalje pod operativnom komandom Štaba 1. korpusa i držala položaje od Frkašića preko Glavice do Jošana, prema Krbavi i Udbini.

Napadajući na pravcu Mazin—Gornji Lapac, talijanske snage, sastava: 2. bataljon 151. puka, 2. bataljon 152. puka, 73. i 44. bataljon Crnih košulja, 1. i 4. eskadron tenkova i jedna četa bersaljera, pod komandom štaba divizije »Sassari«,¹⁷³ uspjele su da u toku 13. februara odbace jedinice 1. brigade 6. divizije i uđu u Gornji Lapac. Istog dana i oko 300—400 četnika ušli su u Srb. Zbog novonastale situacije, ulaskom neprijatelja u Gornji Lapac, 9. brigadi 6. divizije je naređeno da se sa tri bataljona prebaci prema Gornjem Lapcu, gdje se nalazila i 1. brigada iste divizije, a Štab 8. divizije je, prema naređenju Glavnog štaba Hrvatske i Štaba 1. korpusa, uputio usiljenim maršem 15. brigadu u Lapačko polje (s. Dnopolje) da uspostavi vezu sa 1. brigadom 6. divizije. Peta brigada 8. divizije je sa jednim bataljonom ostala na Drenovači, dva bataljona su zadržana kao rezerva Glavnog štaba Hrvatske u rejonu Pirovište, a jedan bataljon kod s. Kruge, južno od Nebljusa. Druga brigada 6. divizije i 6. primorsko-goranska brigada ostale su na svojim položajima, braneći Krbavsko polje i prodor neprijatelja ka Plješevici.¹⁷⁴ Zamisao GŠH je bila da se sa jačim snagama, koncentrisanim kod Gornjeg Lapca, ne dozvoli prodor

¹⁷² V.D. Matetić, *14. primorsko-goranska brigada*, str. 55.

¹⁷³ Zbornik, tom 5, knj. 12, str. 399.

¹⁷⁴ Isto, str. 314 i knj. 13, str. 239.

Talijana ka Bihaću i spajanje sa Nijemcima i izvrše pripreme za napad na Talijane u Gornjem Lapcu.

Po zauzimanju Gornjeg Lapca neprijatelj je preduzeo napade i iz pravca Kulen Vakufa i Udbine s ciljem da ovlada komunikacijom Kulen Vakuf—G. Lapac—Udbina, radi spajanja sa dijelovima 7. SS divizije i da stvori bolju osnovicu za napad. Iz pravca Bihaća Nijemci su tukli artiljerijsko—minobacačkom vatrom položaje 5. brigade 8. divizije na sektoru Drenovače, a u toku 14. februara iz Kulen Vakufa je oko 200 Nijemaca prešlo Unu i zauzelo selo Kalati. Ove neprijateljeve snage, napadom jednog bataljona 5. brigade, vraćene su nazad preko Une. Istog dana, 15. brigada 8. divizije (koja je privremeno stavljena pod komandu Štaba 6. divizije) vodila je borbu sa italijanskim jedinicama, koje su iz Gornjeg Lapca vršile ispad u s. Baričevac i s. Vojvodići, radi pljačke i paljenja kuća. U toku višerasovne oštre borbe brigada ih je protjerala i nanijela im gubitke od oko 40 mrtvih i ranjenih, a sama je imala 8 mrtvih i 15 ranjenih. Zaplijenjena su 2 puškomitraljeza, 2 mala minobacača sa 20 mina i nekoliko sanduka municije.¹⁷⁵

Istovremeno, i 1. brigada 6. divizije vodila je borbu sa talijanskim jedinicama na komunikaciji Gornji Lapac—Kulen Vakuf i sa četnicima kod Martin Broda. Naime, brigada je bila spremna da spriječi prodor neprijatelja iz Gornjeg ka Donjem Lapcu. Međutim, neprijatelj nije krenuo ka Donjem Lapcu, već je jedna kolona jačine oko 2.500 vojnika 151. pješadijskog puka, dijelova 152. pješadijskog puka divizije »Sassari«, dijelova divizija »Zara« i divizije »Bergamo«, krenula prema Kulen Vakufu. Ovoj koloni je postavljena zasjeda, ali umjesto nje naišao je jedan neprijateljev kamion sa Nijemcima iz pravca Kulen—Vakufa. Kamion je zapaljen, sa oko 400 topovskih granata, 2 vojnika su ubijena, a trojica uspjela pobjeći. Poslije kamiona, koji je vjerovatno imao izviđačku ulogu, naišla je kolona od oko 200 vojnika iz 7. SS divizije^ također iz pravca Kulen—Vakufa, koju je dočekao i vratio nazad 1. bataljon 1. brigade 6. divizije. Istoga dana, 3. bataljon 1. brigade vodio je borbu sa oko 500—700 četnika, u rejonu Martin Broda, koji su imali 7 mrtvih i oko 10 ranjenih, a bataljon je imao 3 mrtva i 3 ranjena.¹⁷⁶

Iz Udbine je neprijatelj pokušao prodor ka Gornjem Lapcu. Bila je to jedna kolona od oko dvije hiljade Talijana i ustaša (dva bataljona 2. pješadijskog puka divizije »RE« i 34. ustaška bojna) sa pet tenkova i artiljerijsko-minobacačkom podrškom. Njihov pokret zaustavio je jedan bataljon 9. brigade 6. divizije, te su se sa gubicima od 16 Talijana i 10 mrtvih ustaša, te 25 ranjenih morali vratiti na polazne položaje.¹⁷⁷

Upornost neprijatelja da ovlada Lapačkom dolinom, tim posljednjim dijelom slobodne teritorije, gdje se nalazila pojedina baza za snabdijevanje jedinice 1. korpusa, nastavljena je i u toku 15. februara. Toga dana prvi bataljoni 5. i 15. brigade 8. divizije vodili su borbu u s. Boričevac (kod G. Lapca) sa 2. bataljonom 151. pješadijskog puka

¹⁷⁵ Zbornik, tom 5, knj. 12, str. 315.

¹⁷⁶ Zbornik, tom 5, knj. 13, str. 240.

¹⁷⁷ Zbornik, tom 5, knj. 12, str. 299.

talijanske divizije »Sassari«, koji je krenuo iz Kulen—Vakufa prema Gornjem Lapcu. Borba se vodila do slijedećeg dana ujutro. Neprijateljeve snage su razbijene, ali učinak, zbog podrške tenkova, nije bio veliki, te se neprijatelj zadržao u istom selu, gdje je imao 28 mrtvih i oko 94 ranjena vojnika, dok su bataljoni imali 1 mrtvog i 12 ranjenih. Zaplijenjena su 2 brdska topa sa 72 granate, 20 pušaka, 200 ručnih bombi, 7.000 metaka, 50 mina za teške minobacače i druga oprema.¹⁷⁸

Istog dana borbu je vodila i 1. brigada 6. divizije sa oko 1.000 vojnika divizije »Sassari« koji su nastupali iz Kulen-Vakufa prema Gornjem Lapcu. Neprijatelj je bio razbijen, i imao je oko 30 mrtvih i 40 ranjenih. Sa više gubitaka prošlo je pojačanje iz Gornjeg Lapca upućeno koloni iz Kulen-Vakufa. I 3. bataljon 1. brigade i 2. udarni bataljon Ličkog NOP odreda, odbili su pokušaje napada četnika iz Srba. Deveta brigada vodila je borbu sa oko 2.000 Talijana i ustaša iz Gornjeg Lapca i Udbine, koji su uz podršku tenkova uspjeli zauzeti Donji Lapac 15. februara, sa gubicima od oko 45 mrtvih i 50 ranjenih.¹⁷⁹ Tako je u toku jednodnevne opšte borbe neprijatelj uspio da sa snagama iz Gornjeg Lapca, Kulen-Vakufa i Udbine ovlada dijelom Lapačke doline. Druga brigada 6. divizije kontrolisala je Krbavsko polje, kao i 6. primorsko-goranska brigada, dok je jedan bataljon 2. brigade vodio borbu s neprijateljevim snagama na putu Udbine—Gornji Lapac.¹⁸⁰

U toku 16. i 17. februara neprijatelj nije preduzimao napade. U rejonu Gornjeg Lapca i Kuka (jugozapadno od Gornjeg Lapca) napadale su ga jedinice 1. i 9. brigade 6. divizije i jedan bataljon 6. primorsko-goranske brigade. U tim borbama neprijatelj je imao oko 85 mrtvih i preko 80 ranjenih, a jedinice brigada 3. mrtva i 11 ranjenih boraca i starješina.

Po zauzimanju dijela Lapačke doline, Talijani su u Gornjem i Donjem Lapcu koncentrisali svoje jače snage, sastava: 16. bersaljerski bataljon, 26. bataljon crnih košulja, 2. bataljon 151. pješadijskog puka divizije »Sassari« i 3. bataljon 25. pješadijskog puka divizije »Bergamo«, ukupno četiri bataljona sa artiljerijom i tenkovima.¹⁸¹ Oko ovih neprijateljevih snaga našla se 8. kordunaška divizija sa 5. i 15. brigadom i 6. lička divizija sa 1. i 9. brigadom. Da bi spriječio širenje neprijateljeve ofanzive, Glavni štab Hrvatske izdao je naređenje Štabu 1. korpusa da raspoloživim snagama napadne, razbije i uništi neprijateljeve snage u Gornjem Lapcu. U vezi s tim naređenjem, Štab 1. korpusa je odlučio da se napad izvede 18. februara sa početkom u 5 sati ujutro. Prema zapovijesti Štaba 1. korpusa, od 17. februara 1943. godine,¹⁸² za napad su određene dvije navedene brigade 6. divizije i 15. brigade 8. divizije, dok je 5. brigada 8. divizije bila u korpusnoj rezervi.

Teškoće pri izvršenju ovoga zadatka javile su se već u samom početku. Prije svega, snijeg koji je padao prethodnih dana otežavao je pokret jedinica. Noću se temperatura spustila i do minus 20 stepeni.

¹⁷⁸ Isto, str. 315.

¹⁷⁹ Isto, str. 291.

Zbornik, tom 5, knj. 13, str. 242.

¹⁸¹ Isto, str. 180.

¹⁸² Isto.

Mnogi borci bili su gotovo bosí, neki čak samo s običnim krpama i vunenim čarapama na nogama. Zbog toga neke jedinice nisu stigle u određeno vrijeme na polazne položaje za napad. Bilo je dosta i promrzlih boraca, a i ishrana je bila slaba i neredovna. Umjesto u 5 sati, kako je bilo naređeno, napad je počeo u 7 sati. Do 11 sati jedinice su pokušale da probiju i osvoje utvrđene neprijateljeve položaje, ali u tome nisu uspijevale, jer se brisani prostor, zbog dubokog snijega nije mogao savladati, a, osim toga, talijanska artiljerija iz Mazina i avioni načinili su pravi vatreni zastor oko svojih opkoljenih snaga u Gornjem Lapcu.

Oko 11 sati, 18. februara Talijani su pokušali da se probiju prema Mazinu, gdje su se nalazile njihove jedinice za osiguranje komunikacije. Tri kilometra južno od Gornjeg Lapca došlo je do žestokog okršaja. Naime, u momentu povlačenja napad su izvršile jedinice 15. brigade, a put za Mazin presjekle su jedinice 9. brigade, tako da je ova neprijateljeva kolona razbijena na dva dijela. Začelje se uspjelo vratiti u Gornji Lapac, a prednji dio produžio u pravcu Mazina.

Poslije podne, Štab 6. divizije uputio je Talijanima poziv za predaju, no kako su se oni nadali pomoći od Mazina i Udbine, na taj poziv nisu ni odgovorili.

U toku noći 18/19. februara 15. brigadu 8. divizije su smijenile 1. lička i 5. kordunaška brigada. Te dvije brigade su ponovile napad s ciljem da neprijatelja potisnu iz prvih spoljnih kuća u Gornjem Lapcu i da zauzmu povoljnije položaje i utvrđenja za daljni napad. Međutim, ni taj napad, zbog navedenih poteškoća, nije uspio. S ozbirom na to da opkoljeni Talijani nisu imali rezerve hrane, odlučeno je da se drže u blokadi i na taj način prisile na predaju. Blokadu su preuzeli bataljoni 9. ličke i 15. kordunaške brigade. Peta kordunaška brigada prebačena je na osiguranje prema Kulen-Vakufu, a 1. lička brigada prema Mazinu i Srbu. Kada im je nestalo hrane, Talijani su hranili svoje konje i mazge granjem posječenih bukava, a za sebe su klali iznemogle konje. Sem toga, preko cijelog dana avioni su im bacali vreće sa hranom i ćebadima, koje su padale i na položaje jedinica brigada.

Iznad položaja brigada, koje su držale opkoljenog neprijatelja, pojavili su se 21. februara 1943. rano ujutro, neprijateljevi avioni, a i dalekometna artiljerija iz Mazina počela je da tuče položaje oko Gornjeg Lapca. U 8 sati izbili su s pravca Mazina prema Gornjem Lapcu dva bataljona 1. pješadijskog puka divizije »RE«, 15. bataljon »M«, četa tenkova, baterija topova i četnici iz sastava Dinarske četničke divizije.

Pošto se pomoć iz Mazina probila kroz položaje ličkih jedinica na osiguranju, to su se, oko 9 sati ujutro, spojili sa svojim opkoljenim snagama u Gornjem Lapcu. Odmah poslije toga počelo je njihovo izvlačenje prema Mazinu. Na kolonu u pokretu prvi je otvorio vatru brdski divizion 8. divizije. Oko 10 sati i jedinice 15. brigade u sadejstvu sa 1. i 9. ličkom brigadom preduzele su napad na Gornji Lapac. Međutim, svi pokušaji brigada da dezorganizuju talijansko izvlačenje nisu dali veće uspjehe. Zbog visokog snijega, manevarska moć jedinica

bila je slaba, a neprijateljeva zaštitnica je, pored dobre artiljerijske i aviopodrške, imala u svome sastavu i nekoliko lakih tenkova.

Istoga dana, oko 14 sati, neprijatelj je pokušao i iz Kulen-Vakufa da se sa jednom bojnom vojnika spoji, preko s. Boričevac, sa opkoljenim Talijanima u Gornjem Lapcu. Taj pokušaj spriječile su 5. i 15. brigada 8. divizije, pa se u paničnom bijegu vratio nazad u Kulen-Vakuf.

Sat kasnije, poslije četiri dana borbe, naše jedinice ušle su u Gornji Lapac. U njemu više nije bilo talijanskih vojnika. Pored puta bili su razbacani šljemovi, oko rovova je tinjala vatra, a naokolo su se vidjeli leševi, konji i mazge. U borbama za oslobođenje grada neprijatelj je imao oko hiljadu mrtvih i ranjenih vojnika, a zaplijenjeno je: 5 ispravnih kamiona, 1 luksuzni auto, 23 motocikla i trokolice, 2 tenka, 3 topa sa 794 granata, oko 1000 mina za minobacače, oko 100 pušaka sa oko 1.000 metaka, 4 teška mitraljeza, 6 radiostanica, oko 1.500 ručnih bombi, oko 1.000 šatorskih krila, 86 mazgi i druge ratne opreme. Uništena su 24 kamiona, 6 motocikala i ubijeno oko 80 konja i mazgi.¹⁸³

Od 22. do 28. februara raspored jedinica 8. divizije bio je: 5. brigada nalazila se na položajima na lijevoj obali Une radi zaštite lapačke doline od pravca Kulen Vakufa, 15. brigada nalazila se u širem rejonu Donjeg Lapca, a 1. bataljon 4. brigade nalazio se na Kordunu. Pod komandu Štaba 8. divizije stavljena je 6. primorsko-goranska brigada. Tih dana kroz lapačku dolinu prolazile su svakodnevno kolone izbjeglica koje su se vraćale iz pravca od Livna i Drvara na Kordun i Baniju. Od gladi, patnji, nespavanja i stalne opasnosti sa zemlje i iz vazduha, narod je bio na izmaku snage. Borci i starješine 15. brigade i prištapskih jedinica 8. divizije odvajali su i posljednje zalogaje hrane i dijelili iznemogloj djeci, ženama i starcima. Kada su se izbjeglice malo okrijepile i odmorile, borci su nosili nejaku djecu više kilometara prema Korenici, u kojoj su ih NO odbori prihvatili i pomogli da se prebace dalje na Kordun i Baniju.

Prikazi viđeni pri prolazu izbjeglica pored jedinica 8. divizije ostavili su dubok utisak na borce i starješine. Gotovo svaki od njih ugledao je nekog svog ili se sjetio svoje majke, oca i rodbine koji su poginuli, pored Korane i Kupe, te na obroncima Petrove gore. Te patnje naroda izazivale su ogorčenje boraca, podstrek na nemilosrdnu borbu protiv okupatora i njihovih slugu. Oslobođenjem Gornjeg Lapca i razbijanjem talijansko-četničke grupacije praktično je završena neprijateljeva operacija »Vajs 1« i na teritoriji Hrvatske.

I brigade 6. ličke divizije do kraja, februara 1943. godine nisu imale borbi, osim 9. brigade, koja je 23. februara vodila borbu u rejonu s. Ploče (12. km južno od Udbine) sa četiri satnije ustaša i jednim bataljonom Talijana. U toj borbi ustaše i Talijani imali su oko 20 mrtvih i više ranjenih, zaplijenjene su 4 puške, 25 ručnih bombi i druga oprema. Jedinice brigade imale su 3 mrtva i 2 lakše ranjena. Prva brigada 6. divizije bila je na pripremi i sređivanju južno od Gornjeg Lapca prema Mazinu, a 2. brigada 6. divizije sa dva bataljona na cesti Bruvno—Gra-

¹⁸³ Zbornik, tom 5, knj. 12, str. 292-293; 300-301; 317-319.

čac (neprijatelj je napustio Bruvno 25. februara), jedan bataljon se nalazio u Crnoj Vlasti, a jedan u selu Turjanski.⁴

Nakon povlačenja 8. divizije sa teritorije Korduna i sa početkom borbi u Lici, iz rejona Poljanak, na Kordun se, 29. januara, prema naređenju Štaba 1. korpusa vratio Kordunaški NOP odred sa tri bataljona. Poslije nekoliko dana formiran je i 4. bataljon, tako da je kordunaški NOP odred u svome sastavu imao četiri bataljona sa oko 900 boraca, 14 puškomitraljeza i 700 pušaka (komandant odreda Mihajlo Blažević, politički komesar Milić Dejanović). Neprijatelj je nakon odlaska 7. SS divizije prema Bosni, na teritoriju Korduna, ostavio ustaško-domobranske jedinice: u selima Bučici, Lasinji, Topu-skom, Vukmaniću, Tušiloviću, Krnjaku i Slunju, jačine od satnije do puka u svakom mjestu. Sa jačim snagama vršio je ispade u selu radi pljačke i paljenja, te saobraćao glavnim komunikacijama i vršio opravku porušenih mostova, pruga i oštećenih dijelova puteva.

Radi ometanja neprijateljevog saobraćaja i napada na njegove manje jedinice, Štab 1. kordunaškog NOP odreda je sa svoja četiri bataljona, rasporedom po četama, pokrio cijelu teritoriju, uključujući i teritoriju Plaškoga. Do kraja februara jedinice 1. kordunaškog NOP odreda ubile su oko 130 i ranile više neprijateljevih vojnika, uništile 6 kamiona i 2 vagona, zaplijenile 3 puškomitraljeza, 2 automata, 75 pušaka i diverzijama uništavale mostove, prugu i PT saobraćaj. Svojim aktivnim dejstvima prisilili su ustaše i domobrane da napuste Krnjak i Tušilović, pa je veći dio Korduna bio ponovo oslobođen.¹⁸⁵

Za postignute uspjehe, za vrijeme četvrte neprijateljeve ofanzive, odred je pohvaljen naredbom Štaba 1. korpusa NOVH od 7. marta 1943. godine u kojoj se kaže:

»Partizanski odred Korduna pokazao se u svim borbama na dostojnoj visini čisteći svoj teritorij od mrskih okupatora i izdajnika našeg naroda, ustaša i četnika. Partizanski odred Korduna za vrijeme tih bojeva organizaciono se je učvrstio i pojačao, kako brojčano, tako i oružjem«.

Teritorija Banije je, poslije odlaska 7. divizije i Banijskog partizan-skog odreda preko rijeke Une u Bosnu, ostala bez partizanskih jedinica. Odred, koji se ispred neprijatelja, vodeći borbe, povlačio sve do sela Drinića (jugoistočno od Bosanskog Petrovca), vratio se prema naređe-nju Vrhovnog štaba, 22. februara 1943. godine u Baniju. Sa odredom se u Baniju vratio i izvjestan broj ljudi, žena i djece izbjeglih ispred ofanzive u Bosnu.

Neposredno po dolasku u Baniju odred je sa svoja tri bataljona izveo prvu veću akciju. U dogovoru sa zapovjednikom 1. satnije 1. domobranske bojne (Zdenko Saršon), koja se nalazila u selu Hajtiću, 7 km južno od Gline noću 26/27. februara izvršio napad i tom prilikom zarobio 70 domobrana, 2 oficira i 1 vodnika, 10 domobrana je poginulo, a ostali su pobjegli. Satnik Saršon je ostao u partizanima (penzionisan je kao pukovnik JNA). Zaplijenjena su 2 laka minobacača, 1 teški i 4

⁴* Zbornik, tom 5, knj. 13, str. 248-249.

¹⁸⁵ Zbornik, tom 5, knj. 12, str. 85, 86 i knj. 13, str. 11.

puškomitraljeza, 5 automata, 53 puške, 1 sanduk ručnih bombi, oko 20.000 metaka i druga ratna oprema.

Poslije ove uspješne akcije, Štab Banijskog NOP odreda (komandant Đuro Bakrač, politički komesar Dragutin Stojaković) izvršio je raspored bataljona: 1. bataljon pokrio je sektor glinskog kotara, 2. bataljon dvorskog kotara i 3. bataljon petrinjskog i kostajničkog kotara, radi odmora, sređivanja i popune novim borcima. Za vrijeme četvrte ofanzive odred je imao 19 mrtvih i 24 ranjena borca i starješina.¹⁸⁶

Nakon uspješnih akcija, zajedno sa 13. proleterskom brigadom u Žumberku, pod komandom Štaba 2. operativne zone Hrvatske, u Kordun se 17. februara vratila i 4. brigada 8. kordunaške divizije. Bila je to tada najjača brigada 8. divizije sa 1.313 boraca i starješina, dobro obučena i naoružana sa 14 teških i 50 puškomitraljeza, 860 pušaka, 1 teškim i 4 laka minobacača.

Odmah po dolasku na Kordun, Glavni štab Hrvatske je uputio brigadu u pravcu Plaškoga, gdje je 26. februara izvršila napad na oko 100 četnika u selima Tuk i Plavča Draga i tom prilikom zarobila 35 neprijateljevih vojnika (Talijana, ustaša, domobrana, žandara i četnika). Talijani su zamjenjeni za zarobljene partizane. Krajem februara Talijani su napustili Dubrave, Tounj i Košare (na pruži Ogulin—Karlovac), a zamijenile su ih domobranske jedinice. U Plaškom se tada nalazilo oko 450 Talijana 121. pješadijskog puka divizije »Lombardia« i oko 300 četnika, a ustaše, domobrani i četnici držali su komunikaciju Plaški—¹⁸⁷Blata—Ličke Jesenice—Saborski sa posadama u istoimenim mjestima.

Za vrijeme od 68 dana, od 25. decembra 1942. do 3. marta 1943. godine, koliko je bila van sastava svoje divizije, 4. brigada 8. divizije je zarobila 369 i ubila 443 neprijateljeva vojnika (Nijemaca, Talijana, ustaša, domobrana, žandara i četnika), a brigada je imala 40 mrtvih i 120 ranjenih boraca i starješina. Zaplijenjeno je 266 pušaka, 6 teških i 9 puškomitraljeza, 2 automata, 3 laka minobacača, 100 sanduka granata, oko 50.000 metaka, 25 konja sa novim samarima i druga oprema. Uništeno je 7.750 metara pruge i TT saobraćaja, 2 mosta, 3 kompletna voza sa lokomotivama, među kojima 31 vagon-cisterna sa naftom, 1 vagon topovske municije, 2 blindirana vagona, a 3 vagona duvana i 2 vagona očišćenih kokošiju (koje su transportovane za Italiju), podijeljeno narodu Kamanja kod Ozlja, ili ukupno uništeno je 150 vagona sa 3 lokomotive.¹

Zaključak o borbama u četvrtoj neprijateljevoj ofanzivi u Baniji, Kordunu i Lici

Prema toku razvoja i završetka borbenih dejstava u Baniji, Kordunu i Lici, u toku četvrte neprijateljeve ofanzive, vidi se da i pored

¹⁸⁶ Zbornik, tom 5, knj. 12, str. 255 i 282.

¹⁸⁷ Zbornik, tom 5, knj. 13, str. 7.

¹⁸⁸ Isto, str. 179.

velike nadmoćnosti i posebnih priprema neprijatelj nije uspio da ostvari svoj plan — razdvajanja, okruženja i uništenja partizanskih jedinica 1. korpusa Hrvatske i 1. bosanskog korpusa, osim što su bile prisiljene da za kratko vrijeme napuste dio slobodne teritorije. Razlog je što je umjesto 20. januara, kako je planirao, u Bihać ušao tek 29. januara, poslije desetodnevnih borbi, a umjesto da se spoji drugog dana, 21. januara, sa svojim snagama, koje su nastupale iz pravca Sanskog Mosta, spojili su se tek 8. februara, ili poslije 20 dana, a sa Talijanima 13. februara, odnosno 24 dana od početka ofanzive.

Na taj način, ne samo što Nijemci i Talijani nisu postigli postavljeni cilj okruženja i uništenja naših snaga, nego su jedinice 1. korpusa Hrvatske i 1. bosanskog korpusa svojim borbenim dejstvima stvorili potrebno vrijeme za pripremu i uspješno dejstvo Operativne grupe Vrhovnog štaba NOV i POJ u prodoru prema istoku.

U okviru Hrvatske, jedinice 1. korpusa NOV Hrvatske uspjele su sačuvati mali dio slobodne teritorije u Lapačkoj dolini i time stvoriti uslove za prelaz u protivofanzivu. Ta slobodna teritorija, gdje neprijatelj nije došao, omogućila je zbrinjavanje ranjenika, velikog broja izbjeglog naroda, rad CK KPH, Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske i drugih društveno-političkih organizacija, te vojno pozadinskih i civilnih ustanova, a što je najvažnije, sa pobjedom nad Talijanima u Gornjem Lapcu, i za brz prelaz u protivofanzivu u Gackoj dolini, oslobođenjem Otočca, pomoć Dalmaciji i Baniji, odakle je otišla 9. i 7. divizija u sastav Operativne grupe Vrhovnog štaba, te formiranje u aprilu 1943. godine 13. primorsko-goranske divizije i to sve u vrijeme žestokih borbi na Neretvi i Sutjesci, što je uz borbe ostalih jedinica GŠH doprinijelo da se nijedna neprijateljeva jedinica sa teritorije Hrvatske nije mogla uputiti prema Operativnoj grupi Vrhovnog štaba.

U odnosu na tok borbenih dejstava uočava se da je težište borbe bilo na kordunskom pravcu, gdje je neprijatelj napadao sa najjačom 7. SS divizijom, koja je imala i glavni zadatak da zajedno sa 717. divizijom, iz pravca Sanski Most, razdvoji slobodnu teritoriju i uništi glavninu NOVJ. Banijska 7. divizija vodila je borbu sa 369. divizijom, od njenog dolaska u Baniju, pa[^]i uoči i u toku ofanzive, što znači da je bila na položaju, u dodiru s neprijateljem i da nije bila iznenađena. Slično je bilo i sa 6. ličkom divizijom, koja je bila u borbi s talijanskim, ustaškim i četničkim jedinicama, koje su angažovane u četvrtoj ofanzivi, te iako ni Štab 6. divizije nije bio ranije obavješten o početku ofanzive, bio je u boljoj situaciji od 8. divizije.

Za razliku od ove dvije divizije, 8. kordunaška divizija našla se uoči ofanzive u borbi sa Talijanima, ustašama i četnicima kod Ličkih Jesenica i Saborskog, ili 60 km udaljena od Karlovca, a uoči neprijateljevog napada iz Karlovca, 19. januara 1943. godine, njena 5. brigada bila je kod Vojnića (20 km od Karlovca), a 15. brigada 30 km od Karlovca na maršu iz rejona Saborskog, tako da Štab 8. divizije nije ranije bio obavješten o predstojećoj neprijateljevoj ofanzivi.

O tome se govori i u izvještaju Štaba 1. korpusa NOV Hrvatske, Glavnom štabu Hrvatske, od 14. marta 1943. godine, u kojem se, pored ostalog, kaže:

»Nama je već ranije bilo poznato da se neprijatelj sprema za opći napad.. 17. I 1943. u Karlovcu je stigla njemačka divizija SS »Princ Eugen«. Neprijatelj je vršio dugotrajnu koncentraciju »Vražje divizije« na Baniji i skretao našu pažnju na onu stranu, dok za cijelo to vrijeme u Karlovcu se je nalazio normalni neprijateljski garnizon.. Sa brзом koncentracijom njemačke SS divizije u Karlovcu mi smo se našli nespremni za otpor na Kordunu, jer su pred tim dvije brigade VIII divizije operisale na sektoru Saborski — Lič. Jesenica, a jedna brigada iste divizije upućena je u Žumberak. Kada je otpočelo neprijateljsko nadiranje od strane Karlovca, mi smo imali samo jednu brigadu na sektoru Tušilovića, dok se druga brigada VIII divizije nalazila na sektoru Slunja...«

Kada se govori o borbama u Kordunu i Lici, u istom se izvještaju, pored ostalog, kaže:

»Dok su se borbe na Kordunu vodile na manevarskom terenu i sa neprijateljem koji je umio vješto manevrisati i koji je nadirao i danju i noću ne dozvoljavajući nama ni sređivanje naših jedinica, organizacije naših položaja, ni odmora, dotle je u Lici stvar bila drugačija. U Lici su nadirali uglavnom Talijani potpomognuti sa četnicima i ustašama...«¹⁸⁹

Iz toga se ne vidi zašto Štab 1. korpusa, kada mu je već bilo poznato da neprijatelj sprema napad, nije na vrijeme obavijestio i uputio 8. diviziju prema Karlovcu. Može se uzeti u obzir da je jedan od razloga bio da će neprijatelj preduzeti ofanzivu u Baniji i u Žumberku. No, i pored toga 8. divizija, sa svoje dvije brigade i Kordunaškim NOP odredom, izvršila je svoj zadatak, kao i druge jedinice, koji im je postavio Vrhovni štab. Vrlo oprezno i sporo početno kretanje 7. SS divizije iz Karlovca olakšalo je 8. diviziji (bez jedne brigade) da organizuje odbranu i pod borbom postupno povlačenje, čime je zadržala neprijatelja 10 dana u njegovom nastupanju do Bihaća. Pitanje je kako bi njene snage prošle da se 7. SS divizija kretala taktikom »blickriga«.

Treba istaći da su se borci i starješine, u svim jedinicama 1. korpusa Hrvatske, dobro držali. Nije bilo samovoljnog napuštanja položaja, koji su se držali pod vrlo teškim uslovima, na zimi i snijegu i velikim hladnoćama. Škoro polugoli i polubosi, ne samo da su odbijali neprijateljeve napade, već prelazili i u protivnapade. U ovoj ofanzivi ni naša najmanja jedinica nije bila razbijena, niti je pala u ruke neprijatelja. Zaključujući svoj izvještaj GŠH, Stab 1. korpusa ističe daje komandni kadar stekao novo borbeno i rukovodeće iskustvo, nove forme borbe, novog neprijatelja, vjeru u sebe, upornost i izdržljivost.

Isto, str. 165-169.

Kritički osvrti na rad 8. divizije u četvrtoj neprijateljevoj ofanzivi, o njenoj neaktivnosti, neobavještenosti i nepripremljenosti i — Đure Kladarina, u knjizi *Slom 4. i5. ofanzive*, i P. Tomac, *4. neprijateljska ofanziva*, —suprotne su iznetom stanju i ne odgovaraju pravoj istini.

BORBE JEDINICA KORPUSA POSLIJE ČETVRTE NEPRIJATELJEVE OFANZIVE

Prestankom dejstva u četvrtoj ofanzivi u Hrvatskoj, 22. februara 1943. godine, neprijatelj se povukao uglavnom u prvobitne garnizone i na komunikacije, koje je držao i prije ofanzive. U Lici je to bila komunikacija od Knina: Zrmanja—Gračac—Lovinac—Medak—Gospić; Gospić—Karlobag (na moru), Gospić—Otočac; Otočac—Vrhovine—Plitvička jezera—Saborski—Ličke Jesenice—Plaški—Josipdol—Ogulin, te zapadnom granicom Korduna: Duga Resa—Karlovac, sa posadama i u unutrašnjosti Korduna u: Vagancu, Slunju, Cetingradu, Topuskom i Lasinji, a u Baniji komunikacija Glina—Petrinja—Sisak—Sunja —Kostajnica—Dvor na Uni, dolinom Une do Bihaća i u Cazinskoj krajini sa posadama u Cazinu i Velikoj Kladuši. Ove komunikacije i navedena mjesta na njima držale su talijanske, ustaške, domobranske, žandarmerijske i četničke jedinice.

Pretrpjevši vojnički i politički poraz u Lici, talijanske okupacione snage bile su prisiljene na pregrupisavanje prema Jadranskom moru i pored protesta Nijemaca. Divizija »Sassari« povlačila se iz zone Gračac—Zrmanja—Bender, koju je prepustila četnicima, a svoj garnizon zadržao samo u Kninu. Po istom planu Talijani će Gospić, Vrhovine i Otočac prepustiti ustašama i povući se na jadransku obalu u Senj i Karlobag. Pored talijanskih snaga znatno se, pred frontom 1. korpusa Hrvatske, smanjio i broj njemačkih snaga, koje su kretale za jedinicama Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba od Gornjeg-Vakufa prema dolini rijeke Neretve.

U vezi s ovakvom situacijom, Glavni štab Hrvatske procijenio je kako i na koji način najbolje sprovesti naređenje Vrhovnog štaba, kojim se od svih jedinica NOV i POJ traži da pređu u ofanzivna dejstva; kako pomoći Glavnoj operativnoj grupi koja i dalje podnosi najveći teret ofanzive i kakvim operacijama vezati za sebe što veći dio neprijateljevih snaga.

Na osnovu izvršene procjene položaja i mogućnosti svojih snaga i podataka o povlačenju Talijana (4. marta počelo je povlačenje divizije »Sassari« za Knin), -Glavni štab Hrvatske postavio je zadatak 1. korpusu Hrvatske da odmah preduzme ofanzivne operacije za stvaranje nove slobodne teritorije. Tako će već polovinom marta 1943. godine, nakon kratkog predaha, organizacionog učvršćenja i pripreme jedinica, početi opći napad protiv neprijateljevih garnizona na operativnoj teritoriji Korpusa. Da bi obezbijedio slobodnu teritoriju operacijskog prostora Korpusa, rad organa narodne vlasti, društveno-političkih organizacija i vojno pozadinskih jedinica i ustanova, Štab 1. korpusa se odlučio, prema naređenju GŠH, za borbena dejstva na odvojenim sektorima, na nivou divizija i partizanskih odreda sa težištem u Lici. Tako je, početkom marta 1943. godine, 6. lička divizija sa Ličkim NOP odredom bila na komunikaciji Zrmanja—Gračac—Gospić (Sv. Rok, Medak, Lovinac), 8. kordunaška divizija, bez 4. brigade, a sa 6 primorsko—goranskom brigadom na komunikaciji Korenica—Otočac i Perušić—Oto-

čac, 4. brigada 8. divizije i Kordunaški NOP odred u Kordunu sa orijentacijom na komunikaciji Ogulin—Generalski Stol i Banijski NOP odred u Baniji, sa težištem prema neprijatelju na komunikaciji Petrinja—Sunja—Kostajnica—Dvor na Uni.

Borbe u Lici i na sektoru Zrmanje

Prisustvo jedinica 6. divizije na komunikaciji Gračac—Gospić, u rejonu sela Ploča i Mogorić, prisililo je neprijatelja da preduzme napad radi njihovog odbacivanja. Napad je izvršen 1. marta 1943. godine sa oko hiljadu vojnika, podržanih sa deset tenkova iz talijanske divizije »RE«, sa tri kolone u pravcu sela Ploča i Mogorić gdje se nalazila 9. brigada 6. divizije. Zbog rastresitog rasporeda 9. brigade, Talijani su obezbijedili brzi prodor i potisnuli brigadu sa linije Mogorić—Vrebač. Neprijatelj se nije povukao, već je na dostignutoj liniji (Ploče—Mogorić) zanoćio i sutradan produžio napad. Na položaj je upućena i 1. brigada 6. divizije. Istovremeno, kada su Talijani otpočeli daljnje nastupanje od Mogorića prema Vrebcu krenula je i jedna kolona Talijana i ustaša iz Gospića prema s. Barlete, koju je zaustavila 9. brigada 6. divizije. Tada je izvršen napad na neprijatelja i u rejonu Mogorića i Vrebač, koji se pod pritiskom naših jedinica povukao u polaznu bazu. I trećeg dana Talijani i ustaše su pokušali prodor ka s. Barlete, ali su odbijeni za Gospić, čime je i ovaj dio Like bio ponovo oslobođen od neprijatelja. U ovoj trodnevnoj borbi neprijatelj je imao oko 120 mrtvih, više ranjenih i jednu satniju ustaša izbačenu iz stroja. Naše jedinice imale su 5 mrtvih, 20 ranjenih i 1 nestalog borca. Zaplijenjena su 2 tenka sa 4 mitraljeza, 5 teških i 13 puškomitraljeza, 95 pušaka sa oko 20.000 municija, i druga oprema.¹

Štab 1. korpusa upoznao je 7 marta Štab 6. divizije sa stanjem na južnom dijelu Like, gdje su se dijelovi divizije »Sassari« povukli iz Gračaca i na tom sektoru ostavili oko 400 četnika. Zbog njihove kolebljivosti i eventualnog prelaska u partizane, Štabu 6. divizije naređeno je da na taj sektor uputi bataljon »Marko Orešković« iz 1. brigade i da zajedno sa dva bataljona Ličkog NOP odreda, koji su se već tamo nalazili, stvara uslove za pridobijanje četnika i drugih simpatizera NOB. Ujedno je naređeno da se iz divizije povuku svi Dalmatinci, formira od njih četa i da pođu sa bataljonom »Marko Orešković«, zatim da se od njih i južno dalmatinskih jedinica formira jedna jedinica. Bio je to Sjevernodalmatinski NOP odred, koji je formiran krajem aprila 1943. od: primorske čete Sjevernodalmatinskog bataljona, Biogradskog partizanskog voda, grupe boraca iz Splitskog NOP odreda i novodošlih boraca iz Like i sjeverne Dalmacije. Komandant novoformiranog odreda bio je Šime Ivas, a politički komesar Ilija Radaković.¹⁹²

Od bataljona »Marko Orešković«, 2. udarnog i 4. bataljona Ličkog NOP odreda formirana je grupa bataljona, sa oko 540 boraca, na čelu

¹⁹¹ Zbornik, tom 5, knj. 13, str. 18, 249 i 252.

¹⁹² Isto, str. 72.

sa operativnim štabom za sektor Zrmanja. Operativni štab sačinjavali su: komandant Stevan Opsenica, operativni oficir, 6. divizije, politički komesar Ilija Radaković, politički komesar Sjevernodalmatinskog NO-PO, a članovi: Tomica J. Popović, komandant Ličkog NOP odreda, Vlado Maričić, zamjenik političkog komesara Ličkog NOP odreda i Miloš Uzelac, oficir pri štabu Ličkog NOP odreda.

Zadatak ove grupe bio je čišćenje teritorije, od četnika, sjeverozapadno od Knina, proširenje slobodne teritorije, formiranje novih jedinica od zarobljenih i dobrovoljno prijavljenih ljudi u NOV, prekid neprijateljevog saobraćaja rušenjem bandera i vijadukta na pruzi Gračac—Knin. Pred grupom bataljona nalazile su se dvije četničke brigade sa po četiri bataljona, odnosno svaka brigada sa oko 700—800 četnika, koje su vršile koncentraciju za napad na sektoru Zrmanja—Rastićevo. Jedna brigada iz Dinarske četničke divizije imala je zadatak da zauzme položaje Debelo Brdo, Grlo, Ljubina Poljana, Poštak, Konjska Glava i Crni Vrh i da se poveže sa strmcem, dok je druga brigada, koju su sačinjavali četnici iz Donjeg i Gornjeg Ervenika, Žegara, Krupe, Turovca i Gračaca, imala zadatak da napada lijevo od Debelog Brda pravcem Velebit — Gračac.

Grupa bataljona, pod rukovodstvom Operativnog štaba, vodila je skoro svakodnevno borbu sa četnicima, u navedenim rejonima, ali bez većih rezultata. Četnici su bili na svome terenu, sa dobrom izviđačkom i vojnoobaveštajnom službom, tako da se nisu mogla postizati iznenađenja. Partizani su bili po selima, a četnici po čukama bez hrane, stalno su mijenjali položaje i izbjegavali napade. Na molbu Operativnog štaba, oko 20. marta upućen im je još jedan bataljon iz Ličkog NOP odreda i dva bataljona iz 1. brigade kao pojačanje, a krajem mjeseca na sektoru Zrmanje našao se cio Lički odred sa četiri bataljona i 1. brigada 6. divizije sa preostala dva bataljona.

Ali, ni tada 28. marta, sa osam bataljona i uz sadejstvo 10. krajiške brigade, te jedinice nisu uspjele potpuno razbiti četnike u s. Turovac i Duboki Dol, jer su se oni na vrijeme izvukli. Od 9. marta do 2. aprila naše jedinice uspjele su ubiti 35, raniti 63, zarobiti 53 četnika, dok se 90 sa oružjem predalo, uz sopstvene gubitke 13 mrtvih i 33 ranjena. Zaplijenjeno je 87 pušaka, 4 teška i 2 puškomitraljeza, 1 laki minobacač i oko 21.700 metak¹⁹³

Zbog slabih rezultata u borbi protiv četnika, Štab 1. korpusa uputio je 29. marta 1943. godine uputstvo Operativnom štabu sektora Zrmanja, u kojem je, pored ostalog, rečeno:

»Prošle su već tri nedelje od kako su naše snage otpočele sa čišćenjem južne Like od četničkih bandi. Činjenica je da mi u tom periodu nismo postigli u borbi sa četnicima tako reći nikakvih rezultata. Postavlja se pitanje koji je razlog tome. Vi niste uspjeli da parirate neprijateljsku taktiku, koji vješto manevriše, često mijenja mjesto svoga boravka i koji je uz to skoro redovito napadač. Na ovaj način neprijatelj je taj koji nam nameće borbu

¹⁹³ Isto, str. 292 i 323 i knj. 14, 95.

i mjesto koje je za njega najpovoljnije, a mi smo ti koji se branimo».

»... Neprijateljske baze potrebno je potpuno uništiti i tek tada goniti neprijatelja, a ne obratno kao što vi činite. Zadatak, koji ste vi dobili jeste vrlo važan i obzirom na odlazak talijanskog okupatora iz Like ovo je najpovoljniji momenat za likvidaciju četničkih bandi u tom kraju. Imajte u vidu da povlačenje naših snaga sa juga Like neće uslijediti dok se zadatak koji je pred vas dostavljen ne izvrši. Vaša je stvar da taj zadatak izvršite u što kraćem roku».¹⁹⁴

Za izvršenje ovoga zadatka 1. brigada 6. divizije je ostala na tom području do 22. aprila kada je, prema naređenju Štaba 1. korpusa, krenula u pravcu Lovinca, a Lički NOP odred je ostao do kraja aprila. Njihove zadatke preuzeo je novoformirani Sjevernodalmatinski NOP odred. Za to vrijeme ubijeno je još 13 četnika, 18 je zarobljeno, a 18 se predalo. Za isti period Lički NOP odred zarobio je 52 domobrana i ustaša, 13 ubio, dok je odred imao 2 mrtva i 3 ranjena. Zaplijenjeno je 62 puške, 2 automata, 17 ručnih bombi, i druga oprema.

Poslije borbi kod sela Ploča, Mogorića i Vrebca (jugoistočno od Gospića) dejstva 6. divizije nastavljena su 1. marta na neprijateljeva uporišta na liniji: Medak—Gračac, na ustaško-domobranske i četničke jedinice. Talijanska divizija »RE« napustila je Gospić, Lički Osik i Perušić i povukla se na prostor Otočac—Vrhovine, dok je njen 2. puk bio u Brinju. Nakon prikupljenih podataka o neprijatelju, Štab 6. divizije odlučio se za napad na uporišta u Sv. Roku i željezničkoj stanici Raduč s ciljem da se snage 31. ustaške bojne izvuku iz Lovinca i tuku na otvorenom polju. Sv. Rok je branila jedna satnija — oko 80 ustaša, a željezničku stanicu Raduč jedna satnija — oko 80—100 ustaša 31. bojne.

Sa obezbjeđenjem prema Medaku i Gospiću, koji je vršila 2. brigada, napad na Sv. Rok, 13. marta, izvršila je 1. brigada 6. divizije, a na željezničku stanicu Raduč 9. brigada 6. divizije.¹ Prvi napad na Sv. Rok kao ni drugi 14. marta nije uspio, a u trećem napadu 16 marta, neprijatelj se, zbog nebudnosti naših jedinica, uspio izvući ka svojim snagama u Lovinac. Istog dana 31. ustaška bojna je protivnapadom ponovo zauzela Sv. Rok, kada ginu zamjenik komandanta 1. brigade, Rade Bubalo, i dvije partizanke, ali je protivnapadom ponovo izbačena. Ni drugi pokušaj neprijatelja da povрати Sv. Rok nije uspio. U toj borbi neprijatelj je imao 14 mrtvih i 19 ranjenih, a 1. brigada 6. divizije 7 mrtvih i 4 ranjena.

Slično je bilo i sa napadom na željezničku stanicu Raduč, 15. marta. Poslije prvog neuspjelog napada uslijedio je drugi, ali i tu, kao u Sv. Roku, dijelovi 31. ustaške bojne su se uspjeli izvući ka svojim snagama u Lovinac gdje se našla cijela 31. ustaška bojna. Pokušaj neprijatelja da sa željezničke stanice Lovinac odbaci naše snage nije uspio. U toku

¹⁹⁴ Zbornik, tom 5, knj. 13, str. 412.

^f Zbornik, tom 5, knj. 14, str. 181, 274, 362, 366.

¹⁹⁶ Zbornik, tom 5, knj. 13, str. 137.

borbe neprijatelj je imao 28 mrtvih i 30 ranjenih, a 7 je zarobljeno sa 2 puškomitreljaza, 30 pušaka i druge opreme. Mi smo imali 3 lakše ranjena druga.

Za to vrijeme, 2. brigada 6. divizije koja je bila na osiguranju vodila je borbu sa oko 700 ustaša na pruzi i cesti Medak—željeznička stanica Raduč i oštetila jedan tenk i porušila oko 1.800 metara pruge. Sve do 18. marta brigade 6. divizije su ostale pored pruge i odbijale neprijateljeve napade. Poslije zauzimanja Sv. Roka i željezničke stanice Raduč, te uspješnih borbi sa neprijateljem van njegovih utvrđenja, Štab 6. divizije odlučio se za napad na ojačanu ustašku bojnu (oko 5 satnija) koja je držala selo i željezničku stanicu Lovinac. Sa 1. i 2. brigadom na osiguranju, 9. brigada je izvršila 18. marta napad uz podršku jedne baterije haubica, jedne baterije brdskih topova i vodom teških minobacača. Međutim, i pored toga što je jedan bataljon uspio prodrijeti u odbranu neprijatelja, napad nije uspio, zbog slabe koordinacije napada i neenergičnosti štabova, koji su komandovali ovom akcijom.¹⁹⁷

Poslije ovih akcija i upada jedne veće grupe četnika na gračanskom sektoru, upućene su 1. i 2. brigada 6. divizije u pravcu Gračaca i to 1. brigada sa zadatkom da u sadejstvu sa Ličkim NOP odredom i 4. i 10. krajiškom brigadom čisti četnička uporišta na sektoru Gračac do Knina, a 2. brigada da brani Gračac i sektor oko njega od upada četničkih bandi iz Velebita i ustaša sa pravca Lovinca. Deveta brigada vršila je za to vrijeme napad na neprijatelja kod Medka, ali bez uspjeha. Poslije ove akcije Štab 9. brigade je samoinicijativno krenuo u napad na neprijateljevu posadu u Brušanima (južno od Gospića).

U mjestu Brušani nalazilo se oko 250 domobrana i 30 žandara, ali doznajući za napad, neprijatelju je upućena pomoć iz Gospića, jačine jedne ustaške bojne, o čemu nije znao Štab brigade. Napad je izvršen 26. marta, ali zbog jačine neprijatelja nije uspio. Zarobljena su 23 domobrana i ustaše, 25 je poginulo, dok ih je više bilo ranjeno. Zaplijenjeno je 78 pušaka, 1 puškomitraljez, 1 automat i druga oprema. Deveta brigada imala je 5 mrtvih, 2 nestala i 7 ranjenih.¹⁹⁸ Poslije ove akcije brigada se vratila na sektor sela Vrebac i Barlete, istočno od Gospića.

U toku borbi, koje je 6. divizija izvela u vremenu od 3. do 24. marta neprijatelj je imao 248 mrtvih, oko 360 ranjenih i 260 zarobljenih vojnika, dok su jedinice divizije imale 32 mrtva, 70 ranjenih i 3 nestala borca i starješina. Zaplijenjeno je 9 mitraljeza, 23 puškomitraljeza, 352 puške, 3 automata, 1 minobacač, 2 tenka, 5.570 metaka, 30 ručnih bombi i druga oprema, a oštećen je jedan tenk.¹⁹⁹ Za vrijeme ovih borbi, sa stanjem na dan 14 marta 1943. godine, 6. lička divizija imala je 4.550 boraca i starješina po spisku, od čega 320 žena 1.435 u rashodu, a na licu 3.115 sa 34 teška mitraljeza, 120 puškomitraljeza 17 lakih i teških minobacača.

¹⁹⁷ Isto, str. 289 i 383.

¹⁹⁸ Zbornik, tom 5, knj. 14, str. 7.

¹⁹⁹ Isto, 13, str. 383 i 418.

Istovremeno, dok je 6. divizija vodila borbe na jugu Like, 8. divizija je prema planu Štaba 1. korpusa djelovala na sjeveru Like, na komunikaciji Plitvički Ljeskovac—Vrhovine i Ličko Lešće—Perušić, napadajući neprijateljeva uporišta u Crnoj Vlasti, Donjem Babinom Potoku, Rudopolju i u rejonu Ramljana, stvarajući time uslove za prodor u Gacko polje — ka Otočcu.

U Donjem Babinom Potoku nalazilo se oko 100 četnika, a u Crnoj Vlasti oko 160 četnika. Bili su naoružani sa po 6 teških, 2—3 puškomitraljeza, 1—2 minobacača, smješteni u zidanim zgradama, povezanim rovovima i bodljikavom žicom. U blizini ovih mjesta neprijatelj je držao i selo i željezničku stanicu Rudopolje — oko 320 Talijana i četnika, Vrhovine — oko 1.000 Talijana i 130 četnika, Žaluznica — oko 200 četnika, željeznička stanica i selo Sinac — oko 205 Talijana i domobrana. Od teškog naoružanja, neprijatelj je imao u Vrhovinama 2 haubice, 4 brdska topa i više minobacača.

Prema zapovijesti Štaba 8. divizije, od 5. marta 1943. godine, 6. primorsko-goranska brigada, sa jednim bataljonom 2. brigade 6. divizije, napadala je četničku posadu u Crnoj Vlasti, a 15. brigada 8. divizije četničku posadu u Donjem Babinom Potoku, dok je 2. lička brigada sa dva bataljona rušila prugu južno od željezničke stanice Ličko Lešće, prema Perušiću.²⁰⁰

Peta brigada 8. divizije ostala je do 8. marta na lijevoj obali Une, u rejonu sela Kruge i Nebljusi, sprečavajući prelaz neprijatelja preko Une za Liku, ujedno vezujući dio neprijateljevih snaga za sebe, radi pomoći 1. bosanskom korpusu. To je bio i jedan od zadataka jedinica 6. divizije, koje su vodile borbu sjeverozapadno od Knina. Pošto se pripremala operacija u Gackoj dolini, 5. brigada je, prema naređenju Glavnog štaba Hrvatske, prebačena u sastav svoje divizije, u selima Krbavica i Trnovac, radi sređivanja i pripreme za izvođenje akcija na željezničkoj pruzi Vrhovne—Perušić.

Napad, koji je počeo 7. marta, u zoru, na četničku posadu u Crnoj Vlasti i Donjem Babinom Potoku, završen je djelimičnim uspjehom, poslije trodnevne danonoćne borbe. U toku prvog dana borbe, pritisnuti napadom boraca 15. brigade, četnici u Donjem Babinom Potoku su se predali dok one u Crnoj Vlasti nije to mogla prisiliti ni upornost boraca 6. primorsko-goranske brigade. Iz jakih utvrđenja, a koristeći nevrijeme, vetar, snijeg i maglu, i pomoć koja im je sljedećeg dana stigla iz Vrhovina, pružili su žilav otpor. Talijani i četnici u Rudopolju napustili su selo i koncentrisali se na željezničku stanicu Rudopolje. Pošto su svi daljnji naponi da se oslobodi Crna Vlast bili uzaludni, to je Štab 8. divizije naredio prekid borbe i povlačenje 10. marta u zoru. Petnaesta brigada ostala je u Donjem i Gornjem Babinom Potoku, a 6. brigada u zaseocima južno od Crne Vlasti.

U ovoj trodnevnoj borbi zarobljeno je 55 četnika, a poginulo je 46 četnika i Talijana, dok je 78 ranjeno. Jedinice brigada imale su 15 mrtvih i 58 ranjenih boraca i starješina. Najveće gubitke pretrpeo je bataljon 6. brigade, koji se neorganizovano i bez naređenja komandanta

brigade Sava Vukelića provukao sa položaja. Zaplijenjena su 2 laka minobacača sa minama, 6 teških i 5 puškomitraljeza, 85 pušaka i druga oprema. Oboren je i jedan tromotorni talijanski avion iz kojeg su izneta dva oštećena mitraljeza, a posada je poginula.²⁰¹

U toku dvodnevni borbi (16. i 17. marta) na pruži i cesti Otočac—Perušić, na liniji željeznička stanica Ličko Lešće—s. Janjče, 5. brigada 8. divizije vodila je borbu sa neprijateljevim jedinicama, koje su saobraćale na toj relaciji. U tim borbama neprijatelj je imao 27 mrtvih, više ranjenih i 44 zarobljena domobrana sa 27 pušaka. Jedinice 5. brigade imale su 9 mrtvih, 12 ranjenih i 1 nestalog.²⁰²

Radi stvaranja uslova za ofanzivu i operaciju čišćenja Gacke doline, Štab 1. korpusa je naredio Štabu 8. divizije da ponovi napad na četnike u Crnoj Vlasti (oko 278 četnika) i time stvori uslove za zauzimanje Vrhovina i prodora prema Otočcu. Za izvršenje tog zadatka Štab 8. divizije angažovao je svoju 5. i 15. brigadu i 6. primorsko-goransku brigadu, koja je bila pod komandom Štaba 8. divizije.

Prema planu napada, koji je uslijedio 20. marta u 20.00 sati, 6. brigada podržana sa 3 tenka iz tenkovske čete 1. korpusa, napadala je četnike u Crnoj Vlasti, 15. brigada bila je postavljena između sela Vrhovine i Zalužnica, sa zadatkom da fingiranim napadom veže neprijatelja u Vrhovinama za sebe, tuče neprijatelja koji bi se povlačio prema Otočcu i spriječi pomoć neprijatelju iz Vrhovina i Otočca, dok je 5. brigada, povučena iz rejona Ramljana imala zadatak da jednim bataljonom blokira neprijatelja na željezničkoj stanici Rudopolje i štiti 6. brigadu od pravca Vrhovine, a sa ostalim snagama da bude u divizijskoj rezervi.

Napad na četnike trajao je do 11.00 sati sutradan kada su, pošto je 5. brigada zauzela Mali Obijaj (trig. 833), četnici počeli napuštati Crnu Vlast i povlačiti se prema Vrhovinama. U gonjenje četnika, pored 6. brigade, upućen je i 1. bataljon 5. brigade koji su ih razbili i zarobili. Zarobljeno je 125 četnika, a ubijeno oko 60 i više ranjeno. Zaplijenjeno je 6 teških i 4 puškomitraljeza, 104 puške, 2 laka minobacača, oko 40.000 metaka i druga oprema. Naše jedinice imale su 18 mrtvih i 128 ranjenih. Herojski je poginuo Milisav Dakić, zamjenik komandanta 15. brigade.²⁰³ Na obezbjeđenju kod 15. brigade Talijani su uspjeli odbaciti njene jedinice i sa pet kamiona probiti se iz Otočca u Vrhovine, ali pokušaj Talijana da se vrata u Otočac nije uspio.

Poslije oslobođenja Crne Vlasti i Donjeg Babinog Potoka, Talijani i četnici grupisali su se na pruži Vrhovine—Javorak—Ličke Jesenice—Plaški, sa posadama u Vrhovinama, željezničkoj stanici Rudopolje i željezničkoj stanici Javorak. Kako su Talijani planirali da se evakuišu prema Plaškom, to im je Štab 8. divizije postavio zasjedu, porušivši prugu između željezničke stanice Javorak i Rudopolje. Kako je zasjeda 5. i 15. brigade 8. divizije bila otkrivena, pre nailaska glavnih talijanskih

z Isto, str. 170.

Z Isto, str. 556.

⁰³ Isto, str. 356.

snaga, to su se Talijani poslije kratke borbe vratili u polaznu bazu sa oko 10 mrtvih, dok su jedinice brigade imale 4 mrtva i 5 ranjenih.²⁰⁴

Radi razbijanja okolnih četničkih posada, 5. brigada 8. divizije upućena je 29. marta preko Saborskog u Ličke Jesenice, odakle su četnici pobjegli za Plaški, zatim kroz Kapelu za s. Dabar, odakle su, takođe, četnici pobjegli, ali se naknadno predalo 63 četnika. Sledećeg dana brigada se prebacila u s. Glavice radi učešća u operacijama u Gackoj dolini (oko Otočca). Petnaesta i 6. brigada ostale su na odmoru i u blokadi neprijatelja u Vrhovinama.

Četvrta brigada 8. divizije, po dolasku iz Žumberka u Kordun i poslije borbi sa četnicima i Talijanima u Plašćenskoj dolini, po naređenju Glavnog štaba Hrvatske, upućena je prema Ogulinu, gdje je izvela više manjih akcija, zajedno sa 1. kordunaškim NOP odredom, na komunikaciji Ogulin—Karlovac. Poslije ovih akcija, a na putu za Liku, noću 24/25. marta napala je ustašku posadu u s. Letinac (8 km jugoistočno od Brinja), gdje je zarobila 6 ustaša i 10 naoružanih civila, a ubijeno je 8, među kojima i komandant posade. Zaplijenjeno je 20 pušaka, 1 teški mitraljez sa municijom i druga oprema. Brigada je imala 1 poginulog i 1 ranjenog. Po dolasku u Gacko polje, 28. marta, Štab 4. brigade je samoinicijativno odlučio da napadne četnike u s. Škare. Doznajući za dolazak brigade, četnici su se na vrijeme povukli na Podum, a zatim gonjeni do predgrađa Otočca, s. Staro Selo, pobjegli u Otočac. U toj akciji zarobljeno je 40 četnika sa 8 teških mitraljeza, 25 pušaka i 1 lakim minobacačem sa 23 mine.²⁰⁵

Borbe u Kordunu

U martu 1943. godine, neprijatelj je u Kordunu i Cazinskoj krajini proširio i ojačao svoje posade sa ustaškim jedinicama i novim mjestima. U selima Barilović i Carevo Selo (južno od Karlovca) 9. domoboranska satnija 3. pješadijske pukovnije (sa kojom su partizani uspostavili vezu) zamjenjena je stožernom satnijom 10. ustaške bojne. Jugoistočno od Karlovca, u selima Škrtići, Vukmanić i Popović Brdo, nalazila se jedna ustaška bojna. Nizvodno od Karlovca, na rijeci Kupi u selu Lasinja nalazilo se oko 300 ustaša, a isto toliko i u Bučici. Garnizon u Topuskom bio je jak, sa oko 1.200 ustaša i domobrana. U Slunju se nalazilo oko 300 ustaša i domobrana, u Cetingradu tri satnije domobrana, u Veliku Kladušu je stiglo oko 1.100 ustaša i domobrana, u Cazinu su se nalazile dvije bojne domobrana, a u Vrnograču tri satnije ustaša.²⁰⁶ Iz ovih mjesta, ustaško-domobranske jedinice su izlazile u pljačku i ubijanje nevinog srpskog stanovništva, a bila je aktivna i neprijateljeva avijacija u avio-izviđanjima i bombardovanju sela.

Radi obezbjeđenja izvođenja poljskih radova i zaštite naroda (koji se već pitao gdje su njegove brigade), Štab 1. kordunaškog NOP odreda

** Isto, str. 379 i 430.

tZ Zbornik, tom 5, knj. 14, str. 129 i 242.

²⁰⁶ Isto, knj. 13, str. 307.

se sa svojih pet bataljona (peti bataljon je formiran početkom marta 1943. godine na teritoriji kotara Karlovac sa oko 120 boraca) orijentisao prema neprijateljevim uporištima i glavnim komunikacijama. Tako je: 1. bataljon bio prema Glini, Bučici, Lasinji i Karlovcu, 2. bataljon na pruži Generalski Stol—Ogulin, 3. bataljon kod Plaškog i Ličkih Jesenica, 4. bataljon prema V. Kladuši i Cetingradu i 5. bataljon u rejonu Bosiljeva, zapadno od Karlovca, sa zadatkom obezbjeđenja slobodne teritorije od ustaško-domobranskih napada.

Sa ovako rastresitim rasporedom bataljona i međusobnom udaljenošću Štab 1. kordunaškog NOP odreda nije mogao izvoditi veće akcije, što mu, uostalom, nije ni bio cilj. Zbog toga su se akcije i diverzije izvodile, uglavnom, na nivou četa. U toku marta 1943. jedinice odreda zarobile su 45, ubile oko 144 i ranile više neprijateljevih vojnika, a 34 četnika su se predala. Zaplijenjeno je 49 pušaka, 1 teški i 2 puškomitraljeza, a porušena su dva veća mosta, oko 1.000 metara pruge i uništeno 9 vagona i 6 topova u vagonima. Odred je imao 18 mrtvih i 33 ranjena.²⁰⁷

Borbe u Baniji

Po dolasku iz Bosne u Baniju, Banijski NOP odred (komandant Đuro Bakrač, politički komesar Dragutin Stojaković) izvršio je popunu novim borcima i formirao četvrti bataljon. U prvoj polovini marta 1943. godine odred je bio orijentisan na komunikaciju i željezničku prugu Sunja—Kostajnica i izvodio akcije na nivou odreda, a u drugoj polovini marta akcije je izvodio i na komunikacijama Kostajnica—Dvor na Uni na nivou bataljona. Preko rijeke Une u Cazinsku krajinu prebacio se 27. marta i jedan bataljon 8. krajiške brigade sa komandantom brigade Hamdijom Omanovićem, radi političkog djelovanja u narodu na sektoru Bužima i Cazina, te dogovora za izvođenje zajedničkih akcija sa Banijskim NOP odredom.

Devetog marta, odred je sa sva četiri bataljona vodio borbu sa ojačanom ustaškom bojnom, koja je krenula iz Kostajnice za selo Borojeviće. Bojna je odbijena sa 3 mrtva i 12 ranjenih, a odred je imao 2 mrtva i 3 ranjena. Zaplijenjeno je 6 tovarnih konja sa 12 kuhinjskih kazana, oko 9.000 mStaka, 1 radio-stanica i druga oprema. Noću 10/11. marta odred je izveo napad na neprijateljeva uporišta u Sunji, jačine oko 250 domobrana, 80 žandara, 18 ustaša i 2 Nijemca. Nakon kratke borbe, u kojoj je odred postigao iznenađenje, zarobljeno je 157 domobrana, 4 ustaše, 3 oficira, 1 Nijemac, 1 lekar i 37 željezničara. Svi su pušteni kućama, sem jednog oficira nad kojim je izvršena smrtna kazna. Zaplijenjena su 4 puškomitraljeza, 132 puške i druga oprema, a odred je imao 3 mrtva i 4 ranjena. Prema podacima neprijatelja, oni su imali 3 mrtva, 11 ranjenih i 134 nestala vojnika.²⁰⁸

Dok se odred povlačio od Sunje, ustaško-domobranske jedinice preduzele su gonjenje s ciljem da ga okruže i unište i to sa tri pravca

²⁰⁷ Zbornik, tom 5, knj. 13, dok. 16, 26, 37, 53, 65, 73, 66, 95 i knj. 14, dok. 23.

²⁰⁸ Zbornik, tom 5, knj. 13, dok. 32, 38, 48, 128 i 131.

sa po jednom bojnomo — iz Kostajnice prema Borojevićima, iz Dvora na Uni preko Šamarice za Komogovinu i Borojeviće i iz Gline preko Bijelih Voda. Odred je vještim manevrom i borbom izbjegao cilj neprijatelja.

Štab Banijskog NOP odreda je vješto manevrišući bataljonima napadao neprijateljeve jedinice u pokretu i u uporištima. Treći bataljon upućuje u Kordun, u rejon Kamenskog mosta na rijeci Glini gdje 18. marta u zasjedi sačekuje i napada dvije satnije domobrana koji su pratili kolonu kola sa hranom iz Topuskog za Cetingrad. U kratkoj borbi zarobljeno je 5 domobrana sa 5 pušaka i 5 kola sa konjima. Ostali su se vratili sa više ranjenih vojnika. Drugi bataljon upućen prema Dvoru na Uni 22. marta razoružava žandarmerijsku stanicu u Divuši. Zarobljeno je 9. žandara i 1 ustaša sa 13 pušaka i druga oprema.

Nakon akcije kod Kamenskog mosta, 3. bataljon se prebacuje na cestu Dvor—Žirovac, gdje 24. marta uništava jedan neprijateljev kamion i zarobljava 7 domobrana, koji su imali 1 mrtvog i 1 ranjenog. U istom rejonu i 2. bataljon vodi borbu, 25. marta, sa jednom neprijateljevom jedinicom koja je imala 9 mrtvih, 22 ranjena i 2 zarobljena domobrana, koji su ostali u partizanima. Treći bataljon prebacuje se na prugu Sunja—Dubica i noću 26/27. marta napada željezničku stanicu Šaš gdje je bilo oko 25 domobrana. Zarobljeno je 6 domobrana, 3 Talijana i 7 željezničara sa 16 pušaka, zapaljen je voz i zgrada željezničke stanice.

U toku marta 1943. Banijski NOP odred zarobio je ukupno 245, ubio 13 i ranio oko 35 neprijateljevih vojnika, a zaplijenio 173 puške, 4 puškomitraljeza, radio-stanicu, 15 konja sa kolima i uništio kamion, zgradu željezničke stanice i kompoziciju voza. Odred je imao 15 mrtvih i 7 ranjenih.²⁰⁹

Devetnaestog marta 1943. godine, korpus je imao u svome sastavu 6. ličku i 8. kordunašku diviziju, Kordunaški, Banijski i Lički NOP odred, te korpusnu artiljeriju, tenkovsku četvu, i druge prištapske jedinice, sa 12.828 boraca i starješina (od čega 571 žena) po spisku, dok je na licu bilo 9.752 borca i stajješina, naoružanih, osim vojničkim puškama, i sa 31 lakim minobacačem, 4 teška minobacača, 85 teških mitraljeza, 314 puškomitraljeza i 15 topova raznog kalibra.¹⁰

OFANZIVA KORPUSA U PROLJEĆE 1943. GODINE

Borbe u Gackoj dolini

Nakon uspješnih borbi 6. i 8. divizije u Lici, na komunikaciji Gračac—Gospić i Vrhovine—Babin Potok, i na osnovu opšte procjene stanja neprijatelja na operativnom području korpusa, Štab 1. korpusa je ocijenio da se neprijatelj nalazi u defanzivi, da se Talijani spremaju da evakušu Liku, te da je stanje naših jedinica dobro i da su stvoreni

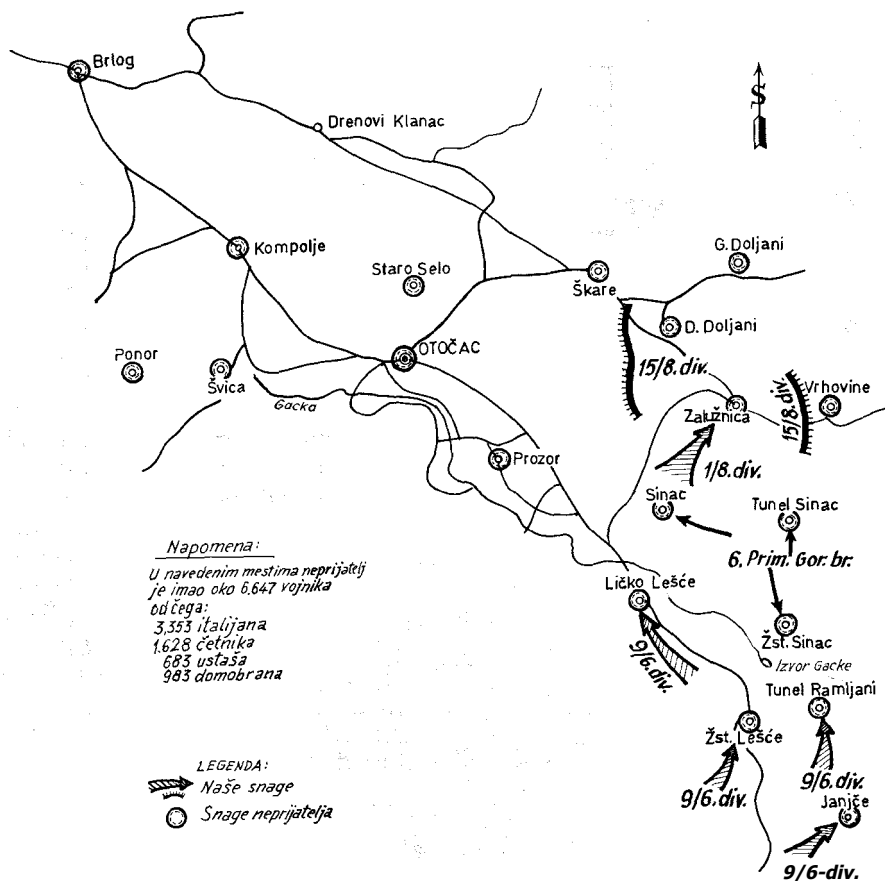
²⁰⁹ Zbornik, tom 5, knj. 133, dok. 88 i 91 i knj. 14, dok. 23.

²¹⁰ Zbornik, tom 5, knj. 13, str. 298.

PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA I NAORUŽANJA
PRVOG KORPUSA NOV HRVATSKE NA DAN 19. MARTA 1943.

JEDINICA	Brojno stanje			Naoružanje						Konji		
	Po spisku	U rashodu	Na licu	Puška	Puškomitr.	Teških mitr.	Bacača	Topova	Pištolja	ih Jahaćih	Tovarnih	Teglećih
Štab Korpusa	59 5		59 5	38	1				16	7	4	
6. divizija	4230 320	1354 81	2876 239	2444	127	34	17	1	240	22	125	
8. divizija	4844 207	1262 31	3582 176	3020	144	27	16	4	242	10	145	
Kordunaški NOPO	1070 10	89	981 10	849	19				55	8	6	
Banijski NOPO	879 4	50 1	829 3	695	28	4	2		53	1	8	
Lički NOPO	1055 18	202	853 18	811	16	3			49	2	2	
Korpusna artiljerija	85 6	5	80 6	38				9	5	2		
Tenkovska četa	35	1	34	9		7		1	3			27
Svega :	12828 12257	2963 113	9294 458	7904	335	75	35	15	663	52	290	27
UKUPNO :	571	3076	9752									

Napomena: gornji broj označava broj muškaraca, a donji broj žena.
(Zbornik, tom 5, knj. 13. dok. 62, str. 298).

Početni raspored neprijateljevih i naših snaga u borbama za oslobođenje Gacke doline 1. aprila 1943. godine

povoljni uslovi za nastavljjanje ofanzivnih dejstava većih razmera. U vezi s takvom procjenom, Štab 1. korpusa je 30. marta 1943. izdao direktivu potčinjenim jedinicama za likvidaciju neprijateljevih uporišta u Gackoj dolini.

U procjeni opšte situacije u direktivi je, pored ostalog, rečeno:

»Talijanski okupatori evakuišu se iz Like. Odlaskom okupatora pokolebale su se i demoralisale četničke bande i u strahu pred sutrašnjicom prelaze pojedinačno i u grupama na našu stranu, neki traže pregovore i garancije za život, neki su zato da ostanu u svojim sadašnjim formacijama, a pod našom komandom, dok su pravi zlikovci beskompromisni i boreći se. Jasno je da odlaskom okupatora iz Like situacija kod ustaša i domobrana nije

ista kao i kod četnika, ali je za nas povoljnija i olakšaće nam likvidaciju njihovih uporišta u Gackoj Dolini».²¹¹

Tada je u Gackoj dolini (u mjestima: Otočac, Staro Selo, željeznička stanica Lešće, željeznička stanica i tunel Ramljani, željeznička stanica, selo i tunel Sivac, Vrhovine, Zalužnica, Donji i Gornji Doljani, Škare, Brlog, Kompolje, Ponor, Švica i Prozor), neprijatelj imao oko 6.647 vojnika, od čega oko 3.353 Talijana, 1.268 četnika, 683 ustaše i 983 domobrana, koji su pripadali talijanskoj diviziji »RE«, 12. domobranskom pješadijskom puku, 3. ličkoj željezničko-stražarskoj bojni i 2. ustaškoj lovačkoj bojni.²¹²

Naše snage, koje su bile angažovane u Gackoj operaciji (8. divizija, sa 4. i 15. brigadom, 9. brigada 6. divizije i 6. primorsko-goranska brigada), imale su oko 5.638 boraca i starješina. Njima je iz pravca Brinje, sadejstvovala 14. primorsko-goranska brigada. Odnos snaga bio je približno isti, ali odnos u naoružanju, posebno teškom, naročito snabdjevenost municijom, bio je na strani neprijatelja.

Prema direktivi Štaba 1. korpusa opšti zadatak naših snaga bio je da se, koristeći povoljne uslove za napad, prvo likvidiraju četnici, a potom i ostale ustaško-domobranske posade u Gackoj dolini i time obezbijedi naoružanje, priliv novih boraca i stvori bolja baza za ishranu i sanitetsko zbrinjavanje boraca. Poseban zadatak 8. divizije bio je da likvidira neprijateljeve snage u Škarama, Gornjim i Donjim Doljanima i Zalužnici, a zatim da preko Škara i Glavaca, te Starog Sela, napada u pravcu Otočca. Deveta lička i 6. primorsko-goranska brigada imale su zadatak da osvoje neprijateljeva uporišta, veliki i mali tunel (Sivac i Ramljani), vrelo Gacke, željezničku stanicu Ramljani, željezničku stanicu Ličko Lešće i most na rijeci Gacka, a zatim da produže napad pravcem Ličko Lešće—Prozor—Otočac. Prema prijedlogu Štaba korpusa, 14. primorsko-goranska brigada sadejstvovala je u napadu sa sjevera u pravcu s. Brlog.

Za rukovođenje 9. ličkom i 6. primorsko-goranskom brigadom, Štab korpusa formirao je Operativni štab Gacka koji su sačinjavali: Milan Kuprešanin, načelnik štaba 1. korpusa, kao komandant Operativnog štaba, a članovi štaba bili su: Momčilo Novković, komandant 9. brigade, Milan Basta, politički komesar 9. brigade, Savo Vukelić, komandant 6. brigade i Ranko Mitić, politički komesar 6. brigade. Operativni štab Gacka je bio pod neposrednom komandom Štaba 1. korpusa.

Na osnovu direktive Štab 1. korpusa, Štaba 8. divizije i Operativni štab Gacka pripremili su i izdali zapovijesti potčinjenim jedinicama za predstojeću operaciju u Gackoj dolini. Štab korpusa im je naložio da brzo i energično napadnu manja nezauzeta neprijateljeva uporišta, da manjim snagama blokiraju, a glavnim snagama produže ka glavnom zadatku.

Prvi zadatak 8. divizije bio je da sa početkom napada 1. aprila u 05.00 časova napadne i razoruža četničko uporište u selu Zalužnica, a

zatim da napada u pravcu Otočca, Njena 4. brigada vršila je napad na četnike, dok je 15. brigada bila na obezbeđenju napada sa pravca Vrhovina, a 5. brigada obezbeđivala je napad sa pravca Otočca (od Sinca, Poduma i Škara). Sve tri brigade na vrijeme su zauzele svoje položaje i napad je otpočeo po planu. Međutim, četnici su, doznajući za napad, napustili mjesto noć pre napada i kamionima se povukli za Otočac i Vrhovine, a manji dio pobjegao je u šumu. Nađeno je oko 20 pušaka, 3.500 komada municije, 85 mina za lake minobacače i druga ratna oprema.²¹³

Istovremeno je pod rukovodstvom Operativnog štaba Gacka, 6. brigada izvršila napad na željezničku stanicu Sinac, mjesto Sinac, vodovod vrela Gacke i tunel Sinac, a 9. brigada napala je željezničke stanice: Ramljani, Lešće, Janjča, te s. Lešće i tunel Ramljani. Šesta brigada rešila je svoj zadatak do osam časova, a 9. brigada do 13. časova. Na svim ovim uporištima bila je jedna neprijateljska bojna. Zarobljeno je 16 oficira, 3 podoficira i 640 domobrana i žandara. Zaplijenjeno je 12 teških mitraljeza, 16 puškomitraljeza, 11 automata, 743 puške, oko 500.000 metaka i druga oprema. Neprijatelj je imao 10 mrtvih i 15 ranjenih, dok su jedinice imale 5 mrtvih i 12 ranjenih boraca i starješina.²¹⁴

U Zalužnici je ostala 4. brigada očekujući naređenje za novi napad, 15. brigada je i dalje bila na osiguranju prema Vrhovinama, a 5. brigada u Podumu, s tim što je jedan bataljon uputila u Dabar. Po dolasku bataljona u Dabar četnici su se razbježali, i uz ultimatum da se vrate, vratio se 61 četnik sa oružjem.

Izvođenjem korpusne operacije nastavilo se napadima na spoljna neprijateljeva uporišta. Tako je Štab 8. divizije dobio zadatak da napadne neprijatelja u selima Brlog i Kompolje. U Brlogu se tada nalazilo oko 328 četnika i oko 60 Talijana, a u Kompolju je bilo oko 100 ustaša — civila i 30 žandara i domobrana. Bliži neprijateljevi garnizoni bili su u selu Ponor i Švica, a na sjeverozapadu u Žutoj Lokvi, Prokikama i Brinju.

Napad koji je počeo 3. aprila u 5,00 sati ujutru, izvršila je 4. brigada na Brlog i 5. brigada na Kompolje. Osiguranje sa pravca Vrhovina vršila je 15. brigada, a sa pravca Brinje i Žute Lokve 1. bataljon 4. brigade i 14. primorsko-goranska brigada.

Peta brigada 8. divizije brzo je izvršila svoj zadatak, jer se neprijatelj razbježao. Zarobljeno je 36 naoružanih civila, a zaplijenjeno 3 puškomitraljeza, 46 pušaka i druga oprema. Jedinice brigade nisu imale gubitaka, a neprijatelj je imao 6 mrtvih i 3 ranjena.

Talijani — crnokošuljaši i četnici pružili su žilav otpor borcima 4. brigade. Tek poslije 41-satne borbe, u plamenu obostranih bombi, juriša i protivjuriša, slomljen je neprijatelj u Brlogu. Zarobljeno je 61 četnik, 11 Talijana i 36 naoružanih civila, a zaplijenjeno 2 teška i 2 laka minobacača, 17 teških mitraljeza i 8 puškomitraljeza, 276 pušaka, oko 116.200 metaka, 360 ručnih bombi, i radio-stanica i druga oprema.

²¹³ Zbornik, tom 5, knj. 14, str. 129.

²¹⁴ Isto, str. 23, 120, 348.

Neprijatelj je imao 106 mrtvih a jedinice 4. brigade 20 mrtvih i 68 ranjenih boraca i starješina.²¹⁵ Bila je to jedna od vrlo teških borbi 4. brigade. Posebno priznanje dato je borcima 1. bataljona brigade, 4. bataljona 5. brigade i 14. primorsko-goranske brigade, koji su odbili četiri pokušaja Talijana (dvije čete divizije »RE«) iz pravca Žute Lokve da deblokiraju svoje snage u Brlogu. U borbi za Brlog pao je junačkom smrću slavni prvoborac Korduna, komandant pratećeg bataljona ove brigade Rade Dobrosavljević.

Prije, a i u toku izvođenja ove operacije, veći broj boraca i starješina 8. divizije obolio je od tifusa. Već tada se u divizijskoj bolnici u Dabru nalazilo oko 250 bolesnika, a brojno stanje 5. brigade spalo je na 400 boraca. No, i pored ovakvog stanja komandant korpusa Ivan Gošnjak, cijeneći povoljnu situaciju za napade na neprijatelja, ubrzavao je izvođenje planirane operacije.

Štab 8. divizije dobio je naređenje da nakon zauzimanja Brloga i Kompolja, sa 4. brigadom bude na obezbjeđenju prema Žutoj Lokvi, 15. brigadom prema Vrhovinama, a sa 5. brigadom da napada spoljnu odbranu Otočca. Tako je ova brigada, 5. aprila, izvršila pripreme za napad na oko 120 domobrana, koji su se nalazili u s. Švica 5 km zapadno od Otočca. Međutim, još istog dana domobrani su pobjegli za Otočac, tako da su borci 5. brigade i ovo mjesto zauzeli bez borbe. Iz sela Orovac (između Kompolje i Švice) predao se 21 četnik sa 19 pušaka i 1 puškomitraljezom.

Prvi uspjesi korpusne operacije u Gackoj dolini prisilili su neprijatelja i van Doline na napuštanje uporišta i grupisanje u Otočcu. Tako su se 6. aprila Talijani i četnici iz Ličke Jesenice, Javornika, Rudopolja i Vrhovina (sa pruge Plaški—Vrhovine) povukli u Otočac. Njihovo izvlačenje podržale su snage iz Otočca, izbijajući do Zalužnice. U toku povlačenja tukle su ih jedinice 15. brigade 8. divizije, 6. primorsko-goranske brigade i 9. ličke brigade, a poseban uspjeh postigla su tri tenka, koja su ušla u neprijateljevu kolonu čiji su vojnici ostavljali oružje i bježali prema Otočcu.

U ovoj borbi neprijatelj je imao oko 50 mrtvih i više ranjenih, dok su jedinice brigada imale 4 ranjena, među kojima je bio i Miško Breberina, komandant 1. bataljona 15. brigade, koji je podlegao ranama. Zaplijenjena je 5 lakih minobacača sa oko 400 mina, 1 teški i 1 puškomitraljez, 36 pušaka, oko 47.000 metaka i druga oprema.

Povlačenjem neprijatelja iz navejdenih uporišta, i koncentracijom jačih neprijateljevih snaga u Otočcu Štab 1. korpusa odgodio je napad na Otočac.

Poslije šest dana ofanzivnih dejstava, sva neprijateljeva uporišta u Gackoj dolini su likvidirana, kao i van nje, a sve preostale njegove snage koncentrisale su se u Otočcu, gdje su se tada nalazili: dijelovi talijanske divizije »RE«, 33. pripremna ustaška bojna, dijelovi 9. ustaške bojne, jedna posadna ustaška satnija, dijelovi 3. ličke ustaške stražarske bojne i više stotina četnika popa Đujića, odnosno oko 3.000 Talijana, 600 ustaša, domobrana i žandara i oko 500—600 četnika sa

²¹⁵ Zbornik, tom 5, knj. 14, str. 18, 115, 129 i 382.

7—8 topova. Najbliži, jači neprijateljev garnizon (18 km) bio je u Žutoj Lokvi sa oko 800 Talijana sa 6 topova.

Koncentracijom neprijateljevih snaga u Otočcu, Štab korpusa je zaključio da će neprijatelj napustiti Otočac i izvući se prema Senju. U vezi s ovom procijenom izdao je zapovijest od 6. aprila potčinjenim štabovima sa zadatkom da ih unište prilikom povlačenja i zauzimanja samog Otočca.

Osma divizija, kojoj je pridodata 9. brigada 6. divizije (tada je imala 4 streljačka i 1 mitraljeski bataljon sa oko 920 boraca i starješina), a uzeta 5. brigada (bez 1. bataljona), dobila je zadatak da postavi neprijatelju zasjedu od Otočca do Rapajina Klanca (prema Žutoj Lokvi), a sa bataljonom 5. brigade, sa rasporedom u Starom Selu (2 km od Otočca), da izviđa i obavještava o pokretu neprijatelja iz Otočca.

Peta brigada (bez 1. bataljona) je zbog većeg broja oboljelih od tifusa stavljena pod komandu Štaba korpusa, kao njena rezerva, u rejonu Škare—Podum. Jedna njena četa smijenila je u Dabru bataljon 15. brigade radi obezbjeđenja bolnice 8. divizije.

Šesta primorsko-goranska brigada imala je zadatak da sa dva bataljona, u rejonu Janjče, zatvori prolaze iz pravca Gospića, a sa jednim bataljonom, u s. Ličke Jesenice, da vrše osiguranje od Ogulina i Plaškog. Štab brigade sa jednim bataljonom, kao brigadna rezerva, nalazio se u Vrhovinama.

U toku 7. aprila, sve jedinice zauzele su svoje određene položaje. Četvrta i 15. brigada 8. divizije nalazile su se na desnoj strani ceste Otočac—Žuta Lokva, a 9. brigada na lijevoj strani. Oko dva bataljona Talijana, podržani artiljerijskom i minobacačkom vatrom, kao što je to procijenio Štab korpusa, krenuli su oko 08.00 sati, 9. aprila, iz Otočca i počeli zauzimati visove s lijeve i desne strane ceste u pravcu Žute Lokve. U isto vrijeme u susret svojim snagama iz Otočca krenule su snage iz Žute Lokve.

Sa prvih visova oko ceste jedinice brigada su se po planu povukle, kako bi neprijatelja pustile u sistem zasjeda. Daljnje širenje neprijatelja onemogućeno je protivnapadima jedinica brigada. Međutim, i pored žestoke borbe koju su vodile jedinice 4, 9. i 15. brigade, neprijateljeve snage iz Otočca i Žute Lokve, uspjele su da se u toku dana spoje u s. Brlog.

Sutradan, 10. aprila, neprijatelj je nastavio sa izvlačenjem svojih snaga iz Otočca. Prvo je izvršio napad na položaje 15. brigade u namjeri da poboljša svoje položaje i zauzme rejon Metla (k. 721). Odbijen je uz znatne gubitke. Zatim, oko 13.20 sati krenulo je iz Otočca 50—60 kamiona i oko 100 zaprežnih kola. Ponovni napad izvršila je 15. brigada i protjerala neprijatelja sa kote 562 i Majorove Glavice. Tim je kod neprijatelja stvorena panika i u neredu se povukao u pravcu Kompolja. Taj napad 15. brigada nije mogla iskoristiti radi jačih neprijateljskih snaga s druge strane ceste, ali ga je zato iskoristila 9. brigada 6. divizije, koja je prešla u napad i uz podršku minobacača uspjela protjerati neprijatelja sa Rudine i Vlaškog Vrh, dok se sa Švičkog Vrh sam povukao. Borba sa neprijateljem vodila se cijeli dan.

U toj borbi 9. brigada 6. divizije je zaplijenila 2 brdska topa sa 192 granate, 2 laka minobacača, 2 puškomitraljeza, 27 pušaka, 30.000 metaka, 2 radio-stanice, 20 mazgi i drugu spremu. Neprijatelj je imao oko 50 mrtvih, više ranjenih i 8 zarobljenih vojnika.

Trećeg dana borbi, sem neuspjelog pokušaja neprijatelja da preuzme Metlu (k. 721) od jedinica 15. brigade, bilo je na svim sektorima zatišje. Istog dana Talijani su pod pritiskom 14. primorsko-goranske brigade napustili Brinje i povukli se u Žutu Lokvu.

Slijedećeg, četvrtog dana borbi, neprijatelj je, oko 05.00 sati, otpočeo sa izvlačenjem svojih snaga iz Otočca. Njegove pobočnice, prednje dijelove, uz podršku artiljerije, potisnule su jedinice 9. brigade sa Rudine prema Vlaškom Vrh, gdje su bile zadržane. I jedinice 4. brigade bile su odbačene sa kote 559 i Marsovca.

Oko 09.00 sati neprijateljeva kolona je stigla do s. Kopolje, gdje su na nju izvršile napad sve naše jedinice i nastavile gonjenje u pravcu Žute Lokve, potpomognute tenkovskom četom korpusa sa pet tenkova. I pored toga što je neprijatelj imao u zaštitnici dva tenka, nisu uspjeli da spriječe naše tenkove da uđu u njihovu kolonu i nanesu im osjetne gubitke. Međutim, kako tenkovi nisu bili praćeni i čuvani od naše pješadije, to je neprijatelj uspio da jedan tenk uništi (izgorjeli su tenkisti Milivoj Torina i Josip Fink) i drugi da ošteti (poginuli tenkisti Božo Momčilović i Đuro Grudić), dok su iz trećeg tenka ranjeni Aco Furač i Pero Perača.²¹⁶

Istog dana, 12. aprila, neprijatelj se uspio izvući prema Žutoj Lokvi, a jedinice 5. brigade ušle su u Otočac i obezbijedile glavne mjesne objekte.

U korpusnoj operaciji za oslobođenje Gacke doline, od 24. marta do 12. aprila 1943, ne računajući borbe 6. i 9. brigade pre napada na Otočac 6. aprila, postignuti su slijedeći rezultati:

— zarobljeno je 107 ustaša, domobrana i Talijana, 101 četnik, 46 naoružanih civila i jedna kompletna vojna muzika. Neprijatelj je imao 424 mrtva i mnogo više ranjenih vojnika, dok su naše jedinice imale 37 mrtvih i 134 ranjenih boraca i starješina;

— zaplijenjeno je 2 brdska topa 75 mm sa 192 granate, 2 teška minobacača sa 1.470 mina, 15 lakih minobacača sa 1.008 mina, 30 teških i 15 puškomitraljeza, 1.236 pušaka, 1.202.100 metaka, 960 ručnih bombi, 3 radio-stanice, 1.000 uniformi i obuće (polovno), 2.423 čebeta, 464 šatorska krila, 100 samara, 20 mazgi i druga ratna oprema.

Kritički osvrt Štaba 1. korpusa nakon završne borbe i gonjenja neprijatelja, glasio je:

»Nije bilo dovoljno budnosti kod naših jedinica i uslijed toga neprijatelj koji je otpočeo svoj pokret iz Otočca ujutro rano nije bio na vrijeme zapažen. Ugovoreni signal sa Ininog Vrh, da je neprijatelj izašao iz grada, poslije čega je trebala V brigada upadati sa tenkovima u grad, nije dat i uslijed toga V brigada je prekasno saznala za izlaz neprijatelja i zakasnila. V brigada nije zajedno sa komandrom tenkovske čete (Vlajko Vlajević)

izvršila naređenje Štaba korpusa da upotrebi svih 5 tenkova za proganjanje, kao što je bilo naređeno, već su upotrebili samo dva, koji su izgubili međusobnu vezu, poslije čega jedan je uništen. (Prema izvještaju komandira čete svih pet tenkova je upotrebljeno, ali ne jednovremeno već dva pa zatim tri). Gonjenje neprijatelja nije se vršilo organizovano, već su se sve brigade izmiješale i našle većim dijelom na cesti. Neprijatelj je većim dijelom potučen od naših tenkova, dok vatra pješadije bila je neorganizovana i neefikasna. Borci su više trčali za neprijateljem nego ga uništavali pomoću automatskog oružja, kojeg je trebalo opetovno prebacivati naprijed. Štabovi u proganjanju izgubili su jedinice iz svojih ruku».

Međutim, jedinice 1. korpusa NOV Hrvatske uspjele su da sačuvaju dio oslobođenog teritorija oko Plješevice i u Lapačkoj dolini koji je bio veoma značajan za smještaj ranjenika i veoma velikog broja izbjeglog srpskog naroda kao i za pripremu boraca 1. korpusa za protivofanzivu u martu i aprilu 1943. godine u Lici. Tako, dok su jedinice Glavne operativne grupe u čiji je sastav ušla i 7. banijska divizija napredovale prema istoku i pripremale se za protivofanzivu na Neretvi, 1. korpus NOV Hrvatske je sa 6. i 8. divizijom, te dvije primorsko-goranske brigade vodio teške borbe za odbranu dijela oslobođenog teritorija Like. Tim borbama ona su onemogućile neprijatelju akciju u pozadinu Glavne operativne grupe. Iako zahvaćene tifusom jedinice 1. korpusa su početkom marta prešle u protivofanzivu i ponovo oslobodile veliki dio Like i Korduna. Tako su one vezujući svoja dejstva za nesrazmjerno jače talijanske i ustaško-domobranske snage ne samo indirektno pomagale Glavnoj operativnoj grupi nego su povratile i proširile slobodnu teritoriju Korduna, Banije i Like i povezale je još čvršće sa slobodnim područjem Gorskog kotara i sa Bosanskom krajinom.²¹⁸

Slobodni teritorij koje je tada stvorio 1. Korpus NOVH bio je najveće oslobođeno područje u okupiranoj Jugoslaviji. Posebno je značajno istaći zajednička dejstva ovog Korpusa s jedinicama Glavnog štaba NOV Slovenije na Žumberku i Beloj krajini, što predstavlja klasičan primjer zajedničkih dejstava i uspješnu saradnju partizana Srba, Hrvata i Slovenaca u NOR-u. Govoreći o uspjesima jedinica 4. korpusa NOVJ u vremenu od 15 marta do 20. aprila 1943. godine u Lici, Vrhovni komandant Tito je pisao: »Zauzeto je 150 km željezničke pruge Zagreb—Split, oslobođeno preko 5000 km² teritorija i preko 100 sela i gradova među kojima: Gračac, Otočac, Brinje, Plaški, Vrhovine i još osam drugih mjesta. Zarobljeno je 937 domobrana i 30 oficira».²¹⁹

Oslobođenje Gacke doline sa Otočcem i prugom Plaški—Perušić, bio je ne samo veliki vojnički već i politički uspjeh.

Otočac je postao centar ove slobodne teritorije, pa i Hrvatske u kome je od aprila 1943. godine pa do januara 1944. godine bio Centralni

²¹⁷ Za period od 24. marta do 12. aprila 1943. godine: Zbornik, tom 5, knj. 14, str. 115, 129, 242 i 348.

²¹⁸ Dr Đuro Zatezalo, *Prvi korpus NOVH*, Glasnik arhivista Društva arhivskih radnika Bosne i Hercegovine, 27 (1987), str. 102 i 103.
Tito, *Sabrana djela*, tom 15, str. 56.

komitet KPH, 13. juna 1943. održan je prvi dio osnivačke skupštine ZAVNOH-a (nastavljene 14. juna na Plitvičkim jezerima), zasjedala je u njemu i prva konferencija AFŽ Hrvatske i prva konferencija USAOH. Iste godine (1943) otvorena je u Otočcu i prva partizanska gimnazija.

Sa ovom oslobođenom teritorijom proširena je baza za snabdjevanje, formirane su nove vojnopozadinske jedinice i ustanove i obezbijeđen slobodni komunikacijski saobraćaj Lika—Kordun. U političkom pogledu, razbijene su četničke jedinice i njihova organizacija i stvoreni uslovi za mobilizaciju novog ljudstva za narodnooslobodilačku vojsku. Narod je rado dočeka svoju vojsku i prilazio narodnooslobodilačkom pokretu. Sa zaplijenjenim naoružanjem pojačana je vatrena moć partizanskih jedinica i stvoreni povoljniji uslovi za nove operacije protiv neprijatelja i oslobođenje novih teritorija.

Poslije ove uspješno završene korpusne operacije, jedinicama je bio potreban odmor radi liječenja i oporavka od tifusa. Pjegavi, a djelimično i trbušni tifus, koji su se pojavili krajem marta i početkom aprila 1943. godine, povratkom izbjeglica Korduna i Banije iz Bosne, uzeli su tolikog maha da je bila dovedena u pitanje i borbena gotovost jedinica 8. divizije. U prvo vrijeme najviše oboljenja bilo je u 5. brigadi, pa je ona u tom periodu bila pošteđena većih napora i težih borbi. Čim je bolest počela da se širi, preduzete su mjere da se ona zaustavi ali su uslovi za to bili loši. Preduzeta je dezinfekcija (parenje, pranje, šišanje) odijela, veša, ćebadi i ljudstva. Zatim, sve su stariješine dobile zadatak da održe niz predavanja o ličnoj higijeni i o uništavanju ušiju koje su bile prenosioci pjegavog tifusa.

Kako su postojeće bolnice bile prepune oboljelih, to je početkom aprila 1943. u s. Dabar u Lici formirana nova bolnica u kojoj su smješteni samo oboljeli od tifusa. Već prvih dana njenog formiranja u bolnici je bilo oko 300 bolesnika samo iz 8 divizije. Kasnije se taj broj povećao, što je u velikoj mjeri umanjilo borbenu gotovost jedinica. Na dan 20. aprila 1943. godine 8. divizija imala je po spisku 4.189, na licu 2.477, u rashodu 1.712 boraca i stariješina. Brigade su skoro bile prepolovljene, blizu 50% ljudstva nalazilo se na liječenju od rana i tifusa.²²⁰

Borbe 6. divizije na relaciji Gospić—Gračac—Knin

Za vrijeme izvođenja korpusne operacije u Gackoj dolini, 6. lička divizija nalazila se sa 1. brigadom i Ličkim NOP odredom u rejonu Zrmanje, na komunikaciji Gračac—Knin, a sa 2. brigadom na komunikaciji Gračac—Gospić, u borbi sa ustašama i četnicima, sa zadatkom da ih unište i vežu za sebe radi pomoći 1. bosanskom korpusu i Operativnoj grupi Vrhovnog štaba. Njena 9. brigada od 6. do 14. aprila bila je u Gackoj operaciji pod komandom Operativnog štaba Gacko, koji se rasformirao po njenom završetku.

Borba sa četnicima popa Đujića vodila se u sadejstvu sa krajiškim i dalmatinskim jedinicama. Tako su u toku noći 3/4. aprila 1943, 1.

brigada 6. divizije i Lički NOP odred zajedno sa 4. i 10. krajiškom brigadom napale četničke jedinice na liniji: Gračac—Žegar—Vrpolja, a jedan dalmatinski bataljon vršio je fingirani napad na neprijatelja u Kninu. Te jedinice uspjele su razbiti dijelove Dinarske četničke divizije. U toku jednodnevne borbe zarobljeno je 230 četnika, a oko 200 ih je izbačeno iz stroja. Sa 50 mrtvih i ranjenih odbijena je i pomoć Talijana iz Knina. Do 7. aprila oslobođena je teritorija od Gračaca do Knina. Jedinice divizije imale su 57 mrtvih i ranjenih, od kojih je samo 1. brigada imala 17 mrtvih i 35 ranjenih boraca i starješina.²²¹ Za vrijeme dok se brigada nalazila na tom terenu prekomandovan je jedan broj boraca za popunu novoformiranog Sjevernodalmatinskog NOP odreda, a popuna je izvršena novim borcima iz Gacke doline.

Druga brigada 6. divizije sa jednim bataljonom nalazila se u sektoru Gračac, jednim bataljonom u rejonu Medak—Gospić i sa dva bataljona na cesti Brušani—Karlobag i putem zasjeda vodila borbu sa ustaško-domobranskim jedinicama. U toku 4. aprila njena jedna četa, u zasjedi na cesti Gospić—Brušani, od 24 domobrana, 13 je zarobila, 2 ubila i 3 ranila, sa plijenom od 18 pušaka, 6 bombi i oko 600 metaka.

Ista brigada je sa tri pješadijska i jednim mitraljeskim bataljonom, vodom od četiri laka minobacača, jednim protivtenkovskim topom 37 mm i mitraljezom 15 mm, izvršila noću 7/8. aprila neuspjeli napad na neprijateljeva uporišta u Širokoj Kuli (10 km sjeveroistočno od Gospića), gdje su se nalazili dijelovi 32. ustaške bojne. Prema prvim podacima bilo je oko 100 neprijateljevih vojnika, većinom domobrana, ali poslije borbe ustanovilo se da ih je bilo 150—200, i to više ustaša, a manje domobrana. Borba, koja se produžila, morala se prekinuti, jer je neprijatelj sa jednom satnijom iz Ličkog Osika i sa dvije satnije iz Perušića odbacio osiguranje i ušao u Široku Kulu. Neprijatelj je imao oko 20 mrtvih i 30 ranjenih, dok su jedinice 2. brigade imale 5 mrtvih i 17 ranjenih.²²² Poslije ove akcije bataljoni su se povukli na prvobitne položaje, ispitujući mogućnosti za nove napade. Jednu od mogućnosti iskoristio je bataljon 2. brigade, koji se nalazio u rejonu Gračaca. Spustivši se prema moru, 14. aprila u mjestu Maslenica i Stari Grad, razoružao je i zarobio 9 žandara i 11 finanasa, zaplijenivši 24 puške, 3 pištolja, oko 6.700 metaka i drugu opremu. Nakon tri dana 17. aprila, 3. bataljon iste brigade, sačekavši u zasjedi na cesti Baške Oštrije—Brušani (između Gospića i Karlobaga), napao je dva kamiona, te ubio i ranio 9 neprijateljevih vojnika. Jedan kamion je spaljen, a zaplijenjene su 4 puške, 10 bombi i 660 metaka.

Štab 2. brigade tražio je od Štaba divizije da se brigada okupi, odmori i pripremi za izvođenje većih akcija, što je Štab divizije i prihvatio. Ujedno je i 9. brigada iz Gacke doline prebačena sjeverno od Perušića, tako da su prema Gospiću bile orijentisane dve brigade 6. divizije, radi pripreme za izvođenje napada na neprijatelja oko Gospića i u Gospiću.

Sjeverno od Gospića, gdje se nalazilo oko 2.000 ustaša i domobrana, neprijatelj je prema našoj slobodnoj teritoriji imao uporišta u

Širokoj Kuli, Perušiću, Ličkom Osiku i na Budačkom mostu. Ocjenjujući stanje ovih neprijateljevih uporišta Štab 6. divizije (komandant Đoko Jovanić, politički komesar Rade Zigić), odlučio se za napad na uporište u Širokoj Kuli, gdje je bila jedna satnija 9. ustaške bojne, oko 250 ustaša i domobrana. (Prvi neuspjeli napad na ovo mjesto izvela je 2. brigada 8. aprila). Naređeno je da se napad izvede 19. aprila sa početkom u 22. sata sa 2. i 9. brigadom, koje su bile ojačane sa 2 brdska topa, 1 haubicom, 1 PT topom, 1 PT mitraljezom, teškim minobacačem i 2 tenka.

Druga brigada imala je zadatak da likvidira uporište u Širokoj Kuli, i dijelom snaga da se obezbijedi sa pravca Lički Osik—Medak—Lovinac. Deveta brigada vršila je obezbeđenja od Perušića i Ličkog Osika. Prvi napad nije uspio, ponovljen je drugog dana u isto vrijeme. Poslije naše jače artiljerijske pripreme i sa odbijanjem neprijateljeve pomoći iz Perušića i Ličkog Osika, neprijatelj je razbijen i uspio je pobjeći za Lički Osik, uz gubitke od 100 mrtvih, toliko ranjenih i 3 zarobljena, dok su brigade imale 14 mrtvih i 56 ranjenih boraca i starješina. Zaplijenjena su 3 teška, 1 laki i 6 puškomitraljeza, 3 laka minobacača, 28 pušaka, 10.500 metaka i druga ratna oprema.

Po zauzimanju Široke Kule, a u vezi sa opštim planom 1. korpusa za napad na neprijatelja u Gospiću, Štab 6. divizije naredio je 21. aprila da se izvrše pripreme za napad na neprijateljevo uporište u Bilaju 5 km jugoistočno od Gospića, a zatim na neprijatelja južno od Gospića. U vezi s ovim naređenjem, 9. brigada se sa dva bataljona 2. brigade prebacila istočno od Gospića na sektor Vrebac—Barlete—Ostrvica. Jedan bataljon 2. brigade ostao je u Širokoj Kuli, a jedan prema neprijatelju u Perušiću. Štab 1. korpusa naredio je 22. aprila Operativnom štabu za sektor Zrmanja (komandant, Mićun Šakić, načelnik štaba 6. divizije) da se 1. brigada, uputi noću u Lovinac, gdje će dobiti novi zadatak. To je bila koncentracija 6. divizije za operacije oko Gospića i za napad na Gospić.²²⁴

Napad na neprijateljevo uporište Bilaj, gdje se nalazilo oko 100 domobrana, izvršila su dva bataljona 2. brigade, ojačana sa 1 haubicom, 3 brdska topa i 1 tenkom, 22. aprila sa početkom u 21 sat. Nakon kraće borbe, neprijatelj koji je bio iznenađen djelimično je potučen, a djelimično je uspio pobjeći. Odmah po zauzimanju Bilaja, ova dva bataljona su napala posadu kod željezničkog mosta Bilaj i mosta na cesti. Kao i u samom Bilaju i ovdje su bataljoni poslije kraće, ali žestoke borbe, potukli neprijatelja, dok je manji broj uspio pobjeći. Mostovi su minirani.

Istovremeno, dva bataljona 9. brigade, koji su obezbjeđivali napad na Bilaj, između Bilaja i Gospića, blokirali su neprijatelja na željezničkoj stanici Bilaj i s. Lički Bibnik. Bili su to dijelovi 4. stajaćeg zdruga ustaške vojnice. Posada na željezničkoj stanici Bilaj je zarobljena, a iz s. Lički Ribnik je uspjela pobjeći za Medak.

Sutradan, 23. aprila, cijela 9. brigada izvršila je napad na neprijatelja u Medaku, koji se većim dijelom svojih snaga uspio probiti u

²²³ Isto, str. 250, 317 i 351.

²²⁴ Isto, str. 271 i 278.

pravcu Raduč—Alan—Obrovac. Istog dana, u 19.20 sati neprijatelj je napustio Perušić i Lički Osik. U ova mjesta ušle su jedinice 2. i 9. brigade, a zatim se 2. brigada prebacila na sektor Trnavac—Rizvanuša radi dejstva na cesti Gospić—Karlobag— i likvidacije neprijateljevih posada zapadno od Gospića. Za 2. brigadom u Divoselo (sve jugozapadno od Gospića) stigla je i 9. brigada 6. divizije.

U toku 22. i 23. aprila jedinice 2. i 9. brigade 6. divizije zarobile su 167 domobrana, 62 ustaše i 50 četnika, a ubijeno je 13 i ranjeno 9 neprijateljevih vojnika. Brigade su imale 1 mrtvog i 10 ranjenih. Zaplijenjen je top 37 mm sa 150 granata, 8 teških i 9 puškomitraljeza, 225 pušaka, 145 ručnih bombi, 30 mina, za laki minobacač, 85.000 metaka, radio-stanica i drugi materijal.²²⁵

Borbe Korpusa oko Gospića i za Gospić

Poslije oslobođenja Gacke doline i dijela okoline oko Gospića (Široka Kula, Bilaj, Ribnik, Medak, Sv. Rok, Lovinac), jako neprijateljevo uporište u Gospiću, osigurano sa nekoliko spoljnih uporišta na sjeverozapadu i jugozapadu, ostalo je okruženo snagama NOVJ.

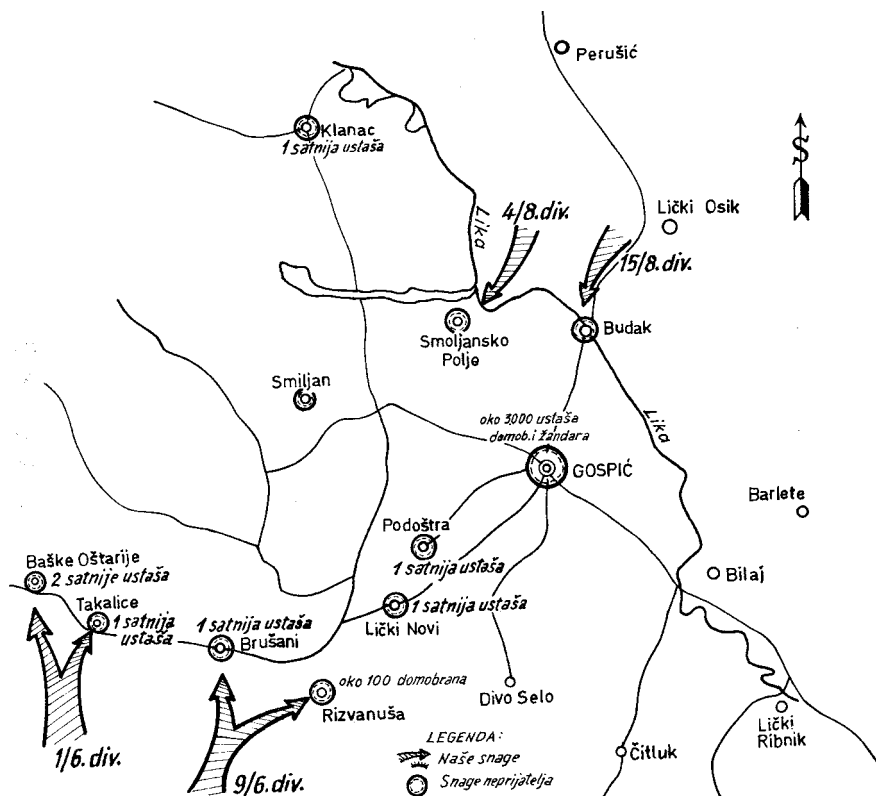
Sa zauzimanjem Gospića, čitava Lika bila bi slobodna, a uz četnike bi likvidirali i najveće uporište ustaša u Lici. Zato je Štab 1. korpusa izdao pripremnu zapovijest, od 24. aprila 1943. godine, Štabu 6. i 8. divizije za napad na Gospić, precizirajući zadatke jednoj i drugoj diviziji sa ukupno pet brigada (5. brigada 8. divizije, prema naređenju Štaba 1. korpusa, upućena je 18. aprila za Kordun). Tada, 18. aprila, poslije 100 dana borbi u Kordunu i Lici, u sastav svoje 5. operativne zone upućena je i 6 primorsko-goranska brigada. U drugoj polovini aprila formirana je 13. primorsko-goranska divizija.

Prije nego što se pristupilo izvršenju zadataka, postavljenih korpusnom pripremnom zapoviješću, neprijatelj je napustio Perušić i Lički Osik. U vezi s tom situacijom, Štab 1. korpusa je procijenio da je garnizon Gospić tim snagama toliko ojačao da bi ga bilo teško zauzeti i da bi taj napad tražio velike žrtve, te se odustalo i pristupilo se blokadi.

Na osnovu ove nove odluke, Štab 1. korpusa je izdao zapovijest od 26. aprila Štabu 6. i 8. divizije za blokadu Gospića sa opštim zadatkom: da se neprijatelju presjeku veze sa Karlobagom i da se pristupi užoj blokadi češćim prepadima i tako stvori povoljan momenat za odlučni napad, ili prisili neprijatelja na povlačenje. Poseban zadatak divizija bio je:

— Šeste divizije — da razbije neprijateljeva osiguranja i uporišta na liniji Gospić—Karlobag, a dijelom snaga da vrši pritisak na sam Gospić. U slučaju napuštanja Gospića i pristizanja pomoći iz Karlobaga, postaviti se lijevo i desno od ove komunikacije i bočno ga tući:

— Osme divizije — da po smjeni dijelova 2. brigade 6. divizije kod Široke Kule, likvidira neprijateljeva uporišta na mostu kod Budaka,

Početni raspored snaga za napad na Gospić 29. aprila 1943. godine

posadu kod željezničkog mosta, kao i sva druga uporišta sjeverno i istočno od Gospića, a zatim da pristupi čestim prepadima i uznemiravanjem neprijatelja u Gospić.

Pored Gospića, gdje se nalazilo oko 3.000 neprijateljevih vojnika (ustaša, domobrana, žandara), za vezu sa Karlobagom neprijatelj je imao svoja uporišta u: Podoštri — jednu satniju ustaša, Ličkom Novom jednu satniju ustaša, Klancu — jednu satniju ustaša, Rizvanuši — oko 100 domobrana, Brušanima — jednu satniju ustaša u s. Takalice jednu satniju ustaša i Baškim Oštarijama — dvije satnije ustaša.

Svojom zapovješću od 26. aprila Štab 6. divizije se odlučio za napad sa početkom u 03.00 sati 28. aprila i to sa: 1. brigadom na neprijatelja u Takalicama i Baškim Oštarijama i sa 9. brigadom u Brušanima i Rizvanuši.

Sve tri brigade hrabro i uspješno izvršile su svoje zadatke. Neprijatelj je zarobljen, razbijen i sva mjesta su zauzeta. Istog dana, sa oko 600 vojnika, neprijatelj je uspio da povрати Baške Oštarije.

U ovom snažnom i uspješnom napadu, jedinice 6. divizije zarobile su 202 ustaša i domobrana, 7 oficira (među kojima jednog bojnika), a ubijeno je 174 i ranjeno 116 neprijateljskih vojnika. Divizija je imala 14 mrtvih, 2 nestala i 40 ranjenih. Zaplijenjeno je: 1 teški i 3 laka minobacača sa 30 mina, 8 teških i 23 puškomitraljeza, 274 puške, 220 ručnih bombi, 291.000 metaka, 1 automat i drugi ratni materijal.

Kao posljednja spoljna odbrana, 4 km jugozapadno od Gospića ostalo je neprijateljevo uporište u Ličkom Novom i Podoštři (brdo Oštra, k. 796), sa po dvije satnije ustaša i domobrana u svakom.

Za likvidaciju ova dva uporišta Štab 6. divizije svojom zapovješću od 29. aprila naredio je 1. brigadi (u svom sastavu imala je 4 pješadijska i 1 mitraljeski bataljon — oko 650 boraca), ojačanoj s 1. bataljonom 9. brigade, 3 brdska topa, haubicom, 3 teška minobacača i 2 tenka u 19.00 sati napadne i likvidira ova dva uporišta. Deveta brigada sa dijelom svojih snaga bila je na osiguranju prema Gospiću, a dijelom u rezervi za eventualnu pomoć 1. brigadi. Druga brigada dobila je zadatak da ponovo zauzme Baške Oštarije i da onesposobi za saobraćaj cestu Baške Oštarije—Brušani.

Sa prvim napadom, 1. brigada je uspjela zbaciti neprijatelja sa visova kod sela Lički Novi i protjerati ga za Gospić i prema brdu Oštra, te ući u mjesto. Međutim, zbog zakašnjenja od dva sata jedinica koje su napadale kotu Oštra, došlo je do oštre borbe sa ručnim bombama 1 neprijatelj je uspio odbaciti snage brigade. Ponovni napad izvršen je po danu (30. aprila) i neprijatelj je protjeran za Gospić. Zarobljene su 2 ustaše i 1 domobran i nađeno 7 mrtvih. Jedinice brigade imale su 2 mrtva i 22 ranjena. Zaplijenjena su 2 puškomitraljeza, 5 pušaka, 4.000 metaka i druga oprema.

Za vrijeme dok je 6. divizija vodila borbe na komunikaciji Gospić—Karlobag, 8. divizija (komandant Vlado Četković, politički komesar Miloš Šumonja) napadala je neprijateljeva uporišta sjeverno od Gospića. Naime, ona je, prema naredenju Štaba korpusa, bez 5. brigade, koja je zbog velikog broja oboljelih boraca od tifusa upućena za Plaški, 26. aprila, iz Gacke Doline stigla sa 15. brigadom u Lički Osik i sa 4. brigadom u Perušić. Još istog dana, u 16.00 sati, 15. brigada je izvršila napad na neprijatelja koji je držao most na rijeci Lika kod s. Budak, i protjerala ga na lijevu obalu rijeke. Istog dana i 4. brigada je protjerala neprijateljeve snage sa sektora Smiljansko polje 4 km sjeverno od Gospića. Toga dana našom artiljerijom tučen je i aerodrom kod Gospića.

Rano ujutro 27. aprila, 1. bataljon 15. brigade ojačan vodom minobacača napao je ustašku četu kod željezničkog mosta na rijeci Lika. Nakon dvosatne borbe, ustaška četa je razbijena, a uporište zauzeto. Željezni most je oštećen i onesposobljen za željeznički saobraćaj.

U borbama jedinica 15. brigade za likvidaciju neprijateljevih posada kod sela Budak kod željezničkog mosta ubijeno je 50 ustaša, 5 ih je zarobljeno i više ranjeno. Zaplijenjena su 3 mitraljeza, 1 puškomitraljez, 20 pušaka, 30.000 metaka 7,9 mm. Brigada je imala 10 mrtvih

i 25 ranjenih. Tih dana poginuo je proslavljeni borac Korduna Gnjaco Karaš, komandant 3. omladinskog bataljona »Joža Vlahović«, 4. brigade NOV Hrvatske.

Četvrta brigada držala je položaje u Smiljanskom polju. Sutradan je neprijatelj iz Gospića izvršio protivnapad i odbacio jedinice 15. brigade na desnu obalu rijeke Like. Zatim je 15. brigada, u prvi sumrak 29. aprila, izvršila napad u pravcu aerodroma, gimnazije i Budačke ulice, ali se u zoru po naređenju povukla, ostavivši manje snage u dodiru s neprijateljem. U toku 30. aprila ove brigade ostale su na svojim položajima trpeći jako avio bombardovanje.²²⁶

Pošto su likvidacijom svih spoljnih uporišta odbrane Gospića stvoreni uslovi za napad na Gospić, to je 30 aprila Štabu 1. korpusa izdao zapovijest za napad na Gospić. U Gospiću se tada nalazilo oko 4.000—5000 neprijateljevih vojnika ustaša, domobrana, oružnika i novomobilisanih ustaša), iz sastava: stožera 4. stajaćeg zdruga sa stožernom satnijom, dijelova 3, 32. i 34. ustaške bojne, 4. gorske bitnice (brdska artiljerija), dijelovi 2. bojne 12. pješadijske pukovnije, dijelova 2. lovačke i 1. i 2. stražarske željezničke bojne.²²⁷

Grad su ustaše snažno utvrdile s više položaja, postavljajući ispred i između njih žičane prepreke i minska polja. Glavni odbrambeni položaj išao je neposrednom ivicom grada. Sve masivnije zgrade u gradu pretvorene su u jaka uporišta. Armirano-betonski i zemljani bunker i nalazili su se na ivicama grada, duž glavnih ulica, u parkovima i na trgovima. Za odsudnu i dugotrajnu odbranu ustaše su najjače utvrdile položaje oko željezničke stanice Gospić, centar grada, Budačku, Smiljansku, Žabičku, Bilajsku i Pazarišku ulicu. Posebno su obratili pažnju na mostove na Novčići i Bogdanici.

Za izvršenje ovog zadatka, jedinice 6. ličke divizije trebale su vršiti napad s pravca Smiljanske ceste prema centru grada. Sa jednom brigadom trebalo je vršiti napad od pravca Karlobaga. Radi efikasnijeg napada divizija je ojačana sa 7 brdskih topova, 4 minobacača, jednim PT-topom i 2 laka tenka.

Jedinice 8. kordunaške divizije imale su zadatak da napadaju neprijateljeva uporišta koja vode od sela Budaka prema centru Gospića, a sa drugom brigadom da blokira neprijatelja u željezničkoj stanici Gospić i ugrožava neprijateljeve otporne tačke na liniji Žabičke, Jasikovačke i Bilajske ulice. Za izvršenje zadatka divizija je ojačana s jednom haubicom 105 mm, 2 poljska topa 75 mm, 3 minobacača i 2 laka tenka.

Komandno mjesto Štaba 1. korpusa bilo je na Zubaru (k. 701) istočno od Budaka. Na osnovu naređenja Štaba 1. korpusa od 30. aprila, Štab 6. i Štab 8. divizije 1. maja izdali su divizijske zapovjesti svojim potčinjenim jedinicama i otpočeli neposredne pripreme za napad na Gospić koje su trajale do 2. maja uveče. Napad na Gospić, posljednje i snažno ustaško-domobransko uporište u Lici, imao je puno vojno-političko opravdanje. Konačan cilj operacija u Lici time je trebalo da

²²⁶ Zbornik, tom 5, knj. 14, str. 289, 296, 300, 303, 329, 341, 352, 354.

²²⁷ Isto, str. 251.

bude krunisan. Međutim, i pored svih nastojanja, Gospić nije zauzet. Razlozi su brojni, od kojih ćemo navesti samo neke: nismo imali dovoljno snaga, teških oruđa i municije za izvršenje takvog zadatka. Neprijatelj je bio brojno nadmoćniji i vanredno dobro utvrđen. Okorjeli zlikovci bili su spremni da se bore do kraja. U gradu je bilo ne malo ustaški raspoloženog stanovništva, koje je raznim oblicima podržavalo i pomagalo ustaše i domobrane u borbi.

Napad na Gospić imao je karakteristike frontalnog potiskivanja neprijatelja, sabijanja u najuži i najjače utvrđeni dio grada. Slobodan prostor bio je ostavljen duž puta od Gospića prema Brušanima kuda se neprijatelj mogao povlačiti, ali je bio preuzak. Nisu izvršene ni sve potrebne pripreme, malo se ubrzalo sa napadom, a ni veza između jedinica nije dobro funkcionisala. Artiljerija nije imala pogodne položaje za neposredno gađanje, a sadejstvo sa tenkovima još uvijek nije bilo usklađeno sa napadom pješadije. U borbi za Gospić naše jedinice imale su 30 mrtvih i 137 ranjenih boraca i starješina (8 mrtvih i 31 ranjen iz 8. divizije i 22 mrtva i 106 ranjenih iz 6. divizije).

Za vrijeme korpusne operacije u Gackoj dolini i oko Gospića, u toku aprila 1943. godine, Lički NOP odred (komandant Tomica Popović, politički komesar Stevo Maoduš), djelstvovao je u širem zahvatu komunikacije Gračac—Knin, pod komandom Operativnog štaba za sektor Zrmanja. Njegova četiri bataljona vodila su borbu sa manjim četničkim jedinicama, koje su se nalazile po selima sjeverozapadno od Knina i u Velebitu. Za period od 1. do 30. aprila odred je ubio 13, a toliko i ranio, i zarobio 52 četnika, pretrpjevši gubitak od 2 mrtva i 3 ranjena. Zaplijenio je 62 puške, 2 automata, oko 3.000 metaka, 17 ručnih bombi i drugog materijala.²²⁸

U Kordunu, oko Plaškog i zapadno od Karlovca (između Mrežnice i Kupe) nalazio se Kordunaški NOP odred sa pet bataljona (komandant Mihajlo—Miško— Blažević, politički komesar Milić Dejanović). Od 18. aprila, u rejonu Plaškog nalazila se i 5. brigada 8. divizije. Ona je na putu od Dabra prema Ličkoj Jesenici pretrpjela bombardovanje od neprijateljeve avijacije, od čega je imala 3 mrtva i 11 ranjenih drugova.

Saznavši za njen dolazak u rejon Plaškog, neprijatelj je 27 aprila iz Ogulina, Oštarija i Josipdola preduzeo napad sa oko 500 ustaša, četnika i Talijana uz podršku pet tenkova. Brigada je odbila ovaj napad u kojem je neprijatelj imao 5 mrtvih i oko 20 ranjenih, a brigada 4 mrtva i 3 ranjena. Sutradan, 30. aprila, brigada je čistila šumske predjele oko Plaškog i zarobila 25 četnika sa teškim mitraljezom i 12 pušaka.²²⁹

Vodeći borbu sa ustaško-domobranskim i četničkim jedinicama, u rejonu Plaškog, Korduna i zapadno od Karlovca, Kordunaški NOP odred je od 1. do 30. aprila zarobio 45 ustaša i domobrana, a ubio 30 i isto toliko ranio, a sam je imao 6 mrtvih i 3 ranjena zaplijenivši 80 pušaka, oko 4.635 metaka i drugog materijala.²³⁰

²²⁸ Isto, str. 181, 274. 362 i 366.

²²⁹ Isto, str. 361.

²³⁰ Isto, str. 363 i 366.

U Baniji, gdje je neprijatelj obavješten da se nalazi oko 200 partizana, preduzeo je operaciju čišćenja iz svojih garnizona sa linije: Glina—Petrinja—Sisak—Sunja—Kostajnica, u toku 3. 4. i 5. aprila. Borbu sa ovim snagama jačine četiri bojne 2. gorskog zdruga i dijelovi 12. pješadijske pukovnije, vodio je Banijski NOP odred sa svoja četiri bataljona (komandant Đuro Bakrač, politički komesar Dragutin Stojaković).

Dejstvujući po bataljonima i zajedno sa bataljonima, kao i vršeci diverziju na pruži Glina—Petrinja i Sisak—Sunja, odred je uspio paralisati napad neprijatelja koji se povukao u polazne garnizone. U toku aprila Banijski odred je ubio oko 60 neprijateljevih vojnika, više ranio, i zarobio 11 domobrana, zaplijenivši 11 pušaka, 1 teški i 1 puškomitraljez sa oko 3.700 metaka, dok je odred imo 9 mrtvih i 13 ranjenih boraca i starješina.²³¹

Prema pregledu akcija i operacija 1. korpusa, od 1. do 30. aprila 1943, Korpus je zarobio 1.479 Talijana, ustaša, domobrana i četnika sa jednom vojnom muzikom, 928 ubio, ranio nešto više, neprijateljevih vojnika. Jedinice Korpusa imale su 93 mrtva, 333 ranjena i 3 nestala borca i starješine. Zaplijenjena su 2 topa 75 mm sa 182 granate, 2 topa 65 mm sa 317 granata, 1 top 37 mm sa 150 granata, 3 teška minobacača sa 1.512 mina, 20 lakih minobacača sa 1.385 mina, 55 teških i 75 puškomitraljeza sa 2.167.035 metaka, 14 automata, 2.652 puške, 8 pištolja, 1.363 ručne bombe, 4 radio-stanice, 1.000 pari odeće i obuće, 584 šatorska krila, 2.993 čebeta, 120 samara, 20 mazgi i dr. ratnog materijala. Porušena su 2 mosta, 6 km pruge, zapaljena 2 kamiona i oštećen neprijatelj tenk.²³²

Ofanzivne operacije, koje su jedinice Korpusa vodile poslije četvrte neprijateljeve ofanzive, donijele su vidne rezultate. Operacije u Gackoj dolini, na sektoru Zrmanje i oko Gospića, pokazale su veliku sposobnost boraca i starješina da savladaju prepreke i da izvrše postavljene zadatke. Njima je bilo jasno da u ofanzivi nema odmora i da se mora ići naprijed. Savjesno su izvršavali naređenja, gonili neprijatelja i uništavali ga vatrom svoga oružja. To govore primjeri boraca 9. ličke i 6. primorsko-goranske brigade, koji su po najgorem vremenu razoržali 3. ličku ustašku bojnu na liniji: Sinac—Janjča, bez gubitaka. To su učinili i borci 4. kordunaške brigade, uloživši maksimum truda da razbiju četničko-talijansko gnijezdo u Brlogu. U napadu na neprijatelja u Crnoj Vlasti, borci 6. brigade su pokazali koliko mogu biti izdržljivi, kao i borci 1. ličke brigade na sektoru Zrmanje, boreći se u vrlo teškim geografskim uslovima i sa podmuklim neprijateljem. Primjer izdržljivosti pokazali su i borci 2. ličke, 5. i 15. kordunaške brigade, koji su iz dana u dan išli iz akcije u akciju.

U cjelokupnoj toj velikoj korpusnoj ofanzivi, naše jedinice su u odnosu na brojnost neprijatelja i borbe koje su s njim imale, relativno

²³¹ Isto, str. 64, 276, 363 i 366.

²³² Isto, str. 366.

malo pretrpjele gubitaka. To svjedoči o borbenoj sposobnosti i već iskusnim borcima i stariješinama koji znaju da vješto koriste svoje oružje i da tuku jačeg i bolje naoružanog neprijatelja. U tim akcijama zaplijenjena je ogromna količina oružja, municije i drugog ratnog materijala i ubijeno ili zarobljeno mnogo neprijateljevih vojnika.

Ove operacije pokazale su i slabosti koje su umanjile postignute uspjehe — slab i neizgrađen sistem veza, sadejstvo između jedinica, neusklađeno korišćenje artiljerijsko-minobacačke vatre, a posebno upotreba tenkova. Starješine su često bile u ulozi boraca tako da se ostajalo bez hrabrih i dobrih komandira i komandanata. Samo u 8. diviziji poginula su 3 hrabra dobra komandanta bataljona — Rade Dobrosavljević, Gnjaco Karaš, Miško Breberina i Milisav Dakić, zamjenik komandanta brigade.

REORGANIZACIJA I DEJSTVA 1. KORPUSA U LJETO 1943. GODINE

Formiranje novih jedinica

Poslije operacije u Lici i oslobođenja skoro cijele Like, izuzev Gospića, koja je završena početkom maja 1943. godine, neuspjelim napadom na neprijateljevo uporište u Gospiću, 1. korpus je ostao samo sa 6. i 8. divizijom, korpusnom artiljerijom, tenkovskom četom i drugim pomoćnim korpusnim jedinicama i ustanovama.

Pošto je situacija na jugoistoku Like zahtijevala stalno prisustvo naših snaga, radi pomoći Dalmaciji, iz koje je 9. divizija dejstvovala u sastavu Operativne grupe Vrhovnog štaba radi vezivanja neprijateljevih snaga i pomoći toj Operativnoj grupi, to je naredbom Glavnog štaba NOV i POH, broj 10 od 29. aprila 1943. godine, formiran Štab kninskog sektora, sastava: tri bataljona Ličkog NOP odreda i Sjeverodalmatinski NOP odred. Za komandanta Kninskog sektora postavljen je Mićun Šakić, do tada načelnik Štaba 6. divizije, a za političkog komesara Petar—Pepo Babić, do tada zamjenik političkog komesara 9. ličke brigade. Štab, koji je bio pod neposrednom komandom Glavnog štaba, imao je zadatak da sa potčinjenim jedinicama izvodi akcije na teritoriji između Grahova i ceste Obrovac—Lovinac.

Istom naredbom Glavnog štaba NOV i POH formirana je i Unska operativna grupa, sastava: 4. banijska brigada, formirana od dijelova Banijskog NOP odreda sa oko 900 boraca, 8 krajiška udarna brigada i tri bataljona Kordunaškog NOP odreda. Za komandanta UOG postavljen je Perica Kleut, do tada komandant 4. kordunaške udarne brigade 8. divizije, za političkog komesara Ranko Mitić, do tada politički komesar 6. primorsko-goranske brigade, a za zamjenika komandanta postavljen je Hamdija Omanović, do tada komandant 8. krajiške brigade. Zadatak grupe bio je izvođenje akcija na sektoru Korduna, Banije i Cazinske krajine. Grupa je bila pod direktnom

komandom Glavnog štaba NOV i POH, a 27. juna iste godine ulazi u sastav 1. korpusa Hrvatske.

Sedamnaestog aprila Glavni štab NOV i POH formirao je na teritoriji Bosiljevo—Severin (zapadno od Karlovca) Karlovački NOP odred od 5. bataljona Kordunaškog NOP odreda, partizana iz jedinica 5. operativne zone, a rodом sa ove teritorije i partizana iz 6. divizije koji su došli iz gradova, a nisu Ličani. Za v. d. komandanta postavljen je Milan Rustanbeg, a za v.d. političkog komesara Rafko Tabor.

Izvršena su postavljenja i u drugim jedinicama. Za komandanta 4. kordunaške udarne brigade 8. divizije postavljen je Mihajlo Vojnović, do tada zamjenik komandanta iste brigade, za političkog komesara 1. udarne ličke brigade 6. divizije Branko Desnica, do tada v. d. političkog komesara iste brigade, za zamjenika komandanta 1. udarne brigade Milan Sijan i za zamjenika komandanta 2. udarne brigade 6. divizije Dragan Rakić. Za šefa obavještajnog centra Ličkog NOP odreda postavljen je Pero Ljuština, do tada član istog centra.²³⁴ Prvi korpus NOV Hrvatske ojačan je 10. maja 1943. godine 13. primorsko-goranskom divizijom, koja ostaje u njegovom, povremeno operativnom, sastavu do januara 1944.

Ovom reorganizacijom prestala je samostalna funkcija Ličkog, Kordunaškog i Banijskog NOP odreda, zbog čega su izašli iz sastava 1. korpusa, a Banija je, po odlasku 7. divizije u sastav Operativne grupe Vrhovnog štaba, sa Unskom operativnom grupom dobila jaču udarnu grupu.

Pripreme za novu neprijateljevu ofanzivu

Daljna aktivnost 1. korpusa Hrvatske bila je usmjerena prema direktivi Glavnog štaba NOV i POH, od 7. maja 1943. godine. Prema prikupljenim podacima, GŠ Hrvatske je procijenio da neprijatelj priprema novu ofanzivu na operativno područje 1. korpusa. Jače talijanske snage, do dvije divizije, nastupale bi iz Senja pravcem Vratnik—Brinje i iz Karlobaga za Gospić. Druge snage, nepoznate jačine, sastava legionara, ustaša i Nijemaca, napadale bi iz Ogulina u pravcu Plaškog. Treća grupacija krenula bi sa linije Bosanski Novi—Bihać, sa rijeke Une, i pročistila Baniju, Kordun i Liku. U vezi s ovom procjenom dati su i određeni zadaci jedinicama 1. korpusa.

Na osnovu ove direktive, Štab 1. korpusa (komandant Ivan Gošnjak, politički komesar Većeslav Holjevac) 11. maja 1943. godine izdaje svoju direktivu potčinjenim jedinicama za raspored i dejstvo u slučaju neprijateljeve ofanzive. Kao opšti zadatak Štab korpusa je postavio da se borbenim dejstvima onemoguće namjere neprijatelja, da se svi ranjenici evakuišu na sigurna mjesta, organizaciono srede jedinice, da se rasterete svega suvišnog, da se snabdiju municijom, hranom i potrebnom opremom, da se preostali ratni materijal skloni na sigurna mjesta i da se narod upozna sa situacijom i objasni da se

daleko ne povlači, već što prije zalazi iza neprijatelja na svoja kućišta. U okviru posebnih zadataka direktivom su postavljeni određeni zadaci potčinjenim i pridodatim jedinicama, koje su stavljene pod komandu 1. korpusa:

— Unska operativna grupa ostaje na Kordunu, sa težištem borbi na liniji Slunj—Velika Kladuša, a u slučaju neprijateljeve ofanzive na ovome pravcu, da se prebaci za borbena dejstva u njegovu pozadinu;

— Štab 8. divizije imao je zadatak da 15. brigadu, bez dva bataljona, koji ostaju kod Plaškog kao divizijska rezerva, uputi na sektor Prijeboj—Plitvička Jezera—Plitvički Ljeskovac, sa zadatkom da spriječi prodor neprijatelja pravcem Ličko Petrovo Selo—Prijeboj—Poljanak—Plitvička Jezera i Kuselj—Corkova Uvala. Peta brigada da ostane u rejonu Plaškog i zatvara pravac: Primišlje—Plavča Draga, Ogulin—Plaški i Modruš—Jezerane;

— Prva brigada 6. divizije, 4. brigada 8. divizije i 6. brigada 13. divizije stavljaju se pod komandu Štaba 13. primorsko-goranske divizije, koja ulazi u sastav 1. korpusa, sa rasporedom u Gackoj Dolini, sa zadatkom zatvaranja pravca: Krivi Put—Brinje, Vratnik-Brlog i Sv. Juraj-Otočac;

— Šesta divizija, bez 1. brigade, imala je zadatak da sa 9. brigadom zatvori pravac Karlobag—Gospić, sa dva bataljona druge brigade da brani pravac Gospić—Otočac, a sa druga dva bataljona 2. brigade, iz rejona Donji i Gornji Lapac, kontroliše rijeku Unu i da služi kao rezerva.²³⁵

Prva brigada 6. divizije, prema direktivi Štaba korpusa, stigla je u Gacku dolinu 12. maja, gdje se u Brlogu već nalazila 4. brigada 8. divizije (ona nije ni napuštala Liku poslije Gospića). Prema naređenju Glavnog štaba Hrvatske, Štab 13. divizije sa 6. brigadom povukao se 19. maja iz rejona Brloga na sektor Brinja, a položaj od 6. brigade preuzela je 4. brigada 8. divizije.

Radi objedinjenog komandovanja nad 1. ličkom i 4 kordunaškom brigadom, v.d. načelnika štaba 1. korpusa Milan Kuprešanin formirao je Operativni štab Gacka, sastava: komandant Lazo Radaković, komandant 1. brigade 6. divizije, politički komesar Mile Martinović, politički komesar 4. brigade 8. divizije, zamjenik komandanta Miloš Kljajić, zamjenik komandanta 4. brigade 8. divizije i zamjenik političkog komesara Bogdan Vujnović, zamjenik političkog komesara 1. brigade 6. divizije. Ukoliko bi u međuvremenu, tj. od 12. do 19. maja, uslijedila neprijateljeva ofanziva, komandu nad ovim brigadama imao je Štab 13. divizije (komandant Veljko Kovačević, politički komesar Artur Turkulin.

Borbe 6. i 8. divizije u Lici

U vrijeme pete neprijateljeve ofanzive brojčano ojačale partizanske jedinice 1. korpusa Hrvatske veoma su aktivne u izvođenju dejstava. Borci 6. ličke divizije zajedno sa krajiškim i dalmatinskim partizanima

²³⁵ Zbornik, tom 5, knj. 15, str. 79 i 117.

²³⁶ Zbornik, tom 5, knj. 15, str. 169.

vode borbu s Talijanima i četnicima oko Knina i u sjevernoj Dalmaciji. Osmu diviziju je prešla iz Like na Kordun, gdje je ponovo oslobodila Slunj, Cetingrad, Veliku Kladušu, Topusko i zajedno s 8. krajiškom brigadom veliki dio Cazinske krajine. Trinaesta divizija je u isto vrijeme oslobodila veliki dio Gorskog kotara i Hrvatskog primorja. Ponovo su povezane oslobođene teritorije Like, Korduna, Banije, Cazinske krajine, Gorskog kotara, Hrvatskog primorja, Pokuplja i Žumberka, što je uticalo na još snažniji razvoj NOP u Hrvatskoj.

Nastavljajući borbe u toku maja 1943. godine, svi štabovi jedinica NOVJ sprovodili su direktivnu Vrhovnog štaba NOV i POJ, od 27. januara i 8. februara 1943. godine, da napadaju neprijatelja i ruše njegove objekte, kako bi ga omele u njegovim poduhvatima uništenja glavne grupe pri Vrhovnom štabu.

Rukovodeći se iskustvom iz borbi u toku četvrte neprijateljeve ofanzive, Glavni štab Hrvatske je ovoga puta izdao svim štabovima direktivu o rasporedu i zadacima jedinica, kako ne bi doživjeli iznenađenje i bili spremni za borbu. Iako nije uslijedila neprijateljeva ofanziva, 6. 8. i 13. divizija, kao i Unska operativna grupa, a prema direktivi štaba 1. korpusa, ostale su u toku maja 1943. godine, na svojim položajima, braneći slobodnu teritoriju, u borbi sa jačim neprijateljevim snagama, koje su vršile napade prema Plaškom, Gackoj dolini i južnom dijelu Like.

Šesta divizija, koja je imala 4.114 (od čega 281 žena) boraca i starješina po spisku, a na licu 2.460, vodila je sa 9. brigadom i dva bataljona 2. brigade borbu sa ustašama iz Gospića, koji su skoro svakodnevno vršili ispade radi odbacivanja naših jedinica. Druga dva bataljona 2. brigade bili su u rejonu Donjeg i Gornjeg Lapca. Blokada neprijatelja u Gospiću prisilila ga je na snabdijevanje i evakuaciju ranjenih i bolesnih pomoću aviona iz Zagreba. Naše jedinice tukle su aerodrom artiljerijom, a neprijatelj naše položaje avio bombardovanjem, što je trajalo skoro cijeloga mjeseca.

Najžešće borbe vodile su se 6, 21, 22. i 23. maja kada je oko 1.000 ustaša i domobrana, uz podršku dva tenka i artiljerijsko-minobacačke vatre, pokušalo da odbaci naše snage. U sva četiri dana neprijateljeve snage su odbačene, pretrpjevši više gubitaka u mrtvim i ranjenim.

Tek 30. maja, u 03.00 sata, neprijatelj jačine oko 500—600 Talijana i oko 200 ustaša, krenuo je iz Karlobaga pravcima: Karlobag—Sušanj, Konjsko—Baške Oštarije i Ravni Dabar—Baške Oštarije, prema Gospiću. Druge neprijateljeve snage krenule su noću iz Primorja i iz Gospića, i to: jedna bojna sa sjeverozapadne strane putem Cesarice—Jadovno i do 04.00 sata stigla u s. Trnovac (8 km zapadno od Gospića), jedna bojna iz Šugarja, sa juga, u pravcu Razvinuše, i 1,5 bojna iz Gospića prema Ličkom Novom, gdje su se spojili i naše snage podijelili na dva dijela. Uveče istoga dana neprijatelj je ovladao cestom Karlobag—Gospić.

Sa početkom i u toku napada, neprijateljeva artiljerija, sa ratnih brodova, tukla je naše položaje oko Baške Oštarije, a u toku dana i

sa 15 aviona iz Gospića. Iako su jedinice 3. brigade pružile jak otpor, nisu uspjele zadržati blokadu Gospića, jer je neprijatelj jačim snagama (jednovremeno iz Karlobaga i Gospića), dolazeći sa više pomoćnih pravaca, uspio da izmaneviše naše jedinice, čemu je doprinijela i naša slaba obavještajna i izviđačka služba. Neprijatelj je imao oko 50 mrtvih i ranjenih, a mi 8 mrtvih i 28 ranjenih. Izgubljeni su bataljonska komora i arhiva.

Da bi pojačao snage na kninskom sektoru, Štab 1. korpusa naredio je Štabu 6. divizije 24. maja da uputi 2. brigadu ali je već sutradan svoje naređenje preinačio, tako da su se uputila samo dva bataljona iz rejonu Lapca. Ostala dva bataljona, odnosno sada cela brigada upućena je 8. juna. Radi objedinjenog komandovanja sa 3. brigadom (do tada 9. brigada), dva bataljona 2. brigade i jednom baterijom topova, za borbu sa ustašama iz Gospića, Štab 6. divizije formirao je Operativni štab za sektor Gospić, u koji su ušli: kao komandant Stevo Opsenica, operativni oficir Štaba 6. divizije, politički komesar Milan Basta, politički komesar 3. brigade i Miloš Uzelac, komandant 3. brigade.

U vremenu od 1. do 30. maja, jedinice 6. divizije zarobile su 10 ustaša, a ubile 160 i ranile 145 neprijateljevih vojnika, dok su same imale 34 mrtva, 142 ranjena i 2 nestala borca i starješine. Zaplijenjeno je 11 pušaka sa oko 1.200 metaka, a izgubljen jedan tenk sa dva »Fiat« mitraljeza, 800 metaka, 3 puškomitraljeza, 16 pušaka, mali minobacač, bataljonska komorama kolima 5 konja i bataljonska arhiva.²³⁸

Istog mjeseca, Štab 8. divizije sa 5. brigadom i dva bataljona 15. brigade nalazio se u rejonu Plaškog, sa orijentacijom prema neprijatelju u Josipdolu i Ogulinu, sa druga dva bataljona u rejonu Prijeboja i Plitvičkih jezera, zatvarajući pravac prema Bihaću, dok se 4. brigada nalazila na pravcu Brlog—Žuta Lokva pod komandom Operativnog štaba Gacka.

Osim neuspjelog pokušaja neprijatelja, iz Ogulina i Josipdola, da 2. maja odbaci naše snage iz rejonu Plaškog, u toku ovoga mjeseca na ovome sektoru nije bilo borbi. Isti slučaj bio je i na sektoru Prijeboja. I tu je neprijatelj iz Izačića i Vaganca (jačine oko 300 vojnika), 21. maja pokušao da odbaci dva bataljona 15. brigade iz s. Prijeboja. Poslije jednodnevne borbe neprijatelj je bio prisiljen da se vrati u polazne baze uz gubitke oko 30 mrtvih (među kojima je bio jedan pukovnik), 15 ranjenih i 1 zarobljen. Jedinice brigade nisu imale gubitaka.

I na pravcu Senj—Žuta Lokva—Brlog, gdje se nalazila 4. brigada 8. divizije, ojačana bataljonom »Ljubica Gerovac« iz sastava 1. NOP odreda 5. operativne zone, neprijatelj je 24. maja pokušao da odbaci naše snage i uđe u Gacku dolinu. Na tom pravcu koncentrisao je: 2. bataljon 1. pješadijskog puka i 3. bataljon 2. pješadijskog puka talijanske divizije »RE«, 75. bataljon crnih košulja, 1 eskadron crnih košulja, 1 eskadron lakih tenkova i dijelove 14. puka konjice »Alessandria«, oko 5.000 vojnika.

Prvog dana napada učestvovala je oko 500—600 Talijana i četnika sa tenkovima i konjicom, podržavani jakom artiljerijsko-minobacačkom

²³⁷ Zbornik, tom 5, knj. 16, str. 77.

²³⁸ Zbornik, tom 5, knj. 15, str. 87, 205, 220, 235, 241, 280 i 320.

vatrom. Svi njihovi jednodnevni pokušaji da odbace jedinice 2. i 3. bataljona 4. brigade sa padina visova Mali i Veliki Goljak (tr. 833), zapadno od Žute Lokve, ostali su bezuspješni i bili su prinuđeni da se sa većim gubicima povuku na polazne položaje. Sutradan, 25. maja, neprijatelj je ponovio napad. Ovoga puta, koristeći kišu, maglu i pošumljeni dio terena, uspio je da izmanevriše bataljone i ovlada najvažnijim položajima Goljak, gdje je i zastao.

Da bi spriječio daljni prodor neprijatelja, Operativni štab Gacka planirao je da dva bataljona 4. kordunaške brigade i dva bataljona 1. ličke brigade napadnu na Goljak 25. maja u 20.000 sati. Međutim, zbog kiše, pomrčine i teškog terena, napad je odgođen za sutradan u isto vrijeme.

I pored nekoliko uzastopnih juriša napad nije uspio. Neprijatelj je bio brojno jači, sa dobro izrađenim i maskiranim odbrambenim položajima, sa teškim i lakim minobacačima i automatskim oružjem. U zoru bataljoni su se prema naređenju povukli i zauzeli prvobitne položaje. U ovim borbama neprijatelj je imao oko 100 mrtvih i mnogo više ranjenih, dok je samo 4. brigada imala 10 mrtvih i 56 ranjenih boraca i starješina.

Poslije ove borbe, a prema naređenju Glavnog štaba Hrvatske, 13. divizija, sa svoje dvije brigade (6. i 14.) i 1. ličkom brigadom, preuzela je sektor: Senj—Žuta Lokva—Brlog—Otočac, a 4. kordunaška brigada upućena je u sastav divizije sa zadatkom da zatvori pravac Josipdol—Modruš—Jezerane. U sastav 15. brigade, 31. maja, stigla su i dva njena bataljona iz rejona Prijeboja i Plitvičkih jezera.²³⁹

U vremenu od 1. do 31. maja 8. divizija je zarobila 11, ubila 34 i ranila 15 neprijateljevih vojnika, dok je sama imala 29 mrtvih i 96 ranjenih. Zaplijenila je 25 pušaka, 7 teških i 1 puškomitraljez ili ukupno korpus je zarobio 21, ubio 194 i ranio 160 neprijateljeva vojnika, a sam imao 63 mrtva i 128 ranjenih drugova, zaplijenivši: 7 teških i 1 puškomitraljez, 36 pušaka i drugu ratnu opremu.²⁴⁰

Ispred 8. divizije, koja je zatvarala pravac Josipdol—Modruš—Jezerane i Josipdol—Plaški, neprijatelj se nalazio u mjestima; Ogulin, Oštarije, Košare, Josipdol. U Josipdolu su bila tri četnička bataljona, sa oko 377 četnika, oko 25 domobrana i žandara i oko 300 talijanskih vojnika, u mjestu Košare oko 60 Talijana i toliko domobrana, a u Ogulinu i Oštarijama bile su jače talijanske i ustaške snage divizije »Macerata«, sa artiljerijom, minobacačima i 15 tenkova.

Ocjenjujući da je moral neprijatelja slab, a s obzirom na naše i savezničke uspjehe, Štab divizije se, uz saglasnost Štaba korpusa, odlučio za napad na neprijateljevo uporište u Josipdolu. Napad, koji je počeo padom mraka 7. juna, izvela je 15. brigada. Obezbjedjenje prema Košarama i Oštariji vršila je 5. brigada, a jedan bataljon 4. brigade i jedan bataljon Kordunaškog NOP odreda rušili su prugu Oštarije—Ogulin i vršili fingirani napad na Ogulin, uz sadejstvo naše artiljerije.

Napad, koji se morao završiti u toku noći, nije uspio, zbog dobro organizovane neprijateljeve odbrane i njegove sigurnosti u pomoć iz Ogulina, koja je trebalo da stigne sutradan. Osim toga, i kiša, koja je padala cijelu noć, otežala je sadejstvo jedinica i efikasnu upotrebu artiljerije i minobacača. U zoru su se jedinice povukle sa 2 mrtva i 25 ranjenih.²⁴¹

Radi odbacivanja naših snaga Talijani, četnici i ustaše, jačine oko 1.000 vojnika, preduzeli su 10. juna napad, nastupajući iz Josipdola sa tri kolone. Komunikacijom Josipdol—Plaški kretali su se Talijani, desno, u pravcu sela, nastanjenih Hrvatima, nastupali su četnici, a lijevo, u pravcu sela nastanjenih Srbima kretale su se ustaše. U toku jednodnevne borbe naše su jedinice osujetile ovaj neprijateljev napad i prisilile ga da se povuče u polazne baze.

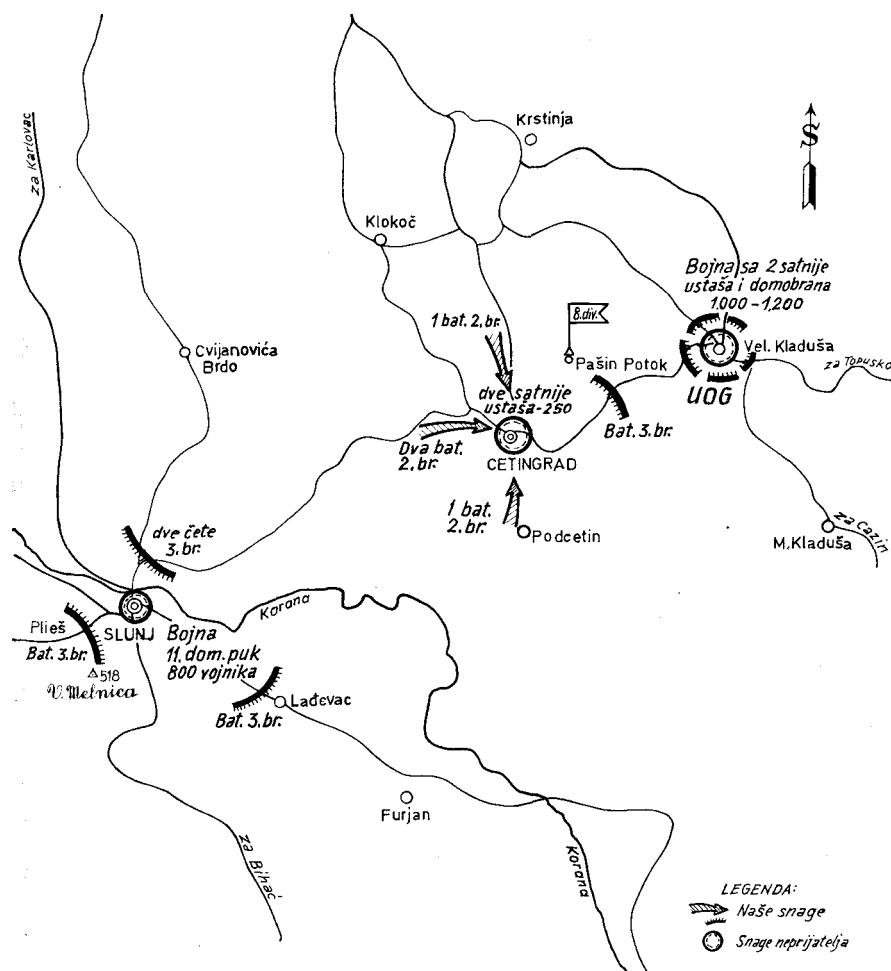
Korpusna operacija u Kordunu

Za vrijeme i poslije četvrte ofanzive, neprijatelj je ponovo uspostavio svoja ranija uporišta u Kordunu i Cazinskoj krajini. Da bi povezao slobodnu teritoriju Korduna i Banije, Glavni štab NOV i POH je novoformiranu Unsku operativnu grupu orijentisao na komunikaciju Topusko—Velika Kladuša, a zatim prema Slunja. U toku maja 1943. godine Unska operativna grupa je oslobodila Staro Selo kod Topuskog i očistila od neprijatelja rejon Vrnograča, Podzvizda i Male Kladuše u Cazinskoj krajini. Pri napadu na uporište u s. Bučica (kotar Glina) ubijeno je, ranjeno i zarobljeno 119 domobrana iz 5. brdske brigade. Zatim je 1. i 2. juna UOG sa 8. krajiškom brigadom oslobodila Pećigrad i Tržac, a sa 4. banijskom brigadom Šturlić, Bogovolju i Trnovo. Noću, 3/4. juna, oslobođen je i Slunj, ali ga je 11. domobranska pukovnija (oko 2.000 vojnika) uspjela povratiti 5. juna i sa ustašama i ustaškom milicijom posjela položaje Velike Kladuše—Cetingrad—Slunj.

Poslije teških, ali uspješnih borbi u Lici, 8. kordunaška divizija se početkom juna vratila na Kordun radi obezbjeđenja žetve i čišćenja Korduna od ustaša i domobrana. U borbenoj zapovijesti za napad na Cetingrad, pored ostalog je pisalo:

»Naša Kordunaška divizija nakon dugih i teških, ali uspješnih borbi u Lici vratila se ponovo u svoje rodne krajeve... Došavši ovdje stavili smo sebi u zadatak da zaštitimo usjeve i ostalu ljetinu našem narodu od onih zlikovaca koji su progonili i na njivama ubijali radni narod, ne dajući im obrađivati svoja polja, a međutim ti isti zlikovci voljni su oduzeti narodu ono što je pod najtežim okolnostima i mukama spremio za sebe i za svoju vojsku. Divizija je došla i zbog toga da proširi naš oslobođeni teritorij i kazni pljačkaše i zlikovačke bande..

Dolaskom na Kordun Štab 1. korpusa NOV Hrvatske odlučio se da 8. divizija bez 1. brigade koja je ostala na teritoriji Plaščanske doline,

*Blokada neprijatelja u Slunju i Velikoj Kladuši i napad na posadu u Cetingradu
16. juna 1943. godine*

a u zajednici s unskom operativnom grupom napadne i likvidira neprijateljeve posade u Velikoj Kladuši, Cetingradu i Slunju. U tim uporištima nalazilo se 2.300 domobrana iz 11. pješadijskog puka, te ustaše i oružnici raspoređeni ovako: Štab 11. pješadijskog puka sa 2. i 3. bataljonom i prištapskim jedinicama u Velikoj Kladuši — ukupno 1.500 vojnika naoružani sa 2 pt-topa i pješadijskim naoružanjem; Cetingrad — Dvije čete iz 11. pp i jedan broj oružnika, svega 300 ljudi naoružani puškama i 10 puškomitraljeza; Slunju — 1. bataljon 11. pp, nešto ustaša i oružnika, naoružani sa 2 pt-topa i streljačkim naoružanjem.

Prema zapovijesti Štaba 8. divizije od 15. juna 1943. godine, njena 2. brigada,²⁴² ojačana pratećim bataljonom divizije i dva bataljona 3. brigade, napadala je neprijatelja u Cetingradu, 3. brigada, sa jednim bataljonom 1. kordunaškog-NOP odreda, vršila je aktivnu blokadu neprijatelja u Slunju, a UOG, sa jednim bataljonom Banijskog NOP odreda, imala je zadatak da do likvidacije neprijatelja u Cetingradu drži u aktivnoj blokadi neprijateljevu posadu u Velikoj Kladuši.

Napad na neprijatelja u Cetingradu trajao je od 00.30 do 05.00 sati 17. juna kada se posada, pred snažnim naletom predala. Svi njegovi pokušaji da se probije osujećeni su, a odbijena je i pomoć, iz Slunja.

Poslije likvidacije neprijateljevog uporišta u Cetingradu, prema planu operacije, trebalo je napadati na neprijatelja u Velikoj Kladuši. Međutim, kako nije bila uspostavljena veza sa štabom UOG, to je 8. divizija, sa 2. i 3. brigadom napala 18. juna u 20.00 sati uporišta u Slunju. Borbom, koja je trajala sa većom i manjom žestinom do 04.00 sata idućeg dana, neprijateljeve snage su razbijene, pa su se dijelom probile, odnosno povukle u pravcu Lađevca i Furjana, a dijelom u pravcu Cetingrada.

Ostavljajući dio snaga u Slunju, 8. divizija je, zajedno sa UOG, krenula u napad na neprijateljevo uporište u Velikoj Kladuši. Napad je počeo 20. juna u 20.00 sati i borba je trajala sve do 14.00 sati sledećeg dana. I tada, kada je već cijelo mjesto bilo zauzeto, sem zgrade hotela »Bosna«, odakle je neprijatelj davao žilav otpor, snage 721. njemačkog puka sa 10 tenkova probile su naša osiguranja i sa pravca Male Kladuše ušle u Veliku Kladušu. Istog dana, oko 16.00 sati Nijemci su, sa snagama iz Velike Kladuše, produžili napad u pravcu Cetingrada, ali su zadržani od jedinica 2. brigade 8. divizije.

Poslije prekida od jednog dana neprijatelj jačine oko 2.000 vojnika nastavio je napad ka Cetingradu, uspio odbaciti jedinice divizije i istog dana ući u Cetingrad. Svi njegovi pokušaji da uđe i u Slunj osujećeni su upornom odbranom. Krajem juna neprijatelj je napustio Cetingrad. Proređena 11. pješadijska domobranska pukovnija upućena je u Topusko, a odbranu Velike Kladuše preuzeli su djelovi 721. njemačkog puka, 114. divizije i 2. bataljon 2. domobranske brdske brigade.

U svim ovim borbama, od 17. do 25. juna, koje su vodile jedinice 8. divizije, neprijatelj je imao oko 330 mrtvih, približan broj ranjenih i 243 zarobljena, dok su gubici divizije bili 47 poginulih i 170 ranjenih boraca i starješina. Zaplijenjeno je 5 topova raznog kalibra, 8 teških i 16 puškomitraljeza, 222 puške, 6 automata, 22.400 metaka, 2 radio-stanice i druga ratna oprema.²⁴⁴

Za junačko držanje i upornost koju su pokazali borci i komandni kadar 2. udarne brigade 8. divizije prilikom oslobođenja Cetingrada, odbivši tri uzastopna neprijateljeva juriša i skršivši njegov otpor, Štab 1. korpusa pohvalio je sve njene borce i rukovodioce i istakao ih za

²⁴² Svim brigadama u sastavu 1. korpusa NOVH, 14. juna 1943. godine izmjenjeni su nazivi. Tako su 4. 5. i 15. brigada NOVH dobile nazive 1. 2. i 3. brigade 8. kordunaške divizije.

²⁴³ Zbornik, tom 5, knj. 16, str. 182 i knj. 17, str. 11.

²⁴⁴ Zbornik, tom 5, knj. 16, str. 288 i knj. 17, str. 56.

primjer upornosti, prodornosti i požrtvovanja svim jedinicama Korpusa. Komandant ove brigade je bio Joco Tarabić a politički komesar fw₀ Krajačić.

Sa ovom operacijom korpusa, u kojoj je učestvovala 8. divizija (bez 1. brigade) i Unska operativna grupa, postignuti su vrlo dobri rezultati. Neprijatelju su nanijeti veći gubici — razbijena je u domobranska pukovnija, koja se do kraja rata više nije pojavljivala i borbi protiv NOVJ.

Ocjenjujući ovu operaciju, Štab korpusa je istakao da Štab Unske operativne grupe nije uspio da na vrijeme grupiše svoje jedinice na određenom položaju i da ih poveže i pripremi za akciju u određeno vrijeme, što je dovelo do promjene predviđenog plana, tj. do likvidacije prije Slunja, pa onda Velike Kladuše i time dalo mogućnost da neprijatelj prikupi snage i uputi pomoć garnizonu u Velikoj Kladuši (Štab 8. krajiške brigade, iz UOG, predlagao je da se prvo napadne Velika Kladuša, pa Cetingrad).

Štab korpusa naglašava da se pokazalo nepravilnim cijepanjem već saživljenih borbenih jedinica 8. divizije i kombinovanje većih operacija sa jedinicama koje još nisu organizaciono bile povezane i izvršene u borbi i kojima su se mogli dati samo lakši zadaci. Da se umjesto UOG išlo u ovu akciju sa cjelokupnom 8. divizijom, sigurno bi se postigao mnogo bolji uspjeh.

U Unskoj operativnoj grupi, koja je naredbom Glavnog štaba NOV i POH, broj 16 od 27. juna 1943, ušla u sastav 1. korpusa Hrvatske, došlo je do nove reorganizacije. Osmu krajišku brigadu upućena je u sastav svoje 4. krajiške divizije, a formirana je 2. brigada UOG naredbom Glavnog štaba Hrvatske, br. 17 od 6. jula 1943. godine, od: jednog bataljona Kordunaškog NOP odreda, 2 bataljona 4. brigade UOG, čete »Matija Gubec« i tri voda Banijskog NOP odreda. Za komandanta brigade postavljen je Petar Maljković, do tada komandant Banijskog NOP odreda, a za političkog komesara Dušan Jandrić, do tada politički komesar Banijskog NOP odreda. Ujedno je 4. brigada preimenovana u 1. brigadu, tako da je UOG imala 1. • brigadu. Za komandanta Banijskog NOP odreda postavljen je CJOJKO Tintor, do tada komandant bataljona 4. brigade UOG.

U julu mjesecu u Štabu korpusa i štabovima divizije postavlj⁰ Stavlj⁰ zbu⁰ oficiri, za informisanje, sa zadatkom da organizuju informativnu za prikupljanje podataka o neprijatelju. Pored svoje redovne" operativnog oficira, ovu dužnost u Štabu korpusa vsc> i ^ Lončar, a u štabovima divizija i Unskoj ⁰Perati⁰ y⁰ n⁰ J⁰ ožsi⁰ Kovaeić. diviziji Boško Šnajder, u 8. diviziji Franjo Molek i u u u u ⁰for⁰ n⁰ j⁰ r⁰ a⁰ n⁰ i⁰ Kasnije su i u brigadama postavljeni oficiri za informisanje izviđački vodovi, odnosno Čete.

Poslije borbi za Slunj, Cetingrad i Veliku Kladusu, ^ S u n j a . a uputio je Unsku operativnu grupu u Baniju, na pi g

Prema zapovijesti Štaba 8. divizije od 15. juna 1943. godine, njena 2. brigada,²⁴² ojačana pratećim bataljonom divizije i dva bataljona 3. brigade, napadala je neprijatelja u Cetingradu, 3. brigada, sa jednim bataljonom 1. kordunaškog NOP odreda, vršila je aktivnu blokadu neprijatelja u Slunju, a UOG, sa jednim bataljonom Banijskog NOP odreda, imala je zadatak da do likvidacije neprijatelja u Cetingradu drži u aktivnoj blokadi neprijateljevu posadu u Velikoj Kladuši.

Napad na neprijatelja u Cetingradu trajao je od 00.30 do 05.00 sati 17. juna kada se posada, pred snažnim naletom predala. Svi njegovi pokušaji da se probije osujećeni su, a odbijena je i pomoć, iz Slunja.

Poslije likvidacije neprijateljevog uporišta u Cetingradu, prema planu operacije, trebalo je napadati na neprijatelja u Velikoj Kladuši. Međutim, kako nije bila uspostavljena veza sa štabom UOG, to je 8. divizija, sa 2. i 3. brigadom napala 18. juna u 20.00 sati uporišta u Slunju. Borbom, koja je trajala sa većom i manjom žestinom do 04.00 sata idućeg dana, neprijateljeve snage su razbijene, pa su se dijelom probile, odnosno povukle u pravcu Lađevca i Furjana, a dijelom u pravcu Cetingrada.

Ostavljajući dio snaga u Slunju, 8. divizija je, zajedno sa UOG, krenula u napad na neprijateljevo uporište u Velikoj Kladuši. Napad je počeo 20. juna u 20.00 sati i borba je trajala sve do 14.00 sati sledećeg dana. I tada, kada je već cijelo mjesto bilo zauzeto, sem zgrade hotela »Bosna«, odakle je neprijatelj davao žilav otpor, snage 721. njemačkog puka sa 10 tenkova probile su naša osiguranja i sa pravca Male Kladuše ušle u Veliku Kladušu. Istog dana, oko 16.00 sati Nijemci su, sa snagama iz Velike Kladuše, produžili napad u pravcu Cetingrada, ali su zadržani od jedinica 2. brigade 8. divizije.

Poslije prekida od jednog dana neprijatelj jačine oko 2.000 vojnika nastavio je napad ka Cetingradu, uspio odbaciti jedinice divizije i istog dana ući u Cetingrad. Svi njegovi pokušaji da uđe i u Slunj osujećeni su upornom odbranom. Krajem juna neprijatelj je napustio Cetingrad. Proređena 11. pješadijska domobranska pukovnija upućena je u Topusko, a odbranu Velike Kladuše preuzeli su djelovi 721. njemačkog puka, 114. divizije i 2. bataljon 2. domobranske brdske brigade.

U svim ovim borbama, od 17. do 25. juna, koje su vodile jedinice 8. divizije, neprijatelj je imao oko 330 mrtvih, približan broj ranjenih i 243 zarobljena, dok su gubici divizije bili 47 poginulih i 170 ranjenih boraca i starješina. Zaplijenjeno je 5 topova raznog kalibra, 8 teških i 16 puškomitraljeza, 222 puške, 6 automata, 22.400 metaka, 2 radio-stanice i druga ratna oprema.²⁴⁴

Za junačko držanje i upornost koju su pokazali borci i komandni kadar 2. udarne brigade 8. divizije prilikom oslobođenja Cetingrada, odbivši tri uzastopna neprijateljeva juriša i skršivši njegov otpor, Štab 1. korpusa pohvalio je sve njene borce i rukovodioce i istakao ih za

²⁴² Svim brigadama u sastavu 1. korpusa NOVH, 14. juna 1943. godine izmjenjeni su nazivi. Tako su 4. 5. i 15. brigada NOVH dobile nazive 1. 2. i 3. brigade 8. kordunaške divizije.

f" Zbornik, tom 5, knj. 16, str. 182 i knj. 17, str. 11.

²⁴⁴ Zbornik, tom 5, knj. 16, str. 288 i knj. 17, str. 56.

primjer upornosti, prodornosti i požrtvovanja svim jedinicama Korpusa. Komandant ove brigade je bio Joco Tarabić a politički komesar Đuro Krajačić.

Sa ovom operacijom korpusa, u kojoj je učestvovala 8. divizija (bez 1. brigade) i Unska operativna grupa, postignuti su vrlo dobri rezultati. Neprijatelju su nanijeti veći gubici — razbijena je 11. domobranska pukovnija, koja se do kraja rata više nije pojavljivala u borbi protiv NOVJ.

Ocjenjujući ovu operaciju, Štab korpusa je istakao da Štab Unske operativne grupe nije uspio da na vrijeme grupiše svoje jedinice na određenom položaju i da ih poveže i pripremi za akciju u određeno vrijeme, što je dovelo do promjene predviđenog plana, tj. do likvidacije, prije Slunja, pa onda Velike Kladuše i time dalo mogućnost da neprijatelj prikupi snage i uputi pomoć garnizonu u Velikoj Kladuši (Štab 8. krajiške brigade, iz UOG, predlagao je da se prvo napadne Velika Kladuša, pa Cetingrad).

Štab korpusa naglašava da se pokazalo nepravilnim cijepanjem već saživljenih borbenih jedinica 8. divizije i kombinovanje većih operacija sa jedinicama koje još nisu organizaciono bile povezane i izvježbane u borbi i kojima su se mogli dati samo lakši zadaci. Da se umjesto UOG išlo u ovu akciju sa cjelokupnom 8. divizijom, sigurno bi se postigao mnogo bolji uspjeh.

U Unskoj operativnoj grupi, koja je naredbom Glavnog štaba NOV i POH, broj 16 od 27. juna 1943, ušla u sastav 1. korpusa Hrvatske, došlo je do nove reorganizacije. Osmu krajišku brigadu upućena je u sastav svoje 4. krajiške divizije, a formirana je 2. brigada UOG naredbom Glavnog štaba Hrvatske, br. 17 od 6. jula 1943. godine, od: jednog bataljona Kordunaškog NOP odreda, 2 bataljona 4. brigade UOG, čete »Matija Gubec« i tri voda Banijskog NOP odreda. Za komandanta brigade postavljen je Petar Maljković, do tada *komandant* Banijskog NOP odreda, a za političkog komesara Dušan Jandrić, do tada politički komesar Banijskog NOP odreda. Ujedno je 4. brigada preimenovana u 1. brigadu, tako da je UOG imala 1. i 2. brigadu. Za komandanta Banijskog NOP odreda postavljen je Gojko Tintor, do tada komandant bataljona 4. brigade UOG.²⁴

U julu mjesecu u Štabu korpusa i štabovima divizije postavljeni su oficiri, za informisanje, sa zadatkom da organizuju informativnu službu za prikupljanje podataka o neprijatelju. Pored svoje redovne dužnosti operativnog oficira, ovu dužnost u Štabu korpusa vršio je Jovica Lončar, a u štabovima divizija i Unskoj operativnoj grupi oficiri: u 6. diviziji Boško Šnajder, u 8. diviziji Franjo Molek i u UOG Joža Kovačić. Kasnije su i u brigadama postavljeni oficiri za informisanje i formirani izviđački vodovi, odnosno čete.

Poslije borbi za Slunj, Cetingrad i Veliku Kladušu, Štab 1. korpusa uputio je Unsku operativnu grupu u Baniju, na prugu Sisak—Sunja, a

8. diviziju, bez 2. brigade, koja je ostavljena prema neprijatelju u Velikoj Kladuši, u dolinu Kupe, istočno od Karlovca. Na ovom sektoru neprijatelj je imao posade u Lasinji, oko 380 ustaša, Skakavcu oko 70 ustaša i domobrana i na spoljnoj odbrani Karlovca, u Popović Brdu i na Kupskom mostu, oko 210 ustaša iz 5. karlovačke ustaške bojne.

Odlučeno je da se izvrši jednovremeni napad na neprijateljevu posadu u Lasinji i Skakavcu, s ciljem da se oslobodi sjeveroistočni dio Korduna, poveže se slobodna teritorija Korduna sa Pokupljem i obezbijede poljoprivredni radovi. Napad je izvršen 9. jula sa početkom u 03.30 sati i to sa 1. brigadom na uporište u Lasinji i sa 3. brigadom na uporištu u Skakavcu, obezbjeđujući se od intervencije iz susjednih neprijateljevih uporišta. Napad nije uspio ni na Lasinju, ni na Skakavac. Brigade su imale 12 mrtvih i 39 ranjenih.⁴

U kritičkoj analizi ovog neuspjeha Štab korpusa je zaključio da nije postignuto iznenađenje kao važan uslov neuspjeha, da se zakasnilo sa početkom napada i nije iskorišćena noć da se slomi neprijateljev otpor i smanji njegova ubitačna vatra. Zatim, da su štabovi brigada bili udaljeni od svojih jedinica, u slaboj vezi, i da im nisu mogli pružiti pomoć i uticati na razvoj operacije. Dijelovi, koji su bili na obezbjeđenju, zbog nebudnosti, dozvolili su da im neprijatelj zađe za leđa. Sami napadi su mlitavi i bez dovoljno prodornosti. Na akciju se pošlo sa dosta velike udaljenosti (1. brigada oko 20 km) kako bi se postiglo iznenađenje, tako da su borci bili zamoreni i njihova udarna snaga smanjena.⁴

Nakon oslobođenja Slunja i Cetingrada i neuspjelog napada na Lasinju i Skakavac, za sve jedinice na Kordunu (8. divizija i Kordunaški NOP odred), pitanje poljoprivrednih radova bilo je od prvorazrednog značaja. Neprijatelj je pokušavao ispadima iz svojih uporišta da onemogući sjetvu, odnosno da uništi žetvu. Stoga je 1. brigada 8. divizije upućena na sektor Primišlje i Plaškog, 3. brigada je ostala prema neprijatelju u Karlovcu i istočno od njega, 2. brigada je ostala i dalje prema Velikoj Kladuši. Sa jedinicama divizije bile su i jedinice Kordunaškog NOP odreda.

Krajem jula 1943. godine 8. divizija se bez 3. brigade, koja je ostala na Kordunu, po naređenju Štaba korpusa, prebacila na komunikaciju Karlovac—Ogulin. Pored jačih snaga u Karlovcu i Ogulinu, neprijatelj je držao željezničku prugu između ova dva grada sa posadama u : Generalskom Stolu, oko 1.100 Talijana i 100 domobrana, Donjim Dubravama, oko 60 Talijana i 30 domobrana, Globorničkom mostu, oko 44 Talijana i 16 domobrana, Gornjim Dubravama, oko 80 Talijana, 75 ustaša i 76 domobrana i u Tounju oko 110 Talijana i 18 žandara.

Cilj Štaba korpusa bio je da se likvidira neprijateljeva posada i poruši Globornički most (vijadukt između Donje i Gornje Dubrave) i na taj način onesposobi pruga za saobraćaj. To je bilo posebno važno u slučaju kapitulacije Italije, da se spreči brza intervencija njemačkih snaga prema Jadranskom moru.

Za izvršenje ovog zadatka Štab 8. divizije je angažovao 1. brigadu, ojačanu sa baterijom brdskih topova, pet protivtenkovskih topova i dva teška minobacača, sa zadatkom da brzim i energičnim napadom likvidira neprijateljevo uporište na Globorničkom mostu, a zatim da poruši most. Neprijatelj je most branio iz tri betonska bunkera na sprat, ograđenih bodljikavom žicom. Sa ostala tri bataljona brigada je imala zadatak da vrši fingirani napad na posade u Ogulinu i Gornjim Dubravama, te vrši osiguranje sa pravca Ogulina i Tounja i da poruši sve propuste na pruzi i cesti. Druga brigada imala je zadatak da postavi osiguranje prema Generalskom Stolu i poruši sve propuste na pruzi i cesti i onesposobi ih za saobraćaj.

Napad, koji je počeo 30. jula u 04.45 sati, nije uspio. Sa našim topovima, neposrednim gađanjem, postignuta je vatrena nadmoćnost i neprijateljeva vatra je brzo neutralisana. Borci su presjekli žicu oko dva bunkera i bombama likvidirali neprijatelja. Upravo kada se spremao eksploziv za miniranje trećeg bunkera, sa pravca Tounja i Gornja Dubrava naišao je oklopni voz, podržan jakom artiljerijskom vatrom iz Ogulina. Sve jedinice su se morale povući, prema naređenju Štaba 8. divizije, u polazne baze. Neprijatelj je imao oko 16 mrtvih, a jedinice divizije 10 poginulih i 46 ranjenih. U toku jula mjeseca, divizija je zarobila 2 Nijemca i ubila 16 neprijateljevih vojnika, dok je sama imala 22 mrtva i 85 ranjenih drugova.

Glavni razlog neuspjeha je što na vrijeme nije razrušena pruga između Globorničkog mosta i željezničke stanice Gornje Dubrave, kao i između Gornje Dubrave i Tounja, iako su se tu nalazila dva bataljona. Takođe, Štabovi brigada nisu shvatali važnost zadatka, niti su kontrolisali njegovo izvršavanje. Taj zadatak će izvršiti jedinice 7. banijske divizije 29. septembra 1943. godine.²⁴⁷

Borbe u Baniji jula 1943. godine

Po dolasku u Baniju, Unska operativna grupa je noću 2/3. jula sa novoformiranom 2. brigadom izvršila napad na neprijateljevo uporište u Blinjskom Kutu (11 km sjeverozapadno od Sunje) gdje se nalazilo oko 60 Nijemaca i 63 domobrana sa 2 teška minobacača, 2 teška i 7 puškomitraljeza. Napad sa jednim bataljonom i sa dva bataljona na osiguranju prema Sunji i Petrinji nije uspio. Neprijatelj je bio dobro utvrđen i ograđen bodljikavom žicom, a napad je, umjesto u 23.00 sata, počeo u 02.00 sata, tako da je bilo malo vremena za noćni napad, a za borbu po danu snage su bile slabe. Sem toga, u toku borbe iz pravca Sunje je naišao oklopni voz čija je lokomotiva, naišavši na minu uništena. To je pokolebalo borce, tako da se odustalo od ponovnog pokušaja likvidacije uporišta. U ovoj borbi brigada je imala 2 mrtva i 17 ranjenih.²⁴⁸

Zbog neprijateljeve ofanzive na teritoriji Slavonije, Štab 1. korpusa naredio je Unskoj operativnoj grupi da i dalje ostane na istom sektoru

²⁴⁷ Zbornik, tom 5, knj. 17, str. 268, 294, 301 i 347 i knj. 18, str. 45.

²⁴⁸ Isto, str. 60 i 349.

i vrši diverzije na pruzi Sunja—Sisak, radi sprečavanja dolaska novih neprijateljevih pojačanja za Slavoniju. Izvršavajući ovo naređenje, Štab UOG odlučio da sa svoje dvije brigade i jednim bataljonom Banijskog NOP odreda postavi zasjedu u rejonu Brđana (između Sunje i Siska), sačeka i napadne neprijateljeve kompozicije. Glavni zadatak — doček voza i razoružanje posade, imala je 1. brigada, dok je 2. brigada sa jednim bataljonom Banijskog NOP odreda, vršila osiguranje prema Sisku i Sunji.

Na postavljenu zasjedu je 14. jula, oko 21-22.00 sati, naišao voz sa oko 300 talijanskih vojnika. Nakon četvorosatne borbe neprijatelj nije savladan, jer je iz tri oklopna vagona davao jak otpor. Međutim, borci brigade su uspjeli da otkače nekoliko vagona, odguraju ih i pakupe nađeni materijal, a sa protivtenkovskim topom zapale vagon sa artiljerijskom municijom, čija eksplozija je zapalila i preostale vagone. Akcija je prekinuta dolaskom oklopnog voza iz Siska, jer naša osiguranja su zakasnila i nisu na vrijeme porušila prugu, te su se jedinice morale povući u polazne baze.

Prema podacima Štaba UOG zarobljeno je 13, ubijeno 20 i ranjeno više talijanskih vojnika, a prema neprijateljevim podacima imao je 9 mrtvih i 16 ranjenih vojnika. Naše jedinice imale su 5 mrtvih i 30 ranjenih boraca i starješina. Zaplijenjena su 2 teška mitraljeza, 1 laki mitraljez, 15 pušaka i drugi ratni materijal. Spaljeno je 9 vagona sa artiljerijskom i puščanom municijom.²⁴⁹

Poslije diverzija na pruzi Sisak—Sunja, Štab korpusa je Unsku operativnu grupu uputio na sektor Glina, radi izvođenja akcija na komunikaciji Glina—Gora—Petrinja.

Prvo pogodno neprijateljevo uporište za napad bila je s. Prekopa, gdje se nalazilo oko 100 domobrana. Napad je izvršen 19/20. jula sa dva bataljona, dok su ostale snage bile na osiguranju prema Glini i Gorama. Neprijatelj je pružio žilav otpor iz svojih utvrđenja, no, i pored toga, uspjeh se mogao postići da se borci nisu povukli, uplašeni od dva neprijateljeva tenka, koji su dolazili iz pravca Gline, iako je jedan tenk bio oštećen, od strane naših osiguravajućih djelova, a drugi se vratio za Glinu. Bataljoni su imale 1 mrtvog i 6 ranjenih.

Nakon izvršenih vojno-političkih priprema kod boraca i starješina, napad je ponovljen noću 23/24. jula. Međutim, ni taj napad nije uspio. Dogodio se slučaj kao i kod prvog napada. I tada su bili povoljni uslovi da se domobrani prisile na predaju da je bilo više energičnosti i snalažljivosti kod naših jedinica. Neprijatelj je uspio jednim tenkom iz Gline izmanevrisati naše osiguranje i spojiti se sa svojim snagama u Pekopi, što je dovelo do povlačenja jedinica koje su vršile napad. Zarobljeno je 20 domobrana, od kojih je devet uspjelo pobjeći iskoristivši dolazak njihovog tenka. Naše jedinice imale su 1 mrtvog i 34 ranjena borca zaplijenivši 1 puškomitraljez, 4 puške i 12 ručnih bombi.²⁵⁰

Kako više nije bilo mogućnosti za izvođenje uspješnih akcija na glinskom sektoru, to je Štab korpusa Unsku operativnu grupu ponovo

²⁴⁹ Isto, str. 135, 159, 470.

²⁵⁰ Isto, str. 177, 215, 239, 248 i 351.

vratio na komunikaciju Sisak—Sunja, gdje su postojali uslovi izvođenja diverzija na željezničkoj pruzi. Jedna od takvih diverzija izvedena je noću 29/30. jula sa postavljanjem zasjede između Siska i Sunje. Na porušenu i miniranu prugu naišao je teretni voz sa 46 vagona, bez prasnje, koji je prevozio razne živežne namirnice. Svi vagoni sa lokomotivom su spaljeni, a zaplijenjeno je, pored ostalog: 135 litara sirćeta, 116 metara pšenice, 605 kg zobi, 1.222 komada sapuna, 190 kg cigarije, 517 litara rakije, 256 ženskih kišobrana, i dr.²⁵¹

U toku jula 1943. UOG je zarobila 26 domobrana, Talijana i železničara i ubila oko 20 neprijateljevih vojnika, dok je sama imala 9 mrtvih, 56 ranjenih i 1 zarobljenog borca.

Pošto je 8. divizija (bez 3. brigade) upućena na komunikaciju Ogulin—Karlovac, to je Štab korpusa Unsku operativnu grupu 30. jula uputio na Kordun, radi zaštite slobodne teritorije sa jednom brigadom od pravca Velike Kladuše (gdje je smjenila 2. brigadu 8. divizije), a sa drugom brigadom u širem rejonu s. Krnjak, kao rezerva. (UOG je tada imala 2.229 boraca i stariješina po spisku, 1.613 na licu i 616 u rashodu). U Baniji je ostao Banijski NOP odred.

Borbe u Lici: juni — juli 1943. godine

Za vrijeme izvođenja korpusne operacije u Kordunu i akcija u Baniji, u Lici se nalazila 6. divizija i to sa 1. brigadom u Gackoj dolini do 26. juna, kada je vraćena na sektor Gospić, i 2. i 3. brigadom oko Gospića (2. brigada sa dva bataljona tu ostaje do 8. juna kada je upućena prema Kninu, gdje su se već nalazila njena dva bataljona od 24. maja). Prema ovakvom rasporedu, 6. divizija nije mogla izvoditi borbena dejstva divizijskog značaja, već na nivou brigada na odvojenim, samostalnim sektorima: Gacka dolina, Gospić, Knin.

Budući da je neprijatelj uspio da 30. maja odbaci blokadu Gospića i uspostavi vezu sa Karlobagom, to su se jedinice 3. brigade 6. divizije orijentisale sa napadima na izdvojena neprijateljeva uporišta. Tako je 3. brigada, sa jednim bataljonom 2. brigade, napala noću 1/2. juna dvije neprijateljeve satnije, koje su se nalazile na Debelom Brdu (tr. 698) — 5 km zapadno od Gospića. Ni prvi, ni drugi nalet nije uspio, jer je neprijatelj otkrio napad i pružio jak otpor, a i zbog teško prolaznog terena te su jedinice odustale od daljnjeg napada, dok je brigada imala 2 mrtva i 6 ranjenih boraca.

Slijedeći napad brigada je izvršila 5. juna na neprijatelja u s. Brušani (10 km jugozapadno od Gospića), gdje se nalazila jedna ojačana ustaška bojna sa tri tenka. Borba, koja je sa naizmeničnim napadima i jurišima, trajala od 06.00 do 15.00 sati, nije uspjela. Neprijatelj se ogorčeno branio, a kada mu je stigla pomoć iz Gospića jedinice su se morale povući sa 15 mrtvih i 42 ranjena borca i starješine. Od toga broja 7 boraca je poginulo i 5 ranjeno od neprijateljeve avijacije, čijih

je 15 aviona, za vrijeme borbe, a i poslije, u povlačenju, tuklo naše borce. Neprijatelj je imao oko 45 mrtvih i 42 ranjena vojnika.²⁵²

Nakon neuspjeha 3. brigade u napadu na uporišta, zapadno od Gospića, neprijatelj je prešao u napad sjeverno i sjeverozapadno od Gospića radi odbacivanja naših jedinica. Dvadesetpetog juna sa jednom bojnom iz Gospića prelazi rijeku Liku i zauzima Lički Osik i s. Budak, ali je istog dana vraćen nazad. Istog dana, sa dvije bojne, zauzima sela Oteš, Klanac i Smiljan (6—10 km sjeverozapadno od Gospića). U toj jednodnevnoj borbi neprijatelj je imao 21 mrtvog i 42 ranjena, a naše jedinice 13 mrtvih i 26 ranjenih boraca i starješina. Zaplijenjena su 3 puškomitraljeza i 1 automat. Po pristizanju 1. brigade iz Gacke doline, Stab 6. divizije sa 1. i 3. brigadom vrši 28. juna protivnapad na dve bojne (oko 2.000 ustaša i domobrana), koje su 25 juna ušle u Oteš, Klanac i Smiljan. Međutim, zbog pomoći iz Gospića, jačine jedne bojne ustaša, borba koja je trajala od 04.00 do 15.30 sati, morala se prekinuti zbog nadmoćnosti neprijateljevih snaga. Neprijatelj je i dalje držao ta mjesta, a brigade su se povukle u polazne baze. Gubici neprijatelja bili su oko 90 mrtvih i više ranjenih, a naše jedinice imale su 18 mrtvih i 49 ranjenih. To govori o žestini borbi koja se vodila toga dana.²⁵³

Druga brigada koja se nalazila sjeverno od Knina, pod komandom Štaba kninskog sektora, zajedno sa jedinicama ovog sektora vodila je borbu sa djelovima talijanske divizije »Zara« i četnicima popa Đujića. U vremenu od 11. juna pa do 4. jula brigada je neprijatelju nanijela osjetne gubitke — od 240 do 250 poginulih (među njima 7 oficira), 460 do 480 ranjenih i 5 zarobljenih četnika, dok je brigada imala 35 mrtvih, 110 ranjenih i 3 nestala borca. Zaplijenjeno je: 2 teška mitraljeza i 1 puškomitraljez, 37 pušaka, oko 3.312 metaka, 66 ručnih bombi i druga oprema, a izgubljena su 3 puškomitraljeza i 15 pušaka.

Bile su to, zbog jačeg neprijatelja, teškoprolaznog zemljišta i siromašnog kraja, za naše borce teške borbe. U kritičkoj analizi Štab 6. divizije (komandant Đoko Jovanić, politički komesar Rade Žigić), iznosi:

»Uslijed iznemoglosti i umora jedinice su obično mnogo zakašnjavale na izvršenje svojih zadataka. Uslijed nepodesnog i neprohodnog terena jedinice su vrlo slabo održavale međusobnu vezu, uslijed čega nije bilo međusobne suradnje niti jedinstvenog udarca. Štabovi bataljona imali su vrlo malo iskustva u vođenju borbe sa četničkim bandama, koje neće nigde da sačekaju bliski sudar, već ako je moguće napadaju naše s leđa. Borbu prihvataju jedino na utvrđenim linijama u zajednici sa Talijanima i pod zaštitom artiljerije i aviona od koje (vatre teškog oruđa i avijacije) smo imali skoro polovinu gubitaka i to najviše van borbe. Svaki pokret naših snaga, bilo to danju ili noću, neprijatelj je blagovremeno doznao, uslijed toga što je pučanstvo neprijateljski raspoloženo prema našoj N.O. borbi.«²⁵⁴

²⁵² Zbornik, tom 5, knj. 16, str. 78 i 79.

²⁵³ Isto, str. 258, 276, 520. i knj. 17, str. 26.

Zbornik, tom 5, knj. 17, str. 139.

Druga brigada 6. divizije (komandant Dušan Dotlić, politički komesar Simo Mrda) ostala je na Kninskom sektoru i u toku juna vodila borbe sa talijanskim, četničkim i ustaškim jedinicama. Za vrijeme od 4. do 30. jula zarobila je 49 neprijateljevih vojnika, 68 ubila i više ranila, dok je brigada imala 16 mrtvih i 38 ranjenih drugova. Zaplijenjeno je: 66 pušaka, 2 teška i 1 puškomitraljez, 1 laki i 1 teški minobacač, 50 konja i mazgi i druga ratna oprema.²⁵⁵ Svojim uspješnim dejstvima, u saradnji sa dalmatinskim jedinicama, koje su bile na tome terenu, uspjela je da nanese veće gubitke Dinarskoj četničkoj diviziji popa Đujića.

Štab 6. divizije sa 1. i 3. brigadom nalazio se kod Gospića u borbi sa ustašama, koji su pokušavali odbaciti naše snage i upadati na slobodnu teritoriju. Za napade na neprijateljeva uporišta, zbog njihove jačine, nisu postojali povoljni uslovi. Sa procjenom o mogućim napadima divizije na jedno od neprijateljevih uporišta oko Gospića (Bilaj, Brušani), upoznat je i Štab korpusa, koji je Štabu divizije dozvolio slobodan izbor po pitanju izvođenja akcija. Istovremeno, Štab korpusa skreće pažnju na izbor onih mjesta gdje će biti zagarantovan uspjeh, te da se ne postavlja pitanje čestih akcija, nego više-manje čuvanja snaga, što znači bolju prikupljenost i organizaciju te izvođenje akcija koje će uspjeti, što ne znači njihovo izbjegavanje. Pri tome treba nastojati da bude što manje žrtava. To se naročito odnosilo na 6. diviziju gdje se više nije smio dozvoliti nijedan neuspjeh.²⁵⁶

Šesta divizija, poslije četvrte neprijateljeve ofanzive, imala je više uspješnih akcija, ali i neuspješnih, gdje je imala i osjetnih gubitaka, zbog čega Štab 1. korpusa i upozorava Štab divizije da ovim pitanjima ubuduće posveti više pažnje.

Četrnaestog jula 1943. godine po usmenom naređenju Ive Rukavine, komandanta Glavnog štaba NOV i POH, formiran je bataljon »Matija Gubec«, od boraca i starješina hrvatske narodnosti iz svih jedinica 6. divizije. Cilj formiranja bataljona ovakvog sastava bio je djelovanje i njegovo prisustvo u hrvatskim selima i bolja — uspješnija mobilizacija Hrvata u Lici za Narodnooslobodilačku vojsku.

U vremenu od 1. do 31. jula jedinice 1. korpusa NOVH (6. i 8. divizija i Unska operativna grupa), postigle su slijedeće rezultate: zarobljeno je 93 Talijana, ustaša, četnika i domobrana, a ubijeno je 233 ustaša, žandara, Talijana, Nijemaca i četnika. Jedinice Korpusa imale su 2 zarobljena, 58 mrtvih, 207 ranjenih i 1 odbjeglog. Zaplijenjeno je: 1 teški i 1 laki minobacač, 4 teška i 5 puškomitraljeza, 104 puške, oko 20.350 metaka, 205 ručnih bombi, te druge ratne i civilne opreme i živežnih namirnica, kao i kancelarija Dinarske četničke divizije, uništena 1 lokomotiva i 58 vagona sa nekoliko vagona municije.²⁵⁷

Isto, knj. 18, str. 174.

²⁵⁵ Zbornik, tom 5, knj. 17, str. 115.

²⁵⁷ Zbornik, tom 5, knj. 17, str. 354.

Borbena dejstva i odbrana slobodne teritorije avgusta 1943. godine

Pošto su dijelovi 114. njemačke divizije prešli avgusta 1943. godine u nastupanje iz Bihaća i Kulen Vakufa prema slobodnoj teritoriji Like, pojačavajući ujedno i pritisak na Baniju, Glavni štab NOVH naredio je 1. korpusu NOV Hrvatske da uništava četničke snage južno od Male kapele, da sprečava prolaz Nijemaca u Liku i da brani slobodnu teritoriju.

Nakon razbijanja i likvidacije neprijateljevih posada u Gackoj i Gospičkoj dolini, grupa četnika napustila je talijanske garnizone i snabdjevana od Talijana suhom hranom i municijom za 10 dana razmjestila se na južnim padinama Male kapele. Odatle su ugrožavali komunikacije sa sjevera, te pljačkali stanovništvo. Glavnina četničkih grupa nalazila se na prostoru sela Doljani, Brezovica, Petrinić Polje i Dabar (oko 10 km sjeveroistočno od Otočca).

Radi razbijanja ove grupe Glavni štab NOV i POH izdao je 1. avgusta 1943. direktivu Štabu 1. korpusa i drugim potčinjenim jedinicama, za »njihovu likvidaciju ili predaju (u vezi s tim izdat je proglas) na području jugoistočnih predjela Male kapele.

Direktivom je regulisano da se taj zadatak izvrši pomoću dva obuhvatna obruča i to, prvi, uži obruč sa 8. divizijom (bez 3 brigade) i drugi, širi obruč, sa jedinicama 13. divizije, Grupe primorsko-goranskih NOP odreda, djelovima Plaščanskog i Kordunaškog NOP odreda, bataljonom protiv pete kolone, hrvatskim bataljonom »Matija Gubec« i stražama prvog Ličkog područja i komande mjesta Vrhovine.

Jedinice u drugom obruču imale su zadatak da ne dozvole prodor četnika iz njega, a jedinice 8. divizije izvršile su čišćenje obuhvaćene teritorije sa težištem na prostoru sela Doljani, Brezovac, Petrinić Polje i Dabar, gdje se, navodno, nalazila glavnina četničkih bandi. Polazna linija 8. divizije je bila: Plaški, Ličke Jesenice, Mala Kapela, Selište, Rudopolje i Dugi Dol prema Dabru, a zatim prema Gackoj dolini. U ovoj dvadesetodnevnoj akciji zarobljeno je, odnosno predalo se oko 90 četnika. Istovremeno su jedinice 8. divizije (1. brigada), koje su se nalazile u s. Poljanak, postavljajući zasjede na relaciji Drežnik Grad—Vavenac—Bihać, sačekale i ubile oko 50 njemačkih vojnika.²⁵⁸

Početkom avgusta 1943. godine, Glavni štab NOV i POH raspola-gao je podacima da neprijatelj privlači nove snage oko Bihaća i da je ušao u Kulen Vakuf. Da bi se obezbjedila slobodna teritorija Like s te strane, naređeno je da se Štab 6. divizije sa 3. brigadom (koja je bila kod Gospića) prebaci na sektor Lapca, gdje je stigla 5. avgusta. Prva brigada ove divizije, ostala je na Gospičkom sektoru, a 2. brigada u dolini Cetine u borbi s Talijanima i četnicima. Po dolasku 3. brigade u Lapac upućen je njen 4. bataljon preko rijeke Une, na komunikaciji Kulen Vakuf—Prkosi, gdje je 8. avgusta sačekao i iz zasjede ubio 15 Nijemaca, 1 zarobio i nekoliko ranio, zaplijenivši 5 pušaka i drugu opremu.

PÄEGLED SOCIJALNOG I NACIONALNOG SASTAVA I POLITIČKE PRIPADNOSTI
PRVI KORPUS NOV HRVATSKE, DANA 27. VII 1943.

JEDINICA		Brojno stanje	Socijalni sastav						Nacionalni sastav					Polit, pripad.		
			Radnika	Seljaka	Zanatlija	Namještenika	Vojna i po- lic. lica	Intelektuala- ca	Srba	Crnogoraca	Hrvata		Muslimana	Cianova KP	Kandidata KP	Nepartijci
Štab Korpusa	Komandni sastav	12	2	1		3	5	1	8		4			11	1	
	Partizani	71	7	46	16	1		1	58		13		1	9	29	33
6. divizija	Komandni sastav	889	56	672	39	15	72	35	857		31			508	301	80
	Partizani	2184	33	2002	68	14	29	38	2075		108	1		130	949	1105
8. divizija	Komandni sastav	639	19	512	54	19	21	14	599	4	30		6	468	111	60
	Partizani	2247	33	2132	51	19	5	16	2141		103		3	155	498	1594
Tenk. četa	Komandni sastav	8	1	1	4		2		6		2			8		
	Partizani	28	6	14	7		1		19		9			1	18	9
Artiljerija	Komandni sastav	14	1	8	1		2	2	13		1			4	8	2
	Partizani	138	5	109	16	3	4	1	134		4			4	38	96
Sve ga :	Komandni sastav	1562	79	1194	98	37	102	52	1483	4	68		7	999	421	142
	Partizani	4668	84	4303	158	28	39	56	4427		237	1	3	299	1532	2837
U K U P N O :		6230	163	5497	256	65	141	108	5910	4	305	1	10	1298	1953	2979

Napomena: U ovaj pregled nije uneta Unska operativna grupa NOV i POH (Stab grupe, 1. brigada, 2. brigada, baterija, vod za vezu, pionirski vod), koja je 30. VII 1943. imala po spisku 2229 boraca i starješina (od čega 23 žene), a na licu 1613 (od čega 20 žena).

(Zbornik, tom 5, knj. 17, dok/str. 74/253. i 91/312).

Odmah zatim upućena je, 14. avgusta, druga direktiva Glavnog štaba NOV i POH, Štabu 1. korpusa i drugim potčinjenim jedinicama za dejstva u slučaju neprijateljevog prodiranja iz rejonu Bileće u pravcu Dalmacije. Direktiva je izdata na osnovu prikupljenih podataka da je neprijatelj izvršio koncentraciju jačih, većinom njemačkih snaga sa tenkovima i artiljerijom na sektoru Bihać—Kulen Vakuf—Petrovac, (bila je to 114. njemačka lovačka divizija).

U slučaju prodora ovih neprijateljevih snaga u pravcu juga za Jadran, 3. brigada 6. divizije imala je zadatak da primi borbu na liniji Kulen Vakuf—Lapac, a 3. bataljon Ličkog NOP odreda sa pravca Bihaća na Drenovači. Istovremeno 3. brigada 8. divizije krenula bi od Ličkog Petrovog Sela preko Plješevice u pravcu Drenovača—Nebljusi i napadala neprijatelja s leđa. Ukoliko bi neprijatelj uspio da prođe dalje prema jugu, snage Kninskog sektora dočekale bi ga na položajima oko Srbskog klanca i napadale ga frontalno i lji^{ev}o krilo, a 3. brigada 6. divizije i brigada 8. divizije bočno i s leđa.²

Procjena Glavnog štaba NOV i POH, o prodoru neprijatelja iz Bihaća i Kulen Vukufa preko Like za Dalmaciju, bila je pravilna. Od 14. avgusta neprijatelj vrši pritisak na položaje 3. brigade, ali i brigada putem zasjeda i prepada napada ga na komunikacijama sjeverno od Kulen Vakufa. Dana 14. avgusta sačekuje i odbija njemačku izvidnicu, jačine 50—60 vojnika, podržanu jakom artiljerijskom vatrom, sa 3 mrtva i više ranjenih. Dva dana kasnije na cesti Kulen Vakuf—Vrtoče, napada neprijateljevu komoru od 30 do 40 kola u pratnji oko 100 vojnika. Nakon bliske borbe i juriša neprijatelj je pobjegao sa 7 mrtvih i 9 ranjenih. Zaplijenjeno je 6 pušaka i 29 konja. Jedinice 3. brigade 6. divizije imale su 7 ranjenih. Sličnu aktivnost 3. brigada je imala i 19. avgusta, a 26. avgusta, na cesti Bihać—Vrtoče sačekuje neprijateljevu prethodnicu od 28 biciklista — legionara. Zarobljeno je 10 legionara i 1 natporučnik sa 10 pušaka, 2 automata, 18 bicikala i druga oprema.

Najveći uspjeh 3. brigada 6. divizije postiže 28. avgusta na cesti: Bihać—Vrtoče, u rejonu s. Goričevac. Noću, 27/28. avgusta, komandant brigade Milan Šijan prebacio se preko Une sa 1. i 2. bataljonom i postavio zasjedu na koju su naišla 4 kamiona legionara, 1 oklopna kola i 1 motocikl. Poslije 30 minuta borbe, jurišem boraca bataljona, neprijatelj je slomljen — oklopna kola pobjegla, a vojnici dijelom zarobljeni, a dijelom pobjegli. Ubrzo im je naišla pomoć od oko 150 legionara sa tenkovima i kamionima. Pošto su pokupili mrtve i ranjene, u povlačenju su napadnuti s leđa. U toj borbi neprijatelj je imao 16 zarobljenih, 90 mrtvih i više ranjenih vojnika. Naše jedinice imale su 2 mrtva i 2 ranjena. Zaplijenjeno je: 2 kamiona, motocikl s prikolicom 1 PT top, 1 teški i 6 lakih minobacača, 2 teška i 2 laka puškomitraljeza, 10 automata, 11 pištolja, 50 pušaka, 27 bicikli, 2 radio-stanice i druge oprema. Za ovu akciju Glavni štab NOV i POH pohvalio je 3. brigadu.²⁶⁰

²⁵⁹ Zbornik, tom 5, knj. 18, str. 104 i 156.

²⁶⁰ Isto, str. 234 i knj. 19, str. 98 i 99.

Poslije uspješnih akcija 3. brigade 6. divizije, neprijatelj je jačim snagama, podržanim artiljerijsko-minobacačkom vatrom, iz Kulen Vakufa prešao u napad 29. avgusta. Istog dana prešao je Unu i u borbi prsa u prsa uspio odbaciti jedinice 3. brigade 6. divizije i ući u selo Kalati i Boričevac prema Gornjem Lapcu. Istovremeno je oko 1.500 vojnika i legionara, sa 2 tenka i baterijom poljskih topova, iz pravca Bihaća, napalo bataljon Ličkog NOP odreda na Drenovači, odbacilo ga i krenuli prema Nebljusima i Donjem Lapcu. Istog dana neprijatelj je, savladavši otpor naših jedinica, ušao u Donji Lapac.

Sutradan, 30. avgusta, neprijatelj je produžio napad iz Donjeg Lapca prema Oraovcu i odbacio 1. bataljon 3. brigade 6. divizije sa Ajduković brda. U toku dana uspio je zauzeti rejon Kuk (1.142 m n/v) na cesti Donji Lapac—Udbina.²⁶²

Za odlazak 3. brigade 6. divizije od Gospića doznao je i neprijatelj, te odmah 4. avgusta preduzeo, sa oko 800—900 ustaša iz Gospića, napad na 1. brigadu 6. divizije, koja je držala položaje na reci Lika, na liniji Budak—Kaludеровac, sjeverno od Gospića. U toku jednodnevne borbe, neprijatelj je uz podršku artiljerijsko minobacačke vatre uspevao da tri puta pređe r. Liku, ali nije uspio odbaciti naše jedinice, te je bio prinuđen da se povuče u polaznu bazu. U ovoj borbi neprijatelj je imao 25 mrtvih i oko 40 ranjenih, a naše jedinice 5 mrtvih i 9 ranjenih.²⁶²

Drugi, jači napad ustaša iz Gospića povezan sa nastupanjem Nijemaca iz Bihaća i Kulen Vakufa uslijedio je 18. avgusta. Toga dana neprijatelj je sa linije Veliki i Mali Zitnik — Klanac krenuo sa tri kolone na položaje 1. brigade 6. divizije (komandant Lazo Radaković, politički komesar Nikola—Nikica Pejnović), u pravcu Lički Osik—Perušić, i to: sa jednom satnijom ustaša iz s. Klanac prema Kruščici i Kaludеровcu, jednom bojnom iz Velikog i Malog Zitnika u pravcu Risovca i Vučijaka i sa drugom bojnom prema s. Budak i Lički Osik.

Ustaše su uspjele iznenaditi neke jedinice 1. brigade 6. divizije, odbaciti ih sa položaja i zaplijeniti nekoliko konja iz komore. Kolona, koja je napadala prema Kruščici i Kaludеровcu, nakon oštne borbe bila je odbijena, ali su ustaše ipak uspjele odbaciti naše snage na drugim pravcima i u toku 19. avgusta ući u Perušić i Lički Osik. Borbe su se produžile i u toku 20, 21. i 22. avgusta, ali bez uspjeha. Neprijatelj je uspio da sa oko 2.000 vojnika zadrži komunikaciju Gospić—Lički Osik—Perušić. Za vrijeme ovih borbi brigada je imala 11 mrtvih i 40 ranjenih, izgubivši 4 puškomitraljeza, 17 pušaka, komoru sa 12 konja i drugu opremu, a preotela je od neprijatelja troja kola sa žitom, 5 konja, 30 goveda i 80 ovaca. Neprijatelj je imao oko 80 mrtvih i veći broj ranjenih.²⁶³

U istom mjesecu 2. brigada 6. divizije, (komandant Dušan Dotlić, politički komesar Branko Damjanović) pod komandom Štaba kninskog sektora, zajedno s jedinicama sektora vodila je skoro svakodnevno borbu sa Talijanima, četnicima, ustašama i domobranima oko Knina.

²⁶¹ Isto, str. 422 i 423.

²⁶² Isto, str. 264.

²⁶³ Isto, str. 418.

Ona je 4. avgusta, ojačana 1. bataljonom Ličkog NOP odredaj i 1. bataljonom 10. krajiške brigade, likvidirala neprijateljevo uporište u s. Vrlika (na komunikaciji Knin—Sinj) gdje se nalazilo oko 200 ustaša i domobrana. Zarobljeno je 60 domobrana, 1 oficir i 8 podoficira, a poginulo 26 neprijateljevih vojnika. Brigada je imala 3 mrtva i 8 ranjenih (bez 1. bataljona 10. krajiške brigade), a zaplijenjeno je 70 pušaka, 3 teška i 1 puškomitraljez, 3 automata, oko 20.000 metaka i druga oprema.²⁶⁴

U vremenu od 6—13. avgusta 2. brigada 6. divizije je vodila borbu na istom sektoru sa talijanskim i četničkim jedinicama (oko 1.000 Talijana i 500—600 četnika) koje su nastojale da je odbace od Knina. U svim tim borbama 2. brigada 6. divizije je uspješno odbijala neprijateljeve napade, a dijelom ga iz zasjeda i putem napadala. Samo 13. avgusta jače neprijateljeve snage iznenadile su dio jedinica 2. brigade kod Borkuše i Riđana i nanijela im gubitke od 3 mrtva i 3 ranjena, zaplijenivši puškomitraljez i 8 pušaka. U tim borbama neprijatelj je imao oko 100 poginulih Talijana i 6 četnika i oko 100 ranjenih, dok su naše jedinice imale 6 mrtvih i 15 ranjenih. Zaplijenjena su 2 topa, 2 teška i 3 laka minobacača, 1 puškomitraljez, 2 automata, 16 pušaka, 60 ručnih bombi, 500 granata, 26.700 metaka, 1 radio-stanica, 18 motoprikolica, 4 kamiona i druga oprema.²⁶⁵

Odbacivanje 2. brigade 6. divizije i jedinica Kninskog sektora sa komunikacije Knin—Sinj, neprijatelj je pokušao sa oko 3.000 Talijana i četnika 20—23. avgusta. I toga puta 2. brigada je odbila njegove napade i prisilila ga da se 24. avgusta povuče u Knin i Kotor sa oko 60 mrtvih i više ranjenih. Brigada je imala 3 mrtva i 20 ranjenih.²⁶⁶

Istovremeno, na slobodnoj teritoriji Like, jugozapadno od Otočca, u vremenu od 10. do 16. avgusta, 1. lički hrvatski bataljon, sastava 4. čete »Matija Gubec«, (komandant Iyan Grahovac, politički komesar Milivoje Rukavina) pod komandom Štaba 6. divizije, vršio je čišćenje terena od četnika i ustaša između Prozora, Čovića, Lipovlja, Kutereva, Krasna i Lipovog Polja. Zarobljeno je 16 četnika, 6 ustaša i 1 domobran i zaplijenjeno 17 pušaka, 14 ručnih bombi i 1.500 metaka.²⁶⁷

Dok je 6. divizija, prema direktivi Glavnog štaba NOV i POH od 14. avgusta, bila orijentisana za odbranu slobodne teritorije Like i sprečavanje prolaza neprijateljevih snaga za Dalmaciju, dotle su jedinice Korpusa u Kordunu i Baniji ofanzivno djelovale.

Treća brigada 8. divizije, koja je ostavljena u Kordunu, bila je nakon ponovnog ulaska jedinica 3. domobranskog gorskog zdruga u Cetingradu i Slunju, orijentisana prema Slunju. Svakodnevnim pritiskom prisilila ga je da 10. avgusta napusti Slunju i povuče se u Cetingrad, a zatim u toku noći i iz Cetingrada za Veliku Kladušu. Treća brigada, koja ga je slijedila, doznala je da će se neprijatelj povući i iz Velike Kladuše za Cazin. U toku pokreta donijeta je odluka da se u toku noći 12/13. avgusta 3. brigada postavi bočno i tuče neprijatelja u izvlačenju

Isto, str. 179.

Isto, str. 181, 231 i 415.

Isto, str. 342.

²⁶⁷ Isto, str. 324 i 418,

iz Velike Kladuše. Kada je neprijatelj počeo sa izvlačenjem, brigada je krenula u napad i zauzela mjesto, ali se njegova glavnina uspjela probiti za Cazin.

Oslobođenjem Velike Kladuše, 13. avgusta 1943. godine, ovaj gradić u Cazinskoj krajini ostaće slobodan do konačnog oslobođenja zemlje 1945. godine. Osim toga, cijela Cazinska krajina, izuzev Cazina i Ostrošca bila je slobodna. Sredinom te godine na teritoriji Cazinske krajine pojavile se Muslimanska milicija Huske Miljkovića, koja će početkom 1944. godine, zajedno sa Huskom, preći na stranu NOV Jugoslavije.

Kako je među zarobljenim domobranima, u borbama za Slunj, Cetingrad i Veliku Kladušu (oko 276) bilo i ranjenika, to su, po ukazanoj lekarskoj pomoći, sa kolima upućeni u Topusko, gdje se nalazila 3. satnija 11. ustaške bojne i oko 50 žandara, s ciljem da svojom pričom o padu Slunja, Cetingrada i Velike Kladuše, posada dobije utisak o jačini partizanskih snaga. Odmah za njima upućen je i jedan ojačani bataljon 3. brigade 8. divizije koji je noću 15/16. avgusta izvršio napad na neprijatelja u Topuskom i na željezničkoj stanici Topusko. Preplašen uspjesima kod Kladuše, neprijatelj se uspio probiti iz Topuskog za Glinu. Zauzimanjem Slunja, Cetingrada, Velike Kladuše i Topuskog, Kordun i dio Cazinske krajine ponovo je postao slobodna partizanska teritorija (Topusko po prvi put).

Po oslobođenju ovih mjesta, Štab 3. brigade 8. divizije (komandant Nikola Vidović, politički komesar Aleksandar Backović), po naređenju Štaba 1. korpusa, uputio je jedan bataljon prema Cazinu (rejon Skokovi i Pećigrad), jedan bataljon na Kordun (s. Svojič), a sa dva bataljona krenuo prema Glini. Sa ova dva bataljona izvršen je 25. avgusta fingirani napad na neprijatelja u Glini, a glavni napad na neprijateljevu posadu kod mosta na rijeci Glini u Gređanima. Kako su naše jedinice bile bez topova i minobacača, napad nije uspio.

U ovim borbama zarobljeno je 276 domobrana, 3 lekara i 4 oficira, a ubijeno 16 i ranjeno 8 neprijateljevih vojnika. Naše jedinice imale su 1 mrtvog i 1 ranjenog druga. Zaplijenjena su 2 teška i 4 laka minobacača, 3 teška i 21 puškomitraljez, 185 pušaka, oko 25.000 metaka, 97 ručnih bombi, 8 automata, 19 konja i druge opreme.

Radi sprečavanja prolaza neprijatelja preko Like za Dalmaciju, 2. brigada 8. divizije je iz rejona Ličke Jesenice, kamionima prebačena kod Perušića 25. i 26. avgusta, gdje se nalazila i 1. brigada 6. divizije, a 3. brigada 8. divizije upućena je iz Korduna 26. i 27. avgusta, takođe u Liku, rejon s. Frkašić, jugoistočno od Korenice. Tako se krajem avgusta 1943. godine u Lici našla 6. i 8. divizija, radi odbrane slobodne teritorije i sprečavanja neprijateljevog prolaza za Dalmaciju.

U Baniji je ofanzivno djelovala Unska operativna grupa. Na povratku iz Korduna za Baniju, ona je 5. avgusta u Starom Selu, kod Kamenskog mosta na rijeci Glini sačekala 11. satniju 7. gorske domobranske divizije, koja je saobraćala na liniji: Topusko—Vrnograč—Velika Kladuša. Nakon šestočasovne borbe satnija je razbijena i zarobljeno je 17 domobrana. Dva su poginula, a 6 je ranjeno.

²⁶⁸ Isto, str. 425 i 445 i knj. 19, str. 320.

²⁶⁹ str. 51, 121 i 427.

Po dolasku u Baniju proterala je jednu ustašku bojnu, koja je iz Kostajnice krenula na slobodnu teritoriju radi pljačke. U sedmočasovnoj borbi, 11. avgusta, ustaše su imale 14 mrtvih i više ranjenih, koje su odnijeli, dok je Unska operativna grupa imala 1 zarobljenog i 1 ranjenog.

Pored odbrane slobodne teritorije Banije, Unska operativna grupa je vršila i napade na neprijateljeva uporišta. Prvo pogodno uporište za napad bila je Hrastovica (5 km južno od Petrinje), gdje se nalazila 2. posadna domobranska satnija iz Petrinje. Napad, koji je izvršen noću 15/16. avgusta, izvela su tri bataljona uz podršku baterije topova 75 mm, dok su ostale snage UOG bile na osiguranju prema Petrinji.

U prvom naletu borci su likvidirali spoljnu odbranu, zauzeli željezničku stanicu i produžili napad prema centru mjesta, gdje je neprijatelj pružio jak otpor, očekujući pomoć iz Petrinje. Ujutru rano, kada je odbijena pomoć iz Petrinje (gdje se nalazilo oko 1.000 Nijemaca, 1.500 domobrana i 100 ustaša), od oko 500 Nijemaca, nakon jednočasovne borbe slomljen je i posljednji otpor domobrana u Hrastovici. Zarobljeno je 120 domobrana sa 4 teška i 3 puškomitraljeza, 116 pušaka, 30.000 metaka i drugom opremom. U borbi za mjesto i na osiguranju neprijatelj je imao oko 106 mrtvih i ranjenih vojnika. Naše jedinice Minale su 3 mrtva i 2 ranjena.²⁷⁰

Slijedeće pogodno neprijateljevo uporište za uspješan napad bilo je s. Prekopa (4 km od Gline prema Petrinji), gdje se nalazilo oko 100 domobrana sa 1 teškim i više puškomitraljeza. Bio je to treći neuspjeli napad UOG na to mjesto (prva dva bila su u julu iste godine), ali toga puta domobrani se nisu borili, već su pobjegli prije napada za Gore prema Petrinji.

Iste noći, UOG je sa jedinim bataljonom, nakon petnaestominutne borbe, raзорužala i zarobila 15 domobrana, koji su bili na osiguranju željezničke stanice Crni Lug (2 km jugoistočno od Gline), a 19. avgusta odbila napad jedne bojne ustaša, koja je iz Gline pošla u pravcu Majskih Poljana, radi odbacivanja naših snaga od Gline gdje je bilo oko 750 ustaša i domobrana.

Nakon bjekstva domobrana iz Prekopa, Štab UOG odlučio se, uz saglasnost Štaba 1. korpusa, da napadne neprijateljevo uporište u s. Gora (8 km jugozapadno od Petrinje), gdje se nalazilo oko 400 domobrana i žandara, prema podacima navodno demoralisanih, te se računalo na pun uspjeh. Sa osiguranjem prema Petrinji i Glini napad je izvršen noću 24/25. avgusta. Već u prvom naletu većina domobrana je zarobljena, ostali se razbjegli, dok su žandari pružali žilav otpor. Poslije jednosatne borbe, u kojoj nije slomljen otpor žandara, jedinice su se povukle sa 135 zarobljenih domobrana. Grupa je imala 13 mrtvih i 7 ranjenih boraca i starješina. Zaplijenjeno je 1 teški i 5 puškomitraljeza, 1 teški i 2 laka minobacača sa minama, 115 pušaka, 90 ručnih bombi, 37.000 metaka i druga oprema.²⁷¹

Poslije ove uspješne akcije, UOG se vratila kod s. Prekopa, gdje je 27. avgusta postavila zasjedu radi dočeka neprijatelja iz Gline. Satnija domobrana, koja je naišla iz Gline, na čelu sa jednim autobusom,

²⁷⁰ Isto, str. 188, 204, 428 i 546.

²⁷¹ Isto, str. 305, 327, 354, 430 i 604.

nakon kraće borbe uspjela se razbježati i pobjeći za Glinu. Gonjenje je obustavljeno zbog pomoći koja je uslijedila iz Gline. Zarobljeno je 9 domobrana i poručnik, zapovjednik satnije, a ubijeno je 5 domobrana. Budući da nije bilo neprijateljevih uporišta, koje bi UOG mogla sama uspješno da napada, rešeno je da jedna brigada ostane na ovom sektoru, a druga je upućena zapadno od Gline, gdje je 31. avgusta, nakon petočasovne borbe, odbila napad jedne neprijateljeve bojne, koja je iz Gline krenula prema selima Viduševac, Satornja i Topuskom.

Prva i druga brigada Unske operativne grupe imale su po tri bataljona, a pri štabu Grupe bio je i bataljon za obuku (nastavni bataljon) od oko 200 boraca, od kojeg je u svakoj brigadi formiran četvrti bataljon. Naredbom Glavnog štaba Hrvatske, od 18. avgusta, formiran je u Baniji i Hrvatski bataljon od boraca iz sastava UOG i Banijskog NOP odreda, koji je ušao u sastav ovoga odreda. Zadatak bataljona bio je izvođenje akcija, politički rad i mobilizacija ljudstva za NOV u selima nastanjenim stanovništvom hrvatske narodnosti.

U vremenu od 1. do 31. avgusta jedinice Korpusa zarobile su 783 neprijateljeva vojnika (597 domobrana, 105 četnika, 27 Nijemaca, 10 legionara, i dr.) i ubile oko 593, uz sopstvene gubitke od 55 mrtvih, 144 ranjena, 5 zarobljenih i 1 nestalog borca i starješinu. Zaplijenjeno je: 1 PT top, 4 teška minobacača sa 157 mina, 7 lakih MB sa 120 mina, 8 teških i 6 lakih mitraljeza, 34 puškomitraljeza, 671 puška, 24 automata, 24 pištolja, 154.340 metaka, 360 ručnih bombi, 389 čebadi, 1 autobus, 2 kamiona, i dr. spremne, a naše jedinice su izgubile 5 puškomitraljeza, 26 pušaka, 30 mina za MB, 2 kola sa 12 konja i druga oprema.²⁷²

Prema gubicima neprijatelja, oko 1.367 zarobljenih i ubijenih, vidi se i uspjeh Korpusa u toku jednomjesečne borbe. Aktivnost njegovih jedinica bila je istovremeno u Lici, Kordunu i Baniji. U Lici je 6. divizija zadržavala prodor 114. njemačke divizije na liniji Kulen Vakuf—Lapac, na kninskom sektoru uspješno tukla talijanske i četničke jedinice, a samo na Gospićkom sektoru neprijatelj je uspio zauzeti Lički Osik i Perušić. U Kordunu su demoralisani domobrani, pod pritiskom jedinica 8. divizije, napustili Slunj, Cetingrad, Veliku Kladušu i Topusko, pa je cio Kordun bio ponovo oslobođen. U Baniji je UOG razbila i djelimično zarobila neprijateljevu posadu u Hrastovici i Gorama. Bili su to značajni vojni i politički uspjesi, a zahvaljujući novom naoružanju formirane su nove partizanske jedinice.

DEJSTVA 1. KORPUSA U VRIJEME KAPITULACIJE ITALIJE

Vojno-politička situacija

Na istočnom frontu, nakon poraza Nijemaca kod Staljingrada, Crvena armija je preuzela stratezijsku inicijativu i polovinom 1943. godine prisilila njemačke snage na povlačenje na Dnjepar. Istovremeno

su i Anglo-amerikanci zauzeli Siciliju i vršili pripreme za iskrcavanje na talijansko kopno. Na jugoslovenskom ratištu, gdje je značaj Balkana znatno porastao, poslije pete neprijateljeve ofanzive, jedinice NOVJ su preduzele opsežne operacije, a naročito u Bosni i Hrvatskoj. Narodnooslobodilačka borba zahvatila je skoro cijelu Jugoslaviju, stvaraju se nove partizanske jedinice i javljaju povoljniji uslovi za širenje i jačanje NOP. Protiv NOVJ, koja je početkom septembra 1943. godine imala četiri korpusna štaba, 18. divizija, nekoliko samostalnih partizanskih brigada, oko 70 NOP odreda, te niz manjih samostalnih partizanskih jedinica, bilo je angažovano 37 okupatorskih divizija, od čega 15 talijanskih i brojne kvislinške snage.

Sa uspjehom saveznika na istočnom i zapadnom frontu, rastao je oslobodilački front i u drugim okupiranim zemljama Evrope, a naročito poslije uklanjanja Musolinija sa vlasti 25. jula 1943. godine, kada se očekivala i propast fašističke Italije. Sa kapitulacijom Italije i jačanjem NOVJ, njemačka komanda sagledala je i opasnost južnog krila svojih snaga na istočnom frontu. Zbog toga preduzima pojačanje i novi raspored svojih snaga u Jugoslaviji. U vezi s tim, početkom avgusta 1943. godine, u rejon Vrnjačke Banje premješta Štab 2. oklopne armije, koja je u svom sastavu imala 3. SS »Germanija«, 5. SS brdski, 15. i 21. brdski i 69. rezervni korpus a bugarske snage u Jugoslaviji ojačane su sa još tri divizije (17, 25. i 29).

Uoči kapitulacije Italije u Jugoslaviji su se nalazile slijedeće italijanske snage: Iz 8. armije: dijelovi divizija »Đulija«, »Torino« i »Sforceska«, na prostoru Slovenije i Istre; 11. korpus 2. armije (divizije: »Kačatori dele Alpi«, »Izonco« i »Lombardija«) u Dolenskoj i Notranjskoj (Slovenija) i u rejonu Karlovca; 5. korpus 2. armije (divizije: »Murde«, »Marčera« i »Čelere« i 14. obalska brigada) u Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju; 18. korpus 2. armije (divizije: »Zara« i »Bergamo« i 17. obalska brigada) u sjevernoj i srednjoj Dalmaciji; 6. korpus 9. armije (divizije: »Mesina« i »Marke« i 18. obalska brigada) u južnoj Dalmaciji i Hercegovini; 14. korpus 9. armije (divizije: »Venecija«, »Ferara« i »Taurinzenze«) u Crnoj Gori i Sandžaku. Sem ovih snaga, na Kosovu i Metohiji nalazili su se dijelovi divizije »Pulje«, a u zapadnoj Makedoniji dijelovi divizije »Firence«, a ostale snage 9. armije bile su u Albaniji.

Od njemačkih snaga: - 3. SS armijski korpus (divizije: »Viking« i »Nordland«) nalazio se u Hrvatskom zagorju i Baniji; 69. rezervni armijski korpus (187. i 173. rezervna divizija) u rejonu Slavonije i Srema; 15. brdski armijski korpus (373. legionarska »Tigar« divizija, 114. lovačka i 369. legionarska »vražja« divizija) u srednjoj i zapadnoj Bosni i istočnoj Lici i sjevernoj Dalmaciji; 5. SS brdski armijski korpus (7. SS »Princ Eugen« divizija i 118. lovačka divizija) u Hercegovini i Sandžaku; a 21. brdski armijski korpus (297. pješadijska i 100. lovačka divizija) bio je u pokretu od Beograda ka Albaniji. Ostale njemačke snage nalazile su se u Srbiji, Makedoniji, Slavoniji i Vojvodini, pored bugarskih i mađarskih divizija.

Oružane snage NDH reorganizovane su prema uzoru na njemačke snage, tako da su formirane četiri lovačke i četiri brdske domobranske brigade, koje su bile potčinjene trima korpusnim područjima.²⁷³

Radi što bržeg posjedanja najvažnijih luka na Jadranu i razoružanja talijanskih jedinica u vrijeme kapitulacije Italije, sve njemačke jedinice bile su u stalnoj pripravnosti, a posebno motorizovani djelovi, koji su imali zadatak da prvi izbiju na Jadransku obalu. S tim u vezi, 71. pješadijska divizija bila je u gotovosti sa pravca Ljubljane prema Trstu, 114. lovačka divizija sa prostora Knina i Drniša, 118. divizija u Crnoj Gori i 7. SS divizija u širem rejonu Mostara. Pripreme svojih snaga za dejstva prema Dalmaciji vršila je i komanda oružanih snaga NDH, kao i četnici Draže Mihailovića.

Očekujući kapitulaciju Italije, Vrhovni štab NOV i POJ je vršio opsežne pripreme, kako bi se razoružao što veći broj talijanskih divizija, pre nego što to učine Nijemci. Date su direktive Glavnom štabu Slovenije i Hrvatske da se obustave dejstva protiv talijanskih jedinica koje žele da predaju i prelaz na stranu NOVJ, a u protivnom da se sa pripremljenim stanovništvom, zajedno sa jedinicama NOVJ, masovno učestvuje u razoružanju Talijana. Uoči kapitulacije Italije formirano je i pet novih divizija (10. slavonska, 14. i 15. slovenačka, 16. vojvođanska i 17. istočnobosanska). Sve glavne jedinice bile su orijentisane prema talijanskim garnizonima i na organizaciji odbrane radi spriječavanja brzog prodora njemačkih jedinica na Jadransku obalu. Na Baniju je upućena 7. banijska divizija (u sastav svoga 1. korpusa), a u Dalmaciju 1. dalmatinska brigada i Stab 9. dalmatinske divizije, s tim da organizuju tamošnje jedinice i učestvuju u razoružanju talijanske vojske.

Prvi korpus Hrvatske i 13. primorsko-goranska divizija dobili su zadatak da spreče prodor Nijemaca preko Korduna, Gorskog kotara i Like ka Jadranskoj obali i da razoružavaju talijanske jedinice.

Raspored i zadatak jedinica 1. korpusa uoči i za vrijeme kapitulacije Italije

Uoči kapitulacije Italije, početkom septembra 1943. godine, 1. korpus je u svome sastavu imao: 6. 7. i 8. diviziju, Unsku operativnu grupu, Banijski, Kordunaški, Karlovački, Plaščanski i Cazinski NOP odred.

Sedma banijska divizija je poslije četvrte i pete neprijateljeve ofanzive, u koje vrijeme je bila u sastavu Glavne operativne grupe Vrhovnog štaba, vraćena 8. septembra 1943. godine na Baniju, u sastav 1. korpusa. Popunjena je novim borcima i u svom sastavu pod komandom komandanta Pavla Jakšića i političkog komesara Đure Kladarina imala 1, 2, 3. i 4. brigadu sa svim ostalim jedinicama podrške, materijalnog obezbeđenja i sanitetskog zbrinjavanja.

Za herojske podvige i pobjede u toku četvrte i pete neprijateljeve ofanzive, borcima i rukovodiocima 7. banijske divizije čestitke su uputili

²⁷³ *Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945*, str. 527—8. Podaci o neprijateljevima snagama.

politički komesar Glavnog štaba Hrvatske Vladimir Bakarić i politički komesar 1. korpusa Većeslav Holjevac:

»U ime Glavnog štaba NOV Hrvatske čestitam borcima, komandirima, komandantima i političkim komesarima vaše divizije na herojskim i slavnim borbama koje ste vodili na vašem velikom maršu od februara do danas. Vi ste svojom krvlju cementirali temelje za buduću slobodnu, sretnu i bolju Jugoslaviju, bratsku zajednicu, naroda. Ponosimo se da ste u tom maršu i vi tako hrabro učestvovali«²⁷⁴

Diviziju je dočekaio šef operativnog odjseka Glavnog štaba NOV i POH Bogdan Oreščanin sa načelnikom štaba 7. divizije Milanom Pavlovićem, regulisao mobilizaciju i popunu divizije, iz Banijskog NOP odreda, Unske operativne grupe, partizanskih straža Glinskog i Dvorskog kotara i sa terena trokuta između Save i Une. Budući da je to bio mali broj boraca za popunu 7. divizije, rešeno je da se rasformira Unska operativna grupa (11. septembra 1943.). Njena 1. i 2. brigada ušle su u 7. diviziju kao 3. i 4. brigada, a 7. i 8. brigada kao i 1. i 2. brigada 7. divizije.

Cazinski NOP odred formiran je u drugoj polovini avgusta 1943. godine¹ od boraca banijskih, kordunaških i krajiških jedinica, sastava tri bataljona, sa oko 300 boraca i stariješina² Prvi komandant odreda bio je Meho Abazović, a politički komesar Semso Tabaković. Odred je ušao u sastav 1. korpusa NOVH na predlog štaba odreda i saglasnost GŠH i štaba 2. bosanskog korpusa radi efikasnijeg djelovanja, saradnje i lakše veze sa prvim, nego preko Une sa 2. korpusom. Odred je, uglavnom, djelovao na terenu Cazinske krajine i služio ujedno kao zborni mjesto za okupljanje svih poštenih i NOB-u odanih građana.²⁷⁵

Plaščanski NOP odred, takođe kao novi odred, formiran je 8. avgusta 1943. godine od 3. bataljona Kordunaškog NOP odreda i boraca iz Plaščanskog i Slunjskog kraja. Imao je dva bataljona, sa oko 290 boraca. U septembru mjesecu je treći, u decembru i četvrti bataljon. Prvi komandant bio je Gajo Bunjevac, politički komesar Milan Basta, zamejnik komandanta Duda Šušnjar, zamjenik političkog komesara Stevo Perić i načelnik Nikola Basara.

U sastav 6. ličke divizije ušao je novoformirani partizanski odred »Plavi Jadran«. Formiran je polovinom septembra 1943. godine od bataljona »Plavi Jadran« i novopridošlih boraca. Imao je četiri bataljona, od kojih je jedan formiran od bivših talijanskih vojnika (bataljon »Gofredo Mameli«), Sredinom novembra iste godine odred ulazi u sastav operativnog štaba za Liku, rasformiran je decembra 1943. godine, i ostao je ponovo bataljon »Plavi Jadran«.

Iz sastava 1. korpusa izašla je tenkovska četa i formiran je tenkovski bataljon pod neposrednom komandom GŠH, 14. septembra 1943. godine.

Kada je neprijatelj zauzeo Lapac 29. avgusta, uslijedila je, na osnovu naređenja Vrhovnog štaba, direktiva Glavnog štaba NOV i

²⁷⁴ Zbornik, tom 5, knj. 18, str. 316-318.

²⁷⁵ Zbornik, tom 5, knj. 19, str. 96, 194 i 195.

POH, od 30. avgusta 1943. godine, Štabu 1. korpusa, za raspored i dejstvo radi sprečavanja neprijateljevog prodora na pravcu Bihać—Gornji Lapac—Knin. Na osnovu prikupljenih podataka, Glavni štab Hrvatske je procijenio da će neprijatelj u nastupanju preko Like za Dalmaciju imati glavne snage na pravcu: Bihać—Lapac—Knin—Šibenik, a pomoćne na pravcu: Ličko Petrovo Selo—Prijeboj—Korenica—Udbina—Sv. Rok—Obrovac i cestu Lapac—Gračac. Nije isključivao ni mogućnost da će se u slučaju izbijanja u Krbavsko polje spojiti se sa garnizonom u Gospiću. Glavna neprijateljeva baza bila je Bihać, a osnovna komunikacija za snabdijevanje bila je Bihać—Bosanski Novi—Sisak.

Na osnovu ovakve procjene neprijatelja, i naredjenja Vrhovnog štaba, osnovna operativna zamisao Glavnog štaba NOV i POH, je bila:

»a) Aktivnom odbranom u vidu prepada i zasjeda manjim jedinicama zadržavati nep. na pravcima njegovog nadiranja i nanositi mu što više udara.

b) Glavnom snagom postavljenih u udarne manevarske grupe u vidu brzih i iznenadnih kontramanevara ofanzivno djelovati na bokove i pozadinu neprijatelja i to kako na pravcu njegovog nadiranja: Bihać—Lapac—Knin, tako i na njegovu glavnu komunikaciju za snabdijevanje: Bihać—Bos. Novi—Kostajnica—Sisak. Slabije snage imati prema Gospiću, Senju, Ogulinu i Karlovcu, radi obezbjeđenja i sigurnosti izvođenja operacije«.

Prema ovoj operativnoj zamisli postavljeni su, 30. avgusta 1943. godine, i direktivni zadaci jedinicama:

— Treća brigada 6. divizije imala je zadatak da sa glavnim snagama zatvara pravac Donji Lapac—Udbina, a pomoćnim Gornji Lapac—Gračac;

— Druga brigada 6. divizije, sa zasjedom u Srbskom klancu, zatvarala je pravac Srb—Sučevići—Knin;

— Kninska brigada, pozadi 2. brigade 6. divizije, radi obezbjeđenja njene pozadine i lijevog boka. Po zauzimanju Sučevića od strane neprijatelja, obe brigade se povlače u njegovu pozadinu²⁷⁶. Ove brigade stavljene su pod komandu Štaba 6. divizije;

— Osma divizija je sa 1. brigadom, sa položaja na Poljanku i Prijeboju, zatvarala je pravac: Drežnik Grad—Poljanak i Ličko Petrovo Selo—Prijeboj. U slučaju neprijateljevog prodora brigada je imala zadatak da glavnim snagama zatvara pravac Plitvičkih Ljeskovaca—Babin Potok, a pomoćnim Prijeboj—Korenica i Poljanak—Saborski;

— Treća brigada 8. divizije, kao rezerva GŠH i manevarska grupa, upućena je u rejon s. Frkašić i Bijelo Polje, sa spremnošću za protivnapad u bok neprijatelja na pravcu Bijelo Polje—Kamensko—Kruge;

— Druga brigada 8. divizije je orijentisana prema Gospiću za zatvaranje pravca Gospić—Otočac i Gospić—Široka Kula—Bunić, sa

⁶ Odnosi se na 1. brigadu Kninskog sektora, nazivanu i 5. dalmatinskom brigadom, koja je formirana naredbom GŠH od 13. avgusta 1943. od 1. 2. i 4. bataljona. Ličkog NOP odreda i 2. bataljona Sjevernodalmatinskog NOP odreda. Komandant je bio Dušan Vlasićević. politički komesar Stevo Madoš. (Zbornik, tom 5, knj. 18, str. 229).

kontrolom ujedno i pravca Gospić—Medak—Lovinac, radi sprečavanja ispada neprijatelja iz Gospića i radi zaštite ostalih snaga.

— Prva brigada 6. divizije i 1. brigada 13. divizije rokirane su na prostor Jošani—Udbina, odakle će kao udarna grupa biti upotrebljene prema razvoju situacije. Druga brigada 13. divizije zatvarala je pravac od Senja ka Krivom Putu i Žutoj Lokvi;

— Unska operativna grupa imala je zadatak da rušenjem pruge, te napadima i prepadima, sprečava, saobraćaj neprijatelja na liniji: Bosanski Novi—Kostajnica, a Banijski NOP odred na liniji Kostajnica—Sisak.

— Sedma divizije (poslije četvrte i pete neprijateljeve ofanzive stigla u rejon Podgrmeča) imala je zadatak da, takođe, putem rušenja pruge, napadima i zasjedama sprečava saobraćaj na pruzi Bosanska Krupa—Bosanski Novi;

— za dejstvo na prugu i komunikaciju Karlovac—Ogulin angažovani su Karlovački, Kordunaški i Plašćanski NOP odred i stavljeni pod komandu Štaba 1. korpusa.

Za izvođenje ove operacije zadržavanja jačih neprijateljevih snaga, GŠH je dao i izvjesna uputstva za izvođenje borbenih dejstava, a u duhu partizanske taktike:

— »Dejstvovati prepadima i zasjedama, kako manjim, tako i većim jedinicama, po celoj dubini neprijateljske kolone, jednovremeno sa više tačaka.

— Dnevne, frontalne borbe sa jačim nep. snagama, vještim manevrisanjem izbjegavati, pripremajući mu iznenadne udare.

— Vršiti aktivnu odbranu, sa brzim iznenadnim manevrisanjem jedinica, ne vezujući se za određene položaje, sa manjim snagama biti na čelu nep. kolone, a jačim napadati bokove i leđa.

— Sve manevre i protivnapade izvoditi u vidu prepada ili zasjeda, koristeći noć radi postizanja iznenađenja i dr«.

Na osnovu direktive Glavnog štaba NOV i POH, od 30. avgusta, o sprečavanju prolaza neprijateljevih snaga iz šireg rejona Bihaća preko Like za sjevernu Dalmaciju, Štab 6. divizije je precizirao zadatke svojim brigadama: »Sa aktivnom odbranom, u vidu prepada i zasjeda, manjim jedinicama zadržavati neprijatelja na pravcima njegovog nastupanja i nanositi mu udarce, a sa glavnim snagama brzim i iznenadnim protivnapadima ofanzivno djelovati na bokove i pozadinu neprijatelja«. Brigade su dobile sledeći zadatak: 1. brigada, do dolaska 2. brigade iz rejona sjeverne Dalmacije da dejstvuje na cesti Gospić—Gračac, Gospić—Podlapača, Gospić—Ploča i Mazin—Gračac, protiv ustaških i njemačkih snaga, koje bi, eventualno, krenule iz Gospića sa navedenih pravaca. Desno od 2. brigade, u rejonu Široka Kula, nalazile su se jedinice 13. primorsko-goranske divizije. Po dolasku, 2. brigada, preuzima zadatak 1. brigade, a ova se upućuje na pravac Bruvno—Gračac, sa zadatkom da sprečava prodor neprijatelja od Bruvna i Ondića. Treća brigada 6. divizije, sa položaja na komunikaciji Bihać—Lapac, Lapac—Udbina i

Udbina—Ploča imala je zadatak da ne dozvoli prodor neprijatelja preko Kuka za Udbinu i cestom Lapac—Mazin. Samostalni bataljon 6. divizije držao je cestu Krugu—Lapac, održavajući vezu sa jedinicama 8. divizije u rejonu s. Frkašić.²⁷⁸

Izvršavajući ove zadatke najviše borbi imala je 2. brigada 6. divizije (komandant Dušan Dotlić, politički komesar Branko Damjanović), koja je bila na komunikaciji Bihać—Lapac—Gračac—Knin, na kojoj su Nijemci, koji su nastupali iz Bihaća i Kulen Vakufa, uspostavili saobraćaj po ulasku u Lapac 29. avgusta 1943. Istovremeno, 3. brigada 6. divizije (komandant Milan Sijan, politički komesar Milan Basta) koja se noću 5/6. septembra prebacila sa sektora Donji Lapac—Udbina (ostavivši jedan bataljon u rejonu Široke Kule, sjeveroistočno od Ličkog Osika), vodila je borbu sa ustaškim jedinicama koje su napadale iz Gospića i Perušića. U ovim borbama ustaše su imale oko 38 mrtvih i oko 50 ranjenih, a 3. brigada 8. poginulih i 13 ranjenih.

Osma kordunaška divizija, koja se u vrijeme kapitulacije Italije, od 1. do 10. septembra, prema direktivi GŠH, nalazila u Lici (1. brigada na pravcu Poljanak Prijeboj, 2. brigada sjeverno od Perušića i 3. brigada Frkašić), nije imala većih borbi, jer neprijatelj nije nastupao ka Dalmaciji tim dijelom Like.

Za vrijeme kapitulacije Italije, dok se 8. divizija nalazila u Lici bez većih borbi, u Kordunu, oko Karlovca i prema Josipdolu, gdje su se, pored ustaša, domobrana i četnika, nalazili i Talijani, bio je samo Kordunaški, Plaščanski i Karlovački NOP odred. Na terenu ovih odreda, koji su s obzirom na razvučenost i jačinu svojih jedinica, uspješno djelovali, neprijatelj je poslije kapitulacije Italije napustio sela Barilović, Vukmanić, Cerovac, sve južno od Karlovca, kao i Lasinju (istočno od Karlovca). Zatim su Talijani, četnici i ustaše napustili Josipdol, Oštarije, Košare, Tounj, Donje Dubrave i Generalski Stol, a ostali su samo domobrani, koje su navedeni odredi razoružali. Ustaše i domobrani su ostali samo u Karlovcu i Ogulinu.

Jedinice Karlovačkog NOP odreda razoružale su talijansku i domobransku posadu i zauzeli Zvečaj i Belavić Selo, jugozapadno od Karlovca, a na pruži Karlovac—Metlika, zajedno sa jedinicama 13. proleterske brigade, zauzeli željezničku stanicu Bubnjarci i Jurjevski Brod, odakle su se Talijani povukli za Sloveniju gdje su ih razoružale slovenačke jedinice.

Za vrijeme od 1. do 15. septembra, Kordunaški, Plaščanski i Karlovački NOP odredi zarobili su oko 375 neprijateljevih vojnika (većina domobrani) sa: 2 topa, 10 teških i 17 puškomitraljeza, 638 pušaka, 3 laka minobacača, 1.400 ručnih bombi, 627 mina za teške minobacače i drugog ratnog materijala. Jedinice odreda imale su 17 mrtvih, 4 ranjena, 1 zarobljenog i 2 utopljena druga. Od 17 mrtvih, 16 je bilo iz Karlovačkog NOP odreda. Oni su zbog svoje nebudnosti, po upadu u Zvečaj (10. septembra), koga su Talijani napustili, bili zarobljeni, a potom streljani, od strane Nijemaca i ustaša iz Karlovca.²⁷⁹

²⁷⁸ Zbornik, tom 5, knj. 19, str. 41.

²⁷⁹ Isto, str. 127 i 398 i knj. 20, str. 62.

Pošto neprijatelj nije prelazio preko teritorije koju je 8. divizija držala u Lici, a s obzirom na situaciju, na liniji Karlovac—Ogulin, divizija je dobila naređenje da se hitno prebaci prema Ogulinu. Prvo je 10. septembra kamionima prebačena 3. brigada, a istog dana maršovala je i 1. brigada a sutradan je kamionima prebačena i 2. brigada. Ustaško-njemačke snage (14. policijski puk 3. SS pancernog korpusa i 3. satnija 3. pješadijske pukovnije), u nastupanju iz Karlovca su u toku 11. septembra uspjele da uđu u Ogulin.

Na osnovu ove situacije, Štab 1. korpusa izdao je naređenje Štabu 8. divizije, 11. septembra 1943. da po svaku cijenu spriječi prodor Nijemaca i ustaša prema Ogulinu i dalje prema Primorju, da bi se osigurala evakuacija zaplijenjenog ratnog materijala iz primorskih gradova. Za izvršenje ovog zadatka Štabu 8. divizije stavljene su pod komandu i odredske snage (kordunaški, Plaščanski i Karlovački NOP odred). Po vremenu pristizanja, Štab 8. divizije uputio je 3. brigadu na komunikaciju Ogulin—Oštarije—Globornički most, a za njom i 1. brigadu, dok je 2. brigada upućena zapadno i sjeverno od Ogulina, sa zadatkom da napadaju neprijatelja i onesposobljavaju komunikacije, radi sprečavanja njegovog prodora ka Hrvatskom primorju.

U>Baniji su za to vrijeme, a prema direktivi Glavnog štaba NOV i POH, od 30. avgusta, dejstvovali: 7. banijska divizija na komunikaciji Bosanska Krupa—Bosanski Novi, Unska operativna grupa na liniji Bosanski Novi—Kostajnica i Banijski NOP odred na komunikaciji Kostajnica—Sisak. Osim rušenja željezničke pruge i mostova na cestama, radi ometanja saobraćaja, sa manjim jedinicama (četa, bataljon), putem zasjeda, napadani su i manji neprijateljski, osiguravajući, patrolirajući dijelovi.

Osim akcija i diverzija po saobraćajničama, Unska operativna grupa izvela je 9. septembra 1943. uspješnu akciju sa napadom na ustaško uporište u s. Zrin, 13 km sjeverno od Dvora na Uni, uvučeno u slobodnu teritoriju. Mjesto je branilo oko 150 domaćih ustaša—civila, a napadala je 1. brigada UOG, dok je 7. brigada 7. divizije sa jednim bataljonom UOG, vršila obezbeđenje sa pravca Kostajnice i Dvora na Uni.

Poslije šestočasovne žestoke borbe, zauzimanjem Zrinske kule, škole i crkve (čvor neprijateljeve odbrane), otpor ustaša bio je slomljen. Bili su to okorijeli, Banovcima dobro poznati ustaški krvnici, tako da zarobljenika nije bilo, a ubijeno je oko 83, dok su ostali uspjeli pobjeći. Sa borcima je u napad pošlo i stanovništvo okolnih sela, te da bi se izbjegla nepoželjna osveta, uzeta je sva pokretna imovina i predana komandi vojnog područja, a stanovnici — žene i djeca su upućeni u najbliže neprijateljeve garnizone Divuše i Dvor na Uni.

Sa oslobođenjem Zrina proširena je slobodna teritorija, stvoreni su uslovi za mobilizaciju ljudstva za NOV i slobodan prostor za napade na neprijateljeva uporišta, na komunikaciji Bosanski Novi—Dvor na Uni—Kostajnica.

To je bila posljednja akcija UOG. Naredbom Glavnog štaba NOV i POH od 11. septembra 1943. njen štab je rasformiran (komandant

Petar Kleut, politički komesar Ranko Mitić), a njena 1. i 2. brigada ušle su u sastav 7. divizije kao 3. i 4. brigada divizije.

Prema razvoju borbenih dejstava 1. korpusa, za vrijeme kapitulacije Italije vidi se da je Štab korpusa postupio u duhu naređenja Vrhovnog štaba NOV i POJ, odnosno prema osnovnoj operativnoj zamisli Glavnog štaba Hrvatske, tj. da spriječi prodor Nijemaca preko Korduna, Gorskog kotara i Like na jadransku obalu. U skladu sa tom zamisli glavne snage korpusa (6. i 8. divizija) bile su raspoređene i angažovane za izvršenje tog zadatka.

Međutim, prema razvoju događaja vidi se da su Nijemci, po zauzimanju Lapca, 29. avgusta, nastavili nastupanje i prodrli do Knina, uspostavivši tako vezu sa svojim snagama u Dalmaciji. Istovremeno, 8. divizija sa svoje tri brigade, bez veće borbe, ostaje u Lici deset dana. Pošto neprijatelj nije preduzimao napade na pravcima 8. divizije, to ostaje nejasno zašto Šab 1. korpusa, kada je već nije angažovao da zajedno sa 6. divizijom spriječi prodor neprijatelja ka Kninu, nije blagovremeno, diviziju ili dio njenih snaga uputio prema Ogulinu i Karlovcu, gdje su se nalazila samo tri NOP odreda, koji nisu bili u stanju, da i pored postignutog uspjeha, razoružaju Talijane.

Opravdanost ovakve odluke jedino se vidi u izvještaju Štaba 1. korpusa, od 23. septembra 1943. godine, Glavnom štabu Hrvatske, u kome se u kritičnom osvrtu, pored ostalog kaže:

»Velika zamorenost jedinica, stalno prebacivanje sa jednog sektora na drugi, slaba i nedovoljna ishrana, loša odjeća i obuća u velikoj su mjeri umanjili borbenu sposobnost jedinica i nisu iskorišćeni svi momenti koji su nastali povlačenjem Talijana, da bi se sakupio ratni materijal koga su oni ostavljali koji bi im se inače mogao i oduzeti..²

Operacije 1. korpusa poslije kapitulacije Italije

Po upućivanju 8. divizije na komunikaciju Karlovac—Ogulin, radi sprečavanja prodora neprijatelja prema Hrvatskom primorju, gdje se nalazio i Kordunaški, Plaščanski i Karlovački NOP odred, u Lici je ostala 6. divizija, a u Baniji 7. divizija i banijski NOP odred.

Daljni rad 6. divizije odvijao se prema naređenju Glavnog štaba NOV i POH, od 14. septembra 1943. godine, u kome se iznosi da je njihova namjera i odluka:

a) Da se organizovano i u redu evakuiše sav zarobljeni ratni materijal iz Gorskog Kotara, Hrvatskog Primorja i Dalmacije, te da se rasporede po jedinicama i višak uskladišti na sigurna mjesta.

b) Da se izvrši mobilizacija u novooslobođenim krajevima, te da se novi borci prihvate, rasporede po jedinicama i osposobe za izvršenje borbenih zadataka, i

c) Da se na novooslobođenoj teritoriji uspostavi i učvrsti narodna vlast i da se po mogućnosti zadrži i uspori intervencija

njemačkih snaga u pravcu Gorskog Kotara, Hrvatskog Primorja i Dalmacije».

U duhu te namjere i odluke GŠH, a da bi se olakšala situacija kod jedinica u sjevernoj i srednjoj Dalmaciji, Štab 6. divizije je dobio zadatak da onemogući neprijateljevo komuniciranje na njegovoj jedinoj i glavnoj saobraćajnoj arteriji: Bihać—Lapac—Gračac—Knin, sa svakodnevnim napadima, pa i sa najmanjim snagama, a sa drugim snagama da napada neprijatelja na sektoru Gospić.

Izvršavajući naređenje GŠH, Štab 6. divizije je odlučio da sa 1. brigadom brani pravac Lički Osik—Široka Kula—Vrebac, imajući dva bataljona u rezervi u rejonu Podlapače, sa 2. brigadom da se nađe na prostoru Lovinac—Sv. Rok—Lapac, a sa 3. brigadom da brani pravce Perušić—Janjača i Pazarište—Kosinj od neprijateljevog napada iz Gospića.²⁸²

U toku septembra 1943. godine, 2. brigada 6. divizije vršila je skoro svaki treći dan napade na neprijateljeve transportne kolone, koje su saobraćale na komunikaciji Knin—Lapac—Bihać i obratno. Za to vrijeme zarobila je 27 legionara i 9 četnika, a ubila i ranila oko 700 neprijateljevih vojnika, dok je brigada imala 4 mrtva i 11 ranjenih boraca i starješina. Zbog jačih neprijateljevih snaga, početni uspjesi nisu se mogli bolje iskoristiti, tako da je plijen bio manji — 6 puškomitraljeza, 5 automata, 37 pušaka, 10 pištolja, radio—stanica, te 20 oštećenih i uništenih kamiona.²⁸³

Za vrijeme ovih borbi neprijatelj je iskoristio malobrojnost i rastresitost jedinica 6. divizije, te sa jednom kombinovanom ustaškom bojnom iz Gospića, iznenada, noću 13/14. septembra, napada u dubinu slobodne teritorije, oslobođeno mjesto Otočac, gdje su se nalazile vojnopozadinske jedinice i ustanove. U izvještaju ustaško-domobranskog zapovjedništva za Liku od 16. septembra o tome se kaže:

»Kombinirana bojna, koja je imala razviditi situaciju u Senju danas se je vratila. Talijani su predali Senj odmetnicima još 13. ov. mj. sa velikim količinama ratnog materijala, kojeg su odmetnici odvezli u Otočac. Da se ovim materijalom ne bi koristili, bojna je izvršila iznenadan napad na Otočac i tom prilikom uništila oko 45 natovarenih teretnih i 5 osobnih samovoza, 2 topa 75 mm, 5 protivoklopnih topova, oko 2.500 pušaka, 1 borna kola, 250 bačava benzina, oko 40 malih bačava, oko 2.000 topovskih naboja. Pobila je 150 odmetnika, iz zatvora oslobodila oko 80 osoba, 4 njemačka vojnika, jednog liječnika trećeg gar. zdruga, časne sestre, jednog četničkog vođu. Gubici bojne 2 mrtva i 23 ranjena.²⁸⁴

U vezi s ovim iznenadnim ustaškim napadom, Štab 6. divizije je primio naređenje Glavnog štaba NOV i POH, u kojem je, pored ostalog, rečeno:

TM Isto, str. 185.

⁸ Isto, str. 215.

²⁸³ Isto, str. 125, 228, 448, 468, 534, 594 i knj. 20, str. 258.

»Jedinice prema Gospićkom sektoru treba da razviju što bolju službu obavještenja, izviđanja i obezbjeđenja, da se ne dozvoli kao 13/14. septembra da jedna cijela ustaška bojna prođe preko rejona 3. brigade i izvrši napad na sam Otočac gdje smo imali osjetne gubitke u ljudstvu i materijalu«.

Nakon izvedenog napada na Otočac neprijatelj se vratio u Donji Kosinj, gdje je 3. brigada već uputila jedan bataljon, a zatim i drugi. Napad, koji je uslijedio istog dana, 14. septembra, djelimično je uspio, zbog jačih neprijateljevih snaga (dve ustaške bojne sa četnicima), koje su imale oko 25 mrtvih i 40 ranjenih ustaša, a 3. brigada 2. mrtva i 7 ranjenih.²⁸⁵

Prva brigada (komandant Lazo Radaković, politički komesar Nikica Peinović), koja je bila orijentisana prema Gospiću, s njegove istočne strane, napala je 15. septembra, prema usmenom naređenju Štaba 6. divizije neprijateljevu posadu u Bilaju i na Bilajskom mostu (5 km jugoistočno od Gospića). Posadu je sačinjavalo oko 200 ustaša, domobrana i naoružanih civila sa 1 teškim minobacačem, 3 teška i 8 puškomitraljeza, sa masivnim odbrambenim utvrđenjima. Prva brigada je angažovala za napad oko 395 boraca. Napad u toku noći nije uspio, a zbog brze intervencije neprijatelja iz Gospića, jedinice 1. brigade su se povukle na polazne položaje. Neprijatelj je imao oko 20 mrtvih a brigada 9 ranjenih.²⁸⁶

Gospićka operacija od 3. do 7. oktobra 1943. godine

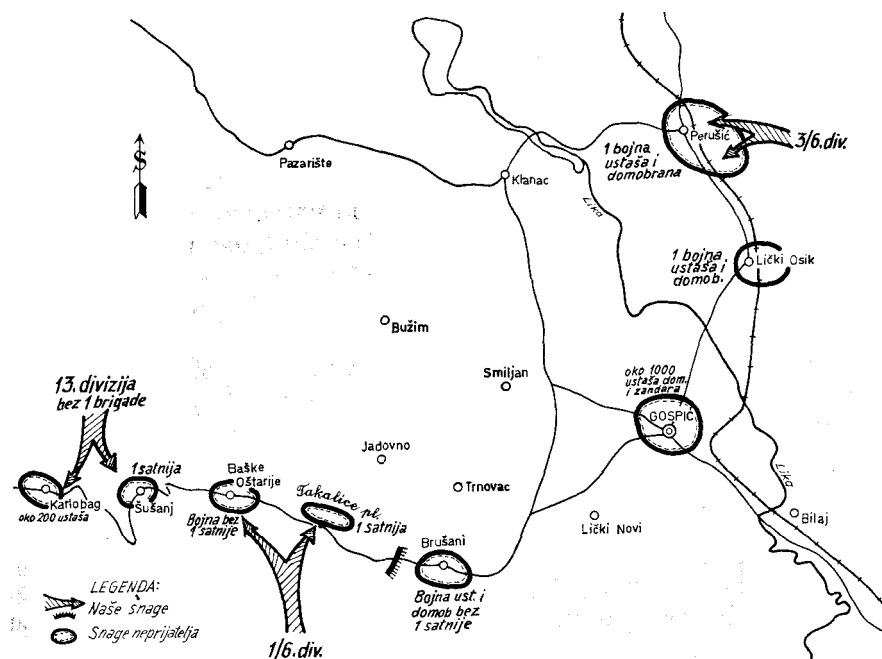
Dvadesetpetog septembra 6. lička divizija imala je u svome sastavu 1, 2. i 3. brigadu, 1. lički bataljon »Matija Gubec«, samostalni bataljon, prateću četu, inženjersku četvu i prištapske jedinice, sa ukupno 3.058 boraca i starješina. Iz svojih redova uputila je 13. primorsko-goranskoj diviziji 200 iskusnih boraca za rukovodeće dužnosti, dok je 13. divizija uputila 6. diviziji 600 novih, tek primljenih boraca, primoraca i istrana, za popunu njenih jedinica.

Tada je neprijatelj u Lici imao svoje snage u Gospiću, držeći komunikaciju: Perušić—Gospić—Karlobag i u Lapcu, i komunikaciju: Bihać—Lapac—Gračac. Gospić sa okolnim uporištima branile su ustaško-domobranske snage djelovi 12. i 15. pešadijske pukovnije, 9, 31, 32. i 34. ustaška bojna, sa po jednom bojnom u Perušiću, Ličkom Osiku, Pazariškom klancu i Smiljanu i na liniji: Oštra, Lički Novi, Trnovac, Brušani, Baške Oštarije, Šušanj, dvije bojne. U Karlobagu je bilo oko 120 ustaša i 80 naoružanih civila. Na komunikaciji: Perušić—Gospić—Karlobag bilo je oko 5.000 vojnika. U Lapcu su se nalazile jače snage 114. lovačke divizije.²⁸⁷

²⁸⁵ Isto, str. 187, 196, 203 i 274.

²⁸⁶ Isto, str. 368.

²⁸⁷ Isto, str. 578 i knj. 20, str. 263.

Borbe 6. i 13. divizije na relaciji Perušić—Gospić—Karlobag 3. oktobra 1943. godine

Kako je Hrvatsko primorje, sem Karlobaga i Dalmatinsko primorje, sem Zadra i Šibenika, bilo oslobođeno, rješeno je da se likvidira neprijateljevo uporište u Karlobagu i spoji slobodna teritorija od Sušaka do Zadra, kao i spoljna odbrana Gospića, kako bi se ponovo dovelo do okruženja i prekinula veza sa Karlobagom.

Na osnovu ovakve procjene, Glavni štab NOV i POH donio je odluku da se sa 6. i 13. divizijom (bez jedne brigade) zauzme Karlobag, Sušanj, Baške Oštarije, Takalice (kota između Baške Oštarije i Brušana) i eventualno Perušić i Marina Glava (brdo kod Perušića). U ovoj operaciji 6. divizija dobila je zadatak da likvidira neprijateljeva uporište Takalice, Baške Oštarije, Perušić i Marina Glava, sa obezbjeđenjem slobodne teritorije od pravca Gračaca i Lapca. Trinaesta primorsko-goranska divizija imala je zadatak da napada posade u Karlobagu i Sušnju. Prema zapovijesti Štaba 6. divizije, sa napadom se počelo 3. oktobra i to sa 1. brigadom na Baške Oštarije, Brušane i Takalice, a sa 3. brigadom na Perušić i Marinu Glavu, dok je 2. brigada bila ne obezbjeđenju prema Lapcu i Gračacu.²⁸⁸

U toku prvog dana borbe 3. oktobra 1. brigada je razbila neprijatelja i zauzela Baške Oštarije sa okolnim kotama. Po zauzimanju Baških Oštarija, dio snaga 1. brigade gonio je neprijatelja prema Karlobagu, gdje se na položajima Ura spojio sa dijelovima 13. divizije,

koje su produžile ka Karlobagu. Glavnina brigade orijentisala se zatim, dijelom snaga, prema Jadovnu i Trnovcu, a dijelom snaga prema Brušanima.

Istog dana, i 3. brigada je protjerala neprijatelja iz Perušića i sa Marine Glave, stigavši u toku dana do Budaka, gdje je neprijatelj na rijeci Lika organizovao odbranu.

Drugog dana borbe 1. brigada je produžila napad na neprijatelja u Brušanima, Rizvaništu i Trnovcu. Kada su snage brigade prišle neprijateljevim položajima i otvorile minobacačku vatru, neprijatelj je bez otpora pobjegao u pravcu Ličkog Novog i brda Oštro. Istog dana sa položaja Ura (kod Baške Oštarije) u pravcu Trnovca upućena su dva bataljona 1. brigade 13. divizije radi obezbjeđenja lijevog boka 1. brigade 6. divizije.

Štab 6. divizije odobrio je Štabu svoje 3. brigade da, ostavljajući jedan bataljon kod Budačkog mosta, sa ostala tri bataljona napadne neprijatelja u Donjem Pazarištu, Klancu i na Otešu (k. 745 i k. 722)⁴, sjeverozapadno od Gospića. Sa prostora s. Kaluđerovac i Stojevića Draga, 3. brigada napala je neprijatelja u s. Klanac, koji je poslije artiljerijsko-minobacačke vatre pobjegao u Oteš. I neprijatelj iz Donjeg Pazarišta (većinom naoružani civili) povukao se u pravcu Kalinovače i Velebita. Jedinice divizije zauzele su Oteš, a neprijatelj je uz pomoć tri tenka organizovao odbranu na južnoj obali rečice Otešice.

U prvi sumrak 5. oktobra, poslije izvršene pripreme, 1. brigada likvidirala je neprijateljeve posade na brdu Oštro (k. 798), i u Ličkom Novom, a dva bataljona 1. brigade 13. divizije zauzeli su Debelo brdo (k. 698), između Ličkog Novog i Smiljana. I sa brda Oštro, poslije naše jače artiljerijsko-minobacačke vatre, neprijatelj je pobjegao u Gospić.

U toku dana i jedinice 3. brigada 6. divizije protjerale su neprijatelja sa južne obale Otešice, tako da je i sjeverozapadna strana Gospića bila oslobođena od ustaša.

I jedinice 13. divizije (1. i 2. brigada) izvršile su svoj zadatak, razbile neprijatelja i oslobodile Karlobag i Šušanj.

Istog dana oko 22 sata, neprijatelj se našao u obruču oko Gospića. Prva brigada 6. divizije držala je položaje s južne strane Gospića: Oštra, Lički Novi, Divoselo i Čitluk, 1. brigada 13. divizije držala je Debelo brdo i Bogdanić, a 3. brigada 6. divizije položaje Rasovača, (k. 571, 572 i 545) na obali r. Lika i dalje obalom Like do s. Budak. Na lijevom krilu ove brigade, na prostoru Budak—Kulica, nalazio se jedan bataljon 2. brigade 6. divizije.

Noću 5/6. oktobra ustaše su iz Gospića izvršile dva jača ispada u pravcu Ličkog Novog, ali su odbijeni uz osjetne gubitke. To su učinili i 7. oktobra, sa oko 500—600 ustaša, ali i ovoga puta bez uspjeha.

Prema izvještaju Štaba 6. divizije, od 12. oktobra 1943. u ovoj uspeloj operaciji, neprijatelj je imao oko 120 mrtvih, oko 150 ranjenih i 395 zarobljenih, među kojima 3 domobranska oficira i 4 podoficira. Jedinice divizije imale su 9 mrtvih i 50 ranjenih boraca i starješina. Zaplijenjeno je: 560 pušaka, 6 teških mitraljeza i 18 puškomitra-

ljeza sa 266.000 metaka, 1 teški minobacač sa 24 mine, 5 lakih minobacača sa 250 mina, 470 ručnih bombi i drugi ratni materijal.²⁸⁹

U Kordunu, na sektoru Ogulina i na komunikaciji prema Karlovcu, borbu sa Nijemcima, ustašama, domobranima i četnicima, vodila je 8 divizija, pod čiju komandu su stavljeni Kordunaški, Plaščanski i Karlovački NOP odred. Po razoružanju Talijana, Nijemci, ustaše i domobrani su ponovo uspostavili svoje posade u Zvečaju, Dugoj Resi, Generalskom Stolu, Globorničkom mostu i Dubravama, a 14. SS njemački policijski puk iz Karlovca ušao je 11. septembra u Ogulin, a zatim se i 264. njemačka divizija iz Zagreba probila preko Ogulina u Dalmaciju.

Cetrnaestog septembra u rejonu Musulinskog potoka, 8. km jugozapadno od Ogulina, 2. brigada 8. divizije sačekala je u poluokruženju i razbila četničku grupaciju od 1.600 četnika koja se kretala od Josipdola, kroz Gorski kotar, prema Rijeci. Četnici su imali 105 zarobljenih, 55 poginulih i 100-200 ranjenih, dok su se ostali probili prema Drežnici, od kojih su se mnogi razbježali i vratili svojim kućama. Jedinice 2. brigade imale su 5 mrtvih i 11 ranjenih boraca i starješina. Zaplijenjeno je 3 teška i 4 puškomitraljeza, 86 pušaka, 3 mala minobacača, radio-stanica i druga ratna oprema.²⁹⁰

Nakon toga, 2. brigada 8. divizije izvršila je, 21. septembra, napad na 120 ustaša i 80 domobrana, koji su čuvali most na rijeci Dobra, kod Trošmarija (8 km sjeveroistočno od Ogulina), kako bi prekinuli saobraćaj između Ogulina i Bosiljeva. Međutim, ustaše i domobrani uspjeli su da izmanevrišu jedinice brigade i da se probiju ka svojoj posadi na Globorničkom mostu sa 8 mrtvih i više ranjenih. U toj borbi, među 10 poginulih boraca i starješina, bio je i politički komesar 2. brigade Đuro Krajačić. Devet boraca je ranjeno. Drugi bataljon 2. brigade izvršio je napad noću, 23/24. septembra, razoružao posadu od 90 domobrana u Generalskom Stolu (na pruzi Karlovac-Ogulin, 20 km jugozapadno od Karlovca), dok je oko 40 domobrana, nebudnošću boraca bataljona uspjelo pobeći.²⁹²

Za vrijeme od 1. do 23. septembra 1943. jedinice 8. divizije zarobile su oko 144, ubile oko 223 i ranile oko 304 četnika, ustaša, Nijemaca i domobrana, dok su njeni gubici bili 27 poginulih i 65 ranjenih. Zaplijenjeno je: 2. topa, 14 teških i 10 puškomitraljeza, 110 pušaka, 4 laka minobacača, 487 granata, 1.200 mina za minobacače, oko 100.000 metaka, 10 sanduka ručnih bombi i drugi ratnim materijal. Jedan avion je uništen, a drugi oštećen sa položaja na Poljanku kod Plitvica, uništeno 9 km željezničke pruge i spaljene tri željezničke stanice.

U Baniji se aktivnost 7. divizije i Banijskog NOP odreda odvijala u duhu naređenja Štaba 1. korpusa, prema kome je 7. divizija imala zadatak da sa svoje četiri brigade i odredom preduzima što jaču aktivnost na pruzi Sisak—Sunja—Kostajnica, radi olakšavanja teške situacije u kojoj su se našle jedinice u Dalmaciji, kod Splita i Zadra, i

²⁸⁹ Zbornik, tom 5, knj. 20, str. 263.

Zbornik, tom 5, knj. 19, str. 272.

²⁹¹ Isto, str. 421.

²⁹² Isto, str. 511.

koje su vodile teške borbe sa njemačkim jedinicama, koje su se poslije kapitulacije Italije borile za posjedanje dalmatinske obale.

U vezi s tim naređenjem, Stab 7. divizije je naredio da 1. brigada preduzme napade na neprijateljeve transporte na pruzi Dvor na Uni—Kostajnica, a 2. i 3. brigadi da, međusobno sadejstvujući, vrše energične napade na sektoru Sunja—Sisak, a Banijski NOP odred na sektoru Kostajnica—Sunja.

Prvu akciju izvele su 2. i 3. brigada na pruzi Sisak—Sunja kod sela Kinjačka (8 km sjeverozapadno od Sunje) noću 16/17. septembra. Na miniranu prugu naišao je u 22.30 sati transportni voz sa oko 1.000 vojnika i ratnim materijalom. I pored jakog otpora i međusobnih protivnapada, borci brigada uspjeli su zauzeti 45 vagona, dok je iz preostalih vagona, gdje je bilo i tenkova, neprijatelj još davao otpor. Kada se već računalo na uspjeh, neprijatelju je iz Siska stigla pomoć oklopnim vozom, te su se jedinice morale povući. Neprijatelj je imao oko 60 mrtvih i oko 120 ranjenih, dok su brigade imale 3 mrtva i 15 ranjenih drugova.

Poslije borbe kod Kinjačka, 1. brigada 7. divizije napala je noću 17/18. septembra neprijateljevu posadu, od oko 100 ustaša u s. Kostajnički Majur, sjev. od Kostajnice. U toku noćne borbe savladana je neprijateljeva spoljna odbrana i ujutro odbijena pomoć iz Kostajnice, jačine jedne pukovnije ustaša i domobrana, no, i pored toga, nije se mogao savladati žilavi otpor ustaša, koji su se branili iz utvrđenih objekata Neprijateljeve jedinice, koje su pošle u pomoć, imale su oko 20 i više ranjenih, a 1. brigada 1 poginulog i 6 ranjenih.

Treću akciju — diverziju, izvela je 3. brigada, noću 20/21. septembra, sa osiguranjem 2. brigade, na istom mjestu, kao noću 17/18. septembra kod s. Kinjačka. Na miniranu prugu naišao je teretni voz, bez oružane pratnje, koji je prevezio ugalj i u jednom vagonu eksploziv. Zaplijenjeno je oko 8.525 kg eksploziva, vagoni zapaljeni, a lokomotiva uništena. Od ručne bombe ranjena, nepažnjom, 4 borca.

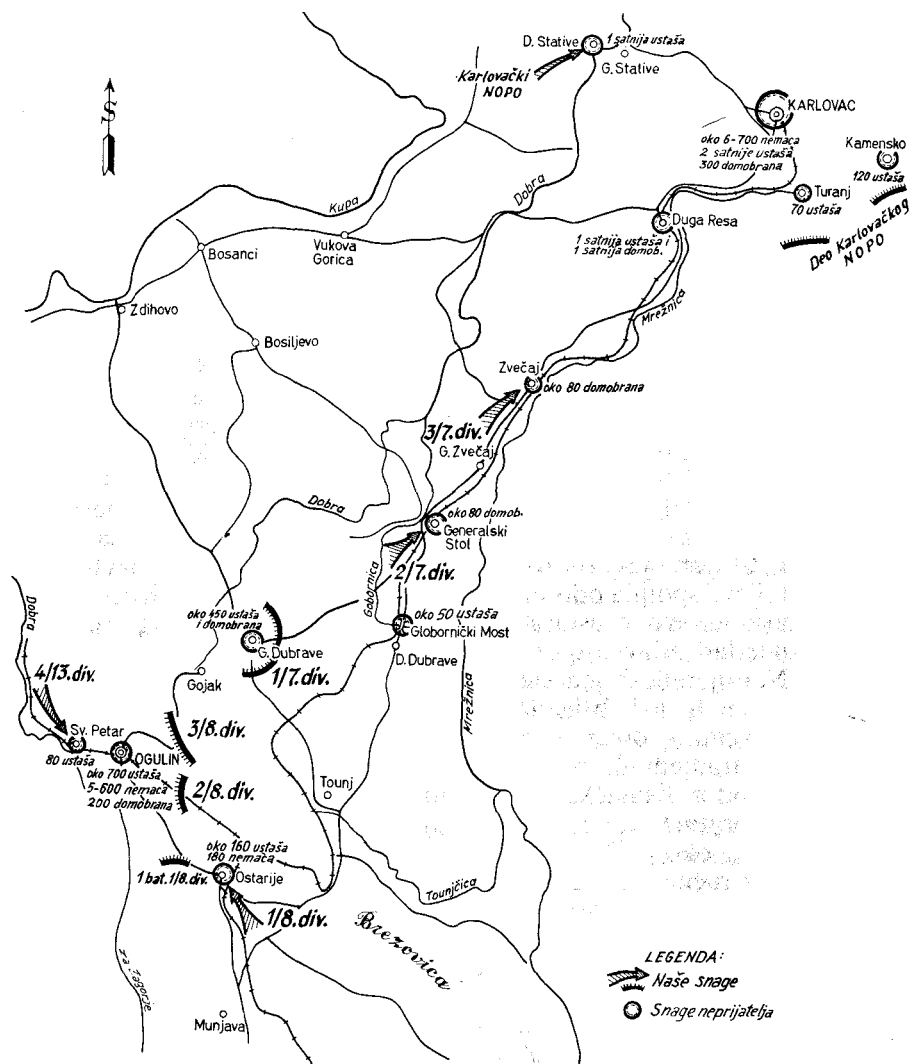
Istog dana, 21. septembra, 2. brigada sačekala je iz zasjede, na cesti između Kamereva i Novog Sela (7 km južno od Siska), i napala njemačku kolonu od 9 kamiona. Prvi napad, u kome su Nijemci imali oko 50 mrtvih i oko 100 ranjenih, nije uspio zbog pomoći koja je stigla iz Siska sa osam kamiona. Jedinice brigade imale su jednog ranjenog.

Istovremeno i Banijski NOP odred izvodio je diverzije i napadao manje neprijateljeve jedinice na pruzi Sunja—Kostajnica, Sunja—Sisak i Sisak—Petrinja i davao osiguranje jedinicama divizije kada su one izvodile napade. Uništeno je oko 1.400 m pruge, porušene bandere i pokidana TT veza, a neprijatelj je imao oko 15 mrtvih i oko 25 ranjenih vojnika.²⁹³

Ogulinska operacija od 27. septembra do 5. oktobra 1943. godine

Kapitulacijom talijanske vojske zaplenjena je veća količina težeg naoružanja i time stvoreni uslovi za izvođenje operacija i na jača

²⁹³ Zbornik, tom 5, knj. 19, str. 238 i 486 i knj. 20, str. 57 i 292.

Ogulinska operacija od 27. septembra do 5. oktobra 1943. godine

neprijateljeva uporišta koja su branile ustaško-domobranske snage potpomognute Nijemcima koji su ubrzo počeli pristizati.

Kako je neprijatelj u Kordunu i Lici poklanjao najveću pažnju obezbjeđenju komunikacije Karlova—Ogulin i Perušić—Gospić—Karlobag, te Gračac—Lapac—Bihać, to je Glavni štab NOV i POH riješio da snagama 1. korpusa i 13. primorsko-goranskom divizijom likvidira neprijateljeva uporišta oko Gospića i sva uporišta, osim Karlovca, na liniji Karlovac—Ogulin. (Gospićka operacija izvedena je od 3. do 7. oktobra 1943. godine).

Komunikaciju Ogulin—Karlovac neprijatelj je držao u slijedećim mjestima: Ogulin — oko 700 ustaša, 500—600 Nijemaca i 200 domobrana sa 5 tenkova, 5—6 topova, nekoliko oklopnih automobila, jedan oklopni voz i više minobacača, Sveti Petar (2 km zapadno od Ogulina) — 80 ustaša, Oštarije — 160 ustaša i 80 Nijemaca, sa 2 tenka i nekoliko minobacača, željezničkoj stanici Gornje Dubrave — oko 450 ustaša i domobrana, Globornički most — oko 50 ustaša, Generalski Stol — oko 80 domobrana, Zvečaj — oko 80 domobrana, Druga Resa — jedna satnija ustaša i jedna satnija domobrana, Karlovac — 600—700 Nijemaca, dvije satnije ustaša, oko 300 domobrana i nekoliko žandara. Dijelovi ustaških bojni držali su i spoljna uporišta oko Karlovca, i to: Turanj — oko 70 ustaša, Kamensko — 120 ustaša, Kupski most — 60 ustaša i Donje Stative — jedna satnija ustaša.

Držeći ova uporišta, neprijatelj je imao za cilj da brani mjesta od napada NOVJ, da drži pomenutu komunikaciju radi veze sa Hrvatskim primorjem i da ugrožava našu slobodnu teritoriju. Cilj Glavnog štaba Hrvatske bio je da se ova neprijateljeva uporišta, osim Karlovca, likvidiraju i uspostavi veza slobodne teritorije Korduna, Karlovačkog područja i Gorskog kotara, te presiječe veza neprijatelja sa njegovim snagama u Hrvatskom primorju.

Prema naređenju Glavnog štaba NOV i POH, 1. korpus, sa 8. i 7. divizijom divizijom, pridodatom 4. brigadom 13. divizije i sadejstvujućom 13. proleterskom brigadom, Karlovačkim i Kordunaškim NOP odredom, korpusnom artiljerijom i tenkovskom četom, imao je zadatak da likvidira sva pomenuta uporišta, osim Karlovca.

Ideja Štaba 1. korpusa bila je da se ova operacija izvede u dvije faze, i to:

— Osmu diviziju sa 4. brigadom 13. divizije, brdskim divizionom, pratećim bataljonom, poljskom i haubičkom baterijom, jednim top-merzerom 150 mm i tenkovskom četom, imala je zadatak da u prvoj fazi operacije jednom brigadom likvidira neprijatelja u Oštarijama, a jednom u Sv. Petru, a sa ostale dvije brigade da blokira neprijatelja u Ogulinu. U drugoj fazi operacije da pristupi izvršenju glavnog zadatka — likvidaciji neprijatelja u Ogulinu;

— Sedma divizija sa svoje tri brigade (jedna je ostala u Baniji) pratećim bataljonom i baterijom brdskih topova, imala je zadatak da u prvoj fazi operacije sa jednom brigadom blokira neprijatelja na željezničkoj stanici Gornje Dubrave, drugom i trećom brigadom da napada neprijatelja u Generalskom Stolu i u Zvečaju. U drugoj fazi operacije da zajedno sa Karlovačkim i Kordunaškim NOP odredom blokira neprijateljeve snage u Karlovcu i obezbijedi izvršenje glavnog zadatka — zauzimanje Ogulina. Prije blokade, Karlovački odred (tri bataljona) imao je zadatak da napadne neprijatelja u s. Donje Stative;

— Trinaesta proleterska brigada (za ovu operaciju stavljena je pod komandu Štaba 1. korpusa) imala je zadatak da temeljitim uništavanjem komunikacija između Zagreba i Karlovca veže neprijateljeve snage iz Zagreba i spriječi njihov prodor za Karlovac.

Početkom napada 7. divizije bio je noću 27/28. septembra, a 8. divizije 28. septembra 1943. godine u zoru.²⁹⁴

Tok operacije '''

Prvog dana operacije — 27. septembra, izvršene su poslednje pripreme i prebacivanje jedinica 7. divizije preko rijeke Mrežnice do polaznih položaja za napad. Četvrta brigada 13. divizije blokirala je izlaze iz Ogulina prema Sv. Petru i u 06.00 sati, uz podršku topova brdske artiljerije, otpočela sa napadom. U toku dana brigada je vodila ogorčenu borbu sa neprijateljem, koji se uz podršku tenkova i oklopnog voza uporno branio. Brigade 7. divizije, noću 27/28. septembra zauzele su određene položaje, i to: 1. brigada između Donjih Dubrava i Generalskog Stola, 2. brigada između Generalskog Stola i Zvečaja i 3. brigada između Donjih i Gornjih Dubrava. Karlovački NOP odred izvršio je pripreme i pokret za napad i napad na neprijateljevo uporište Donje stative (na rijeci Dobra). Noćni napad nije uspio. Kordunaški NOP odred blokirao je spoljnu odbranu Karlovca: Turanj, Kamensko, Kupski most i Dugu Resu, radi spriječavanja izlaska neprijatelja prema oslobođenoj teritoriji.

Drugog dana operacije — 28. septembra, 1. brigada 7. divizije otpočela je sa napadom na neprijatelja u Generalskom Stolu. U toku dana zauzeta je spoljna odbrana, ali ne i centar odakle je neprijatelj davao žilav otpor. Pripremani noćni napad nije izveden, jer je neprijatelj, iskoristivši nepovezanost jedinica, prvi izvršio protivnapad i ponovo zauzeo svoju izgubljenu spoljnu odbranu. Druga i 3. brigada rušile su željezničku prugu i blokirale neprijatelja u Donjim Dubravama i Zvečaju.

Prva brigada 8. divizije, u 06.00 sati ujutro, uz podršku artiljerijsko-minobacačke vatre, otpočela je sa napadom na neprijatelja u Oštarijama. U prvom naletu borci su zauzeli spoljnu odbranu sa sjeverne strane i crkvu, dok je napad s južne i jugozapadne strane zastao u blizini neprijateljevih rovova i bunkera. Međutim, neprijatelj je uz podršku tenkova izvršio protivnapad i odbacio snage 1. brigade na polazne položaje i zarobio u crkvi dva komandira četa i jednog vodnika, koji su izviđali sa zvonika crkve. Druga i 3. brigada 8. divizije nisu izvršile, kako im je to naređeno, energičan pritisak na Ogulin, tako da su neprijateljevi tenkovi iz Ogulina prošli do Oštarija, a pješadija zadržana od naša dva bataljona sa položaja na Stabarnici. Zbog ojačanja neprijateljeve posade u Oštarijama, snage 1. brigade (dva bataljona) povučene su na polazne položaje radi pripreme za ponovni napad.

Trećeg dana operacije — 29. septembra, iz Karlovca u Zvečaj stigla je vozom ustaška železnička bojna sa radnicima radi opravke pruge. Sa početkom borbe radnici su se razbjegli, ali odmah zatim stiglo je oko 100 Nijemaca sa 3 tenka i 3 oklopna vozila. Nakon žestoke

²⁹⁴ Isto, str. 475, 512 i 521.

borbe pješadija je zaustavljena, a tenkovi su se probili do Generalskog Stola i izvukli opkoljenu posadu za Karlovac.

Na sektoru Ogulina, 4. brigada 13. divizije napadala je neprijateljevo uporište Sv. Petar, koje je u toku dana tri puta prelazilo iz ruke u ruku. Oklopni voz i neprijateljevi tenkovi bili su vrlo aktivni i nanijeli su brigadi velike gubitke. Samo u tom danu brigada je imala 23 mrtva, 44 ranjena, 15 zarobljenih, i 35 nestalih. Karlovački NOP odred izvršio je ponovno neuspjeli napad na neprijatelja u s. Donje Stative.

Četvrtog dana operacije — 30. septembra, 1. brigada 7. divizije vodila je borbu na komunikaciji Zvečaj—Duga Resa i odbila napad 150 ustaša iz Duge Rese. Druga brigada 7. divizije vršila je blokadu Zvečaja i pripremu za likvidaciju neprijateljevih snaga u mjestu. Treća brigada iste divizije ponovila je oko 18.00 sati napad na neprijatelja u Gornjim Dubravama i na Globorničkom mostu. Nakon artiljerijske pripreme i juriša neprijatelj je bio razbijen, a većim se dijelom, koristeći noć, probio prema Karlovcu.

Toga dana i jedinice 8. divizije ponovile su napad na neprijatelja u Oštarijama, kao i blokadu Ogulina. Nakon artiljerijske pripreme koja je trajala pola sata nalet naših jedinica odbijen je preciznom vatrom. Ni drugi napad, podržan sa dva tenka, nije uspio. Neprijatelj se uporno branio iz utvrđenih objekata i vršio iznenadne protivnapade, uz podršku oko 10 aviona, koji su neprekidno bombardovali položaje divizije.

Jedinice 2. i 3. brigade 8. divizije bile su toga dana vrlo aktivne u blokadi Ogulina, tako da je jedna četa probila spoljnu odbranu i upala u mjesto. Ni napad 4. brigade 13. divizije na Sv. Petar nije uspio, ali je uspjela da poruši prugu i onemogući dolazak oklopnog voza. Kod Karlovačkog i Kordunaškog NOP odreda nije bilo borbi.

Petog dana operacije — 1. oktobra, 1. brigada 7. divizije, poslije odlaska neprijatelju iz Generalskog Stola, porušila je oko 1 km pruge i odbila napad neprijatelja iz Duge Rese. Druge dve brigade ove divizije rušile su, takođe prugu, minirale Globornički most i hvatale razbježale neprijateljeve vojnike iz Gornjih Dubrava i sa Globorničkog mosta. Toga dana pohvatano je oko 150 neprijateljevih vojnika, a 12 ih se utopilo u rijeci Mrežnici.

Na sektoru 8. divizije neprijateljeva avijacija bila je vrlo aktivna, a naročito 6 njemačkih štuka, bombardujući položaje jedinica, divizije a posebno osiguranja na Stabarnici, koje su dobro ukopani borci izdržali bez većih gubitaka. Sa toga položaja odbijen je napad, od oko 400 neprijateljevih vojnika, koji su pošli iz Ogulina za Oštarije, dok su se tenkovi uspjeli probiti i vratiti nazad. Jedinice Kordunaškog NOP odreda odbile su ispade neprijatelja iz Turnja i Duge Rese, dok je stanje Karlovačkog odreda bilo bez promjena.

Šestog dana operacije — 2. oktobra, oko 1.500 neprijateljevih vojnika sa 3 teška i 5 lakih tenkova iz Karlovca i Duge Rese, napalo je položaje 1. brigade 7. divizije. Borba se vodila do kasno u noć. Uništena su dva kamiona i ubijeno više neprijateljevih vojnika. Druga brigada iste divizije uz podršku artiljerijsko minobacačke vatre, napala

je neprijateljevo uporište u Zvečaju. Napadom, koji je trajao cijelu noć, zauzeta je spoljna, ali ne i unutrašnja odbrana, gdje je neprijatelj pružio jak otpor, tako da se od daljnjeg napada odustalo.

Na sektoru Ogulina, kod 8. divizije, bilo je bez promjena. Držana je blokada Ogulina, a neprijateljeva avijacija bila je i toga dana aktivna, tukući položaje 1. brigade oko Oštarija. Na sektoru Kordunaškog i Karlovačkog NOP odreda vođene su manje borbe.

U toku noći 2/3. oktobra, izvršena je pregrupacija snaga 8. divizije, tako da su 4. brigada 13. divizije i 2. brigada 8. divizije ostale na blokadi Ogulina, a za treći napad na neprijatelja u Oštarijama uvedena je 3. brigada i dva bataljona 1. brigade, dok su ostala dva bataljona obezbjeđivali korpusni haubički divizion i držali položaje na Stabarnici.

Sedmog dana operacije — 3. oktobra, jače neprijateljeve snage, uz podršku tenkova i avijacije, potisnule su 1. i 2. brigadu 7. divizije, poslije neuspjelog napada na Zvečaj, južno od Zvečaja, u koji su ušle neprijateljeve jedinice.

Na sektoru Ogulina, oko 300 Nijemaca i ustaša krenulo je iz Ogulina prema Salopek Selu i napadali haubički divizion u rejonu s. Zagorja. Nakon dvočasovne borbe, bataljon 1. brigade 8. divizije, koji je bio u njegovom obezbjeđenju, odbio je ovaj napad i prisilio neprijatelja da se sa većim gubicima vrati za Ogulin.

Padom mraka, a nakon artiljerijske pripreme počeo je i treći napad na Oštarije, koji ni toga puta nije uspio, zbog žilave odbrane i tenkova koji su osujetili svaki prodor u mjesto. U rano jutro oko 250 vojnika i 5 tenkova, krenuli su iz Ogulina za Oštarije. I toga puta pješadija je odbijena, ali su tenkovi prošli. Neprijatelj je vješto manevrisao raspoloživim tenkovima u odbrani Ogulina i Oštarija.

Osmog dana operacije — 4. oktobra, neprijatelj je uz podršku tenkova i avijacije nastavio napad na položaje 1. i 2. brigade 7. divizije, koje su uspjevale držati sve do 14.00 sati, a zatim su se povukle zapadno od komunikacije Zvečaj—Generalski Stol. Toga dana neprijatelj je ponovo zauzeo Generalski Stol.

Na sektoru Ogulina, nakon neuspjelog napada na Oštarije, jedinice 8. divizije su se povukle, tako da su dve brigade i dalje vršile blokadu Ogulina, a jedna zadržana u rezervi.

Devetog dana operacije — 5. oktobra, zbog prodiranja jačih neprijateljevih snaga od Karlovca prema Ogulinu i Oštarijama, u više pravaca, 7. divizija se, prema naređenju Štaba 1. korpusa, sa dve brigade povukla preko r. Mrežnice na sektor Poloj—Perjasica, ostavljajući jednu brigadu kod Tounja (između Oštarija i Donjih Dubrava). I Štab 8. divizije dobio je naređenje da povuče jedinice i pripremi za nove zadatke.

Treća brigada 7. divizije, koja je ostala kod Tounja, vodila je borbu 7. i 8. oktobra sa Nijemcima koji su napadali od Generalskog Stola prema Tounju. Prvog dana borbe, 7. oktobra, neprijatelj je zadržan, ali je drugog dana, uspio sa tenkovima da uđe u Tounj. Brigada se povukla na istočne padine šume Krpelj (između Ogulina i Tounja), da bi se slijedećeg dana prebacila preko pruge i ceste prema Kordunu, s. Kamenica, a zatim je upućena u sastav svoje divizije.

Dana 12. oktobra neprijatelj je sa većim brojem tenkova, uz podršku avijacije, izvršio ispad iz Oštarija prema Josipdolu, Skradiniku i Košarama i tako omogućio spajanje sa snagama koje su prethodnog dana ušle u Tounj. Time je ponovo ovladao komunikacijama Ogulin—Oštarije—Tounj—Karlovac.

Za vrijeme izvođenja ove operacije, jedinice 13. proleterske brigade, iako su 27. septembra pretrpjele veće gubitke (35 mrtvih, 27 ranjenih i 15 nestalih boraca) od iznenadnog napada neprijateljeve avijacije, aktivno su učestvovala u akcijama na pruži Zagreb—Karlovac. Na željezničkim stanicama Domagovići i Lazina, brigada je 28. septembra zarobila 53 domobrana i uništila stanična postrojenja.

Istovremeno je Plaščanski NOP odred, raspoređen po bataljonima i četama, obezbjeđivao slobodnu teritoriju od Bihaća do Vaganca i Drežnik—Grada i kontrolisao prostoriju oko Plaškog, Dabra i Ličke Jesenice, vodeći borbu s manjim četničkim grupama i ustaškom milicijom kod Šturlića.

U toku ove korpusne operacije zarobljeno je 286 domobrana i ustaša, a ubijeno oko 414 neprijateljevih vojnika i više ranjeno. Jedinice korpusa imale su 88 poginulih, 266 ranjenih, 21 zarobljenog i 35 nestalih boraca i starješina.

Zaplijenjeno je: 1 teški minobacač sa 15 mina, 4 laka minobacača sa 45 mina, 6 teških mitraljeza, 3 laka i 9 puškomitraljeza, 2 automata, 161 pušaka, 2 pištolja, oko 171.240 metaka, 130 ručnih bombi i drugi ratni materijal. Oštećena su 2 tenka, uništena 3 kamiona i porušen Globornički most. Istovremeno, uništen je jedan naš kamion sa 93 granate, 135 mina za laki minobacač, 765 PA metaka i 15.416 metaka, a utrošena je 81.244 metaka, 709 mina za teške minobacače, 252 mine za lake minobacače, 61 ručna bomba, 244 granate za PT topove i 1.165 granata.²⁹⁵

Sa Ogulinskom operacijom i operacijom 6. ličke i 13. primorsko-goranske divizije u Lici, oko Gospića, te borbama u Baniji, u toku septembra i prve polovine oktobra 1943. godine završene su borbe 1. korpusa Hrvatske poslije kapitulacije Italije. Vezujući za sebe jače neprijateljeve snage, 1. korpus je uspješno sprečavao prodor neprijatelja prema Hrvatskom primorju i Dalmaciji, omogućavajući na taj način razoružavanje talijanskih vojnika i evakuaciju ratnog materijala.

Snage 1. korpusa NOVH, brojno ojačane i naoružane lakim i teškim talijanskim oružjem, gotovo su dva mjeseca uspješno onemogućavale njemačke namjere u ovladavanju komunikacije Karlovac—Ogulin. Ovim protivakcijama jedinice ovog Korpusa znatno su pomogle 13. diviziji u njenom savladavanju njemačkih ofanzivnih akcija u Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru. Istovremeno, snage 1. korpusa NOVH očuvale su i slobodnu teritoriju Korduna.

U dvomjesečnim borbama i napadima na komunikacije i neprijateljeva uporišta u Lici, Kordunu i Baniji, divizije 1. korpusa su otežavale manevre njemačkih snaga iz doline Save ka Jadranu, nanoseći im velike gubitke.

²⁹⁵ Zbornik, tom 5, knj. 20, str. 155, 318 i 489.

*Hrana se donosila na položaje. Borci 1. brigade 8. kordunaške divizije kod
Pisarovine, Pokuplje, 1943. godine*

*Prva četa omladinskog bataljona »Joža Vlahović« 1. brigade 8. kordunaške
divizije. Prvi slijeva: Pero Kljajić, zamjenik komandira čete i Miloš Madžar,
komandir čete, Kordun, 1943. godine (Foto:D. Baič)*

Borci 8. kordunaške divizije prelaze rijeku gazom, Kordun, 1943. godine.

Borci 8. kordunaške divizije prelaze rijeku Kupu skelom. Prvi zdesna Mirko /ime. Kunlun, jesen 1944.

Za vrijeme predaha bilo je i kola. Četa za vezu 1. brigade 8. kordunaške divizije u Pokuplju, jesen, 1944. (Foto.D. Baić).

Krašić, ljeto 1944. Članovi štaba i politički komesari 1. brigade 8. kordunaške divizije. Slijeva, stoje: Mišo Radojčić, politički komesar 3. bataljona, Dušan Baić, politički komesar brigade, Nikola Božić, politički komesar 2. bataljona, Josip Jagić Joža, politički komesar 1. bataljon, politički komesar prateće čete; čuče, slijeva politički komesari mitraljeske čete, čete za vezu i inženjerijske čete; leže, slijeva: Pajo Samardžija, pomoćnik političkog komesara brigade i Dušan Kosanović Mudrak, načelnik štaba brigade. (Foto: D. Baić)

Proslava u Črnomlju, Slovenija, 20. jula 1944. Slijeva, u prvom redu: Dušan Hrstič, politički komesar 8. divizije, Večeslav Holjevac, politički komesar 4. korpusa NOVJ, komandant GŠ Slovenije, Milutin Karaš, operativni oficir 8. divizije i Dušan Baič, politički komesar 1. brigade 8. divizije.

Borci 4. bataljona 1. brigade 8. kordunaške divizije poslije zauzimanja četničkog uporišta u Plavca Dragi, kod Plaškog, 17. januara 1943. godine. Prvi slijeva, ispred stroja Mile Lalič, komandant bataljona. (Foto: D. Baič)

Mihajlović Selo, Kordun, maja 1944. Članovi, osoblje i kuriri štaba 1. brigade 8. kordunaške divizije. Dijete u krilu drži Miloš Kljajić, zamjenik komandanta brigade, narodni heroj. (Foto: D. Baič).

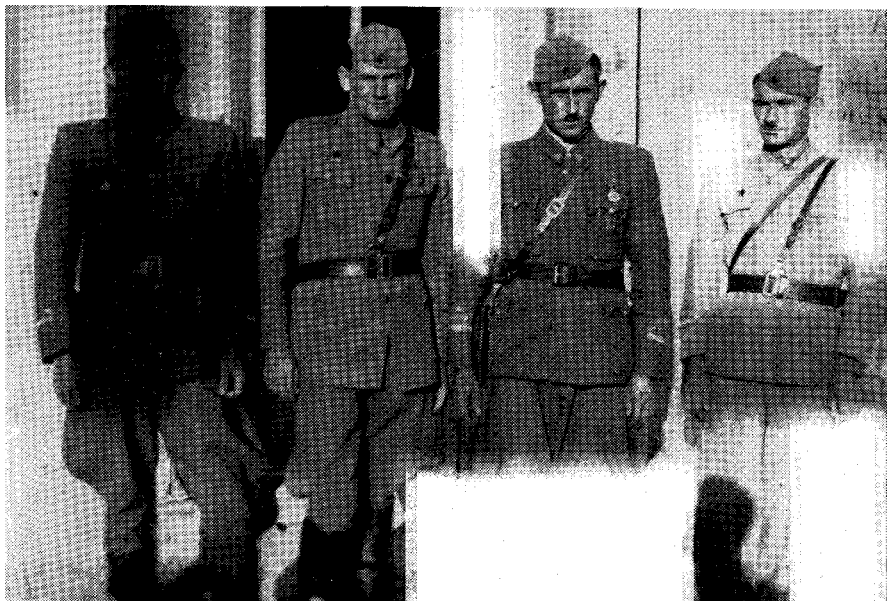
Kordun, maja 1944. Politički komesari 1. brigade 8. kordunaške divizije: slijeva: Simo Mutić-1. bataljona, Branko Kajganić-2. bataljon, Dušan Baič - brigade, Mile Karaš - 3. bataljon i Dušan Dragić - 4. bataljon. (Foto: D. Baič)

Podzvzd, Cazinska krajina, decembra 1944. Komandanti!, brigade 8. kordunaške divizije. Slijeva: Đuro Večerinović - 1. bataljona, Dušan Bogdanović - 2. bataljona, Joco Milković - načelnik štaba brigade, Simo Mikašinović - komandant brigade, Vojin Ljepović - 3. bataljona i Petar Štakor - 4. bataljona, (Foto: D. Baić).

Komandanti bataljona 2. brigade 8. kordunaške divizije. Slijeva: Milan Zdjelar, Mile Kvočka, Perica Bučan i Bozo Bulić, Kordun, jesen 1944. godine.

Podzvizd, Cazinska krajina, decembar 1944. Vojin Ljepović (treći zdesna) komandant omladinskog bataljona »Joža Vlahović« 1. brigade 8. kordunaške divizije, sa svoja četiri kurira. (Foto: D. Baič).

Podzvizd, Cazinska krajina, decembar 1944. Partizanke, borci, bolničarske, politički komesari iz 1. brigade 8. kordunaške divizije.

Podzvizd, decembra 1944. Partizansko kolo, prilikom predaje prelazne divizijske zastave 1. brigadi 8. kordunaške divizije. (Foto: D. Baić).

Cerovac, kod Karlovca, 3. novembra 1944. Prvi red čuče, slijeva Stanko Stanojević, šef kancelarije štaba 1. brigade 8. divizije i Branko Kresojević, ekonom 1. brigade. Drugi red čuče, slijeva: Ljekar 1. brigade, Dušan Baić, politički komesar i Pero Karaš, daktilograf. Stoje, slijeva: Pajo Samardžija, pomoćnik političkog komesara 1. brigade 8. divizije, Blažo Lompar, šef politodjela 8. divizije, Joco Miljković, načelnik štaba 1. brigade 8. divizije i Ivan Magličić, načelnik artiljerije 4. korpusa NOVJ.

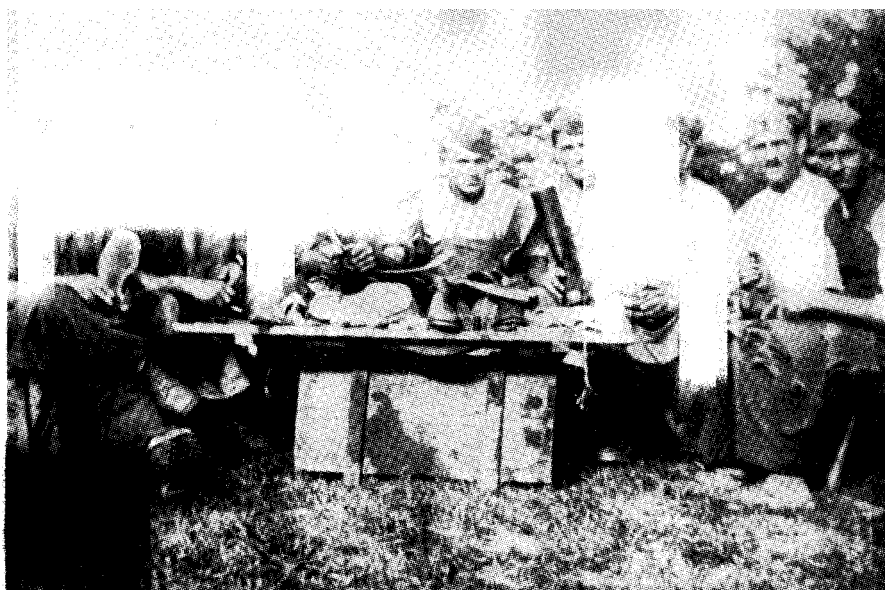
^ Borci 2. bataljona 1. brigade 8. kordunaške divizije poslije oslobođenja Oštarija, jesen 1944. (Foto: D. Baić).

Članovi štaba artiljerijskog divizionu 8. kordunaške divizije: slijeva: Ilija Gubić, zamjenik političkog komesara, Rade Svilar, komandant, Dmitar Duduković, politički komesar i Dušan Zlutar, obavještajni oficir divizionu. Kordun, 1944. godine.

Selo Točak, kod Veljuna, Kordun, 20. juli 1944. Borci, zanatlije - obučarska radionica 8. kordunaške divizije

Članovi štaba 3. bataljona 1. kordunaškog NOP odreda. Stoje, slijeva: Miloš Oreščanin (drugi), obavještajni oficir, Raco Rebić, politički komesar, Mile Petrović, komandant bataljona i Ilija Bakić, zamjenik političkog komesara 1. kordunaškog odreda. Kordun, 1944. godine.

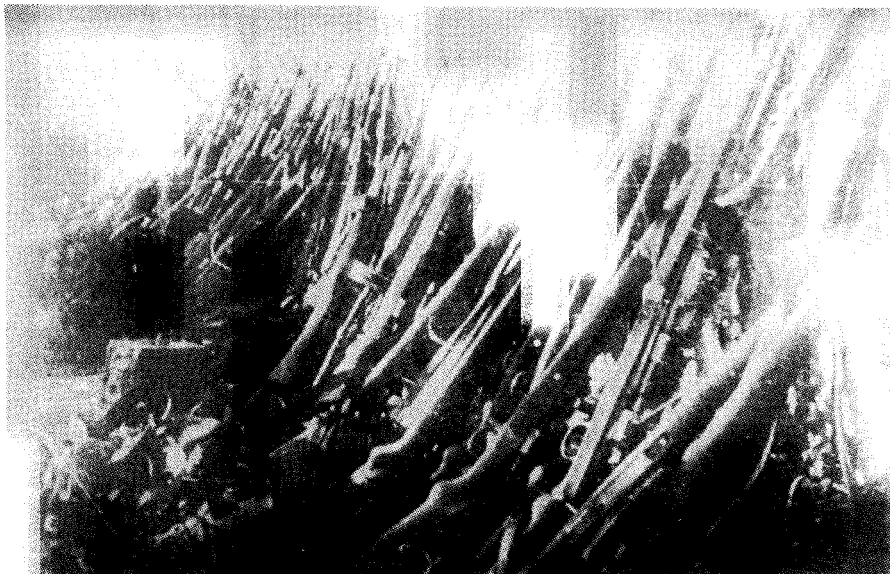
Straža pri štabu 1. kordunaškog NOP odreda. Kordun, 1944.

Članovi komande kordunaškog vojnog područja i borci pomoćnih jedinica. Sjede, drugi zdesna Simo Livada, politički komesar, zatim Nikola Vidović, komandant i Nikola Basara, zamjenik komandanta. Kordun, 1944.

Ilirska Bistrica 7. maja 1945. godine. Zaplijenjeno oružje od 97. njemačkog korpusa

Druga glava

Borbe 4. korpusa NOVJ krajem 1943. i u toku 1944. godine

VOJNO-POLITIČKA SITUACIJA KRAJEM 1943. GODINE

Sa uspjesima antihitlerovske koalicije, sredinom 1943. godine, kad je fašistička Italija bila prisiljena da kapitulira, naslućivao se i krah Hitlerove Njemačke. Na istočnom frontu Crvena armija je, poslije pobjede kod Kurska otpočela zamašnu ofanzivu na frontu od Smolenska do Crnog mora. Nakon prelaska Dnjepra 6. novembra oslobodila je Kijev, a do kraja 1943. godine znatno je napredovala i u zapadnoj Ukrajini. Na frontu u Italiji, poslije zauzimanja Sicilije, 17. avgusta, uspješnog iskrcavanja 8. engleske armije, 3. i 9. septembra, u Kalabrij i Apuliji i 5. američke armije, 9. septembra, kod Salerna, anglo-američke snage nastavile su 20. septembra ofanzivu protiv 10. njemačke armije na sjever i 27. septembra zauzele aerodrome kod Fođe, a 1. oktobra i Napulj. Sa kapitulacijom Italije njemačke snage su ostale na tri fronta: u SSSR-u protiv Crvene Armije, u Italiji protiv anglo-američkih snaga i na Balkanu, u Jugoslaviji, protiv NOVJ.

Na jugoslovenskom ratištu, nakon kapitulacije Italije, 8. septembra 1943, u sjeverozapadnom dijelu zemlje, gdje su se nalazile talijanske oružane snage, u Sloveniji, Hrvatskoj, Hercegovini i Crnoj Gori, buknu li su masovni narodni ustanci. Narodnooslobodilačkoj vojsci prišlo je oko 80.000 novih boraca, koji su naoružani razoružavanjem deset talijanskih divizija. U septembru i oktobru 1943. godine formirano je 38 brigada, 8 divizija i 4 korpusa, te mornarica NOVJ, što je značilo novi vojni i politički momenat u jačanju i razvoju NOB-a u Jugoslaviji.

Iskrcavanjem anglo-američkih snaga u južnoj Italiji, Balkan je dobio još veći značaj u njemačkim planovima za povezivanje tog fronta sa istočnim frontom. Međutim, tu sponu prekidale su snage NOVJ, koje su vezale jače njemačke i kvislinške snage i, štaviše, primoravale Nijemce da dovlače pojačanja i sa drugih frontova na jugoslovensko ratište. Nijemci su zbog toga u neizvjesnosti zbog mogućnosti iskrcavanja angloameričkih snaga na Jadranu bili primorani da u jesen i zimu 1943/44. godine reorganizuju svoje jedinice i pripreme više manjih i većih operacija protiv NOVJ, uključujući i operacije protiv snaga 4. korpusa NOVJ.

U tim operacijama, poslije neuspjeha u četvrtoj i petoj ofanzivi, Nijemci više nisu postavljali za cilj okruženje i uništenje naših snaga, nego odbacivanje od komunikacija i zauzimanja dijelova slobodne teritorije. Tako su, pored snaga koje su bile u sastavu 2. oklopne armije (3. SS korpus »Germanija«, 5. SS brdsku korpus, 15. i 21. brdski korpus i 69. rezervni korpus), Nijemci bili prisiljeni da dovlače nove snage. Krajem septembra i u toku oktobra 1943. godine, 264. pješadijska divizija povučena je iz Francuske i poslije Bihaća raspoređena na prostor Zadar, Šibenik, Split; 181. pješadijska divizija iz Norveške prebačena je u Uroševac, a zatim u Crnu Goru; 1. kozaračka konjička divizija (dvije brigade, oko 28.000 vojnika — ljudstvo generala Vlasova) iz Poljske upućena je u Hrvatsku; 371. pješadijska divizija, krajem novembra, prebačena je iz Italije na prostor Karlovac—Ogulin, a zatim je uslijedilo prebacivanje 44. pješadijske divizije, 162. turkenstanske divizije, SS oklopne divizije »Adolf Hitler« i dijelova oklopne divizije »Herman Gering«.

Takav razvoj događaja na jugoslovenskom ratištu u to vrijeme, pored vojnog značaja, imao je i politički. Svojim dotadašnjim uspjesima, organizovanošću i jačinom, NOVJ, koja je olakšavala položaj savezničkih snaga u južnoj Italiji, a Nijemcima otežavala ionako tešku situaciju na istočnom frontu, poslije Teheranske konferencije, postala je ravno-pravni član armije antihitlerovske kolacije — Velike Britanije, Sjedinjenih Američkih Država i Sovjetskog Saveza. Istovremeno, ministri inostranih poslova SAD i SSSR, u Moskvi, pripremajući sastanak velike trojice u Teheranu, između ostalih pitanja, diskutovali su i o budućnosti jugoslovenske emigrantske vlade i kralja Petra. U takvoj situaciji CK KPJ i Vrhovni štab, na čelu s Titom, pored formiranja novih korpusa i divizija, priprema se za prodor naših krupnih snaga u Srbiju, pripremajući ujedno i Drugo zasjedanje AVNOJ-a.

PREIMENOVANJE 1. KORPUSA NOVH U 4. KORPUS NOVJ

Poslije kapitulacije Italije, u organizovanju i namjeni korpusa došlo je do izvjesnih promjena. Naime formirali su se korpusi koji su imali isključivo operativnu ulogu i nisu bili vezani za jednu teritoriju. Vojno—politička situacija i razvoj NOB-a sve je više nametala potrebu formiranja pokretljivih operativno-strategijskih jedinica, oslobođenih pozadinskih i teritorijalnih jedinica i funkcija, koje će biti u rukama Vrhovnog štaba za rešavanje osnovnih vojno-političkih ciljeva NOB-a. Na tim osnovama, 5. oktobra 1943. formiran je 1. proleterski korpus. Svi ostali korpusi, koji su formirani do kraja 1943. godine, ostali su na istim osnovama kao i raniji korpusi, sa istom operativno-teritorijalnom ulogom.

Zbog različitosti naziva pojedinih korpusa, naredbom Vrhovnog štaba NOV i POJ od 5. oktobra 1943. utvrđena je nova numeracija korpusa: 1. bosanski korpus preimenovan je u 3. korpus NOVJ; 2.

bosanski korpus u 5. korpus NOVJ; 1. korpus NOVH u 4. korpus NOVJ, a 2. korpus NOVH u 6. korpus NOVJ.

Od kapitulacije Italije do kraja 1943. godine formirano je ukupno pet korpusa NOVJ: u Crnoj Gori 10. septembra — 2. udarni korpus NOVJ; u Dalmaciji, 7. oktobra — 8. korpus NOVJ; u Sloveniji su formirani 3. oktobra — 7. korpus NOVJ i, 22. decembra — 9. korpus NOVJ. Sa ranije formiranim 1. proleterskim korpusom NOVJ, te 1. i 2. korpusom NOVH i 1. i 2. bosanskim korpusom krajem 1943. godine bilo je ukupno devet korpusa NOVJ.

Na dan preimenovanja 1. korpusa NOVH u 4. korpus NOVJ, korpus je u svome sastavu imao 6. 7. i 8. diviziju, Banijski, Kordunaški, Plašćanski, Karlovački i Cazinski NOP odred. Komandant 4. korpusa NOVJ bio je Ivan Rukavina, a politički komesar Većeslav Holjevac Veco.²⁹⁶

U oktobru 1943. godine formirane su nove artiljerijske jedinice i jedinice veze. Naredbom Glavnog štaba Hrvatske broj 23, od 12. 10.1943, formiran je 1. haubički divizion 4. korpusa, sa dvije baterije po tri topa 100 mm i vodom merzera — 1 top 152 mm. Divizion je bio pod neposrednom komandom Štaba korpusa. Istom naredbom u svakoj diviziji formiran je po jedan artiljerijski divizion od brdske i poljske artiljerije. Istovremeno je u korpusu, mjesto voda formirana četa za vezu od 40 do 60 telefonista, podijeljenih u tri voda, kao i u svakoj diviziji, umjesto vodova formirane su čete za vezu, sastava kao i korpusna četa za vezu.

Prema usmenom naređenju Glavnog štaba Hrvatske, naredbom \ Štaba 6. divizije broj 16, od 24. oktobra, za teritoriju Like formiran je — Lički NOP odred — od po 50 boraca i 10—15 starješina iz svake brigade 6. divizije. Za komandanta odreda postavljen je Ivan Grahovac, a za političkog komesara Slavko Glumac. Tada su izvršene i izvjesne kadrovske promjene u 6. diviziji. Za političkog komesara divizije postavljen je Živan Dimitrijević, mjesto Rade Žigica, koji je stavljen na raspolaganje Glavnom štabu Hrvatske, za komandanta 3. brigade postavljen je Milan Šijan, do tada v.d. komandant iste brigade, a za v.d. komandanta 1. brigade Milan Dimić, do tada zamjenik komandanta 3. brigade, mjesto Laze Radakovića, koji je stavljen na raspolaganje Glavnom štabu Hrvatske. Za političkog komesara 1. brigade postavljen je Bogdan Vujnović, do tada zamjenik političkog komesara iste brigade mjesto Nikole Peinovića, koji je postavljen za zamjenika političkog komesara 2. brigade. Za zamjenika političkog komesara 1. brigade postavljen je Simo Mrda, do tada zamjenik političkog komesara 2. brigade.

U partizanskom odredu »Plavi Jadran«, za političkog komesara postavljen je Stevo Sunajko, do tada zamjenik političkog komesara istog odreda, a za zamjenika političkog komesara Ilija Vukmirović, do tada politički komesar bataljona istog odreda.

²⁹⁶ Zbornik, tom 2, str. 355-6 i tom 5, knj. 20, str. 361-3.

BORBE 4. KORPUSA NOVJ DO KRAJA 1943. GODINE

Na osnovu naređenja Vrhovnog štaba NOV i POJ da se sa svim snagama pređe u ofanzivu na neprijateljeve komunikacije i neprijateljeva uporišta na njima, naredni zadaci jedinica 4. korpusa odvijali su se prema direktivi Glavnog štaba Hrvatske, od 5. oktobra 1943. godine, u kojoj je ukazano da

»s obzirom na razvoj situacije na sektoru Ogulin—Karlovac—Zagreb, smatramo završenom operaciju na sektoru Ogulin—Karlovac, jer sada imamo novu situaciju, koja zahtijeva novo pregrupisavanje snaga i postavljanje novih ciljeva za naše jedinice na tom sektoru«.

Sa tom direktivom Štabu 4. korpusa NOVJ postavljeni su novi ofanzivni zadaci za raspored jedinica i dejstva u Baniji, Kordunu i Lici.

— Šestoj ličkoj diviziji naređeno je da sa 1. brigadom i upućenom 1. brigadom 19. divizije djeluje na komunikaciju Gračac—Bihać, sa 2. brigadom da brani pravce od Gospića, a da 3. brigada ostaje kao rezerva na prostoru oko Otočca.²⁹⁷

— Sedma divizija, bez 3. brigade, koja je ostala kao korpusna rezerva u Kordunu — s. Veljun i Gornji Budački, vraćena je u Baniju sa zadatkom da napada na transporte i prugu Sisak—Kostajnica, te da prugu duže vrijeme onesposobi za saobraćaj, da ispita uslove i pristupi uništenju mosta kod Volinja (6 km jugozapadno od Kostajnice), te da ispita uslove i mogućnost likvidacije neprijatelja u Glini.

— Osmu diviziju ostala je na sektoru Ogulina, prema Oštarijama, Ogulinu i Košarama, sa zadatkom da brani pravce prema Josipdolu Plaškom i Jezeranima, a 4. brigada 13. divizije da ostane na pravcu Ogulin—Gomirje.

— Karlovački i Kordunaški NOP odred ostali su i dalje na svojim položajima, Karlovački zapadno, a Kordunaški južno od Karlovca.

— Na pruzi i cesti Zagreb—Karlovac ostala je i dalje 13. proleterska brigada »Rade Končar«, sa zadatkom da ometa neprijateljev saobraćaj rušenjem pruge i napadima na transporte.

Ceneći da je situacija u Lici, kod Gospića povoljna, s obzirom na uspjeh naših jedinica i demoralizaciju ustaša, Glavni štab Hrvatske je odlučio da se što prije pristupi likvidaciji neprijatelja u Gospiću.²⁹⁸

Borbe 4. korpusa u oktobru 1943. godine

Dok se 7. divizija nalazila u korpusnoj operaciji na liniji Ogulin—Karlovac, u Baniji je ostala 4. brigada i Banijski NOP odred. Ta brigada je sa dva bataljona Cazinskog i dva bataljona Banijskog NOP odreda, noću 4/5. oktobra, napala neprijateljevu posadu u selu Otoka (na lijevoj obali Une, između Bosanskog Novog i Bosanske Krupe), gdje se nalazila jedna bojna sa štabom 1. lovačke pukovnije. Napad je ugovoren

²⁹⁷ Zbornik, tom 5, knj. 20, str. 375.

²⁹⁸ Isto, str. 120.

sa domobranskim oficirima, koji su tražili predaju. Bez borbe razoružana je jedna satnija domobrana na brdu Plavna, tr. 307. Međutim, zbog slabih veza, nesnalaženja i neodlučnosti Štaba brigade, to nije učinjeno i sa ostalim domobranima u mjestu, koji su čekali predaju. Zarobljeno je samo 60 domobrana, 2 oficira i 4 podoficira sa 5 puškomitraljeza, 44 puške i drugi materijal.

Nakon te akcije 4. brigada 7. divizije ostala je do 21. oktobra na terenu Cazinske krajine i zajedno sa Cazinskim NOP odredom čistila teren oko Bužima, Cazina, Škokova, Pečigrada i Todorova od milicije Huske Miljkovića.²⁹⁹ Zarobljeno oko 30 neprijatelja, ostali su se razbježali.

Banijski odred (komandant Gojsko Tintor, politički komesar Milan Rašković), prema naredenju Štaba 4. korpusa, vraćen je iz Cazinske krajine u Baniju radi dejstva na pruzi Kostajnica—Sunja—Sisak. Diverzantska četa toga odreda, raspoređena u 4 voda rušila je prugu i sačekivala neprijateljeve vozove na pruzi Bihać—Bosanski Novi—Kostajnica—Sunja—Sisak. Do 27. oktobra 1943. Banijski odred je uništio 11 lokomotiva i 24 vagona, ubio oko 42 i ranio oko 19 neprijateljevih vojnika, bez vlastitih gubitaka.³⁰⁰

Po dolasku u Baniju 12. oktobra, a na osnovu prikupljenih podataka o stanju neprijateljevih posada i uporišta, Štab 7. divizije odlučio se za napad na željezničku stanicu Kostajnički Majur 4 km sjeverno od Kostajnice, gdje se nalazila jedna satnija 12. ustaške bojne i na Blinjski Kut (70 ustaša i 70 Nijemaca) i Brđani (63 ustaše, 10 Nijemaca), na pruzi Sisak—Sunja. Napad, koji je izveden noću 23/24. oktobra, nije uspio. Nisu postignuta iznenađenja, a neprijatelj se

²⁹⁹ Huška Miljković je bio prije rata sezonski radnik i kao takav 1935. godine postaje simpatizer KPJ, a uoči rata i njen član. Sa početkom ustanka u Kordunu odlazi tamo i zajedno sa članovima Partije učestvuje u njegovom organizovanju. Poslije kraćeg vremena napušta ustanike i bez odobrenja rukovodstva KPJ odlazi u domobrane, a zatim se u oktobru 1941. godine ponovo vraća u partizane i nastavlja rad na liniji NOP, prena direktivi i zadacima Okružnog komiteta KPH Karlovac na području Velike Kladuše i Cazina. Sa oslobođenjem Velike Kladuše, februara 1942. godine, postaje komandant mjesta, a vršio je i dužnost sekretara Kotarskog komiteta KP za Cazin. Uoči četvrte neprijateljeve ofanzive raspoređen je na dužnost zamjenika komandanta Bihaćkog područnog bataljona. Tim činom bio je nezadovoljan, te se odvaja iz bataljona sa 25 ljudi iz svoga kraja i bježi u neprijateljevu pozadinu. Zbog dezerterstva Štab 1. bosanskog korpusa kažnjava ga sa prisilnim radom, a zatim ga u proljeće 1943. upućuje na Kordun. Sa Korduna ponovo se odmeće i bježi kod neprijatelja u Veliku Kladušu. Uz podršku Nijemaca i ustaša Huška je, polovinom 1943. godine, pristupio formiranju muslimanske milicije, na terenu Cazinske krajine, i ubrzo od nje formirao jedanaest bataljona, sa oko 3.000 dobro naoružanih ljudi. Sa Huskom Miljkovićem neprijatelj je želio da učvrsti svoje pozicije, onemogućiti uticaj NOP-a i aktiviranje naroda cazinske krajine u NOB-u. Međutim, razvoj NOB-a, kao i uspjesi saveznika na istočnom i zapadnom frontu, prisilili su Husku, nakon pregovora sa predstavnicima Štaba 4. korpusa, da sa svojom naoružanom milicijom pređe na stranu NOVJ, početkom 1944. godine.

Od muslimanske milicije, Cazinskog NOP odreda i dijelova 8. krajiške brigade, 2. februara 1944. formirana je Unska operativna grupa (UOG), sastava: 1. i 2. muslimanske brigade i Krajiški partizanski odred. Za komandanta UOG postavljen je Huška Miljković, za političkog komesara Šukrija Bijedić i za načelnika štaba Ignjatije Perić Gnjac. U maju 1944. godine ubili su ga agenti njemačko-ustaške obavještajne službe. Zbornik, tom 5, knj. 19, str. 96.

³⁰⁰ Zbornik, tom 5, knj. 20, str. 612.

uporno branio iz bunkera, iz kojih je bacao bombe. Brigade, koje su napadale (1. brigada Majur, 2. brigada Blinjski Kut i Brđani) nisu imale topove za uništavanje bunkera. Pruga je porušena na više mjesta i uništeno više mostova.

Drugi napad na neprijateljevu posadu u Kostajničkom Majuru planiran je za 26/27. oktobar. Međutim, do toga napada nije došlo, jer su 26. oktobra ujutru Nijemci sa oko 20—30 kamiona, tenkovima i oklopnim vozilima krenuli iz Kostajnice i Petrinje na slobodnu teritoriju Banije, radi pljačke i ometanje izvođenja poljoprivrednih radova. Sa njima su se sukobile 1. i 2. brigada 7. divizije i 3. bataljon 2. moslovačke brigade, koji se tu zatekao. U toku jednodnevne borbe Nijemci su se vratili u polazne baze sa 4 mrtva i 12 ranjenih, ostavivši osam spaljenih kamiona.³⁰¹

Ponovni napad na ustaše u Kostajničkom Majuru, 1. brigada 7. divizije, izvela je noću 29/30. oktobra po prvobitnom planu. Napad jednog ojačanog bataljona ni toga puta nije uspio. Kao i ranije, ustaše su se uporno branile iz zidanih bunkera, obasipajući borce bataljona ručnim bombama. U svanuće brigada se povukla i u Kukuruzarima postavila zasjednu za eventualni izlazak neprijatelja iz garnizona. I, zaista, ustaše su krenule, nastupajući u tri kolone, prema položajima brigade. Poslije viščasovne borbe povukli su se u polaznu bazu i u toku noći napustili Kostajnički Majur, ostavljajući samo dnevnu stražu, u tim borbama poginula su 42 neprijateljeva vojnika i više od 50 je ranjeno, a brigada je imala 4 mrtva i 12 ranjenih.

Sa stanjem na dan 29. oktobra 1943. 7. divizija imala je 4.268 boraca i starješina: Štab divizije i prištapske jedinice — 152, 1. brigada - 818, 2. brigada - 1.003, 3. brigada - 1.141, 4. brigada - 928, artiljerijski divizion — 173 i pionirska četa — 53. Dvadesetog oktobra, po naređenju Štaba korpusa, od boraca 7. divizije i Banijskog NOP odreda formirana je udarna četa, pod komandom odreda, za dejstvo u trokutu između rijeka Une i Save i komunikacije Sunja-Kostajnica, sa ciljem održavanja veza sa slavonskim jedinicama, političkog djelovanja i mobilizaciju ljudstva za NOV, tako da se što prije od čete formira bataljon. U 1, 2. i 3. brigadi formirani su četvrti bataljoni.³⁰²

U Kordunu je, prema direktivi Glavnog štaba Hrvatske od 5. oktobra, dejstvovala 8. kordunaška divizija, 3. brigada 7. divizije, Kordunaški, Karlovački i Plaščanski partizanski odred. Za vrijeme od 9. do 20. oktobra divizija se nalazila na prostoru Tounj—Košare—Josipdol—Modruš i Ogulin—Salopek selo Modruš, u očekivajućem rasporedu, sa zadatkom da spriječi prodor neprijateljevih snaga komunikacijama Ogulin—Jezerane—Brinje, Ogulin—Josipdol—Plaški i Ogulin—Tounj—Kamenica. Do 13. oktobra 1. brigada bila je u divizijskoj rezervi, dok su 2. i 3. brigada bile na položajima. Trinaestog oktobra 1. brigada preuzela je položaje 3. brigade, a ta brigada upućena je za Ličke Jesenice i Saborski, a zatim 16. oktobra u Poljanak i Prijeboj radi zatvaranja pravca od Bihaća prema Korenici i Plaškom.

³⁰¹ Isto, str. 640 i knj. 21 str. 99.

³⁰² Isto, str. 415 i 630.

Neprijatelj je, skoro svakodnevno, vršio ispade prema našim položajima i nakon višerasovne borbe vraćao se u polazne baze, osim 15. oktobra. Toga dana, Nijemci su sa oko 130 kamiona, tenkova i oklopnih vozila krenuli u tri napadne kolone pravcem: Ogulin—Zagorje—Modruš, Josipdol—Modruš i Josipdol—Cerovik—Plaški, s ciljem da odbace naše snage i ovladaju komunikacijom Josipdol—Brinje.

Iznenadivši jedinice 1. i 2. brigade, brzim i bočnim napadima, pošto su znali njihov raspored, Nijemci su probili odbranu i razbili dio snaga 2. brigade koja je imala 10 mrtvih i 21 ranjenog, i uspjeli da u toku dana, preko Modruša, uđu u Jezerane, vrativši se istog dana, u Ogulin. I u toku 16. oktobra Nijemci su saobraćali komunikacijom Ogulin—Josipdol—Modruš—Jezerane.

Na sektoru 3. brigade 8. divizije Poljanak — Prijeboj, neprijatelj je pod pritiskom naših snaga napustio Drežnik Grad i povukao se za Vaganac i prema Bihaću.

U tim borbama, od 9. do 20. oktobra 1943. neprijatelj je imao oko 95 mrtvih, dok su jedinice 8. divizije imale 31 mrtvog, 60 ranjenih i 5 nestalih boraca i starješina.³⁰³

Poslije Prvog zasjedanja ZAVNOH-a, koje je održano 13. i 14. juna 1943. u Otočcu, kada je ZAVNOH preuzeo funkciju najvišeg političkog rukovodstva, ali je od početka vršio i funkciju najvišeg organa vlasti u Hrvatskoj, od 12. do 15. oktobra 1943. u Plaškom je održano Drugo zasjedanje ZAVNOH-a, čiji rad su obezbjeđivale jedinice 8. divizije. Na tome zasjedanju ponovo je Vladimir Nazor izabran za predsjednika izvršnog odbora, koji je imao 15 vijećnika. Tada je, pored drugih donijetih odluka i rezolucija, potvrđena odluka Izvršnog odbora ZAVNOH-a od 20. septembra 1943. o vraćanju u sastav Hrvatske i Jugoslavije Istre, Zadra, Cresa, Lastova i onih dijelova Hrvatske koje je, nakon kapitulacije po ugovoru s Pavelićem NDH, anektirala fašistička Italija. Glavni štab Hrvatske je 18. oktobra obavijestio Štab 4. korpusa »da je neprijatelj napustio Drežnicu, Jesenak, Josipdol i Drežnik Grad i da je neprijatelj iz Ogulina i Karlovca preduzeo ofanzivu u pravcu Slovenije. Naređeno je da se odmah pristupi iskorišćavanju neprijateljskog povlačenja, kako u svrhu aktiviranja naših snaga i rasterećenja pojedinih sektora, tako i u svrhu pomaganja slovenskim jedinicama vezivanjem nep. snaga na našim pravcima«.

Obavještavajući da je 13. primorsko-goranskoj diviziji naređeno da se aktivira na komunikaciji Ogulin—Sušak, Štabu 4. korpusa naređeno je da 8. divizija sa jednom brigadom, sa prostora južno i jugoistočno od Ogulina, brani pravce prema Zagorju, Modrušu i Plaškom, a da se druga brigada prebaci sa sektora Plaškog i energično angažuje na komunikaciji Ogulin—Karlovac, zajedno sa Karlovačkim NOP odredom. Zatim je naređeno da 3. brigada 7. divizije, koja je ostala u Kordunu, ispita mogućnost prelaska preko Kupe, istočno od Karlovca i mogućnost izvođenja akcija na prostoru Pokuplja zajedno sa Žumberačko-pokupskim, odnosno Turopoljsko-posavskim odredom.

Treća brigada 8. divizije, na prostoru Poljanak—Prijeboj, ostaje i dalje kao rezerva, a za kontrolu položaja prema neprijatelju u Vagancu i Bihaću da se angažuje Plaščanski partizanski odred i četa sa Prijeboja.

Postupajući prema tom naređenju, Štab 8. divizije zadržao je prema Ogulinu, na komunikaciji Ogulin—Modruš—Jezerane, 2. brigadu, sa zadatkom da onespособi cestu od Ogulina do, uključno, vrh Kapele prema Jezeranima i da održava vezu sa 2. brigadom 13. divizije, koja ima isti zadatak od vrha Kapele prema Brinju. Svaka prepreka da se obezbijedi zasjedama i o prodoru neprijatelja obavijesti 2. brigada 13. divizije, kako bi se izbjegao iznenadan prodor neprijatelja.

Prva brigada 8. divizije prebačena je sa sektora Plaški na prostor sela Tržić, Perjasica, Svojić, sa zadatkom zatvaranja pravca Tounj—Primišlje i Perjasica—Karlovac (25 km jugozapadno od Karlovca) i aktivnim djelovanjem na prugu Karlovac—Generalski Stol. Treća brigada 7. divizije upućena je, 22. oktobra 1943, iz sela Veljun i Gornji Budački, prema Karlovcu.

U drugoj polovini oktobra neprijatelj nije vršio aktivnost iz Ogulina prema Jezeranima. Učinio je to samo 31. oktobra, sa oko 100 Nijemaca i 8 tenkova, ali je u rejonu Modruša sačekan od 2. brigade 8. divizije i nakon 3-časovne borbe vratio se nazad sa dva oštećena tenka. Prva brigada 8. divizije upućivala je svoje bataljone na prugu Tounj—Generalski Stol i u zasjedama sačekivala i napadala neprijatelja koji je izlazio iz svojih uporišta, te onespособljavala komunikacije za saobraćaj.

U tim borbama od 21. do 31. oktobra neprijatelj je imao oko 60 mrtvih i 4 zarobljena vojnika, a naše jedinice 1. poginulog i 5 ranjenih boraca. Oštećena su dva neprijateljeva tenka i željeznička pruga je porušena na više mjesta.

Krajem mjeseca 8. divizija popunjena je sa oko 800 novih boraca iz Hrvatskog primorja, Gorskog kotara i Istre, a od oko 80 Talijana, koji su ostali u NOV, formirana je četa u sastavu 2. brigade.

Kordunaški NOP odred (sastava dva bataljona) vodio je borbu s ustaško-domobranskim jedinicama, koje su iz Karlovca i Generalskog Stola, činili jednodnevne ispade prema slobodnoj teritoriji. Bez vlastitih gubitaka odred je ubio 8 i ranio 10 neprijateljevih vojnika.

Istovremeno, s jugoistočne strane Karlovca, sa položaja Popović—Brdo, borbu s ustaško-domobranskim jedinicama iz Karlovca, od 26—28. oktobra, vodila je 3. brigada 7. divizije. Da bi je odbacio od Karlovca, neprijatelj ju je napadao jačim snagama uz podršku tenkova, a 28. oktobra i avijacije, koja je, vjerovatno, saznajući mjesto Štaba brigade, bombardovala sa 6 aviona kuću u kojoj je bio smješten Štab. Tom prilikom poginuo je politički komesar brigade Mirko Baltić, a komandant Đuro Bakrač teže je ranjen.³⁰⁴

Zapadno od Karlovca, s obje strane rijeke Kupe, nalazio se Karlovački NOP odred (sastava: tri bataljona i Severinska četa). Zbog jakih neprijateljevih snaga dejstva odreda svela su se na zasjede i diverzije. Od većih akcija, cio odred, zajedno sa 15. slovenačkom

brigadom, izveo je 10. oktobra neuspjeli napad na neprijateljsko uporište Donja Stativa (8 km sjeverozapadno od Karlovca). U tim borbama poginulo je oko 16 neprijateljevih vojnika, a među njima jedan pukovnik, 2 potpukovnika i 4 niža oficira, a 15 je ranjeno. Iz odreda poginulo je 5, a ranjeno li.³⁰⁵

Plaščanski NOP odred nalazio se jugozapadno od Velike Kladuše u kontroli terena u borbi s muslimanskom milicijom Huske Miljkovića, kojima je nanio gubitke od 23 mrtva i ranjena. Iz odreda poginulo je 3, a ranjena su dva borca.

Cazinski NOP odred bio je na terenima jugoistočno od Velike Kladuše, također, u borbi s muslimanskom milicijom. U tim manjim borbama neprijatelj je imao 10 mrtvih, a odred, koji je iznenadilo oko 400 pripadnika Huskine milicije u Vrnograču, imao je 6 mrtvih i 6 ranjenih drugova.

U Lici, poslije uspješno izvedene operacije, u likvidaciji i razbijanju neprijateljevog uporišta sjeverno i zapadno od Gospića, koje je izvela 6. i 13. divizija, borbe su se prenijele na komunikaciju Gračac—Lapac—Bihać. Neprijatelj je tada, pored Gospića, držao Gračac, Bruvno, Mazin, Lapac i Bihać. Na toj glavnoj neprijateljevoj saobraćajnici dejsvovala je 1. brigada, a zapadno od nje 2. brigada 6. divizije. Treća brigada te divizije ostala je oko Gospića do 20. oktobra, a tada se, prema direktivi Glavnog štaba Hrvatske, prebacila u Gacku dolinu, kod Otočca, kao rezerva GŠH i ujedno da čisti teren od razbježalih ustaša i četnika. Dvadeset petog oktobra ponovo je vraćena u rejon s. Perušić. Partizanski odred »Plavi Jadran« orijentisan je prema Zadru.

Zbog jačine neprijateljevih uporišta nisu postojali uslovi za napade na njih, te se pristupilo taktici napada iz zasjeda, sa bataljonima, pa i četama, u pokretu. Tim načinom borbenih dejstava postigli su dobre rezultate u uništavanju žive neprijateljeve sile, ali ne i u eksploataciji početnih uspjeha zbog brze intervencije drugih, motorizovanih neprijateljevih jedinica. Budući daje neprijatelj, skoro svakodnevno, održavao vezu sa svojim posadama, na liniji Gračac—Lapac—Bihać, to su i uslovi za napad bili povoljni.

Da bi svojim saveznicima — Nijemcima, olakšali držanje saobraćajnice Bihać—Lapać—Gračac—Jadransko more, ustaško-domobranske snage iz Gospića, a i sa pravca Zadra, preko Obrovca i Sv. Roka, vršile su, također, svakodnevne ispade sa jačim snagama. U svim tim borbama 2. brigada 6. divizije uspijevala je da ih u toku jednodnevne borbe prisili na povlačenje u polaznu bazu, nanoseći gubitke u ljudstvu i materijalu.

U toku 9. oktobra brigada nije uspjela spriječiti snage oklopnog puka iz sastava 114. lovačke divizije, sa oko 400 motornih^vozila, iz pravca Obrovca i Sv. Roka da se probiju i uđu u Gospić. Staviše, te neprijateljeve snage uspjele su da u rejonu Medaka iznenade dva bataljona, koja su imala 4 mrtva i 7 ranjenih, izgubivši dvije bataljonske komore sa kolima i konjima u kojima je bilo i oružja (1 teški i 1 puškomitraljez, 2 laka minobacača, 18 pušaka i drugi materijal).

³⁰⁵ Isto, str. 187. i knj. 20 str. 591.

Budući da je tada neprijatelj uspostavio saobraćaj i na komunikaciji Knin—Gračac—Medak—Gospić, Stab 6. divizije naredio je 2. brigadi da iz rejonu s. Medak i dalje napada na neprijatelja koji saobraća tom komunikacijom. U toku trodnevnih borbi (2—4. novembra) neprijatelj je imao oko 150 mrtvih i ranjenih, dok je brigada imala jednog mrtvog i 11 ranjenih. Spaljen je jedan, a oštećeno 30 kamiona i jedan tenk.

Koliko su te obostrane borbe bile aktivne i teške vidi se i po rezultatima koje je 6. divizija postigla u toku oktobra 1943. godine. U 19. izvedenih akcija ubijeno je oko 467, ranjeno oko 292, a zarobljena su 423 neprijateljeva vojnika, ili 1.182 vojnika izbačena su iz borbenog stroja. Jedinice 6. divizije imale su 22 mrtva i 69 ranjenih boraca i starješina. Zaplijenjeno je: 6 teških mitraljeza, 1 laki i 18 puškomitraljeza, 613 pušaka, sa oko 272.960 metaka, 1 teški minobacač sa 24 mine, 5 lakih minobacača sa 250 mina, 5 pištolja, 3 automata, 476 ručnih bombi, 7 konja i 3 motocikla. Zapaljeno je 15 kamiona, a 35 oštećeno, kao i 3 tenka, ubijeno je 14 konja i porušena su dva mosta.³⁰⁶

Bile su to posljednje borbe 6. ličke divizije u Lici. Prema naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ, izašla je iz sastava 4. korpusa i ušla u sastav 1. proleterskog korpusa. Ona se, prema zapovijesti Štaba divizije, u dvije kolone, sa linije Ondić—Srednja Gora—Poljice, uputila u pravcu Srba, i dalje prema Drvaru, Glamočkom polju i Bugojnu, i noću 8/9. novembra 1943. definitivno napustila svoju rodnu Liku, sa oko 3.700 boraca i starješina i nastavila svoj slavni borbeni put kroz Bosnu, Srbiju, oslobađajući Beograd, boreći se na Sremskom frontu i u bitkama za oslobođenje Zagreba maja 1945. godine.

Borbe 4. korpusa u novembru 1943. godine

Po odlasku 6. divizije, u Lici je, po naređenju Glavnog štaba NOV i POH, formiran Operativni štab za Liku, u sastavu 4. korpusa, koji je pod svojom komandom, sa stanjem na dan 26. novembra 1943. godine, imao:

- drugu brigadu 13. primorsko-goranske divizije, sa 4 bataljona (700 boraca, 2 minobacača, 2 PT topa, 11 teških mitraljeza, 30 puškomitraljeza, 650 pušaka);

- Četvrtu brigadu 13. primorsko-goranske divizije, sa 4 bataljona (skoro isto brojno stanje i naoružanje kao i 2. brigada);

- Prvu brigadu 19. divizije, koja još do tada nije stigla;

- Lički partizanski odred (200 boraca sa 2 teška mitraljeza i 7 puškomitraljeza, ostalo puške);

- Partizanski odred »Plavi Jadran« (150 boraca, 2 teška mitraljeza, 6 puškomitraljeza, ostalo puške),

- Brdsku bateriju, 3 topa (65 i 75 mm).

Komandant Operativnog štaba za Liku bio je Petar Kleut, politički komesar Uroš Krunić, načelnik štaba Stevo Opsenica i obavještajni oficir Miloško Dronjak.³⁰⁷

³⁰⁶ Zbornik, tom 5, knj. 20, str. 257,261,300,345,488,574,595 i 660, knj. 21, str. 84 i 307.

³⁰⁷ Zbornik, tom 5, knj. 21, str. 469.

Početkom novembra 1943. godine neprijatelj je, pored komunikacije Bihać—Lapac—Gračac—Knin, uspostavio saobraćaj i na komunikaciji Knin—Gračac—Gospić, te na liniji Gospić—Karlobag i uspostavio ponovo posade u mjestima koje je ranije držao. Iz Gospića u Karlobag prešao je 26. novembra 3. bataljon 271 grenadirskog puka, a ustaško-domobranske snage iz Gospića zaposjele su Lički Novi—Oštra (34. bojna bez dvije sati), Brušane (dvije sati 34. bojne) i Baške Oštarije—Sušanj (9. ustaška bojna). U Gospiću su ostale 31. i 32. ustaška bojna 4. djelatnog zdruga, 15. pješadijska pukovnija, željeznička stražarska bojna, 3. satnija bojnih kola Pavelićevog tjelesnog zdruga (PTS), Gorska bitnica 65 i 75 mm i Opkoparski (inženjerski) sat »Zapoli«. Ukupno u Gospiću, sa okolinom bilo je oko pet hiljada ustaša i domobrana.

Poslije dolaska i 4. brigade 13. primorsko-goranske divizije u Liku, Operativni štab za Liku izvršio je 12. novembra 1943. novi raspored svojih jedinica, tako da je 4. brigada smijenila 2. brigadu na položajima sjeverno i sjeverozapadno od Gospića, a 2. brigada upućena je južno i jugozapadno od Gospića. Lički partizanski odred orijentisan je prema komunikaciji Gračac—Lapac, a partizanski odred »Plavi Jadran« sjeveroistočno od Karlobaga.

Zbog nadmoćnosti neprijatelja nisu postojale mogućnosti izvođenja većih akcija, te su se naše jedinice, uglavnom, orijentisale na aktivnu odbranu slobodne teritorije. Sa jačim snagama neprijatelj je saobraćao između svojih uporišta i napadao naše jedinice radi njihovog odbacivanja od komunikacija. Do kraja novembra neprijatelj je izveo šest napada u kojima su brigade i odredi imali 17 poginulih, 5 ranjenih, 2 zarobljena i 21 nestalog druga, dok je neprijatelj imao 2 zarobljena i 17 mrtvih vojnika. Na sektoru Divosela i Čitluka (oko 8 km južno od Gospića), neprijatelj je uspio iznenaditi naše jedinice, 17. novembra, sa kojima se, hrabro borilo i oko 80 omladinaca i pripadnika vojnopo-zadinskih jedinica i ustanova. Tom prilikom neprijatelj je zarobio, pobio i spalio 17 mještana. Izgubljeno je 8 puškomitraljeza i 6 pušaka, a od mrtvih i nestalih najviše ih je bilo iz partizanskog odreda »Plavi Jadran«.

Prema izvještaju Operativnog štaba za Liku, uzrok većih gubitaka naših jedinica je nepoznavanje terena i loše vreme (kiše i magle), nesnalaženje starješina i boraca. Većina boraca bila je tek mobilisana i bez borbenog iskustva, zbog čega je borbeno sposobnost bila slaba u odnosu na brojno nadmoćne i dobro naoružane neprijateljeve vojnike. Posebno je bilo slabo stanje u odreda »Plavi Jadran« i predloženo je njegovo rasformiranje uz ostanak jedne čete.³⁰⁹

Odlaskom 6. ličke divizije u sastav 1. proleterskog korpusa, Štab 4. korpusa usmjerio je borbeno dejstva, sa 7. i 8. divizijom i partizanskim odredima na teritoriju Korduna, Banije i Cazinske krajine, radi napada na neprijateljeve komunikacije i uporišta na njima i odbrane slobodne teritorije. Osmu diviziju sa 3. brigadom, početkom novembra, nalazila

³⁰⁸ Isto, str. 200.

³⁰⁹ Isto, str. 590 i knj. 22, str. 335.

se oko Plitvičkih jezera, braneći pravce od Bihaća, sa 2. brigadom prema Ogulinu, zatvarajući pravce prema Plaškom i Jezeranima, a 1. brigada prebačena je sa pruge Ogulin—Karlovac, južno od Karlovca, radi odbrane naše slobodne teritorije.

Nalazeći se na tom terenu, 1. brigada 8. divizije, sa jednim bataljonom Kordunaškog NOP odreda, a bez svoga 1. bataljona, dobila je zadatak da napadne neprijateljevo uporište u s. Belaj (7 km južno od Karlovca), gdje se nalazilo oko 250—300 ustaša iz 5. ustaške bojne, koja je držala i Dugu Resu. Poslije dvočasovne borbe neprijatelj je 1. novembra napustio mjesto, ali ga je sutradan protivnapadom ponovo zauzeo. Ponovni napad, uz podršku dva tenka, izveden je 5. novembra, ali zbog pojačanja koje je neprijatelju stiglo iz Karlovca, ni tada napad nije uspio. U tim borbama neprijatelj je imao oko 34 mrtvih i ranjenih ustaša, a naše jedinice imale su 1 mrtvog, 8 ranjenih i 3 nestala borca. Zaplijenjeno je 12 pušaka i 5 konja sa samarima.³¹⁰

Istovremeno, 2. brigada 8. divizije uspješno je odbijala pokušaje neprijatelja kod Ogulina da izađe na našu slobodnu teritoriju i zasjedama je napadala njegove patrole nanijevši mu gubitke od oko 18 mrtvih i ranjenih. Od toga je 12 izgorjelo u dva kamiona. Brigada je imala 1. mrtvog i 1 ranjenog.

U Baniji je, zbog jakih i dobro utvrđenih neprijateljevih snaga, na komunikaciji Petrinja—Sisak—Sunja—Kostajnica, bilo sve teže izvoditi napade, pa se Štab 7. divizije orijentisao na neprijateljeva uporišta u dolini Une. U vezi s tim, 5. novembra 1. brigadu upućuje prema Otokama, 2. brigadu prema Bosanskoj Krupi, a 4. brigadu ostavlja na pruži Dvor na Uni—Kostajnica, zajedno sa Banijskim NOP odredom.

Prema dogovoru sa Štabom 4. divizije 5. korpusa, noću 6/7. novembra 2. brigada 7. divizije napala je neprijateljevo uporište u s. Otoka (na lijevoj obali Une), a 4. divizija Rudice (na desnoj obali Une). Napad na Otoku, gdje se nalazilo oko 230 domobrana, ustaša i Nijemaca, osiguravala je 1. brigada prema Bosanskom Novom, pomažući vatrom, s lijeve obale Une, i napad 4. divizije na Rudice. Obezbjedenje s pravca Bosanske Krupe, sa napadom i na neprijateljevu posadu na mostu kod Drenove Glavice, bio je zadatak 4. brigade 7. divizije.

Prvi nalet 2. brigade nije uspio. Borba se vodila cijelu noć i nastavljena je u toku dana, kada je, uz podršku artiljerijsko-minobacačke vatre zauzeto neprijateljevo uporište Plavna (tr.307), odnosno neprijatelj ga je napustio i pobjegao u Otoku. Budući da jedinice 4. divizije nisu napadale s desne strane Une, neprijatelj se povukao i iz Otoke, preko mosta, na desnu obalu Une. Međutim, istog dana, oko 16.00 sati, oko 120 vojnika sa tri tenka, dva oklopna vozila i uz podršku artiljerije, uspjeli su odbaciti naše jedinice, ponovo ući u Otoku i povratiti brdo Plavna. Ni 4. brigada nije likvidirala neprijateljevu posadu, niti porušila most kod Drenove Glavice. Poslije tog neuspjelog napada, u kome je neprijatelj imao oko 48 mrtvih i 73 ranjena vojnika,

³¹⁰ Isto, str. 214 i 313.

brigade su se uz gubitke 4 mrtva i 35 ranjenih povukle na nove položaje. Zaplijenjena su 2 mitraljeza i 15 pušaka.³¹¹

Nalazeći se sjeverno od Dvora na Uni, 1. brigada izvršila je noću 10/11. novembra neuspjeli napad na oko 150 domaćih ustaša u s. Struga. Tom prilikom poginula su 4 i ranjena su 4 druga.

Nakon neuspjeha kod Otoke (Huskina milicija nije likvidirana), Štab 4. korpusa naredio je Štabu 7.-divizije da sa svoje četiri brigade, 3. brigadom 8. divizije (ojačana sa jednim bataljonom Plaščanskog NOP odreda), Cazinskim NOP odredom, korpusnom tenkovskom četom (4 tenka) i haubičkom baterijom Korpusa napadne neprijateljsku posadu u Cazinu.

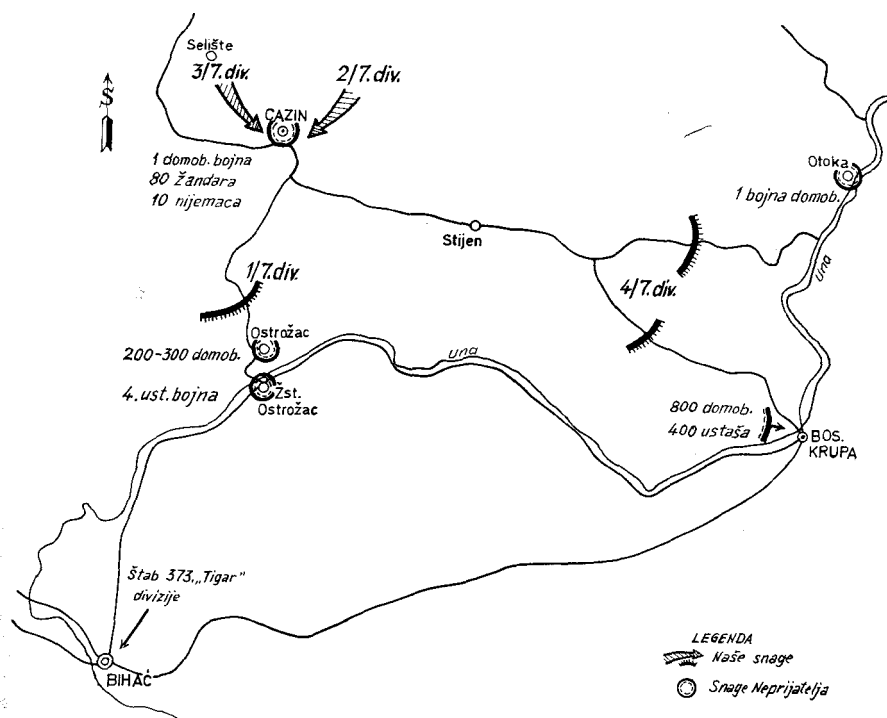
U Cazinu se tada nalazila jedna domobranska bojna 1. lovačke pukovnije, oko 80 žandara i 10 Nijemaca sa 3-4 topa. U okolnim selima nalazila se Huskina milicija. Nedaleko od Cazina, u dolini Une, neprijatelj je imao svoje posade u: Bihaću Štab 373. divizije »Tigar«, Ostrašću (200—300 domobrana na Gradini i 4. ustaška bojna na željezničkoj stanici), u Bosanskoj Krupi (2. bojna 10. lovačke pukovnije - 800 domobrana i dvije satnije 3. ustaške bojne - oko 400 ustaša) i u Otoci (jedna bojna domobrana).

Prema zapovijesti Štaba 7. divizije, napad na neprijatelja u Cazinu izvela je 14. novembra 2. i 3. brigada 7. divizije, a ostale snage čistile su teren od Huskine milicije i osiguravale napad od neprijateljske intervencije iz Bihaća, Ostrošca, Bosanske Krupe i Otoke.

Sa prvim naletom brigada neprijatelj je napustio spoljnu odbranu i pružio otpor iz utvrđenja na Staroj Gradini, koja dominira nad mjestom. Zbog nepreciznosti naših topova, čije su granate padale i po našim borcima nisu uspjela, ni dva napada noću da se zauzme Gradina. Bataljoni su se povukli u zoru, držeći Gradinu u blokadi.

Pošto su zarobljeni domobrani izjavili da njihove snage, koje brane Gradinu, nisu jake, te nakon pripreme topova i tenkova, prešlo se u 10.00 sati u ponovni napad. Upravo kad je počela naša artiljerijska priprema, 2. brigada izvještava da je neprijateljev tenk ušao u grad, (za to nije znala ni 3. brigada), a istovremeno se čula i borba kod jedinica na osiguranju. U takvoj situaciji, kada je izgledalo da Gradina neće biti zauzeta, Štab divizije naredio je, oko 12.00 sati, povlačenje, ali da se neprijatelj drži u blokadi sa po dva bataljona iz svake brigade.

Kada se borba sa Ostrošca približavala Cazinu, 2. brigada je izvijestila da se tenk iz grada povukao. Bio je to, u stvari, naš tenk, koji o svom upadu nikoga nije izvijestio i doveo je u pitanje uspjeh akcije. Čak je i neprijatelj hrabrio svoje vojnike, smatrajući da je to njihov tenk i da im je stigao u pomoć. Odmah zatim došlo je do žestoke borbe za Gradinu, koja je oko 13.00 sati zauzeta. Kako 1. brigada nije mogla spriječiti prodor dijelova 373. divizije u pravcu Ostrošca ka Cazinu i pored borbe prsa u prsa, neprijatelj je do 15.00 sati ušao u Cazin, gdje je ostalo dosta neizvučenog ratnog materijala, a naročito municije, u čemu se cijelog rata oskudijevalo.

Napad 7. divizije na Cazin 14. novembra 1943. godine

U vrijeme napada jedinica 7. banijske divizije na Cazin, 3. kordunaška brigada, ojačana bataljonom plaščanskog partizanskog odreda čistila je teritorij od Muslimanske milicije. Poslije 20 sati, 14. novembra brigada je u četnim kolonama krenula iz sela Vrela kod Bihaća prema Cazinu. Već unapred računalo se da će jači sukob između brigade i milicionera izbiti u rejonu sela Brekovice, gdje je češće boravio Huška sa svojim štabom. Za vrijeme prvih pokreta došlo je do manjih čarki sa Huskim patrolama. Prije ulaska jedinica brigade u Brekovicu selo je opkoljeno, a potom je po vrlo gustom mraku počelo čišćenje prvih kuća, šumaraka i ostalog terena. U centru sela, gdje je upravo stigla glavnina Huskine milicije sa njegovim štabom, ubrzo je došlo do žestoke borbe. No, bez obzira na sve poteškoće i snažan otpor neprijatelja, obruč oko Huske sve se više stezao, a na koncu je izvršen 1 juriš. Međutim, zahvaljujući tamnoj noći, pokrivenom zemljištu i dobrom poznavanju terena, glavnina Huskinih milicionera, ipak, uspijeva da se probije iz obruča.

U toj borbi poginulo je 28 milicionera, a među njima i zamjenik Huskine milicije i jedan zamjenik komandanta bataljona. Zarobljeno je 30 milicionera i 2 domobrana, a 25 je ranjeno. Jedinice 3. brigade imale su 2 mrtva borca. Zaplijenjeno je 5 puškomitraljeza, 32 puške, 2 pištolja, arhiva Huskine milicije.³¹²

³¹² Isto, str. 281, 390 i 436.

Neprijatelj je imao oko 107 mrtvih i 50 ranjenih. Zarobljeno je oko 320 domobrana sa 1 oficijom. Jedinice 7. divizije imale su 15 mrtvih, 60 ranjenih i 4 nestala borca. Zaplijenjeno je: 4 haubice, 2 teška mitraljeza, 15 puškomitraljeza, 250 pušaka, 3 automata, oko 100.000 metaka, 120 konja i drugi ratni materijal.

Bila je to vojnički i politički značajna akcija, a posebno politički za narod Cazinske krajine. Stvorili su se uslovi za efikasniju borbu protiv Huskine milicije, a Cazinskom NOP odredu uspješniji rad i prihvrat novih boraca za NOV. I borcima 7. divizije, poslije neuspjeha kod Otoke, dobro je došla ova uspješno izvedena akcija.

Nakon odlaska 13. proleterske brigade »Rade Končar« u sastav 1. proleterske divizije, Glavni štab NOV i POH naredio je Štabu 4. korpusa da 8. diviziju uputi u Žumberak. Prema tom naređenju, 1. i 2. brigada 8. divizije upućene su sredinom novembra prema s. Bučica i Topuskom. Njihove položaje kod Karlovca i Ogulina preuzele su jedinice Kordunaškog i Plašćanskog NOP odreda. Međutim, pošto je Štab 4. korpusa, nakon uspješne akcije kod Cazina, planirao napad na neprijatelja u Glini, obustavio je pokret 8. divizije u Žumbereku i uputio je, kao i 7. diviziju, u širi rejon Gline.

Štab 4. korpusa raspolažao je podacima da neprijatelj namjerava da napusti Glinu. Na osnovu tih podataka naređeno je 1. brigadi 8. divizije (koja se nalazila u s. Viduševac, 3 km sjeverozapadno od Gline) da se približi Glini i tuče neprijatelja u povlačenju, a istovremeno požurivala se koncentracija i ostalih snaga 8. divizije prema Glini, s težnjom da se što bolje iskoristi povoljna situacija u slučaju da neprijatelj napusti Glinu.

Sedamnaestog novembra, 1. brigada 8. divizije se sa dva bataljona postavila lijevo od r. Gline i komunikacije Glina-Gora, u s. Viduševac, Dvorište i Hadjer, a sa dva bataljona desno od te linije, u s. Graberje. Istog dana sačekala je jednu neprijateljevu kolonu (iz sastava 3. SS pancerske korpusa), između Gline i Gora i nanijela joj gubitke od oko 30 mrtvih i 20 ranjenih vojnika, oštetivši dva i zapalivši šest kamiona.

Dva dana kasnije na istoj relaciji sačekane su dvije neprijateljske kolone, jedna u rejonu s. Hadjer, a druga u rejonu Graberja. Neprijatelj je ponovo imao oko 70 mrtvih i oko 40 ranjenih (takođe iz 3. SS pancerske korpusa) i dva uništena i šest oštećenih kamiona.

I 21. novembra jedna četa 1. brigade 8. divizije i jedan bataljon 4. brigade 7. divizije (koja je, također, ranije upućena prema Glini (s. Majske Poljane), sačekali su i razbili jednu neprijateljevu kolonu, koja se kretala iz Gline prema Prekopi. Tom prilikom neprijatelj je imao oko 20 mrtvih i više ranjenih vojnika, a zarobljeno je 6 sa 3 mitraljeza (šarca), 3 automata, 4 sanduka municije i drugi materijal.

Poslije pristizanja naših jedinica Štab 4. korpusa se odlučio da sa 7. divizijom napadne neprijatelja u Glini, a sa 8. divizijom da obezbijedi izvršenje tog napada, tako da sa 1. brigadom napadne neprijatelja u s. Gora i obezbijedi pravac Gora—Glina, sa 2. brigadom da spriječi prodor neprijatelja iz Petrinje, sa položaja između Petrinje i s. Gora,

a sa 3. brigadom da brani pravac Hrastovica—Bačuga, sprečavajući prodor neprijatelja iz Petrinje ka Glini tim pravcem.

U Glini se tada nalazio jedan bataljon SS pancerni—grenadir regimente »Danmark«, sastavljen od Danaca, Rumuna i Nijemaca, zatim jedna satnija 5. ustaške bojne, te oko 50—60 žandara, sa ukupno oko 680 vojnika, naoružanih pored pušaka i sa oko 40 mitraljeza, 30 automata i 5 topova. Navedena njemačka jedinica zamijenjena je u Glini 26. i 27. novembra 1943. dijelovima 1. konjičke kozačke divizije - Čerkezima.

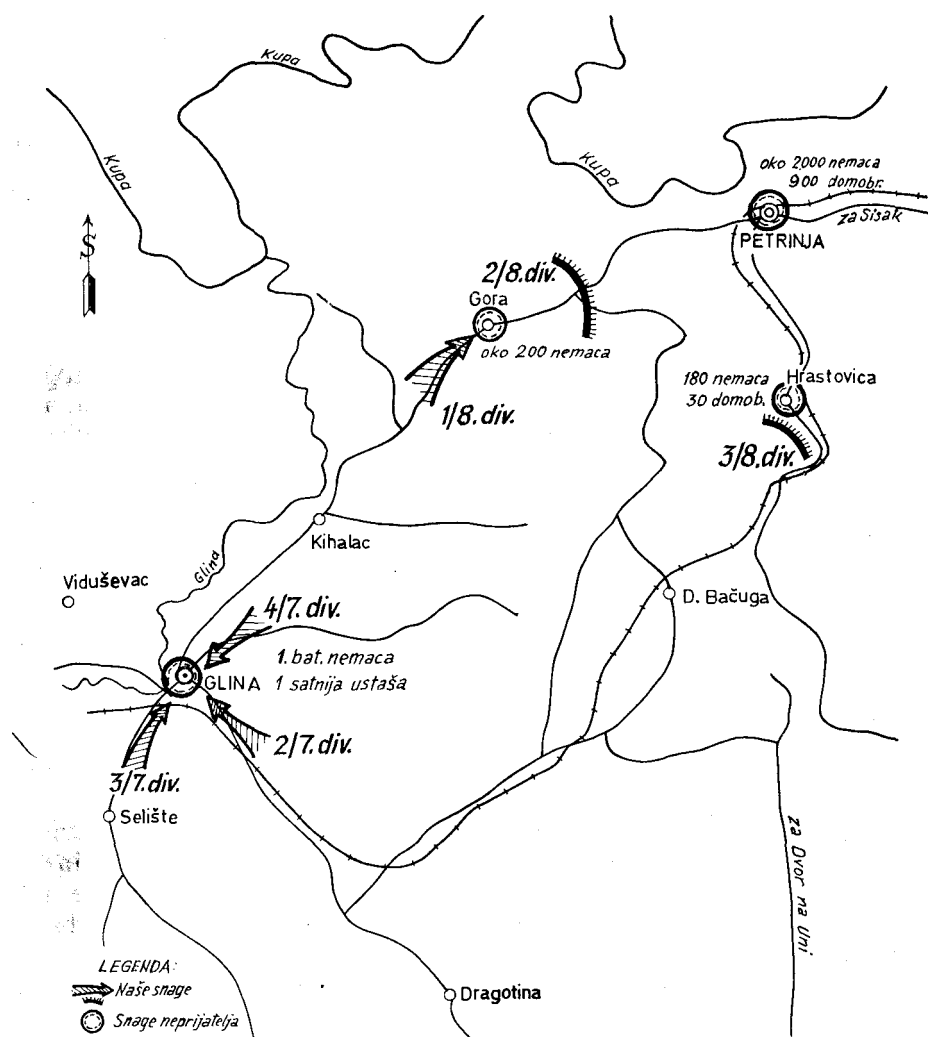
Komunikaciju Glina—Sisak neprijatelj je držao sa posadama u: Gora (180-200 Nijemaca), Petrinji (oko 2.000 Nijemaca, 700 domobrana, jedna baterija haubica sa 180 domobrana), Češkom Selu (110 gestapovaca), Sisku 2.500 Nijemaca, 350 domobrana) i u Hrastovici (180 Nijemaca i oko 30 domobrana). Nijemci su bili iz SS divizije »Nordland« 3. SS pancerni-korpusa.

Napad neprijatelja u Glini je počeo 23. novembra. Međutim, u toku 21. novembra Štab 7. divizije obavještava Štab 4. korpusa da je neprijatelj zaposjeo komunikaciju Glina—Petrinja, nalazeći se na brdima oko s. Gora, te u Graberju, Marin-brodu i Perković—Brdu i da se neprijatelj ne povlači već smjenjuje posadu u Glini i predlaže da se napad odgodi dok se situacija ne razjasni. Štab korpusa ne prihvata, takav prijedlog već naređenje da se napad izvede, bez obzira na stanje neprijatelja.

Napad, koji je počeo noću 23/24. novembra, 7. divizija izvela je sa tri brigade, ojačane sa 3 tenka, korpusnom haubičkom baterijom i baterijom poljskih topova 8. divizije: 3. brigadom napadajući sa jugozapadne, 2. brigadom sa jugoistočne i 4. brigadom sa sjeveroistočne strane.

Svi pokušaji brigada da slome neprijateljevu odbranu u toku noći nisu uspjeli. Neprijatelj je pružio žilav otpor iz bunkera i utvrđenih zgrada. Napad nije uspio ni u toku 24, ni u toku noći 24/25. novembra. Pripreme su izvršene za napad i u toku 25. novembra, ali je toga dana neprijatelj bombardovao naše položaje sa 4 aviona i raspršio dijelove 2. i 3. brigade. Umjesto 2. brigade uvedena je u borbu 4. brigada, iz rezerve, ali ni taj pokušaj nije uspio. Istog dana Štab korpusa naredio je povlačenje, s tim da 7. divizija sa dvije brigade blokira neprijatelja, u Glini. Za vrijeme napada na Glinu 7. divizija je imala 38 mrtvih, oko 11 ranjenih i 3 nestala borca i starješinu. Jedinice 8. divizije odbile su neprijatelja koji je pokušao da se iz Petrinje i Gora probije u Glinu.

U zoru 25. novembra 3. brigada počela je napad na jednu četu njemačke SS divizije »Nordland«, 3. SS oklopnog korpusa »Germanija« u Hrastovici kod Petrinje i na jednu domobransku posadu jačine jednog voda na rijeci Petrinjčici na putu Hrastovica—Petrinja. Bataljon 2. brigade osiguravao je 3. brigadu od Petrinje. Zbijene zgrade sela od tvrdog materijala i pojedine odvojene grupe zgrada neprijatelj je uredio kao otporne tačke, sa uzajamnim flankiranjem i vatrenim dejstvom po prilazima, tako da im je bilo teško prići. Osim zgrada podešenih za odbranu i opasanih preprekama, neprijatelj je oko mjesta i u njegovoj

Napad na Glinu 23. novembra 1943. godine

unutrašnjosti, izradio veći broj bunkera i međusobno ih povezo saobraćajnicama. S obzirom na sve te fortifikacijske prepreke, jedinice 3. brigade morale su voditi oštre borbe, a često vršiti po nekoliko juriša da bi zauzele neke kuće ili utvrđene položaje. Bez obzira na velike gubitke na obje strane, neprijatelj se branio više od 30 sati. U tim teškim borbama zarobljeno je 26 domobrana, 1 oficir i 1 podoficir, 3 njemačka podoficira i 33 legionara. Neprijatelj je imao 91 mrtvog, od toga 4 oficira i 4 podoficira, te 16 ranjenih vojnika.

Zaplijenjena su: 2 teška bacača, 144 mine za teški bacač, 2 puškomitraljeza »Brno«, 8 mitraljeza (»šarca«), 104 karabina, 25.000 puščanih metaka, 20 pištolja, 12 »šmajsera«, 8 signalnih pištolja, 95 ručnih bombi, 1 radio-stanica, 1 telefonska centrala, 5 poljskih telefona, 1 šivaća mašina, 100 kompletnih odijela, 150 čebadi, 45 šatorskih krila, 6 poluatomatskih pušaka, 130 ranaca, 90 vojničkih torbica, 20 busola, 6 dvogleda, 1 bicikl, te ostala sitna oprema.³¹³

Za vrijeme borbi oko Gline, za Glinu i Hrastovicu, zarobljeno je 67, ubijeno oko 155 i ranjeno oko 60 neprijateljevih vojnika. Iz naših jedinica poginula su 64, ranjeno je 178 i nestala su 3 borca i starješine. Izgubljena su 3 puškomitraljeza, a zaplijenjeno je: 5 puškomitraljeza (»šarca«), 15 automata, 10 pušaka, 23 pištolja, 2 teška minobacača, 1 radio-stanica, oko 30.000 metaka i drugi ratni materijal.³¹⁴

Nakon neuspjelog, napada na neprijatelja u Glini i uspješnog napada u Hrastovici, glavnina naših snaga povučena je radi odmora, a ostale su raspoređene oko Gline i prema komunikaciji Glina—Petrinja. Od 27. do 30. novembra neprijatelj je vršio smjenu posade u Glini (dijelovi divizije »Norland«, smijenjeni jedinicama 1. kozačke konjičke divizije), napadajući istovremeno naše jedinice, snagama 400—500 vojnika. U tim borbama neprijatelj je imao 39 poginulih i 16 ranjenih vojnika, a naše jedinice 4 mrtva i 20 ranjenih.³¹⁵

Godišnjicu svoga formiranja 4. korpus NOVJ završio je operacijom u Cazinskoj krajini i Baniji, u kojoj su postignuti značajni vojni i politički uspjesi. U to vrijeme Korpus je bio u slijedećem sastavu: Stab Korpusa 150 ljudi, 6. lička 5.184, 7. banijska 4.268 i 8. kordunaška 4.889 boraca, Kordunaški odred 535, Plaščanski 749, Banijski 807, Cazinski 296, Karlovački 133 i Haubički divizion 133. Ukupno je u Korpusu bilo 17.011 boraca i rukovodilaca od kojih su bile 732 žene.

I pored većih vlastitih gubitaka, neprijatelju su nanijeti znatni gubici - zarobljen je veliki broj vojnika, zaplijenjena je veća količina oružja i drugog ratnog materijala, što je omogućilo formiranje i naoružavanje novih jedinica. Učvršćena je slobodna teritorija i obezbijeđeni su bolji uslovi rada organa narodne vlasti, društveno-političkih organizacija i vojnopozadinskih jedinica i ustanova, u mobilizaciji društvenih potencijala za dalji razvoj NOB-a. U tom dvomjesečnom periodu (oktobar-novembar) jedinice 4. korpusa, svojim napadima na komunikacije i neprijateljeva uporišta, usporile su i otežale manevre njemačkih snaga iz doline Save ka Jadranu i nanijele im znatne gubitke.

U toku novembra, prema naređenju GŠH od 28. oktobra, Štab 4. korpusa je svojom naredbom od 2. novembra, u divizijama, brigadama, bataljonima i partizanskim odredima formirao izviđačke čete, vodove, desetine i postavio organizaciju osmatračke službe. U svakoj diviziji formirana je četa (50—60 izviđača), u brigada vod (25—30 izviđača) i

³¹³ Zbornik, tom 5, knj. 21, str. 541.

³¹⁴ Zbornik, tom 5, knj. 21, 372, 396, 401, 404, 413, 518, 537 i knj. 22, str. 62.

³¹⁵ Zbornik, tom 5, knj. 22, str. 292.

³¹⁶ Zbornik, tom 5, knj. 34, str. 560.

u svakom bataljonu desetina izviđača. Formacija izviđača u partizanskim odredima bila je kao u brigadi i bataljonima — vod, desetina.

Njihov osnovni zadatak bio je izviđanje neprijatelja i zemljišta prema situaciji i dobijenom zadatku. Borbu su izbjegavali, a prihvatili je samo da se izvuku i da dođu do glavnog cilja. Njihov taktički princip bio je »Vidjeti, a ne biti viđen«. Izviđači su bili oči i uši komandovanja.

Bili su to birani borci, zdravi i fizički izdržljivi, sa dobrim sluhom i vidom, bistri, okretni i hrabri, sa razvijenim osjećajem za orijentaciju na svakom zemljištu i po svakom vremenu.

Kod svih štabova i komandi četa postavljeni su osmatračići, sastav 2—6 osmatračića, s ciljem osmatranja neprijatelja i sopstvenih jedinica, i u borbi, i za vrijeme odmora.³¹⁷

Borbe 4. korpusa u vrijeme neprijateljeve ofanzive »Panter«, decembra 1943.

Početkom decembra 1943. neprijatelj je koncentrisao snage oko slobodne teritorije Korduna, Banije i Cazinske krajine: Ogulin—Oštarije—Generalski Stol—Karlovac, 371. njemačku pješadijsku diviziju, koja je 14 dana ranije stigla iz Italije. Na tom pravcu nalazile su se i 3,5, 10 i 33. ustaška bojna. Na liniji Sisak—Petrinja—Glina nalazila se 1. kozačka divizija, a duž željezničke pruge Sunja—Bihać 373. legionarska divizija »Tigar«. U rejonu Cazina i Bihaća nalazila se Huskina milicija sa oko 3.000 ljudi. Ta koncentracija neprijateljskih snaga bila je u vezi sa širim strategijsko-operativnim planom 2. njemačke oklopne armije, koja je imala zadatak da poslije posjedanja Jadranske obale obezbijedi pozadinu, posebno komunikacije koje iz doline Save vode prema moru.

U zapovijesti Štaba 2. tenkovske armije od 2. decembra dostavljene Štabu 15. brdskog armijskog korpusa, stoji:

»1. 15. brd. arm. korpus izvešće — počev od oko 6.12. akciju u cilju razbijanja bandi oko Gline i uništenja nepr. baza za snabdijevanje u Petrovoj Gori i Šamarici. Ovim treba da se postigne to da se bandama oduzme mogućnost snabdijevanja njihovih jačih snaga i da se poveća bezbjednost pruge Zagreb—Sisak. Akcija nosi naziv »Panter«.

Čišćenje će se izvršiti na taj način što će 1. kozačka divizija, dijelovi 373. pješ. div. i dijelovi 2. hrv. lov. brigade obrazovati zaprečnu liniju u vidu kordona, prema kojoj će 371. pješ. div., sa linije Karlovac—Ogulin, prodirati pravcem na istok. Akcija će trajati do oko 23. 12. 43. Pošto je područje, koje će se čistiti, uvijek služilo bandama kao oslonac, to postoji namjera da se sve muško, za vojnu službu sposobno, stanovništvo evakuiše.

2. U potpunoj tajnosti prema hrvatskim vlastima izvršite pripreme za evakuaciju i dostavite komandi 2. tenk. armije što skorije predlog za njeno izvršenje. Smatram da će biti cjelishodno

da se evakuisano stanovništvo transportuje u Njemačku i upotrebi za radove».³¹⁸

Planom operacije štaba 15. brdskog armijskog korpusa, 371. pješadijska divizija nastupala je prema Kordunu sa finije Karlovac—Ogulin, sa dvije borbene grupe:

— južna grupa, sastava 671. i dijelovi 670. grenadirskog puka, pravcem Tounj—Primišlje—Slunj—Velika Kladuša, i

— sjeverna grupa, sastava ojačani 669. grenadirski puk, pravcem Karlovac—Vojnić—Vrginmost—Topusko;

— na pravcu Karlovac—Skakavac—Vrginmost nastupala je 10. ustaška bojna, a podržavale su je 3. i 5. ustaška bojna 1. ustaške pukovnije.

Zadatak borbenih grupa 371. pješadijske divizije bio je da izbija-
njem na liniju Tounj—Primišlje—Slunj odvoje naše snage koje se nalaze u Lici, a zatim da počasnio tuku snage koje se nalaze u Kordunu, te da se uspostavljanjem veze na liniji Karlovac—Vrginmost—Topusko—Glina preseku slobodne teritorije Korduna i odvoje od Banije.

Poslije operacije u Kordunu, te dvije borbene grupe imale su zadatak da preko Topuskog i Gline krenu u ofanzivu protiv naših snaga u Baniji i sadejstvom sa 373. pješadijskom legionarskom divizijom, koja je iz doline Une nastupala prema Baniji, takođe, sa dvije borbene grupe:

— borbenom grupom »Bosanski Novi«, sastava: 1. bataljon 384. puka, 1. bataljon 383. puka, 1. bataljon 373. artiljerijskog puka (bez 1 baterije), na pravcu Bosanski Novi—Gvozdensko—Žirovac, sa zadatkom da što prije ovlada rejonom s. Žirovac, tu uspostavi vezu sa južnom grupom 371. pješadijske divizije i time spriječi izvlačenje naših snaga na jug sa prostora Samarice, a zatim, u sadejstvu sa 371. i 1. konjičkom kozačkom divizijom, koja stvara zaprečnu liniju na sjevernim i sjeveroistočnim padinama Samarice, pretrese Šamarice radi uništenja naših snaga i sredstava.

Prva konjička kozačka divizija (komandant general-major von Panvitz), sa sjedištem u Sisku, imala je svoje jedinice u: Glini, Gori, Pračnu, Mošćenici, Novom Selu, Galdovu, Stubljanima, Kostajnici, Dobrljinu i Dubici;

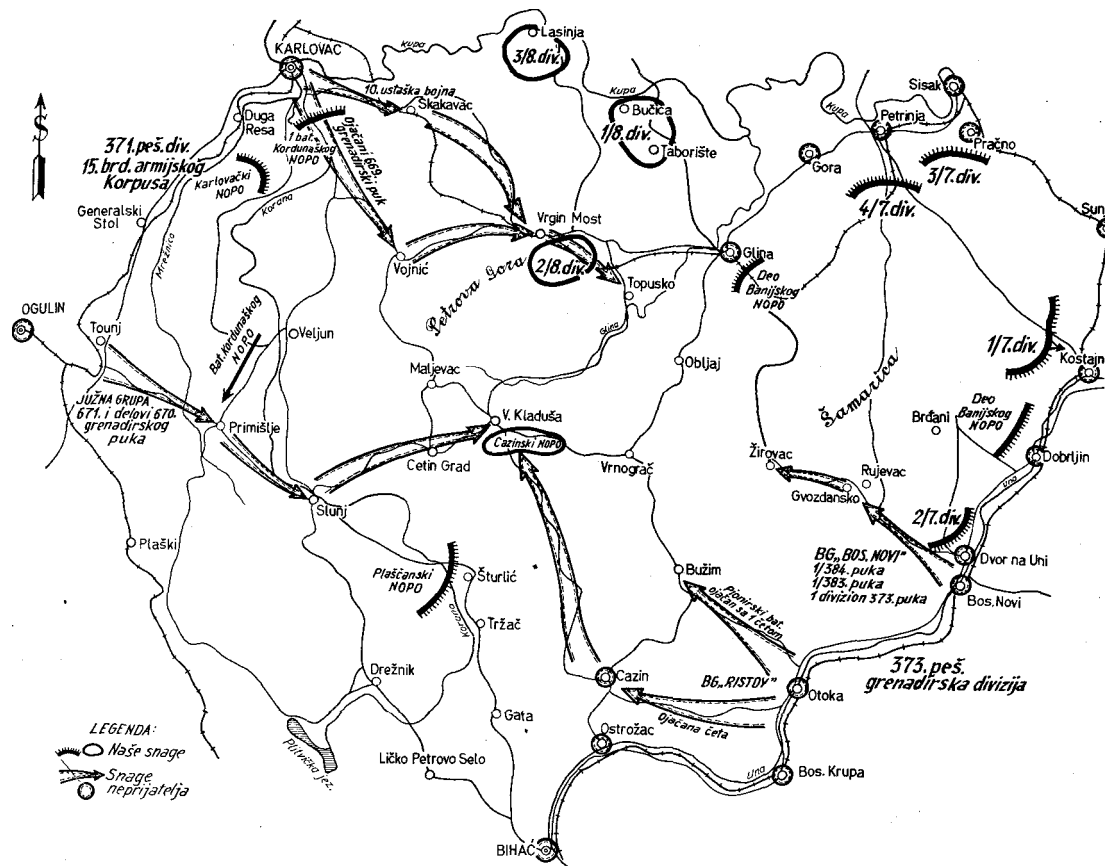
— borbena grupa »Ristov«, sastava: 373. pionirski bataljon (bez 1. čete) i dvije ojačane čete i 383. puka, sa dejstvom na dva pravca: pionirski bataljon sa ojačanom četom, da ovladaju Bužimom i aktivno izviđaju ka istoku i sjeveru od linije Gvozdansko—Žirovac, radi hvatanja veze sa borbenom grupom »Bosanski Novi« i južnom grupom 371. pješadijske divizije, dok je druga ojačana četa imala zadatak da od 10. do 14. decembra izviđa sjeverno od Cazina do linije Velika Glava—Velika Kladuša.

Prije početka neprijateljeve ofanzive, snage 4. korpusa, koje su se nalazile u Kordunu, Cazinskoj krajini i Baniji, bile su u slijedećem rasporedu:

— Osmo divizija: 1. brigada u Bučicama i Taborištu (sjeverozapadno od Gline), 2. brigada u Vrginmostu, spremna za prebacivanje,

³¹⁸ Zbornik, tom 5, knj. 22, str. 697.

³¹⁹ Isto, str. 690.

Početni raspored jedinica 4. korpusa u neprijateljevoj ofanzivi »Panther« 6. decembra 1943. godine

prema naređenju Štaba 4. korpusa, u Liku, na odsek Mazin—Bruvno i 3. brigada kod Lasinja. Prva i treća brigada i dalje u pripravnosti za prelaz preko Kupe, ali ni tada, zbog neprijateljske ofanzive na Kordun, nisu upućene,

— Kordunaški NOP odred, sa jednim bataljonom, nalazio se južno od Karlovca, a sa drugim u pokretu za Primišlje;

— Karlovački NOP odred nalazio se zapadno od Karlovca, u međuriječju Mrežnice i Kupe;

— Plaščanski NOP odred bio je kod Slunja, sa orijentacijom ka s. Šturlić i Tržac (15 km sjeverozapadno od Cazina) i

— Cazinski NOP odred oko Velike Kladuše u suzbijanju djelovanja Huskinske milicije;

— Sedma divizija sa 1. brigadom bila je orijentisana prema Kostajnici, sa 2. prema Dvoru na Uni, 3. ka Šisku i sa 4. brigadom prema Petrinji.

— Banijski NOP odred, dijelom snaga bio je prema Glini, a dijelom prema pruži Kostajnice—Trokut—Sunja.

Tok ofanzive u Kordunu ' '

Kao što je i planirao, neprijatelj je 6. decembra otpočeo svoja dejstva na Kordunu. Istog dana južna grupa 371. pješadijske divizije, iz rejonu Tounj, prema Slunju, izbila je u Tržić (na rijeci Mrežnici), a sjeverna grupa iz Karlovca do Tušilovića. Južna grupa zadržala se na rijeci i osposobljavala most za prelaz, dok se sjeverna grupa, dočekana od jedinica Kordunaškog odreda, vratila nazad prema Karlovcu. Pošto nisu bile poznate namjere neprijatelja, koji se grupisao u Glini, 7. decembra 1. brigada 8. divizije prebačena je na sektor Topusko—Vrginmost, za upotrebu prema razvoju događaja, 3. brigada je upućena da brani pravac Sjeničak—Vrginmost, a 2. brigada, pošto je odbacila neprijatelja sa desne obale Mrežnice i predala položaje bataljonu Kordunaškog odreda, produžila u Plaščansku dolinu. Međutim, zbog razvoja ofanzive obustavljen je put brigade u Liku i ona je orijentisana na komunikaciju Slunj—Primišlje.

Kako se glavne snage 8. divizije nisu našle na pravcima nastupanja neprijateljevih snaga, neprijatelj je uspio da u toku 7. decembra zauzme Vojnić, Skakavac i Banski Kovačevac. Sutradan, 8. decembra, pošto 2. brigada nije stigla na komunikaciju Slunj—Primišlje, neprijatelj je uspio da odbaci jedinice Kordunaškog odreda i da uđe u Slunj. Treća brigada odbacila je 10. ustašku bojnu iz Sjeničaka prema Skakavcu. Devetog decembra neprijatelj je pokušao prodor na pravcu Vojnić—Vrginmost, ali ga je u rejonu s. Crevarska Strana odbila 1. brigada. Tom prilikom oslobođeni su i civili, koje je neprijatelj poveo s sobom. Druga brigada vodila je borbu s neprijateljem, koji je održavao saobraćaj na liniji Tounj—Slunj.

Neprijatelj se nije duže zadržavao u zauzetim mjestima, niti je svoja dejstva širio od komunikacije kojima se kretao. Desetog decembra odbacio je dijelove 1. brigade i uspio da uđe u Vrginmost i Topusko, a 11. decembra napustio Slunj i preko Cetingrada krenuo ka Velikoj Kladuši. Istovremeno, neprijatelj se povukao iz Banskog Kovačevca i Skakavca u Karlovac, a 3. brigada 8. divizije prebačena je na cestu Vojnić—Tušilović. Nakon što je neprijatelj ušao u Veliku Kladušu, gdje su ga napadale jedinice Cazinskog odreda, prema naređenju GŠH, 2. brigada 8. divizije zadržana je na liniji Slunj—Primišlje—Tržić, a 1. i 3. brigada vodile su borbu na komunikaciji Vrginmost—Vojnić—Tušilović.

Radi spajanja južne i sjeverne grupe 371. pješadijske divizije i nastavljanja ofanzive na naše snage u Baniji, neprijatelj je u toku 14. decembra napustio Veliku Kladušu i preko Vojnića i Vrginmosta krenuo u Glinu. U gonjenju je angažovana 1. brigada i jedan bataljon 2. brigade 8. divizije. Gonjenje je nastavljeno i u toku 15. decembra prema Glini, kada je obustavljeno. Sa tim je završena neprijateljeva ofanziva u Kordunu i nastavljena u Baniji.

Za vrijeme 10-dnevnih borbi neprijatelj je imao oko 370 mrtvih, 440 ranjenih i 7 zarobljenih vojnika, a naše jedinice imale su 34 poginula i 71 ranjenog borca i starješinu. Zaplijenjen je jedan tenk kod Vojnića, 3 mitraljeza sa oko 17.000 metaka, 32 konja i drugi ratni materijal, a uništeno je 12 kamiona, 2 tenka, 3 motocikla i 4 zaprežnih kola sa 6 konja.³²⁰

Kordunaški NOP odred, za vrijeme ofanzive i poslije, u toku decembra, sa jednim bataljonom nalazio se južno od Karlovca, sa drugim na komunikaciji Tounj—Slunj, a treći bataljon nalazio se kod Karlovačkog NOP odreda. Noću, 2/3. decembra, taj bataljon razoružao je domobransku posadu između Mahična i Gornjeg Pokuplja (5 km sjeverno od Karlovca) i zarobio 13 domobrana sa 16 pušaka i drugi materijal.

Karlovački NOP odred, sa četiri bataljona, u toku decembra, nalazio se zapadno od Karlovca. Zbog jačine neprijateljevih snaga, njegova aktivnost bila je usmjerena na diverzije i napade na manje jedinice, obezbjeđujući manje jedinice, i aktivnost organa narodne vlasti i društveno-političkih organizacija na terenu. U akcijama odred je ubio 8, ranio 5 i zarobio 16 neprijateljevih vojnika.

Istovremeno, jedan bataljon Plašćanskog NOP odreda, bio je raspoređen prema Oštarijama, drugi kod Slunja, treći u rejonu Plitvičkih jezera i četvrti u rejonu Plaškog, radi kontrole i odbrane slobodne teritorije. Bataljoni su imali po oko 250 boraca, a iz Plaškog i Ličkih Jesenica mobilisano je novih 200 boraca.

Od partizanskih odreda Korduna, 30. decembra, u sastavu 4. korpusa, formirana je grupa NOP odreda.

Tok ofanzive u Baniji

Zbog ofanzive koja je počela u Kordunu, aktivnost neprijatelja sa pravca Bužima i Huskine milicije, po naređenju Štaba 4. korpusa, Štab 7. divizije uputio je svoju 4. brigadu u Cazinsku krajinu (Vrnograč—Velika Kladuša), gdje se nalazio i Cazinski NOP odred. Zbog nebudnosti, jedan njen bataljon 10. decembra iznenada je napalo u rejonu Podzvizda oko 300 Huskinih pristalica. Tom prilikom poginula su 3, ranjena 4 i nestalo je 17 boraca. Izgubili su i 3 teška mitraljeza.

Sa 1. i 2. brigadom koje su ostale u Baniji, Štab 7. divizije je, noću 9/10. decembra, izvršio napad na neprijatelja u Panjanima i Kostajničkom Majuru, južno i sjeverno od Kostajnice, gdje se nalazilo, u Panjanima oko 400, a u Kostajničkom Majuru oko 150 vojnika 4. kubanskog puka 1. konjičke kozačke divizije. Nakon kraće borbe neprijatelj je uspio pobjeći u Kostajnicu i Stubalj, ostavivši 60 konja, 40 sedala, sanduk ručnih bombi, mitraljez, 10 pušaka i drugi materijal. Na istoj liniji u mjestima Pavijani, Kostajnički Majur, Stubalj i Grabošani, obe brigade izvršile su i drugi noćni napad 10/11. decembra, razbile i za duže vrijeme onesposobile 4. kubanski puk.

³²⁰ Isto, str. 316 i 465.

Iskoristivši prisustvo naših brigada kod Kostajnice, neprijatelj je sa oko 1.500 vojnika i nekoliko tenkova izišao 12. decembra iz Siska, preko Prača i Komareva ka Blinji, gdje je po selima pljačkao narodnu imovinu. Tu je i ostao, a istog dana u napad je krenula i borbena grupa »Bosanski Novi« 373. pješadijske divizije iz Dvora na Uni, prema s. Žirovac, ali ju je zadržala jedinica 2. brigade. Toga dana su u Glinu pristizale i jedinice 371. pješadijske divizije, koje su učestvovala u ofanzivi u Kordunu.

S obzirom na to da je neprijateljska ofanziva bila u toku u Kordunu, da je neprijatelj krenuo iz Siska, Dvora na Uni i Otoke, te da se ne povlači, već noćiva na dostignutoj liniji, Štab 7. divizije zaključio je da je riječ o neprijateljskoj ofanzivi, a ne o neprijateljskim jednodnevnim ispadima na našu slobodnu teritoriju.

Na osnovu te procjene Štab 7. divizije donio je odluku da sa koncentričnim snagama vodi borbu do linije Hajtić—Brubno—Žirovac, a zatim prema razvoju događaja, da sa dijelom snaga ide u neprijateljevu pozadinu, a dijelom snaga da se izvlači u najpogodnijem pravcu. Data je direktna vojnopozadinskim ustanovama i organima narodne vlasti za skakljanje ljudstva i materijalnih sredstava, a posebno da se obezbijede bolnice, pošto se teški ranjenici nisu mogli prebaciti preko Une za Podgrmeč.

U toku 13. decembra neprijatelj je iz Blinje napredovao 8 km i zanoćio u Knezovljanima, a na pravcu Dvor na Uni—Žirovac stigao do Bešlinca. Jedinice 4. brigade vratile su nazad snage koje su napadale iz pravca Bužina. Četrnaestog decembra vraćena je kolona od oko 1.000 kozaka koji su iz Kostajnice pokušali prodor do Kukuruzara. Te snage obuhvatile su Šamaricu, sa juga, istoka i sjevera, sa umjerenim tempom, čekajući snage 371. pješadijske divizije koje su trebale da napadaju sa zapada, radi okruženja i uništenja naših snaga.

Noću 14/15. decembra dijelovi 1. i 4. brigade napali su neprijateljeve pobočnice kod Bešlinca, a sutradan i kod Komogovine, gdje je neprijatelj pretrpio veće gubitke. Istovremeno, 1. brigada, bez dva bataljona, upućena je prema Glini, u susret dijelovima 371. divizije, koji su stigli iz Korduna. U toku 15. decembra neprijatelj nije uspio da zauzme Žirovac, a dijelovi 3. brigade vodili su borbu sa dvije kolone kozaka, jačine 1.000-1.500 vojnika, sa nekoliko tenkova, koje su nastupale iz Petrinje i Gora prema Bačugama, gdje su i zanoćile. Prema Glini upućena su i ostala dva bataljona 1. brigade.

Naredna tri dana vodila se borba sa snagama neprijatelja koje su napadale iz Gline, Gora i Petrinje, prema Žirovcu i Šamarici. U njegovu pozadinu (južno od ceste Žirovac—Dvor na Uni) upućena je 4. brigada sa po jednim bataljonom iz 1. i 2. brigade i Banijskog NOP odreda. Sa zaposjedanjem sela istočno od ceste Glina—Žirovac i spajanjem sa kolonom koja je nastupala iz Dvora neprijatelj je ostvario svoj plan nastupanja predviđenim pravcima, pljačke sela i ubijanja nevinog naroda, ali ne i okruženja i uništenja naših snaga.

Pošto se situacija razjasnila i sagledane namjere neprijatelja da okruži i uništi naše snage i skladišta u Šamarici, Štab 7. divizije donio

je odluku da iz defanzive pređe u ofanzivu. Plan dejstva bio je da se sa 2. i 3. brigadom zauzme Vratnik i Čalovica (prevoj na komunikaciji Klasnić—Gvozdansko), a zatim da se 2. brigada uputi pravcem Čalovica—Leskovac—Gorička (sjeverozapadno od Dvora na Uni), sa zadatkom da zajedno sa 4. brigadom obuhvati neprijateljevu kolonu iz Dvora na prostoriji Grmušani—Trgovi—Bešlinac, a na sektoru Gline da se sa 1. brigadom uklješti neprijatelj u Klasniću i Dragotini.

Prije izvršenja početnog zadatka iz plana dejstva jedinica 7. divizije, neprijatelj je napustio Vratnik i Brezovo Polje, a 2. i 3. brigada krenule su ka osnovnom zadatku prema neprijateljskim snagama i iza njih, Četvrta brigada napala je neprijatelja u s. Grmušani i posadu na Plavnom kod Otoke na Uni noću 20/21. decembra. Napad na neprijatelja u Grmušanima ponovljen je i slijedeće noći, ali bez većih rezultata. Kako i napadi ostalih brigada nisu bili sinhronizovani, neprijatelj se uspio izvući, a da ga brigade nisu uklještile, kako je planom divizije bilo predviđeno.

Jači napad izvršila je 2. i 4. brigada noću 23/24. decembra na neprijateljevu posadu, jačine do jednog bataljona, u Bešlincu i Trgovima (sjeverozapadno od Dvora). I pored jačeg otpora neprijatelj je bio prisiljen da spali svoje magacine i da se pod zaštitom magle izvuče za Dvor na Uni. U toj borbi razbijen je 384. puk 373. divizije. I na drugoj strani, ispred, 1. brigade, neprijatelj je napustio položaje i povukao se u Glinu.

Sa povlačenjem neprijatelja u Dvor na Uni i u Glinu prestaju i njegove namjere da, prokrstari Šamaricom, a time i njegova ofanziva u Baniji. Cijeneći borbena dejstva 7. divizije za decembar, može se reći da su se u neprijateljskoj ofanzivi odvijala u tri faze:

1) ofanzivna dejstva do početka neprijateljeve ofanzive, 6—12. decembra;

2) defanzivna borba za vrijeme trajanja ofanzive 12—21. decembra, i

3) protivnapad, na kraju ofanzive, 21—24. decembra.

Za vrijeme tih borbi, u toku decembra, neprijatelj je imao oko 500 mrtvih vojnika i starješina, oko 800 ranjenih i 8 zarobljenih. Naše jedinice imale su 17 poginulih, 58 ranjenih i oko 17 nestalih boraca i starješina. U borbi sa 7. i 8. divizijom iz stroja je izbačeno oko 1.200 neprijateljevih vojnika, što govori o neuspjehu njegove ofanzive, a da naše snage nisu imale ni jedne razbijene jedinice, iako je cilj neprijatelja bio da jedinice 4. korpusa okruži i uništi.³²¹

U osmodnevnim ofanzivnim borbama neprijatelj je uspio da se probije cestama Karlovac—Vojnić—Vrginmost—Glina i Ogulin—Primišlje—Slunj—Vojnić, ali ne i da prokrstari Kordunom i pročisti Petrovu goru, da pohvata sve sposobne muškarce od 15 do 55 godina i da ih otpremi u logore, da u šumama Petrove gore i Samarice uništi partizanske baze, skladišta i bolnice. Čak nije uspio da uništi nijedno naše odjeljenje, a brigade 8. divizije su se, i pored žestokih napada,

³²¹ Zbornik, tom 5, knj. 22, str. 86, 443, 482, 688 i 714.

održale na komunikacijama i time zaštitile stanovništvo u kordunaškim selima.

Banijski NOP odred, sa svoja četiri bataljona, do 5. decembra bio je orijentisan, po bataljonima, prema Glini, Petrinji, Kostajnici i Dvoru na Uni. Za vrijeme neprijateljeve ofanzive nalazio se oko Gline, gdje je samostalno i u sadejstvu sa jedinicama 7. divizije vodio borbu sa neprijateljevim snagama. U toku decembra zarobio je 3, a ubio 65 i ranio više neprijateljevih vojnika. U borbi kod Gline, 16. decembra, poginuo je politički komesar odreda Milan Ratković.

Čišćenje Cazinske krajine od Huskine milicije decembra 1943. godine

Na teritoriji Cazinske krajine, pored posade 373. legionarske divizije »Tigar« u Cazinu, djelovala je na strani okupatora milicija Huske Miljkovića, jačine oko tri hiljade. Nju su Nijemci dobro naoružali i snabdjeli radi borbe protiv NOVJ. Da bi se ta teritorija oslobodila od naše vojske i olakšali napadi na njemačke i ustaško-domobranske snage u dolini Une, Štab 4. korpusa odlučio je da to riješi sa jedinicama 8. divizije i Cazinskim NOP odredom. Početkom novembra taj zadatak imala je 3. brigada 7. divizije, 3. brigada 8. divizije, Plaščanski i Cazinski NOP odred, ali bez rezultata.

Izvršenju tog zadatka prvo je pristupila 2. brigada 8. divizije, ojačana Cazinskim NOP odredom, u toku 18. i 19. decembra 1943. godine. Radi razbijanja i zarobljavanja Huskine milicije, teren je čišćen u zahvatu komunikacije Podvizard—Vrnograč—Bužim i Mala Kladuša—Pećigrad—Skokovi. Čišćenje, koje je počelo 18. decembra u 19.00 sati, u toku noći nije dalo pozitivne rezultate. Neprijatelj je doznao za namjere i raspored jedinica i na vrijeme se izvukao. Tek ujutro, 19. decembra, neprijatelj je sačekao naše snage u rejonu Pećigrada, gdje se nalazilo oko 200 vojnika iz 373. legionarske divizije. Ujedno je i Huška sa svojom milicijom pripremio protivnapad u polukrugu Kudić—Sela—Čajić—Sela—Skokova i Dobretina.

U toku cijelog dana vodila se ogorčena borba sa oko 2.000 pripadnika dobro naoružane Huskine milicije, a ne sa oko 500 slabo naoružanih milicionera, kao što je prvobitno rečeno Štabu 2. brigade. Vodeći uporne, uzastopne odbrambene borbe, po dubini od oko 15 km, jedinice brigade i Cazinskog odreda, morale su se povući iza Velike Kladuše, preko Gline.

Nakon tog neuspjeha Štab 4. korpusa je 21. decembra naredio Štabu 8. divizije da sa cijelom divizijom, Cazinskim NOP odredom i jednom baterijom korpusnog haubičnog diviziona ponovo pristupi čišćenju i likvidaciji Huskine milicije u cazinskom srezu, radi izvođenja daljnih akcija na kotaru Cazin—Bihać.

Izvršavajući taj zadatak, koji je otpočeo ujutro 22. decembra, Štab 8. divizije uputio je sa linije: Sturlić—Velika Kladuša—Vrnograč, 1. brigadu, ojačanu jednim bataljonom Cazinskog odreda, pravcem Vrno-

grač—Bužim, 2. brigadu: Cetinograd—Komesarac—Jahovica—Sturlička Platinica—Krivaja i 3. brigadu pravcem Velika Kladuša—Pećigrad—Skokovi. Poslije izbijanja na liniju Tržac—Skokovi—Bužim, divizija je trebalo da sačeka novo korpusno naređenje. I tada, kao i u slučaju 2. brigade, nastupalo se frontalno, što je Huskinoj miliciji stvaralo povoljne uslove za izvlačenje, a posebno ako se ima u vidu da su dobro poznavali teren i imali dobru obaveštajnu službu.

Prva i 2. brigada dostigle su u toku dana određenu liniju, ali bez borbe, a 3. brigadu zaustavila je Huskina milicija zapadno od Pećigrada, gdje se i dalje nalazila jedna ojačana četa legionara 373. divizije. Napad na Pećigrad nije uspio, a zbog magle nije se mogla upotrijebiti artiljerija. Zatim je 1. brigada vodila borbu kod Bužima i uspjela neprijateljeve snage odbaciti u Bužim, gdje se nalazilo oko 600 legionara 373. divizije. I, druga brigada sukobila se kod Čajić—Sela, sa oko 250—300 pripadnika Huskine milicije. Nakon petočasovne borbe brigada ih je uspjela razbiti. Oni su se zatim povukli u Cazin.

Jedinice 3. brigade, koje su držale blokadu Pećigrada i osiguranje na Skokovima, napadnute su sa tri pravca i odbačene, tako da je neprijatelj iz Cazina uspostavio vezu sa Pećigradom i svoju posadu povukao u Cazin. Sutradan, 24. decembra, neprijatelj je napustio i Bužim i povukao se u Otoka na Uni.

Postavljeni zadatak nije u potpunosti uspio, pošto se Huskina milicija uspjela, uz pomoć legionara, 373. divizije, zadržati oko Cazina. U tim borbama neprijatelj je imao oko 60 mrtvih i 73 ranjena vojnika, dok su naše jedinice imale 6 mrtvih i 11 ranjenih; izgubile su 4 puškomitraljeza.

Pokazalo se da se naši borci ne snalaze u takvim situacijama čišćenja, a da stariješine ne ostvaruju koordinaciju i međusobnu vezu jedinica. Neuspjehu je pridonijela i gusta magla, koja je, pored poznavanja terena, Huskinoj miliciji omogućavala izvlačenje iz okruženja i neprihvatanje jačih borbi.³²²

Borbe u Lici decembar 1943 — januar 1944. godine

Za vrijeme neprijateljske ofanzive »Panter« u Kordunu i Baniji, u Lici su se borile jedinice pod komandom Operativnog štaba za Liku. Neprijatelj je održavao saobraćaj cestom Otrić—Gospić—Karlobag, uz obezbjeđenje ustaških i njemačkih jedinica na liniji Gospić—Karlobag i cestom Otrić—Srb—Lapac—Bihać, uz obezbjeđenje dijelova 373. legionarske divizije. Početkom januara počelo je i izvlačenje iz Dalmacije njemačke 114. lovačke divizije, koja je 13. januara prošla kroz Gospić, 16. januara ušla u Perušić i dalje produžila pravcem Otočac—Senj—Rijeka. Njeno izvlačenje obezbjeđivale su ustaške jedinice: dionicu puta Gračac—Medak 31. i dve satnije 32. ustaške bojne, Medak—Belaj—Ribnik 2. bojna 15. pješadijske pukovnije i put Gospić—Brušani—Baške Oštarije—Karlobag (sa razmještajem u Ličkom Novom i Brušanima) 34. ustaška bojna.

³²² Isto, str. 368, 369, 379 i 520.

Koristeći prolaz 114. divizije tim pravcem ustaše su sa 34. ustaškom bojnomo zauzele Lički Osik i Perušić, a sa 9. i 3. ustaškom bojnomo Karlobag. U Gospiću se nalazila odbrambena bojna, 32. ustaška bojna (bez dvije satnije) treći sat bojnih kola PTS i žandarmerijskć jedinice.

Zbog nemogućnosti da izvodi napade na neprijateljeva uporišta, Operativni štab za Liku se orijentisao na napade iz zasjeda na neprijatelja u pokretu. Samo su dvije veće akcije izvedene sa 1. i 2. brigadom na neprijatelja u rejonu s. Medak 4. decembra i na sektoru Perušić—Lički Osik 29. januara. Zbog jačih neprijateljskih snaga i njihove uporne odbrane, te zbog pristizanja pojačanja, ni jedan od tih napada nije u potpunosti uspio.

Početkom januara 1944. godine, pod operativnu komandu Operativnog štaba za Liku, stavljena je i 3. brigada 19. divizije. Aktivnost jedinica Operativnog štaba za Liku bila je i dalje usmjerena na komunikacije kojima je saobraćao neprijatelj: 1. brigada, dijelom snaga sjeverno od Gospića, a dijelom na liniji Lapac—Bihać, 2. brigada i 3. brigada 19. divizije na liniji — Lovinac—Medak—Gospić—Lički Osik. Skoro svakodnevno izvodile su sa bataljonima, pa i četama, veće i manje akcije, tako da se neprijatelj nigdje nije osjećao slobodnim. U toku dvomjesečnih borbi neprijatelj je imao oko 540 mrtvih i oko 300 ranjenih, dok su naše jedinice imale 33 mrtva, 94 ranjena i 94 nestalih boraca, većina od njih napustila je položaje i otišla svojim kućama.³²³

Imajući u vidu jačinu neprijateljskih snaga, teške vremenske uslove, brojno slabije i premorene jedinice, to je bio, svakako naš veliki uspjeh.

Početkom januara 1944. godine formirana je nova lička brigada, kao 1. brigada Operativnog štaba za Liku, sastava: tri bataljona, prateća četa i vod za vezu. Komandant brigade bio je major Martin Dasović, do tada komandant 3. brigade 13. primorsko-goranske divizije, a politkomesar Slavko Glumac, do tada politkomesar Ličkog NOP odreda. Formiranjem, 30. januara 1944, 11. korpusa NOVJ, u koji je ušla novoformirana 35. divizija (30. 1. 1944) i jedinice Operativnog štaba za Liku, prestala je njegova funkcija i izašao je iz sastava 4. korpusa NOVJ.

RAZVOJ NOB U 1944. GODINI I DEJSTVA 4. KORPUSA U ZIMU 1944. GODINE

U toku 1944. godine drugi svjetski rat je ušao u završnu fazu. Narodnooslobodilačka borba razvila se u svim dijelovima Jugoslavije. U prvoj polovini 1944. godine vodila se borba za učvršćenje i proširenje vojno-političkih rezultata postignutih u 1943. godini i sticana prednost za završne operacije za oslobođenje Jugoslavije.

Osnovni cilj neprijatelja bio je da u odbrambenom sistemu jugoistočne Evrope povрати izgubljeno kapitulacijom Italije. Glavne operacije

³²³ str. 115, 254 i 405 i knj. 23.

vodile su se za magistralne komunikacije, jadranski pojas i stvaranje uslova za prodor grupe divizija u Srbiji. U drugoj polovini 1944. godine spajaju se jedinice NOVJ i Crvena armija. Do kraja 1944. godine oslobođeni su Srbija, Vojvodina, Kosovo, Dalmacija, te veći dio Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Sandžaka. Istovremeno, korpusi NOVJ u Hrvatskoj i Sloveniji, u pozadini neprijatelja, nastavili su ofanzivna dejstva po komunikacijama i pojedinim neprijateljevim uporištima.

U Srbiji, Vojvodini, Kosovu i Makedoniji, formiraju se nove brigade. U toku 1944. godine formirano je najviše jedinica, rodova i službi, a u martu su formirane korpusne vojne oblasti i Korpus narodne odbrane Jugoslavije (KNOJ). U Hrvatskoj je formiran 10. i 11. korpus NOVJ, šest divizija (u Moslavini, Hrvatskom zagorju — 33. divizija; u Žumberku i Pokuplju — 34. divizija; u Lici — 35. divizija; u Slavoniji — 40. divizija; u Istri — 43. divizija i 1. hrvatska divizija narodne odbrane), 22 brigade i 26 partizanskih odreda.

Formiranjem 11. korpusa NOVJ težište borbenih dejstava 4. korpusa NOVJ, početkom februara 1944. godine, bilo je sa 7. i 8. divizijom i grupom partizanskih odreda, u Kordunu i Baniji, sa novoformiranom 34. divizijom, u Žumberku i Pokuplju, i sa novoformiranim Unskom operativnom grupom u Cazinskoj krajini.

Poslije ofanzive »Panter« na Kordunu i Baniji, u decembru 1943. godine, njemačke jedinice u Kordunu, Baniji, Žumberku, Pokuplje i Cazinskoj krajini zauzimale su slijedeći raspored: 1. konjička kozačka divizija bila je na prostoriji Dubica—Kostajnica—Sisak—Zagreb—Karlovac, 373. legionarska divizija u dolini Une, od Bosanskog Novog do Bihaća, i 392. legionarska divizija²⁴ u zahvatu komunikacije Karlovac—Ogulin. Pored tih njemačkih snaga, na tom prostoru nalazili su se i dijelovi 1. domobranskog korpusa, Pavelićeve gardijske brigade, 3. ustaške brigade i 1. žandarmerijskog puka.

Njemačka komanda pridavala je i dalje veliku važnost toj prostoriji, jer je povećan značaj komunikacija koja iz centralnih dijelova zemlje izvode ka obali Jadranskog mora i povezuje ih, preko Zagreba i Karlovca, sa Istrom, Trstom i sjevernom Italijom. Uslijed dejstva jedinica NOVJ na toj prostoriji, ona je preduzela brze i energične protivnapade. S druge strane, ta prostorija je bila isto tako značajna i za dejstvo naših jedinica, jer je povezivala slobodnu teritoriju Slovenije, Gorskog kotara, Hrvatskog primorja i Like sa slobodnom teritorijom Dalmacije, Korduna i Banije sa Bosnom i u krajevima sjeverno od Save.

Radi napada na neprijateljeve snage i obezbjeđenje slobodne teritorije, Štab 4. korpusa imao je 7. diviziju i Banijski NOP odred u Baniji, prema 1. konjičkoj kozačkoj i 373. legionarskoj diviziji, a 8. diviziju je, nakon čišćenja Cazinske krajine, od Huskine milicije, prema direktivi GŠH od 2. januara 1944, uputio na komunikaciju Karlovac—Ogulin, s ciljem da, napadajući na tu komunikaciju, izoluje Ogulin, izazove reakciju neprijatelja u Karlovcu i stvori uslove za veće operacije.

²⁴ Formirana je avgusta 1943. godine u Austriji. Njene starješine bile su Nijemci i Austrijanci, a borački sastav regrutovan je iz Hrvatske, te iz Bosne i Hercegovine. Stigla je iz Austrije u rejon Karlovca i Duge Rese 6. januara 1944. godine.

Borbe u januaru 1944. godine

U drugoj polovini decembra 1943. godine, poslije završetka njemačke operacije »Panter«, njemačke okupatorske jedinice povučene su iz Ogulina i sa komunikacije Karlovac—Ogulin. U vezi sa tom situacijom, Glavni štab NOV i POH, 5. januara 1944, izdaje Štabu 1. korpusa direktivu, u kojoj je, pored ostalog, navedeno:

»S obzirom na nejasnu situaciju u pogledu smjene njemačkih trupa u Ogulinu, Rijeci i Karlovcu, zatim na prisustvo samo naše 8. divizije na ogulinskom sektoru dajemo vam slijedeću direktivu: Smatramo da nema za sada još izgleda za direktan napad na Ogulin.

Ipak, potrebno je angažovati snage 8. divizije na prostoru Ogulin—Karlovac, napadajući već prema mogućoj situaciji, neprijateljeva uporišta od Ozlja do, zaključno, Oštarija i ugrožavajući samu komunikaciju Ogulin—Karlovac.

Na taj način bi se postigla izvjesna izolacija Ogulina, iznudio bi se neprijatelj na reakciju kod Karlovca, te bi se takvim angažovanjem naših snaga mogli dobiti elementi za pravilniju i tačniju ocjenu situacije kod neprijatelja i eventualno stvoriti odluku za likvidaciju samog Ogulina«.³²⁵

Shodno toj direktivi, pored 1. brigade, koja se već nalazila na teritoriji Donjih i Gornjih Dubrava, u taj rejon prešla je i 2. brigada 8. divizije. Treća brigada se već nalazila u rejonu Plaškog i Oštarija, tako da je 5. januara poslije podne 8. divizija bila kompletna na željezničkoj pruzi Donje Dubrave—Oštarije—Plaški i spremna za prve akcije u tom rejonu.

Odmah poslije prelaska 8. divizije (komandant Miloš Šumonja, politički komesar Aleksandar Backović) preko rijeke Mrežnice (1. brigade 2/3. januara i 5. brigade 5/6. januara), počelo je rušenje pruge, što je izazvalo reakciju neprijatelja, a time su stvoreni i uslovi da ga se tuče na otvorenom polju. Već 3. januara neprijatelj je imao oko 15 mrtvih i 20 zarobljenih, od toga 17 željezničara. Istog dana izvršen je i neuspjeli napad na neprijateljevu posadu u Tounju (10 km istočno od Ogulina), gdje se nalazilo oko 80—100 ustaša, ali prije napada stiglo je pojačanje iz Ogulina od oko 200 ustaša. U toj akciji poginuo je komandant 1. bataljon 1. brigade Mile Opačić. Pokušaj neprijatelja da u toku 4, 5. i 6. januara, sa napadom iz Ogulina i Generalskog Stoga, odbaci brigade nije uspio, već je bio prisiljen da napusti i Tounj.

Poslije napuštanja Tounja i odbacivanja neprijatelja prema Generalskom Stolu, stvorili su se uslovi za napad na uporište na Globorničkom mostu (na pruzi Karlovac—Ogulin), gdje se nalazilo oko 190 neprijateljevih vojnika - (50 Nijemaca iz željezničko-pionirskog bataljona, 80 ustaša i 5. ustaške bojne i 60 domobrana iz 3. pješadijske pukovnije). Oni su se branili iz tri betonska bunkera na sprat. Most je tada bio u izgradnji, prvi put ga je porušila 7. banijska divizija.

³²⁵ Zbornik 5, knj. 23, str. 56-60.

Uz obezbeđenje 2. brigade prema Generalskom Stolu napad je izvršila 1. brigada 6. januara, sa početkom u 15.00 sati. U toku dana i noći savladana je neprijateljeva odbrana i most je zauzet. Zarobljena su 94 neprijateljeva vojnika i 10 željezničara, 65 je ubijeno, a 25 ranjeno. Brigada je imala 9 mrtvih i 9 ranjenih. Zaplijenjeno je 80 pušaka, 11 puškomitraljeza, 1 laki minobacač, 3 automata i drugi ratni materijal. Izgrađeni dio mosta je porušen i uništeno 20 oklopnih vagona sa građevinskim materijalom.

Uspjeh 1. brigade 8. divizije, pored snažnog napada boraca, koji su neposrednim gađanjem iz topova uništili bunkere, postignut je zahvaljujući i upornoj i manevarskoj odbrani jedinica 2. brigade 8. divizije, koje su odbile sve pokušaje neprijatelja iz Generalskog Stola da deblokira svoju posadu na Globorničkom mostu, što se nastavilo i u toku 7. i 8. januara sa oko 100 ustaša u dva oklopna voza.³²⁶

Nakon napuštanja Tounja i likvidacije neprijateljeve posade na Globorničkom mostu, Štab 4. korpusa je donio odluku da se napadne i likvidara neprijateljevo uporište u Oštarijama (5 km jugoistočno od Ogulina), radi stvaranja uslova za napad na Ogulin. Samo mjesto nalazi se na ravničastom i otkrivenom zemljištu, koje su tada branili: 2. streljačka satnija dopunske bojne 3. pješadijske pukovnije, jedna satnija 2. željezničke stražarske bojne i jedna satnija 33. ustaške bojne.

Za napad na te neprijateljeve snage, 11. januara 1944, sa početkom u 7.15 sati, angažovana je 8. divizija, 9. slovenačka brigada, Karlovački i Plaščanski NOP odred. Napad je vršila 1. brigada 8. divizije, ojačana sa 4 teška minobacača, 4 PT i 8 brdskih topova, 3. brigada 8. divizije osiguravala je pravac prema Ogulinu, 2. brigada 8. divizije sa Karlovačkim i Plaščanskim partizanskim odredom obezbjeđivala je napad iz pravca Generalskog Stola, a 9. slovenačka brigada vršila je fingirani napad na neprijatelja u Sv. Petar (sjeverni dio Ogulina).

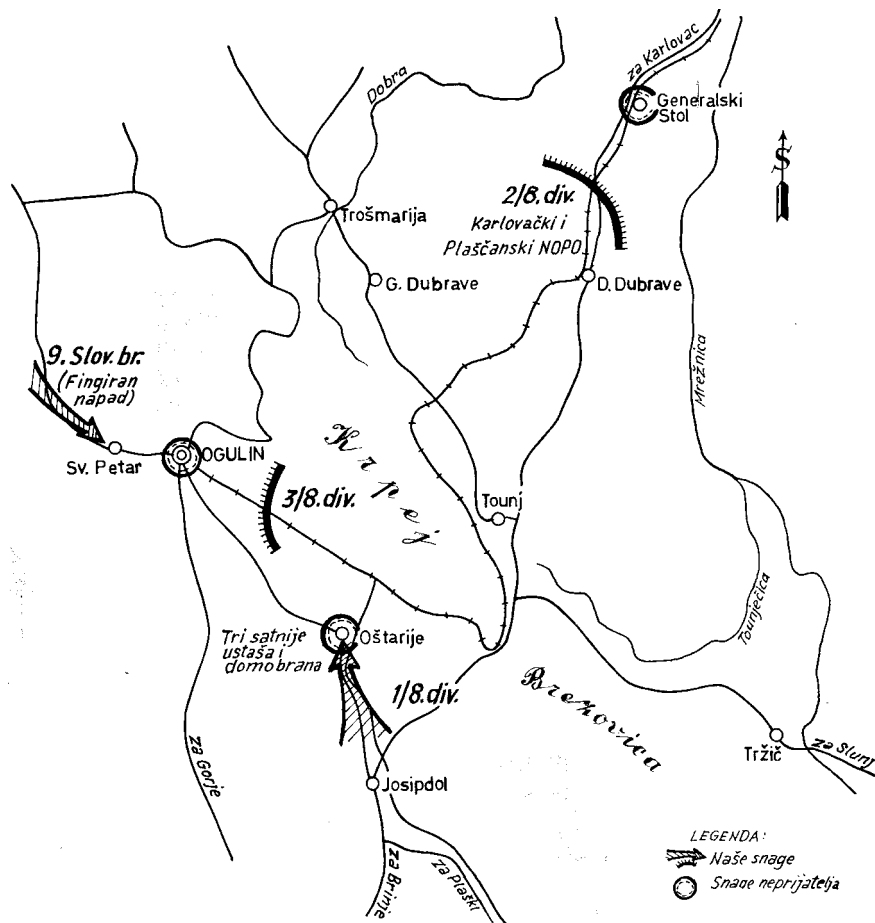
Pod zaštitom artiljerijske vatre jedinice su podišle na blisko odstojanje, ali zbog velikog broja bunkera i bodljikave žice prvi nalet nije uspio. Uvođenje topova u streljački stroj za neposredno gađanje omogućilo je prodor tenkovima, što je neprijatelja natjeralo u bijeg prema Ogulinu, gdje su ga sačekale jedinice 3. brigade 8. divizije, koje su bile na obezbjeđenju. Neprijateljeva posada u Ogulinu nije ni pokušala da pođe u pomoć svojoj napadnutoj posadi u Oštarijama. Bila je to uspješno izvedena sadejstvjuća i koordinirajuća akcija u kojoj je presudnu ulogu imala artiljerija sa neposrednim gađanjem neprijateljevih bunkera.

U tim borbama zarobljeno je 150 neprijateljevih vojnika, 2 oficira i 19 željezničara, a ubijeno 80 i više ranjeno. Iz naših jedinica poginula su četiri, a ranjeno je 19.³²⁷

Poslije likvidacije neprijatelja na Globorničkom mostu i u Oštarijama, počele su pripreme za napad na posadu u Ogulinu, ali zbog intervencije neprijatelja iz Karlovca napad nije izveden. Prema dogovoru komandanta 392. divizije divizijskog generala Mickla i komandanta

³²⁶ Isto, str. 267.

³²⁷ Isto, str. 483.

Napad na Oštarije 11. januara 1944. godine

zapovjedništva 1. sektora, generala Tomašević u Karlovcu, za intervenciju prema Ogulinu uzet je 847. grenadirski puk i dijelovi pionirskog bataljona. Njihov zadatak bio je da sa osiguranjem prostorije između Duge Rese i Generalskog Stola krenu u napad sa borbenom grupom sastava: 847. grenadirski puk, izviđački odred 392. artiljerijskog puka. Napad je počeo 13. januara (bez 2. i 3. bataljona 847. grenadirskog puka), pravcem: Generalski Stol—Donje Dubrave—Tounj—Oštarije—Ogulin i Generalski Stol—Gornje Dubrave—Ogulin, a u toku 14. januara tim pravcima napadali su po jedan bataljon (2. i 3. bataljon) 847. grenadirskog puka i dijelovi 30. ustaške bojne.

Dok su se 1. i 3. brigada 8. divizije pripremale za napad na Ogulin, dotle je 2. brigada te divizije, sa dva bataljona Plaščanskog partizanskog odreda, vodila borbu u rejonu Donjih Dubrava sa neprijateljem koji

je pokušavao da svakodnevnim napadima iz Generalskog Stola odbaci naše snage sa pruge Generalski Stol—Ogulin. Pošto su mu svi pokušaji odbijeni, 13. januara neprijatelj je krenuo tamo sa jačim snagama 392. divizije. U pomoć 2. brigadi, u rejonu Tounja, upućena je i 3. brigada. No, i pored prisustva dviju brigada, nadmoćnije neprijateljeve snage uspjele su da ih odbace i da se 16. januara 1944. spoje sa svojim snagama u Ogulinu, preko Gornje Dubrave i Gojaka (6 km sjeveroistočno od Ogulina). Jedinice 2. brigade rokirale su se sjeverno od Gornjih Dubrava, a 3. brigade istočno od linije Oštarije—Tounj. U tim borbama zarobljeno je 3 legionara, a ubijeno je oko 108 i ranjeno oko 105 neprijateljevih vojnika. Iz naših redova poginulo je 9, a ranjeno 50.³²⁸

U toku 20. januara neprijatelj, jačine do jedne ojačane bojne (33. ustaška bojna) i jednog bataljona 847. grenadirskog puka, krenuo je iz Ogulina prema 2. brigadi 8. divizije, koja se nalazila na prostoru Trošmarije—Ponikve—Bosiljevo, uspio ju je iznenaditi i prisiliti da se pod borbom izvuče i prebaci na lijevu obalu Kupe kod Vinice. Poslije povratka na desnu obalu Kupe, brigada je sa položaja, istočno od Ogulina, vodila borbu sa neprijateljem koji je svaki dan vršio ispade iz Ogulina. Prva brigada 8. divizije povučena je od Ogulina, kao divizijska rezerva, na sektoru Plaščanske doline, a 3. brigada 8. divizije južno od Josipdola, sa zadatkom da spriječi eventualni prodor neprijatelja u Plaški.³²⁹

Odbacivanjem naših snaga od Ogulina cilj neprijatelja bio je da ovlada slobodnom teritorijom Hrvatskog primorja i Gorskog kotara, zbog čega je angažovana 392. legionarska divizija i 114. lovačka divizija, koja se povlačila iz Dalmacije u sjevernu Italiju. Ostvarujući taj zadatak, 392. legionarska divizija krenula je u napad 23. januara sa područja Ogulina, sa grupom »Reisinger« (1. i 2. bataljon 847. grenadirskog puka i motorizovani dijelovi), pravcem: Jasenak—Drežnica—Jezerane—Brinje i grupom »Rajndl« (3. bataljon 846. grenadirskog puka i 3. bataljon 846. grenadirskog puka), pravcem: Josipdol—Jezerane—Brinje—Senj. Januara 26. na tom pravcu uvedena je i 19. ustaška bojna.

Sa grupom »Rajndl« i 19. ustaškom bojnomoj borbu su vodile 1. i 3. brigada 8. divizije, koje su bile iscrpljene i umorne od prethodnih borbi oko Ogulina. Predah je bio neophodan naročito 3. brigadi 8. divizije, a i obuka novomobilisanih boraca iz Plaščanske doline, koji su, po naređenju GŠH, raspoređeni u tu brigadu januara 1944. godine, od kada brigada nosi naziv »3. plaščanska brigada 8. divizije«.³⁰

U toku januara 1944. godine jedinice 8. divizije u borbama oko Ogulina, zarobile su 333 neprijateljeva vojnika, od toga 46 željezničara, ubile su oko 380 i ranile oko 370 vojnika. Iz naših jedinica poginulo je 46, a ranjena su 134 borca i starješina. Zaplijenjeno je: 334 puške, 17 teških mitraljeza, 19 puškomitraljeza, 2 minobacača, 20 automata, 5

³²⁸ Isto, str. 316, 359 i 490.

³²⁹ Isto, str. 547 i 636.

³³⁰ Isto, str. 362, 443 i 590.

pištolja, 280 ručnih bombi i oko 66.000 metaka, a uništeno 20 vagona i most u izgradnji.

Za borbena dejstva u Baniji, u direktivi Glavnog štaba Hrvatske, upućenoj Štabu 4. korpusa, od 5. januara, pored ostalog piše:

»U vezi sa situacijom na Baniji, kako u pozadini, tako i u 7. diviziji, potrebno je, pored političkog rada zadati i vojnički udarac neprijatelju, prvenstveno četničkoj grupi, koja se nalazi u Sunji i koja je žarište neprijateljske propagande za čitavu Baniju i Banijski Trokut«. ³³¹ U tu svrhu treba ispitati mogućnost za napad na Sunju, i ako postoje uslovi, pristupiti likvidaciji tog uporišta sa snagama 7. divizije. Također, je potrebno veću pažnju obratiti na Banijski »Trokut«, te preko Štaba 7. divizije uputstvima i konkretno pomoći četi, koja je formirana u Banijskom »Trokutu«, da bi mogla ispuniti vojničke i političke zadatke na svom prostoru. ³³²

Procjenom situacije kod neprijatelja, Štab 7. divizije došao je do zaključka da napad na neprijatelja u Sunji ne bi dao povoljne rezultate, već bi potvrdio neprijateljevu propagandu da partizani nepotrebno napadaju tvrde gradove i uzaludno ginu. Zato je Štab divizije pristupio prikupljanju podataka za ponovni napad na Glinu i oko Gline. No, kako i tu situacija nije obećavala uspjeh, odlučeno je da se ugrožavaju neprijateljske posade u uporištima na liniji Glina—Petrinja—Sisak.

Na tu liniju Štab 7. divizije orijentisao je svoje tri brigade (1, 3. i 4), dok je 2. brigada, sa Banijskim partizanskim odredom, angažovana prema neprijatelju na liniji Sunj—Kostajnica—Dvor na Uni. Od 1. do 6. januara jedinice divizije vodile su borbu sa neprijateljevim snagama jačine 100—500 kozaka (zvani i Čerkezi) iz 1. konjičke kozačke divizije, koje su izlazile iz Gline, Petrinje i Siska u sela radi pljačke živčnih namirnica.

Nakon tih odbrambenih borbi divizija je, prema prikupljenim podacima o neprijatelju, prešla u napad. Noću 8/9. januara sa tri brigade napadnuta su neprijateljeva uporišta (dijelovi 1. konjičke divizije) u s. Prekopa (70—80 kozaka), s. Kihalac (oko 160 kozaka), 5 km od Gline prema Petrinji, i selima Mošćenica, Pračno i Novo Selo (južno predgrađe Siska 3—5 km), gdje se nalazilo oko 200 kozaka.

Već u prvom naletu razbijen je neprijatelj u Prekopi, Mošćenicima, Pračnom i Novom Selu, koji se u neredu povlačio u Glinu, odnosno u Sisak, ali zbog neprijateljeve intervencije, jedinice su se povukle a da nisu iskoristile početne uspjehe. Neprijatelj u Kihalcu, zbog jačeg otpora i bez postizanja iznenađenja, nije savladan. Međutim, ti napadi, kao i ranije oko Gline, prisilili su neprijatelja da 11. januara napusti Glinu i povuče se prema Petrinji i Sisku (dijelovi 2. sibirskog puka, ustaški krstareći odred i žandari).

Nakon izvlačenja neprijatelja iz Gline, Štab 7. divizije odlučio se za napad sa tri brigade na neprijateljevu posadu u s. Gora, gdje se nalazilo oko 310 ustaša, domobrana i žandara. Napad, koji je počeo

Teritorija Banije između rijeke Save i Une, te željezničke pruge Sisak—Bosanski Novi. Zbornik, tom 5, knj. 23, str. 56.

14. januara u 13.30 sati, sa 1. i 4. brigadom i 3. brigadom na osiguranju prema Petrinji, nije uspio. Prvim napadom zauzeta je spoljna odbrana, ali se moralo odustati od napada, jer je neprijatelj iz Petrinje uspio odbaciti snage 3. brigade na osiguranju i spojiti se sa svojom posadom u Gorama.

Sutradan, 15. januara, ponovljen je napad sa istim zadatkom i rasporedom kao i za prvi napad. Međutim, tada dočekane jačim neprijateljevim snagama i protivnapadima sa tenkovima, brigade su se morale povući na polazne položaje, sa zadatkom da vrše pritisak kako bi ga prisilile da se povuče u Petrinju. Naprotiv, neprijatelj je 17. januara izvršio protivnapad jačim snagama, te se odustalo od daljnjeg napada. Međutim, u toku te jednodnevne borbe, neprijatelj je, ipak, napustio Gore i povukao se na novu spoljnu liniju odbrane Petrinje: Župić—Križ—Strašnik—Hrastovica.

Istog dana i iz Kostajnice krenulo je oko 2.000 kozaka, ali su uspješnom odbranom i vještim manevrisanjem jedinica 2. brigade odmah vraćeni nazad u Kostajnicu, a usput su opljačkali i popalili sela Umetić, Knezovljani i Bijelnik.

U toku te jednomjesečne borbe jedinice 7. divizije zarobile su 27 neprijateljevih vojnika, oko 95 ubile i oko 106 ranile, a naše jedinice imale su 6 mrtvih i 33 ranjena. Zaplijenjena su 3 teška minobacača, mitraljez, 18 pušaka, 27 konaja i oštećen je jedan tenk.³³³

Ukupno, u januaru 1944. godine jedinice Korpusa (7. i 8. divizija) zarobile su oko 360, ubile oko 475 i ranile oko 476 neprijateljevih vojnika, a same su imale 52 poginula i 167 ranjenih. Zaplijenjeno je 352 puške, 20 mitraljeza, 20 puškomitraljeza, 2 minobacača i druga ratna oprema.

Od 25. do 27. januara 1944. godine, 7. divizija je održala prvu divizijsku konferenciju KPJ. Počela je u Glini, ali zbog upada neprijatelja u taj grad završena je u s. Buzeta (10 km južno od Gline). Pored 230 partijskih delegata 7. divizije, konferenciji su prisustvovali sekretar i dva delegata CK KPH, delegat GŠH i 4. korpusa, delegati 8. divizije i predstavnik OK KPH za Baniju. Na konferenciji su podnijeta tri referata: Uroš Krunić o političkoj situaciji, Pavle Jakšić o borbenoj sposobnosti divizije i iskustvima iz neprijateljske ofanzive i Pero Lalović o organizacionim pitanjima.

U referatima i diskusiji istaknuti su najvažniji politički i vojni momenti tadašnjeg stanja u svijetu i u Jugoslaviji. Posebno se raspravljalo o pojavi četništva, te o dezerterstvu i popuni divizije, novim borcima. Ocjenjujući političko stanje u diviziji, isticani su naponi i žrtve za vrijeme četvrte i pete neprijateljeve ofanzive, koje je neprijatelj koristio kao političko oružje protiv NOP-a. U vezi s tim istaknuta je aktivnost u političkom radu sa narodom Banije i borcima divizije.

Pošto su zauzeti stavovi i određene smjernice o daljem radu i borbi, (o tome je Štab 7. divizije, nakon održavanja partijske konferencije, uputio pismo štabovima brigada, proglas borcima, a domobranima

³³³ Isto, str. 60, 164 i 357.

letak za prelaz na stranu NOB-a), održavana su partijska i druga savjetovanja i dogovaranja u jedinicama.³³⁴

Borbe u februaru 1944. godine

Početkom februara 1944. godine u sastav 4. korpusa NOVJ ulazi 34. divizija, formirana naredbom Glavnog štaba Hrvatske od 30. januara 1944. godine. U sastav 34. divizije ušla je 16. omladinska brigada »Joža Vlahović«, brigada »Franjo Ogulinac Seljo«, Žumberačko-pokupski i Turopoljsko-posavski NOP odred. Divizija je imala i dopunski bataljon za obuku novomobilisanih boraca. Prvi komandant divizije bio je Martin Dasović, do tada komandant 1. brigade Operativnog štaba za Liku, politički komesar Franjo Knebl, do tada politički komesar Štaba Žumberačko-posavskog sektora, a načelnik Štaba Dušan Pekić, do tada načelnik Štaba žumberačko-posavskog sektora. Divizija je tada imala 3.363 boraca (80% Hrvati, 15% Srbi i 5% ostali), a dejstvovala je na području Žumberka, Pokuplja, Turopolja, povremeno i u sjevernim dijelovima Korduna i Banije.

Odlaskom 13. proleterske brigade, krajem oktobra 1943. godine, u sastav 1. proleterske divizije u Bosnu, Žumberak i Pokuplje, ostali su bez operativne jedinice. Radi objedinjavanja dejstava partizanskih odreda i formiranja novih partizanskih jedinica, Glavni štab Hrvatske je 2. novembra 1943. formirao Štab žumberačko-posavskog sektora (Vojko Hokšteter, Franjo Knebl, Miljenko Lipovšćak, Dušan Pekić). Krajem oktobra i početkom novembra 1943. godine formirane su komande Žumberačkog područja i Pokupsko-turopoljskog vojnog područja.

Štab sektora preuzeo je rukovođenje svim borbenim jedinicama na Žumberku, Pokuplju, Posavini i Turopolju. Trećeg novembra 1943. godine u njegov sastav ušla je i 16. slavonska omladinska brigada »Joža Vlahović« (formirana 30. decembra 1942.), a od 7. do 26. decembra 1943. u Pokuplju je dejstvovala i 28. slavonska divizija. Osmog januara 1944. godine na osnovu naredbe Glavnog štaba Hrvatske, Štab sektora je formirao brigadu »Franjo Ogulinac Seljo«. U njen sastav ušli su: bataljon »Kljuka« iz Žumberačko-pokupskog NOP odreda i 2. i 3. bataljon Turopoljsko-posavskog NOP odreda, sa ukupno 829 boraca i starješina. Formiranjem 34. divizije prestala je funkcija Štaba žumberačko-posavskog sektora, a Franjo Knebl i Dušan Pekić ušli su u Štab 34. divizije.

Iz kratkog pregleda razvoja partizanskih jedinica u Žumberku i Pokuplju vidi se da su na tome sektoru, do formiranja 34. divizije dejstvovala jake snage NOVJ, koje su činile i osnovu za njeno formiranje, a sa njenim ulaskom u sastav 4. korpusa NOVJ i taj sektor postaje operativno područje 4. korpusa.

U isto vrijeme, 30. januara 1944. formiran je 10. i 11. korpus NOVJ. Za komandanta 11. korpusa NOVJ postavljen je Pavle Jakšić,

³³⁴ Uroš Krunić, *7. banijska divizija*, VIZ, Beograd 1967. god., str. 587.

do tada komandant 7. divizije, a mjesto njega postavljen je Stanko Bjelajac, do tada načelnik Štaba 7. divizije. Istovremeno i politički komesar 7. divizije Đuro Kladarin razriješen je dužnosti i stavljen na raspolaganje GŠH, kasnije politički komesar 28. slavonske divizije, a mjesto njega postavljen je Uroš Krunić, do tada politički komesar Operativnog štaba za Liku, koji je izašao iz sastava 4. korpusa i ušao u sastav 11. korpusa.³³⁵

Od zarobljenih pripadnika 1. konjičke kozačke divizije, u sastavu omladinske brigade »Joža Vlahović« formirana je jedna ruska četa, koja je prerasla u bataljon sa oko 120 boraca. U maju 1944. godine djeluje u sastavu Turopoljsko-posavskog partizanskog odreda, a krajem jula iste godine rasformira se i popunjava brigada »Franjo Ogulinac Seljo«.

Sa stanjem 4. februara 1944. godine 4. korpus NOVJ (Štab korpusa, 7. i 8. divizija, Kordunaška grupa NOP odreda, Banijski NOP odred i haubički divizion imao je 10.986 boraca i starješina, a sa 34. divizijom 14.359.³³⁶ Od 10.986, po socijalnom sastavu, bilo je: 663 radnika, 9.486 seljaka, 418 zanatlija, 135 namještenika, 99 vojnih lica i 185 intelektualaca, a prema nacionalnom sastavu: 9.294 Srba, 1.399 Hrvata, 7 Crnogoraca, 6 Slovenaca, 38 Muslimana, 112 Jevreja, 37 Rusa, 89 Talijana, 3 Holanđanina i 1 Danac.³³⁷

U februaru 1944. godine Štab 4. korpusa je, preko Glavnog štaba NOV i POH, pozvao druge korpusne na takmičenje po slijedećim pitanjima:

- 1) izvesti najviše uspješnih korpusnih divizijskih operacija i manjih akcija;
- 2) nanijeti neprijatelju što više gubitaka u ljudstvu i materijalu;
- 3) osloboditi najviše teritorija, gradova i mjesta;
- 4) zarobiti ili uništiti najviše aviona i tenkova od neprijatelja;
- 5) postići najviše uspjeha u mobilizaciji ljudstva i formiranju novih jedinica.

Takmičenje je prihvaćeno i razvilo se u svim jedinicama.

U februaru 1944. godine raspored jedinica korpusa ostao je uglavnom kao i u januaru: 7. divizija i Banijski partizanski odred u Baniji, 8. divizija i Grupa partizanskih odreda u Kordunu i oko Karlovaca, novoformirana 34. divizija u Pokuplju i Žumberku i Cazinski partizanski odred u Cazinskoj krajini. Kako je u to vrijeme napadao veliki snijeg, a živa se povremeno spuštala i do minus 25°C, akcije su bile ograničene na izviđanje i djelatnost patrola, te na borbu s neprijateljevima snagama, koje su ispadale na našu slobodnu teritoriju. Slobodno vrijeme iskorišćeno je za odmor i sređivanje jedinica, vojno-političku nastavu i partijske konferencije po četama i bataljonima.

Nakon prodora neprijateljevih snaga komunikacijom Karlovac—Ogulin 16. januara 1944, i Ogulin—Josipdol—Brinje, i dalje prema

^{f8} Zbornik, tom 5. knj. 23, str. 70 i 554.

U ovaj broj nije uvrštena UOG, formirana februara 1944. godine, jačine oko 3.000 ljudi, koji su ušli u sastav 4. korpusa NOVJ.

³³⁷ Arhiv, Vojnoistorijskog instituta, k.426-f.II-dok.7/2.

Jadranu, neprijatelj je ovladao tom komunikacijom i za nesmetan saobraćaj uspostavio stalna osiguranja u Tounju, Oštarije, Vojnovac i Modruš, a sa pokretnim osiguranjem držao je liniju Tounj—Generalski Stol i Modruš—Kapela—Brinje. Bili su ti dijelovi 3². legionarske divizije (846. i 847. grenadirski puk) i 33. ustaška bojna.

Željezničku prugu i putni saobraćaj na liniji Karlovac—Zagreb—Sisak, obezbjeđivale su stalne ustaško-domobranske posade, na liniji Karlovac—Zagreb: Lazina, Draganić, Cvetković, Novaki, Volavje, Jastrebarsko, Zdenčina i na liniji Zagreb—Sisak: Brezovica, Lomnica, Gradići, Mraclin, Lekenik i Dužica, zajedno sa dijelovima 1. konjičke kozačke divizije. Te snage vršile su ispade iz Ozlja prema Krašiću, Hrženiku i Vivodini, iz Jastrebarskog i Draganića prema Pribiću, iz Zdenčine, Stupnika i Samobora prema Pleševici i iz Siska, Lomnice, Brezovice, Mraclina i Lekenika u obližnja sela.

Preko Banije odvijao se transport jačih neprijateljevih formacija iz Dalmacije dolinom Une, u pravcu Mađarske, gdje se približavao front Crvene armije. U vezi s tim uslijedili su i česti ispadi neprijateljevih snaga na našu slobodnu teritoriju, radi pljačke i obezbjeđenja transporta. Bili su to dijelovi 1. brdske i 115. njemačke pješadijske divizije i 4. ustaško-domobranske gorske (brdske) divizije, te ostale posadne jedinice. Posada u Petrinji ojačana je jednim bataljonom 373. legionarske divizije sa 12 topova.

Prema tim neprijateljevim snagama, od Bihaća, dolinom rijeke Une, Kostajnice, Sunje, Siska, Zagreba, Karlovca i Ogulina bile su jedinice 4. korpusa, koje su obezbjeđivale slobodnu teritoriju i u teškim vremenskim uslovima vodile borbu s njim.

Glavna orijentacija 7. divizije u Baniji bila je prema neprijatelju u Petrinji i Sisku, sa tri brigade, i prema liniji Sunja—Kostajnica—Dvor na Uni, sa jednom brigadom i Banijskim partizanskim odredom. U februaru neprijatelj nije pokazivao veću aktivnost, sem 14, 18. i 21. februara, kada je sa snagama jačine 200—700 vojnika, iz Petrinje i Siska ispadao na našu slobodnu teritoriju radi pljačke i odbacivanje naših snaga. Svi ti ispadi bivali su odbijeni istog dana i neprijatelj se vraćao u polazne baze.

Takvi ispadi neprijatelja prethodili su ofanzivi, koju je preduzeo 26. februara iz Petrinje, sa oko tri hiljade vojnika 1. brdske divizije. Glavnim snagama neprijatelj je nastupao pravcem Petrinja—Gore, a pomoćnim Petrinja—Kraljevcani—Bačuga. U toku dana neprijatelj je uspio da, preko Gora, uđe u Glinu, prenoći i povuče se za Gore, što mu je omogućila nedovoljna aktivnost naših jedinica. Borba sa naizmjeničnim napadima i protivnapadima vođena je pod vrlo teškim uslovima. Snijeg je padao sve do 2. marta. Istovremeno, neprijatelj je uspio da ovlada dijelom slobodne teritorije sjeverozapadno od ceste Kostajnica—Petrinja i sjeverozapadno od linije Gora—Kraljevcani radi pljačke, obezbjeđenja transporta i odmora svojih jedinica.

U tim borbama, koje su trajale do 2. marta, poginulo je oko 80, a ranjeno oko 120 neprijateljevih vojnika. Iz jedinice 7. divizije poginula

³³⁸ Zbornik, tom. 5, knj. 24, dok./str. 24/105, 66/306 i 106/534.

su 54, ranjena 73, a 27 zarobljeno ili nestalo. Iako je Štab divizije, prije neprijateljeve ofanzive, izdao zapovijest, kojom je precizirao zone odbrane i zadatke svake brigade, održao sastanke sa štabovima brigada 1 upozorio na budnost, izviđanje i osmatranje, i pored toga su pojedini štabovi olako shvatili te zadatke. Zbog svega toga, pojedine jedinice bile su iznenađene, patrole zarobljene, opkoljene i prisiljene na proboj, što je uslovalo teže gubitke u ljudstvu i naoružanju (izgubljene 24 puške, 2 puškomitraljeza, teški mitraljez, automat i dr.).

U Kordunu 8. divizija, sa 1. i 3. brigadom i dijelovima Plaščanskog partizanskog odreda, vodila je i dalje borbu s neprijateljem na liniji Josipdol—Modruš, koji je nastojao da ih odbaci i ovlada Plaščanskom dolinom. Njena 2. brigada nalazila se na sektoru Karlovačkog partizanskog odreda u rejonu Bosiljeva. Borbe su vođene do 10. februara. Neprijatelj je imao oko 100 mrtvih i oko 60 ranjenih vojnika. Iz naših jedinica poginulo je 5, a ranjena su 33 borca.

Pošto je neprijatelj prestao sa jačim ispadima prema Plaškom, Štab 8. divizije je, prema naređenju Štaba 4. korpusa, uputio 1. brigadu ka Cetingradu i Velikoj Kladuši, da bi svojim prisustvom i dejstvom pružila pomoć Cazinskom partizanskom odredu i aktivirala stanovništvo za NOP, 2. brigada izvučena je iz borbe i upućena u rejon Veljuna, radi odmora, sređivanja i ishrane. Treća brigada sa Plaščanskim partizanskim odredom ostavljena je u borbi s neprijateljem iz rejona Plaškog.

To zatišje iskorišćeno je za održavanje prve divizijske partijske konferencije, noću 23/24. februara u domu kulture u Slunju. Pored 250 delegata iz partijske organizacije 8. divizije, konferenciji su prisustvovali: dva delegata CK KPH, po jedan delegat GŠH, Štaba 4. korpusa, OK KPH Karlovac, te delegati partijske organizacije 7. i 34. divizije, Unske operativne grupe u grupe NOP odreda. U vrijeme održavanja konferencije, pored 790 članova KPJ, u 8. diviziji bilo je oko 750 članova SKOJ-a i 360 kandidata za člana Partije, što znači da je svaki drugi borac bio organizovan. Na konferenciji su podnijeta tri referata: politička situacija u svijetu (Aleksa Backović, politički komesar 8. divizije), organizaciono stanje partije u diviziji (Rade Zrinjanin, sekretar divizijskog komiteta) i vojno-političko stanje u diviziji (Miloš Šumonja, komandant 8. divizije).

Nakon svestrane diskusije po referatima sagledani su rezultati petnaestomjesečne vojničke i političke aktivnosti jedinica divizije i uloge organizacije KPJ i donijeta je rezolucija kojom je ocijenjeno stanje i postavljeni novi zadaci. Ocjenjujući povoljan razvoj vojno-političke situacije u svijetu, konferencija je ocijenila i pobjede NOVJ, te političko stanje i raspoloženje u zemlji, konstatujući da su propali svi pokušaji neprijatelja da uništi NOVJ, koja je, lomeći fašističke ofanzive, ojačala i postigla velike uspjehe i pobjede, krunisane odlukama na Drugom zasjedanju AVNOJ-a i Drugom zasjedanju ZAVNOH-a, kojima su udareni temelji nove Federativne Jugoslavije, bratske zajednice ravnopravnih naroda i narodnosti.

Konferencija je posebno istakla ulogu i rad partijskih organizacija u svakodnevnom radu i odgovornost za moralno-političko jedinstvo i borbeni duh boraca i jedinica. Naročito je podvučena borba za stalno jačanje i razvoj bratstva i jedinstva Srba, Hrvata i Muslimana, a u 13 tačaka iznijeti su zadaci koje je konferencija postavila pred novoizabrani divizijski komitet, te brigadne i bataljonske biroa i sve partijske ćelije i članove KP 8. divizije.³⁴⁰

Krajem februara 8. divizija, bez 3. brigade koja je ostala u rejonu Plaškog, upućena je u okolinu Topuskog i prema Glini, a na osnovu podataka da neprijatelj priprema ofanzivu u Baniji sa namjerom da krene i prema Topuskom i Vrginmostu. Bile su to neprijateljske snage koje su 26. februara ušle u Glinu i povukle se u polaznu bazu. Pošto se neprijatelj povukao, Štab 4. korpusa povukao je 8. diviziju u rejon Lasinja, sa zadatkom da se prebaci preko Kupe radi izvođenja akcija, zajedno sa 34. divizijom na liniji Zagreb—Karlovac.

U diviziji su tada izvršene i izvjesne kadrovske promjene. Za načelnika Štaba divizije postavljen je Joco Tarabić, do tada komandant 2. brigade, a mjesto njega postavljen je Nikola Vidović, do tada operativni oficir divizije. Za novog operativnog oficira divizije postavljen je Simo Mikašinović, do tada zamjenik komandanta 2. brigade. Za v.d. političkog komesara 2. brigade postavljen je Stevo Tomić, do tada politički komesar haubičkog divizionara, mjesto Dušana Hrstića, koji je stavljen na raspolaganje Štabu 4. korpusa. Za zamjenika političkog komesara 1. brigade postavljen je Pajo Samardžija, do tada politički komesar bataljona.³⁴¹

Kordunaška grupa NOP odreda 4. korpusa imala je, u februaru, Plaščanski partizanski odred kod Josipdola i Oštarija, koji je vodio borbu u sadejstvu sa jedinicama 8. divizije, Kordunaški partizanski odred južno od Karlovca, radi obezbjeđenja naše slobodne teritorije i Karlovački partizanski odred na svome terenu, zapadno od Karlovca.

Veće borbe Karlovački partizanski odred vodio je 17. i 18. februara, kada je na njega napadalo sedam neprijateljevih satnija iz 10, 5. i 4. ustaške bojne 1. odbrambenog ustaškog združenja iz Karlovca, pod rukovodstvom generala Tomaševića. Poslije dvodnevne borbe neprijatelj se povukao, ali je i narednih dana vršio ispade radi iznenađenja i uništenja boraca Karlovačkog odreda.

U tim borbama neprijatelj je imao oko 80 mrtvih i ranjenih ustaša i domobrana, dok je odred imao 8 mrtvih, 11 ranjenih i 11 nestalih i zarobljenih boraca. Zaplijenjeno je 11 pušaka, puškomitraljez i 2 automata, a odred je izgubio 2 teška mitraljeza, puškomitraljeza i laki minobacač.

Polovinom februara, 34. divizija vodila je borbe u Žumberku i Pokuplju, sa jedinicama u slijedećem rasporedu: sjeverozapadno od pruge Karlovac—Zagreb, Omladinska brigada »Joža Vlahović«, sa četiri bataljona iz rejonu: Krašić—Pribić—Vivodina, prema Metlici, Karlovcu i Jastrebarskom i Žumberački partizanski odred (sa četiri

³⁴⁰ AIHRPH, KP31/2036, 35/2333 i 40/2699.

³⁴¹ Zbornik, tom 5, knj. 24, str. 173, 328, 468, 534 i 557.

bataljona), iz rejonu Pleševice, prema komunikaciji Jastrebarsko—Zagreb i jugoistočno od pruge Karlovac—Zagreb i jugozapadno od pruge Zagreb—Sisak. Brigada »Franjo Ogulinac Seljo«, sa tri bataljona, iz rejonu Dubranec — Bukovčak—Lipnica, prema komunikaciji Zdenčina—Zagreb i Turopoljsko-posavski partizanski odred, sa tri bataljona iz rejonu Donja Kupčina, prema Karlovcu, i iz sela Trupci i Brebernica, prema Zagrebu.

Takvim rasporedom divizija je obuhvatno djelovala na prugu Zagreb—Karlovac, a jednim partizanskim odredom obezbjeđivala je bokove i pozadinu iz pravca Karlovca i Sisak—Zagreb. I pored teških zimskih uslova i dobro utvrđenih neprijateljevih uporišta, divizija je aktivno branila slobodnu teritoriju, napadajući i manja neprijateljska uporišta, gdje je cijenila da će postići povoljne rezultate.

Prvi takav napad izvršila je brigada »Franjo Ogulinac Seljo« sa Turopoljsko-posavskim NOP odredom noću 21/22 februara, na neprijateljevu posadu u Lomnici (10 km južno od Zagreba na komunikaciji Zagreb—Sisak), gdje su se nalazila dva eskadrona 4 . kubanskog puka 1. konjičke kozačke divizije, sa 2 topa, 7 teških i 6 puškomitraljeza. Kako napad nije počeo jednovremeno, neprijatelj je odbio napad jedinica koje su prve nastupile, a zatim i napad jedinica sa jednim satom zakašnjenja. Sem toga, neprijatelj je prije napada (za koje naša obavještajna služba nije znala) dobio pojačanje od dva eskadrona. Zbog takve situacije jedinice su se morale povući sa 2 mrtva, 10 ranjenih i 2 zarobljena borca, a neprijatelj je imao oko 25 mrtvih i oko 30 ranjenih vojnika.

Ponovni napad izvršili su brigada i odred noću 26/27. februara na neprijateljevo uporište na željezničkoj stanici Horvati (13 km jugozapadno od Zagreba), gdje se nalazilo oko 170 domobrana iz 20. željezničke stražarske bojne u bunkerima i oklopnim vagonima. U prvom naletu, zauzeti su bunkerima s južne strane, ali ne i s druge strane, odakle se 2. bataljon, nakon prve puščane vatre, povukao i omogućio neprijatelju da se organizuje i pruži otpor. Kako se kod takvih mjesta, gdje interveniše jače neprijateljeve snage, borba nije mogla voditi danju, jedinice su se povukle u polaznu bazu. U toj akciji neprijatelj je imao 4 mrtva, a zarobljena su 23 domobrana sa 30 pušaka, 60 ručnih bombi, 2.000 metaka i drugi materijal. Naše jedinice imale su 1 mrtvog i 4 ranjena.

Na zapadnoj strani pruge Zagreb—Jastrebarsko, iz rejonu Pleševice, zasjede je aktivno postavljao Žumberački partizanski odred, koji je od 24. do 29. februara ubio 16, ranio 18 i zarobio 4 neprijateljeva vojnika, a iz odreda je poginulo 5, ranjeno 9 i zarobljeno je ili nestalo 21 borac.

Radi odbacivanja naših snaga od komunikacija, a i radi pljačke, neprijatelj je vršio ispade jačim, a i slabijim snagama. Jedan od jačih napada izveo je 17. februara, sa oko 2.000 vojnika 1. konjičke kozačke divizije, iz Draganića, Ozlja i Jastrebarskog, prema položajima Omladinske brigade. U toku jednodnevne borbe kozaci su, uz podršku 6 aviona, uspjeli odbaciti jedinice brigade i ući u Krašić, Hrženik i Pribić,

ali su se istog dana povukli sa opljačkanom stokom. Odveli su i 100 ljudi. U toj borbi neprijatelj je imao oko 19 mrtvih i oko 30 ranjenih vojnika, dok je brigada imala 15 mrtvih, 26 ranjenih (uglavnom od aviona), jednog zarobljenog i 11 nestalih boraca (pobjegli kućama ili su se predali).

Drugu tešku borbu vodila je brigada 10. februara, kada ju je napadalo oko 3.500 neprijateljevih vojnika (iz 3. kubanskog puka 1. konjičke divizije i 1. ustaške jurišne bojne, te Nijemci i ustaše iz s. Martinska Ves), u rejonu sela Suša, Ruča, Veleševac i Vrbovo, na desnoj obali Save (25 km jugoistočno od Zagreba). U toku jednodnevne teške i žestoke borbe (bilo je i borbe prsa u prsa), tri bataljona odbila su sve neprijateljeve napade i organizovano su se povukla na lijevu obalu Save, odbijajući i neprijatelja koji je dolazio od Zagreba.

Dok je borba trajala, između streljačkog stroja naših boraca i neprijateljevog streljačkog stroja, ležalo je 80 mrtvih i 70 ranjenih neprijateljevih vojnika i nekoliko naših mrtvih i ranjenih. Prilaz do njih bio je vrlo težak. To su pokušali učiniti komandir i zamjenik komandira čete, ali su i oni poginuli. U toj borbi zarobljena su 3 kozaka, zaplijenjeno je 6 pušaka i automat. Brigada je imala 21 mrtvog i 14 ranjenih. Poginuo je komandant brigade Ivan Mladen, komandir i komesar čete, zamjenik komandira i zamjenik komesara čete.

Izvlačenju brigade veliku pomoć pružio je 2. bataljon Turopoljsko-posavskog partizanskog odreda, koji je, čuvši borbu, napao neprijatelja s bočne strane i doprinio organizovanom prebacivanju brigade na lijevu obalu Save.

U toku jednomjesečne (februarske) borbe iz jedinica 34. divizije poginulo je 58, ranjeno je 89, a nestalo je ili je zarobljeno 35 boraca i starješina. Neprijatelj je imao oko 196 mrtvih, 260 ranjenih i 6 zarobljenih vojnika i oficira.³⁴²

Ukupno, u februaru 1944. godine jedinice Korpusa zarobile su 6, ubile oko 456 i ranile oko 440 neprijateljevih vojnika, podoficira i oficira, dok je Korpus imao 125 poginulih, 206 ranjenih i 73 nestala ili zarobljena borca i starješinu. Zaplijenjeno je 11 pušaka, puškomitraljez i 2 automata, a izgubljene su 24 puške, 3 puškomitraljeza, 3 teška mitraljeza, automat i laki minobacač.

Organizacione promjene u Korpusu: krajem 1943. godine, nakon pregovora sa Štabom 4. korpusa, na stranu NOVJ, u februaru 1944. godine, prelazi Huška Miljković sa svojom milicijom, od koje će se, kao i od boraca Cazinskog NOP odreda, formirati Unska operativna grupa. Za rukovođenje jedinicama u bihaćkom i cazinskom kotaru, Stab 4. korpusa je svojom naredbom broj 4 od 27. februara 1944. formirao Stab Unske operativne grupe 4. korpusa NOVJ (dalje, u tekstu Stab UOG). Za komandanta Grupe postavljen je Huška Miljković, za političkog komesara Šukrija Bijedić i za načelnika Štaba Ignjatije Perić Gnjacko.

Istom naredbom formirana je i 1. muslimanska brigada, sastava tri bataljona, od Muslimanske Huskine milicije, dijelova 8. krajiške

³⁴² Isto, str. 306, 405, 418, 471, i knj. 25, str. 102, 504, 518 i 526.

brigade i Cazinskog NOP odreda, koji je rasformiran 8. februara 1944. godine. Za komandanta brigade postavljen je Halil Šakanović, za političkog komesara Haso Delibegović, za zamjenika komandanta Zuhdija Zalić, a za zamjenika političkog komesara Hakija Pozderac.

Istovremeno, Štab 4. korpusa je istom naredbom formirao i Karlovačku brigadu 8. divizije, koja se prvi put okupila i svečano formirala 5. marta u s. Hrašće. Tada je imala četiri bataljona sa oko 640 boraca i starješina, iz sastava Karlovačkog partizanskog odreda i novomobilisanih boraca. Karlovački odred ostao je sa dvije čete. U sastavu 8. kordunaške divizije ostaje do 1. maja 1944. godine, a tada ulazi u sastav 34. divizije, gdje ostaje do kraja rata. Za prvog komandanta postavljen je Franjo Molek, do tada komandant Karlovačkog partizanskog odreda, za političkog komesara Petar Erdeljac, do tada politički komesar Karlovačkog partizanskog odreda, a za zamjenika političkog komesara Tabor Rafael Rafka.

Polovinom februara 1944, kao jedinica Štaba 4. korpusa, formiran je Pionirski bataljon sastava tri čete, sa oko 120 boraca i starješina. Pri štabovima brigada, od ranije, postojale su pionirske čete.

Prema naredbi Vrhovnog štaba NOV i POJ od 6. februara 1944. godine, reorganizovani su štabovi Korpusa, tako da su Štab korpusa sačinjavali: komandant, politički komesar, zamjenik komandanta, načelnik štaba i pomoćnik načelnika štaba. Štab je imao:

a) operativni dio sa odsjecima: operativni, obavještajni, za vezu, za naoružanje, intendanturu, sanitet i vojni sud, i

b) korpusnu vojnu oblast sa odsjecima: za mobilizaciju, za saobraćaj, sanitet, za zaštitu naroda i oblasni vojni sud.

Štab Korpusa rukovodio je i bio odgovoran za cjelokupnu službu. Načelnik štaba rukovodio je štabnom službom i neposredno operativnim i obavještajnim odsekom i odsekom za vezu, a njegov pomoćnik rukovodio je odsjekom za naoružanje, intendanturom, sanitetom i vojnim sudom, dok je zamjenik komandanta bio odgovoran i rukovodio korpusnom vojnom oblašću.

U slučaju odlaska operativnog dijela štaba i jedinica Korpusa, zamjenik komandanta i organi korpusne vojne oblasti ostaju na svojoj teritoriji i obavljaju sve vojne službe. Pod korpusnu vojnu oblast u tom slučaju potpadaju i oni odredi i odredske jedinice ostavljeni radi bezbjednosti te teritorije. (Detaljnije o korpusnoj vojnoj oblasti pisaćemo na kraju operacije Korpusa).

Za zamjenika komandanta 4. korpusa postavljen je Stanko Bjelajac, do tada komandant 7. divizije, a mjesto njega Milan Pavlović Mićun, do tada načelnik štaba iste divizije.³⁴⁴

Poslije formiranja novih jedinica, početkom marta 1944. godine, 4. korpus imao je u svome sastavu slijedeće jedinice: 7. diviziju sa 4 brigade i Banijski NOP odred, 8. diviziju sa 3. brigade, 34. diviziju sa 2 brigade i 2 partizanska odreda, od kojih je jedan imao 4, a drugi 3 bataljona, Štab UOG sa dve brigade i jednim partizanskim odredom i

³⁴³ Zbornik, tom 5. knj. 24, str. 466.

³⁴⁴ Zbornik, tom 5, knj. 25, str. 84.

Grupu NOP odreda (Kordunaški, Plaščanski i Karlovački NOP odred), artiljerijski divizion, pontonirski bataljon i druge prištapske jedinice Štaba 4. korpusa.

Sa stanjem 3. marta 1944. godine 4. korpus je imao 20.000 ljudi, sa 12.000 pušaka, 600 puškomitraljeza, 160 mitraljeza, 45 teških i 70 lakih minobacača, 550 automata, 18 pt, 10 brdskih i 3 poljska topa i 8 haubica.

Neposredno poslije formiranja, jedinice Štaba UOG su 19. i 20. februara, kod Cazina, razoružale 31 žandara, a prvo vatreno krštenje 1. muslimanske brigade bilo je 29. februara, kada je protjerala dijelove 373. legionarske divizije, koji su iz Cazina izbili do Skokova i Pećigrada. Bez vlastitih gubitaka zarobljeno je 37 neprijateljevih vojnika, 8 je ubijeno, a 12 ranjeno, zaplijenjena su 2 mitraljeza, 5 puškomitraljeza, 37 pušaka, 2 automata, 4 pištolja, 190.000 metaka i druga sprema.

Borbe u martu 1944. godine

U martu 1944. godine uočena je veća borbena aktivnost neprijatelja, usmjerena na to da odbaci naše snage od glavnih komunikacija i naših jedinica u napadu i odbrani. Bobena dejstva su se i dalje odvijala na četiri odvojena sektora: u Cazinskoj krajini borbe je vodila Unska operativna grupa, u Baniji 7. divizija sa Banijskim NOP odredom, u Žumberku i Pokuplju 34. divizija, a u Kordunu i na sektoru karlovačkog kotara, 8. divizija sa grupom NOP odreda.

Borbe u Kordunu. Poslije pristizanja 8. divizije (bez 3. brigade koja je bila kod Plaškog) od Topuskog i Gline u rejon Lasinja, ona je, prema naređenju Štaba 4. korpusa, upućena preko rijeke Kupe, sa zadatkom da zajedno sa 34. divizijom napadne neprijateljevo uporište u Zdenčini (na pruži između Zagreba i Karlovca). Cilj upućivanja 8. divizije bio je da se napadima na neprijatelja olakšaju borbe 34. divizije i demonstrira jačina naših snaga u tome rejonu.

U Zdenčini se tada nalazilo oko 800 neprijateljevih vojnika (tri eskadrona 1. brigade 1. konjičke kozačke divizije i stožerni sat 30. ustaške bojne), sa 6 topova, 4 teška minobacača, 6 teških mitraljeza i 28 puškomitraljeza — »šarca«, raspoređenih po kućama i bunkerima oko sela.

Nakon noćnog i dnevnog marša po snijegu, napad na neprijatelja u Zdenčini izvršila je, noću 4. marta, 8. divizija, uz obezbjeđenje jedinice 34. divizije. Ta dobro zamišljena akcija nije uspjela zbog toga što se prvobitno raspolagalo podacima da jačina neprijatelja iznosi oko 400 vojnika. Međutim, još toliko je pristiglo uoči napada (o njima nije bilo podataka). Zatim, jedinice nisu jednovremeno počele napad, zbog teškog, snežnog i močvarnog terena, te nabujalih potoka, a trebalo ih je preći bez mostovnih sredstava. Sem toga, i položaj neprijatelja nadvisivao je polazne položaje za napad, a neprijatelj je primjenio taktiku protivnapada, umjesto odbrane. Naši borci nisu bili vični da u naseljenim mjestima brzo i energično napadaju. Prema izvještajima jedinica neprijatelj je pretrpio manje gubitke, oko 20 mrtvih i više

ranjenih dok su jedinice 8. divizije imale 6 poginulih i 24 ranjena borca.

Početkom marta 1944. godine dijelovi 392. legionarske divizije, dijelovi 1. rezervnog, njemačkog puka i 33. ustaška bojna počeli su ofanzivne akcije od Ogulina, Oštarija i Josipdola, u pravcu Plaščanske doline, s ciljem da okupiraju tu teritoriju i tako bolje osiguraju komunikaciju Ogulin—Jezerane—Hrvatsko primorje. U vrijeme početka neprijateljske akcije na teritoriji Plaščanske doline nalazila se 3. brigada 8. divizije i dijelovi Plaščanskog partizanskog odreda.

Zbog novonastale vojne situacije u Plaščanskoj dolini, 8. divizija je, poslije napada na Zdenčinu, vraćena 5. marta u polazni rejon u Lasinju. Za vrijeme njene odsutnosti, borbu kod Plaškog vodila je 3. brigada, sa jednim bataljonom Kordunaškog i dva bataljona Plaščanskog partizanskog odreda (dva bataljona Kordunaškog odreda bila su južno i jugozapadno od Karlovca, a jedan bataljon Plaščanskog odreda prema Vagancu i Ličkom Petrovom Selu), protiv dijelova 392. legionarske divizije i 33. ustaške bojne. Da bi oslabio odbranu naših jedinica kod Plaškog neprijatelj je 4. marta krenuo u napad i iz rejona Tounj, obilazno, preko Kamenice i Tobolića (na komunikaciji Ogulin—Slunj) i preko Kneje zašao iza leđa naših jedinica. To mu je i uspjelo i nakon trodnevne borbe, 7. marta, ovladao je Plaščanskom dolinom.

U toku četvorodnevni borbi (5, 6, 7. i 8. marta), u kojima je neprijatelj bio znatno nadmoćniji i opremljeniji za zimske uslove ratovanja, naše jedinice su mu, i pored toga, nanijele osjetnije gubitke, oko 90 mrtvih i 110 ranjenih, ali i jedinice 3. brigade 8. divizije pretrpjele su veće gubitke — 21 poginuli, 45 ranjenih i 3 zarobljena borca.

Zbog novonastale situacije kod Plaškog, iz rejona Banski Kovačevac, hitno je prebačena, 10. marta, 1. brigada 8. divizije preko Vojnića, Primišja i Tobolića, prema Plaškom. Nakon trodnevnog marša, po hladnoći i dubokom snijegu, 1. brigada je 13. marta zauzela položaje na sjevernim padinama šume Hum, sa orijentacijom dejstva na neprijateljeve snage koje saobraćaju na liniji Josipdol—Plaški.

Nakon pristizanja na navedene položaje, 1. brigada je istog dana uveče napala i protjerala neprijateljevu spoljnu odbranu Plaškog u selima Grkovići i Kovačevići, a sutradan i iz sela Medakovići i Kosanovići. Istog dana, 14. marta, sačekana je, potučena i zarobljena neprijateljeva kolona od 20 zaprežnih vozila, u rejonu s. Vojnovac, koji su prevozili sledovanje iz Josipdola u Plaški. Da bi se olakšala borbena dejstva 1. i 3. brigade 8. divizije kod Plaškog, 12. marta prebačena je i 2. brigada 8. divizije na pravac Primišlje — Tržić — Kamenica — Tounj (na komunikaciji Slunj—Ogulin), sa zadatkom da prvo napadne neprijatelja u Kamenici (oko 150 neprijateljevih vojnika) i u s. Rebrovići (kod Tounja — oko 200 neprijateljevih vojnika), a zatim da izbije na komunikaciju Tounj — Skradnik—Ogulin i da ofanziv-

³⁴⁵ Isto, str. 47 i 225.

³⁴⁶ Isto, str. 242 i 530.

nim dejstvom onemogućiti neprijatelju saobraćaj i zatvori pravac prema Tržiću i, preko Tobolića i Kneje, za Plaški.

Pripremljeni i izvedeni napad na neprijatelja u Kamenici, 12. marta, prošao je bez borbe, jer se neprijatelj povukao u Tounj prije napada. Druga brigada produžila je pokret i zauzela položaje na sjevernim padinama šume Brezovica, prema cesti Tounj—Skradnik. Sačekavši u zasjedi jedan neprijateljski kamion, sa vojnicima, ona je otvorila vatru, otkrila svoje prisustvo i izazvala reakciju neprijatelja. Istog dana odbila je napad neprijatelja od oko 200 vojnika, podržanih tenkovima i artiljerijskom minobacačkom vatrom iz oklopnog voza.

Sutradan, 14. marta, dva bataljona 392. legionarske divizije, sa tri tenka, ponovo su napala položaje 2. brigade, i to jednom kolonom od 100 vojnika iz Tounja, a drugom kolonom od 200 vojnika od Košara. Uporna i teška borba, u predjelu Grič (k. 381, 10 km jugoistočno od Ogulina), u kojoj je bilo i juriša, i protinapada s obje strane i borbe prsa u prsa, vodila se cio dan i na kraju je neprijatelj uspio odbaciti jedinice 2. brigade. Samo u toj borbi poginulo je 98 i ranjeno 130 neprijateljevih vojnika. Iz 2. brigade poginulo je 16, a ranjeno 47.³⁴⁷

Noću 14/15. marta situacija na frontu 8. divizije i Plaščanskog partizanskog odreda i dalje je bila nepoznata i neizvjesna. Iste noći Stab 8. divizije, sa 2. brigadom, zatvarao je puteve od Tounja i Oštarija prema Toboliću i Primišju. Jedinice 1. brigade nalazile su se sjeveroistočno od Plaškog, spremne za spriječavanje daljeg neprijateljevog prodora od Plaškog prema Primišju i Ličkoj Jesenici. Dva bataljona 3. brigade nalazila su se u divizijskoj rezervi u rejonu sela Tuka i Jezera, a druga dva bataljona iste brigade, sa dijelovima Plaščanskog partizanskog odreda, na položajima oko sela Blata, sa dvostrukim zadatkom: da ne dozvole neprijatelju prodor iz pravca Dabra i Ličke Jesenice u Plaščansku dolinu i da spriječe eventualni prodor neprijatelja iz Plaškog prema Blatima i Ličkoj Jesenici.

Oko 8 sati 15. marta neprijatelj je od Tounja, Oštarija i Plaškog krenuo u tri kolone: lijevokrilnom kolonom Tounj—Kamenica—Tunjski Tržić—Tobolić sa ciljem da izbije u pozadinu jedinica 8. divizije, a sa dvije kolone od Ogulina i Plaškog krenuo je kroz Plaščansku dolinu, u pravcu šume Kneje, sa ciljem da izbije u kordunaško selo Topolić, gdje je trebalo da se spoji sa svojom lijevokrilnom kolonom i razbije brigade 8. divizije, da zauzme Plaščansku dolinu koja je do tada služila kao partizanska baza. Iz te doline vršeni su stalni napadi na komunikaciju koja od Karlovca i Ogulina izvodi u Hrvatsko primorje i koja je imala vitalnu važnost za okupatora i Pavelićevu NDH.

Oko 15 sati 15. marta 1944. na položajima Kneje odigrala se dramatična bitka između jedinica 1. brigade i njemačke kolone, sastava oko 500 pješaka, 2 tenka i jednog oklopnog automobila. U borbi koja je trajala više od jednog sata izvršeno je nekoliko obostranih juriša. Na koncu neprijatelj je razbijen i, uz velike gubitke, prisiljen da se vrati u Plaški.

U toku marta 1944. jedinice 8. divizije ubile su oko 310, ranile oko 340 i zarobile 20 neprijateljevih vojnika, a imale su 72 poginula, 226 ranjenih i 10 zarobljenih i nestalih boraca i starješina. Zaplijenjeno je 5 puškomitraljeza, 2 minobacača, 70 pušaka, 11.000 metaka, 8 automata i druga sprema. Prema veličini obostranih gubitaka vidi se da je borba koja se vodila bila veoma žestoka. U njoj se naročito istakao omladinski bataljon 1. brigade na Kneji i 1. bataljon 2. brigade na Griču, a diviziju, kao cjelinu, Štab 4. korpusa GŠH dva puta je predlagao za pohvalu.³⁴⁸

Nakon neuspjeha tokom 13—15. marta, 392. legionarska divizija i ustaško-domobranske jedinice povukle su se u Vojnovac, Josipdol, Ogulin i Tounj, a za duže vrijeme nisu ni pokušavale da se iz Ogulina, Oštarija i drugih garnizona probiju na slobodnu teritoriju Korduna i Plašćanske doline.

Na sektoru Karlovačkog kotara, gdje se nalazila Karlovačka brigada i Karlovački partizanski odred, nije bilo borbi, izuzev manjih sukoba sa neprijateljevim izvidnicama i patrolama. Brigada se nalazila u fazi obuke i organizacionog sređivanja, a partizanski odred imao je dvije čete, tako da se nisu mogle izvoditi akcije većeg obima. U manjim sukobima neprijatelj je imao 8 mrtvih i 10 ranjenih vojnika, a brigada 6 mrtvih i 6 ranjenih.

Budući da na pruži Karlovac—Ogulin nije bilo naših snaga, u rejon Donje Dubrave, kao ispomoć Karlovačkoj brigadi, upućena su 18. marta dva bataljona Kordunaškog partizanskog odreda, a jedan bataljon zadržan je u rejonu s. Tržić, radi obezbjeđenja iz pravca Tounja. Ta dva bataljona napadala su manje neprijateljske dijelove i vršili diverzije na pruži. Do kraja mjeseca ubili su 28 i ranili više neprijateljevih vojnika, a sami su imali 7 ranjenih.

Borbe u Baniji. Nakon povlačenja iz Gline 27. februara neprijatelj se zadržao na široj, spoljnoj odbrani Petrinje i Siska, vršeći ispade prema jedinicama 7. divizije, tako da su i u martu nastavljena aktivna napadno-odbrambena dejstva. U prvoj polovini marta 7. divizija je sa sve četiri brigade bila raspoređena prema Petrinji i Sisku, sa zapadne i južne strane, a Banijski partizanski odred prema Dvoru na Uni. Za to vrijeme jedinice divizije napadale su neprijatelja u rejonu Donja Bačuga, Gornji Banski Grabovac i Glinsko Novo Selo. Iako neprijatelju nisu nanijeti veći gubici, bio je, ipak, prisiljen da se povuče prema Petrinji i Sisku.

Polovinom marta, koristeći povlačenje neprijatelja prema Petrinji i Sisku, i odlazak 1. brdske njemačke divizije iz šireg rejona Sunja—Šisak—Petrinja prema sjeveru, jedinice divizije su pojačale aktivnost, napadajući na neprijateljeve komunikacije u Dolini Une, Save i Kupe. S tim u vezi Štab 7. divizije ostavio je 2. brigadu oko Petrinje, a sa ostale tri brigade krenuo je ka pruži Šisak—Sunja—Kostajnica.

Krećući se prema pruži, 1. bataljon 1. brigade, u rejonu Borojevića, upao je 11. marta u neprijateljevu zasjedu, iz koje je izišao u toku noći.

Tom prilikom bataljon je imao 6 poginulih, 2 ranjena i 15 nestalih. Sedam od njih je zarobljeno i strijeljano. Među poginulim je bio i Rade Milojević, komandant brigade i zamjenik političkog komesara bataljona Dušan Nikolić. Oni su ranjeni izvršili samoubistvo da živi ne padnu u ruke neprijatelja. Zatim, u toku 14. i 15. marta vođena je borba na liniji Kukuruzari—Knezovljani, s neprijateljevim snagama koje su krenule u napad pošto su osjetile prisustvo naših jedinica. U dvodnevnoj borbi, neprijatelju su nanijeti jači gubici i prisiljen je na povlačenje ka Sisku, a divizija je krenula prema Sunji.

Noću 18/19. marta divizija je sa tri brigade pokušala diverziju na pruzi Sisak—Sunja, u rejonu s. Petrinjci — minirala je prugu i čekala neprijateljev voz. Kako postavljena mina nije eksplodirala, voz sa 10 vagona prošao je bez borbe, a jedinice su se povukle u polazne rejone. Iste noći 2. brigada napala je i protjerala isturene neprijateljeve dijelove zapadno od Petrinje. Dvadeset prvog marta neprijatelj je odbacio 2. brigadu od Petrinje, ali se istog dana i povukao. Dvije brigade ponovo su izvršile diverziju na prugu, 23/24. marta, ali ponovo bez uspjeha, jer voz nije naišao.

Nakon tih akcija 7. divizija je, sa 3. i 4. brigadom, noću 26/27. marta, napala na 400—500 kozaka 1. konjičke kozačke divizije u s. Komarevo (7 km jugoistočno od Siska). Zbog nejednovremenog i nesinhronizovanog napada jedinica divizije, neprijatelj je uspio da se organizuje i pruži jaku odbranu, tako da su se jedinice u zoru povukle.

Dok se vodila borba u Komarevu, jedinice 1. kozačke divizije su u toku noći, 27. marta, krenule iz Petrinje i u selima Dejanovići i Klinac napale prištapske jedinice 3. i 4. brigade. Zbog nebudnosti u tim borbama izgubljeno je nekoliko boraca sa naoružanjem. U povratku iz Komareva, 3. i 4. brigada protjerale su te neprijateljeve snage u Petrinju. I narednih dana vodila se borba s kozačkim snagama, koje su ispadale iz Kostajnice i Sunje, radi odbacivanja naših snaga i pljačke po selima. Dvadeset sedmog marta 1. i 3. brigada odbile su napad kozaka iz Sunje i Kostajnice, a 29. marta 4. brigada je vodila borbu s kozacima koji su napadali iz Petrinje.

Odbranu slobodne teritorije i obezbjeđenje pozadine jedinica 7. divizije od iznenadnog napada neprijatelja iz pravca Dvora na Uni vršile su jedinice Banijskog NOP odreda (sastava tri bataljona). I tu je neprijatelj, svaki drugi ili treći dan, ispadao radi odbacivanja naših snaga od komunikacije i pljačkao ono što je ostalo, ali su ga uvijek zadržavale snage odreda, pa se istog dana povlačio u polaznu bazu. U tim borbama neprijatelj je imao oko 50 mrtvih i više ranjenih, a odred 3 mrtva i 3 ranjena druga. Zbog nadmoćnosti jedinica kozačke divizije (vodiči su im bili četnici, koji su dobro poznavali teren), snijega i otežanog manevra, jedinice Odreda, nisu mogle postići veće uspjehe.

U toku marta 7. divizija, zajedno sa Banijskim partizanskim odredom, imala je 19 poginulih, 65 ranjenih i 24 zarobljena i nestala borca i starješinu, a ubila je oko 111 i ranila više neprijateljskih vojnika. Zaplijenila je 5 pušaka, puškomitraljez, radio-stanicu, automat, a zbog nebudnosti izgubila protivtenkovski top, minobacač, bataljonsku ko-

moru i izvjesnu količinu municije. Uzrok neuspjeha jedinica 7. divizije, pored teških, zimskih uslova, jesu i neobučenosti i neiskustvo novomobilisanih boraca, koji su i zbog slabog rukovođenja nižih stariješina doživljavali iznenađenja, pa i okruženja.³⁴⁹

Borbe u Žumberku i Pokuplju. Glavna borbeno aktivnost 34. divizije u martu 1944. godine bila je i dalje usmjerena na neprijatelja koji je držao komunikacije Karlovac—Zagreb—Sisak. U toku mjeseca izvršenje uspjeti napad na neprijatelja u s. Horvati (12 km jugozapadno od Zagreba), poluuspjesi u s. Draganići (10 km sjeveroistočno od Karlovca) i tri djelimično uspjele zasjede, tako da je 34. divizija djelovala više ofanzivno, nego defanzivno. Odbijen je i napad neprijatelja iz Karlovca, koji je 1. marta iznenadio i napao bataljon Turopoljsko-posavskog odreda u Gornji Kupčini (15 km sjeveroistočno od Karlovca).

Napad na neprijatelja u Horvatima (12 km jugozapadno od Zagreba), gdje se nalazila jedna satnija domobrana iz 20. željezničko-stražarske bojne, izveden je 4. marta, kada je 8. divizija izvela i neuspjeli napad na Zdenčinu. Treći bataljon omladinske brigade 34. divizije u prvom naletu razbio je domobransku odbranu i zarobio 16 domobrana, 5 ubio i više ranio, dok su, prema neprijateljevim podacima, 2 poginula, 1 ranjen i 33 nestala, među njima i jedan oficir. Zaplijenjena je 21 puška sa 10.000 metaka i druga oprema, uništena je željeznička stanica, svi bunker i pruga oštećeni su na više mjesta. Saobraćaj je bio obustavljen pet dana.

Drugi napad na neprijatelja u Draganiću i Lazini (10 km sjeveroistočno od Karlovca) izveden je noću 19/20. marta. U napadu je učestvovala Omladinska brigada i brigada »Franjo Ogulinac Seljo« 34. divizije, te Žumberački partizanski odred. U Draganiću se nalazio jedan divizion 1. sibirskog puka, 1. konjičke kozačke divizije, sa jednom baterijom topova i sa tri eskadrona raspoređena u s. Jazvaci, Vrbanci, Barkovići i Petaki. U Lazini se nalazilo oko 150 kozaka sa 4 topa, a u obližnjim mjestima, pored kozaka, i ustaško-domobranske i žandarmerijske jedinice.

Uz osiguranje sa brigadom »Franjo Ogulinac Seljo« i Žumberačkim partizanskim odredom iz pravca Samobor, Jastrebarsko, Ozalj i Karlovac, napad je izvela Omladinska Brigada, sa slijedećim redoslijedom napada: Jazvaci, Vrbanci, Barkovići, zatim na neprijatelja u Draganiću i Lazini (sve na komunikaciji Zagreb—Karlovac).

Omladinska brigada je napad izvela na vrijeme, u 22.00 sata, ali bez iznenađenja, tako da je neprijatelj bio spreman za odbranu. Treći bataljon, koji je napadao s. Jazvaci, uspio je da se probije u selo, razbije sistem neprijateljeve odbrane i zauzme šest bunkera. Neprijatelj je djelimično uništen, a djelimično je uspio pobjeći. Međutim, kako 1. bataljon Omladinske brigade, zbog neodlučnosti Štaba bataljona, nije prodro iz svoga pravca, već se povukao tako daleko da nije spriječio ni protivnapad neprijatelja na 1. bataljon, i on je izbačen iz sela. Iako

je napad više puta pripreman, nije se uspjelo zbog udaljenosti i demoralizacije starješina i zbog toga što Štab Omladinske brigade nije koordinirao sadejstva tih bataljona.

Pošto se danju na tom mjestu, zbog jakih obližnjih neprijateljevih snaga, napad nije mogao nastaviti, jedinice su se u zoru povukle na polazne položaje. U toj borbi neprijatelj je imao oko 18 mrtvih i 45 ranjenih vojnika, a ranjeno je i ubijeno i oko 60 konja i uništeno 1.500 metara željezničke pruge. Iz jedinica brigade koja je napadala poginulo je 7, a ranjeno 28 drugova.

Nakon tih napada Štab 34. divizije odlučio se da u zasjedama sačekuje i tuče neprijatelja u pokretu, na otvorenom polju. Prvu zasjedu postavio je 21. marta prema komunikaciji između Jastrebarskog i Draganića, u rejonu Gornje i Donje Izimlje. Zasjedu, u kojoj su bili borci brigade »Franjo Ogulinac Seljo« i Zumberačkog partizanskog odreda, neprijatelj (oko jednog divizionara kozaka) koji se kretao iz Draganića ka Jastrebarskom, otkrio je na vrijeme (obavijestili su ga seljaci koji nam nisu bili naklonjeni) i prešao u napad uz pomoć oko 100 ustaša iz Jastrebarskog. Jedinice brigade i onda su bile prisiljene na brzo povlačenje, a bataljon Zumberačkog odreda, koji je bio na osiguranju prema Jastrebarskom, napadnut je s leđa, tako da se jedna četa probijala iz okruženja. U toj borbi imali smo 7 mrtvih, 4 ranjena i 12 zarobljenih. Među njima bili su i zamjenik komandanta bataljona (zarobljen), komandir čete (poginuo) a zamjenici komandira i komesara čete su ranjenici.

Na istom prostoru, u rejonu Gornja Kupčina i Hudovski Breg (15 km sjeveroistočno od Karlovca), brigada »Franjo Ogulinac Seljo« 34. divizije ponovo je postavila 23. marta zasjedu. Iako je i tada zasjeda otkrivena i na nju izvršen napad sa oko 500 kozaka, ustaša i Nijemaca iz Draganića i Jastrebarskog, uz podršku osam borbenih kola, brigada je prihvatila borbu i prisilila neprijatelja na povlačenje, nanijevši mu znatne gubitke — oko 35 mrtvih i 50 ranjenih. Iz brigade je jedan drug poginuo, a 9 je ranjeno.

U to vrijeme je i 1. konjička kozačka brigada napustila liniju Karlovac—Jastrebarsko i prebačena na prostor sjeverno od Save radi zaštite komunikacije Zagreb—Novska i Dugo Selo—Križevci. Mjesto te brigade iz područja Tuzle došao je 1. lovački (rezervni) njemački puk.

U vezi sa tim pokretim neprijatelja Štab 4. korpusa je naredio Štabu 34. divizije da onespособi željezničku prugu Karlovac—Zagreb i prikupi podatke o stanju neprijatelja. Prema naređenju Štaba 34. divizije, noću 25/26. marta prugu je rušio Turopoljsko-posavski partizanski odred, a sve ostale jedinice imale su zadatak da postavljanjem zasjeda zarobljavaju manje grupe neprijatelja radi dobijanja podataka. U toj akciji Omladinska brigada sačekala je neprijateljsku kolonu od 6 kamiona punih vojnika, nanijevši im gubitke od oko 40 mrtvih i ranjenih. Brigada je imala 1 mrtvog, 8 ranjenih i 1 zarobljenog borca.

Nalazeći se sjeverno od Jastrebarskog, radi obezbjeđenja slobodne teritorije i bolnica, borbu sa neprijateljem, koji je ispadao u sela radi pljačke i mobilizacije ljudi, vodio je Zumberački partizanski odred.

Neprijatelj jed imao znatne gubitke — oko 54 ubijena, 56 ranjenih, 1 zarobljenog, a 7 vojnika se predalo, dok je odred imao 24 poginula, 31 ranjenog, 25 zarobljenih i 43 nestala borca. Uništen je neprijateljev tenk, a zaplijenjena su 2 teška mitraljeza, 1 šarac, 5 pušaka i drugi materijal. Odred je izgubio 5 puškomitraljeza, 1 teški mitraljez, 46 pušaka, a 7 konja je ubijeno iz aviona. Uzrok tako velikih gubitaka odreda jeste neobučenost i neiskustvo boraca i starješina, nebudnost, upadanje u neprijateljeve zasjede, borbe u susret i dobra vojnoobaveštajna služba protivnika. Većina nestalih boraca pobjegla je kućama.

U martu 1944. godine jedinice 34. divizije zarobile su 36, ubile 152 i ranile oko 150 neprijateljevih vojnika, dok su jedinice divizije imale 40 poginulih, 80 ranjenih, 38 zarobljenih i 43 nestala borca i starješinu. U borbi je izgubljeno 5 puškomitraljeza, teški mitraljez, 46 pušaka i 7 konja, a zaplijenjena je 21 puška, 2 teška mitraljeza, 1 šarac i oko 10.000 metaka, uništen je tenk, željeznička stanica, porušeno je 1.500 metara pruge i ubijeno 60 konja.³⁵⁰

Borbe u Cazinskoj krajini: još u toku pregovora između predstavnika 4. korpusa NOVJ i Huske Miljkovića oko njegovog prelaska na stranu NOV i POJ, Huška je na predlog Štaba 4. korpusa 17. januara 1944. napao neprijateljevu posadu u Cazinu, koju su sačinjavali domobranci, Nijemci i oružnici. U borbi koja je trajala oko jedan sat Huskine bataljoni zarobili su 4 domobranska oficira, 9 podoficira, 112 domobrana, 7 Nijemaca i 20 oružnika. Zaplijenjeno je: 15 puškomitraljeza, 6 automata, 130 pušaka, oko 20.000 metaka za puške i puškomitraljeze i druga oprema i materijal.

Dana 19. i 20. februara jedan bataljon Unske operative grupe postavio je zasjedu na cesti Cazin—Ostrožac. U tim zasjedama zarobljen je 1 oficir i 30 oružnika. Zaplijenjena su 2 puškomitraljeza, 22 puške, 2 pištolja i preko 15.000 puščanih metaka.

Prije podne 22. februara 1944. održan je, u Velikoj Kladuši, narodni zbor, kome je, pored naroda Cazinske krajine prisustvovao i narod Korduna i Banije — Muslimani, Srbi i Hrvati. Zato je taj zbor nazvan Zbor bratstva i jedinstva. Uoči i na sam dan zbora Kladuša je bila okićena zastavama, parolama i slikama druga Tita. Na mnogim balkonima i prozorima kuća visili su čilimi i ukrasni predmeti, narodne rukotvorine tog kraja.³⁵¹ Zbor je otvoren u 11 sati, a prvi govornik bio je komandant UOG, Huška Miljković. Poslije njega govorili su Marko Belinić, član CK KPH, i Zuhdija Žalić, prvoborac Cazinske krajine i zamjenik komandanta 1. brigade UOG. Sa zbora je poslat telegram Nacionalnom komitetu oslobođenja Jugoslavije:

»Mi Muslimani, zajedno sa Srbima i Hrvatima, šaljemo vama — Nacionalnom komitetu oslobođenja Jugoslavije, na čelu koga se nalazi naš voljeni komandant, maršal Jugoslavije i vođa naših naroda drug Tito, naše tople i plamene pozdrave. Okupljeni na tom zboru, iako smo pod fašističkim terorom bili vezani i

³⁵⁰ Isto, str. 54, 277, 477, 504, 516, 581, 528, 537 i 586.

³⁵¹ Zbornik, tom 5, knj. 24, str. 522. i 523.

proganjani, izražavamo vam N.K. O.J. povjerenje u daljem vođenju naših naroda svetom cilju oslobođenja.

Mi vam se zavjetujemo da ćemo pojačati svoj udio u narodnooslobodilačkoj borbi i zajedno s našom braćom Srbima i Hrvatima boriti se za demokratsku federativnu Jugoslaviju, u kojoj će naša napačena Bosna imati svoju slobodu».

Prije podne, 1. marta 1944, dijelovi 373. legionarske divizije izvršili su ispad iz Bihaća i Cazina prema slobodnoj teritoriji UOG-a, sa ciljem da stvore demoralizaciju u redovima boraca UOG-a i privuku što više ljudi iz redova UOG-a u jedinice Pavelićeve vojske. Poslije podne na putu Cazin—Pećigrad dijelovi 1. muslimanske brigade napali su dvije izviđačke čete. Nakon kratke borbe neprijatelj je razbijen, zarobljeno je 6 legionara, 8 ih je poginulo, a 12 ranjeno. Zaplijenjena su 2 minobacača 81 mm, 3 puškomitraljeza, 15 pušaka, 2 automata, 2 pištolja i dosta drugog vojnog materijala. Nakon tog poraza, Nijemci su uvidjeli da više na Husku i njegovu miliciju ne mogu više računati.

Prema izveštaju Štaba 4. korpusa u martu 1944. godine jedinice korpusa ubile su 1.046 neprijateljevih vojnika i 22 oficira, ranile su 154 i zarobile 197 vojnika i 2 oficira, a jedinice 4. korpusa imale su 177 poginulih, 373 ranjena, 13 zarobljenih i 72 nestalih boraca i starješina. Zaplijenjeno je: 7 minobacača, 14 mitraljeza, 12 puškomitraljeza, 12 automata, 110 pušaka, 2 pištolja i 41.000 metaka. Uništeno je 9.000 m pruge, 4 lokomotive, 25 vagona, 3 kamiona i 30 konja.³⁵²

BORBE 4. KORPUSA U PROLJEĆE 1944. GODINE

Tok borbenih dejstava 4. korpusa u aprilu 1944. jeste nastavak iz marta — napad na komunikacije, postavljanje zasjeda, likvidacije nekih neprijateljskih garnizona i sprečavanje upada na slobodnu teritoriju, i to sa 7. divizijom i Banijskim partizanskim odredom u Baniji, 8. divizijom i Grupom NOP odreda u Kordunu, 34. divizijom u Žumberku i Pokuplju, Karlovačkom brigadom i Karlovačkim partizanskim odredom na sektoru karlovačkog kotara i Unskom operativnom grupom u Cazinskoj krajini. U tom mjesecu izvedena je i korpusna operacija u Cazinskoj krajini, a zbog prodora neprijatelja iz Otočca, prema Vrhovinama u Lici, Štab korpusa intervenisao je sa 8. divizijom.

Sa stanjem 1. aprila 1944, 4. korpus (bez Karlovačke brigade i Karlovačkog partizanskog odreda) imao 15.833 borca i starješina, od toga: 984 radnika, 13.588 seljaka, 685 zanatlija, 218 namještenika, 82 vojna lica i 276 intelektualca; 10.038 Srba, 3.483 Hrvata, 1.754 Muslimana, 49 Slovenaca, 9 Crnogoraca, 179 Rusa, 3 Poljaka, 215 Talijana, 97 Jevreja, 3 Nijemca, 1 Danca i 1 Holandanina.

³⁵² Arhiv VII, kut. 112A, f.4, dok. 23. Ovje su unijeti i podaci 2. diverzantskog bataljona, što nije prikazano u opisu borbenih dejstava.

³⁵³ Arhiv VII, kut. 426B, f.11, dok. 13.

Borbe u Kordunu, Baniji i Lici početkom aprila 1944. godine

Početkom aprila 8. divizija (bez 1. brigade, koja je ostala u Plaščanskoj dolini), prebacila se iz rejona Plaškog na područje Tušilović, Bukovica, Utinja, kod Karlovca, radi priprema za napad na ustaško-domobransku[^] posadu u Vukmaniću. Tek što je divizija krenula na tu teritoriju, Štab 4. korpusa naredio je da se 1. brigada 8. divizije 2. aprila prebaci na komunikaciju Otočac-Vrhovine (u Lici), pošto su 31. marta 4. ustaški zdrug i dijelovi 846. puka 392. legionarske divizije počeli akcije prema slobodnoj teritoriji oko Vrhovina i Gospića. Na sektoru Plaškog ostao je Plaščanski partizanski odred sa dva bataljona, dok je treći bataljon osiguravao slobodnu teritoriju od Vaganca i Ličkog Petrovog Sela.

Na putu od Plaškog ka Karlovcu 8. divizija je odbila, 30. marta, napad dijelova 33. ustaške bojne, koji su iz Generalskog Stola prešli rijeku Mrežnicu i krenuli prema Perjasici u pljačku i paljenje. 12. aprila razbijen je neprijateljski mostobran, koji su uspostavili Nijemci kod Keića mosta (na rijeci Mrežnici, kod Generalskog Stola). U tim borbama neprijatelj je imao oko 44 mrtva i 23 vojnika izbačena iz stroja. Jedinice 8. divizije, zajedno sa bataljonom Kordunaškog partizanskog odreda, koji je, također, učestvovao u napadu, imale su 4 mrtva i 20 ranjenih. Zaplijenjen je puškomitraljez, 7 pušaka i druga oprema.

Poslije dolaska na sektor južno od Karlovca 8. divizija je sa 2. brigadom, ojačanom pratećom četom 3. brigade i dva bataljona Kordunaškog partizanskog odreda, napala 5. aprila neprijateljevu posadu u Vukmaniću (10 km jugoistočno od Karlovca), gdje se nalazila 3. satnija 1. bojne 2. posadnog zdruga i 3. satnija pješadijske pukovnije, oko 200 ustaša, domobrana i žandara. Pošto je postignuto iznenađenje, poslije tročasovne borbe neprijatelj je razbijen i mjesto zauzeto. Zarobljeno je 19, a ranjeno 33, a ubijeno oko 68 neprijateljevih vojnika, dok su ostali uspjeli pobjeći u Karlovac. Zaplijenjena su 3 puškomitraljeza, 37 pušaka, teški minobacač, automat, 8.000 metaka i druga ratna oprema. Naše jedinice imale su 2 mrtva i 7 ranjenih.³⁵⁴

Prva brigada 8. divizije, koja je iz Plaškog, po dubokom snijegu i snježnoj vijavici, stigla u Liku, odmah je stupila u borbu s dvije čete legionara, koji su upali u Doljane (Gacka dolina) radi pljačke. Poslije kratke borbe legionari su razbijeni, stanovništvu vraćena opljačkana hrana, a ljudi svezani radi odvođenja u logore, ili gubilišta, oslobođeni.

Oko 1.000 legionara i ustaša, rano izjutra 5. aprila, napalo je jedinice 1. brigade od Zalužnice, Poduma, Škara i Letinca. Mada su neprijateljeve snage bile mnogobrojnije i bolje naoružane, 1. brigada je pružila žestok otpor, nastojeći da ih odbaci prema polaznim bazama. Prva brigada je, ipak, morala napustiti položaje i povući se prema Kapeli. Nakon toga, dijelovi 846 legionarskog puka i 4. ustaškog zdruga, povukli su se prema Otočcu. U tim borbama 1. brigada je

imala 5 mrtvih, 19 ranjenih i 4 nestala borca, a neprijatelj je imao 50 mrtvih i više ranjenih.³⁵⁵

Kako je neprijatelj doznao za odlazak 8. divizije sa Korduna u Cazinsku krajinu, to su legionari i ustaše, sa jačim snagama iz Duge Rese i Karlovca, izvršili ispad prema Perjasici, gdje su palili, pljačkali i terorisali stanovništvo. Zbog toga je Štab 4. korpusa naredio 1. brigadi 8. divizije da se usiljenim maršem vrati iz Like, u rejon Perjasice, gdje je stigla 10. aprila u pomoć Kordunaškom partizanskom odredu. Izuzev 11. aprila, kada je u borbi s 1. brigadom u rejonu Perjasice, poginulo oko 45 Nijemaca, među kojima i 2 oficira, jedan vojnik zarobljen, a oko 50 ranjeno, neprijatelj nije izlazio na našu slobodnu teritoriju. U toj borbi brigada je imala 2 mrtva i 6 ranjenih.

U Baniji je 7. divizija bila angažovana prema neprijateljevim komunikacijama i u borbi s neprijateljem, koji je ispadao na našu slobodnu teritoriju. Druga brigada bila je orijentisana prema Petrinji, 1. i 3. prema komunikaciji Sisak—Sunja—Kostajnica i 4. brigada prema Dvoru na Uni. Noću 3/4. aprila sa 1. i 3. brigadom, dijelovima Banijskog partizanskog odreda i mobilisanim civilima, na liniji Sisak—Sunja—Kostajnica, porušeno je 5 km pruge, spaljeno oko 300 pragova i uništena TT veza. Neprijatelj je intervenisao manjim snagama, ali su poslije kraće borbe, u kojoj smo imali 1 poginulog i 1 ranjenog, odbačeni nazad. Istovremeno je, u rejonu Drljače, odbijen napad oko 100 četnika, koji su proterani u Sunju.

Znajući za prisustvo naših snaga na pruzi Sisak—Kostajnica, dijelovi 2. bojne ustaškog krajiškog zdruga iz Petrinje, izvršili su, u zoru 4. aprila, napad prema s. Gornja Bačuga i Cuntić, uspjevši iznenaditi i razbiti jednu četu bataljona Banijskog partizanskog odreda. Nakon kraće borbe, bataljon se organizovao i neprijatelja odbacio nazad za Petrinju. U toj borbi bataljon je imao 2 poginula, 2 zarobljena i 6 ranjenih, izgubivši i troja kola sa 7 konja.

Radi odbacivanja naših snaga od pruge, 6. aprila ujutro, dijelovi 1. konjičke kozačke divizije i ustaško-domobranske jedinice krenule su iz Kostajnice, Sunje, Siska i Petrinje, na slobodnu teritoriju. Oštre i uporne borbe vodile su se u rejonu sela: Kostreši, Bjelovac, Knezovljani, Umetići, Kukuruzari i Babina Rijeka. U toku jednodnevne borbe, u kojoj je neprijatelj uspio da odsječe i razbije naše manje dijelove, protivnapadom 1. i 3. brigade bio je prisiljen da se povuče u polazne baze. U toj borbi neprijatelj je imao oko 30 mrtvih i 45 ranjenih vojnika. Naše jedinice izgubile su 2 minobacača, 1 puškomitraljez, 15 pušaka i 22 konja sa zaprežnom i jahaćom opremom.

I iz pravca Dvor na Uni neprijatelj je, predvođen četnicima, vršio ispade i napadao jedinice 4. brigade 7. divizije. Elastičnom odbranom i manevrom sa bočnim napadima, 4. brigada je 4. aprila odbacila jače neprijateljeve snage, koje su je napadale iz dva pravca. U toj jednodnevnoj borbi neprijatelj je imao 25 mrtvih i oko 60 ranjenih vojnika. Brigada je imala 3 mrtva i 16 ranjenih.³⁵⁶

³⁵⁵ Isto, str. 317.

³⁵⁶ Isto, str. 59, 114. i 809.

Korpusna operacija u Cazinskoj krajini

U drugoj polovini marta 1944. godine našu zemlju privremeno su napustile i upućene u Mađarsku 1. brdska njemačka divizija, 42. lovačka divizija i neke druge, da bi u toku aprila i maja 1944. godine bile vraćene nazad. Radi sprečavanja normalnog i brzog saobraćaja neprijateljskih snaga, Vrhovni štab NOV i POJ naredio je 6. aprila Glavnom štabu NOV i POH da glavninu snaga 4. korpusa usmjeri ka Bihaću, Bosanskom Novom i Sisku i da ruši komunikacije u dolini Une.

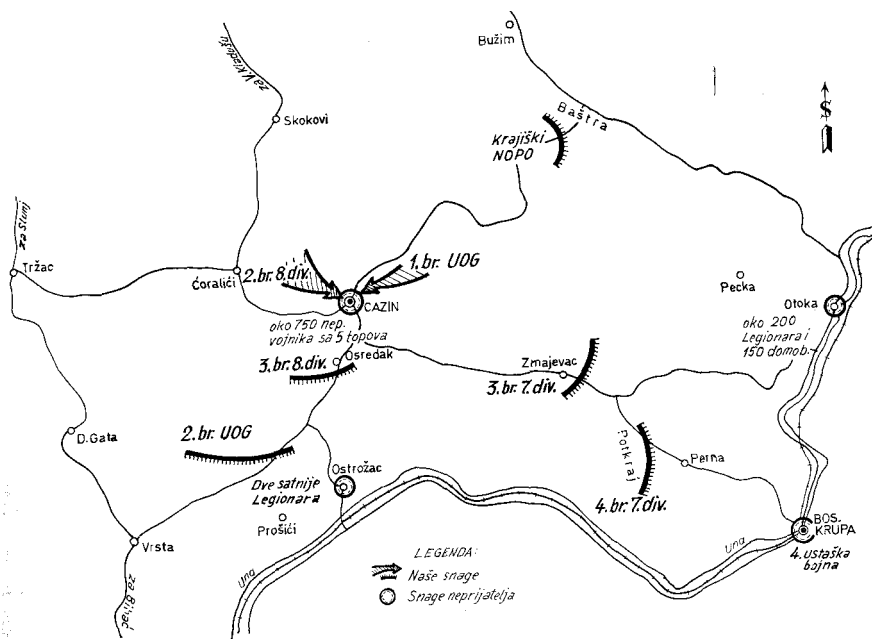
Radi izvršenja tog zadatka, Štab 4. korpusa odlučio je da u prvoj fazi borbe sa 2. i 3. brigadom 8. divizije, Unskom operativnom grupom i 3. i 4. brigadom 7. divizije zauzme Cazin, a zatim u drugoj fazi Ostrožac i Otoku i da tada u trećoj fazi pristupi rušenju pruge Bihać—Bosanski Novi. U Žumberku, Pokuplju i Turopolju aktivirana su dejstva 34. divizije na komunikacijama Sisak—Zagreb—Karlovac, a na sektoru karlovačkog kotara i pruge Karlovac—Ogulin, dejstvovala su Karlovačka brigada, Karlovački partizanski odred i Grupa NOP odreda.

Pored jakog garnizona u Bihaću, neprijatelj je tada imao u Cazinu 8. slunjsku ustašku bojnu, od oko 450 ustaša, jednu satniju 10. ustaške bojne, 80—100 ustaša, oko 200 legionara 373. divizije i 10 žandara — svega oko 750 vojnika sa 5 topova. U Ostrošcu su se nalazile dvije satnije legionara iz 373. njemačke divizije, u Otoci bilo je oko 200 legionara, takođe iz 373. divizije i oko 150 domobrana, a u Bosanskoj Krupi nalazila se 4. ustaška bojna. Sve te snage raspolagale su, pored ličnog naoružanja, tenkovima, topovima i minobacačima.

Za napad na Cazin, koji je otpočeo 9. aprila, određene su 2. brigada 8. divizije i 1. brigada Unske operativne grupe, ojačane haubičkim divizionom 4. korpusa. Taj napad su obezbjeđivali: iz pravca Bihaća — 2. brigada UOG, na liniji Vrsta—Prošići, iz pravca Ostrošca — 3. brigada 8. divizije, u rejonu Osretka, a od Otoke i Bosanske Krupe — 3. i 4. brigada 7. divizije, na liniji Zmajevac—Potkraj. Krajiški NOP odred UOG u rejonu Baštre sprečavao je dolazak neprijateljevih snaga iz Otoke u Bužim.

Borba za Cazin vođena je nesmanjenom žestinom do 11. aprila. Nakon dvadesetminutne artiljerijske pripreme počeo je napad pješadije, koja je uspjela slomiti spoljnu odbranu i djelimično ući u mjesto. Napad, koji je trajao cijelu noć, nije uspio, iako su bataljoni ušli u grad. Neprijatelj je iz dobro utvrđenih bunkera i rovova pružio žilav otpor. U zoru su obe brigade povučene iz grada, zaposjevši spoljni dio, gdje su i ostale cio dan radi pripreme za ponovni napad noću 10/11. aprila. U toku 10. aprila jedan voz, sa vojskom u 25 vagona, stigao je iz Bihaća u Ostrožac (niko nije porušio prugu). Prispjeli vojnici su, zajedno sa svojim snagama iz Ostrošca, krenuli prema Cazinu. Uspjeli su odbaciti 3. brigadu 8. divizije i 2. muslimansku brigadu UOG, ali nisu uspjeli ući u Cazin.

Ponovni napad 2. brigade 8. divizije i 1. muslimanske brigade UOG, 10. aprila, sa početkom u 18.00 sati, na Cazin, ni tada nije

Korpusna operacija u Cazinskoj krajini 9. aprila 1944. godine

uspio. Upravo kada se neprijatelj pokolebao i spremao za proboj prema Ostrošcu, nestalo je municije za naše topove i minobacače, a i neprijatelj je odustao od proboja, osjetivši da mu pristiže pomoć. Jedinice su ponovo povučene na polazne položaje radi pripreme za treći napad. Taj napad, predviđen u 5.00 sati 11. aprila, obustavljen je, jer je neprijatelj uspio da odbaci naše snage na osiguranju i spoji se sa svojim snagama u Cazinu, čime se odustalo od daljnih napada.

Sve jedinice 8. divizije ostale su na tome sektoru do 16. aprila, kada su vraćene u polazne rejone — Kordun i Banija.

Mada je u napadu na neprijatelja u Cazinu bilo angažovano sedam brigada iz sastava 7. banijske, 8. kordunaške divizije i Unske operativne grupe, napad nije uspio, jer je učinjena greška što je, pored 2. kordunaške brigade, u napadu učestvovala i 1. muslimanska brigada, kojoj je to bila prva borba, odnosno napad na jako utvrđeno mjesto. Za takvu akciju ni brigada, kao cjelina, niti borci i starješine brigade nisu imali potrebnog borbenog iskustva niti je ljudstvo bilo obučeno za takve vrste napada.

Dok se vodila borba za Cazin, neprijatelj nije izlazio iz Bosanske Krupe i Otoka, tako da na osiguranju kod 7. divizije nije ni dolazilo do borbe. Zbog toga je Štabu 7. divizije naređeno da sa četiri bataljona krene noću 10/11. aprila prema 3. brigadi 8. divizije i da napadnu neprijatelja na komunikaciji Ostrožac—Cazin. Kako je neprijatelj noću brzo nastupao, 3. brigada 8. divizije povukla se tako da bataljoni 7.

divizije nisu ni uspostavili vezu sa tom brigadom, niti su stupili u borbu s neprijateljevom zaštitnicom. Pošto je neprijatelj ušao u Cazin, ti bataljoni su se povukli u sastav svoje brigade u rejonu Stijena.

U toj korpusnoj operaciji neprijatelj je imao 238 mrtvih, više od 150 ranjenih i 26 zarobljenih vojnika, dok su naše jedinice imale 35 mrtvih, 151 ranjenog, 4 nestala, a 15 boraca je ogluvjelo od detonacija bombi.³⁵⁷

Od 12. do 16. aprila vođene su borbe oko Cazina i rušena je komunikacija Ostrožac—Otoka. Poslije toga 3. brigada 8. divizije upućena je u rejon Ličko Petrovo Selo, gdje je neprijatelj često ispadao iz Bihaća, a 2. brigada 8. divizije na Kordun, prema Karlovcu, radi sprečavanja ispada i napada neprijatelja na naš slobodni teritorij, a jedinice 7. divizije u Baniju. Prije odlaska u Baniju 7. divizija je noću 12/13. i 15/16. aprila porušila oko 8 km pruge između Ostrošca i Bosanske Krupe, vodeći istovremeno borbu s jednom satnijom ustaša u rejonu s. Stijene, koja je poslije kraće borbe protjerana u polaznu bazu — Otoka. Tom operacijom u Cazinskoj krajini, 4. korpus je samo djelimično izvršio zadatak Vrhovnog štaba.

Nastavak borbi u Baniji, Kordunu i Lici

Istovremeno, dok se 7. divizija, sa 3. i 4. brigadom nalazila prema Otoci i Bosanskoj Krupi, sa 1. i 2. brigadom i dijelovima Banijskog partizanskog odreda izvršen je, noću 12/13. aprila, napad na neprijateljeva uporišta u Divuši (na komunikaciji Dvor na Uni—Kostajnica), gdje se nalazilo oko 130 ustaša iz 12. ustaške bojne i 30—40 domobrana, sa 2 topa, iz 11. pješadijske ustaško-domobranske pukovnije. Pored posade, u Dvoru na Uni i Kostajnici, neprijatelj je imao i svoje posade u Zamlači (jedna bojna domobrana) i Strugi (80—90 ustaša).

Sa prvim naletom dvaju bataljona (ostale snage bile su na osiguranju) razbijena je spoljna odbrana i neprijatelj se sa glavninom povukao i organizovao odbranu iz bunkera oko crkve, a djelimično se razbježao po poljima. Nakon četvoročasovne borbe, pošto se topovima nisu mogli neposrednim gađanjem tući neprijateljevi bunker, neprijatelj se nije mogao savladati, te su se naše jedinice, bez odobrenja Štaba divizije, povukle iz mjesta, iako su intervencije oko 200 vojnika iz Kostajnice odbili naši osiguravajući dijelovi. Ni drugi napad, izvršen noću 21/22. aprila, nije uspio, iako su naša osiguranja pojačana sa još jednom brigadom. U borbi za Divušu, neprijatelj je imao oko 30 mrtvih i ranjenih vojnika, a naše jedinice 12 ranjenih i 2 zarobljena borca.³⁵⁸

Iskoristivši odsutnost glavnih snaga 7. divizije sa sisačko-petrinjskog sektora, neprijatelj je (2. bojna ustaško-krajiškog zdruge, sa oko 100 Nijemaca i kozaka) 17. aprila iz Petrinje izvršio ispad i ponovo zaposjedo spoljnu odbranu Petrinje, u visini s. Gora, na komunikaciji prema Glini. Pred te neprijateljske snage, iz rejona Divuše prebačena

³⁵⁷ Isto, str. 137, 141, 242, 398 i 572

³⁵⁸ Isto, str. 209, 446 i 728.

je 1. brigada sa dva bataljona 2. brigade 7. divizije, koja je u toku 18. aprila uspjela da ga zadrži i istog dana odbaci prema Petrinji.

Isti pokušaj neprijatelj je iz Petrinje, oko 700 ustaša, kozaka i Nijemaca, izveo i u toku 19. aprila. Uspio je odbaciti 'naše snage i poslije zauzimanja Gora krenuo u pravcu Gline. Organizovanom odbranom i bočnim napadima jedinice 1. i 2. brigade 7. divizije ponovo su odbacile neprijatelja prema Petrinji. U tim dvodnevnim borbama neprijatelj je imao 16 mrtvih i oko 50 ranjenih vojnika. Iz naših jedinica jedan drug je poginuo i izgubljeno je 7 konja.

Neprijatelj nije odustajao od tih napada, s ciljem da odbaci snage 7. divizije i obezbijedi slobodan saobraćaj na liniji Petrinja—Sisak—Kostajnica—Bosanski Novi. Dvadeset prvog aprila izvršio je napad iz više pravaca. Iz Kostajnice, na dva bataljona 2. brigade 7. divizije napadalo je do 800 Nijemaca i kozaka, a iz pravca Petrinje jedna bojna Krajiškog ustaškog zdruga i oko 180 konjanika-kozaka u dva pravca: Petrinja—Budičina—Deanovići—Tremušnjak i Petrinja—Kruž—Stražnik—Marinovići—Gora. Borba se razvila 23. aprila, kada su ga naše jedinice odbacile nazad u s. Gora. Toga dana neprijatelj je imao 34 mrtva i 40 ranjenih vojnika, a gubici 2. brigade bili su 10 mrtvih, 16 ranjenih, 2 nestala i 9 zarobljenih. Izgubljen je puškomitraljez i 3 puške.

Kako se računalo na jači napad neprijatelja na slobodnu teritoriju Banije, a radi obezbeđenja proljetne sjetve, Štab 7. divizije odlučio se za napad na neprijatelja u s. Gora i, u vezi s tim, privukao i 3. i 4. brigadu iz Cazinske krajine.

Napad je izvršen noću 25/26. aprila, sa 1, 3. i 4. brigadom, dok je 2. brigada bila na osiguranju radi sprečavanja spoljne intervencije neprijatelja. Sve jedinice krenule su u napad, s tim što su prethodno pročistile spoljnu neprijateljevu odbranu. Čišćenje su izvršile jedinice 1. i 3. brigade, a potom su imale zadatak da izvrše osiguranje i onemoguće dolazak napadnutim snagama u Gorama iz Petrinje, a 4. brigada vršila je glavni napad. Zbog jake kiše i velike pomrčine napad je počeo za zakašnjenjem od tri sata, 26. aprila u 02.00 sati.

Jedinice 4. brigade su prvim naletom uspjele izbaciti neprijatelja iz s. Marinovići, a jedan bataljon probio se prema središtu mjesta, gdje se neprijatelj koncentrisao (oko crkve) i pružio jači otpor. Međutim, kako 1. i 3. brigada nisu na vrijeme zauzele osiguravajuće položaje neprijatelj je uspio da se iz Petrinje probije i spoji sa posadom u Gorama. Zbog toga je Stab 4. brigade obustavio napad, a zatim je i Stab 7. divizije naredio povlačenje svih jedinica. Neprijatelj je, zatim, izvršio protivnapad u pravcu Gline, ali je u toku 27. aprila, pod pritiskom naših snaga, prisiljen da napusti Gore i povuče se za Petrinju. Zarobljeno je 6, ubijeno 45 i ranjeno 25 neprijateljevih vojnika, a 7. divizija je imala 4 mrtva i 18 ranjenih.

Nakon zauzimanja Gora, jedinice 7. divizije vodile su borbu s neprijateljem, koji je iz Petrinje ispadao na našu slobodnu teritoriju, i porušile 7 km pruge, zajedno sa mobilisanim civilima, na liniji Sunja—Kostajnica.

³⁵⁹ Isto, str. 632 i 717.

Poslije neuspjelog napada kod Cazina, gdje je ostala Unska operativna grupa, 8. divizija je vraćena u Kordun, i to sa 1. i 2. brigadom prema Karlovcu, Generalskom Stolu i Ogulinu, gdje se nalazila i Grupa NOP odreda sa Kordunaškim i Plaščanskim partizanskim odredom, a sa 3. brigadom prema Vagancu i Bihaću, u rejonu Ličkog Petrovog Sela, radi napada na neprijateljeve komunikacije i sprečavanje ispada na slobodnu teritoriju.

Odatle je 3. brigada, u Željavi 21. aprila, sačekala i ubila 19 neprijateljevih vojnika, oslobodivši i nekoliko omladinki, koje je bio poveo sa sobom. Treća brigada je imala 2 mrtva i 2 ranjena. Istog dana je i 2. brigada 8. divizije, u s. Popović—Brdo (jugoistočno od Karlovca), sačekala neprijatelja, koji je iz Karlovca krenuo na slobodnu teritoriju, i ubila 10 vojnika.

Za to vrijeme dijelovi 4. ustaškog zdruga i njemačke 392. legionarske divizije ponovo su, iz Otočca i Brinja, izvršili ispad prema Vrhovinama i zaposjeli Zalužnicu, Vrhovine, Crnu Vlast i neke položaje oko tih sela, nastojeći time da odbace Lički NOP odred i 35. diviziju sa te teritorije i bolje osiguraju cestu Otočac—Gospić, koja je bila stalna meta napada snaga NOVJ.

Zbog novonastale situacije, Štab 4. korpusa je 23. aprila prebacio 8. diviziju, bez 2. brigade, koja je ostala prema Karlovcu, sa Korduna u Gacku dolinu. Istog dana 1. brigad 8. divizije, koja se tada nalazila u rejonu Cetingrada, krenula je preko Slunja i Rakovice u s. Dabar, gdje je stigla 25. aprila, a ostale jedinice divizije krenule su u rejon Donji Babin Potok.

Odmah poslije dolaska u Dabar (10 km sjeveroistočno od Otočca), 1. brigada 8. divizije dobila je zadatak da u toku noći 25/26. aprila napadne i uništi neprijateljevu posadu u Zalužnici, a 3. brigada 8. divizije da ovlada položajima u rejonu Donjeg i Gornjeg Babinog Potoka. Međutim, prije dolaska 1. brigade neprijatelj je napustio Zalužnicu i povukao se u Otočac i Vrhovine. Sutradan, 27. aprila, jedna ustaška bojna, iz tri pravca, uspjela je da odbaci 1. brigadu od Zalužnice, ali je zatim brigada prešla u protivnapad i odbacila ustaše u polaznu bazu — Otočac.

Ne odustajući od' namjere da odbaci naše snage iz Gacke doline, neprijatelj je, 28. aprila, uputio jednu satniju ustaša iz Brinja u rejon s. Glibodol i našao se u pozadini 1. brigade 8. divizije. Saznavši za taj ispad neprijatelja, odmah su upućena dva bataljona. Iznenadeni brzom intervencijom, ustaše su se nakon kraće borbe vratile sa 10 mrtvih.

Sutradan, 29. aprila, neprijatelj je ponovo krenuo u napad sa dvije satnije ustaša iz sela Škare i Doljani, ali je i tada odbijen i razbijen, zadobivši znatne gubitke, oko 10 mrtvih i više ranjenih. Napad je ponovio i 30. aprila, ali sa jačim snagama — iz Otočca jedna ojačana ustaška bojna, a od Brinja jedan ojačani legionarski bataljon, podržani artiljerijsko-minobacačkom vatrom. Istovremeno je i neprijatelj iz Babinog Potoka prešao u napad na 3. brigadu 8. divizije. Kako su jedinice divizije polukružno napadnute, nakon tročasovne borbe povukle su se na nove položaje.

Budući da se neprijatelj orijentisao i pravcem Lička Jesenica—Plaški, Štab 8. divizije prebacio je 3. brigadu u Plitvički Ljeskovac i Čorkovu Uvalu, sa zadatkom da pomogne 1. brigadi i zatvori pravce koji iz Ličke Jesenice izvode ka Plitvičkim jezerima. 1

I pored upornih borbi koje su vodile brigade, neprijatelj je uspio da 1. maja odbaci 1. brigadu i uđe u Ličke Jesenice. Napad neprijatelja nastavljen je i u toku 2. maja, s ciljem da glavnim snagama uđe u Plaški, a dijelom snaga vrati se u Otočac i Dabar, što mu je i uspjelo. Međutim, neprijatelj se istog dana povukao i napustio Plaški i Dabar.

Za vrijeme tih šestodnevni borbi nisu u potpunosti postignuti postavljeni zadaci, jer je izostalo sadejstvo sa ostalim ličkim jedinicama u Gackoj dolini. Naprotiv, neprijatelj je uspio da potisne naše snage i da se iz Gacke doline, preko Ličke Jesenice i Plaškog, probije za Ogulin.

U tim borbama neprijatelj je imao oko 180 mrtvih i veći broj ranjenih. Jedinice 8. divizije imale su 20 mrtvih i 58 ranjenih, a među njima bio je i politički komesar 8. divizije Aleksandar Backović (sa još 33 ranjena druga, 2. juna 1944, ubili su ga četnici u s. Krčane, gdje se nalazila bolnica 11. korpusa). Za novog političkog komesara divizije postavljen je Dušan Hrstić. U istom mjesecu za komandanta 1. brigade postavljen je Miloš Kljajić, do tada zamjenik komandanta iste brigade, mjesto Mihajla Blaževića Miška, koji je premješten u Štab 8. divizije.³⁶⁰

Karlovačka brigada i Karlovački NOP odred nalazili su se na svojoj teritoriji — rejon Karlovačkog kotara, u međuriječju Kupe i Dobre. Pošto je neprijatelj znao raspored tih naših snaga, 4. aprila preduzeo je ofanzivu iz Karlovca, radi njihovog uništenja. Iako je Štab brigade raspolagao informacijom da neprijatelj priprema ofanzivu, nije povjerovao u to, ocjenjujući da se u Karlovcu i Ozlju nalaze neprijateljeve slabije snage. Međutim, ofanzivu su, ipak, izvele: 5, 10. i 30. ustaška bojna, Slunjska bojna, dvije ustaške i jedna domobranska bojna iz Zagreba.³⁶¹

Uz podršku tenkova dvije ustaške bojne krenule su iz Karlovca i Neretića prema Hrašću i Ribniku, s tim što se jedna bojna kretala od Stativa prema sjeveru, šireći se od rijeke Dobre do ceste Netretić—Ribnik. Istovremeno, jedna bojna kretala se iz Gornjeg Pokuplja, preko Velikog Erjavca, prema Hrašću, a tri bojne, iz Ozlja, prema Vodenici, Jugovcu i Zakunju. Sem tih snaga, upotrebjeni su i dijelovi posade iz Ozlja, zatim jedna četa Nijemaca iz Bosiljeva i dijelovi posade iz Duge Rese.

Te neprijateljeve snage, zbog nebudnosti naših jedinica, uspjele su da u rejonu Hrašća iznenade i opkole 1. i 4. bataljon Karlovačke brigade i dijelove Karlovačkog partizanskog odreda. Nakon četvoročasovne borbe, ti bataljoni uspjeli su da se probiju iz okruženja i izbjegnu uništenje. 13. bataljon, zbog nepropisnog kretanja kroz šumu, iznenada je napao neprijatelj, koji ga je prisilio na povlačenje po grupama. No, i pored krajnje teških uslova, Karlovačka brigada uspjela se, u popod-

TM Isto, str. 593 i 603, i knj. 27, str. 133 i 375.

Prema podacima neprijatelja, u ofanzivi su učestvovali 1, 2. i 4. satnija 3. bojne 2. posadnog zdruga iz Ozlja i 1. satnija 5. ustaške bojne.

nevnim satima, prebaciti preko Kupe, ostavljajući u dodiru s neprijateljem jedan bataljon. Ne postigavši cilj, uništenje brigade, i neprijatelj se istog dana povukao na polazne baze.

U toj jednodnevnoj borbi neprijatelj je imao 43 mrtva i oko 70 ranjenih vojnika, a naše jedinice 7 mrtvih, 5 ranjenih i 27 nestalih i zarobljenih boraca. Poginuo je i operativni oficir brigade Nikola Oreščanin. Izgubljen je 1 teški mitraljez i 5 puškomitraljeza, dva postolja za teški mitraljez, 37 pušaka i 6 tovarnih konja.

Tokom noći, 4/5. aprila, Karlovačka brigada vratila se na svoj sektor i odmah protjerala ustaše iz sela Pake, Pravutine i Rasopajnika, gdje su došle da pljačkaju hranu od seljaka. Da ne bi doživjela istu sudbinu kao 4. aprila, Karlovačka brigada je često mijenjala svoje položaje i odbijala manje ispade neprijatelja. Dvadeset šestog aprila brigada je sadejstvovala 13. primorsko-goranskoj diviziji u napadu na Bosiljevo.

U toku aprila Karlovačka brigada popunjena je sa 280 novih boraca iz Istre, sa područja Pule, Pazina i Buzeta, tako da je tada imala 850 boraca i starješina, pa su u bataljonima formirane treće čete i mitraljeska četa, a svaki bataljon imao je tri pješadijske i jednu mitraljesku četu.

Krajem aprila, prema naređenju Štaba 4. korpusa, Karlovačka brigada je izuzeta iz sastava 8. divizije i ušla u sastav 34. divizije. Za kratko vrijeme (dva mjeseca), koliko se brigada nalazila u sastavu 8. kordunaške divizije, izvršila je 26 borbenih akcija: 4 napada (od toga 3 fingirana), 2 borbena osiguranja, 3 odbrambene borbe i 17 zasjeda. U izvedenim akcijama ubijeno je 85, ranjeno oko 90 i zarobljeno 9 neprijateljskih vojnika. U svim tim borbama brigada je imala 14 poginulih, 19 ranjenih, 5 zarobljenih i 27 nestalih boraca i starješina.³⁶²

Borbe 34. divizije u Žumberku i Pokuplju aprila 1944. godine

Dok je glavnina 4. korpusa dejstvovala u Cazinskoj krajini, Baniji, Kordunu i Lici, 34. divizija je u toku aprila bila u Pokuplju, Turopolju i Žumberku. U toku tog mjeseca neprijatelj je bio više u ofanzivi, sa čestim ispadima na slobodnu teritoriju, radi pljačke i odbacivanja 34. divizije od komunikacija, tako da je divizija vodila više odbrambene nego napadne akcije.

U toku 3. aprila neprijatelj je izvršio ispad iz Jastrebarskog prema Pleševici (s. Draga, 7 km sjeverozapadno od Jastrebarskog) i iz garnizona na pruži Zagreb—Sisak, prema Kravarskom i Gudicima (15—20 km južno od Zagreba).

Iz Jastrebarskog oko 200 Nijemaca i ustaša, krenuli su, s ciljem da napadnu Štab Žumberačkog partizanskog odreda. Međutim, Štab odreda se dan ranije premjestio, a ostao je 3. bataljon, koji je doživio iznenađenje, kada je naišao na neprijatelja, misleći da je to njihov 1. bataljon. U toj borbi, zbog slabe izviđačke službe, nebudnosti i ne-

³⁶² Zbornik, tom 5, knj. 26, str. 414. i *Karlovačka udarna brigada*, HAK, 1984. godine.

pažnje, bataljon je imao 3 mrtva, 4 zarobljena i 2 nestala borca, izgubivši i 1 teški i 1 puškomitraljez, 7 pušaka, 2 konja i arhivu Štaba bataljona. Budući da bataljon nije pružao vatreni otpor, neprijatelj se povukao bez gubitaka.

U sela Kravarsko, Gudci i Novo Brdo stiglo je oko 300 neprijateljevih vojnika iz 1. konjičke kozačke divizije, takode, radi pljačke i odbacivanja naših snaga od komunikacija. Na njih je napala brigada »Franjo Ogulinac Seljo« i jedan bataljon Turopoljsko-posavskog odreda. Nakon kraće borbe neprijatelj je pobjegao, ostavljajući opljačkano, što su borci vratili vlasnicima. Zaplijenjeno je oko 6.000 metaka, oko 90 mina za minobacače, 50 ručnih bombi i druga oprema, te 15 tovarnih konja, a 25 ih je u borbi ubijeno. Zarobljeno je 5, a ubijeno i ranjeno 25 neprijateljevih vojnika. Naše jedinice imale su 1 mrtvog i 3 ranjena.

Na sektoru sela Kravarsko (25 km južno od Zagreba), neprijatelj je izvršio ispad i 6. aprila sa oko 1.000 vojnika (1. 2. i 3. satnija 3. zagrebačkog posadnog zdruga i dijelovi 1. konjičke kozačke divizije). Borbu je vodila Seljina brigada i dijelovi Turopoljsko-posavskog partizanskog odreda, koji su poslije izvjesnog povlačenja prešli u napad i protjerali neprijatelja u polazne baze. Zbog nedovoljne brzine i neenergičnosti boraca, neprijatelj je imao samo oko 30 vojnika izbačenih iz stroja, a brigada 1 poginulog i 7 ranjenih.

Drugog dana, 8. aprila, neprijatelj jačine 3 eskadrona konjice i pješadije, napadao je iz Zdenčine i Brezovice na položaje Turopoljsko-posavskog odreda, koji je u svom sastavu imao tri bataljona. Nakon manevarske odbrane, odred je, prema naređenju načelnika štaba 34. divizije Dušana Pekića, prešao u protivnapad i odbacio neprijateljeve snage u polaznu bazu. Zarobljena su 3 kozaka, a ubijeno 12, dok je odred imao 1 poginulog i 2 ranjena borca.

Drugi pokušaj neprijatelja da uništi Štab Žumberačkog partizanskog odreda izvršen je 9. aprila. Neprijatelj je znao mjesto Štaba (Toplice, 7 km sjeverozapadno od Jastrebarskog), gdje se nalazio i 1. bataljon. Na tom terenu nalazila su se i ostala tri bataljona odreda, te 4. bataljon Omladinske brigade »Joža Vlahović«. U napad, odnosno u prepad, koji su izvršili noću, u 2.45 sati, krenulo je oko 200 Nijemaca. U toku dana stiglo im je u pomoć i oko 100 ustaša.

Nijemci su uspjeli iznenaditi jedinice i Štab odreda, tako da su stigli upravo pred kuću gdje je bio smješten Štab odreda. Prvi je iskočio komandant odreda Stevo Hinić, ali je pokošen rafalima. Ostali članovi Štaba odreda uspjeli su se izvući, sem jednog druga i drugarice, koji su ranjeni i zarobljeni.

Neprijatelj je postigao iznenađenje i zaplijenio štapsku arhivu, iako je Štab odreda već ranije doživio napad neprijatelja, koji je sretno izbjegao. Veza i sadejstvo jedinica nisu funkcionisali, a upotreba oružja nije došla do izražaja. Pored poginulog komandanta, odred je imao 4 ranjena, 2 zarobljena i 11 nestalih boraca (vjerovatno su otišli svojim kućama). Za novog komandanta postavljen je Boris—Boca Balaš.

Na operativnom području 34. divizije neprijatelj je imao dobro organizovanu obavještajno-informativnu službu, tako daje, uglavnom,

znao razmještaj i pokrete naših jedinica. S druge strane, naši štabovi nisu dobro organizovali svoju informativnu i izviđačku službu, a imali su i previše samopouzdanja, zbog čega su i doživljavali iznenadne napade, prepade i neuspjehe u borbi, te nepotrebne gubitke u ljudstvu i materijalu.

Nakon tih napada neprijatelja divizija je noću 9/10. aprila sa dva bataljona brigade «Franjo Ogulinac Seljo», porušila željezničku prugu na relaciji Zagreb—Sisak. U toku 12. aprila odbijen je napad stožerne satnije 10. ustaške bojne iz Jastrebarskog, koju je podržavao tenk i 4 borna kola. Tom prilikom poginule su 4 ustaše, a više ih je ranjeno. Omladinska brigada je imala 1 mrtvog i 2 ranjena. Ona je noću 13/14. aprila rušila prugu u rejonu Ceglja i Desinca, na liniji Zagreb—Karlovac.

Novi neprijateljev napad, 20. aprila, iznenadio je jedinice Omladinske brigade i nanio im gubitke u ljudstvu i naoružanju. Neprijatelj je doznao za raspored brigade (širi rejon Krašića) i sa dijelovima njemačkog lovačkog rezervnog puka, 10. ustaškom bojnom i 4. bojnom 2. posadnog zdruga iz Jastrebarskog i Draganića, uz podršku 2 tenka i 4 borna kola, u pola noći krenuo prema položajima brigade, uspjevši da im podide, a da ne bude primjećen.

U borbi, koja je trajala od 5.30 do 17.00 sati, neprijatelj je uspio iznenaditi jedinice 3. bataljona i opkoliti Štab bataljona. Prisiljeni na proboj, naši su izgubili više boraca i štapsku arhivu. Poslije pripreme, Omladinska brigada je uspjela izvršiti protivnapad i odbaciti neprijateljeve snage u polazne baze. U toj jednodnevnoj borbi neprijatelj je imao oko 60 mrtvih i ranjenih, uništen je jedan kamion i oštećena su jedna borna kola. Brigada je imala 11 mrtvih, 18 ranjenih i 5 nestalih boraca, a izgubljen je puškomitraljez, dva postolja od teškog mitraljeza, 8 pušaka i arhiva 3. bataljona.

Poslednji napad na jedinice 34. divizije neprijatelj je preduzeo 26. aprila, sa oko 2.000 vojnika (dijelovi 1. njemačkog lovačkog rezervnog puka, tri satnije 10. ustaške bojne i domobrani iz 20. željezničke stražarske bojne.) Imali su i podršku 4 tenka. Namjera neprijatelja bila je da iznenadnim prodorom razbije Omladinsku brigadu, upadne u pozadinu oslobođene teritorije — na Žumberak i uništi pozadinske ustanove.

Nadmoćnije neprijateljeve snage uspjele su potisnuti brigadu i stići do Sošica, ali se brigada, znajući za taj napad neprijatelja, organizovanom odbranom povlačila, uzela ranjenike u Sošicama (glavna baza pozadinskih ustanova na Žumberku) i prebacila na sektor Slovenije. Pošto je opljačkao i spalio nekoliko sela, neprijatelj se istog dana vratio u polazne baze, a Omladinska brigada na svoje ranije položaje prema Ozlju i Karlovcu. Neprijatelj je imao 12 mrtvih i ranjenih, a Omladinska brigada 3 mrtva, 6 ranjenih i 1 zarobljenog borca. Izgubila je i 2 topa, motocikl i 13 pojskih kazana.

Krajem aprila došlo je do izvjesne promjene u rasporedu neprijateljevih snaga. Poslije odlaska kozačkih jedinica iz Jastrebarskog i Draganića, stigla su u te garnizone dva bataljona Lovačkog rezerv-

nog puka, tako da su, pored tih jedinica, prugu Zagreb—Karlovac osiguravali dijelovi 1. donskog puka, u Zdenčani, Dijelovi 10. i 30. ustaške bojne i stražarska bojna.

Prugu Zagreb—Sisak osiguravali su 1. donski, -2. sibirski, 3. kubanski, 5. donski kozački puk i 1. jurišna bojna. Sve te posade bile su jake, sa utvrđenjima za odbranu, bodljikavom žicom i nagaznim minama. Nijemci su iselili s. Pleso i počeli izgradnju aerodroma, na kome je postavljeno 20 PA topova. Porušeni su svi mostovni prelazi na Savi i odbačena Moslovačka brigada, koja je dejstvovala u dolini Save, jugoistočno od Zagreba.

Sa stanjem 29. aprila brigada »Franjo Ogulinac Seljo« imala je tri bataljona, a Omladinska brigada četiri bataljona. Bataljoni su imali po tri čete, a kao jedinice štabova brigada bile su četa za vezu, prateća četa, mitraljeski i sanitetski vod. Žumberački partizanski odred imao je četiri, a Turopoljsko-posavski partizanski odred tri bataljona, sa po tri čete, te minerski i sanitetski vod. Ruski bataljon bio je sastavljen od 2 čete i jednog autovoda sa 5 kamiona.

Prema izvještaju Štaba 4. korpusa, njegove jedinice su od 1. do 30. aprila 1944. izvele 6 većih i 6 manjih napada, 18 odbrambenih borbi, 6 zasjeda i 29 diverzantskih akcija. Zarobljeno je 59, ubijeno 995 i ranjeno 1.340 neprijateljskih vojnika. Jedinice Korpusa imale su 117 mrtvih, 369 ranjenih i 50 nestalih boraca i starješina. Zaplijenjen je 1 PT top, 1 minobacač, 8 puškomitraljeza, 3 automata, 116 pušaka 107 ručnih bombi, 23.600 metaka i druga oprema. Od težeg naoružanja izgubljena su dva topa.³⁶³

Krajem aprila 1944. godine sumirani su i rezultati međukorpusnog takmičenja sa stanjem od 23. februara do 23. aprila 1944. godine. U to vrijeme 4. korpus izveo je 1. korpusnu neuspjelu operaciju (Cazin), 3 divizijske uspjele operacije (Vukmanić, Plašćanska dolina, komunikacija Sunja—Kostajnica) i 122 brigadne i manje akcije. Zarobljeno je 196, ubijeno 2.349 i ranjeno 2.221 neprijateljskih vojnika i oficira. Oslobođen je Plaški i Vukmanić. Uništeno je: 2 tenka, 1 borna kola, 21 lokomotiva, 104 vagona, 5 kamiona, 4 automobila, mitraljez, radio-stanica, 22 zaprežna kola, 131 konj, 4 mosta, 12.540 metara pruge i TT stubova, više skretnica i uređaja na prugama. Oštećeno je: 2 lokomotive, 29 vagona, tenk, blinda, kamion, 2 kola. Pruga je prekinuta na 165 mjesta, na komunikacijama: Zagreb—Beograd, Zagreb—Karlovac, Karlovac—Rečica, Karlovac—Ozalj, Karlovac—Ogulin, Sunja—Kostajnica, Bosanski Novi-Bihać. Promet je stajao 901 sat. Zaplijenjeno je: 1 PT top sa 40 granata, 5 teških minobacača sa 390 mina, 14 mitraljeza »šarca« 13 puškomitraljeza, 339 pušaka, 3 tromblonske puške, 110.210 metaka, 2 radio-stanice, 18 automata, 25 pištolja, 200 komada ručnih bombi, 1 laki minobacač, 11 kola i 65 konja. Formirane su nove jedinice: Štab Unske operativne grupe, 1. i 2. muslimanska brigada, Krajiški partizanski odred, Karlovačka brigada i jedan bataljon u Kordunaškom partizanskom odred. Mobilisano je oko 2.800 novih boraca.³⁶⁴

³⁶³ Isto, str. 150, 282, 298, 308, 654, 659. i knj. 27, str. 359.

³⁶⁴ Arhiv VII, kut. 112-f.3, dok. 28.

Borbe 4. korpusa u neprijateljskoj ofanzivi »Morgenstern« i »Šah«, maja 1944. godine

Operativne i teritorijalne jedinice korpusa (divizije i partizanski odredi) i u maju 1944. godine djelovale su na zasebnim pravcima — sektorima: Banija, Kordun, Cazinska krajina, Lika, Zumberak, Pokuplje i Karlovačko područje, jer se neprijatelj jače angažovao prema slobodnoj teritoriji koju je držao 4. korpus.

Nakon proboja neprijateljevih snaga iz Otočca i Vrhovina, 1. i 2. maja, za Plaški i Ogulin, 8. divizija, bez 2. brigade, koja je ostala u Kordunu, ostala je i dalje u Gackoj dolini, gdje je izvodila ofanzivne akcije zajedno sa 35. divizijom i Ličkim partizanskim odredom.

Njemačko-ustaška operacija na sjeverni dio Like i akcije koje su počele 31. marta 1944. sa ciljem da ovladaju putem i željezničkom prugom Vrhovine—Perušić—Gospić, nije dala željene rezultate. Vrhunac nezadovoljstva bio je kada su jedinice 8. i 35. divizije 5. maja razbile i skoro potpuno uništile jednu četu 34. ustaškog bataljona u rejonu sela Dumana i sela Ramljana, kod Perušića. Istog dana Štab njemačkog 15. brdskog korpusa započeo je planiranu ofanzivu »Morgenstern« (zvijezda Danica — Zornjača). U istorijatu njemačke 392. legionarske divizije rečeno je o ovoj operaciji:

»Krbavsko polje, najveći centar bandi na području korpusa, zavičajno ratno područje bandi, već odavno je, uz pomoć korpusnih trupa, trebalo da bude likvidirano. Odkako je izvršeno posjedanje Hrvatske, nije nijedna jedinica stupila na to područje. Pored oficirskih škola, tu su obučavane i klase regruta, a prema izveštaju povjerenika, su se nalazila velika provijantska skladišta i jedan aerodrom... Napad bandi na Ramljane i Perušić sada je doveo do preduzimanja velikog poduhvata...«

U toj operaciji učestvovali su: 392. divizija (bez nekih dijelova 846. puka), dijelovi 384. puka 373. legionarske divizije, izviđački bataljon 373. divizije, 92. motorizovani puk, Puk »Brandenburg« iz sastava 2. oklopne armije, 202. tenkovski bataljon, 19. 31. i 32. ustaška bojna i Medački četnički odred — ukupno oko 15.000 vojnika.

U odbrani slobodne teritorije Like učestvovala su 8. divizija (bez 2. brigade), 35. divizija, 3. brigada 13. divizije i Lički NOP odred — ukupno oko 10.000 boraca i starješina. Neprijatelj je bio mnogo jači, naročito tehnički, imao je dva motorizovana puka i oklopni bataljon. Pored toga, raspolagao je snažnom artiljerijom i sa mnogo više minobacača. Jedinice NOV su, međutim, imale vrlo ograničene količine municije, što je znatno umanjivalo efikasnost dejstava.

Radi sprečavanja prodora neprijatelja, Štab 11. korpusa naredio je 8. maja Štabu 8. divizije (divizija je bila privremeno pod komandom 11. korpusa) da sa 1. brigadom zatvori pravac Ličko Petrovo Selo—Prijeboj—Plitvice, a sa 3. brigadom pravce Vrhovine—Plitvički Ljeskovac i Babin Potok—Brezovac (put koji vodi ka Korenici).

Iz više pravaca prema centru slobodne teritorije u Lici, uz podršku artiljerije i tenkova, najbrže su prodirale neprijateljeve kolone iz pravca

Plaškog i Ličkog Petrovog Sela, s namjerom da brzo izbiju u rejon Plitvice—Prijeboj i presijeku vezu između slobodnih teritorija Like i Korduna. I pored svih nastojanja 8. divizije da se to n^ desi, izgubljen je prostor kod Plitvica i važna komunikacija: Poljanak—Plitvice—Korenica.

Uz podršku tenkova neprijatelj je već 9. maja zagospodario tim prostorom. Time je 8. divizija u širem rejonu Plitvica, dovedena u težak položaj i prisiljena da se povlači na podesnije položaje. Potpuno je odsječena divizijska komora. Spasilo se samo ljudstvo pojedinačnim probijanjem kroz redove neprijatelja. Probio se i Štab divizije sa 3. brigadom i 1. bataljonom 1. brigade prema Kordunu, dok je 1. brigada (bez 1. bataljona) ostala u Lici, pod komandom Štaba 11. korpusa.

Iako su se jedinice 35. i 8. divizije hrabro borile, nisu mogle spriječiti neprijatelja da do 15. maja izbije u središte slobodne teritorije Like. Tada su nastupili teški trenuci za stanovništvo koje se masovno povlačilo prema Velebitu. Velikih poteškoća bilo je i u spasavanju ranjenika iz nekoliko bolnica u centralnom dijelu Like. Prema narednju Štaba 11. korpusa, 1. brigada 8. divizije je sa jednim bataljonom štitila i pratila veći broj ranjenika prema Velebitu, a sa dva bataljona pratila oko 200 ranjenika, preko Plješevice, u Kordun. O tim teškim danima, u izvještaju Štaba 1. brigade, stoji:

»16. maja naše jedinice nisu imale nikakvih prehrambenih sredstava. Krenusmo oko 8 časova bez doručka preko Plješevice. Ljudi, kao i stoka, počeli su da padaju. U kratkom vremenu na muđuprostoru Uvale, tj. gde smo noćili, uginula su nam 4 konja, a u maršu od Bijelih potoka do Uvale umrla su nam (od gladi i umora) 4 borca. Pokret je bio težak i sve sporiji...<

Nakon 4 dana pješaćenja, ta dva bataljona, sa ranjenicama i ličkom omladinom koja je nosila teške ranjenike, stigli su 17. maja u Kordun — rejon s. Catrnja i Drežnik, gdje se našao i 1. bataljon i ušao u sastav brigade. Treći bataljon, koji je pratio ranjenike u Velebit, vratio se u Kordun, u sastav brigade 22. maja 1944. godine.

Za vrijeme borbi u Lici, jedinice 8. divizije ubile su 90 neprijateljevih vojnika, a iz 1. brigade 8. divizije poginulo je 6 boraca, 4 su umrla, 5 je zarobljeno, 1 ranjeno, a jedan je nestao. Izgubljena su 2 laka i 1 teški minobacač, 1 puškomitraljez, 14 pušaka i 6 konja.

U toku operacije «Morgenštern» neprijatelj je u Lici, a posebno u Krbavskom polju, vršio velika zlodjela. Nijemci i ustaše, bijesni zbog neuspjeha, popapili su mnoge kuće i poklali ranjenike i bolesne koje su zarobili, te stanovnike koje su pohvatali.

Dok se 1. brigada nalazila u Lici, Štab 8. divizije je sa 2. i 3. brigadom, Kordunaškim i Plaščanskim NOP odredom, odbijao ispade neprijatelja iz Josipdola, Duge Rese i Karlovca, prema našoj slobodnoj teritoriji. Da bi olakšao borbu naših jedinica u Lici, postavljao je zasjede i napadao neprijatelja u rejonu Plitvica. Četrnaestog maja u tom rejonu je 3. brigada, sa 1. bataljonom 1. brigade i jednim bataljonom Plaščanskog partizanskog odreda, sačekala i razbila dijelove 373.

njemačke divizije, koji su nakon kratke borbe imali 34 mrtva i 10 ranjenih vojnika, a naše jedinice 5 mrtvih i 8 ranjenih.

Ostavivši jedan bataljon u rejonu Plitvica, Štab 8. divizije uputio je 3. brigadu na sektor Primišlja (na komunikaciji Slunj—Ogulin), gdje je, zajedno sa 2. brigadom 21. maja, razbila i uništila dijelove 1. lovačkog rezervnog puka. U toj borbi neprijatelj je imao 25 zarobljenih, 79 mrtvih, oko 50 ranjenih. Pored toga 10 vojnika utopilo se u rijeci Mrežnici prilikom bježanja prema Tounju. Brigade su imale 4 mrtva i 21 ranjenog borca i stariješinu. Zaplijenjeno je 47 pušaka, 1 puškomi-traljez, 2 automata i druga ratna sprema.³⁶⁵

Nakon te akcije, a radi sređivanja jedinica, Štab 8. divizije uputio je 1. brigadu u rejonu Slunja, 2. brigadu u okolinu Veljuna i 3. brigadu na prostor Primišje—Tounjski Tržić.

Jedinice 7. divizije i Banijskog NOP odreda bile su angažovane u odbijanju jednodnevnih ispada dijelova 1. kozačke divizije i ustaškog krajiškog zdruga iz Petrinje, Siska, Kostajnice i Dvora na Uni na našu slobodnu teritoriju. Na sektoru Unske operativne grupe (Cazin—Velika Kladuša) vojno-politička situacija, poslije pogibije njenog komandanta Huske Miljkovića i njegovog brata Šabana, bila je veoma teška. Neprijatelj je pokušao da to iskoristi, pa je sa dijelovima njemačke 373. legionarske divizije izvršio ispad iz Cazina na slobodnu teritoriju. Zbog toga je Štab 4. korpusa, angažovao 1. i 2. brigadu 7. divizije da spriječi napade iz Cazina i pomogne Unskoj operativnoj grupi u sređivanju njenih jedinica, u kojima je, poslije Huskinog ubistva, došlo do izvjesnog osipanja boraca.

Dejstvujući sa tog terena, te dvije brigade 7. divizije su, pored ostalog, na pruži Bosanska Krupa—Otoka, uništile lokomotivu i 6 vagona i ubile 40 Nijemaca i ustaša. Zajedno sa jedinicama Unske operativne grupe, borili su se protiv manjih neprijateljskih dijelova i ubačenih grupa, odmetnika iz sastava UOG, tako da je brzo sređena pogoršana vojno-politička situacija i u jedinicama, i u narodu. Za novog komandanta Štaba Unske operativne grupe postavljen je Halil Šakano-vić.

Jedinice 7. divizije ostale su na cazinskom terenu do 12. marta, a zatim su preko Banije (rejon sela Komora i Žirovac) prebačene u Kordun, na pravac Karlovac—Vojnić—Velika Kladuša, radi sprečavanja prodora neprijatelja na Kordun, gdje se očekivala njegova ofanziva.

U sastavu 34. divizije ušla je Karlovačka brigada koja je 1. maja 1944. prešla Kupu i 2. maja, u selu Griblje u Sloveniji, njeni borci i starješine svečano su položili partizansku zakletvu. Na sektor Zumberka u rejon sela Vivodina, gdje se nalazila glavnina 34. divizije, stigla je 3. maja.

Iskoristivši odsutnost glavnih snaga 34. divizije iz Pokuplja i Turopolja, neprijatelj je iz garnizona Zdenčine, Brezovice, Lomnice, Mraclina, Buševca, Pešćenice, Ledenika i Siska preduzeo napad na slobodnu teritoriju radi pljačke i mobilizacije muškaraca za ustaško-do-

³⁶⁵ Zbornik, tom 5, knj. 27, str. 160, 409 i 523 i knj. 28, str. 7.

mobranske jedinice. U tome poduhvatu učestvovalo je i oko 450 domobrana 1. jurišne bojne 1. zbornog područja — svega oko 4.000 — 5.000 vojnika. Njih su potpomagale ustaše i kozaci.

Za vrijeme te akcije, neprijatelj je nemilosrdno pljačkao narodnu imovinu i silovao žene. Naročito je mnogo opljačkana opština Pokupsko, gdje gotovo nije ostalo žita i stoke. Borbu s tim neprijateljskim snagama vodile su malobrojne jedinice Turopoljsko-posavskog NOP odreda, a glavni teret napada izdržali su pripadnici Komande vojnog područja i Komande mjesta: Pisarovina, Velika Gorica i Sisak. U toj borbi partizanski odred izgubio je 14 boraca, a Komanda područja 28, među njima i komandanta Ivana Smolčića—Fabijana. Neprijatelj je sa sobom odveo oko 100 ljudi. Prije toga za partizane je mobilisano 97 mladića.

Dva dana ranije, 5. maja, neprijatelj je sa 13. ustaškom bojnomo i dijelom njemačkih snaga iz Samobora vršio ispad na Zumberak, s ciljem odbacivanja od komunikacija i uništenja naših jedinica. Radi iznenađenja napad su izveli noću na jedinice Žumberačkog NOP odreda, u rejonu: Noršić Selo—Sv. Duh—Draganić—Jarušja. I pored postignutog iznenađenja nisu uspjeli razbiti i uništiti 1. i 2. bataljon Zumberačkog odreda, koji se nalazio u tom rejonu. Sa 3 mrtva i više ranjenih neprijatelj se povukao, a odred je imao 1 ranjenog i 3 nestala.

Nakon povlačenja neprijatelja iz Pokuplja i Žumberka, 34. divizija je prešla u napad na komunikaciju Zagreb—Karlovac, s namjerom da prekine neprijateljev saobraćaj. Na tome je insistirao i Štab 4. korpusa, jer je raspolagao podacima o mogućoj ofanzivi na glavnu bazu Korpusa—Kordun, zbog čega je i prebačena 7. divizija sa dvije brigade.

Pošto je procijenio jačinu neprijateljskih posada, Štab 34. divizije odlučio se za napad na Donje i Gornje Izimlje i Staničake, na cesti Jastrebarsko—Karlovac. U Donjem i Gornjem Izimlju bilo je oko 200, a u s. Staničaki oko 80 Nijemaca iz 1. lovačkog rezervnog puka. U neposrednoj blizini tih mjesta, nalazile su se jače neprijateljske snage — u Jastrebarskom (oko 500 Nijemaca i ustaša), Draganiću (oko 200 Nijemaca i žandara), a na tom dijelu pruge bili su i dijelovi 20. stražarske bojne.

Dobro planirana akcija koju su noću 14/15. maja izvele Karlovačka brigada, brigada »Franjo Ogulinac Seljo« i dva bataljona Žumberačkog NOP odreda, ipak, nije uspjela. Bataljoni nisu jednovremeno izvršili napad, niti je postignuto iznenađenje, kao važan faktor uspjeha, jer je neprijatelj obaviješten o napadu i spreman je dočekao jedinice. Sem toga, nije bilo ni odlučnosti štabova bataljona u preduzimanju sadejstva i juriša. Pomoć koja je napadnutom neprijatelju upućena iz Karlovca i Jastrebarskog prisilila je naše na povlačenje, jer za borbu po danu nije bilo dovoljno snaga. U toj borbi neprijatelj je imao 25 mrtvih, a među njima i 2 oficira i oko 30 ranjenih vojnika, a jedinice 34. divizije 8 mrtvih, 15 ranjenih i 3 nestala borca.³⁶⁶

Tek što je završena operacija »Morgenstern« na teritoriji Like, 69. njemački brdski korpus koncentriše svoje jedinice oko slobodne terito-

³⁶⁶ Zbornik, tom 5, knj. 27. str. 165, 199, 276, 287, 355.

rije Cazinske krajine, Banije i Korduna. Komandant 69. korpusa, general-lajtnant Julius Rigel, izradio je plan³⁶⁷ operacija pod šifrom »Šah«. Tim planom predviđeno je da se u vrijeme od 21. do konca maja 1944. istovremenim koncentričnim napadima krene prema slobodnoj teritoriji Banije, Korduna i Cazinske krajine, sa ciljem da se u rejonu Petrove gore uništi Štab 4. korpusa NOVJ i glavnina njegovih jedinica. Cilj te neprijateljeve operacije bio je da se sakriju prave namjere i da se bolje organizira i izvede napad na Drvar, radi lakšeg uništenja Vrhovnog štaba NOV i POJ i maršala Josipa Broza Tita.

U napadu na te krajeve bile su angažovane slijedeće neprijateljeve snage:

— Bihać—s. Brekovic—s. Izačić, borbena grupa »Fon Bosse« (Bosna): dijelovi 373. izviđačkog bataljona i dijelovi ustaško-domobranskih formacija;

— Bihać—Cazin i Bosanska Krupa—Cazin, i dalje, Cazin—Velika Kladuša—Topusko: dijelovi 10. lovačkog ustaško-domobranskog puka, 8. ustaška bojna i dijelovi policijskih snaga 373. njemačke legionarske divizije »Tigar«;

— Dvor na Uni—s. Žirovac—s. Bojna—s. Obijaj—Kamenski most na rijeci Glina—Petrova Gora: borbena grupa »Arend«, sastava: 1. i 2. bataljon 383. njemačkog legionarskog puka iz 373. legionarske divizije, 48 četnika iz tzv. »Gvozdenog puka« iz Dvora na Uni i dijelovi ustaško-domobranskih snaga;

— Sunja i Sisak—s. Blinja—s. Jabukovac—Glina—Vrginmost—Vojnić: glavnina 1. konjičkog kozačkog puka 1. konjičke kozačke divizije, 10. ustaška bojna i jedna satnija 3. bojne 2. ustaško-domobranskog zdruga;

— Petrinja—s. Gora—Glina—s. Cemernica—Vrginmost—Vojnić: ostali dijelovi 1. konjičkog kozačkog puka, dijelovi policijskih snaga i novački (regrutni) bataljon. Tim snagama priključuje se i 8. ustaški stajajući zdrug iz Gline, sa zadatkom da čisti teritoriju Korduna;

— sa linije Karlovac—Ogulin, navedenim kolonama iz doline rijeke Une, sa zadatkom čišćenja teritorije Korduna i Petrove Gore, sadejstvuju dijelovi 55. izviđačkog bataljona iz sastava 69. njemačkog korpusa i dijelovi 1. lovačkog rezervnog puka NDH, čija su dva bataljona do tada obezbjeđivali željezničku prugu Zagreb—Karlovac.

To su bile, uglavnom, garnizonske snage, tako da se radi tajnosti jedinice nisu ni koncentrisale za napad.

Pretrpostavljajući da će neprijatelj nastupati iz više pravaca, Štab 4. korpusa riješio je da jačim snagama sačeka i tuče grupaciju koja će napadati od Karlovca prema Slunju, a da na ostale pravce isturi manje snage, te da nakon razbijanja glavnih neprijateljevih snaga, dalje dejstvo razvija prema situaciji.

Na osnovu te zamisli raspoređene su jedinice za odbranu. Južno od Karlovca 1. i 3. brigada 7. divizije, na liniji Donji Budački—Knežević Kosa, radi zatvaranja komunikacije za Vojnić, dva bataljona Korduna-

škog partizanskog odreda na liniji Cerovac—Klipino Brdo—Udbina i Omladinska brigada »Joža Vlahović« iz 34. divizije, sjeverno prema rijeci Kupi. Na pravcima od Bihaća, prema Slunju, od Generalskog Stola i Tounja prema Primišlju i Perjasici i prema Pllašćanskoj dolini angažovana je 8. divizija, ojačana Plaščanskim odredom i jednim bataljonom Kordunaškog partizanskog odreda 3. brigada (bez jednog bataljona) i Plaščanski partizanski odred na sektoru Plaščanske doline, 1. brigada (bez jednog bataljona) na liniji Rakovica—Slunj, 2. brigada na prostoriji Slunj—Cetingrad i bataljon Kordunaškog partizanskog odreda na prostoriji s. Perjasica. Na pravcu Cazina 1. i 2. muslimanska brigada UOG na sektoru Bužim—Todorovo i 2. brigada 7. divizije kod Pećigrada. Banijski pravac bio je slabo pokriven. Na sektoru Gline nalazila se 4. brigada 7. divizije, a prema Dvoru na Uni Banijski partizanski odred. Na komunikaciji Zagreb—Karlovac dejstvovala je 34. divizija.

Neprijatelju od početka nije išlo kako je planirao. Po planu trebalo je, u isto vrijeme (22. maja — tri dana prije desanta na Drvar), da počne napad na svim pravcima. Međutim, 22. maja krenula je samo jedna kolona od oko 500 legionara i ustaša, sa 10 tenkova, iz Cazina prema Pećigradu. Na položajima kod s. Skokovi, tu kolonu dočekala je i borbu vodila 2. brigada 7. divizije, ali zbog nadmoćnosti neprijateljevih snaga, 2. brigada se pod borbom povukla do Pećigrada, gdje ga je protivnapadom odbacila nazad do Skokova. Druga neprijateljska kolona, jačine jedne bojne legionara, nastupala je iz Otoke, koju su kod Bužima zadržale jedinice Unske operativne grupe. Na drugim pravcima naše jedinice su bile u stanju iščekivanja.

Tek drugog dana, 23. maja, jedna motorizovana kolona Nijemaca iz Bihaća, preko Vaganaca, izbila je do Rakovice. Do borbe sa 1. brigadom 8. divizije nije došlo, jer se neprijatelj u toku dana vratio za Bihać. Nije uspio ni pokušaj neprijatelja da sa Skokova produži napad, već je pod pritiskom jedinica 2. brigade 7. divizije bio prinuđen da se vrati u Cazin. Istog dana je i jedna bojna legionara sa četnicima krenula iz Dvora na Uni. Jedinice Banijskog partizanskog odreda nisu je uspjele zadržati, tako daje u toku dana neprijatelj dostigao liniju Donji i Gornji Žirovac, gdje je i zanoćio, a sutradan stigao, bez jačeg otpora Banijskog odreda, do Bosanske Bojne.

U toku 24. maja krenula je kolona od oko 1.000 kozaka, ustaša, četnika i Nijemaca iz Kostajnice i Sunje u pravcu s. Kraljevnici, gdje ih je dočekala 4. brigada 7. divizije i zadržala dva dana. Istog dana i jedinice UOG protjerale su neprijatelja od Bužima prema Otoci. Do dubljeg neprijateljevog prodora u našu slobodnu teritoriju došlo je na dan desanta na Drvar 25. maja. Tada je bojna legionara iz Bosanske Bojne stigla u Staro Selo i Katinovac, kod Kamenskog mosta, na cesti Topusko—Velika Kladuša. Prema tim snagama, po naređenju Štaba 4. korpusa, hitno su prebačene 3. brigada 7. divizije (kamionima) od Vojnića i 2. brigada 8. divizije (maršem) od Cetingrada. Napad je izvršila 3. brigada 7. divizije i neprijatelju nanijela jače gubitke, ali se

neprijatelj i dalje zadržao u s. Katinovac. Istog dana se i oko 500 konjanika iz Petrinje spojili sa svojim snagama u s. Kraljevači.

Tek petog dana borbe, 26. maja, neprijatelj prodire u Kordun. Toga dana je iz Petrinje sa dva puka konjice, biciklistima i motorizacijom izbio u Jabukovac, i odbacivši 4. brigadu 7. divizije produžio u Glinu, a zatim, poslije borbe sa 2. brigadom 8. divizije, probio se i za Vojnić. Druga kolona, jačine jedne bojne konjanika i biciklista, odvojila se iz Gline i preko Topuskog, spojila se sa svojim snagama u Katinovcu. Pošto su odbacili naše snage, svi zajedno vratili su se preko Topuskog i Gline za Petrinju.

Štabu 4. korpusa, koji se nalazio u Blatuši, kod Vrginmosta, tek 24. maja postala je jasna situacija — raspored, jačine i namjere neprijatelja. Otkriveno je da glavni udar na Kordun ide preko Banije, a ne iz Karlovca, kao što je to prvobitno procijenjeno, pa su na taj pravac orijentisane glavne snage Korpusa.

Dvadeset šestog maja neprijatelj je krenuo iz Ogulina sa jednom bojnom i 6 tenkova, preko Tounja i Kamenice, u Tržić, u pravcu Slunja. Zaustavila ga je 3. brigada 8. divizije, koja se orijentisala da brani prodor ka Slunju, pa je krenuo preko Veljuna prema Vojniću, u susret svojim snagama koje su stigle iz Banije, ali ga je na lijevoj obali rijeke Korane zaustavio bataljon Kordunaškog partizanskog odreda i vatra artiljerijskog diviziona 8. divizije.

Istog dana, 26. maja, krenula je i jedna bojna kozaka i ustaša iz Karlovca prema Tušiloviću. Ona je odbacila 1. brigadu 7. divizije i jedan bataljon Kordunaškog partizanskog odreda i uspjela se probiti do Vojnića, gdje se spojila sa svojim snagama, koje su stigle iz Gline. Pokušaj neprijatelja da iz Vojnića produži napad ka s. Miholjsko odbijen je odbranom 1. i 3. brigade 7. divizije. Taj pokušaj učinio je i 27. maja, ali bez uspjeha. Toga dana i neprijateljske snage, koje su izbile na rijeku Koranu, uspjele su odbaciti naše snage, prijeći rijeku i ući u Veljun na cesti Vojnić—Slunj.

Neuspjevši da proširi svoje uspjehe, neprijatelj se u toku 28. maja, iz Poloja povukao prema Generalskom Stolu, a iz Vojnića, jedan puk od oko 1.500 kozaka vratio se u Vrginmost. Ostale snage (iz Vojnića), preko Krnjaka, otišle su za Karlovac.

Štab 4. korpusa donio je odluku da snagama kojima je raspolagao napadne kozački puk pri njegovom odstupanju pravcem Vojnić—Vrginmost—Glina—Petrinja. Povlačeći se pod borbom, puk je uspio probiti se u Vrginmost, gdje je i zanoćio 28/29. maja. U toku noći na cestu Vrginmost—Čemernica (prema Glini), privučene su 2. i 3. brigade 7. divizije, dvije brigade 7. divizije i Omladinska brigada »Jož« koja je stigla iz Pokuplja. U toku 29. maja, neprijateljski puk u Vrginmosta, pod borbom i uz veće gubitke, uspio probiti do gdje je, osjetivši da se naše snage nalaze i na pravcu Ploče—Čemernica, zanoćio. U toku noći 29/30. maja na njega su napale 2. divizije i 2. brigada 7. divizije, ali bez većeg uspjeha.

Št ciljem da se ta neprijateljska kolona tuče i na cesti Čemernica—Glina, postavljena je 2. brigada 7. divizije i 3. brigada 7. divizije.

brigada na položaje u rejonu s. Batinova Kosa, ali se oko 100 kozaka, u zoru, uspjelo probiti prema Glini, prije dolaska Omladinske brigade na određene joj položaje. Ostale snage u Cemernici obustavile su pokret i sačekale pomoć, koja im je i stigla iz Petrinje. Te neprijateljeve snage, jačine jedne bojne sa 4 tenka, odbacile su 4. brigadu 7. divizije u rejon Gora, prešle rijeku Glinu kod Prekope i preko Viduševaca izmanevrile naše snage, deblokirale kazake u Cemernici, te su se zajedno uspjeli probiti, preko Gline, za Petrinju. Time su završena obostrana dejstva.

U tim devetodnevnim borbama neprijatelj je imao oko 400—500 mrtvih, 700—800 ranjenih i 30 zarobljenih vojnika. Jedinice 4. korpusa imale su 47 mrtvih, 210 ranjenih i 6 nestalih boraca. Zaplenjena su 3 puškomitraljeza, 40 pušaka, oko 200 mina i granata i druga ratna sprema.³⁶⁸

U operaciji »Šah« neprijatelj je uspio proći samo glavnim cestama slobodne teritorije, ali bez većih rezultata. Naše snage nije uspio razbiti. Raznorodne formacije (kozaci, Nijemci, ustaše, domobrani, četnici), koje su nastupale iz više pravaca, nisu ni vremenski ni prostorno objedinjavale svoje napade da bi postigle veće uspjehe, a ni naše snage, zbog međusobne udaljenosti, nisu neprijatelju nanijele veće gubitke.

Za vrijeme neprijateljeve operacije u Baniji, Kordunu i Cazinskoj krajini, 34. divizija je u zasjedama sačekivala manje neprijateljske dijelove i ometala redovan saobraćaj na komunikacijama Zagreb—Karlovac i Zagreb—Sisak.

Krajem maja iz sastava 34. divizije izašla je 16. omladinska brigada »Joža Vlahović« i privremeno ušla u sastav 7. divizije. Tu ostaje do kraja juna 1944. godine, kada prelazi Savu i ulazi u sastav 40. slavonske divizije.

Prelaskom rijeke Kupe, kod Lasinje, noću 26/27. maja, prestala je njena šestomjesečna borba u Žumberku, gdje je zamijenila 13. proletersku brigadu. Ona je, zajedno sa Žumberačkim i Turopoljsko-posavskim NOP odredom, činila jaku i homogenu jedinicu nadomak Zagreba. Za šest mjeseci izvela je oko 40 akcija, ubila oko 450, ranila blizu 600 i zarobila preko 70 neprijateljevih vojnika, zaplijenila dosta oružja i opreme i uništila više kilometara željezničke pruge. Zajedno sa dva partizanska odreda i brigadom »Franjo Ogulinac Seljo« vezivala je jake neprijateljske snage, ali i radila na političkoj stabilizaciji i mobilizaciji ljudi za NOV i NOP, te širila bratstvo i jedinstvo naših naroda i narodnosti.

U periodu od 1. od 31. maja 1944. jedinice 4. korpusa izvele su 2 veća i 8 manjih napada, 22 odbrambene borbe, 4 zasjede, 21 diverzantsku akciju i 1 susretnu borbu. Zarobljeno je 69, ubijeno 1.099 i ranjeno 1.180 neprijateljskih vojnika i njihovih starješina. Jedinice korpusa imale su 70 mrtvih, 261 ranjenog i 13 nestalih boraca i starješina. Zaplijenjeno je: 2 minobacača, 1 teški i 4 puškomitraljeza, 103 puške, 5 automata, 34.630 metaka i druga ratna oprema. Istovremeno,

³⁵⁸ Zbornik, tom 5, knj. 27, str. 206 i 503 i knj. 28, str. 8 i 240.

izgubljen je 1 minobacač, 1 teški mitraljez, 6 pušaka, motocikl i 13 poljskih kuhinjskih kazana. Uništena su 2 oklopna vozila, kamion, 12 lokomotiva, 66 vagona i 1.700 metara pruge, a oštećena 2 tenka, 2 kamiona, automobil, 4 lokomotive, 44 vagona, pruga prekinuta na 50 mjesta, promet obustavljen 270 sati.

Vojni uspjesi i povoljan opšti razvoj NOB-a u Hrvatskoj, a i u Jugoslaviji, omogućili su da se u maju 1944. godine obrazuje Izvršni odbor Narodnooslobodilačkog fronta Hrvatske (NOFH), u koji su, sem komunista, ušli i pripadnici građanskih partija i drugi patrioti koji su prihvatili program NOB-a. Ti uspjesi su doprinijeli učvršćenju narodnooslobodilačkih odbora, kao organa narodne vlasti, omladinskih i ženskih organizacija i cjelokupnom razvitku oslobodilačke borbe.

Maj je značajan za Hrvatsku i po istorijskim odlukama koje su donijete na Trećem zasjedanju ZAVNOH-a, održanom 8. i 9. maja 1944. u slobodnom Topuskom, u Kordunu.

BORBE 4. KORPUSA U LJETO 1944. GODINE

Stanje na evropskom ratištu u ljeto 1944. godine

Sa nezadrživim nastupanjem saveznika na svim frontovima i NOVJ na teritoriji Jugoslavije, već polovinom 1944. godine osjetio se skori poraz i propast Hitlerove armije. Na istočnom frontu Crvena armija izbila je na granicu Rumunije i približavala se granicama Poljske i Čehoslovačke, uspostavljajući front od Barencevog do Crnog mora. Na frontu u Italiji angloameričke armije 4. juna zauzele su Rim i postepeno potiskivale njemačke snage na sjever do Toskanskih Apenina. U zapadnoj Evropi, 6. juna, iskrcale su se angloameričke snage na teritoriji Francuske, u Normandiji i produžile napredovanje prema Nemačkoj. Na jugoistoku Evrope, na Balkanu, jedinice NOVJ proširile su svoj front od Istre i Slovenije do Makedonije. Tako su se fašističke njemačke snage našle u okruženju, u kome im se bližio i kraj.

Hitler, koji je još uvijek vjerovao u pobjedu, odlučio se da po svaku cijenu zadrži i brani srednju i jugoistočnu Evropu. Računajući još uvijek na moguću invaziju angloameričkih snaga na Balkan i dalje je držao svoje jake snage u Jugoslaviji i Grčkoj. Samo u Bosni, pored niza svojih i kvislinških snaga, Nijemci su imali najelitnije divizije: 373. legionarsku »Tigar« u rejonu Sarajeva i Livna i 369. legionarsku u dolini Neretve. U sjevernoj Dalmaciji, Slavoniji, Baniji i Kordunu nalazile su se još tri divizije — 1. kozačka konjička, 264. i 187. divizija, tako da je na prostoru, u srednjem toku rijeke Save, doline Une i Neretve, bilo koncentrisano šest njemačkih divizija, što je činilo najgušću koncentraciju njemačkih snaga na Balkanu.

NOVJ ne samo da se našla protiv pojačanog neprijatelja, već i pred namjerom njemačkog komandovanja za jugoistok da razbije snage NOVJ, koja je sprečavala ostvarenje odsudne odbrane na jugosloven-

skom prostoru, i manevar snagama u međuprostoru između južnog krila Crvene armije i fronta saveznika u Italiji, te povlačenje njemačkih jedinica iz Grčke.

Za konsolidaciju postignutih uspjeha i stvaranje udlova za nove pobjede, Vrhovni štab NOV i POJ je planirao da aktivnim borbenim dejstvima svih svojih snaga učini što veći doprinos konačnoj pobjedi saveznika, te da se naša zemlja oslobodi uglavnom sopstvenim snagama. U vezi s takvim planom, vrhovni komandant Tito donosi 6. juna odluku da se preduzmu napadi na neprijateljske komunikacije, uporišta, i vojne objekte, zatim da se napadaju neprijateljeve snage koje su počele povlačenjem iz Grčke i da se likvidiraju njemačke i četničke snage u zapadnoj Srbiji.

U borbi protiv njemačkih, ustaško-domobranskih i četničkih snaga, borbeni dejstva u Hrvatskoj su nastavili 6. korpus u Slavoniji, 10. korpus u Hrvatskom zagorju, 4. korpus u Žumberku, Pokuplju, Baniji, Kordunu i Cazinskoj krajini, 11. korpus u Lici, Gorskom kotaru i Istri, i 8. korpus u Dalmaciji. U duhu naređenja vrhovnog komandanta, 4. korpus Hrvatske je u saradnji sa 6. 10. i 11. korpusom Hrvatske napadao neprijateljeva uporišta, vojne objekte i komunikacije na pruzi Zagreb—Sisak—Beograd i Zagreb—Karlovac—Ogulin, vodeći stalno borbe u neposrednoj blizini Zagreba, Karlovca i Siska, a početkom avgusta 1944. godine 7. divizija sa dvije brigade upućuje se u Moslavinu i Slavoniju, gdje sa 6. i 10. korpusom napadaju komunikaciju Zagreb—Beograd i neprijateljeva uporišta na tom prostoru.

Napadi na neprijateljeva uporišta i komunikacije

Poslije neuspjelog vazdušnog desanta na Vrhovni štab NOV i POJ u Drvaru, neprijatelj je nastavio ofanzivu (sedmu) protiv snaga NOVJ na teritoriji Bosne. Kada su jedinice 4. korpusa uspješno vodile borbu protiv neprijateljevih snaga u operaciji »Šah«, Štab 4. korpusa dobio je naređenje Vrhovnog štaba za ofanzivna dejstva radi razvlačenja neprijateljevih snaga i olakšanja odbrambenih borbi naših jedinica u Bosni. U naređenju druga Tita je rečeno:

»Naređujem svim jedinicama NOV i POJ da u svim odsjecima fronta gdje su Nijemci oslabili svoje garnizone smjesta preduzmu najodlučnije akcije protiv važnih uporišta i vojnih objekata neprijatelja. Naročito je važno uništavati željezničke pruge, komunikacije i druge važne vojne objekte«.

Na osnovu ovog naređenja sve jedinice su odmah preduzele odgovarajuću aktivnost na svom operativnom području. Štab 7. divizije je dobio naređenje da napada i uništava neprijateljeva uporišta i komunikacije na liniji Sisak—Sunja—Kostajnica. Tada, na toj liniji, neprijatelj je imao slijedeće snage: Petrinja — stalna posada od 2.500 — 3.000 domobrana, ustaša i kozaka, Sisak — stalna posada, koju su sačinjavali domobrani, mornarička škola, PA odbrana, i dijelovi kozačke divizije, Komarevo — posada 1. kozačke divizije od četiri eskadrona sa oko 800 kozaka i Nijemaca. Pruga Sisak—Sunja branjena

je stalnim posadama u bunkerima duž pruge. Sunja — posada sastava od domobrana, ustaša i Nijemaca, a u s. Četvrtkovac i četnici. Kostajnica — glavne snage sačinjavali su kozaci 1. konjičke divizije, sa 8 do 10 tenkova.

Sedma divizija, sa svoje četiri brigade, privremeno pridodatom Omladinskom brigadom »Joža Vlahović« i Banijskim NOP odredom (ušao u sastav divizije), dobila je zadatak, od Štaba 4. korpusa, da napadne i uništi neprijateljevu posadu u Komarevu (5 km južno od Siska). Napad je izveden 6. juna sa početkom u 23.00 sati, sa 3. 4. i Omladinskom brigadom, dok se 1. brigada nalazila na osiguranju prema Petrinji na položajima u selima Dejanovići i Klinac, a 2. brigada prema Kostajnici, na položajima u selima Mečenčani i Borojevići.

Nakon petočasovne borbe, u kojoj je postignuto iznenađenje, izvršen je postavljeni zadatak. Neprijatelj, koji je pružio žilav otpor, braneći kuću po kuću, bio je slomljen, sem u užem dijelu sela, ali pod pritiskom brigada bio je prisiljen da napusti mjesto, povlačeći se prema Sisku. Ubijeno je 5 oficira i 144 vojnika, a ranjeno oko 200. Jedinice 7. divizije imale su 21 poginulog, među kojima je bio i komandant bataljona, i 96 ranjenih. Zaplijenjen je minobacač, 2 puškomitraljeza, 27 pušaka, 4 automata, 24.450 metaka i razne druge ratne opreme. Za hrabro držanje, naredbom Štaba 7. divizije, pohvaljene su jedinice 3. brigade, 2. batahon, 4. brigade, te 2. i 4. bataljon Omladinske brigade, kao i pojedinci.⁶⁹

Poslije ove uspješne akcije, 16. slavonska omladinska brigada »Joža Vlahović« dobila je zadatak da pohvata četnike u s. Strmen (istočno od Sunje na rijeci Sava). Napadom, koji je izvršila 9/10. juna, uspjela je da od oko 200 četnika zarobi 40 (među kojima i komandanta bataljona), dok su ostali uspjeli pobjeći pre napada. Od 40 zarobljenih, 26 je ostalo u partizanima. Ovom akcijom razbijena je jača četnička grupa u Baniji, a time i njihov uticaj na stanovništvo.

Ofanzivnost 7. divizije nije time prestala. Nakon Komareva, ona se prebacila na liniju Kostajnica—Dvor na Uni, s ciljem da poruši mostove na željezničkoj pruzi. Mostovi su bili obezbjeđeni bunkerima sa po 15 — 20 vojnika, nagaznim minama i bodljikavom žicom. Na jedan od takva tri mosta, na potoku Mlinski, izvršen je 13. juna napad sa 1. i 2. brigadom sa zadatkom da se prvo sa 6 topova likvidiraju posade u bunkerima, a zatim miniraju mostovi.

Brzo su uništeni bunker i posade u njima, sem bunkera kod mosta Volinja, ali nije činio prepreku za miniranje mosta. Međutim, dok su mineri pripremali eksploziv, naišli su tenkovi iz Kostajnice, te su se mineri povukli pre postavljanja eksploziva, tako da je zadatak samo djelimično izvršen. Ubijeno je oko 20 neprijateljevih vojnika, a jedinice divizije imale su 7 ranjenih. Za rušenje bunkera utrošeno je 177 granata i 45 ručnih bombi.

Znajući vrijeme povlačenja 1. i 2. brigade sa linije Kostajnica—Dvor na Uni, neprijatelj je 17. juna izvršio ispad iz Kostajnice prema

³⁶⁹ Arhiv VII, k. 1100 I, br. reg. 13/12, i zbornik, tom 5, knj. 28, str. 106, 139 i 206.

Mečenčanima i iz Sunje prema Gradusima. Međutim, ni brigade nisu bile nespremljene ni iznenađene. Dočekali su neprijateljeve jedinice, prešle u protivnapad i prisilile ih da se u toku dana povuku u polazne baze, sa 2 zarobljena, oko 60 mrtvih i veći broj ranjenih. Jedinice brigade imale su 3 mrtva i 13 ranjenih.

Štab 7. divizije stalno je pratio stanje i kretanje neprijatelja i tako podešavao mjesto i vrijeme izvođenja akcija. Dana 22. juna, sa jedinicama 2. brigade postavljena je zasjeda na komunikaciji Mošćanica—Češko Selo (jugozapadno od Siska) i na komunikaciji Komarevo—Novo Selo (južno od Siska), jer je neprijatelj saobraćao tim komunikacijama. I na jednu i na drugu zasjedu naišle su neprijateljeve jedinice na koje je izvršen napad. Poslije kratke, brzo izvedene akcije, neprijatelj je imao oko 50 mrtvih, dok je 2. brigada imala 6 mrtvih i 4 ranjena borca. Zaplijenjeno je 9 pušaka, automat, 2.000 metaka i dr. Zbog intervencije neprijatelja s tenkovima plijen nije mogao biti veći.

Poslije zasjeda na liniji Sisak—Petrinja prešlo se na zasjede Sunja—Kostajnica. Sa 1. 2. i Omladinskom brigadom i jednim bataljonom Banijskog NOP odreda, 26. i 27. juna, zauzeti su položaji u rejonu s. Gornji Grastovac, s ciljem da se sačeka voz. Kako voz nije nailazio, to je izvršen napad na neprijateljeve posade, koje su obezbjeđivale prugu. Zarobljena su 3, ubijena 18 i ranjena 22 neprijateljeva vojnika, a brigade su imale 3 mrtva i 21 ranjenog. Nakon toga, glavne snage su se povukle, a na istim položajima ostala je u zasjedi samo 1. brigada 7. divizije, koja je 28. juna sačekala neprijateljevo obezbjeđenje pruge i nanijela im gubitke od 15 mrtvih (Nijemaca i Talijana) i 3 zarobila, spalivši i jedan kamion. Brigada je imala 2 mrtva i 5 ranjenih.

O stanju u jedinicama i na terenu Štab 7. divizije, u svom izvještaju Štabu 4. korpusa, od 26. juna, ističe da je juni mjesec protekao u znaku preuzimanja inicijative naših jedinica sa napadima na najosetljivija mjesta duž glavnih komunikacija, te je neprijatelj bio prinuđen da pređe u odbranu. Snažni udar na neprijatelja u Komarevu (6/7. juna) imao je poseban uticaj za preuzimanje inicijative, a razbijanjem četničke grupe razbijen je njihov uticaj. Neprijatelj nije imao dovoljno snaga za ofanzivne akcije, ali je zato uporno branio prugu Sisak—Sunja—Kostajnica—Bosanski Novi—Bihać.

Štab 7. divizije ujedno predlaže da se i dalje sa cijelom divizijom nastave akcije po istim neprijateljevim komunikacijama i da se aktivira vojno-politički rad na setoru trokuta (Una—Sava—Sunja—Kostajnica) gdje je djelovala jedna samostalna četa. Predlaže se da se od čete formira bataljon, koji bi bio u sastavu Banijskog NOP odreda i koji bi neprekidno operisao na tom terenu.

Dvadesetosmog juna 1944. iz sastava 7. divizije izašla je Omladinska brigada i preko Save prebacila se u Slavoniju. Istog mjeseca (18. juna 1944. godine), po naređenju Štaba 4. korpusa i 4. brigada 7. divizije upućena je preko Banije i Korduna za Liku, gdje je ostala oko dva mjeseca, vodeći borbu u rejonu Ličko Petrovo Selo i Prijeboj. U Baniji je ostala 7. divizija sa tri brigade i Banijskim NOP odredom.

³⁷⁰ Zbornik, tom 5, knj. 28, str. 476, 511, 600, 604 i 607.

Zapovijesću Štaba 4. korpusa (komandant Bogdan Oreščanin, politički komesar Većeslav Holjevac), od 3. juna 1944. godine postavljeni su zadaci i jedinicama 8. divizije: dejstva na komunikaciji Karlovac—Ogulin, s težištem napada na Dugu Resu, u kojoj se nalazilo preko 300 ustaša i domobrana, dobro utvrđenih i zaštićenih preprekama od žice. U obližnjem utvrđenju s. Belaj nalazila se jedna satnija ustaša, kao predstraža Duge Rese i Karlovca, u kome se nalazilo oko 4.000 Nijemaca, ustaša i domobrana raspoređenih u gradu i na periferiji. Generalski Stol je takođe bio posjednut. Pri napadu na jedno od ovih uporišta snage iz drugih uporišta obavezno su pristizale u pomoć, a postojao je i oklopni voz (teretni vagoni, iznutra obzidani ciglom do pola), koji je krstario između ovih uporišta. S obzirom na jačinu neprijateljevih snaga, napad na neprijatelja u Dugoj Resi bio je nerealno postavljen zadatak.

Ipak, napad na neprijatelja u Dugoj Resi (bila je 3. stanija 3. bataljona 2. posadne domobranske brigade i jedna satnija 5. ustaškog bataljona 3. ustaške brigade — oko 300 vojnika sa 2 teška minobacača, 3 mitraljeza i 16 puškomitraljeza), izvršila je 5. juna 8. divizija: 2. brigada napadala je Dugu Resu, 1. brigada Belaj, a 3. brigada bila je na osiguranju između 1. i 2. brigade, zatvarajući teren, od Karlovca, između rejona Korane i Mrežnice, Karlovački NOP odred fingirao je napad na neprijatelja u Bosiljevu, Lešću i Stativama, a Kordunaški NOP odred sa dva bataljona fingirao napad na Turanj i Kamensko (kod Karlovca), imajući jedan bataljon u divizijskoj rezervi. U ovim dejstvima učestvovala je i 13. divizija 11. korpusa sa 1. i 2. brigadom, koje su bile na osiguranju prema Karlovcu, Zvečaju i Generalskom Stolu, od kojih je jedan bataljon učestvovao u napadu na Dugu Resu.

Iako dobro planiran, ali nerealan, napad nije uspio. Dvanaest sati prije napada neprijateljeva posada u Dugoj Resi dobila je pojačanje, a i da nije, ono je za pola sata moglo stići. Iznenađenje nije postignuto, a neprijatelj je pružio jak otpor i intervenisao sa jačim snagama od Karlovca i Generalskog Stola, te su se naše osiguravajuće jedinice počele povlačiti. U takvoj situaciji Štab 8. divizije (komandant Miloš Šumonja, politički komesar Dušan Hrstić), pred svitanje, predložio je Štabu 4. korpusa da se napad obustavi i jedinice povuku, što je Štab korpusa i prihvatio.

Te napade, i pored toga što nisu uspjeli, GSH je ocijenio korisnim, budući da su izvedeni na posebno osjetljivom prostoru za neprijatelja, koji se te noći osjećao ugroženim na širokom prostoru oko Karlovca, što se vidi i iz izvještaja Glavnog stožera domobranstva od 7. juna:

»Noću 4/5. VI 1944. partizani su izvršili čitav niz napadaja na naša uporišta u okolini Karlovca. Najjači napadaj bio je na s. Belaj (7 km južno od Karlovca). U borbi kod Duge Rese partizani su ostavili 4 mrtva i 5 zarobili. Odbijen je napadaj na Ozalj... Nadalje, odbijen je napadaj na Ilovac, Desinac i oklopni vlak u postaji .. Izvršeni su vatreni prepadi na posadu Kamensko, Jamabol, Stative i tvornicu Petreš, sve u području Karlovac«.

U ovim borbama 8. divizija je zarobila 5, ubila 53 i ranila oko 30 neprijateljevih vojnika, a jedinice 13. divizije, koje su bile na osiguranju, ubile su 53 i ranile 75 neprijateljevih vojnika. Osmu diviziju je imala 9 poginulih, 21 ranjenog i 2 nestala borca, a 13. divizija 5 mrtvih, 3 ranjena, 7 nestalih i 2 zarobljena borca.

Na području Pokuplja, Turopolja i Žumberka neprijatelj je sa svojim čestim ispadima na slobodnu teritoriju, radi odbacivanja i razbijanja jedinica NOV i pljačke narodne imovine, težio da preotme inicijativu od 34. divizije, koja se nalazila pored njegovih glavnih komunikacija. Jedan od takvih poduhvata preduzeo je 7. juna sa — oko 500 vojnika dijelovima 1. njemačkog policijskog puka i 13. ustaške bojne iz Samobora protiv brigade »Franjo Ogulinac Seljo«, koja se nalazila sjeverno od Jastrebarskog u rejonu sela Pleševica, Vlaškovca, Kotari i Prekrižje.

Iako je neprijatelj postigao iznenađenje i uspio okružiti 1. i 3. bataljon, nije uspio razbiti jedinice brigade, koje su se sredile i prešle u protivnapad, prisilivši neprijatelja da se u toku dana povuče u polaznu bazu. U ovoj borbi neprijatelj je imao 10 mrtvih i oko 20 ranjenih, a brigada 8 poginulih, 11 ranjenih i 5 nestalih boraca i stariješina. Zaplijenjena su 2 teška mitraljeza i puškomitraljez, ali su izgubljeni 4 mazge sa samarima, 2 konja sa sedlima i 4 kazana. I ova neprijateljeva akcija bila je opomena za štabove da posvete više pažnje pitanju budnosti i borbe u takvim okolnostima.³⁷

Za to vrijeme Karlovačka brigada se nalazila duž komunikacije sjeveroistočno od Karlovca. U sadejstvu sa 2. diverzantskim bataljonom 4. korpusa, ona je izvela više diverzija na pruzi Karlovac—Jastrebarsko. Za vrijeme napada 8. divizije na Dugu Resu, Karlovačka brigada je uspjela da okruži, ali ne i da likvidira neprijateljevu posadu na željezničkoj stanici Desinac.

Na sektoru Cazinske krajine neprijatelj je bio veoma aktivan. Često je napadao jedinice Unske operativne grupe, jer je računao da će ih potpuno rastrojiti, s obzirom na njihovo nedovoljno iskustvo i previranje nakon ubistva njihovog komandanta Huske Miljkovića. Međutim, i pored takvog pritiska, jedinice 1. i 2. muslimanske brigade postepeno su kroz borbu jačale i organizaciono se sređivale. Prema izvještaju GŠH Vrhovnom štabu, »stanje u Muslimanskoj Krajini se znatno popravilo. Skoro svi koji su dezertirali poslije Huskinog ubistva su prikupljeni. Organizacijski i operativno ove se jedinice jačaju».

Borbe 4. korpusa u Pokuplju i Žumberku i zajednička dejstva sa slovenačkim jedinicama

Krajem maja i početkom juna 1944. godine na sektoru 34. divizije (područje Karlovca, Pokuplja, Žumberka) pogoršala se politička situa-

cija. Naime, vlada, tzv. NDH je produžila amnestiju³⁷³ za »odmetnike« i dezertere iz domobranskih jedinica.

S druge strane, pristalice reakcionarnog vodstva HSS-a, s navedenog područja svoju glavnu aktivnost usmjerili su na odvratanje hrvatskog naroda od uključivanja u NOB. Propagirali su politiku čekanja. »Tko bu pametan, sačuvaće glavu, jer će se skoro okončati, o svemu će odlučivati velike sile, Engleska i Amerika, a ne partizani«.³⁷⁴

Seljake su zastrašivali svojom parolom: »Ako partizani pobjede, ostat ćete bez zemlje, jer bu vam je vzeli. Zato samo mir, ne krećite ni lijevo ni desno«.³⁷⁵

Koristeći snagu okupatorske i kvislinške vojske naročito u odsustvu jačih partizanskih snaga pristalice reakcionarnog vodstva HSS-a i ustaške vlasti svojom propagandom uspjevali su odvratiti dobar dio obveznika od poziva za mobilizaciju u NOV-u, i oni su umjesto u partizanske jedinice odlazili u ustaške i domobranske formacije. Tako je proces uključivanja u NOB većeg broja obveznika iz hrvatskih naselja pomenutog područja, tekao sporo.³⁷⁶

Poslije amnestije Ante Pavelića a pod snažnim ustaškim utjecajem samo u vremenu od maja do sredine jula 1944. godine, s oslobođene i poluoslobođene teritorije okruga Karlovca u neprijateljske jedinice otišlo je više od 700 za vojsku sposobnih ljudi, od kojih samo s kotara Karlovac 352.³⁷⁷ Istovremeno, iz Pokuplja k neprijatelju je otišlo ili prebjeglo više od 100, a sa Žumberka u to vrijeme u neprijateljskoj vojsci bilo je 3000-3500 ljudi.

Akcija na sektoru 34. divizije i u Cazinskoj krajini podstakla je Štab 4. korpusa da 7. juna predloži GŠH da u budućim operacijama težište usmjeri na sektor 34. divizije i Unske operativne grupe.

Prema tome planu operativna dejstva jedinica 4. korpusa odvijala bi se prema slijedećem: 8. i 34. divizija bile bi orijentisane ka izvođenju zamašnih diverzija na železničkoj pruzi Zagreb—Karlovac, a zatim da napadnu neprijatelja u Ozalju i Stativama u sadejstvu sa 13. divizijom 11. korpusa i 15. divizijom 7. slovenačkog korpusa. Jedna brigada 7. divizije na sektoru Vojnić—Karlovac, Kordunaški NOP odred prema Generalskom Stolu i Belaju, a Plaščanski NOP odred na južnom sektoru Korduna, sa zadatkom neprekidnog uznemiravanja neprijatelja sa svojih sektora. Dvije brigade 7. divizije sa Banijskim NOP odredom prema komunikaciji Sisak—Sunja—Kostajnica—Bosanski Novi, a Unska operativna grupa sa jednom brigadom 7. divizije sa aktivnošću prema komunikacijama Bosanska Krupa—Bosanski Novi.

Odlučeno je da sa 8. i 34. divizijom budu: komandant 4. korpusa Bogdan Oreščanin, politički komesar korpusa Većeslav Holjevac, šef

³⁷³ Vlada tzv. NDH donijela je 26. januara 1944. »zakonsku odredbu« kojom se obustavljaju kazneni progoni protiv odmetnika i vojnih bjegunaca koji se prijave vojnim, upravnim ili sudskim vlastima. Odredba je bila na snazi do 26. maja, a zatim produžena do 1. jula. (Zbornik, tom 5, str. 33).

³⁷⁴ HAK, Zb. 8, str. 63.

³⁷⁵ Isto.

³⁷⁶ AIHRPH, KP—219/4882a.

³⁷⁷ AIHRPH, KP—211/3555, 3513.

operativnog odsjeka Mihajlo Blažević, načelnik saniteta Tomislav Kronja i načelnik veze Adam Pavlović. Za komandovanje sa jedinicama u Kordunu, Baniji i Cazinskoj krajini ostali su zamjenik komandanta korpusa Stanko Bjelajac, načelnik štaba korpusa Petar Kleut i pomoćnik načelnika štaba Jovica Lončar.³⁷⁸

Po dolasku 8. divizije iz Korduna, 9. juna 1944, i brigade »Franjo Ogulinac Seljo« 34. divizije iz Žumberka na sektor Pokuplja, odmah je preduzeta aktivnost na željezničku prugu Zagreb—Sisak, sa napadom na neprijateljevo uporište u s. Buševac (20 km jugoistočno od Zagreba). Neprijateljevu posadu sačinjavalo je oko 500 ustaša iz Turopoljske jurišne boojne, od čega je bilo oko 250 naoružanih, a ostali, novomobilisani bez oružja. Pored jakog garnizona u Zagrebu i Sisku, neprijatelj je prugu dobro obezbjedio, pored stalnih posada i sa dva oklopna voza. U blizini Buševca neprijatelj je držao Veliku Goricu (oko 800 Nijemaca i ustaša), Kurilovac (400 kozaka), Mraclin (tri eskadrona kozaka), Turopolje (dve satnije ustaša), Rakitovec (120 ustaša), Peščenica (jedna satnija ustaša), Lekenik (jedan eskadron kozaka), Dužica (pet eskadrona kozaka) i Žažina (220 ustaša i domobrana).

Prema zapovijesti Štaba 8. divizije od 12. juna, njena 2. brigada imala je zadatak da napadne i likvidira neprijatelja u Buševcu, 1. brigada da osigura napad sa pravca Turopolja i Lekenika, a 3. brigada na osiguranju sa pravca Velike Gorice i Mraclina. Brigada »Franjo Ogulinac Seljo« bila je u rezervi 8. divizije. Jedna četa 2. diverzantskog bataljona 4. korpusa, sa jednim bataljonom Turopoljsko-posavskog NOP odreda, imala je zadatak da prugu Sisak—Zagreb poruši na više mesta.

Napad je dobro pripremljen i po planu izveden 14. juna, sa početkom u 24.00 sati, ali, doznajući za napad i neprijatelj se dobro pripremio za odbranu, zamjenivši nenaoružane sa oko 100 naoružanih ustaša, pa je imao oko 300 naoružanih ustaša. Brzim prodorom, sa upotrebom topova u streljačkom stroju, borci 2. brigade slomili su za tri sata otpor neprijatelja i zauzeli Buševac. Prva i 3. brigada pri izlasku na prugu dočekane su zasjedama, koje su brzo protjerane, ali je neprijatelj sa ukopanom pješadijom i oklopnim vozom spriječio predviđene diverzije na pruzi. Svi njegovi pokušaji da deblokira napadnutu posadu odbijeni su.

U ovoj borbi ubijeno je 117, ranjeno 130 i zarobljeno 48 neprijateljevih vojnika. Naši gubici bili su 17 mrtvih i 69 ranjenih boraca i starješina.³⁷⁹

Po odlasku Štaba 34. divizije sa brigadom »Franjo Ogulinac Seljo«, na Žumberku je ostala Karlovačka brigada sa Žumberačkim NOP odredom. Neprijatelj je to saznao i odmah sutradan, 10. juna, sa oko 2.500 Nijemaca, ustaša i legionara napao položaje Karlovačke brigade. U toku istog dana neprijatelj se sa većim brojem mrtvih i ranjenih vratio u polaznu bazu, a brigada je imala 11 poginulih, 3 ranjena i 1 zarobljenog borca.

³⁷⁸ Zbornik, tom 5, knj. 28, str. 104.

³⁷⁹ Isto, str. 384.

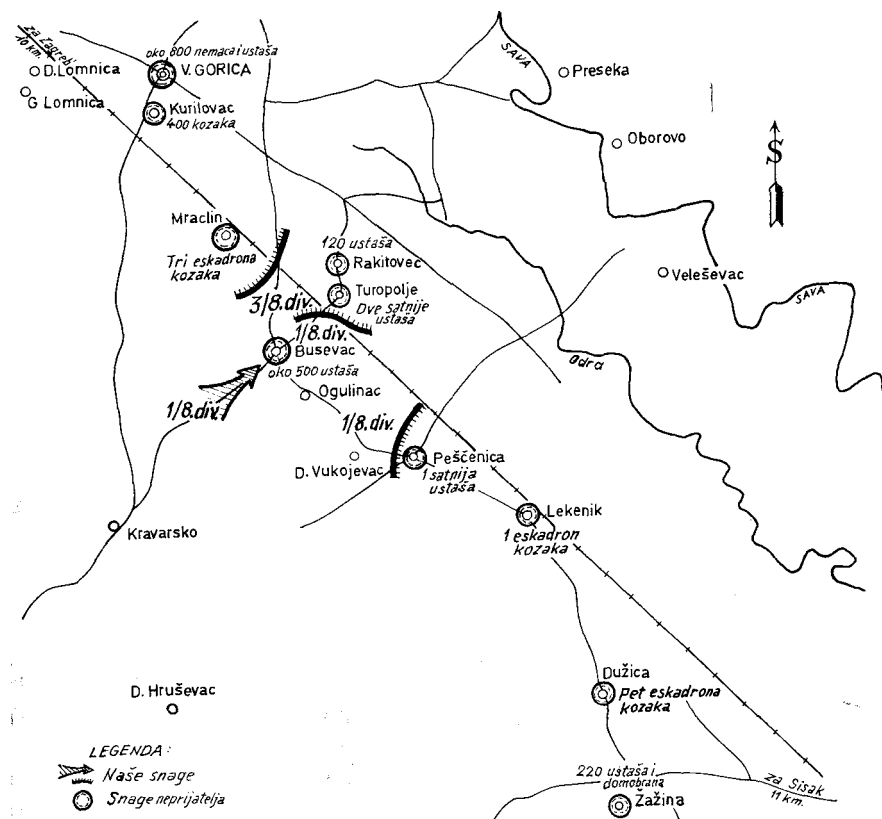
U međuvremenu je Glavni štab Hrvatske zakazao drugo tromjesečno takmičenje između korpusa i unutar njih u vremenu od 15. juna do 15. septembra 1944. godine. Bilo je predviđeno da onaj korpus koji postigne najbolje rezultate, prije svega u borbama, bude proglašen za najbolji korpus u Hrvatskoj i da dobije prelaznu zastavu GŠH. Unutar korpusa je trebalo da se istakne najbolja jedinica, a najbolja brigada iz svih korpusa da dobije proletersko zvanje. S tom odlukom GŠH upoznate su sve jedinice 4. korpusa, koje su s rasplamsalim željama za postizanje što boljih takmičarskih rezultata krenule u nove zadatke.

Nakon uspješno izvedene akcije u s. Buševac, 8. divizija, ojačana brigadom »Franjo Ogulinac Seljo« 34. divizije, upućena je prema Karlovcu za napad na neprijateljeve posade u Rečici i Blatnici (istočno od Karlovca na rijeci Kupi). Posadu u Rečici činila je 5. slunjska ustaška satnija 2. posadnog zdruga sa oko 170 ustaša, a u Blatnici 1. satnija 10. ustaške bojne sa oko 110 ustaša, domobrana i žandara. Bliži neprijateljevi garnizoni bili su Karlovac sa oko 4.000 i Drasganić sa oko 350 vojnika. Ova dva mjesta neprijatelj je držao kao predstražu Karlovca i radi političkog i mobilizacijskog djelovanja.

Napad na te dvije neprijateljeve posade, 17. juna sa početkom u 22.40 sati, izvršila je 8. divizija i to sa 1. brigadom u napadu na Rečicu i brigadom »Franjo Ogulinac Seljo« u napadu na Blatnicu, dok se 2. brigada nalazila na osiguranju izvođenja napada sa pravca Karlovca i Draganića. Radi obmane neprijatelja o našem glavnom napadu, 3. brigada 7. divizije, nekoliko sati ranije, izvršila je fingirani napad na Kamensko kod Karlovca.

Dobro pripremljen i na vrijeme izveden napad nije uspio ni na jednom mjestu. Zbog naseljenosti terena iznenađenje se nije moglo postići, jer su neprijatelja na vrijeme obavijestili njegovi saradnici, pa se pripremio za odbranu. Sa početkom napada posadu iz Blatnice je povukao za Rečicu i tu pružio jak otpor. Dobro organizovan sistem vatre sa minskim poljima i žicom, kroz koju je sprovedena struja, zatim i jaka kiša sa pomrčinom, onemogućilo je prodor naših boraca. Kada je pristigla i neprijateljeva posada iz Blatnice i s leđa počela da otvara vatru na borce 1. brigade, Štab 8. divizije povukao je jedinice od Rečice. U ovoj neuspjeloj akciji neprijatelj je imao oko 40 mrtvih, 16 ranjenih i 9 zarobljenih vojnika, dok su brigade imale 15 mrtvih i 43 ranjena borca i starješina.

I pored ovog neuspjeha, prisustvo naših jačih snaga, na ovom području imalo je političkog odraza na stanovništvo. Kako nije više bilo mogućnosti za izvođenje akcija na području Pokuplja i da se izbjegne jača neprijateljska intervencija, to je Štab 4. korpusa izdao naređenje da se obe divizije (8. i 34.) prebace na Žumberak. U toku noći 20/21. juna, prelazeći preko pruge Zagreb—Karlovac na dvadesetom km od Zagreba jedinice 8. i 34. divizije su pomoću ručnog pribora i eksploziva prekinule prugu na 50 mjesta i onesposobile je za saobraćaj 9 dana. Po dolasku u Žumberak 8. divizija se razmjestila u rejon sela

Napad na Buševac 14. juna 1944. godine

Krašić, Pribić i Slavetić, a 34. divizija u širem rejonu Sv. Jane ispod Pleševice. Istovremeno je otvoren i drugi front u Evropi, a saveznički avioni sa zapada prelijetali su u velikim formacijama iznad naših glava u pravcu njemačkih gradova. Sve je to išlo u prilog veće mobilizacije stanovnika ovoga kraja za NOB.

Odmah su počele pripreme za operaciju na Ozalj u sadejstvu s dijelovima 13. divizije 11. korpusa i 15. slovenačke divizije, koje su u to vrijeme bile na širem području sjeverno od Karlovca. Da bi zavarali neprijatelja o namjerama, sa 3. brigadom 8. divizije, Karlovačkom brigadom 34. divizije i Žumberačkim NOP odredom, izvršena je diverzija na pruzi između Jastrebarskog i s. Horvati i rušenje ceste Samobor—Jastrebarsko. Pruga je porušena na 73 mjesta, porušena su i dva mosta, a cesta prekopana na 4 mjesta.

Dok su se naše jedinice spremale za naredna dejstva ni neprijatelj nije mirovao. Pošto je otkrio dolazak i raspored naših jedinica, donio je odluku da ih sa svim raspoloživim snagama napadne i nanese što

veće gubitke. U zoru 22. juna dvije neprijateljeve kolone, sastavljene od 10. i 30. ustaške bojne, 4. bojne Zagrebačkog ustaškog posadnog zdruga i njemačkog 1. lovačkog rezervnog puka, nastupajući iz Jastrebarskog brzo su odbacile jedinice Karlovačke brigade i izbile u rejon Sv. Jane, gdje se nalazio Stab 34. divizije i brigada »Franjo Ogulinac Seljo«. Istovremeno je nastupala i kolona iz Samobora preko Pleševice sa zadatkom da se spoji sa kolonom iz Jastrebarskog i u rejonu Sv. Jane razbije naše snage.

Žilava borba vodila se na Pleševici, a zatim na Japetiću (kota 871), koja je tri puta prelazila iz ruke u ruku. Zbog nedovoljne aktivnosti Karlovačke brigade, najžilaviju borbu vodila je Seljina brigada. Ubrzo je u pomoć upućena i 3. brigada 8. divizije, koja je bočnim napadom, i organizovanijim otporom jedinica 34. divizije, prisilila neprijatelja da se povuče u polazne baze. U toj borbi neprijatelj je imao 130 ubijenih i 75 ranjenih vojnika, a bili su osjetni i gubici 34. divizije: poginulo je 12, ranjeno 40 i nestalo 19 boraca. Među poginulima je bio i politički komesar Seljine brigade Marjan Badel, a među ranjenima zamjenik političkog komesara brigade i dva komandanta bataljona. Zbog junačkog držanja u ovoj borbi i ranijih uspjeha, GŠH prihvatio je predlog Štaba 4. korpusa i brigadu »Franjo Ogulinac Seljo« proglasio udarnom.³⁸¹

Neprijatelj nije odustao od namjere da razbije, odnosno odbaci naše snage sa Žumberka i sebi obezbjedi normalan saobraćaj na komunikaciji Zagreb—Karlovac. U vezi s tim ponovo je koncentrisao, ali ovog puta mnogo jače snage, i 27. juna izvršio napad iz Samobora, Jastrebarskog, Draganića i Ozlja na jedinice 8. i 34. divizije. U napadu su učestvovali: njemački 1. lovački rezervni puk, dijelovi 5, 13. i 30. ustaške bojne, veći boj gestapovaca, oko 500 konjanika-kozaka i oko 400 domobrana, podržani većim brojem topova, minobacača, 4 tenka, 4 blinde i 4 do 5 aviona.

Borba s ovim snagama vodila je 8. divizija, ojačana Bjelokrajinskim NOP odredom iz Slovenije i baterijom poljskih topova 7. korpusa, uz sadejstvo 34. divizije.

Prvi neprijateljev udar sačekale su jedinice 8. divizije na liniji: Vivodina—Lović Prekriški—Grandić Breg, zatim sjeverno od Krašića na sektoru Jezerine—Strmac—Pribić Crkveni i na pravcu Ozalj—Krašić. Pretrpjevši veće gubitke, neprijatelj je uspio da odbaci naše snage. Međutim, primjetivši podilaženje naših jedinica, koje su se pripremale za protivnapad, povukao se pod borbom na polazne položaje. Dobivši pojačanje u toku noći, neprijatelj je, uz podršku jake artiljerijsko-minobacačke vatre, ponovo prešao u napad i u toku 28. juna uspio odbaciti naše jedinice. I ovoga puta, pretrpjevši veće gubitke, povukao se na polazne položaje.

Radi razbijanja neprijateljevog napada, Štab 8. divizije dobio je naređenje da zajedno sa 34. divizijom, noću 28/29. juna, izvrši napad i razbije neprijateljeve jedinice u rejonu Gornjeg i Donjeg Pribića.

Napad, koji je počeo ujutro, uz artiljerijsku podršku, nije uspio, jer je neprijatelj pružio jaku organizovanu odbranu. Oko 9.00 sati prešao je u protivnapad i uz podršku avijacije odbacio naše snage na južne padine Pleševice.

Borba se nastavila i sutradan, 30. juna, kada je neprijatelj uspio da potisne naše snage i ovlada rejonom Begovo Brdo, pema Kostanjevcu. Međutim, oko 9 sati neprijatelj je zastao i sa dostignutih položaja počeo sa povlačenjem u pravcu Krašića i Draganića, gdje je izvršena smjena sa svježim snagama. Uočivši povlačenje neprijatelja prešlo se u protivnapad sa kojim je prisiljen na panično bježanje. Borba se nastavila i u toku noći međusobnim protivnapadima. U toku noći neprijatelj je dobio pojačanje i ponovo odbacio naše snage, a zatim se povukao u pravcu Krašića i Draganića.

Neprijatelj nije odustajao od namjere da odbaci i razbije naše snage, te je sa napadom nastavio i u toku 1. jula. Ojačan sa oko 500 kozaka uspio je da zauzme položaje naših jedinica, koje su se povukle sjeverno i sjeverozapadno od Krašića. Sa dostignute linije sutradan je krenuo u pravcu Lović Prekriški, ali je odbijen, kao i njegov drugi pokušaj. Kada se pripremao da izvede i treći napad, uslijedio je frontalni i bočni napad naših jedinica koje su ga prisilile da se jurišem probija i povlači za Draganić i Jastrebarsko.

U ovim šestodnevrim teškim borbama, u kojima je neprijatelj upotrebio i avijaciju, nije uspeo da odbaci i razbije naše snage, koje su mu, naprotiv, nanijele osjetljive gubitke. Prema izvještaju Štaba 8. divizije, neprijatelj je imao oko 310 poginulih i oko 360 ranjenih vojnika i oficira, a naše jedinice 50 mrtvih, 194 ranjena i 9 nestalih boraca. Među poginulima je bio načelnik Štaba 1. brigade 8. divizije Dušan Kosanović i komandant Karlovačke brigade 34. divizije Franjo Molek, a među ranjenima i Joco Tarabić načelnik štaba 8. divizije. Za novog komandanta Karlovačke brigade postavljen je Boris Boca Balaš.³⁸²

Iako je izgledalo da će neprijatelj odustati od ofanzivnih napada prema Žumberku, Štab 4. korpusa raspolagao je drugim podacima, da se on priprema za nove napade. U vezi s tim Štab 4. korpusa je naredio svim jedinicama da se srede i pripreme za još teže borbe, a najteži ranjenici da se prebace u Kordun. Odlučeno je da se 3. brigada 8. divizije i Karlovačka brigada 34. divizije prebace sa ranjenicima preko pruge Zagreb—Karlovac u Pokuplje i tamo aktivno djeluje, jer je neprijatelj oslabio svoje garnizone angažujući se prema Žumberku.

Međutim, pri prebacivanju tih brigada sa ranjenicima, 7. jula neprijatelj je zaposjeo Pleševicu. Dok su ga naše jedinice protjerale prošlo je vrijeme i više se nije moglo krenuti, jer je bilo nemoguće da se u toku noći ranjenici prebace preko pruge. Zbog toga su brigade vraćene na svoje položaje, a ranjenici u bolnicu. Za vrijeme trajanja neprijateljeve ofanzive, koja je počela 10. jula, ranjenici sa brigadama upućeni su u Kordun pravcem Črnomelj—Vinica—Ponikve—Trošmarija—Gojak i Gornje Dubrave, gdje su prugu Karlovac—Ogulin i rijeku Mrežnicu, prešli 14/15. jula.

U rejonu Gornje Dubrave sačekala ih je 3. brigada 7. divizije, koja je noć ranije na tom sektoru razbila neprijateljev transport sa 150 vojnika, a ujutro samo jedan čas prije nailaska ranjenika, protjerala neprijateljevu kolonu od oko 200 vojnika, koja je napadom od Generalskog Stola pokušala da im omete prelaz. U toj borbi zarobljena su 2, ubijena 22 i ranjeno oko 60 neprijateljeva vojnika, ubijeno je i 60, a ranjeno 40 konja. Istovremeno, i 3. brigada 8. divizije, koja je obezbjeđivala prelaz ranjenika preko pruge i Mrežnice vodila je borbu sa jednom satnijom legionara, koju je uspjela odbaciti i nanijeti gubitke od 12 mrtvih, 8 ranjenih i 4 zarobljena legionara. Ni 3. brigada 7. divizije, ni 3. brigada 8. divizije nisu imale vlastite gubitke.

Očekivani napad koji je neprijatelj preduzeo u Žumberku otpočeo je 10. jula 1944. godine s ciljem da odbaci naše snage od komunikacije Zagreb—Karlovac i borbu prenese na oslobođenu teritoriju, te da ovlada Žumberkom i Bijelom Krajinom (u Sloveniji) radi pljačke, paljenja i represalija nad civilnim stanovništvom i da uspostavi vezu pravcem Ozalj—Metlika—Novo Mesto. U napadu su učestvovali 1. donski i 4. kubanski konjički kozački puk, 5, 10, 13. i 30. ustaška bojna, bataljon gestapovaca i dva bataljona 1. njemačkog lovačkog rezervnog puka, sa ukupno oko 7.000 vojnika. Raspolagali su sa 16 topova, 60 do 70 teških minobacača i većim brojem malih minobacača, sa dosta automatskog oružja i podršku avijacije.

Od naših snaga u ovim borbama učestvovala je 8. i 34. divizija (bez dvije brigade koje su otpratili ranjenike u Kordun), 4. i 5. brigada 15. slovenačke divizije i Bjelokrajinski NOP odred. Od težeg naoružanja imale su jednu bateriju topova, a za minobacače nije bilo mina. Oskudevalo se i u streljačkoj municiji. Ovim jedinicama rukovodio je operativni štab sa komandantom Rajkom Tanaskovićem, načelnik operativnog odeljenja GSS, a od 15. jula Pero Popivoda, komandant 7. slovenačkog korpusa, i političkim komesarom Većeslavom Holjevcem, političkim komesarom 4. korpusa, jer su komandant 4. korpusa i komandant 8. divizije po zadatku otišli na Kordun.

U ovim borbama, koje su trajale od 10. do 16. jula, neprijatelj je prodirao istim pravcima, kao i u ranijim napadima, od 27. juna do 2. jula, s težištem iz Krašića i Ozlja. Ovoga puta nije se zadovoljio upadom u Žumberak, već je nastojao da prodre na slobodnu teritoriju Slovenije, ovlada Metlikom i deblokira svoje snage u Novom Mestu. Brojno i tehnički nadmoćniji, neprijatelj je relativno lako prodro do ispred Metlike, ali je tu bio prisiljen da od 12. do 16. jula vodi borbe i tek 16. jula da zauzme Metliku. Međutim, ubrzo je, zbog pretrpljenih gubitaka i protivnapada napustio Metliku i povukao se u polazne baze, čime je i ovaj neprijateljev napad završen.

U ovim borbama jedinice su pretrpjele teške obostrane gubitke. Ocjenjuje se da je neprijatelj imao 1.000 — 1.100 vojnika izbačenih iz stroja, a jedinice 4. korpusa 26 mrtvih, 103 ranjena i 13 nestalih boraca i starješina, dok je 7. korpus imao oko 40 mrtvih i 110 ranjenih. Štab 1. brigade 8. divizije ostao je bez svojih članova — poginuo je Miloš Kljajić, komandant brigade, a ranije i načelnik štaba brigade Dušan

Kosanović, a ranjeni su Pajo Samardžija, zamjenik političkog komesara brigade Mile Lalić, operativni oficir brigade. Do postavljenja Sime Mikašinovića za komandanta brigade, ovu dužnost je privremeno vršio Milutin Karaš.

1

Neprijatelj nije ostvario svoje namjere, mada je imao djelimičnog uspjeha. U selima koja je zauzeo, popalio je veći broj kuća, oteo hranu i odeću, te vršio nasilja, naročito nad ženama. Prema izvještaju Operativnog štaba od 17. jula 1944. godine »naše jedinice, kako hrvatske tako i slovenske, držale su se u ovim borbama vrlo dobro. Zajedničkom borbom sprskih, hrvatskih i slovenskih brigada utvrđeno je njihovo borbeno bratstvo i jedinstvo i pojačano međusobno povjerenje. U naročito teškim okolnostima borile su se jedinice 4. korpusa, jer je ishrana bila vrlo slaba, sa slabom odjećom i obućom i nedostatkom municije«.³⁸³

Uspješnim razbijanjem neprijateljeve ofanzive na teritoriji Žumberka i na dijelu Bijele krajine u Sloveniji, 18. jula 1944. održana je svečana smotra brigada u Metljiki. Na smotri, nazvanoj »Smotra bratstva i jedinstva«, učestvovala su jedna slovenačka brigada, Karlovačka brigada 34. divizije NOVJ, koja je bila popunjena pretežno borcima i starješinama Hrvatima, i 2. brigada 8. kordunaške divizije, čiji su sastav uglavnom sačinjavali borci srpske narodnosti. Na zboru je prisustvovalo više od 5.000 ljudi, žena i omladine Bijele krajine i Žumberka. U određeno vrijeme počela je parada. Prilikom prolaska brigada pored svečane tribine, iz hiljada grla klicalo se Komunističkoj partiji Jugoslavije, drugu Titu, SKOJ-u, bratstvu i jedinstvu jugoslovenskih naroda i Crvenoj armiji.

Poslije parade održan je narodni zbor u šumici kraj Metljike. I zbor se odvijao u znaku bratimljenja Srba, Hrvata i Slovenaca. Boravak brigada iz Hrvatske na teritoriji Slovenije bio je u znaku manifestacija solidarnosti i bratimljenja naših naroda. Ovako topao doček priređen je partizanskim jedinicama jer su one, dotadašnjim pobjedama nad neprijateljem stekle veliki ugled i simpatije kod tamošnjeg stanovništva.

Prilikom prolaska kroz Bijelu krajinu borci su dočekivani sa velikim oduševljenjem. U to vrijeme cijela Bijela krajina bila je ispisana parolama: »Živjeli pobjednici kod Metljike«, »Živjelo bratstvo i jedinstvo jugoslovenskih naroda«, itd. Najdirljiviji doček jedinica Glavnog štaba NOV i POH bio je pri ulasku u s. Gradac na putu Metljika — Crnomelj. Zene i omladina napravili su špalir kroz koji su prolazile brigade 8. kordunaške udarne divizije i jedinice 34. divizije. Svaki borac dobio je komad kruha, glavicu luka i čašu vina. To je bilo najviše što je narod tih krajeva Slovenije mogao u to vrijeme pokloniti svojim borcima.

Dolaskom u Crnomelj održan je još jedan miting, na kome su, pored naroda prisustvovala i jedinice 8. i 34. divizije NOVH. I ovaj miting je organizovan u znaku pobjeda naših zbratimljenih jedinica, za slobodu, bratstvo i jedinstvo. Narod i predstavnici narodne vlasti i

vojske Črnomelja nastojali su da na svakom koraku ispolje svoju ljubav i zahvalnost prisutnim partizanima koji su se borili za odbranu njihovih domova i sela. Zaokupljeni pažnjom domaćina, borci su bar za trenutak uspjeli zaboraviti svoje poginule drugove, čije su kosti ostale na brdima Žumberka i Bijeke krajine.

Zbog situacije u Lici i Pokuplju, Glavni štab NOV i POH je 13. jula 1944. godine naredio Štabu 4. korpusa da 8. diviziju vrati na Kordun, a 34. diviziju na njen sektor, gdje su se nalazili Žumberački i Turopoljsko—Posavski NOP odredi. Sa 8. divizijom na Kordun je prebačeno i oko 250 ranjenika, koji su bili sklonjeni sa Žumberka u Sloveniju. Transport i obezbjeđenje ranjenika vršila je 1. i 2. brigada 8. divizije i brigada »FOS«, istom marš-rutom kuda se kretala i ranija grupa ranjenika. Prešavši rijeku Kupu, Dobru i Mrežnicu, te cestu i prugu Karlovac—Ogulin, kod Donjih Dubrava, divizija je sa ranjenicima stigla na Kodrun 22. jula 1944. godine.

Doček i obezbjeđenje ranjenika i jedinica koje su ih pratile, za prelaz preko ceste i pruge Karlovac—Ogulin, izvršila je 3. brigada 8. divizije, koja je u Kordun dopratila prvu grupu ranjenika. Pošto su ranjenici prešli rijeku Mrežnicu, jedinice 3. brigade su odbile prelaz neprijatelja preko Mrežnice za Kordun, u rejonu Zvečaja i razbile kolonu od 8 kamiona kod Tounja. Tom prilikom spaljeno je 5 kamiona, 8 zarobljeno, ubijeno 30, a ranjeno 23 neprijateljevih vojnika.

Za period april-juni 1944. godine jedinice 4. korpusa bile su vrlo aktivne i izvele su 70 što većih što manjih akcija i 66 diverzantskih. Zarobljena su 163, ubijeno 2.763 i ranjeno 3.683 neprijateljevih vojnika. Naše jedinice su imale 299 mrtvih, 1.051 ranjenog i 140 nestalih boraca i stariješina. Zaplijenjeno je: 1 PT top, 2 teška i 2 laka minobacača, 11 puškomitraljeza, 288 pušaka, 10 automata, 350 ručnih bombi, uništeno: 1 top, 3 tenka, 13 kamiona, dignuto u vazduh 49 vozova, pruga presječena na 276 mjesta, promet stajao 707 sati, oštećeno: 1 tenk, 2 oklopna vozila, 3 kamiona, 9 lokomotiva, 72 vagona, a uništeno 30 lokomotiva, 187 vagona, i dr. Izgubljeno je: 2 teška i 1 laki minobacač sa 25 mina, 2 topa, 3 teška i 14 puškomitraljeza, 2 automata, 102 puške, 13 kazana, 51 konja sa 3 kola, 18 samara, i dr.³⁸⁴

Borbe u Baniji i Cazinskoj krajini jula 1944. godine

Po povratku 8. divizije iz Pokuplja i Žumberka u Kordun, njene brigade su raspoređene: 1. brigada na prostoru Tušilović—Krnjak, 2. brigada Plaški—Perjasica i 3. brigada Slunj—Rakovica. Istovremeno se Štab 8. divizije dogovorio sa Komandom 1. i 2. kordunaškog vojnog područja i Okružnim narodnooslobodilačkim odborom o planu žetve, vršidbe i radne snage, kao i o obezbjeđenju ovih radova. U vezi s tim, 1. brigada je vršila obezbjeđenje od Karlovca sa prostora Tušilovački Cerovec—Vukmanić—Skakavac, 2. brigada sa pravca Bihaća i Vaganca

iz rejsa Dreznik Grada i Rakovice i 3. brigada prema Ogulinu i Dugoj Resi sa prostora Perjasica—Primišlje—Plaški.

Odlaskom 8. divizije za Kordun, Štab 34. divizije sa Karlovačkom brigadom i brigadom »Franjo Ogulinac Seljo«, zadržao seld kraja jula na sređivanju jedinica i mobilizaciji ljudi za NOV u rejonu Trošmarija, područje dejstva Karlovačkog NOP odreda, koji je bio u sastavu 34. divizije. Noću, 28/29. jula, Štab 34. divizije sa brigadom »Franjo Ogulinac Seljo« prebacio se preko Korduna za Pokuplje.

Dok su 8. i 34. divizija vodile borbe u Pokuplju i Žumberku, 7. divizija je sa 1. i 2. brigadom nastavila borbe u Baniji, a prema naređenju Štaba 4. korpusa, njena 3. brigada je bila u Kordunu, sa orijentacijom prema Karlovcu i komunikacijama Karlovac—Ogulin, a 4. brigada prema Bihaću iz rejsa Plitvičkih jezera. Po dolasku 3. brigade 8. divizije sa ranjenicima u Kordun, 15. jula koju je prihvatila 3. brigada 7. divizije u rejonu Dubrava, ova se brigada vratila nazad u Baniju, u sastav svoje 7. divizije.

Prugu Sisak—Sunja—Kostajnica—Dvor na Uni, iako je više puta bila rušena, neprijatelj je popravio i vršio saobraćaj, obezbjeđujući je, pored stalnih posada i zasjedama duž pruge po selima. Međutim, aktivnost 7. divizije bila je i dalje na toj komunikaciji. Noću, 5/6. jula, jedinice 1. brigade porušile su je na 34. mjesa, vodeći istovremeno borbu sa neprijateljevim osiguravajućim djelovima, na deonici Sunja—Kostajnica, u kojoj je neprijatelj imao više mrtvih i ranjenih, a brigada je imala 4 mrtva, 4 ranjena i 2 nestala borca, koji su naišli na zasjedu.

Slijedeću akciju, sa napadom na neprijateljeva osiguranja pruge, izvela je 1. brigada (tada je imala 1.025 boraca i starješina) sa Banijskim NOP odredom, 11. jula u rejonu sela Kinjačka i Brđani (na pruzi Sisak—Sunja), ojačana inžinjerijskom četom, artiljerijskim divizionom i PT baterijom. Neprijatelj se nalazio u zidanim bunkerima, a posadu bunkera sačinjavala su 4 Nijemca i 9 domobrana sa 1 teškim i 1 puškomitraljezom. Prilaz bunkerima bio je zaštićen minama i bombama na bodljikavoj žici.

Sa napadom koji je trajao od 3.20 do 4.30 sati, uništen je jedan bunker sa posadom, a drugi samo oštećen. Zbog intervencije neprijatelja od Blinjskog Kuta, jedinice su se povukle u polazne rejone. U ovoj akciji neprijatelj je imao 3 zarobljena i 15 ubijenih Nijemaca i domobrana, a brigada 5 lakše ranjenih. Zaplijenjen je 1 teški i 1 puškomitraljez, 6 pušaka, 1.200 metaka i druga oprema.³⁸

Nakon ove akcije uslijedio je napad sa 1. i 2. brigadom, 17. jula, na neprijateljeve posade u s. Stubalj i željezničku stanicu Gornji Hrastovac (na pruzi Sunja—Kostajnica). Posadu u Stublju sačinjavalo je oko 80 kozaka i Nijemaca u rovovima i bunkerima, a u Gornjem Hrastovcu dvije satnije domobrana iz 35. gorske pukovnije, koji su, pored obezbjeđenja pruge, imali i zadatak da spreče pokret naših jedinica za trokut i Slavoniju, i obratno. Međutim, zbog nejednovremenog napada bataljona i slabe koordinacije, napad na Stubalj nije uspio,

a sa željezničke stanice Hrastovac, pod dejstvom naše artiljerije, neprijatelj se povukao za Sunju. Zarobljeno je 7, a ubijeno 11 neprijateljevih vojnika, dok su brigade imale 7 mrtvih i 15 ranjenih. Zaplijenjeno je 2 puškomitraljeza, 10 pušaka, 66 mina za minobacače, 12.000 metaka i druge opreme.³⁸⁶

Poslije napada na Stubalj i Hrastovac na redu je bila posada na željezničkoj stanici Brđani (6 km sjeverozapadno od Sunje) jačine jedne čete (domobrana, ustaša i Nijemaca) razmještene po bunkerima od tvrdog materijala, od kojih su dva bila na sprat. U napadu, koji je počeo 22. jula u 4.00 sata, učestvovala je 1. brigada, dva bataljona 2. brigade i dva bataljona 3. brigade i dio artiljerijskog divizionu, s ciljem da se likvidira neprijatelj, uništi željeznička stanica i time stvore uslovi za rušenje pruge.

Neprijatelj je spremno dočekaao naše jedinice, jer je preko civila doznao za napad. Artiljerijska oruđa zbog jake neprijateljeve vatre nisu bila dobro postavljena, te je njihovo gađanje ostalo bez većeg efekta. U dvočasovnoj borbi likvidiran je samo jedan bunker s posadom, nakon čega su se jedinice povukle, uz gubitke od 5 poginulih i 29 ranjenih boraca. Neprijateljevi gubici iznosili su 25 ubijenih i 5 zarobljenih vojnika.³⁸⁷

U toku noći 25/26. jula, jedinice 7. divizije su uz pomoć jedinica 6. slavonskog korpusa, prebacile iz Slavonije, preko Save, 5 vagona žita, koje se preko Banije i Korduna transportovalo za Gorski kotar i Liku. Svi neprijateljevi pokušaji da ometu ovo prebacivanje bili su osujećeni. Tom prilikom pruga Sunja—Kostajnica bila je presječena na 26. mjestu, a Sunja—Dubica na 8 mjestu.³⁸⁸

Naredna akcija izvedena je na neprijateljevu posadu u Kostajničkom Majuru, koja je osiguravala put i prugu Kostajnica—Sunja i ometala veze sa trokutom i Slavonijom. Posadu su sačinjavali 6. i 7. bojna i 5. satnija 2. bojne 5. gorske pukovnije. Napad koji je izvela 3. brigada 7. divizije, 28. jula sa početkom u 2.00 sata, a 1. brigada i Banijski NOP odred vršili su osiguranje izvođenja ove akcije, nije uspio. U toku borbe ustanovljeno je da je posada znatno jača nego što se to prije napada znalo, tako da je pred 3. brigadom bio tri puta jači neprijatelj. Pošto nije bilo izleda za uspjeh, Stab brigade je predložio povlačenje, što je i usvojeno. Brigada je imala 5 poginulih i 24 ranjena borca i stariješinu, a neprijatelj 26 mrtvih, 9 ranjenih i 1 zarobljenog vojnika.³⁸⁹

Za vrijeme borbi 7. divizije u Baniji njena 4. brigada uspješno je spriječavala prodor neprijatelja od Bihaća preko Ličkog Petrovog Sela i Prijeboja na slobodnu teritoriju Like. Međutim, u toku 30. juna jedna ustaška bojna probila se u Vaganac odakle je nastavila prema Drežnik Gradu. Nju je u blizini raskrsnice puteva Bihać—Slunj i Slunj—Plitvice

³⁸⁶ Zbornik, tom 5, knj. 31, str. 204.

³⁸⁷ Zbornik, tom 5, knj. 29, str. 659 i knj. 31, str. 205.

³⁸⁸ Isto, str. 624.

³⁸⁹ Zbornik, tom 5, knj. 31, str. 206.

4. brigada ojačana jednim bataljonom Plaščanskog NOP odreda, protivnapadom prisilila na povlačenje za Vaganac, uz gubitke oko 40 mrtvih i ranjenih.

Četvrtog jula 4. brigada je napala na Vaganac, a dijelovi 35. divizije 11. korpusa na neprijatelja u Ličkom Petrovom Selu. Neprijatelj je napad odbio, a zatim se probio i ušao u Prijeboj.

Glavni štab NOV i POH je depešom od 13. jula 1944. godine naredio Štabu 11. korpusa (komandant Mićun Šakić, politički komesar Artur Turkulin) da iskoristi 4. brigadu 7. divizije za otvaranje pravca Lika—Kordun, komunikacijom, Korenica—Prijeboj—Poljanak i Ličko Petrovo Selo—Prijeboj—Plitvički Ljeskovac i da ih drži u svojim rukama. Izvršavajući zadatak, 4. brigada je prvo izvršila napad na neprijatelja u Prijeboju gdje se nalazilo oko 400 slunjskih ustaša.

Borba, koja je počela 17. jula u 22.00 sata, prisilila je neprijatelja da se povuče u Ličko Petrovo Selo, sa oko 60 mrtvih i oko 100 ranjenih ustaša. Gubici brigade bili su 4 mrtva i 31 ranjeni borac. U toku 18. jula neprijatelj je dobio pojačanje iz Bihaća i ponovo krenuo iz Ličkog Petrovog Sela prema Prijeboju u koji je i ušao istog dana, odbacivši naša dva bataljona. Odmah zatim, 4. brigada je zajedno sa 1. brigadom 35. divizije, izvršila protivnapad i odbacila neprijatelja u polaznu bazu — Ličko Petrovo Selo. Brigada je imala 5 ranjenih. Nakon ove akcije brigada se prebacila u rejon Rakovice.³⁹⁰

U Cazinskoj krajini jedinice Unske operativne grupe su često vodile odbrambene borbe s ustaškim jedinicama koje su gotovo svakodnevno vršile ispade na slobodnu teritoriju, a povremeno i same vršile napade i diverzije na komunikaciju Bihać—Bosanska Krupa. GŠH, s obzirom na uključivanje muslimanskog stanovništva u NOB, bio je posebno zainteresovan za to područje i kod Štaba 4. korpusa insistirao da se slobodna teritorija održi, pa ako je potrebno i sa dovlačenjem jedinica sa drugog sektora. Međutim, sa izvođenjem manjih akcija jedinice UOG su sve više prelazile iz defanzive u ofanzivu. Drugog jula uspješno su odbile ispad ustaša iz Cazina, a odmah zatim sa udarnim grupama nanosili neprijatelju gubitke i u Cazinu. Noću 9/10. jula, sa dva bataljona izvršen je napad na neprijatelja u Križu (periferija Bihaća) i porušen most na komunikaciji Bihać—Otoka.

Do žestokih okršaja došlo je u šestodnevnim borbama (od 19. do 24. jula 1944. godine) na liniji Cazin—Pećigrad, sa 5. ustaškom bojnom i dvije čete legionara iz 373. njemačke divizije, podržani sa tri topa i osam tenkova. Neprijatelj je uspio odbaciti jedinice UOG i zauzeti Pećigrad, gdje se organizovao za odbranu. Svi pokušaji da ga se odbaci nisu uspjeli, ali je sve do 24. jula zadržana pomoć iz Cazina. Međutim, toga dana su se spojili, zajedno napustili Pećigrad i povukli se za Cazin.

U šestodnevnim borbama neprijatelj je imao 2 zarobljena, 33 mrtva i oko 40 ranjenih vojnika, a jedinice UOG 14 poginulih, 16 ranjenih i 2 odbjegla borca k neprijatelju. Aktivnošću jedinica UOG neprijatelju je onemogućeno da zavlada Cazinskom krajinom, sem što je sa jačim snagama uspijevao da povremeno prokrstari po terenu, ali je to uvijek plaćao velikim gubicima u ljudstvu i materijalu.³⁹¹

³⁹⁰ Isto, str. 203.

³⁹¹ Zbornik, tom 5, knj. 29, str 558 i 587.

U toku jula 1944. godine jedinice 4. korpusa zarobile su 18, ubile oko 530 i ranile oko 430 neprijateljevih vojnika, dok su same imale 25 mrtvih, 129 ranjenih i 4 nestala borca. Uništena je 31 lokomotiva, 201 vagon, 2 bunkera, 3 mosta, a pruga: Ogulin—Karlovac—Zagreb—Sisak—Sunja—Kostajnica, porušena je na 195 mjesta zbog čega je saobraćaj bio obustavljen u vremenu od oko 820 sati. Diverzijom je uništeno i oko 800.000 kg aviobombi.³⁹²

Borbe 4. korpusa u avgustu 1944. godine

Prema izvještaju Štaba 4. korpusa od 7. avgusta 1944. godine, upućenog Glavnom štabu NOV i POH, vodi se da je 4. korpus tada imao tri divizije, Unsku operativnu grupu, haubički divizion, diverzantski bataljon, pontonirski bataljon, četu za vezu i auto-četu, čija je formacija bila slijedeća:

— Sedma divizija: četiri brigade (brigade su imale po 4 bataljona), dva NOP odreda, artiljerijski divizion sa 3 baterije, četa za vezu, inženjerska četa, bolnička četa i izviđački vod. (Od jednog bataljona Banijskog NOP odreda i novoformiranog bataljona formiranje Banijski NOP odred — drugog sastava, koji je sa jednim bataljanom djelovao u trokutu, a drugim između pruge Sunja—Dubica i rijeke Save. Komandant ovoga odreda bio je Mile Martinović, a politički komesar Dragan Rula. Od Banijskog NOP odreda — prvog sastava uzet je još jedan bataljon za popunu jedinica 7. divizije, tako da je svaki NOP odred imao po dva bataljona;

\ — Osmu diviziju: tri brigade (1. i 2. brigada imale su po pet bataljona, a 3. brigada četiri bataljona i svaka prateću četvu, četvu za vezu, minerski i bolnički vod), artiljerijski divizion, bolnička četa i izviđački vod. (Peti bataljon od po 300 boraca formirani su od rasformiranog Kordunaškog i Plaščanskog NOP odreda. Ovi bataljoni nisu odlazili sa divizijom prilikom njenog odlaska sa Korduna, već su tu ostajali i jedan je djelovao prema Karlovcu, a drugi prema Tounju, Oštarijama i Josipdolu pod rukovodstvom operativnog štaba za Kodrun, umjesto rasformiranog štaba grupe odreda;

— Tridesetčetvrtu diviziju: dvije brigade, tri NOP odreda i četvu za vezu. Brigade (Karlovačka i Seljina) su imale po četiri bataljona, prateću četvu, četvu za vezu, minerski i bolnički vod. Žumberački NOP odred imao je četiri bataljona, četvu za vezu, prateću četvu, minerski i bolnički vod, Turopoljski NOP odred je imao dva bataljona i prištapske jedinice kao i Žumberački NOP odred. Ranije formirani Ruski bataljon ušao je u sastav Seljine brigade, a Posavski bataljon upućen je u sastav 10. korpusa. Karlovački NOP odred imao je jedan bataljon, tri samostalne čete, vod za vezu, minerski i bolnički vod;

— Unsku operativnu grupu: Štab grupe sa stražom, izviđačkom četom, topovskim odeljenjem i inženjerskim vodom, dvije brigade sa po četiri bataljona, četvu za vezu i prateću četvu;

— Haubički divizion: tri baterije i vod za vezu;
— Pontonirski bataljon: dvije čete;
— Diverzantski bataljon: tri čete koje su dejstvovale na sektoru: Zagreb—Karlovac, Zagreb—Sisak i Sisak—Sunja—Kostajnica, Sunja—Dubica.

Još su postojale dvije aero-baze sa po jednom aerodromskom četom pod neposrednom komandom Komande vojne oblasti 4. korpusa.³⁹³

Tada, u avgustu, posebna pažnja je, prema direktivi Vrhovnog štaba, bila posvećena mobilizaciji novih boraca i vojno-političkom učvršćenju jedinica. Priliv novih boraca morao je biti znatno veći od gubitaka, zbog čega je trebalo prvenstveno izvoditi takve akcije koje su stvarale uslove za mobilizaciju novih boraca. Na operativnom području 4. korpusa izgledi za mobilizaciju novih boraca postojali su u Pokuplju, na Karlovačkom Rektoru i u Cazinskoj krajini, dok su Kordun i Banija, kao i jedan dio Žumberka, već ostali bez rezervi u ljudima sposobnim za vojsku.

Da bi stekao uvid o brojnom i nacionalnom sastavu jedinica, a zatim odredio rejone u kojima bi se vršila mobilizacija, Glavni štab Hrvatske je od svih štabova Korpusa zatražio da mu se dostavi brojni pregled nacionalnog sastava za svaku brigadu i NOP odred, iskazujući samo Srbe i Hrvate. Na taj zahtjev Štab 4. korpusa je 2. avgusta depešom odgovorio:

— Sedma divizija: 1. brigada — 917 Srba i 28 Hrvata, 2. brigada - 847 Srba i 39 Hrvata, 3. brigada — 872 Srbina i 38 Hrvata, 4. brigada - 871 Srbin i 294 Hrvata, NOP odred Banije - 661 Srbin i 26 Hrvata, svega: 4.078 Srba i 425 Hrvata - ukupno 4.503.

— Osmu diviziju: 1. brigada — 1.135 Srba i 173 Hrvata, 2. brigada - 1.375 Srba i 172 Hrvata, 3. brigada - 1.378 Srba i 246 Hrvata, svega: 3.888 Srba i 591 Hrvat - ukupno 4.479.

— Trideset četvrta divizija: brigada »Franjo Ogulinac Seljo« — 811 Hrvata i 25 Srba, Karlovačka brigada - 593 Hrvata i 22 Srbina, Karlovački NOP odred - 269 Hrvata i 15 Srba, Žumberački NOP odred — 716 Hrvata i 13 Srba, Turopoljsko-posavski NOP odred — 478 Hrvata i 34 Srbina, svega: 2.867 Hrvata i 109 Srba — ukupno 2.976, odnosno svega u operativnim jedinicama Korpusa, bez Unske operativne grupe, Kordunaškog i Plaščanskog NOP odreda, te Komande vojne oblasti i prištapskih jedinica Štaba korpusa, bilo je 8.075 Srba i 3.883 Hrvata.³⁹⁴

Sa početkom avgusta 1944. neprijatelj je na teritoriji Korpusa i dalje uglavnom držao i branio komunikacije: Bihać—Bosanski Novi—Kostajnica—Sunja—Sisak—Zagreb—Karlovac—Ogulin, sa slijedećim snagama i rasporedom: 3. ustaški zdrug u Karlovcu i na pruži Zagreb—Karlovac—Ogulin, 8. ustaški zdrug na liniji Sisak—Sunja—Kostajnica—Bosanski Novi—Ostrožac—Cazin, dio snaga Pavelićevog tjelesnog zdruga bio je u Zagrebu i Karlovcu, 2. posadni zdrug u Karlovcu, Ozlju

³⁹³ Zbornik, tom 5, knj. 31, str. 121.

³⁹⁴ Zbornik, tom 5, knj. 29, str. 609.

i Jastrebarskom, 4. posadni zdrug u Sisku, Petrinji i Sunji, Zagrebački posadni zdrug u Zagrebu i na pruzi Zagreb—Sisak, dio 1. kozačke divizije na pruzi Zagreb—Sunja—Kostajnica i Sunja—Dubica, 4. lovački zdrug na pruzi Dobrljin—Dvor na Uni—Bosanski Novi—Prijeđor, dio 373. divizije na liniji Bosanski Novi—Bihać, dio 392. divizije na liniji Ogulin—Josipdol—Generalski Stol, 1. lovački rezervni puk u Karlovcu i Jastrebarskom, te nešto drugih (željezničkih, žandarmerijskih, milicionerskih) jedinica NDH.³⁹⁵ Kao istureno uporište Bihaća neprijatelj je sa ustaškim snagama držao Vaganac u Kordunu.

Ovakav raspored i grupisanje neprijateljevih snaga nije dozvoljavao jedinicama Korpusa da izvode veće korpusne operacije. Činjenica je da neprijatelj nije više bio u stanju da napada slobodnu teritoriju, već samo da na nju vrši pojedinačne ispade. Zbog toga je Štab Korpusa, usmjerio napade svojih jedinica na manja neprijateljeva uporišta, na rušenje komunikacija i pružanje pomoći partizanskim jedinicama u Moslavini i Podravini.

Osma divizija bila je orijentisana na komunikaciju Karlovac—Ogulin, 7. divizija na liniji Dvor na Uni—Kostajnica—Sunja—Sisak—Petrinja, 34. divizija Sisak—Zagreb—Karlovac, a Unska operativna grupa se i dalje nalazila u Cazinskoj krajini prema Cazinu i komunikaciji Bihać—Bosanska Krupa. Pošto se neprijatelj nije kretao noću, to su jedinice Korpusa noću zauzimale pogodne položaje, pored komunikacija, i danju sačekivale i napadale ga u pokretu.

Sprovođeci ovakav plan akcija, Štab 7. divizije je noću 1/2. avgusta sa 1. i 3. brigadom i Banijskim NOP odredom zaposleo položaje pored pruge Sunja—Kostajnica (u rejonu Gornji Hrastovac — Graboštani) s ciljem da sačeka i napadne neprijateljeve snage koje bi se kretale tim pravcem. Saznavši za prisustvo naših snaga, a radi njihovog odbacivanja od pruge, iz rejona Sunje napad je izvršilo oko 180 kozaka, četnika i Nijemaca. Neuspjevši u svome poduhvatu, bili su prisiljeni da se vrate u polaznu bazu sa 6 mrtvih i više ranjenih vojnika, dok su naše jedinice imale 6 ranjenih.³⁹⁶

Na području Sunje nalazila se i jedna tzv. 1. četnička samozaštitna brigada, jačine oko 150 četnika, koji su iz svoga uporišta postavljali zasjede, sačekivali i ubijali partizanske kurire, patrole i služili Nijemcima, ustašama i kozacima kao vodiči za pljačku sela, te odvođenje i ubijanje političkih radnika i organizatora narodne vlasti.

Napad na tu četničku brigadu u selima Lađevčane i Četvrtkovac, kod Sunje, izvršila je 1. brigada 7. divizije, 5. avgusta sa početkom napada u 2.00 sata. Od oko 150 u selu se našlo oko 70 četnika, dok su ostali izašli iz svojih sjedišta. Napad 1. brigade bio je tako silovit da se četnici nisu ni snašli. Za pola sata borbe dva su četnika zarobljena, a 60 do 70 je ubijeno, dok su jedinice brigade prošle bez vlastitih gubitaka. Zaplijenjena su 2 teška mitraljeza, 20 pušaka, 6.000 metaka, 20 ručnih bombi, 13 konja, arhiva štaba četničke brigade i druga

³⁹⁵ Zbornik, tom 5, knj. 31, str. 122.

³⁹⁶ Isto, str. 33.

oprema. Ovom akcijom razbijena je četnička brigada i zadat im jak udarac, tako da se poslije toga nisu ni oporavili.³

Nakon nekoliko uspješnih napada na neprijateljeve posade na pruži Sisak—Sunja, jedinice 7. divizije su uspjele da očiste prugu od neprijateljevih posada i njihovih utvrđenja na prostoru između Blinjskog Kuta i Brđana i time stvorili povoljne uslove za napad na neprijateljeve transporte na tom dijelu željezničke pruge.

Na istom prostoru, 11. avgusta zasjedu je postavila 1. 3. i 4. brigada 7. divizije, očekujući nailazak voza. Istog dana u 14.30 sati voz je naišao i naletio na pet postavljenih mina. Borba sa pratnjom voza od 20 do 25 ustaša — domobrana sa pukovnikom Nardelijem na čelu, komandantom 2. gorskog zdruga u Lapcu, vodila se do 19.00 sati. Borci su uspjeli zapaliti lokomotivu, jedan oklopni i osam putničkih vagona. Ubijen je pukovnik Nardeli, jedan njemački poručnik, 3 njemačka podoficira i 38 vojnika.³⁹⁸ Naše jedinice imale su 5 mrtvih i 6 ranjenih.

Sa prisiljavanjem njemačkih i ustaško-domobranskih snaga na defanzivu u garnizonima i duž komunikacija i uništenjem četnika kao vojne formacije, u Baniji je nastala nova situacija, pa se dio banijskih jedinica morao uputiti i u druge krajeve naše zemlje. S tim u vezi, Glavni štab Hrvatske donio je odluku da se glavnina 7. divizije uputi u Moslavinu i dalje u Podravinu kao pomoć snagama 10. korpusa.

Za Moslavinu je 13. avgusta krenuo Štab 7. divizije (komandant Milan Pavlović, politički komesar Uroš Krunic, načelnik štaba Jovica Lončar) sa prištapskim jedinicama, 3. i 4. brigadom, gdje ostaju do 1. novembra 1944. godine. Po prelazu rijeke Save i pruge između Dugog Sela i Kutine, noću 15/16. avgusta minirali su jedan brzi i jedan oklopni voz.

Uslijed odlaska štaba 7. divizije sa dvije brigade u Moslavinu, na Baniju je formiran Operativni štab koji je pod svojom komandom imao 1. i 2. brigadu i 1. i 2. banijski NOP odred. Za komandanta Operativnog štaba postavljen je Milan Trninić, operativni oficir štaba 7. divizije, a za političkog komesara Savo Matijašević, politički komesar 2. brigade 7. divizije. Prema planu Operativnog štaba, 2. brigada je bila orijentisana na zatvaranje pravaca od Kostajnice, Sunje i Siska prema slobodnoj teritoriji, 2. brigada sa 1. banijskim NOP odredom prema Dvoru na Uni i Petrinji, a u trokutu (Sunja—Kostajnica—Dubica) djelovao je 2. banijski NOP odred.

Pored obezbjeđenja slobodne teritorije Banije i izvođenja mogućih akcija, važan zadatak Operativnog štaba bio je obezbjeđenje prevoza životnih namirnica iz Slavonije za Liku, Gorski kotar, Hrvatsko primorje i Dalmaciju, preko Banije i Korduna. Prevoženje je vršeno konjskom zapregom između jakih neprijateljevih garnizona preko pruge Zagreb—Kutina—Novska, te preko Save i pruge Sunja—Dubica i Sunja—Kostajnica. Kolonu kola iz Slavonije do Save obezbjeđivale su

³ Zbornik, tom 5, knj. 31, str. 112.

^h Prema neprijateljevim dokumentima Nardeli, jedan natporučnik i jedan domobran su se spasili. Prema izvještaju spaljeno je 10 vagona, našlo se 20 mrtvih (izgorjelih osoba) i 8 ranjenih. Spasao se pukovnik Nardeli, 1 natporučnik i 3 domobrana. (Zbornik, tom 5, knj. 31, str. 188, 500 i 647).

slavonske partizanske jedinice, a zatim su ih prihvatili na Savi odborници NOO iz sela banijskog trokuta i kotarskog NOO Kostajnica, a banijske jedinice obezbjeđenje. Jedan od takvih većih transporta vršen je i obezbjeđivan 20. avgusta 1944. godine, kada je prošla kolona od 143 kola i njihov povratak nazad sutradan.

Obezbjeđujući prevoz žita iz Slavonije za Baniju i dalje prema Lici, jedinice Operativnog štaba koristile su i za napade na neprijateljeve transporte. Kako je neprijatelj obratio pažnju na dio pruge Sunja—Dubica, a oslabio na dijelu pruge Sisak—Sunja, to je 1. brigada postavila zasjedu u rejonu željezničke stanice Blinjski Kut i 24. avgusta u 17.30 sati sačekala i uništila voz (lokomotivu i 8 putničkih vagona). Zarobljeno je 16 neprijateljevih vojnika i podoficira i 12 željezničara, a ubijeno 35 neprijateljevih vojnika. Brigada je imala 2 lakše ranjena borca. Prema izvještaju GŠH bilo je 35 mrtvih i 4 zarobljena, a prema neprijateljevim podacima — 7 mrtvih i 3 ranjena vojnika. Zaplijenjeno je 9 pušaka i automat.⁴⁰⁰

Stanje u Kordunu, u toku avgusta, bilo je bez većih promjena. Neprijatelj je defanzivno držao komunikaciju Karlovac—Duga Resa—Generalski Stol—Tounj—Ogulin—Josipdol. Po povratku sa Zumberka, Štab 8. divizije je radi popune i sređivanja stanja jedinica 1. brigadu rasporedio u Tušilović i Krnjak, a zatim prebacio na sektor Cerovac,—Vukmanić—Skakavac, 2. brigadu na prostor Slunj—Rakovica, a 3. brigadu na sektor Plaški—Perjasica. U toku mjeseca divizija je popunjena sa 600 novomobilisanih boraca, ozdravljenih (ranjeni i bolesni) i dezertera, tako da je divizija krajem avgusta 1944. godine imala 4.942 borca i starješina.⁴⁰¹

Divizija je sa brigadnih sektora izvodila manje akcije protiv neprijateljevih jedinica i vršila obuku i popunu jedinica. Prva brigada je čistila sela od ustaša jugoistočno od Karlovca (Liplje, Ribari, Turanj, Kamensko) i izvela neuspjeli napad na neprijateljevu posadu od oko 70 ustaša i domobrana na željezničkom mostu na Kupi—Kupski most. U tim borbama neprijatelj je imao 15 mrtvih i 20 ranjenih, a brigada 1 mrtvog i 1 ranjenog.

Zbog jačih neprijateljevih snaga koje su ispadale na slobodnu teritoriju Pokuplja, 34. diviziji je upućena u pomoć 1. brigada 8. divizije. Zajedno sa jedinicama ove divizije ona je 8. avgusta spriječila i odbila pokušaj neprijatelja da ovlada slobodnom teritorijom. Po izvršenom zadatku brigada je vraćena nazad na sektor Lasinje, a zatim u Slavsko Polje (kotar Vrginmost) gdje je zadržana nekoliko dana radi sređivanja i izvođenja obuke.

Druga brigada 8. divizije je noću 2/3. avgusta izvela napad na neprijateljeve predstražarske položaje kod Vaganaca (Jerković brdo i Jerković Selo) koje je branila jedna satnija od oko 150 ustaša 8. ustaške bojne. Sem Vaganaca, gdje je neprijatelj pružio jak otpor, proteran je sa isturenih položaja sa oko 15 mrtvih i 20 ranjenih ustaša, dok je 2.

³⁹⁹ Zbornik, tom 5, knj. 31, dok. 63, str. 314.

⁴⁰⁰ Isto, str. 442.

⁴⁰¹ Isto, str. 407.

brigada imala 2 mrtva i 13 ranjenih boraca. Zaplijenjeno je 5 pušaka i druga oprema.

Zbog neprijateljeve ofanzive u Lici, koja je počela 8. avgusta, 2. brigada 8. divizije je po naređenju Štaba 4. korpusa prebačena na sektor Plitvičkih jezera, gdje je od 13. do 15. avgusta vodila borbu sa neprijateljem koji je nastupao od Babinog Potoka i Vaganaca u pravcu Prijeboja.

Snage neprijatelja činile su dvije bojne legionara iz 392. »plave« divizije pod komandom njemačkih oficira i ustaše - ukupno oko 1.200 vojnika. Pokret je vršen iz Vrhovina, Babina Potoka, Čudina klanca i Vaganca, s namjerom da se odbace snage 35. divizije sa prostorije Prijeboj—Čujić Krčevina—Homoljski klanac, da opljačkaju okolna sela i da se osigura nesmetan prolaz jednoj bojni iz Babinog Potoka za Bihać.

Prema podacima 392. legionarske divizije, cilj je bio da se u prostoru 846. puka, početkom avgusta dovede njegov 2. bataljon, te da zajedno sa 3. bataljonom napreduje iz Babinog Potoka u prostor sjeverno od Korenice, da se spoje sa 1. bataljonom, koji je nastupao iz Krbavskog polja i da se u prostoru Prijeboja uspostavi veza sa jedinicama 373. pješadijske divizije, koje su nastupale iz Ličkog Petrovog Sela, te povežu neprijateljske snage sa pravca Bihaća s onima iz Otočca.

Nakon trodnevne borbe neprijatelj se povukao sa fronta 2. brigade 8. divizije-na polazne položaje — u bazu sa gubicima od 56 mrtvih i oko 80 ranjenih. Ubijeno je oko 20 konja, a oštećen je i jedan tenk. Jedinice brigade imale su 6 mrtvih, 29 ranjenih i 4 nestala borca. Po završetku ove neprijateljeve ofanzive 2. brigada se povukla na prostor oko Rakovice i Drežnika gdje se odmarala i izvodila nastavu.

Istovremeno je i 3. brigada 8. divizije, nalazeći se na prostoru Plaški—Perjasica, djelovala na komunikaciju Brinje—Ogulin—Karlovac, putem zasjeda i prepada. U tim manjim akcijama s neprijateljem, koji se kretao iz Tounja i Generalskog Stola, 3 brigada je uspjela ubiti 18 i raniti 20 neprijateljevih vojnika, dok je sama imala 5 mrtvih i 7 ranjenih.

I na području 34. divizije (Pokuplje, Žumberak, zapadno od Karlovca) mjesec avgust prošao je bez većih obostranih akcija. Neprijatelj se držao svojih uporišta, sa manjim ispadima prema slobodnoj teritoriji, a jedinice 34. divizije, pored manje aktivnosti i nastave, obezbjeđivale su poljoprivredne radove, konfiskaciju stoke od narodnih neprijatelja i politički djelovale kod naroda.

U vezi sa ishranom i jedinicama i stanovništvu jugozapadno od Save (Hrvatsko primorje, Gorski kotar, Lika i Dalmacija), gdje je stanje bilo vrlo teško, trebalo je poslije žetve stvoriti mogućnost lakšeg prebacivanja hrane iz žitornih krajeva, sjeverno od Save u te krajeve. Namjera Glavnog štaba Hrvatske bila je da se na teritoriju Posavine, između Zagreba i Siska, formira posavsko vojno područje, koje je trebalo, prije svega, da organizuje prebacivanje hrane. Da bi se ta namjera realizovala trebalo je likvidirati ustaška uporišta na Savi

sjeverno od Siska u selima Desna Martinska Ves, Lijevi Dubrovčak i Mahovo. U vezi s tim, Glavni štab Hrvatske je 28. jula naredio 4. i 10. korpusu da se pomenuta neprijateljeva uporišta likvidiraju. Taj zadatak, od strane štabova Korpusa, povjeren je 34. i 33. diviziji.

U selu Desna Martinska Ves, gdje je 9/10. avgusta napadala brigada »Franjo Ogulinac Seljo« 34. divizije, nalazilo se 90—100 ustaša i domaćih civila—ustaša, koji su pripadali 23. satu 6. bojne 1. ustaškog stajaleg zdruga. Dok je 33. divizija uspjela da likvidira ustaške posade u selima Dubrovčak i Mahovo, to nije uspjela Seljina brigada. Nakon kraće, ali neodlučne borbe brigada se povukla sa 5 mrtvih i 7 ranjenih. Neprijatelj je imao oko 10 mrtvih i ranjenih. Zbog tog neuspjeha tada nije došlo ni do formiranja posavskog vojnog područja, što je i dalje otežavalo prebacivanje hrane i ratnog materijala prema jugu i obrat-

Karlovačka brigada 34. divizije i 2. diverzantski bataljon 4. korpusa izvršili su 21. avgusta diverziju na pruzi i cesti Ozalj—Zorkovac i na električnom vodu Ozalj—Gornje Pokuplje (sjeverno od Karlovca). U toj akciji porušena su 102 betonska i 10 drvenih stubova električnog voda, pokupljeno 3 km bakrene žice i porušena pruga na 20 mjesta, bez vlastitih gubitaka.

Zbog priliva novih mobilisanih boraca sa teritorije Pokuplja i Žumberka stvorili su se uslovi za formiranje nove brigade. Bila je to Žumberačka brigada koja je prema naređenju Štaba 4. korpusa formirana 27. avgusta 1944. godine, od 2, 3. i 4. bataljona Žumberačkog NOP odreda. Sastav brigade bio je: tri bataljona, četa pratećih oružja, četa za vezu, sanitetski i minerski vod. Brojno stanje brigade na dan formiranja bilo je 560 ljudi. Komandant brigade je bio Tomo Žalac, do tada komandant Žumberačkog vojnog područja, a politički komesar Tomo Dijanović, do tada politički komesar Žumberačkog vojnog područja. Sa formiranjem Žumberačke brigade 34. divizija je imala tri brigade Seljina, Karlovačka i Žumberačka; i tri partizanska odreda (Žumberački, Karlovački i Turopoljsko-posavski).

U Cazinskoj krajini Unska operativna grupa, sa svojom 1. i 2. muslimanskom brigadom i privremeno pridatom 2. brigadom 7. divizije, bila je orijentisana prema neprijatelju u Cazinu, Bihaću i Ostrošcu, koji je pokušavao da sa povremenim ispadima odbaci naše jedinice od ovih mjesta. Osim toga vršeno je čišćenje sela od ustaša i zelenaša i izvođenje diverzije na pruzi i cesti Bihać—Bosanska Krupa. Ubijeno je 22 neprijateljeva vojnika. Uhvaćeno je i 35 civila, ustaša i zelenaša. Jedinice UOG imale su 4 mrtva i 12 ranjenih boraca i starješina.

Drugi diverzantski bataljon 4. korpusa koji je izvodio diverzije na komunikacijama Bosanska Krupa—Kostajnica—Sunja—Sisak—Zagreb—Karlovac—Ogulin, uspio je da u toku avgusta uz sadejstvo i obezbeđenje jedinica 7, 8. i 34. divizije uništi i oštetiti 10 lokomotiva i 64 vagona, presječe prugu na 722 mjesta, poruši 10 cestovnih i željezničkih mostova od 10 do 40 metara dužine i minira 6 betonskih prizemnih i spratnih bunkera. U tim diverzijama, i miniranim vozovima,

⁴⁰³ Isto, str. 211.

⁴⁰⁴ Zbornik, tom 5, knj. 33, str. 267.

poginulo je oko 120 neprijateljevih vojnika, isto toliko je ranjeno, dok bataljon nije imao gubitaka.⁴⁰

Jedinice 4. korpusa (bez diverzantskog bataljona) u toku avgusta su ubile oko 300, ranile oko 150 i zarobile 53 neprijateljevih oprema i uništene dvije kompozicije voza sa 2 lokomotive i 17 vagona, te oštećen tenk. Jedinice korpusa su imale 30 poginulih i 83 ranjena borca i starješina.

Dejstva na komunikacijama u septembru 1944. godine

Ofanzivne operacije istočnih i zapadnih saveznika u Evropi, a naročito približavanje Crvene armije istočnim granicama naše zemlje, te sprečavanje eventualnog prebacivanja njemačke grupe armija »E« iz Grčke u Jugoslaviju, zahtijevalo je veće i usklađene operacije NOV i POJ. S tim u vezi, vrhovni komandant Josip Broz Tito izdao je 17. avgusta 1944. godine svim korpusima naređenje u kojem je, pored ostalog, rečeno:

»U vezi opšteg savezničkog plana NOV i POJ dobila je zadatak da, naročito u vremenu od 1. do 7. septembra, ruši komunikacije na cijelom jugoslovenskom ratištu i tako ukoči pokretljivost okupatorskih trupa. Kao i do sada stalo mi je do toga da naša vojska izvrši ovaj važni zadatak».⁴⁰⁶

U to vrijeme na operacijskom području 4. korpusa neprijatelj je sa svojim snagama držao i koristio komunikacije: Bihać—Bosanski Novi—Kostajnica—Sunja—Sisak—Zagreb—Karlovac—Ogulin—Josipdol. Pored posada u mjestima na tim komunikacijama, on je imao svoje garnizone i u Samoboru, Ozlju, Rečici, Vagancu, Cazinu i još nekim manjim mjestima.

Na osnovu naređenja Vrhovnog komandanta, Štab 4. korpusa je svojom zapoviješću od 31. avgusta, potčinjenim jedinicama postavio slijedeće zadatke:

— Sedma divizija (bez dvije brigade koje su bile u Moslavini) da onespособi za saobraćaj cestu i željezničku prugu Sisak—Sunja—Kostajnica—Bosanski Novi i Sunja—Dubica, te da kontroliše sektor Petrinje. Pod komandu su joj stavljeni i dijelovi 2. diverzantskog bataljona 4. korpusa;

— Osmo divizija, ojačana haubičkim divizionom, dijelovima pontonirskog i 2. diverzantskog bataljona štaba 4. korpusa, da onespособi za saobraćaj željezničku prugu Duga Resa—Globorčki most i cestu Duga Resa—Ogulin—Modruš, sa jednom brigadom ojačanom jednim bataljonom, sa ostale dvije brigade u korpusnoj rezervi s tim da jedna brigada bude prema Karlovcu, a druga sa sektora Slunj—Rakovica prema Vagancu;

— Trideset četvrta divizija da dejstvuje i onespособi za saobraćaj cestu i željezničku prugu Zagreb—Karlovac—Duga Resa i Zagreb—Sisak i da istovremeno kontroliše područje Samobora i Ozlja. Pod

** Isto, str. 264 i 308.

³⁶ Arhiv VII, kut. 15, br. reg. 14/1.

komandom joj je stavljen i štab 2. diverzantskog bataljona 4. korpusa sa dijelom njegovih jedinica ;

— Unska operativna grupa da onesposobi za saobraćaj cestu i željezničku prugu Bihać—Bosanska Krupa—Bosanski Novi i kontrolise sektor Cazina.

Naređeno je da početak akcije bude noću između 31. avgusta i 1. septembra 1944. godine i da se produži zaključno sa noću 7/8. septembra. Uz zapovijest je slijedilo i pismo političkog komesara 4. korpusa u kojem je, pored ostalog, rečeno:

»Vojnička situacija u svijetu povoljnija je no ikada ranije. Bitka koja se bje od Finskog zaliva do Karpata ima odlučno značenje za cijeli daljni tok rata. Fronta se sve više približuje samoj Njemačkoj, borbe se vode pred Bukureštom u Rumuniji i u Transilvaniji — Mađarskoj. Crvena je armija prešla Karpate. Brzo napredovanje anglo-američkih snaga u samoj Francuskoj onemogućilo je Nijemcima da pruže neki jači i organizovaniji otpor. Ogromna je pomoć saveznika u ljudstvu i materijalu. Pariz je oslobođen, anglo-amerikanci došli su na Švicarsku granicu i prešli rijeku Marnu. Nezadrživo napredovanje Crvene armije udarilo je svoj pečat na događaje u svijetu».

Na osnovu zapovijesti Štaba 4. korpusa, potčinjeni štabovi izdali su svoje zapovijesti u kojima su zadaci jedinica detaljno obrazloženi.

Operativni štab 7. divizije odredio je da 1. brigada ruši željezničku prugu Sisak—Sunja i cestu Sisak—Novo Selo—Komarevo—Blinja, 2. brigada da onesposobljava željezničku prugu i cestu Sunja—Kostajnica—Dvor na Uni, te cestu Kostajnica—Mečenčani i Dvor na Uni—Trgovi; 1. banijski NOP odred sa jednim bataljonom da kontrolise sektor Petrinje, a sa drugim da ruši cestu Petrinja—Moštanica i Petrinja—Glina, dok je 2. banijski NOP odred dobio zadatak da ruši cestu i željezničku prugu Sunja—Dubica i cestu Kostajnica—Meminska. Štab 8. divizije je odlučio da sa 3. brigadom, ojačanom protutenkovskom baterijom i po jednim vodom inžinjerijskih četa 1. i 2. brigade, poruši željezničku prugu između Duge Rese i Ogulina i cestu između Duge Rese i Košara, a sa manjim odeljenjima da minira cestu i prugu, na dobro branjenom sektoru, između Duge Rese i Karlovca i Karlovca i Belaja. Jedan bataljon Operativnog štaba na Kordunu dobio je zadatak da izvrši zaprečavanje i miniranje ceste Vojnovac—Josipdol—Modruš—Vrh Kapele.

Prva brigada 8. divizije, pod čijom komandom je bio haubički divizion 4. korpusa i jedan bataljon Operativnog štaba za Kordun, imala je zadatak (kao korpusna rezerva) da dijelom snaga minira cestu Turanj—Cerovac i posjedne položaje na Turanjskim brdima, a drugi dio snaga da usmjeri prema Kamenskom i da minira cestu Kamensko—Skakavac, a da ostatak snaga sa artiljerijom drži na prostoru Cerovac—Tušilović. Druga brigada 8. divizije trebala je dijelom snaga da kontrolise sektor Vaganca, uništi mostove kod Tržačkih Raštela i onesposobi za saobraćaj cestu Vaganac—Drežnik, a potom da pod

komandom drži ceste Vaganac—Oštarijski Stanovi u pripravnosti za novoiskrsle zadatke kao korpusna rezerva.

Štab 34. divizije naredio je brigadi «Franjo Ogulinac Seljo» da vrši diverzije na pruzi i cesti između željezničke stanice Horvati i Zdenčina i da onesposobi puteve prema slobodnoj teritoriji od Zdenčine prema Pisarovini i cestu Brezovica—Stazjak, Karlovačkoj brigadi da ruši komunikacije između Zdenčine i Jastrebarskog i minira cestu Karlovac—Draganič, obezbjeđujući se od neprijatelja u Karlovcu i Draganiću, Žumberačkoj brigadi, ojačanoj Žumberačkim NOP odredom, da djeluje na području Jastrebarsko—Draganič—Karlovac i zatvori komunikacije prema slobodnoj teritoriji Žumberka, Turopoljskom NOP odredu da ruši i zaprečava komunikacije na relaciji Zagreb—Sisak i minira puteve Velika Gorica—Kravarsko—Lukavec—Dobranec i Sisak—Pokupsko i Karlovačkom NOP odredu da djeluje na pruzi Karlovac—Ogulin s istočne strane i da sadi djeluje s jedinicama 8. divizije koje budu djelovale na toj komunikaciji.

Unska operativna grupa imala je zadatak da sa 1. brigadom vrši diverzije na cesti Ostrožac—Cazin—Tržac, a sa 2. brigadom na cesti Vaganac—Izačić i na komunikaciji prema Bihaću.⁴⁰⁸

Nakon 7 dana i 8 noći jedinice 4. korpusa su u akciji «udar po komunikacijama» postigle slijedeće rezultate: potpuno je izbačena iz saobraćaja željeznička pruga Zagreb—Karlovac—Ogulin (osim dio pruge Karlovac—Duga Resa), na istoj relaciji neprestano je uništavana i minirana cesta i time usporavan neprijateljev saobraćaj. Željeznička pruga Zagreb—Sisak potpuno je onesposobljena za saobraćaj i nije popravljena, kao ni cesta. Pruga i cesta Sunja—Kostajnica—Dobrljin i Sunja—Dubica neprestano su rušene iako ih je neprijatelj stalno popravljao. Željeznička pruga Bosanska Krupa—Grmuše potpuno je onesposobljena za saobraćaj, a cesta Otoka—Bosanska Krupa neprestano zarušavana i minirana, pa je neprijatelj uporno branio i popravljao, te saobraćao danju, a češće i noću.

Za isto vrijeme likvidirao je i šest neprijateljevih uporišta na komunikaciji Zagreb—Karlovac, i to: Desinec, Mavračići, Domagović i žandarmerijska stanica Draganići, Lazina i Zdenčina. Sve stanice i željeznička postrojenja, kao i bunker u ovim uporištima su potpuno uništeni. Osim toga, izvršen je uspješan upad u predgrađu Karlovca (Mekuše).

Pored navedenog, postignuti su slijedeći rezultati: eksplozivom porušena pruga na 1.800 mjesta, alatom porušena pruga na oko 15 km, uništeno 27 mostova na komunikacijama i 30 propusta, te porušeno 10 samostalnih bunkera. Neprijatelj je imao 325 mrtvih, 177 ranjenih i 138 zarobljenih vojnika i starješina. Jedinice korpusa imale su 40 mrtvih i 89 ranjenih. Zaplijenjeno je: 8 minobacača, 21 puškomitraljez, 9 teških mitraljeza i 5 lakih mitraljeza, oko 150.000 metaka i radio-stanica. Uništeno je: 4 tenka, 2 oklopna voza i 3 vagona na željezničkoj stanici.

Prema ocjeni Štaba 4. korpusa, svi borci su sa velikim požrtvovanjem ispunjavali dobivene zadatke, a naročito su se istakle jedinice 34. divizije.⁴⁰⁹

Napadi na isturena neprijateljeva uporišta: Cazin, Vaganac, Sunja

Nakon veoma uspješnih akcija po komunikacijama, Štab 4. korpusa se odlučio na daljna ofanzivna dejstva birajući isturena neprijateljeva uporišta prema slobodnoj teritoriji. Bio je to Cazin u Cazinskoj krajini, Vaganac u Kordunu, Sunja u Baniji i manja neprijateljeva uporišta južno od Zagreba. Sa oslobođenjem Cazina i Vaganca stvaraju se bolji uslovi za izlazak na komunikaciju Bihać—Bosanski Novi, prekida se veza neprijatelja sa njegovim snagama u Lici i stvaraju povoljni uslovi za mobilizaciju novog ljudstva za NOVJ. Sa dejstvima na relaciji Sunja—Kostajnica obezbjeđuje se bolja veza sa Moslavinom i Slavonijom preko Save i otežava vezu sa njegovim snagama u Bosni.

Svojom zapovješću od 10. septembra 1944, Stab 4. korpusa NOVJ je predvidio 8. kordunašku udarnu diviziju bez 3. brigade, Unsku operativnu grupu, sastava dvije brigade, Cazinski partizanski odred, jednu brigadu 7. udarne banijske divizije, vod tenkova i haubičku bateriju Haubičkog diviziona da sa početkom u 05.30 sati 13. septembra napadne na neprijatelja u Cazinu. Treća brigada 8. divizije ostavljena je u rejonu Perjasice i Plašćanske doline radi dejstva na komunikaciji Generalski Stol—Ogulin i radi obezbjeđenja slobodne teritorije Korduna od pravca Ogulina, Tounja i Duge Rese.

U Cazinu se tada nalazilo oko 450 ustaša iz 5. ustaške bojne naoružanih sa 2 topa, 3 mitraljeza, 12 puškomitraljeza i puškama, utvrđeni širokim pojasem bunkera i rovova. U bližoj i daljoj okolini Cazina neprijatelj je imao posade u Ostrošcu (8 km južno od Cazina) jačine oko 500 legionara 373. divizije (od kojih na mostu na Uni 200, a oko 300 na Ostrožačkoj gradini), u Bihaću 3.000—4.000 vojnika 373. divizije sa 10 topova i 8 tenkova, Bosanskoj Krupi oko 500 vojnika 10. jurišne bojne Zagrebačkog zdruza i 373. divizije i u Otoki oko 1.000 legionara iz 373. divizije sa 15 topova i 8 tenkova.

Za napad na Cazin određene su 1. brigada 8. divizije i 2. brigada Unske operativne grupe, ojačana vodom lakih tenkova, artiljerijskim divizionom 8. divizije i baterijom Haubičkog divizionu 4. korpusa. 1. brigada Unske operativne grupe obezbjeđivala je napad od Bihaća i Ostrošca. 2. brigada 8. divizija, kao korpusna rezerva, nalazila se u rejonu sela Slatine kod Cazina, spremna da pruži pomoć 1. kordunaškoj i 2. muslimanskoj brigadi radi spriječavanja neprijatelja da se od Bihaća i Ostrožca probije u Cazin. Brigada 7. banijske divizije nalazila se također u korpusnoj rezervi, u rejonu sela Glogovca i Selišta spremna za intervencije prema neprijateljskim pojačanjima koja bi nastupala od Bosanske Krupe ili Bihaća prema Cazinu. Prva brigada 8. divizije je

napadala od sela Koprivne, a jednim delom trebalo je da kod sela Gnjllovaca sačeka ustaše koji se eventualno budu povlačili tim pravcem prema Ostrošcu. Prva brigada UOG napadala je Cazin sa zapada i juga.

U prvom naletu bataljoni obeju brigada probili sil se u utvrđeni rejon, a istovremeno su i topovi otvorili vatru po utvrđenim tačkama u Cazinu. Ustaše su se povukle nastojeći da u užem centru grada organizuju čvršću odbranu. Ali, zahvaljujući dobrom sadejstvu artiljerije, voda tenkova i odeljenjima ručnih minobacača, bataljoni obeju brigada su se probili u sam centar Cazina i primorali ustaše da se povuku prema Gnjllovcu i Ostrošcu. To povlačenje je u početku teklo dosta organizovano, ali se ubrzo pretvorilo u bjekstvo, jer ustaški zaštitnički dijelovi nisu mogli izdržati nalete naših jedinica. Oko osam sati 1. bataljon 1. brigade 8. divizije je u rejonu Gnjljanovca napao prednje dijelove ustaša koji su se izvlačili iz Cazina, a ubrzo zatim su obje brigade opkolile u ovom rejonu i ostale dijelove cazinske posade, te je došlo do žestokih borbi i više juriša sa obje strane.

Okolo 8 sati glavnina cazinske posade je uništena. Jedna grupa se probila prema Đunića Selu i Majetičima, a druga prema Čungar brdu koju je sačekala i uništila 1. muslimanske i 2. brigada 8. divizije, koje su ujedno uspješno odbile i intervenciju neprijatelja iz Bihaća i Ostrošca. Prema izvještaju 1. brigade UOG i štaba 8. divizije u ovoj borbi zarobljeno je 276, ubijeno 273 i ranjeno oko 90 neprijateljevih vojnika, a naše jedinice imale su 13 poginulih, 43 ranjena i 3 nestala borca i starješinu. Zaplijenjeno je: 2 topa 105 mm sa 15 sanduka granata, 7 puškomitraljeza, 2 mitraljeza, 267 pušaka, 9 automata, 13 pištolja, 65 ručnih bombi i oko 6.300 metaka. Sa oslobođenjem Cazina proširena je slobodna teritorija i otvoren put prema Bihaću i komunikaciji Bihać—Bosanska Krupa—Otoka—Bosanski Novi.⁴¹⁰

Nakon likvidacije neprijateljeve posade u Cazinu, Štab 4. korpusa je odlučio da jedinice Unske operativne grupe napadnu i oslobode Izačić (10 km sjeverozapadno od Bihaća) gdje se nalazilo oko 300 ustaša (milicionera). Jedinice 8. divizije trebalo je da osiguraju napad od pravca Bihaća i Vaganca. Dolaskom 1. brigade UOG u s. Turska Gata, neprijatelj je blagovremeno primjetio koncentraciju naših snaga i povukao se za Bihać.

Da se ne bi gubilo vrijeme, na brzinu je odlučeno da se napadne neprijateljeva posada u Vagancu (15 km sjeverozapadno od Bihaća) gdje se nalazilo oko 1.100 ustaša sa 3 teška minobacača, 3 teška mitraljeza i 40 puškomitraljeza, sa dobrim pojasom utvrđenja, na uzvišici sa okolnom ravnicom. Bili su to krvnici — zlikovci sa dobrim borbenim moralom. Napad je 15. septembra izvela 2. brigada 8. divizije, ojačana jednom poljskom baterijom i haubičkim divizionom (4 haubice), dok je 1. brigada 8. divizije vršila obezbjeđenje sa pravca Bihaća. Kao i u Dugoj Resi, i to je bio jedan od nerealno postavljenih zadataka Štaba 4. korpusa.

Iako je vremena za pripremu bilo vrlo malo, Štab 2. brigade sa štabovima bataljona krenuli su u borbu dosta samouvjereno. To se

negativno odrazilo na tok napada, tim prije što se neprijatelj vrlo uporno branio i često izvodio protivnapade iz dobro utvrđenih objekata. Oko 16.00 sati istog dana, jače neprijateljeve snage upućene su od Bihaća i Ostrošca prema Vaganacu, pa je Štab korpusa odlučio da se jedinice povuku.

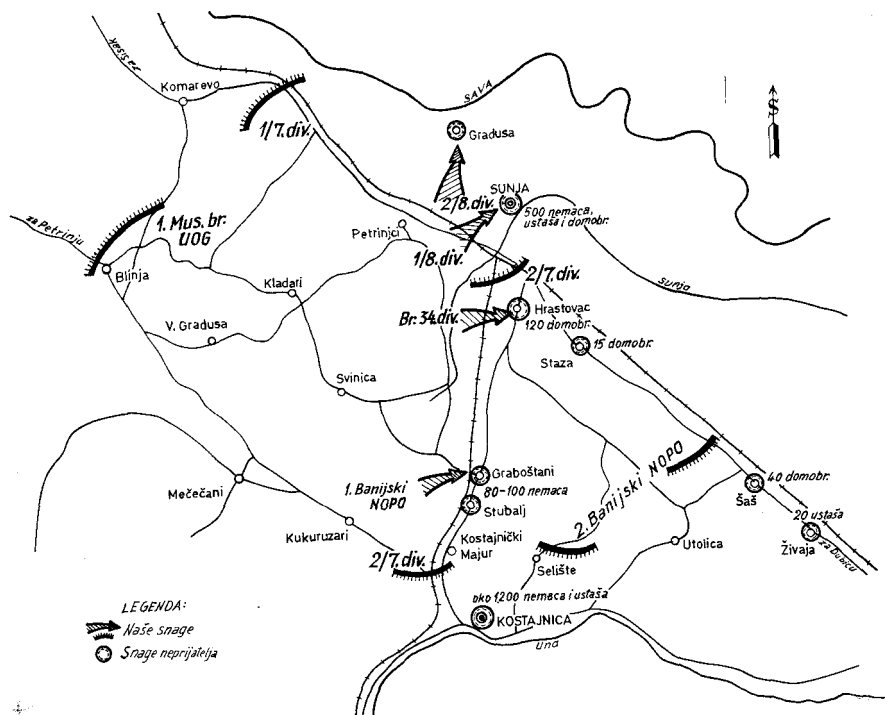
U osmosatnim napadima na Vaganac, 2. brigada je imala 3. mrtva i 25 ranjenih, a 3 druga su ogluvela. Izgubljen je puškomitraljez, pt top, minobacač 50 mm i dva postolja za mitraljeze. Neprijatelj je imao 10 mrtvih i oko 17 ranjenih, a 1 ustaša je zarobljen. Bile su to male snage za tako jako neprijateljevo uporište, slabo izvršene pripreme jedinica za napad i nerealna procjena naše vojno-obavještajne službe 0 stanju kod neprijatelja.⁴¹¹ Tek u januaru 1945. godine to neprijateljevo uporište likvidiraju jedinice korpusa.

Poslije uspjeha kod Cazina i, razumljivo, neuspjeha kod Vaganca, Štab 4. korpusa je odlučio da zbog povoljne situacije na operativnom području Korpusa i na drugim bojištima u zemlji, operacije prebaci u Baniju — rejon Sunje sa ciljem da se onespособi željeznička pruga Sunja—Kostajnica i Sunj—Dubica i likvidiraju neprijateljeve posade na željezničkim stanicama, kao i u samoj Sunji.

U to vrijeme neprijatelj je imao svoja uporišta u slijedećim mjestima: Sunja — oko 500 Nijemaca, ustaša i domobrana, Donji Hrastovac — oko 120 domobrana, Graboštani i Stubalj — 80 — 100 Nijemaca, Kostajnica — oko 1.200 Nijemaca i ustaša, Gradusa — njemački pontonski most preko Save sa manjim osiguranjem, Staza — 15 domobrana, Šaš — 40 domobrana, Živaja — 20 ustaša, Dubica — dvije satnije ustaša. U svim uporištima posade su bile dobro utvrđene bunkerima i ogradama od bodljikave žice i minama.

Za izvođenje operacije Štab 4. korpusa je angažovao šest brigada 1 dva Banijska NOP odreda, i to: 1. i 2. brigadu 8. divizije (3. brigada je ostala na Kordunu), 1. i 2. brigadu 7. divizije, Seljinu brigadu 34. divizije, 1. muslimansku brigadu Unske operativne grupe, 1. i 2. banijski NOP odred. Polazeći od jačine i rasporeda neprijatelja, raspoloživih snaga i drugih elemenata, Štab Korpusa je odlučio da, obezbjeđivši se od Siska, Petrinje i Dubice, napadne i zauzme Sunju, Donji Hrastovac, Graboštane i Gradusu.

Zapoviješću Štaba korpusa od 26. septembra 1944. godine, 8. divizija, ojačana brigadom «Franjo Ogulinac Seljo» 34. divizije, haubičkim divizionom 4. korpusa i tenkovima tenkovskog bataljona GŠH, dobila je zadatak da sa 1. brigadom napadne i zauzme Sunju, 2. brigadom da uništi neprijateljevo osiguranje kod pontonskog mosta u Gradusi, a dijelom Seljine brigade da razbije neprijatelja u Donjem Hrastovcu, a sa dva bataljona da bude u divizijskoj rezervi; 7. divizija da sa 2. brigadom zatvori pravac Kostajnica—Sunja, sa 1. brigadom pravac Sisak—Sunja, sa 1. banijskim NOP odredom napadne i razbije neprijatelja u Graboštanima i sa 2. banijskim NOP odredom da zatvori pravac Dubica—Sunja i od Kostajnice kod Selišta, a 1. muslimanska

Napad na Sunju i oko Sunje 26. septembra 1944. godine

brigada da fingira napad na osiguranja Petrinje i zatvori pravac Petrinja—Kostajnica. Početak napada određen je za 26. septembar u 6 sati.⁴¹²

Zbog jake kiše i velike pomrčine, napad određenih jedinica počeo je sa malim zakašnjenjem na željezničko-cestovno čvorište Sunju i okolna uporišta Donji Hrastovac, Graboštani i bunkere na pruzi Sunja—Dubica. Istovremeno se počelo sa rušenjem pruge i ceste Sisak—Sunja—Dubica—Kostajnica.

Zbog kiše koja je padala prethodne noći, napad 1. brigade 8. divizije na Sunju, umjesto u 6 sati, počeo je 7.30 sati 26. septembra. Dobrom koncentracijom mitraljeske, artiljerijske i minobacačke vatre, posebno vatre pratećih oruđa, omogućen je proboj kroz žičane prepreke i osvajanje prvog neprijateljevog odbrambenog pojasa. Osvojeno je i desetak armiranobetonskih bunkera. Oko 8 sati iza 3. bataljona 1. kordunaške brigade uvdni su u borbu i laki tenkovi, a artiljerijski divizion je prenio vatru na težište neprijateljeve odbrane u rejonu željezničke stanice i u centru Sunje. Nakon toga su svi bataljoni jednovremeno krenuli u dalji napad. Nešto prije 9 sati zauzeta je gotovo čitava Sunja. Neprijatelj je držao samo još nekoliko utvrđenih tačaka

⁴¹² Isto, str. 454.

u rejonu željezničke stanice i u centru mjesta, ali je bilo očigledno da će ubrzo i njih morati napustiti. To bi se svakako i desilo da komande četa, naročito 4. bataljona, nisu potcijenile neprijatelja i dozvolile borcima da se u presudnim momentima opuste. Nijemci i ustaše pravovremeno su uočili slabosti u njihovom borbenom rasporedu i preduzeli energičan protivnapad. Za nepunih 15 minuta oni su ponovno potpuno ovladali rejonom željezničke stanice, a nešto kasnije jedinice brigade izbačene su na juriš iz Sunje. U tom njemačkom protivnapadu brigada je ostala bez 2 pt-topa i velikog dijela naoružanja koje su bataljoni zaplijenili u Sunji. Za to vrijeme ni brigada »Franjo Ogulinac Seljo« nije uspjela da zauzme Donji Hrastovac, kao ni 1. banijski NOP odred Graboštane, pa se prešlo na blokadu neprijateljevih posada.

Borbe kod Sunje nastavljene su tokom dana, ali bez rezultata. Neprijateljevi avioni su nadlijetali i bombardovali položaje naših jedinica i bacali pakete s municijom svojoj posadi u Sunji. U toku noću jedna bojna jasenovačkih ustaša uspjela se probiti preko Dubice do Saša, a zatim preko Novoselca da uđe u Sunju i time znatno ojača njenu posadu. Sutradan, 27. septembra, i neprijateljeva posada iz Gornjeg Hrastovca uspjela se probiti i ubaciti u Sunju. Istog dana naše snage su ponovo odbile neprijateljevu intervenciju sa pravca Siska. Nakon bijega neprijatelja iz Gornjeg Hrastovca, Štab korpusa je naredio da se izvrše pripreme i likvidira posada u Graboštanima. Međutim, pre napada i iz ovoga mjesta neprijatelj se u zoru uspio probiti za Majur i Kostajnicu.

Na osnovu takve situacije kod Sunje, Štab 4. korpusa je odlučio da težište akcije prebaci na prugu Sunja—Dubica gdje je upućena 2. brigada 8. divizije, a Seljina brigada 34. divizije, koja je kod Gornjeg Hrastovca pretrpjela veće gubitke, ostavljena je u rezervi kod Gradusa i Starog Sela. I toga dana, 29. septembra, jedinice 7. divizije i UOG odbile su intervenciju neprijatelja iz Siska i Petrinje, koji se kretao desnom stranom rijeke Save, ali i kolonu koja je nastupala lijevom stranom. Ova kolona uspjela je preći Savu kod Graduse i spojiti se preko Grede sa posadom u Sunji, tako da je u Sunju došla jedna četa Nijemaca i tri satnije ustaša. Prebacivanje neprijatelja (1. donskog kozačkog puka) nastavljeno je i u toku 30. septembra. U toku toga dana neprijatelj je napustio položaje i kod Majura.

Nakon neuspjeha 8. divizije kod Sunje, 2. brigada je, bez 3. i 4. bataljona i dijelovima Banijskog NOP odreda prebačena na željezničku prugu Sunja—Hrvatska Dubica sa zadatkom da likvidira neprijateljeve posade u Šašu, Živaji i selu Cerovljanima. Željezničku stanicu Šaš branilo je 10 Nijemaca naoružanih sa 1. pt topom, 2 mitraljeza, 6 puškomitraljeza i puškama. U 6 sati ujutro 30. septembra jedan bataljon brigade ojačan dijelovima Prateće čete i jurišnim pionirima, napao je neprijatelja u Šašu. Pod zaštitom vatre pt topova, mitraljeza i puškomitraljeza odjeljenja uspijevaju na juriš zauzeti prve armiranobetonske bunkere. Padom ovih bunkera omogućeno je četama da prodru kroz žičane prepreke i da se ubace u sistem neprijateljeve odbrane. Uvidjevši

da se neće moći dugo održati, Nijemci napuštaju ostatak uporišta i probijaju se prema selu Krčevine.

Slijedeću noć dijelovi 2. kordunaške udarne brigade napali su neprijateljevo uporište u željezničkoj stanici Zivaja koju je branilo oko 80 ustaša i Nijemaca oklopnim vlakom. I u napadu na to mjesto veliku ulogu odigrali su pt topovi, jurišni pioniri i bombaške grupe koje su u prvih desetak minuta napravili pravi dar—mar u neprijateljevim redovima. Kada je neprijatelj komandant posade spoznao da se neće moći oduprijeti naletima jurišnika i bombaša 2. brigade, naredio je posadi da se ukrca u oklopni voz i pod zaštitom artiljerijske, minobacačke i mitraljeske vatre napusti Živaju uz osjetne gubitke u ljudstvu u tehničarima.

U 6 sati ujutro 1. oktobra dijelovi 2. kordunaške brigade i dijelovi 2. banijskog partizanskog odreda izvršili su napad na ustaše u selima Gornji i Donji Cerovljani, koji se nalaze na putu Sunja—Dubica. Ova sela branilo je više od 200 ustaša i seoske straže. U kratkotrajnoj, ali vrlo oštroj borbi neprijatelj je napustio posade i povukao se u Dubicu.

U borbama u Šašu, Živaji, te Gornjim i Donjim Cerovljanima zarobljeno je 25 ustaša i Nijemaca, 70 ih je poginulo, a među njima i 1 ustaški oficir. Pored ostalog, zaplijenjeno je: 1 pt top sa 70 granata, 3 minobacača sa 120 mina, 2 mitraljeza, 7 puškomitraljeza, 3 automata, 311 ručnih bombi, 102.000 metaka za puške i mitraljeze, 89 pušaka i dosta drugog materijala. Zapaljane su 4 lokomotive, 80 željezničkih vagona i uništene željezničke stanice u Šašu i Živaji, te uništena stanična postrojenja.

Akcije na pruzi Sunja—Dubica imale su velikog odjeka, kako kod neprijatelja, tako i na slobodnoj teritoriji Banije. Značaj tih akcija bio je i u tome što je za svega dva dana i dvije noći brigada bez dva bataljona i sa dijelovima 2. banijskog partizanskog odreda, uspjela da za duže vrijeme izbaci iz upotrebe željezničku prugu Dubica—Sunja.

U svim ovim borbama, zaključno sa 1. oktobrom 1944. godine zarobljeno je 58, ubijeno oko 350 i ranjeno oko 400 neprijateljevih vojnika. Jedinice Korpusa imale su 25 mrtvih i 263 ranjena borca i starješina. Zaplijenjeno je: 8 mitraljeza i 13 puškomitraljeza sa oko 60.000 metaka, 3 teška i 12 lakih minobacača, 223 pušaka, 3 automata, 2 pt topa (dva su izgubljena) i druga ratna oprema. Uništeno je oko 20 km pruge, 4 lokomotive i 70 vagona u Šašu i Živaji.⁴¹³

Za vrijeme korpusne operacije u Baniji, kod Sunje, na području 34. divizije (Zumberak, Pokuplje, Turopolje) neprijatelj se držao defanzivno i vršio opravku pruge i ceste Karlovac—Zagreb—Sisak, a jedinice 34. divizije su nastavile udar po komunikacijama. Zajedno sa jedinicama 34. divizije u udaru po komunikacijama učestvovala su i jedinice 2. diverzantskog odreda grupe diverzantskih odreda GŠH i NOVJ.

U vremenu od 9. septembra do 1. oktobra 1944. godine, jedinice 4. korpusa zarobile su 335, ubile oko 700 i ranile oko 580 neprijateljevih vojnika, a same su imale 52 poginula, 356 ranjenih i 10 nestalih boraca

i starješina. Zaplijenjeno je: 4 topa, 3 teška i 12 lakih minobacača, 10 teških i 20 puškomitraljeza, 267 pušaka, 12 automata, 13 pištolja, oko 70.000 metaka i druga ratna oprema.

BORBE 4. KORPUSA U JESEN 1944. GODINE

Borbe u oktobru 1944. godine

Nakon uspješnih akcija oko Sunje i neuspjelog napada na neprijateljevu posadu u Sunji, Stab 4. korpusa je odlučio da težište svojih akcija prenese na komunikaciju Sisak—Zagreb, držeći i dalje blokadu neprijatelja u Sunji sa dejstvom na komunikaciju Sunja—Kostajnica i Sunja—Dubica. U vezi s ovom situacijom, GŠH je 4. oktobra 1944. godine depešom javio Vrhovnom štabu:

»Sunja je i dalje blokirana, a pruga Sunja—Dubica i Sunja—Kostajnica zaposjednute. Neprijatelj više ne reagira, a pruge se i dalje ruše. Glavnina Korpusa rokira se prema sektoru pruge Zagreb—Sisak i Zagreb—Karlovac«. ⁴¹⁴

Osma divizija (bez 3. brigade koja je i dalje bila na položajima kod Plaškog i Perjasice) i brigada »Franjo Ogulinac Seljo« 34. divizije, ostale su oko Sunje do 9. oktobra, a tada su upućene u Pokuplje, gdje su stigle do 12. oktobra. U sastav Unske operativne grupe upućena je i 1. muslimanska brigada, koja se nalazila na osiguranju prema Petrinji. Oko Sunje i u trokutu ostao je Operativni štab 7. divizije sa 1. i 2. brigadom i sa dva banijska NOP odreda. Te jedinice nastavile su sa diverzantskim i manjim akcijama na komunikacijama Petrinja—Sisak—Sunja—Dubica i Sunja—Kostajnica.

Radi obnove saobraćaja i odbacivanja naših snaga, neprijatelj je 11. oktobra prešao u napad sa 600—700 ustaša pravcima: Kostajnica—Bijela strana i Sunja—Četvrtkovac—Drljače, u dubinu slobodne banijske teritorije. Borbu sa tim snagama vodila je 2. brigada na liniji: Donja Velešnja—Kukuruzari—Kučevo, 1. banijski NOP odred: Petrinjci—Komarevo i 2. banijski NOP odred: Četvrtkovac—Drljače, dok se jedan bataljon ovoga odreda nalazio u trokutu. Dok su se na tim pravcima vodile borbe, jedna jedinica, od oko 200 kozaka, provukla se bez borbe preko Donjeg Hrastovca u Takovac i Svinjicu, gdje je odmah otpočela da pali i pljačka sela. Upornom odbranom i protivnapadima naših jedinica neprijatelj je bio prisiljen da se poslije jednodnevne borbe povuče u polazne baze. U povlačenju je spalio dio sela Svinjice, Drljača i Petrinja, a u Krčevu šest staja. U toj borbi neprijatelj je imao oko 50 mrtvih i 70 ranjenih vojnika, a jedinice 7. divizije 9 mrtvih i 39 ranjenih boraca i starješina. ⁴

Radi ponovnog uspostavljanja posada duž komunikacija Kostajnica—Sunja—Sisak, neprijatelj se svakodnevno kretao tim pravcima.

Sprečavajući tu aktivnost Operativni štab 7. divizije, sa kojim je bio i politički komesar divizije Uroš Krunic (vratio se iz Moslavine) odlučio se na postavljanje zasjeda. Sa 1. brigadom (oko 870 boraca) posjednuti su položaji na desnoj obali Sunje, u rejonu Samarnice i Rakovice, a sa 2. brigadom (oko 930 boraca i starješina) na visovima sela Stubljani—Gornji Hrastovac. Ujutro, oko 09.00 sati, 16. oktobra, na željezničku stanicu Gornji Hrastovac stigla je grupa od 80 do 100 neprijateljevih vojnika sa pet kamiona. Kako je zasjeda 2. brigade bila otkrivena, to je 1. brigada prešla u napad i razbila tu grupu koja se, neaktivnošću jednog bataljona, uspjela izvući u polaznu bazu. U toj borbi neprijatelj je imao 3 mrtva i 3 pobjegla vojnika, te 2 zaplijenjena kamiona. Zaplijenjena je manja količina razne ratne opreme.

Na istom odsjeku komunikacija ponovo je 18. oktobra postavljena dvostrana zasjeda sa 1. brigadom 7. divizije i 2. muslimanskom brigadom Unske operativne grupe. Neprijatelj, koji je naišao iz Kostajnice za Sunju, sa oko 700 do 800 vojnika i 6 do 7 topova, više minobacača i motornih vozila, uspio je odbaciti naše jedinice, ovladati položajima 2. muslimanske brigade i odbiti protivnapade 1. brigade 7. divizije, te probiti se za Sunju. Gubici neprijatelja bili su 12 mrtvih vojnika. Gubici 1. brigade bili su 3 mrtva i 6 ranjenih boraca.⁴¹⁶

Po dolasku 8. divizije i Seljine brigade na sektor Pokuplja, počelo se sa prikupljanjem podataka o neprijatelju i pripremi jedinica za napade na neprijateljeva uporišta. Naime, na osnovu podataka s kojima je raspolagao Štab 34. divizije, odlučeno je da 8. divizija napadne i likvidira neprijateljevo uporište u Žažini (11 km sjeverno od Petrinje), a 34. divizija željezničku i žandarmerijsku stanicu Sveta Klara i Malu Mlaku, koje su se nalazile 4—7 km južno od Zagreba. Početak napada bio je za obje divizije noću 13/14. oktobra 1944. godine.

Neprijateljevu posadu u Žažini sačinjavala je 1. i 2. satnija 3. bojne 4. posadnog zdruga, oko 270 ustaša, zvanih jurišanti (osvetnici) sa teškim minobacačem, teškim mitraljezom, 7 puškomitraljeza i puškama, utvrđeni u zidanim zgradama sa rovovima, žicom i minskim poljima, u ravnici, sa uzvišicom, oko kote 117. Za napad je određena 1. brigada (komandat Simo Mikašinović, komesar Dušan Baić) ojačana sa 2 topa 47 mm i 2 tenka, dok je 2. brigada (komandant Mihajlo Vojnović, komesar Miloš Kukić) imala zadatak da obezbijedi izvođenje napada od Siska, Petrinje i Lekenika.

Sa napadom koji je počeo u 00.30 sati nije se postiglo iznenađenje, jer je neprijatelj blagovremeno otkrio prisustvo i pripremio se za odbranu. Jurišni pioniri, koji su išli ispred streljačkog stroja, zbog gubitaka (četiri poginula), brisanog terena i vatre iz natkrivenih rovova sa niskim puškarnicama, nisu uspjeli, da otvore prolaze u žici i otklone nagazne mine. Nakon trosatne borbe, jedan bataljon je uspio da na nekoliko mjesta savlada žičanu prepreku, ali gaje neprijatelj koncentričnom vatrom onemogućio da prodre u mjesto. Ni ponovljeni napad sa tenkovima nije uspio, jer je jedan tenk naišao na minu, te je uništen,

sa čime je izostala podrška tenkova. Borba je nastavljena od 05.30 sati. Za to vrijeme 2. brigada je fingirala napad na Lekenik i porušila prugu na 15 mjesta.

Kako nije bilo izgleda za uspjeh, naročito kada je uslijedila intervencija jačih neprijateljevih snaga od Siska i Petrinje, Štab 8. divizije je obustavio napad i povukao jedinice od Žažine. U toj akciji neprijatelj je imao 17 mrtvih i oko 20 ranjenih ustaša, a jedinice 1. brigade 10 poginulih i 32 ranjena borca. Uništen je 1 tenk sa 2 teška mitraljeza, a oštećena 2 puškomitraljeza i 3 puške.

O toj akciji, u izvještaju Zapovjedništva 4. posadnog zdruga se kaže:

»13/14. X 1944. napali su partizani sa svih strana uporište Žažina (10 km severozapadno od Siska), čiju posadu čine 1. i 2. sat III bojne 4. posadnog zdruga. Napad započeo u 01.00 sat, potpomognut sa 2 topa, 2 bacača, 6 strojnica, 2 tenka i mnogo samoradnog oružja. Prema iskazu zarobljenika napad su vršile dvije brigade 8. divizije sa oko 1.000 ljudi. Odbijanje napada potpomogla 1. bitnica 4. posadnog zdruga iz Petrinje. Borba je trajala do 06.30 sati, kada su se partizani povukli osjetivši dolazak pojačanja. Vlastiti gubici: 3 domobrana mrtva, 6 ranjenih, od kojih 4 teško — neprijateljski gubici: 6 mrtvih nađeno, među kojima komesar čete Vaso Pejnović rodom iz Like, nađeno mnogo krvavih tragova i razbacanih šajkača pri čemu se vjeruje da su partizanski gubici iznosili još najmanje 20 mrtvih i 30 ranjenih, zarobljen je jedan od posade tenka po narodnosti Talijan«.

Nakon neuspjelog napada na neprijateljevo uporište Žažina, 8. divizija, sa 1. i 2. brigadom je ostala u Pokuplju do kraja oktobra, gdje je 20. oktobra dočekala i vatrom iz svih oruđa proslavila oslobođenje Beograda.⁴¹⁷ Za to vrijeme divizija je popunjena sa oko 350 novomobilisanih boraca i oko 60 domobrana koji su zarobljeni u Sv. Klari.

Iste noći, kada je 8. divizija izvršila napad na neprijateljevo uporište u Žažini i jedinice 34. divizije su izvele napad na neprijatelja u Sv. Klari. Tada se na željezničkoj stanici nalazilo 90 domobrana iz 2 satnije 6. željezničke stražarske bojne, u rafineriji nafte »Olex« 17. satnija 5. bojne 10. stajaleg zdruga i 20 domobrana, a u školi 70 žandara i posada uporišta u Maloj Mlaci koju je sačinjavalo 240 Nijemaca i nekoliko kozaka sa 3 PA topa, 3 PA mitraljeza i jednim teškim minobacačem.

Zbog važnosti akcije i brzine izvođenja (predgrađe Zagreba), Štab 34. divizije je angažovao sve tri brigade i Turopoljsko-posavski NOP odred. Neprijatelja u Sv. Klari napadala je Seljina brigada, a u Maloj Mlaci Žumberačka brigada. Karlovačka brigada vršila je obezbjeđenje prema Zagrebu, a Turopoljsko-posavski NOP odred bio je na osiguranju sa pravca Zdenčine i Rečice, rušeći istovremeno prugu Zagreb—Karlovac.

Žumberačka brigada nije zauzela Malu Mlaku, dok je Seljina brigada uspjela djelimično ovladati mjestom Sv. Klara i razbiti neprija-

teljeve snage. Karlovačka brigada uspješno je odbila intervenciju iz Zagreba, a Turopoljsko-posavski NOP odred pokidao je prugu Zagreb—Karlovac na 160 mjesta. U toj polunoćnoj borbi zarobljeno je 59, ubijeno 60 i ranjeno isto toliko neprijateljevih vojnika. Jedinice 34. divizije imale su 4 mrtva, među kojima je bio i pomoćnik političkog komesara Žumberačke brigade i 23 ranjena borca i starješina. Zaplijenjeno je: 4 teška mitraljeza, 5 PA mitraljeza, 5 puškomitraljeza, 122 puške, oko 70.000 metaka i druga ratna oprema. Uništena su 4 kamiona, i PA top, željeznička stanica Sv. Klara, 5 bunkera i spaljena rafinerija nafte »Olex«.⁴¹⁸

Drugu veću akciju izvele su jedinice 34. divizije, sa pridodatom još 1. brigadom 8. divizije, noću 23/24. oktobra napadom na neprijateljevo uporište u s. Mavračić (4 km sjeveroistočno od Zdenčine, na pruzi Karlovac—Zagreb) gdje su se nalazile dvije satnije gestapovaca — oko 220 (a prema izvještaju Karlovačke brigade bili su gestapovci, 100 Hrvata i 60 Nijemaca). Napad je izvela Karlovačka brigada, a na osiguranju prema Zagrebu i Karlovcu bile su jedinice Seljine i Žumberačke brigade 34. divizije i 1. brigade 8. divizije.

Napad koji je počeo u 22.00 sata, 23. oktobra, bio je okončan za tri sata. Neprijatelj je na spoljnoj odbrani bio brzo razbijen, a po upadu bataljona u selo kod neprijatelja je nastalo komešanje i panika, pa je bio brzo savladan. Samo mali broj vojnika spasio se bekstvom. Zarobljena su 2 vojnika i 1 oficir Nijemac, a ubijeno je 140 vojnika i 2 oficira. Karlovačka brigada je imala 10 poginulih, 33 ranjena i 1 nestalog borca. Zaplijenjeno je: 7 teških i 5 puškomitraljeza, teški i laki minobacač, 90 pušaka, oko 12.000 metaka i druga ratna oprema. Ovaj i drugi uspjesi, kao i prelazak jednog broja domobrana na stranu 34. divizije, kod naroda je još više razvijao uvjerenje da je na pomolu skora propast okupatora i njegove tvorevine, tzv. NDH.⁴¹⁹

Poslije uspjele i značajne akcije u Mavračiću, jedinice 8. i 34. divizije i 2. diverzantskog odreda porušile su noću 30/31. oktobra prugu Karlovac—Zagreb i Zagreb—Sisak na 436 mjesta (168—Karlovac—Zagreb i 268—Zagreb—Sisak).⁴²⁰

Za vrijeme korpusne operacije u Baniji, oko Sunje i u Pokuplju i na pruzi Sisak—Zagreb i Zagreb—Karlovac, u Kordunu je bila 3. brigada 8. divizije, sa jednim bataljonom Operativnog štaba za Kordun, koja je sa položaja u selima Cerovac, Perjasica, Tobolić i Plaškom, branila slobodnu teritoriju Korduna i rušila prugu Karlovac—Ogulin. Sa dva bataljona povremeno je kontrolisala sektor Poljanak—Prijeboj, obezbjeđujući vezu Korduna sa Likom. U Cazinskoj krajini ostala je Unska grupa (komandant Halil Šakanović, politički komesar Šukrija Bijedić) sa 1. muslimanskom brigadom i Krajiškim (Cazinskim) NOP odredom, koja je vodila borbe na komunikaciji u dolini Une.

Znajući za odsutnost naših snaga sa Korduna, neprijatelj je 18. oktobra 1944. godine izvršio ispad sa jačim snagama — 500—600 ustaša

⁴¹⁸ Isto, str. 163, 182 i 378.

⁴¹⁹ Isto, str. 315, 319 i 359.

⁴²⁰ Isto, str. 476 i 504.

Slunjske ustaške bojne iz Vaganca i ovladao Drežnikom, Irinovcem i Catrnjom i time prekinuo komunikaciju Kordun—Lika. Za protjerivanje tih neprijateljevih snaga, Štab 4. korpusa angažovao je 1. muslimansku brigadu, jedan bataljon 3. brigade 8. divizije i bataljon Operativnog štaba za Kordun. U toku jednodnevne, oštre borbe, te snage uspjele su ga protjerati nazad za Vaganac, uz gubitke 30—40 mrtvih i oko 50 ranjenih. Mi smo imali 30 mrtvih i 24 ranjena borca. Tako veliki naši gubici rezultat su iznenadnog napada neprijatelja koji je noću pred naš napad prebacio glavninu svojih snaga iz Drežnika u Catrnju, s ciljem nadiranja prema sjeveru. ^Međutim, kada je napadnut Drežnik i Čatrnja, neprijatelj se iz Čatrnje probio za Drežnik i napao s leđa bataljon 8. divizije. Tu je pobio i ranjenike, koji su mu pali u ruke i vršio zvjerstva nad njima. Masakrirao je i šest boraca 1. muslimanske brigade koje je zarobio.⁴²¹

Pregled borbi 7. udarne divizije u sadejstvu sa 6. i 10. korpusom od 13. avgusta do 30. oktobra 1944. godine

Kao što je već iznijeto, Štab 7. divizije se prema odluci GŠH sa 3. i 4. brigadom i prištapskim jedinicama, noću 13/14. avgusta prebacio preko Save i pruge Dugo Selo — Kutina, u Moslavinu da pomogne jedinicama 10. i 6. korpusa u čišćenju teritorije od neprijateljevih posada i uspostavljanja bolje veze sa Banijom. Na tom terenu postojale su veće mogućnosti za izvođenje operacija većeg obima, jer je neprijatelj imao niz većih i manjih posada koje su se uspješno mogle likvidirati udruženim jačim snagama i time stvoriti šira slobodna teritorija.

Saznavši za dolazak 7. udarne divizije u Moslavinu, neprijatelj je 20. avgusta preduzeo ofanzivu od pravca Bjelovara sa dva kozačka puka i jednom ustaškom bojnom, jačine oko 4.000 vojnika, a sa manjim snagama upadao je od Kutine i Popovače. Upravo u to vrijeme su slavonske jedinice, po likvidaciji neprijatelja u Grubišnom Polju, napadale neprijateljevo uporište u s. Hercegovac. U toku jednodnevne borbe neprijatelj je bio prisiljen na povlačenje sa oko 200 vojnika izbačenih iz stroja. Slavonske jedinice imale su 5 mrtvih i 26 ranjenih boraca i starješina. U noći 15/16. avgusta borci 7. divizije prilikom prelaza pruge Dugo Selo—Kutina, digli su u vazduh jedan brzi i jedan oklopni voz — bila je to prva uspješna akcija Banovaca u Moslavini. U Moslavini, stanovništvo je mahom bilo pod uticajem HSS-a, sposobni za vojsku su izbjegavali NOV-u pod parolom da čuvaju glave, ili su ih ustaše mobilisale. Sve to je tražilo nove uspjehe, veću slobodnu teritoriju i povjerenje stanovništva u NOV.⁴²²

Pod privremenom komandom Štaba 10. korpusa, drugu akciju 7. divizija je izvela na pruzi Zagreb—Beograd, između Popovače i Kutine, gdje je neprijatelj imao slijedeće snage: s Popovača — oko 380 ustaša i domobrana, željeznička stanica Popovača — 150 Nijemaca sa jednim oklopnim vozom, željeznička stanica Krivaj — 27 Nijemaca, ustaša i

⁴²¹ Isto, str. 541.

⁴²² Zbornik, tom 5, knj. 31, str. 275 i 400.

domobrana, željeznička stanica Gračenica — 24 Nijemca i domobrana, željeznička stanica Repušnica — 28 ustaša i domobrana, Kutina — oko 1.000 Nijemaca, ustaša i domobrana i Gojilo — oko 460 Nijemaca, kozaka i domobrana.

Zadatak 7. divizije je bio, u vezi sa naredjenjem Vrhovnog komandanta, da miniranjem poruši prugu, likvidira neprijatelja, poruši bunkere i željezničke stanice i time omogući prilaz ka pruži i stvaranje uslova za naredne akcije i neprekidno ometanje saobraćaja i spriječi povlačenje neprijatelja tim pravcem.

U akciji, 31. avgusta, sa početkom u 23.00 sata, 3 brigada imala je zadatak da napada neprijatelja i likvidira bunkere između željezničke stanice Gračenica i Repušnica, i na željezničkoj stanici Repušnica, a zatim da ruši prugu i cestu. Četvrta brigada napadala je željezničku stanicu Krivaj, rušila prugu i bila u gotovosti za onesposobljavanje oklopnog voza.

Postavljene zadatke brigade su uspješno izvršile. Porušeno je 6 bunkera, 2 željezničke stanice i pruga ispresjecana u dužini od 6 km. Uništen je 1 njemački oklopni voz zajedno sa posadom i naoružanjem, te 2 tenka koja su bila na voz. Saobraćaj je bio u prekidu 15 dana. Tom akcijom neprijatelj je bio iznenađen, jer se do tada na tom sektoru nisu izvodile akcije većeg obima. Za postignuti uspjeh 7. divizija je pohvaljena naredbom Štaba 10. korpusa.⁴²³

Dругу uspješnu veću akciju izvela je 7. divizija, 9/10. septembra, na pruži Zagreb — Križevci. Likvidirana je jedna satnija domobrana na željezničkoj stanici Repinec i porušena pruga u dužini od 7 km. O toj akciji GŠH je depešom od 11. septembra izvjestio Vrhovni štab:

»Dijelovi 7. divizije (3. i 4. brigada) likvidirali uporište Vrbovec i Repinec (pruga Dugo Selo—Križevci). Ubijeno je 46, zarobljeno 68 domobrana i ustaša. Plije: 2 teška mitraljeza, 12 puškomitraljeza, 70 pušaka i 40.000 metaka... Srušena stanična postrojenja, 5 mostova, 8 bunkera, 2 vaktarne. Pruga presječena na 120 mjesta. Mi: 1 mrtav, 9 ranjenih«.

Po izbacivanju iz saobraćaja dve navedene pruge, koje su za neprijatelja bile od velike važnosti, kao i najosetljivija mjesta, stvoreni su povoljni uslovi za napade i na veća neprijateljeva uporišta.

Nakon likvidacije neprijateljevog uporišta Vrbovec i Repinec, 7. divizija je zajedno sa 33. divizijom 10. korpusa, 13/14. septembra napala na neprijateljevu posadu u Križevcima, koju je sačinjavala jedna bojna domobrana sa nekoliko ustaša, koja je prije napada pojačana jednom bojnom ustaša crne legije, tzv. bobanovcima. Ova bojna zaposjela je spoljni odbrambeni sistem i važnije tačke u samom mjestu. Prema izvještaju Štaba 7. divizije njene jedinice uspjele su se probiti u grad i odbiti više neprijateljevih protivnapada, ali kako to nisu uspjele i jedinice 33. divizije morale se odustati od daljnjeg napada.

U drugoj polovini septembra 1944. godine, jače snage Nijemaca i kozaka kao i posade iz Garešnice i Hercegovca (koje je neprijatelj tada

bio napustio), izbile su na komunikaciju Kutina—Dugo Selo i ovladale njome s ciljem da je održe u ispravnom stanju. Tada su jedinice 7. divizije bile raspoređene na sektoru Križ—Ivanić Grad, sa zadatkom da sruše prugu i naprijatelju onemoguće saobraćaj. Izvršavajući zadatak divizija je i pored jakih neprijateljevih snaga porušila prugu na više mjesta i izbacili jedan voz iz saobraćaja. O napadu jedinica 7. divizije na tu komunikaciju javio je Štab 10. korpusa GŠH:

»Noću 20/21. 9. 1944. jedinice VII div. uništile su prugu Križ—Dugo Selo na 50 mjesta uz gubitke od 20 mrtvih i 8 ranjenih. Pruga dobro osigurana...« »U noći 22/23. 9. jedinice VII div. porušile prugu Križ—Dugo Selo na 102 mjesta. Jedan naš ranjen...⁴²⁴

Ofanzivna dejstva naših jedinica u Moslavini prisilila su neprijatelja da napusti Garešnicu i Hercegovac, čime se proširila slobodna teritorija Moslavine i osigurana je sigurna veza sa Slavonijom. Time su bili stvoreni i uslovi za daljne veće operacije na jača neprijateljeva uporišta kao što su Bjelovar i Križevci sa slavonskim jedinicama koje su raspolagale sa više artiljerije i nekoliko tenkova. U vezi sa tom situacijom, u izvještaju Štaba 7. divizije, pored ostalog, kaže se:

»Naše dosadašnje djelovanje na teritoriji Moslavine bilo je uspješno i ofanzivno. Mi smo uspjeli da održimo inicijativu i slobodu akcije čvrsto u našim rukama, a neprijatelja pasivizirati i prikovati uz uporišta. Svojim uspjesima, prodornošću i dobrim držanjem uopšte na ovome terenu naša divizija je stekla dobar ugled među ovdašnjim stanovništvom, a i neprijatelj je za nas čuo i osjetio našu snagu. U vezi sa masovnim prilaženjem domobrana iz raznih uporišta na stranu NOV moral kod boraca i stanovništva silno raste i stvaraju se vrlo povoljni uslovi za mobilizaciju i popunu jedinica».

Nakon akcije na pruzi Kutina—Dugo Selo, a u vezi predstojeće ofanzive naših jedinica u Podravini, 7. divizija, koja je i dalje ostala pod privremenom komandom Štaba 10. korpusa, upućena je na komunikaciju Virovitica—Đurđevac. Od 3. do 5. oktobra, jedinice 10. korpusa izvodile su operaciju na liniji: Virovitica—Pitomača—Kloštar—Đurđevac, gdje su se nalazile snage 5. stajaćeg djelatnog zdruga ustaške vojnice. Sedma divizija, dejstvujući na sektoru Pitomača—Kloštar, imala je zadatak da zajedno sa 33. divizijom 10. korpusa izvrši napad na neprijateljevo uporište u s. Kloštar, obezbjeđujući se sa pravca Pitomače.

Izvršavajući ovaj zadatak, Štab 7. divizije je 4. oktobra uputio 4. brigadu (komandant Petar Maljković), u napad na Kloštar, dva bataljona 3. brigade na osiguranje prema Pitomači, a dva bataljona brigade zadržao je u divizijskoj rezervi. Borba se vodila tokom dana, 4. oktobra, noću 4/5. i nastavljena danju 5. oktobra uz podršku artiljerijsko-minobacačke vatre. Oko 10.00 sati 5. oktobra neprijatelj je razbijen, a jedinice brigada ušle su u mjesta i nastavile gonjenje razbijenih

⁴²⁴ Arhiv VII, k. 119/9, reg. br. 2-11/1.

⁴²³ Zbornik, tom 5, knj. 33, str. 408.

neprijateljevih snaga. Borba je završena oko 12.00 sati, i divizija se prema naređenju Štaba 10. korpusa povukla na liniju: Kozarevac—Velika i Mala Črešnjevica. U toj borbi jedinice 7. divizije ubile su oko 90 i zarobile 14 neprijateljevih vojnika. Zaplijenjeno je: 15 tenkova, 3 kamiona, 3 trokolice, motocikl, teški minobacač, 6 teških i 5 puškomitraljeza, 69 pušaka, 15 konja sa samarima, 16.000 metaka i druge ratne opreme. Jedinice divizije imale su 4 mrtva, od kojih jedan politički komesar bataljona, i 25 ranjenih od kojih 7 starješina.

Jedinice 10. i 6. korpusa su poslije borbi na području: Virovitica—Pitomača—Kloštar, nastavile ofanzivu na relaciji: Đurđevac—Koprivnica i dalje za oslobođenje Podravine. U ovoj drugoj operaciji 7. divizija imala je zadatak da sa jednom brigadom zatvori pravac od Koprivnice i da se odsudno brani od Hlebina, u sadejstvu sa 32. divizijom 10. korpusa, a sa drugom brigadom, bez jednog bataljona, koji je zatvarao pravac Bjelovar—Đurđevac, da bude u korpusnoj rezervi u s. Javorovac. Noću, 11/12. oktobra, 3. brigada (komandant Jovo Čakalo) napala je 40 milicionera u Hlebinama. Zabarikadirani u školi nisu se htjeli predati, te su izgorjeli zajedno sa školom.

Sutradan, u zoru, oko 400 ustaša sa nešto motorizacije probilo se od Koprivnice za Hlebine te su potisnuli naše jedinice. Protivnapadom su protjerani iz Hlebina, Međuvođa, Gabajeve Grede i nabačeni na rijeku Dravu. U međuvremenu, neprijatelj se iz Đurđevca, Virja i Podravskog Novigrada počeo povlačiti pravcem Novigrad—Hlebine, ali ga je razbila 3. brigada, uz podršku 4. brigade koja se nalazila u korpusnoj rezervi. U ovoj borbi ubijeno je i ranjeno peko 150 neprijateljevih vojnika, a 20 ih je zarobljeno. Zaplijenjeno je: 4 tenka, 12 kamiona, 3 putnička automobila, 60 motocikla — trokolice, 3 pt topa 30 mm sa 300 granata, 4 teška minobacača sa 500 mina, 20 teških mitraljeza, 1 radio—stanica i druga ratna oprema. Jedinice divizije imale su 3 mrtva i 8 ranjenih.⁴²⁷

Od 13. do 16. oktobra 1944. godine, 7. divizija učestvovala je sa snagama 10. i 6. korpusa u napadu na neprijatelja u Koprivnici. Pošto napad nije uspio, to se prema odluci Štaba 10. korpusa, oko 03.00 sata 16. oktobra, odustalo od daljeg napada i jedinice su povučene na odmor. U ovoj borbi 7. divizija je imala 54 mrtvih, među kojima 10 starješina i 111 ranjenih drugova. Nekoliko mrtvih je ostalo neizvučeno kod žice. Prema podacima neprijatelja imao je oko 40 mrtvih i 136 ranjenih. Utrošeno je 151 granata za pt topove, 642 mine za teške minobacače, 36 mina za ručne bacače, 22 pt metka, 60 ručnih bombi i 62.598 puščanih i mitraljeskih metaka. Prema gubicima i utrošku municije može se zaključiti i o težini borbe, o čemu se govori i u izvještaju Štaba 7. divizije od 18. oktobra 1944. godine:

»Neprijateljsko uporište Koprivnicu branile su najkrvavije neprijateljske trupe, kojih je bilo više nego što se računalo.

⁴²⁶ Zbornik, tom 5, knj. 34, str. 96 i 129.

⁴²⁷ Isto, str. 171.

Neprijatelj je dobro utvrđen i imao rezerve, koje je uvijek mogao ubacivati i parirati svaki naš ma i najmanji prodor. Pravci od kuda je napadala naša divizija nisu bili podesni za napad. Teren je bio vidljiv, ravan i brisan i preko njega je naše nastupanje bilo onemogućeno, tim prije što je brojno jak neprijatelj davao ogorčen otpor. I pored ovoga naši borci i rukovodioci puno su se zalagali sa težnjom da izvrše dobiveni zadatak, ali to sa ovakvom pripremom i bez dovoljne količine i koncentracije materijala nije bilo moguće...»⁴²⁸

Štab 4. korpusa predložio je GŠH da se izvrši smjena 3. i 4. brigade 7. divizije sa 1. i 2. brigadom koje su bile u Baniji. Kako do toga nije došlo, Štab 7. divizije se sa 3. i 4. brigadom i prištapskim jedinicama vratio u Baniju 31. oktobra 1944. godine. Prelaz preko Save trajao je dva dana, jer se raspolagalo samo sa jednom skelom koja je prevozila 50 ljudi ili 10 konja sa konjovodcima, tri veća čamca koji su prevozili 15—20 ljudi. Brigade su se vratile dosta iscrpljene i, zbog velikih gubitaka, sa znatno smanjenim brojnim stanjem.

Za vrijeme borbi u Moslavini i Podravini, pod privremenom komandom Štaba 10. korpusa (2,5 mjeseca), jedinice 7. divizije zarobile su 100. ubile oko 270 i ranile oko 250 neprijateljevih vojnika, uz vlastite gubitke 87 mrtvih i 188 ranjenih boraca i starješina. Zaplijenjeno je: 3 pt topa, 5 teških minobacača, 28 teških i 12 puškomitraljeza, 140 pušaka, 9 tenkova, 15 kamiona, 64 motocikla-trokolice, 15 konja sa samarima, 3 putnička automobila, oko 56.000 metaka i druge ratne opreme. Uništeno je: 2 tenka, 5 mostova, 14 bunkera, 2 željezničke stanice, 1 brzi i 2 oklopna voza i pruga presječena na oko 30 mjesta.

Sa stanjem na dan 31. oktobra 1944. godine, 4. korpus je imao 29.240 boraca i starješina po spisku, 24.296 na licu i 4.944 u rashodu. (Pregled brojnog stanja, nacionalni i socijalni sastav vidi u prilogu). Početkom novembra, naređenjem GŠH, u divizijama su formirani inženjerijski bataljoni umjesto četa, a u brigadama čete umjesto vodova. U štabu korpusa uveden je referent za inženjeriju, koji će, razvojem inženjerijskih jedinica, prerasti u komandanta korpusne inženjerije. Za borce i starješine birani su kadrovi građevinske i tehničke struke i raznih zanatskih zanimanja, koji su osposobljavani na kursovima: oficiri pri štabu korpusa, podoficiri pri štabovima divizija.

Istovremeno, naređenjem GŠH njegov tenkovski bataljon ušao je u sastav 4. korpusa. Bataljon je imao 54 borca i starješinu, 13 lakih i 1 srednji tenk, 3 blindirana automobila i 1 kamion. Štab 4. korpusa formirao je tenkovski bataljon sa 2. čete, sastava: 1. četa — dva voda po 5 tenkova, 2. četa — jedan vod od 1 srednjeg tenka i 2 blinde i drugi vod (detašovan pri GŠH) od 3 laka tenka, 1 blinde i 1 kamiona, te pomoćni vod od 1 do 2 kamiona i 1—2 motocikla za vezu i štab bataljona sa potrebnim štabnim organima.⁴²⁹

U vezi s naređenjem Vrhovnog komandanta da se ne dozvoli neprijatelju da iz naše zemlje izvuče svoje jedinice i materijal, Glavni štab NOV i POH zakazao je međukorpusno — pobjedničko takmičenje

⁴²⁸ Isto, str. 192 i 270.

⁴²⁹ Zbornik, tom 5, knj. 35, str. 104 i 145.

PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA
4. KORPUSA NOVJ NA DAN 31. OKTOBRA 1944.

JEDINICA	Po spisku					Na licu				
	Oficira	Polit, rukovodioca	Podoficira	Boraca	Sve ga	Oficira	Polit, rukovodioca	Podoficira	Boraca	Sve ga
Štab Korpusa sa dijelovima	64 2	47 6	213 4	726 168	1050 180	58 2	45 6	192 4	710 158	1005 170
7. ud. divizija sa 4 brigade	163 1	350 10	669 35	4444 94	5626 165	131 1	281 10	496 33	3243 83	4151 127
1. i 2. Banijski NOPO	18	61	60	809 11	948 11	15	61	53	719 10	848 10
8. ud. divizija sa 3 brigade	173 1	359 5	950 21	4043 74	5525 101	134 1	316 2	731 17	2739 65	3920 85
34. divizija sa 3 brigade	79	242 12	420 16	3406 117	4147 145	64	206 12	329 14	2768 106	3367 132
Karlovački, Turapoljskoposavski i Samoborski NOPO	8	74	118	775 12	975 12	5	67	104	691 11	867 11
Unska operativna grupa sa 2 brigade	59	107	114	2528 21	2808 21	53	98	92	2310 20	2553 20
Novomobilisano ljudstvo u centru za obuku Korpuse				1310	1310				1310	1310
Komande vojne oblasti Korpuse	135 2	210 5	527 27	4882 414	5754 451	126 2	208 5	499 15	4483 382	5316 404
Sve ga :	699	1450	3071	22959	28179	586	1282	2496	18973	23337
	6	38	103	914	1061	6	35	83	835	959
UKUPNO :	705	1488	3174	23873	29240	592	1317	2579	19808	24296

Napomena: Gornji broj označava broj muškaraca, a donji broj žena.
(Zbornik, tora 5, knj. 34, dok. 111, str. 560).

Nacionalni i socijalni sastav ljudstva 4. korpuse NOVJ sa stanjem na dan 31. oktobra 1944. godine, od brojnog stanja po spisku — 21725 (ne slaže se sa brojnim stanjem 29240) bio je:

Srba — 10218, Hrvata — 7068, Muslimana — 2732, Talijana — 312, Rusa — 281, Jevreja — 88, Slovenaca — 77, Ceha — 15, Crnogoraca — 13, Poljaka — 7, Nijemaca — 5, Mađara — 4, Danaca — 2, Holandana — 2, i Bugara — 1.

SVEGA: 20825

Radnika — 1929, seljaka — 18290, intelektualaca — 283, zanatlija — 592, službenika — 461, vojnih lica — 126, i polic. žan. i fananc. — 44.

SVEGA: 21725

u vremenu od 1. novembra do 31. decembra 1944. godine, po slijedećim tačkama:

1. Izvršiti najveći broj napada na neprijateljeve kolone i uporišta i nanijeti neprijatelju najviše gubitaka.
 2. Očistiti najveći broj naseljenih mjesta od neprijatelja.
 3. Zaplijeniti najviše ratnog materijala — naročito teškog.
- Korpus koji bude postigao najbolje rezultate dobiće naziv udarni.⁴³⁰

Borbe Korpusa u Baniji, Kordunu, Pokuplju, Žumberku i Cazinskoj krajini u novembru 1944. godine

Početkom novembra 1944. godine, povratkom 7. divizije sa dvije brigade iz Moslavine i Podravine, u Baniji se ponovo našla kompletna divizija sa četiri brigade i dva NOP odreda. Osmu diviziju povučena je iz Pokuplja u Kordun, kao i 2. muslimanska brigada iz Banije u sastav Unske operativne grupe u Cazinsku krajinu, a na teritoriji Turopolja, Pokuplja i Žumberka ostala je 34. divizija sa tri brigade i tri NOP odreda.

Poslije oslobođenja južnih i istočnih krajeva naše zemlje, uključujući i Beograd i nakon niza uspješnih operacija 8. korpusa u Dalmaciji, očekivalo se povlačenje Nijemaca i iz Dalmacije. S tim u vezi i operativno područje 4. korpusa postalo je još značajnije. Naročito je bilo važno onemogućiti neprijateljev pokret i transport komunikacijama koje iz Dalmacije vode na sjever. Zato je Vrhovni štab NOV i POJ, 1. novembra 1944. godine, naredio Glavnom štabu NOV i POH, da na cijelom području razvije operacije širih razmjera. Na osnovu toga GŠH je izdao potrebna naređenja svojim potčinjenim jedinicama.

Na operativnom području 4. korpusa neprijatelj je i dalje držao glavnu komunikaciju: Bihać—Bosanski Novi—Kostajnica—Sunja—Sisak—Zagreb—Karlovac—Ogulin. Tu komunikaciju neprijatelj je dobro osigurao, brojnim fortificiranim garnizonima, koji su se teško mogli zauzimati i likvidirati bez teškog naoružanja, kojeg u Korpusu još uvijek nije bilo dovoljno. Zbog toga ni Štab 4. korpusa nije mogao da pronađe načine i mogućnosti za još aktivnije djelovanje svih divizija. Zato su se pronalazila slabija neprijateljeva uporišta na komunikacijama, koncentrišući sva artiljerijsko-minobacačka oruđa. Zapravo, neprijatelja se nastojalo izvući iz uporišta i tući ga na slobodnom prostoru.

Područje Bihaća s komunikacijom dolinom Une bilo je od posebnog značaja za njemačke okupatorove snage zbog održavanja veze između jadranske obale i doline Save, kao i zbog manevra snagama na tim pravcima. Ta komunikacija bila je aktuelna i za angažovanje jedinica 4. korpusa, zbog čega su bile tu angažovane sve do polovine aprila 1945. godine. Kao prvo, bilo je istureno neprijateljevo uporište Cazin, koje je poslije poraza 13. septembra, ponovo zauzeo.

Prije napada na Cazin, Žumberačka brigada 34. divizije izvela je napad na manju neprijateljevu posadu na području Slovenije u s.

Bušinja Vas (na rijeci Krka, cesta Kostanjevica—Brezice), gdje se nalazila njemačka pogranična straža jačine 35 Nijemaca, sudetskih Nijemaca i Kočevara (pripadnici njemačke nacionalne manjine, koji su živjeli na području Kočevja u Sloveniji).

Zbog dobre obavještajno-izviđačke službe i saradnje sa kotarskim komitetom KPH Sv. Križ, akcija je izvedena brzo i sa uspjehom. Neprijatelj je imao 9 mrtvih, a 6 je zarobljeno, od kojih su trojica uspjela pobjeći. Brigada je imala 2 ranjena. Zaplijenjeno je: 2 laka minobacača, 2 teška i 4 puškomitraljeza, 20 pušaka, 4 automata, 2 pištolja, oko 7.000 metaka i druga ratna oprema. Istovremeno, organi narodne vlasti izvršili su i ekonomsku akciju: zaplijenili 10 konja, 38 goveda, 16 svinja, te 4 konjska kola sa zapregom.⁴³¹

Slijedeću uspješnu akciju izvela je Žumberačka brigada 34. divizije, 7. novembra, napadom na neprijateljevo uporište Zorkovac, na pruzi Karlovac—Ozalj, s obje strane rijeke Kupe, povezano željezničkim mostom raspona 80 m. Posadu je sačinjavala 2. satnija 3. domobranske bojne, oko 130 vojnika, naoružanih sa 4 teška i 4 puškomitraljeza, 1 lakim minobacačem, 4 automata i puškama.

U borbi koja je trajala od 19.50 do 22.30 sati domobrani su pružili iz bunkera žilav otpor, ali su napokon savladani minobacačkom vatrom i bombama jurišnih odeljenja. Neprijatelj je imao 11 mrtvih. Zarobljena su 2 oficira i 38 domobrana (prema neprijateljevim podacima imali su 3 mrtva, 3 ranjena i 37 zarobljenih). Brigada je imala 2 ranjena druga. Zaplijenjeno je: 3 teška i 2 puškomitraljeza, 4 automata, 53 puške, 210 mina za laki minobacač, 4.000 metaka i druge opreme. Porušena je pruga u dužini od 2 km, željeznički most i spaljena željeznička stanica i bunker.⁴³²

Poslije ove uspješne akcije uslijedio je napad 7. divizije na neprijateljevo uporište Kostajnički Majur, koji su sačinjavale dvije čete Nijemaca, radi odbrane Kostajnice i čuvanja pruge Kostajnica—Sunja. Napad koji je izvela 2. brigada 3. i 4. brigadom i po jednim bataljonom iz 1. i 2. banijskog NOP odreda na obezbjeđenju prema Kostajnici i Sunji, noću 4/5. novembra 1944. godine je uspio, ali se neprijatelj većim djelom snaga uspio izvući prema Kostajnici. Zarobljeno je 7, a ubijeno 77 njemačkih vojnika. Zaplijenjeno je: teški minobacač sa 150 mina, 3 teška i 8 puškomitraljeza, 9 tromblonskih pušaka, 22 puške, 130 ručnih bombi, 35.000 metaka, 3 sanduka eksploziva, 15 bicikli i druga ratna sprema. Jedinice divizije imale su 12 mrtvih, među kojima dva poručnika i 69 ranjenih boraca i starješina.

Da bi pružio pomoć napadnutoj posadi u Majuru, neprijatelj je krenuo 5. novembra, u 04.00, sa jačim snagama iz Sunje u Donji Hrastovac. U vezi s ovom situacijom, Štab 7. divizije upućuje 2. brigadu, koja je vršila napad na Majur, da se povuče prema Kruševu i Kostrešima, 3. brigadu na komunikaciju Kostajnica—Dubica, 4. brigada da zatvori pravac D. Hrastovac—Majur, a sve ostale snage da se povuku prema Gradusima.

⁴³¹ Zbornik, tom 5, knj. 35, str. 24.

⁴³² Isto, str. 92.

Na liniji Kostajnica—Dubica neprijatelj nije imao stalnih posada, ali je vršio saobraćaj, te je 3. brigada dobila zadatak da putem zasjeda sačekuje i uništava neprijateljeve jedinice u pokretu. Istog dana, 5. novembra, na zasjedu u rejonu s. Slabinja, iz pravca Dubica, naišla je kolona od 16 kamiona sa oko 100 vojnika koji su krenuli u pomoć Kostajnici. Nakon kratke, ali jake vatre, kolona je zaustavljena i uništeno je 12 kamiona, a 4 su se uspjela probiti prema Kostajnici. U toj borbi neprijatelj je imao oko 7 mrtvih, među kojima 3 oficira, a brigada 2 ranjena druga.⁴³³

Dok su vođene borbe, Štab 4. korpusa izvršio je koncentraciju dijela snaga na područje Cazina s namjerom da ga napadne i zauzme. Nakon ustaškog poraza 13. septembra, njemačka komanda je odlučila da Cazin brani mješovita njemačko-ustaška posada jačine oko 500 vojnika: jedna satnija ustaša, dvije čete 373. legionarske divizije, njemački diverzantski »trup«, jačine oko 50 ljudi, te 16 žandara. Toga puta posada je bila i bolje naoružana. Imala je: top, 2 minobacača 81 mm, 5 ručnih minobacača, 2 pt puške, 28 puškomitraljeza, preko 50 automata i puške. Neprijatelj je u gradu imao i dobra fortifikacijska utvrđenja, a izvjestan broj kuća pretvorio je u odbrambene objekte. Oko grada se nalazilo više bunkera i skloništa, povezanih streljačkim zaklonima i opasnih sa više slojeva bodljikave žice. Najbliži neprijateljev garnizon koji je mogao intervenisati bio je Ostrožac, 13 km od Cazina, a zatim Bihać, Bosanska Krupa i Otoka.

Držanjem Cazina neprijatelj je štitio komunikacije u dolini Une sa sjeverne strane i bio oslonac za ispade na našu slobodnu teritoriju u težnji da održi u pokornosti narod Cazinske Krajine i da ga odvrati od NOB-a. Ujedno, to je bio petokolonaški i špijunski centar prema slobodnoj teritoriji Korduna.

Za napad, koji je izveden 7. novembra, sa početkom u 05.00 sati, angažovana je 1. brigada 8. divizije i 2. brigada Unske operativne grupe. Prva brigada Unske operativne grupe bila je na osiguranju prema Ostrošcu, a 2. brigada 8. divizije i 1. brigada 7. divizije nalazile su se u korpusnoj rezervi, i to: 2 brigada u rejonu s. Slatina (jugozapadno od Cazina), a 1. brigada u rejonu s. Glogovac (jugoistočno od Cazina), s tim što je jedan bataljon 1. brigade bio na obezbjeđenju prema Bosanskoj Krupi. Napad je podržavala jedna baterija korpusnog haubičkog divizion a i jedna četa korpusnog tenkovskog bataljona.

Napad je počeo dejstvom artiljerije, a zatim naletom jedinica. Neprijatelj ih je dočekao jakim vatrom i uspio ih zadržati, osim omladinskog bataljona 1. brigade 8. divizije koji je zauzeo Japić brdo i prve kuće Cazina. Zatim su jedinice 2. brigade UOG izvršile juriš, izbacile neprijatelja iz prvih položaja i zauzele zgradu škole i sreza u samom mjestu. Njihovo dalje napredovanje ometano je vatrom sa Gradine i Gole stijene. Od 9 do 10.00 sati 1. brigada 8. divizije, uz podršku artiljerijske vatre, ovladala je Gravljačom, odakle je neprijatelj uspio da pobjegne u Gradinu. U međuvremenu je 2. brigada UOG

ovladala Bašćom i općinskom zgradom. Oko 13.00 sati bio je razbijen sistem spoljne neprijateljeve odbrane, a zatim je uslijedio napad iz svih raspoloživih oruđa na Golu stijenu, odakle se neprijatelj ogorčeno branio, a naročito kada je osjetio dolazak pomoći iz Bihaća i Ostrošca.

Iz pravca Ostrošca prema Cazinu krenulo je, oko 07.00 sati, oko 600 neprijateljevih vojnika sa 5 tenkova, koji su postepeno potiskivali 1. muslimansku brigadu i do 14.00 sati uspjeli da izbiju nadomak Cazina. Za pojačanje odbrane, Štab 1. kordunaške brigade izvukao je 1. bataljon iz borbe i postavio ga na Gnjlovac, oko 2 km južno od Cazina. Štab 4. korpusa je na tom pravcu angažovao i 1. banijsku i 2. kordunašku brigadu iz rezerve koje su energičnim i brzim napadom na neprijateljeve bokove slomile napad i prisilile ga na povlačenje u Ostrožac.

Za to vrijeme neprijatelj se u Cazinu uporno branio i usmjeravao se prema Ostrošcu, odakle je uzaludno očekivao pomoć. Naše jedinice držale su ga čitave noći u okruženju i pripremale se za produženje napada idućeg dana. Ujutro, oko 06.00 sati, 8. novembra, napad je nastavljen sa svih pravaca. Poslije žestoke borbe jedinice 2. muslimanske brigade ovladale su Klisom i izbile pred Gradinu. Istovremeno, nakon nekoliko ponovljenih juriša, 1. kordunaška brigada je zauzela Golu stijenu, jedan od najvažnijih objekata u odbrani Cazina. Ubrzo je pala i Gradina. Nakon toga, ostaci neprijatelja sabijeni su u tri zidane kuće, odakle je nastavio da pruža otpor, sve dok uz pomoć ručnih bacača džon-bul, ručnih bombi, tenka i blinde nije savladan, čime je Cazin, nakon 30 sati borbe zauzet.

U borbama za Cazin neprijatelj je imao 4 poginula oficira i 487 vojnika, ranjen 131, a zarobljen 1 oficir i 266 vojnika. I 8. divizija i Unska operativna grupa imale su velike gubitke: poginuo je 51 borac, među njima 7 starješina (od kojih i Mane Pavlović, operativni oficir 1. brigade 8. divizije), a ranjena 244 borca, među kojima 32 starješina. Od jedinica su se naročito istakli 2. brigada UOG, 1. i 3. bataljon 1. brigade UOG, te 1. i 3. bataljon 1. brigade i 3. bataljon 2. brigade 8. divizije. Zaplijenjeno je: 1 pt top, 1 teški i 2 laka minobacača, 3 džon-bula, 11 šaraca, 12 puškomitraljeza, 25 automata (šmajsera), 341 puška, 23 pištolja, 225 ručnih bombi, 5 tromblona, 64.000 metaka, 139 mina za bacače, 1 radio-stanicu i druga oprema, a oštećen 1 tenk.⁴³⁴

Sa gubitkom Cazina bila je ugrožena komunikacija Bihać—Bosanska Krupa, kao i isturene posade Ostrožac i Vaganac, kojima je obezbjeđivao izvlačenje svojih snaga sa pravca Knina, gdje je napadao 8. korpus. Naša namjera bila je da se komunikacija ugrožava, neprijatelju nanose što veći gubici i u pogodnom momentu napadne neprijateljevo uporište u Ostrošcu i Vagancu. Zbog toga je Štab 4. korpusa zadržao Unsku operativnu grupu u rejonu sela Čoralići, Mutnik i Donja Gata, prema Vagancu, a 1. brigadu 8. divizije između Cazina i Ostrošca. Prva brigada 7. divizije upućena je prema Bosanskoj Krupi i Otoci, a 2. brigada 8. divizije prema Vagancu, koji je Štab 4. korpusa planirao za napad.

Taj napad, međutim, zbog pokreta dijelova njemačke 392. legionarske divizije iz Like, pravcem Vrhovine—Drežnik Grad—Vaganac, nije izvršen. Pošto je ovakvim rasporedom 4. korpusa bio ugrožen neprijatelj u Ostrošcu, a djelimično i u Bihaću i Vagancu, kao i na komunikaciji Bihać—Bosanski Novi i da bi se oslobodio pritiska i odbacio 8. diviziju i Unsku operativnu grupu od navedene komunikacije, pojačao je svoje snage u rejonu Bihaća i 12. novembra 1944. godine u 09.00 sati preduzeo napad.

U početnim dejstvima dijelovi 392. legionarske divizije, oko 1.000 vojnika sa dva tenka, dvije baterije haubice i više minobacača, nastupali su u tri kolone: prva — najmnogobrojnija pravcem Ostrožac—Laškića brdo—Gnjilovac—Cazin; druga — pravcem Bihać—Osredak—Gradina i treća — pravcem Bihać—Gata—Tržac. Prve dvije kolone su nastupale prema položajima 1. brigade 8. divizije, a treća je vršila obilazni marš, da izbjie u desni bok Unske operativne grupe. Kada je neprijatelj, oko 12.00 sati, izbio na liniju Gata—Osredak—Laškića brdo, sa snagama 1. brigade i UOG izvršen je protivnapad i uz podršku artiljerijsko-minobacačke i mitraljeske vatre neprijatelj je bio prisiljen da se sa zauzetih položaja povuče u Ostrožac, dok se lijevokrilna kolona zadržala na desnoj obali Korane, u selima Pjanići i Tržac, spremna da sutradan nastavi dejstva ka Cazinu.

Sutradan, 13. novembra u 08.00 sati, neprijatelj je sa nešto jačim snagama ponovo prešao u napad iz Bihaća i Ostrošca, prema položajima 1. brigade u rejonu Osredka, Čungar brda i Laškića brda. Istovremeno je i lijevokrilna kolona krenula prema položajima jedinica UOG. Došlo je do žestoke borbe u s. Krndija, odakle se 2. brigada UOG morala povući ka s. Mutnik, čime je bio ugrožen desni bok 1. brigade 8. divizije, te je i ona bila prisiljena da se djelimično povuče. Oko 14.00 sati lijevokrilna kolona neprijatelja razbila je neke dijelove 1. i 2. muslimanske brigade UOG, uspjela ovladati selom Slatina, te zaseokom Seferagići i prodrijeti u Cazin, ugroživši time i desni bok 1. kordunaške brigade, pa se i ona morala povući prema selima Koprivni i Todorovu, zapadno od Cazina.

Za vrijeme ovih borbi, a radi koordinacije napada sa glavnim snagama, koje su išle ka Cazinu, neprijatelj je istovremeno i iz Vaganca vršio ispade radi zadržavanja naših snaga, gdje se nalazila 2. brigada 8. divizije. U tim dvodnevnim žestokim borbama, gdje je neprijatelj, zahvaljujući njegovoj brojnoj i tehničkoj nadmoćnosti, postigao uspjeh i povratio Cazin, naše jedinice imale su 55 poginulih i 179 ranjenih boraca i starješina. Jedinice UOG izgubile su pt top, 2 teška minobacača, 4 puškomitraljeza, 50 pušaka, 11 konja.

Nakon dva dana odmora, 1. brigada je upućena u rejon Tržačke Rašte, 2. brigada se nalazila kod Čatrnja i Sadilovca, a 3. brigada je već bila u rejonu Rakovice, tako da se noću 17/18. novembra, 8. divizija našla u rejonu Drežnik Grad, Čatrnja, Rakovica, Tržačka Raštela, Sadilovac, radi napada na ustašku posadu u Vagancu, koja je branila prilaze Bihaću.

Prva brigada 7. banijske divizije, koja je poslije ponovnog zauzimanja Cazina 13. novembra od strane neprijatelja, ostala pod komandom Štaba Unske operativne grupe, ostala je na položajima prema neprijatelju u Bosanskoj Krupi i Bosanskoj Otoci, do kraja novembra, kada se vratila u sastav svoje divizije, prema Sisku i Petrinji. Za to vrijeme brigada je vodila borbu s neprijateljevim snagama koje su ispadale iz Bosanske Krupe i Bosanske Otoke prema našoj teritoriji. Istovremeno je rušila i prugu Bosanska Krupa—Bosanska Otoka, koja je bila presječena na 75 mjesta, a neprijatelj je imao 85 mrtvih, oko 50 ranjenih i 7 zarobljenih. Brigada je imala 1 mrtvog i 2 ranjena.

Za vrijeme borbi za Cazin i oko Cazina, 7. udarna banijska divizija, bez 1. brigade, vodila je odbrambene i napadne borbe s neprijateljem na komunikacijama Sunja—Kostajnica, Kostajnica—Dubica i Kostajnica—Dvor na Uni. Na prostoru Sunja—Kostajnica—Dubica, pored ustaško—domobranskih jedinica, nalazila se i 1. brigada njemačke 1. kozačke konjičke divizije sa rasporedom: 1. donski puk u rejonu Greda—Gradusa—Lukavac, 4. kubanski puk, u s. Donji i Gornji Hrastovac i 2. sibirski puk s jednim divizionom u s. Stubalj, a s drugim na liniji Kostajnica—Dubica.⁴³⁶ Pruga i cesta Dvor na Uni — jedna ojačana bojna, Zamlača — jedna satnija, Struga — dvije satnije, Unčani — dvije satnije, Golubac — jedna satnija, Divuša — jedna satnija i oko 60 domaćih ustaša, sela Kozibrod, Kuljani, Dobrljin — jedna bojna (sve na levoj obali Une osim Dobrljina).

Ove neprijateljeve snage, obezbjeđujući saobraćaj komunikacijama, vršile su i jednodnevne ispade radi odbacivanja jedinica 7. divizije. Jači takav ispad izvršili su dijelovi 1. donskog i 4. kubanskog puka, sa linije Sunja—Kostajnica, 12. novembra, sa tri kolone, pravcima: Majur—Donji Kukuruzari; Graboštani—Krčevo i Sunja—Paukova, imajući glavne snage preko Krčeva. Borbu s tim neprijateljevim snagama vodile su dva bataljona 2. brigade, cijela 4. brigada i jedan bataljon 1. banijskog NOP odreda 7. divizije. Neprijatelj je djelimično uspio odbaciti naše snage, ali je u toku jednodnevne borbe, od 07.00 do 16.00 sati, protivnapadom naših jedinica bio prisiljen da se povuče u polazne baze.

Istog dana, 12. novembra, 2. brigada, koja se nalazila sa dva bataljona na komunikaciji Dubica—Kostajnica, sačekala je i od 13 kamiona s vojskom, koji su se kretali od Dubice ka Kostajnici 6 uništila, a 7 se uspjelo probiti prema Kostajnici. U ovim borbama neprijatelj je imao 14 zarobljenih i 50 ubijenih vojnika, dok su jedinice 7. divizije imale 12 mrtvih i 45 ranjenih, među kojima i komandant 2. brigade Rade Grmuša, a nestao je poručnik Ivan Preglej. Plijen je bio: 2 puškomitraljeza, 32 puške, 2 tromblonske puške, radio-stanica, 6.000 metaka i druga ratna oprema.⁴³⁸

Prva kozačka divizija, pored 1. brigade, imala je i: 2. brigadu (3. kubanski puk, 5. donski puk, 6. tjerski puk), 7. artiljerijski puk, dopunski puk, 55. kozački pionirski bataljon, 45., 69., 631. i 772. samostalni kozački bataljon i ostale pomoćne jedinice. Ova divizija za period septembar—decembar 1944. bila je na liniji: Zagreb—Sisak—Kostajnica i Zagreb—Dugo Selo—Slavonski Brod. Zbornik, tom 5, knj. 35, str. 584)

⁴³⁷ Zbornik, tom 5, knj. 35, str. 235.

⁴³⁸ Isto, str. 206.

Ostavljajući 2. brigadu u rejonu trokuta, sa orijentacijom dejstva prema komunikacijama Dubica—Kostajnica i Kostajnica—Sunja, Štab 7. divizije dobio je naređenje od Štaba 4. korpusa da se sa dvije brigade (3. i 4.) prebaci prema komunikaciji Kostajnica—Dvor na Uni, radi napada na manje neprijateljeve posade i rušenja pruge. Do kraja novembra izvršen je napad na neprijateljeve posade u selima Golubac, Unčani i Zamlača, te odbijen napad neprijatelja prema slobodnoj teritoriji.

Selo Unčani i Golubac nalazi se na komunikaciji Dvor na Uni—Kostajnica, na lijevoj obali Une. Neprijateljevu posadu u tim selima, radi obezbjeđenja komunikacije, sačinjavale su dvije satnije ustaša i domobrana 7. lovačke pukovnije. Napad na te dvije neprijateljeve posade izvršila je noću 17/18. novembra 3. brigada, dok je 4. brigada vršila obezbjeđenje od susjednih neprijateljskih posada.

Kako neprijatelj nije očekivao napad, postignuto je potrebno iznenađenje, tako da je nakon prvog naleta naših boraca, neprijatelj iz Golubca u panici uspio pobjeći za Divušu, dok je u Unčanima pružio žilav otpor. Uz pomoć pt oružja zauzimana je kuća po kuća, ali se škola nije mogla zauzeti, te je Štab 7. divizije ujutro u 04.00 sata naredio povlačenje — 3. brigada za Riječane i Bujinju, a 4. brigada za Javoranj i Glavičane.

Nakon akcije u selima Golubac i Unčani, uslijedio je 22. novembra napad iz zasjede, koju je 3. brigada postavila pored komunikacije Divuša—Kostajnica u rejonu s. Kirisnica, na padinama brda Crlješnica. Na zasjedu je naišlo oko 500 kozaka 1. kozačake konjičke divizije iz pravca Kostajnice prema Dvoru na Uni. Kako je neprijatelj bio ušao u zasjedu i vatra otvorena na njegovo začelje, to su prednji dijelovi kolone, uz pomoć posade iz Divuša i Kozibroda, uspjeli odbaciti jedinice 3. brigade. Zasjeda je samo djelimično uspjela, jer neprijatelju nisu nanijeti veći gubici.

Noću 22/23. novembra, 4. brigada 7. divizije izvršila je napad na jednu satniju 7. lovačke pukovnije u Zamlači. Radi postizanja iznenađenja napad je izveden bez vatre pratećih oruđa, ali je zbog nedovoljne brzine jedinica brigade uspio pokupiti svoje stvari i u panici pobjeći za Dvor na Uni.

Da bi odbacio naše snage od komunikacije Dvor na Uni—Kostajnica, neprijatelj je 25. novembra preduzeo napad sa 900—1.000 kozaka i ustaša iz Dvora na Uni i Divuša prema s. Jurakovac (tr. 367). Kako ovaj napad Štab 7. divizije nije očekivao, to je odbrana sa 3. i 4. brigadom organizovana na brzinu. Neprijatelj je uspio odbaciti naše snage sa prvih odbrambenih položaja, pa i jedan bataljon sa brda Jurakovac, gdje je došlo do borbe prsa u prsa. No, kako se neprijatelj nije usudio ići dublje u oslobođenu teritoriju, plašeći se manevra naših snaga i odsjecanja od njegovih garnizona, poslije šestočasovne borbe, povukao se u polazne baze.

U svim tim borbama, na komunikaciji Dvor na Uni—Kostajnica, od 17. do 25. novembra, ubijeno je 148, ranjeno 10 i zarobljeno 5 neprijateljevih vojnika, dok su jedinice 7. divizije (3. i 4. brigada) imala

12 mrtvih i 39 ranjenih boraca i starješina. Zaplijenjen je: 1 šarac, 5 puškomitraljeza, 51 puška, 15.400 metaka, 3 automata, 4 konja i druga ratna oprema.⁴³

Za vrijeme dok je 7. divizija vodila borbe na jkomunikaciji Sunja—Kostajnica, Dubica—Kostajnica i Kostajnica—Dvor na Uni, 8. kordunaška divizija vodila je borbe s neprijateljem oko Vaganca, ali zbog pojačanja posade u Vagancu i njegove aktivnosti, odustalo se od napada, pa je divizija prebačena u rejon Plaščanske doline.

Naročitu aktivnost neprijatelj je ispoljio 18. i 19. novembra u napadima na jedinice 8. divizije. Dana 18. novembra neprijatelj je izvršio ispad iz Vaganca u pravcu sela Smoljanac i Drežnik Grad sa jednom kolonom od oko dvije satnije ustaša i nešto legionara, gdje su položaj držali dijelovi 2. udarne brigade, a sa drugom kolonom krenuo je u pravcu Lipovače, gdje je položaj držao 5. bataljon 1. brigade 8. divizije. Na ovom pravcu neprijatelj je postigao iznenađenje, i doveo jednu četu u okruženje, koja je bila prisiljena da se probija kroz gust neprijateljev streljački stroj, pretrpivši veće gubitke u ljudstvu i oružju. Poginuo je i komandant bataljona Vaso Vukobratović Likić. Ocijenivši da su naše jače snage u rejonu sela Drežnik Grad i Sadilovac, neprijatelj se poslije kraće borbe istog dana povukao u Vaganac. Istog dana Štab 8. divizije prebacio je i 1. brigadu sa sektora Tržačka Raštela na sektor Sadilovac - Grabovac—Lipovača.

Rano ujutro, 19. novembra, ustaše i legionari su ponovo krenuli od Vaganca prema Drežnik Gradu, Sadilovcu i Lipovači. Kako se na tom sektoru našla cijela 8. divizija, to je njen štab odlučio da se neprijatelj tuče manjim dijelovima i da se ga pusti u pravcu Sadilovca, a zatim zaobilaznim manevrom odsječe i uništi na liniji Lipovača—Sadilovac—Drežnik Grad. Za izvršenje tog zadatka Štab divizije je angažovao dva bataljona 3. brigade, dijelove 2. brigade i cijelu 1. brigadu. Međutim, 5. bataljon 1. brigade odstupio je bez borbe sa Lipovače i tako doveo u težak položaj 1. bataljon 1. brigade, koji se, kao dan ranije 5. bataljon, morao probijati kroz gust neprijateljev stroj.

Kako je neprijatelj bez otpora zauzeo Lipovaču, to se nisu stvorili ni potrebni uslovi za napad snaga 2. i 3. brigade, tako da se uspio naglo povući prema Vagancu, sa čime nije uspjela ni namjera Štaba 8. divizije da mu se odsječe odstupnica i uništi u rejonu Sadilovca. Istog dana, pod pritiskom 3. i 4. bataljona 1. brigade, neprijatelj je napustio i Drežnik Grad.

U borbama, koje je 8. divizija vodila, 12, 13, 18. i 19. novembra 1944. godine neprijatelj je imao 75 mrtvih i oko 50 ranjenih vojnika. Jedinice divizije imale su 29 pogunulih i 34 ranjena, a od oružja je izgubljeno je: 8 puškomitraljeza, 14 pušaka, mali minobacač, automat i oko 900 mdetaka.⁴⁴⁰

Za vrijeme dok je 8. divizija sa 1. i 2. brigadom vodila borbu za Cazin i oko njega, njena 3. brigada bila je na sektoru Perjasica—Tobolić—Plaški—Ličke Jesenice—Rakovica. Trećeg novembra kod s. Belaj

(južno od Karlovca) zarobljava 6 ustaša i domobrana, 5. novembra kod Vaganca ubija 10 i ranjava više ustaša, napada manju njemačku auto-kolonu i spaljuje 2 kamiona, noću 5/6. novembra ruši prugu Duga Resa—Zvečaj na 30 mjesta, a 6. novembra minira prugu Ogulin—Oštarije i uništava lokomotivu i 4 vagona i ubija 25 ustaša, zatim 11. i 12. novembra vodi borbu s Nijemcima i ustašama kod Plaškog i Plavča Drage i progoni ih nazad za Ogulin.

Napad 8. kordunaške divizije na neprijateljeve posade u selu Vojnovcu i na Trojvrhu

Krajem novembra 1944. godine neprijatelj je grčevito branio komunikaciju Oštarije—Modruš—Jezerane—Hrvatsko primorje. Radi osiguranja puta Josipdol—Modruš, komanda 392. legionarne divizije postavila je jaka bočna osiguranja u selu Radoševići—Mudrić Glavica—Vojnovac—Trojvrh—5 km sjeverno od Plaškog.

U selu Radoševići nalazio se 1. vod 3. čete, jačine oko 40 legionara. Na Mudrić Glavici (k. 501) nalazila se 2. četa 1. bataljona. U selu Vojnovac četne komore 1, 2. i 3. čete i 3. četa, dok je Trojvrh branila 1. četa jačine oko 120 ljudi. U susjednom mjestu Josipdol nalazio se štab 1. bataljona, koji je bio odgovoran za odbranu na liniji Radošević Selo—Trojvrh.

Neprijatelj je u ovim posadama imao vrlo solidna fortifikacijska utvrđenja koja su bila izgrađena za borbu i stanovanje. Oko utvrđenja bile su žičane prepreke od 5 reda bodljikave žice i minska polja.

Za napad ne pomenute posade određena je 3. brigada, ojačana sa 4 minobacača iz 1. i 2. brigade i 1 pt topom iz 2 brigade. Bataljoni 1. i 2. brigade nalazili su se na osiguranju 3. brigade od pravca Tounja, Josipdola, Oštarija, Ogulina i Modruša. Napad 3. brigade podržavao je artiljerijski divizion 8. divizije sa položaja u rejonu zaseoka Vukelići i haubički divizion 4. korpusa sa položaja u rejonu brda Klasnice.

U 6.15 sati, 23. novembra, 3. brigada ojačana jedinicama krenula je u napad. Artiljerijska priprema je izostavljena, pošto se računalo da će se bataljoni 3. brigade iznenadnim i brzim dejstvom probiti kroz prve neprijateljeve redove i tek tada, ukoliko bi se ukazala potreba, artiljerija divizije i korpusa stupila bi u dejstvo. Prvi napad bataljona legionari su na vrijeme osujetili, jer se nije moglo proći kroz brojne žičane prepreke na kojima su bile instalirane prazne limene kutije koje bi zazvonile čim bi se dotakla žičana prepreka, što je bio znak za uzbunu. U 8 sati istog dana izvršena je kratka minobacačka i artiljerijska priprema, napravljeni su prolazi kroz žičane prepreke, ali neprijatelj nije neutralisan u prvom borbenom pojasu, tako da ni drugi napad brigade nije uspio. Tek poslije 12 sati istog dana uslijedio je treći napad. Borci jurišnih grupa, potpomognuti vatrom automatskog oružja, uspevaju da na juriš zauzmu neprijateljeve isturene bunkere i roveve na Trojvrhu.

Na brdu je nastao pravi krkljanac. Nakon jednosatne borbe, kada je neprijatelj na Trojvrhu skoro uništen, manja grupa preživjelih legionara uspeva bjekstvom da se spasi u susjednoj posadi u Vojnovcu.

Dok se vodila borba za Trojvrh, 2. bataljon 3. brigade uspjeva da zauzme Radošević Selo, iz kojeg se posada povukla na Mudrića Glavicu, koja je tada bila u dimu i plamenu. Borbe za Mudrić Glavicu trajale su više od 6 sati i kada je neprijatelj već izgubio 80% ljudi, ostatak legionara, uvidjevši da se ne mogu dalje održati, probija se iz okruženja i bježi u Vojnovac. Nakon toga brigadi je ostalo da likvidira još legionare u Vojnovcu koji su bili dobro utvrđeni u željezničkoj stanici i u selu. Radi odlučnog napada na ostatak posada u Vojnovcu, 3. brigada vršila je pregrupisavanje bataljona, ali u međuvremenu od pravca Ogulina i drugih neprijateljevih posada, njemačke i legionarske jače snage uspjele su se probiti prema Vojnovcu, pa se od daljeg napada odustalo.

Koliko je bila teška borba za uništenje neprijatelja na ovom sistemski građenom nizu položaja najbolje svjedoče sami gubici: neprijatelj je imao 185 mrtvih, 90 ranjenih, a samo 8 legionara je zarobljeno. Treća brigada je, također imala znatne gubitke: 20 mrtvih i 80 ranjenih, među kojima je bio i komandant brigade Dragan Pajić. Zaplijenjeno je 4 mitraljeza, 1 minobacač, a dva su uništena, 6 puškomitraljeza, a jedan je uništen, 5 automata, 10 tromblonskih pušaka, 55 pušaka, 3 pištolja i dosta drugog naoružanja i municije.

Zbog aktivnosti jedinica 8. divizije na ovome sektoru, neprijatelj je 29. novembra krenuo u napad s ciljem da izbací naše snage iz Plašćanske doline. Za taj napad angažovana je cijela 33. ustaška bojna 1 2—3 čete legionara iz sastava njemačke 392. legionarske divizije, sa nastupanjem u više kolona, s tim da se kolona sa pravca Tržić—Tobolić—Tuk—Plavča Draga spoji sa kolonom Trojvrh—Plaški u Plavča Dragi.

Protiv ovih neprijateljevih snaga borbu je vodila 1. brigada, ojačana sa jednim bataljonom 2. brigade. U toku jednodnevne borbe neprijatelj je imao samo djelimični uspjeh u zauzimanju teritorije, ali ne i da mu se napadne kolone nađu u Plavča Dragi, te je bio prisiljen da se povuče na polazne položaje. Ovakav napad, ali i ovoga puta bez uspjeha, neprijatelj je ponovio i sutradan, 30. novembra.

U tim borbama neprijatelj je imao 50 mrtvih, 63 ranjena i 10 zarobljenih vojnika, a mi smo imali 28 mrtvih, 22 ranjena i 7 nestalih boraca i starješina. Zaplijenjeno je: 1 teški i 4 puškomitraljeza, automat, 17 pušaka, pištolj i druga oprema, a izgubljeno je: 2 teška i 2 puškomitraljeza, mali minobacač i 15 pušaka, tako da je 1. brigada imala veći neuspjeh nego uspjeh.⁴⁴¹

Slične aktivnosti snaga 4. korpusa odvijale su se i na sektoru Cazinske krajine, gdje se nalazila Unska operativna grupa. Iako je neprijatelj trpio gubitke, on je skoro svakodnevno vršio ispadе prema slobodnoj teritoriji.

Na sektoru Pokuplja i Žumberka, jedinice 34. divizije odbijale su povremene neprijateljeve ispadе prema našoj slobodnoj teritoriji i rušile prugu Sisak—Zagreb—Karlovac. Noću 22/23. novembra, divizija je sa

Seljinom i Karlovačkom brigadom i jednim bataljonom Turopoljsko-posavskog NOP odreda izvršila napad na neprijateljevo uporište u Peščenici i Lekeniku, na komunikaciji Sisak—Zagreb. U Peščenici se nalazila jedna, a u Lekeniku dvije satnije 2. bojne 14. pješačkog zdruga iz Petrinje.

Napad je samo djelimično uspio. Zauzeta su oba mjesta, neprijatelj razbijen, ali se ipak uspio zadržati na istoimenim željezničkim stanicama. U ovoj jednonoćnoj borbi neprijatelj je imao 10 mrtvih i 47 zarobljenih domobrana i 1 oficira. Naše jedinice su imale 3 mrtva i 16 ranjenih. Zaplijenjeno je: 2 teška i 1 puškomitraljez, automat, pištolj, 41 puška, 36.000 metaka, 30 ručnih bombi i druga ratna oprema.⁴⁴²

O tome govori i izvještaj političkog komesara 4. korpusa Veće Holjevcu, od 4. decembra 1944. godine, političkom komesaru GŠH Radi Žigiću:

»vojnička aktivnost Korpusa bila je veća u novembru nego u oktobru mjesecu, zbog veće aktivnosti i inicijative štabova divizija i zbog takmičarskog duha (takmičenje između korpusa od 1. novembra do 31. decembra 1944. godine). U ovome mjesecu likvidirano je oko 15 neprijateljskih uporišta, uključujući tu i kotarsko mjesto Cazin, gde su 8. divizija i Unska operativna grupa pokazale izvanrednu izdržljivost i upornost. Ovaj uspjeh dobro je odjeknuo u Cazinskoj Krajini i učvrstio muslimanske brigade UOG«.

U toku novembra jedinice 4. korpusa zarobile su 408 vojnika i 4 oficira, ubile 1.197 vojnika i 4 oficira i ranile oko 330 neprijateljevih vojnika i starješina, odnosno oko 1.935 je izbačeno iz stroja. Korpus je imao 209 poginulih, 686 ranjenih i 7 nestalih boraca i starješina. Zaplijenjeno je: 1 pt top, 3 ručna bacača, 4 laka i 2 teška minobacača, 11 teških i 50 puškomitraljeza, 38 automata, 27 pištolja, 590 pušaka, 18 tromblonskih pušaka, 390 ručnih bombi, 2 radio-stanice, 200 mina za minobacače i oko 200.000 metaka. Uništeno je: pruga na 105 mjesta, most, željeznička stanica, lokomotiva, 4 vagona, tenk i 14 kamiona. Istovremeno, jedinice korpusa izgubile su 3 laka minobacača, 14 teških i 4 puškomitraljeza, 89 pušaka i pt top.

Povećanom aktivnošću, tokom novembra, sve jedinice Korpusa su željele da proslave jubilej — dvogodišnjicu formiranja svog Korpusa. Povodom toga, Štab 4. korpusa je 23. novembra primio čestitku od vrhovnog komandanta NOV i POJ Josipa Broza Tita, koja glasi:

»Borcima, komandantima, komandirima, političkim komesarima vašeg korpusa čestitam dvogodišnjicu žestokih bojeva kroz koje ste prošli i mnogih uspjeha koje ste izvojevali. Pred vama još stoje teški bojevi za oslobođenje zemlje od okupatora«.

Dvogodišnjicu formiranja proslavile su 7. udarna banijska i 8. udarna kordunaška divizija. Tim povodom borcima i starješinama 8. divizije u Rakovici, gdje se 17. novembra 1944. okupio po jedan bataljon iz svake brigade, divizijske prištapske jedinice i Štab 8. divizije, govorio je komandant 4. korpusa Bogdan Oreščanin. On je evocirao

uspomene na pređeni borbeni put 8. divizije i na njene uspjehe, a govorio je i o vojno-političkoj situaciji u zemlji i svijetu. Tom prilikom komandant Korpusa uručio je tridesetorici boraca istarješina prva ratna odlikovanja.

Krajem novembra i početkom decembra 1944. godine iz 4. korpusa prekomandovano je više od 60 vojnih i političkih rukovodilaca u Vrhovni štab u Beogradu. Među njima je bio i komandant Korpusa Bogdan Oreščanin. Umjesto njega postavljen je Miloš Šumonja, do tada komandant 8. divizije. U Štabu 4. korpusa za pomoćnika načelnika štaba došao je major Đuro Bakrač, do tada komandant banijskog vojnog područja. Za novog referenta saniteta postavljen je Perin dr Juraj, a za načelnika intendature Krešo Hajdić. Veće kadrovske promjene uslijedile su u 8. diviziji, gdje je za komandanta divizije postavljen Mihajlo Vojnović, za komandanta 1. brigade Joco Milković, 2. brigade Rade Škaljac i 3. brigade Đuro Čujić.

Polovinom decembra rasformiran je i Operativni štab za Kordun, a njegava dva bataljona ostala su kao peti bataljoni 1. i 2. brigade 8. divizije. Komandant štaba Stanko Gabrić postavljen je za obavještajnog oficira Štaba 8. divizije, politički komesar Rade Momčilović za političkog komesara Artiljerijskog divizion 8. divizije i načelnik štaba Miloš Pajić za oficira pri Štabu 2. brigade 8. divizije.

U 7. udarnoj banijskoj diviziji rasformirana je, polovinom decembra 1944. godine, 2. brigada i 1. Banijski NOP odred, radi popune ostalih jedinica divizije, tako da je 7. divizija imala: tri brigade (4. brigada postala je 2. brigada), Banijski NOP odred, artiljerijski divizion, inženjerijski bataljon, četvu za vezu, sanitetsku četvu i druge prištapske jedinice. Za komandanta 2. brigade (do tada 4. brigada) postavljen je Janko Zebić, a za političkog komesara Savo Matijašević, do tada načelnik, odnosno politički komesar 4. brigade. Novi komandant Banijskog NOP odreda postao je Đuro Vujić, politički komesar Dragan Rula i načelnik štaba Đuro Mrkšić, do tada na istim dužnostima rasformiranog NOP odreda.

Kod Unske operativne grupe, kao i u 34. diviziji, ostalo je bez promjena, ali je već tada Štab 4. korpusa vršio pripreme za uključivanje Unske operativne grupe u sastavu 8. kordunaške divizije, kojoj je već bila stavljena pod komandu njena 2. brigada.⁴⁴³ (Pregled sastava jedinica, brojnog stanja, socijalnog i nacionalnog sastava 4. korpusa sa stanjem na dan 30. novembra i 1. decembra 1944. godine dat je u prilogu).

PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA
4. KORPUSA NOVJ NA DAN 30. NOVEMBRA 1944.

JEDINICA	P o s p i s k u					N a l i c u				
	Oficira	Polit, ruko- vodioca	Podoficira	Boraca	Sve ga	Oficira	Polit, ruko- vodioca	Podoficira	Boraca	Sve ga
Štab Korpusa sa dijelovima	64 2	47 6	213 4	762 168	1086 180	58 2	45 6	192 4	710 158	1005 170
7. ud. divizija sa 4 brigade	163 1	350 10	669 35	~94	5626 140	131 1	281 10	496 33	3243 83	4151 137
1. i 2. Banijski NOPO	18	61	60	809 11	948 11	15	61	53	719 10	848 10
8. ud. divizija sa 3 brigade	173 1	359 5	950 21	4043 74	5525 101	134 1	316 2	731 17	2739 65	3920 85
34. divizija sa 3 brigade	79	242 12	420 16	3406 117	4147 145	64	206 12	329 14	2768 106	3368 132
Karlovački-Turo- poljskoposavski i Samob. NOPO	8	74	118	775 12	975 12	5	67	104	681 11	867 11
Unska oper. gru- pa sa 2 brigade	59	107	114	2528 21	2808 21	53	98	92	2310 20	2553 20
Novomobilisano ljudstvo u cen- trima za obuku Korpusa				1310	1310					
Vojna oblast Korpusa	205 3	236 3	696 26	6124 496	7261 528	196 3	228 8	627 23	5438 479	6489 507
Sve ga :	769 7	1476 36	3240 102	24201 993	29686 1138	656 7	1302 32	2624 91	19928 932	24510 1062
UKUPNO :	776	1512	3342	25194	30824	663	1334	2715	20860	25572

Napomena: Gornji broj označava broj muškaraca, a donji broj žena.

PREGLED SOCIJALNOG I NACIONALNOG SASTAVA LJUDSTVA
4. KORPUSA NOVJ NA DAN 30. NOVEMBRA 1944.

JEDINICA	Socijalni sastav						Nacionalni sastav				
	Radnika	Seljaka	Intelektual.	Zanatlija	Vojnih lica	Polic. i žand.	Srba	Hrvata	Muslimana	Jevreja	Ostalih nacionalnosti
Stab korpusa sa dijelovima	126	1007	26	71	34	2	1010	217	2	13	24
7. ud. divizija sa 4 brigade	397	4785	89	453	32	10	4086	1152	30	63	435
1. i 2. Banijski NOPO	59	863	4	29	1	3	830	103	3	2	21
8. ud. divizija sa 3 brigade	187	5223	40	141	20	15	4906	668	5	1	46
34. divizija sa 3 brigade	799	3114	98	250	26	5	118	3963	26		185
Karlovački, Turo-poljsko-posavski i Samoborski PO	211	706	6	57	5	2	61	916	4		6
Unska operativna grupa	148	2590	20	56	8	7	107	49	2662	9	2
Novomobilisano ljudstvo i cent. za obuku	210	1056	7	30	4	3	178	1123	3	1	5
Vojna oblast Korpusa	988	6130	69	577	7	18	4087	3031	34	66	571
S V E G A :	3125	25474	359	1664	13?	65	15383	11222	2769	155	1295
	10,14	82,57	1,16	5,48	0,44	2,21	50	36,30	9	U, 50	4,20

Napomena: Prema brojnom stanju (po spisku) ljudstva Korpusa sa stanjem na dan 30. novembra 1944. godine.

PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA
4. KORPUSA NOVJ NA DAN 1. DECEMBRA 1944.

JEDINICA	P o s p i s k u					N a l i c u				
	Oficira	Polit, ru- kovo- vodioca	Podoficira	Boraca	Svega	Oficira	Polit, ru- kovo- vodioca	Podoficira	Boraca	Svega
Stab korpusa sa dijelovima	83	76 3	227 7	912 217	1298 227	70	73 3	198 7	821 206	1162 216;
7. ud. divizija	164 1	410 10	834 29	5105 101	6519 141	127 1	348 8	652 26	3541 88	4668 123
8. ud. divizija	152 1	367 3	905 19	4035 74	5459 97	120 1	316 3	702 16	2841 68'	3979 88
34. ud. divizija	80	349 13	699 22	3985 125	5113 160	69	316 11	606 16	3320 109	4314 136
Unska op. grupa	53	121	123	2641	2938	45	113	U4	2257	2529
Svega :	532 2	1329 29	2784 77	16678 517	21321 625	431 2	1166 25	2272 65	12780 441	16649 563
U K U P N O :	534	1358	2861	17195	21948	433	1191	2337	13251	17212

Napomena: 1. Dijelovi štaba Korpusa su: tenkovski bataljon, haubički diviion, inženjerijski bataljon, auto-četa, četa za vezu, odsjek za naoružanje, intendantura, 1, 2, 3. i 4. aero baza i Korpusna vojna oblast.

2. Brojevi u brojitelju označavaju broj muškaraca, a u imenitelju broj žena.
(Zbornik, tom 5, knj. 36, dok. 1. str. 1).

PREGLED SOCIJALNOG I NACIONALNOG SASTAVA LJUDSTVA
4. KORPUSA NOVJ NA DAN 1. DECEMBRA 1944.

JEDINICA	Brojno stanje po spisku	Socijalni sastav							Nacionalni sastav						
		Radnika	Seljaka	Intelektualaca	Zanatlija	Službenika	Vojnih lica	Polic. žand. i financ.	Srba	Hrvata	Muslimana	Talijana	Rusa	Jevreja	Slovenaca
Štab korpusa sa dijelovima	281 1240	50 131	142 1036	14 19	12 19	40 28	19 3	4 4	192 977	86 207	22	6	9	1 14	2 2
7. ud. divizija	1454 5206	88 347	1182 4404	21 61	72 261	69 117	15 8	7 8	1300 3502	121 1162	2 33	4 255	6 166	11 58	9 13
8. ud. divizija	1367 4189	81 120	1185 3932	20 25	30 54	31 44	13 6	7 8	1297 3400	64 734	1 14	26	3	1 3	1 4
34. ud. divizija	930 4343	237 742	536 3257	39 56	50 174	54 106	13 7	1 1	69 127	823 4035	7 25	14	15 105		14 28
Unska operativna grupa	420 2518	69 101	309 2362	10 9	15 18	13 23	3	1 5	29 100	8 43	382 2353	1	8	1 12	
Svega:	4452 17496	525 1441	3354 14991	104 170	179 526	207 318	63 24	20 26	2887 8106	1102 6181	392 2447	4 302	21 291	14 87	26 47
UKUPNO:	21948	1964	18345	274	705	525	87	46	10993	7283	2839	306	312	101	73

Napomena: 1. Po nacionalnom sastavu bila su i: Crnogoraca — 9, Ceha — 14, Poljaka — 7, Nijemaca — 5, Danaca — 3, Mađara — 2 i Holandana — 1.

2. Broj u brojitelju označava broj starješina, a u imenitelju broj boraca.

3. Dijelovi Štaba korpusa su: tenkovski bataljon, haubički divizion, inž. bataljon, auto-četa, četa za vezu, odsjek za naoružanje, i intendantura, 1, 2, 3. i 4. aerobaza i Korpusna vojna oblast.

(Zbornik, tom 5, knj. 36, dok. 3, str. 10).

Pokuplje, jesen 1944. Članovi štaba 34. divizije. Slijeva: Bozo Rkman, sekretar divizijskog komiteta, Franjo Knebl, politički komesar divizije, Većeslav Holjevac, politički komesar 4. korpusa NOVJ, Martin Dasović, komandant divizije, Drago Govorušić, poslije Knebla bio politički komesar divizije i Augustin Adamik, načelnik štaba divizije.

Borci i starješine pri štabu 34. divizije 1945. godine

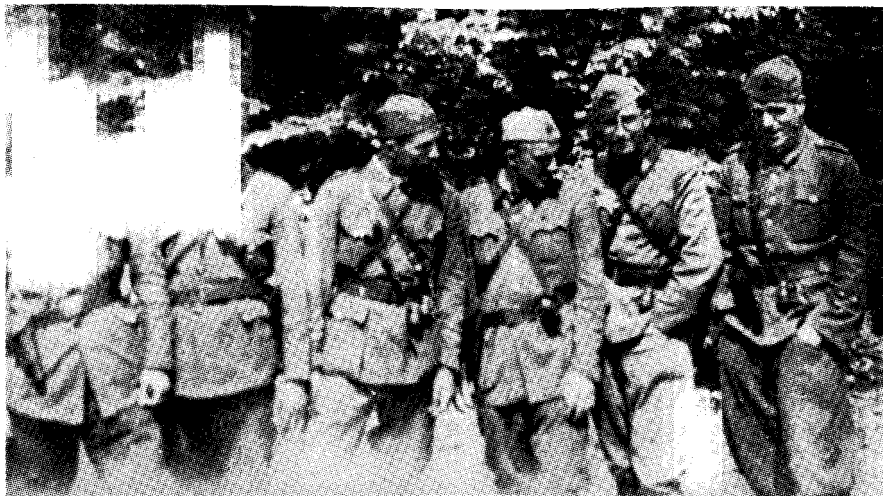

Izviđački vod pri štabu 34. divizije 1944. godine

Selo Čunkova Draga, Žumberak, marta 1944. Borci 1. bataljona 16. omladinske brigade »Joža Vlahović« 34. divizije.

Pokuplje, maj 1944. Članovi štaba 16. omladinske brigade »Joža Vlahović«, 34. divizije. Zdesna: Marko Opačić, komandant 2. bataljona, Đuro Đulić, komandant brigade, Drago Bobetko, politički komesar brigade, Lazo Dragaš, zamjenik komandanta brigade, Lako Viđaš, komandant 3. bataljona i Predrag Vranicki, referent saniteta brigade.

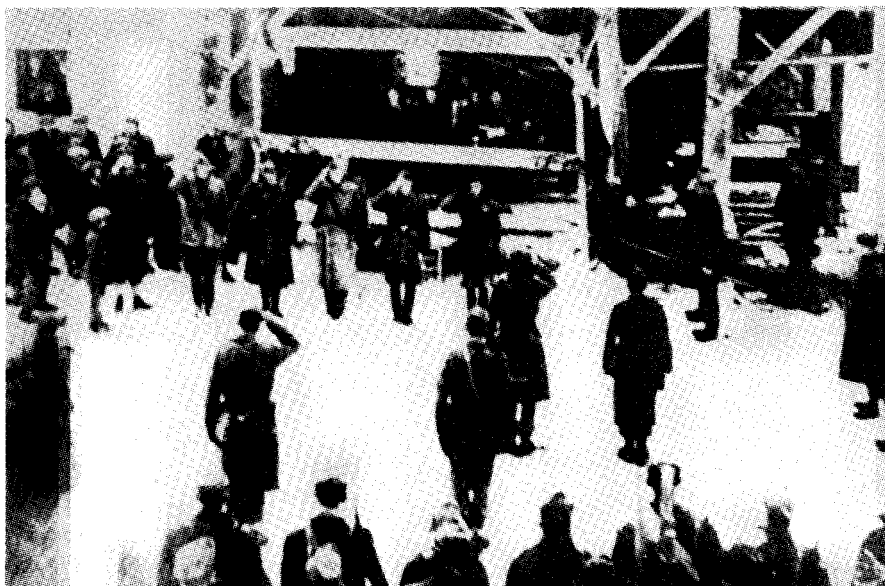
Borci brigade »Franjo Ogulinac Seljo« 34. divizije na maršu u Pokuplju, proljeće 1944.

Hrvatska Kostajnica, 1945. godine. Borci i starješine 2. bataljona brigade »Franjo Ogulinac Seljo« 34. divizije.

Hrašće, 5. marta 1944. Borci i starješine Karlovačke brigade, po izvršenom formiranju brigade, polažu partizansku zakletvu.

Hrašće, 5. marta 1944. Defile Karlovačke brigade poslije položene zakletve. Na čelu slijeva: Boris Balaš, komandant brigade i Pero Erdeljac, politički komesar brigade.

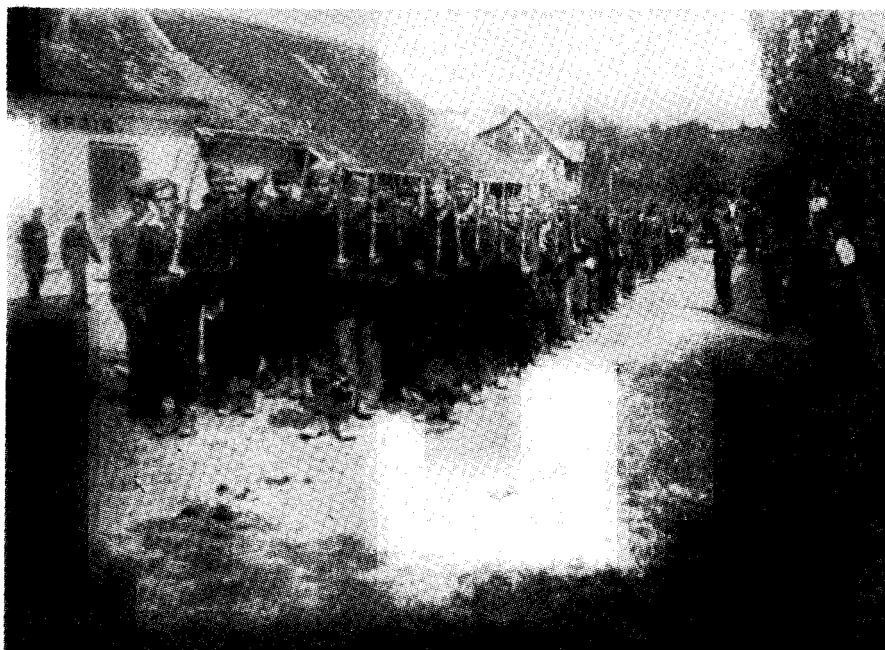
Ribnik, marta 1944. Borci odjeljenja prateće čete Karlovačke brigade.

Grupa boraca Karlovačke brigade 34. divizije, 1944. godine.

Druga četa 2. bataljona Žumberačke brigade 34. divizije na maršu, novembra 1944. godine.

*Okić, kod Jastrebarskog,
25. decembra 1944. Starješine
iz Zumberačke brigade
34. divizije, slijeva: Tomo
Dijanović, politički komesar
1. bataljona, Tomo Žaluc
komandant brigade i Svetozar
Trkulja, komandir
1. bataljona (ranjen, zarobljen
i strijeljan 15. februara 1945.
od ustaša u Karlovcu).*

*Kunić, kod Plaškoga, 1944.
godine. Članovi štaba
Karlovačkog NOP odreda.
Slijeva: Ivan Katušić, politički
komesar odreda, Dušan
Kaluderović, zamjenik
političkog komesara odreda
i Branko Blažević,
operativni oficir.*

Grupa boraca i starješina pri štabu 1. bataljona Karlovačkog NOP odreda, jesen 1944. godine.

Grupa boraca 4. čete 2. bataljona Karlovačkog NOP odreda, proljeće - 1944. godine.

Borci Žumberačkog NOP odreda na času političke nastave, maj 1944.

Pisarovina, 27. marta 1945. Grupa starješina iz 34. divizije. Slijeva: Tešo Bulat, komandant Turopoljsko-posavskog NOPO, Franjo Knebl (treći) politički komesar 34. divizije, Ljuban Ajdinović, komandant Žumberačke brigade, Alojz Matković, pomoćnik političkog komesara bataljona i Čedo Bučan, komandant bataljona.

Novo Selo kod Jastrebarskog, novembra 1944. Borci i starješine 2. čete 4. bataljona Žumberačko-pokupskog NOP odreda.

Selo Okić, kod Jastrebarskog, zima 44/45. Grupa boraca sa Samoborsko-jastrebarskog područja.

Jedinice Unske operativne grupe na maršu u Velikoj Kladuši, proljeće 1944. godine.

Glava treća

Borbe 4. korpusa u zimu 1944/1945. godine

Početkom decembra 1944. godine na operativnom području 4. korpusa neprijatelj je i dalje držao komunikaciju: Bihać—Bosanski Novi—Dvor na Uni—Kostajnica—Sunja—Sisak—Zagreb—Karlovac—Ogulin. Iz Bihaća, gdje je imao svoja isturena uporišta u Drežnik Gradu, Vagancu, Izačiću, Ličkom Petrovom Selu, održavao je preko Lapca vezu sa svojim snagama u Dalmaciji, a iz Ogulina i Josipdola preko Brinja sa snagama u Lici i preko Senja ka moru. Neprijatelj je svoju aktivnost, na području Korpusa, uglavnom sveo na grčevitu odbranu komunikacija. Za to je koristio posade u zahvatu komunikacija, a ponekad je odvajao i dio snaga iz kolona u prolazu s juga ka sjeveru.

Polovinom decembra 1944. godine vojna situacija u širem rejonu Bihaća naglo se pogoršala. Naime, poslije borbi za oslobođenje Knina i Kninske krajine u širi rejon Bihaća prebačene su veće njemačke i ustaško-domobranske snage, te Dinarska četnička divizija popa Đujića. Oni su zaposjeli gotovo sva sela na ovoj teritoriji i raskrsnice cesta u trokutu Bihać, Cazin, Vaganac. Grupiranje neprijateljevih snaga u ovom rejonu izvršeno je da bi se komunikacije duž Une bolje osigurale i da bi se stvorila jaka baza za dalje akcije i održavanje veza sa svojim jedinicama u Bosanskoj krajini i Lici.

Borbe u Kordunu i Cazinskoj krajini

U vezi sa novembarskom situacijom u rejonu Bihaća, Štab 8. divizije je prema naređenju Štaba 4. korpusa, 3. brigadu prebacio na sektor Rakovica—Drežnik Grad—Poljanak, sa zadatkom da zatvori pravac prema Vagancu i osigura komunikaciju Drežnik Grad—Poljanak—Plitvička jezera. Za to vrijeme 1. i 2. brigada 8. divizije ostale su na sektoru Plaškog i vodile borbu sa 33. ustaškom bojnom iz Ogulina i dijelovima 392. legionarske divizije.

O pokretu neprijateljevih snaga, Glavni štab NOVH izvjestio je VŠ NOV i POJ:

»Neprijateljske snage, djelovi 373. divizije, četnici i ustaše prikupili su se poslije povlačenja s juga na prostoriju Bihać—Izačić—Vaganac i otpočeli danas, 12. XII., pokret u pravcu sjevera.

Jedna kolona izbila je u Drežnik Grad, dok se druga probija preko Prijeboja u pravcu Plitvičkog Ljeskovca. Borbe sa jedinicama IV i XI korpusa su u toku.⁴⁴⁴

Cilj neprijatelja bio je da ugrozi komunikaciju Rakovica—Plitvice, da obezbijedi povlačenje četnika od Bihaća prema Ličkoj Jesenici i uspostavi posadu u Drežnik Gradu, zatim, da veže na tom sektoru snage NOVJ za sebe i na taj način olakša svojim jedinicama, dijelovima njemačke 373. i 392. divizije, nastupanje ka Korenici, koju su zauzeli 14. decembra 1944. godine.

Sa ovim neprijateljevim snagama, oko Drežnik Grada, borbu je vodila 1. i 3. brigada 8. divizije, s ciljem da ih odbaci sa komunikacije Drežnik Grad—Plitvice, spriječi prolaz četnika i da im se nanese što više gubitaka. Sa borbom, koju su ove dvije brigade vodile u toku 13. decembra, nisu uspjele zadržati navedenu komunikaciju. Neprijatelj ih je uspio odbaciti i omogućio pokret četničke kolone (četnici popa Đujića), koja je u toku 14. decembra preko Poljanka i Saborskog ušla u Ličke Jesenice. Borbu s četnicima prihvatila je 2. brigada 8. divizije, koja je radi toga prebačena od Plaškoga.

U vezi s tom situacijom GŠH je izvjestio Vrhovni štab:

»Neprijatelj jačine 2.000 četnika sa nešto legionara uspio je da se iz Drežnika probije pravcem Poljanak—Jesenice gde se spojio sa kolonom koja mu je došla u susret iz Dabra. Na taj način neprijatelj je uspostavio dvije komunikacije: Vaganac—Prijeboj—Otočac i Vagunac—Drežnik—Poljanak—Jesenice—Dabar, kojima se povlači u pravcu sjeverozapada.⁴⁴⁵

Pošto 2. brigada 8. divizije nije uspjela razbiti četnike u Ličkim Jesenicama, to im je bio omogućen put ka Rijeci. U toku borbe koju je ova brigada vodila 15. decembra, ubijeno je 36 i ranjeno 28 četnika, dok je brigada imala 9 mrtvih, 12 ranjenih i 5 nestalih boraca, izgubivši i 11 pušaka i puškomitraljez. Borba kod Drežnik Grada nastavila se i u toku 16. i 17. decembra, ali bez uspjeha da se neprijatelj slomi i odbaci nazad.

Ovladavši navedenim komunikacijama, neprijatelj je prekinuo našu vezu i onemogućio transport ratnog materijala iz Dalmacije za Kordun, Baniju i Gorski kotar, kao i izvršenje plana 4. korpusa o dopremi hrane iz Pokuplja i Slavonije, preko Banije i Korduna za jedinice i nazad u Lici i Dalmaciji.

Polazeći od nastale situacije, GŠH je naredio 4. i 11. korpusu da likvidiraju neprijateljeve posade u Drežnik Gradu, Vagancu, Ličkom Petrovom Selu, Izačiću, Babinom potoku, Vrhovinama i Korenici, te ponovo uspostave saobraćaj cestom Korenica—Prijeboj—Slunj. U to vrijeme u Bihaću i bližoj okolini nalazilo se oko 3.000 neprijateljevih vojnika, pored onih u prolazu iz Dalmacije. U Vagancu su se, pored dijelova 7. ustaškog zdruza, nalazili i dijelovi posadne bojne 8. ustaškog stajalećeg zdruza 4. ustasko-domobranske divizije. Glavnina posadne bojne bila je u Drežnik Gradu.

Na osnovu dobijenog zadatka od GŠH, Štab 4. korpusa odlučio se prvo za napad na neprijateljevu posadu u Drežnik Gradu i Sadilovcu

sa okolnim neprijateljevim položajima. Za izvršenje ovoga zadatka, zapoviješću Štaba 4. korpusa od 16. decembra, angažovana je 7. divizija (bez jedne brigade), 8. divizija, Unska operativna grupa, jedna korpusna haubička baterija i četa tenkova iz korpusnog tenkovskog bataljona.⁴⁴⁶

Prije dolaska u Kordun, u prvoj polovini decembra 1944. godine, 7. udarna divizija izvodila je akcije i diverzije na komunikacijama Dvor na Uni—Kostajnica—Sunja i napad na neprijateljevo uporište u Mošćenici (na cesti Sisak—Petrinja). U Mošćenici se tada nalazila jedna satnija od 127 ustaša iz 2. bojne 14. pješačkog zdruza sa 1 teškim minobacačem, 9 puškomitraljeza, 6 automata i puškama. Pored zidanih kuća i rovova branili su se i iz 6 bunkera ograđenih bodljikavom žicom. U blizini Mošćenice nalazili su se jaki neprijateljevi garnizoni u Sisku i Petrinji.

Napad, koji je izveden noću 4/5. decembra 1944. godine, sa početkom u 24.00 sati, izvela je 2. brigada 7. divizije, dok se 1. brigada nalazila na osiguranju prema Petrinji, 4. brigada prema Sisku i 3. brigada prema Sunji. Banijski NOP odred imajući jedan bataljon na sektoru Dvor na Uni, bio je na osiguranju između Gora i Petrinje.

Kako je neprijatelj doznao za napad 7. divizije, ojačao se sa još jednom satnijom ustaša, što se pre napada nije znalo. Bataljoni 2. brigade prvim naletom uspjeli su ući u mjesto i zbiti neprijatelja u centar, odakle je pružio organizovan i jak otpor. Za vrijeme napada neprijatelj je intervenisao iz Siska i Petrinje, ali su njihovi napadi odbijeni. Međutim, u međuvremenu kada se u borbu uvodi i bataljon iz rezerve, neprijatelj uspeva da se iz Siska jačim snagama probije u s. Praćno i ugrozi daljni napad u Mošćenici, te je Štab 7. divizije naredio povlačenje. U ovoj borbi zarobljen je 1, ubijeno oko 30 i ranjen veći broj neprijateljevih vojnika. Jedinice divizije imale su 8 mrtvih i 30 ranjenih boraca i starješina. Zaplijenjeno je 12 pušaka, oko 10.000 metaka i druge opreme.

Po dolasku 7. divizije sa dvije brigade u Kordun, kod Drežnik Grada, prema zapovijesti Štaba 4. korpusa od 16. decembra, ojačana sa 1. brigadom 8. divizije, imala je zadatak da napadne i razbije neprijateljeve snage u s. Sadilovac (2 km istočno od Drežnik Grada), a zatim da izbije na cestu Vaganac—Drežnik Grad, radi presjecanja veze između ova dva mjesta i u slučaju potrebe pruži pomoć UOG u zauzimanju Drežnik Grada. Unska operativna grupa, ojačana artiljerijskim divizionom 8. divizije i korpusnom tenkovskom četom, angažovana je za likvidaciju neprijatelja u Drežnik Gradu, dok je 8. divizija sa jednom brigadom bila u Korpusnoj rezervi, a sa drugom vršila osiguranja napada 7. divizije i UOG, sa pravca Vaganca i Ličkog Petrovog Sela.

Sa napadom, koji je počeo u 6.30 sati, 18. decembra uspjelo se poslije jednočasovne borbe zauzeti oba mjesta, jer se neprijatelj uspio glavninom svojih snaga povući preko rijeke Korane u Vaganac.

U borbama za oslobođenje Drežnika neprijatelj je imao 208 mrtvih, među kojima i 2 ustaška oficira, preko 100 ranjenih i 5 zarobljenih ustaša. Jedinice 4. korpusa imale su 8 poginulih i 44 ranjenih. Zaplijenjeno je 2 pt topa, minobacač, mitraljez, 2 puškomitraljeza, 7 automata, 81 puška, 3 pištolja, 335 ručnih bombi, 39.000 metaka, 7,9 mm, 66 mina, radio-stanica, 100 granata za topove i dosta druge tehnike i hrane.⁴⁴⁷

Nakon zauzimanja Drežnik Grada i Sadilovca, a kako nisu postojali uslovi za napad na Vaganac, Štab 4. korpusa je odlučio da se sa glavnim snagama (7. divizija, Unska operativna grupa, 1. brigada 8. divizije) prebaci u Cazinsku krajinu, napadne i razbije neprijateljeve snage u rejonu Cazina. U Cazinu se tada nalazilo oko 150 milicionera Muslimana (sakupljenih zelenokadrovaca), a na periferiji Cazina, u s. Gnjlovac, bilo je oko 300 neprijateljevih vojnika (180 mornara iz 581. i 583. mornaričkog streljačkog bataljona iz sastava 264. njemačke pješadijske divizije, 20 legionara, 20 ustaša, a kao pojačanje je pristiglo i oko 100 legionara iz 373. njemačke divizije). U Ostrošcu (na Uni, 13 km južno od Cazina) nalazilo se oko 350 legionara sa 4 haubice i nekoliko tenkova, koji su mogli intervenisati prema Cazinu.

Prema zapovijesti Štaba 4. korpusa od 20. decembra 1944. godine, 7. divizija sa 1. i 3. brigadom imala je zadatak da napadne i razbije neprijateljeve snage u s.Gnjlovac, Unska operativna grupa da sa jednom brigadom osigura izvođenje napada sa pravca Ostrošca, a drugom brigadom da likvidira neprijateljevu posadu u Cazinu i obezbijedi se od pravca Bosanske Krupe i Otoke. Osmu diviziju sa 1. brigadom bila je u korpusnoj rezervi u rejonu Gradina (zapadno od linije Cazin—Ostrožac), 3. brigada zadržana je kod Vaganca, a 2. brigada je upućena u rejon Plitvičkih jezera, sa dejstvom na cesti Ličko Petrovo Selo—Korenica.

Napad na oba uporišta počeo je 22. decembra u 06.00 sati. Posada Cazina se razbježala, tako da je ovo mjesto relativno lako i brzo zauzeto. Međutim, snažan otpor pružio je neprijatelj u Gnjlovcu. Prvim naletom postignut je samo djelimični uspjeh: zauzet je jedan vis (k. 410) i neprijatelj sabijen u selo, odakle je nastavio da uspješno odolijeva napadu. Oko 14.00 sati Štab 4. korpusa zamijenio je 1. brigadu 7. divizije sa 2. brigadom UOG, ali ni to nije bilo dovoljno za uspjeh. Ubrzo je počela da stiže pomoć iz pravca Bihaća, pa je Štab korpusa izmijenio plan daljih dejstava i naredio povlačenje. Na tom sektoru je ostavio Unsku operativnu grupu i 1. brigadu 8. divizije, a ostale snage orijentisao prema Vagancu.

U ovoj jednodnevnoj borbi neprijatelj je imao oko 160 mrtvih, od toga 2 oficira i 3 podoficira, oko 90 ranjenih i 18 zarobljenih vojnika. Osjetne gubitke pretrpjele su i naše jedinice: 54 mrtva, 166 ranjenih i 10 nestalih (pobjegli kućama). Zaplijenjeno je: 2 PA mitraljeza sa 2.200 metaka, 1 minobacač sa 40 mina, 7 puškomitraljeza i 54 puške sa oko 30.000 metaka, 2 automata i druga oprema. Sa 10 nestalih boraca izgubljena su 3 puškomitraljeza i 7 pušaka.⁴⁴⁸

⁴⁴⁷ Isto, str. 381 i 482 i knj. 37, str. 125

⁴⁴⁸ Isto, str. 310 i 462 i knj. 37, str. 125.

Nakon borbi kod Cazina, Štab 4. korpusa počeo je sa pripremama za napad na neprijateljevo uporište Vaganac i Ličko Petrovo Selo. Vaganac je bio jedno od najjačih neprijateljevih uporišta u širem rejonu Bihaća, koje do tada kordunaške jedinice nisu uspjele likvidirati. Posadu je sačinjavala 1. bojna 7. ustaškog zdruga 10. ustaško-domobranske divizije i oko 50 legionara iz artiljerijskog puka 373. divizije sa dvije haubice. Bilo je ukupno oko 700 okorjelih zlikovaca. Koliko su bili samouvjereni vidi se i po tome što su poručivali Paveliću, da dođe u Vaganac ukoliko nije bezbjedan u Zagrebu.

Osim Vaganca, u planu za napad bilo je i Ličko Petrovo Selo i Čelopek (utvrđeni vis iznad sela, tr. 526). Na Čelopeku je bilo oko 90 ustaša iz 1. bojne 7. ustaškog zdruga, a u Ličkom Petrovom Selu oko 50 legionara. Pet kilometara istočno od Ličkog Petrovog Sela, u s. Izačić bile su četiri satnije legionara, dok je na sektoru Bihaća neprijatelj imao svoje posade u slijedećim mjestima: Vrkašić, Klokot, most na rijeci Klokot, Vedropolje, Baljevac, Zavalje, Žegar, Skočaj, Sokolac, Golubić, Orljani, Ribić, Cekrlje, Pokoj i Brekavica, sa ukupno oko 3.000—4.000 vojnika, od kojih je polovina bila u domobranima, a ostali su bili ustaše i legionari. Svi su pripadali 10. hrvatskoj i 373. legionarskoj diviziji, sem nešto dijelova 392. i 264. divizije. Na sektoru Plitvičkih jezera neprijatelj je držao Čudin klanac i Babin Potok (dijelovi 392. legionarske divizije).⁴⁹

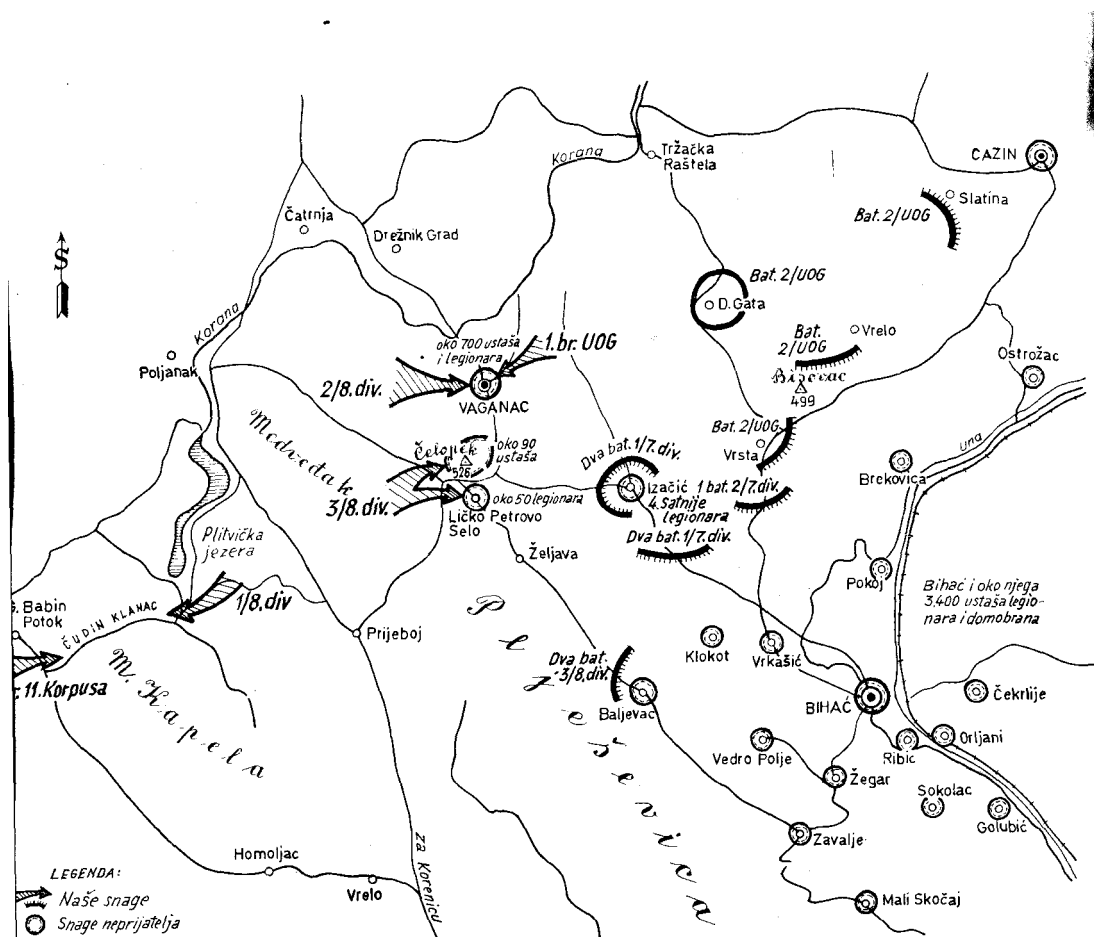
Odluka Štaba 4. korpusa bila je da sa jedinicama 7. i 8. divizije i UOG, napadne i likvidira neprijateljevo uporište Vaganac i Čelopek, a pri povoljnom razvoju situacije i Izačić, sadejstvujući istovremeno sa jednom brigadom jedinicama 11. korpusa u napadu na neprijatelja u Čudinom klancu. Za izvršenje ovoga zadatka, planiranog za 31. decembar, sa početkom u 06.30 sati, jedinice su dobile slijedeće zadatke:

— 8. udarna divizija da sa 2. brigadom, u sadejstvu sa 1. brigadom UOG i korpusnom artiljerijom, napadne i likvidira neprijatelja u Vaganacu, sa 3. brigadom da izvrši napad na Ličko Petrovo Selo i Čelopek, obezbeđujući se ujedno od Bihaća i Boljevca, a sa 1. brigadom da sadejstvuje jedinicama 11. korpusa u borbama za Čudin klanac;

— 7. udarna divizija, ojačana sa 2. brigadom UOG, da sa dvije brigade obezbijedi izvođenje napada od Bihaća, Ostrošca i Cazina i da jednu brigadu zadrži u rezervi na putu Bihać—Vaganac.

Napad je podržavao tenkovski bataljon 4. korpusa sa 4 tenka i 2 oklopna automobila, dok je pontonirski bataljon postavljao most kod Čerkezovca, preko rijeke Korane (1 km sjeverno od Vaganca). Borba se odvijala u tri faze: 1. prilaženje i podilaženje jedinica, 2. tok i razvoj borbe i 3. gonjenje.

Sa početkom napada se kasnilo 15 minuta zbog izuzetno teških vremenskih uslova. Nastupalo se metar po metar po visokom snijegu, uz jaku buru gustom sniježnom vijavicom. Zbog tako teških vremenskih uslova, Štab 11. korpusa je odustao od planiranih akcija, pa je 1.

Napad na Vaganac 31. decembra 1944. godine

brigada 8. divizije vraćena u sastav svoje divizije i upućena za ojačanje osiguranja prema Bihaću i Prijeboju. Započeti napad na Vaganac i Čelopek tekao je dosta sporo, ali su jedinice 7. divizije, koje su bile na osiguranju, uspjele protjerati neprijateljeve posade iz sela Vrsta i Turija prema Bihaću.

Zbog lošeg vremena ni tenkovi ispred 1. brigade UOG nisu uspjeli napraviti prolaze kroz neprijateljeve žičane prepreke, a zaustavljen je i napad 2. brigade 8. divizije na Vaganac i 3. brigade 8. divizije na Čelopek. Na osnovu takve situacije, Stab 8. divizije donosi odluku da se po svaku cijenu prvo likvidira neprijatelj u Ličkom Petrovom Selu i na Čelopeku, a zatim i u Vaganacu.

Ličko Petrovo Selo je zauzeto u prvom naletu, ali ne i Čelopek. Drugi napad je uspio kada je Štab brigade sa cijelom brigadom krenuo na juriš streljačkim strojem i tako zauzeo brdo Čelopek, sa kojeg je neprijatelj sa većim dijelom svojih snaga uspio pobjeći. Za sve vrijeme

vršen je napad na Vaganac, ali bez uspjeha, gdje je izgubljen jedan tenk. Planirani napad noću 31. decembra na 1. januar obustavio je Štab 4. korpusa.

Ujutro, 1. januara 1945. godine, Štab 4. korpusa, u prisustvu načelnika GŠH Pavla Jakšića, pozvao je na sastanak komandanta, političkog komesara i partijskog rukovodioca 8. divizije i Unske operativne grupe. Oni su pokušali da objasne zašto napad na Vaganac, nije uspio, ali obrazloženja nisu prihvaćena. Članovi Štaba 4. korpusa i načelnik Štaba GŠH uputili su im oštru kritiku i postavili zadatak da Vaganac u ponovljenom napadu, 2. januara, sa početkom u 01.30 sati, mora pasti. Poslije naređenja u svim jedinicama izvršene su vojničke i političke pripreme kod boraca i starješina

Za ponovni napad su angažovani: 2. brigada 8. divizije, 3. brigada 7. divizije, koja je zamijenila 1. brigadu UOG i 3. brigada 8. divizije sa napadom od pravca Ličkog Petrovog Sela. Napad je počeo na vrijeme, ali po nevremenu koje je i dalje trajalo. No, i pored toga što je vejavica zatvarala oči borcima, jurišne i bombaške grupe upale su u neprijateljev raspored. Neprijatelj je reagovao protivnapadom, ali je dočekan noževima i odbijen. U četiri sata ujutru, da bi sačuvali glave, ustaše se odlučuju na proboj. Nevreme im ide u prilog. Oko pet sati prestao je svaki otpor i Vaganac je konačno bio zauzet. Bio je to veliki uspjeh i radost boraca 4. korpusa, a posebno boraca 8. kordunaške divizije. Osim Vaganaca oslobođeno je Ličko Petrovo Selo, Izačić, Vrsta i Turija.

Ustašama su nanijeti teški gubici, zarobljena su 33, a ubijeno 248. Ovaj uspjeh su i naše jedinice skupo platile — 42 mrtvih i 246 ranjena borca i starješina. Zaplijenjeno je: 2 haubice sa 1.000 granata, 6 lakih minobacača sa 196 mina, 3 teška minobacača sa 46 mina, 31 puškomitraljez i 3 teška mitraljeza, 295 pušaka, 6 automata, 10.700 metaka, 798 ručnih bombi, 6 pištolja, 3 radio-stanice i druga ratna oprema.⁴⁵¹

U borbama za neprijateljsko uporište Vaganac istakao se 2. bataljon 2. udarne brigade 8. kordunaške divizije na čelu sa Pavlom Macutom i 1. četa 2. bataljona 2. udarne brigade sa svojim komandirima Simom Katićem.

U borbama na neprijateljsko utvrđenje Čelopek istakao se 1. bataljon 3. udarne brigade, te 3. četa 3. bataljona iste brigade 8. divizije. Posebno se istakao vod jurišnih pionira prilikom upada u neprijateljevu odbranu na Vagancu. Svojom hrabrošću i borbenašću istakli su se 3. i 4. bataljon 3. brigade 7. banijske divizije. Svojim umješnim komandovanjem i ličnom hrabrošću iskazao se komandant 1. bataljona 3. brigade Rade Pilipović.

U borbama za Vaganac istakli su se borci i starješine 1. i 2. bataljona 3. brigade 7. divizije. Gotovo svi borci i starješine divizija u borbama kod Vaganca i drugih navedenih mjesta u vremenu od 31. decembra 1944. do 2. januara 1945. godine ispoljili su izuzetnu hrabrost i junaštvo.

Jedinice Korpusa zaplijenile su velike količine oružja i oruđa, te municije i drugog ratnog materijala. Ovom pobjedom 4. korpus NOVJ završio je dvomjesečno međukorpusno takmičenje, za vrijeme kojeg je ubijeno 297 i zarobljeno 1026 neprijateljevih vojnika. Oslobođena su 22 mjesta i tako znatno proširena vojno-operativna teritorija Korpusa. Za sve postignute rezultate GŠ NOV Hrvatske dodijelio je Korpusu naziv »udarni«, 2. januara 1945. godine. Pod tim nazivom 4. korpus NOVJ Jugoslavije će snažno nastaviti izvođenje bitaka na području od Bihaća do Trsta na putu završnih operacija za konačno oslobođenje Jugoslavije. U to vrijeme, prema podacima od 30. novembra 1944. godine, u sastavu 4. korpusa NOV Jugoslavije i korpusne vojne oblasti bilo je ukupno 30815 boraca i rukovodilaca, od kojih su 1138 bile

Borbe na komunikacijama Zagreb—Karlovac

Za vrijeme dok su glavne snage 4. korpusa (7. i 8. divizija i UOG) izvodile operacije u Kordunu i Cazinskoj krajini (Plaški, Drežnik Grad, Vaganac, Ličko Petrovo Selo i Cazin), dotle su jedinice 34. divizije napadale neprijatelja na komunikacijama Zagreb—Karlovac.

Prvi takav napada izvela je Žumberačka brigada 1. decembra 1944. godine na neprijateljevo uporište u Mahičnom (5 km sjeverno od Karlovca na cesti Karlovac—Ozalj), gdje se nalazilo oko 150 ustaša i domobrana 4. satnije 3. bojne 12. posadnog zdruga. Ova neprijateljeva posada čuvala je tvornicu eksploziva »Titanit«, a zvala se i »Dinam«. Pored zgrada i rovova za odbranu imali su i 5 betonskih i 5 zemljanih bunkera.

Napad, koji je počeo u 01.30 sati, a izveo ga je 1. bataljon, dok su ostali bataljoni brigade bili na obezbjeđenju, uspio je postići iznenađenje i silinom udara, nakon 45 minuta, uspio slomiti odbranu, razbiti i većim dijelom likvidirati neprijateljeve snage. Zarobljeno je 58, a ubijeno 53 neprijateljevih vojnika (prema izvještaju neprijatelja imali su 6 mrtvih, 1 ranjenog i 24 zarobljena), dok je bataljon imao jednog lakše ranjenog (prema podacima neprijatelja bilo je 5 mrtvih, 3 ranjena i 2 zarobljena partizana). Zaplijenjeno je: 1 teški i 1 puškomitraljez, 1 teški minobacač, 65 pušaka, 102 mine za minobacač, 8.500 metaka, 2 pištolja i drugu ratnu opremu. Uništeno je 5 bunkera, 1 zgrada i pruga porušena na 80 mjesta.

Iste noći su jedinice Karlovačkog NOP odreda, u sadejstvu sa jedinicama 34. divizije (dva bataljona 3. brigade), likvidirale neprijateljevu posadu u Gornjem Pokuplju (1 km sjeverno od s. Mahično). Zarobljeno je 48, ranjeno 10, poginuo 1 i izgorjela 4 domobrana. Zaplijenjeno je: 60 pušaka, 2 teška i 3 puškomitraljeza, 1 minobacač, 4 automata, 40.000 metaka, 6.000 ručnih bombi i druga ratna oprema.⁴⁵²

Slijedeći napad izvela je Karlovačka brigada, ojačana jednim bataljonom Žumberačke brigade, 8. decembra na neprijateljevu posadu

⁴⁵² Dr Đuro Zatezalo, nav. rad, str. 105.

⁴⁵³ Zbornik, tom 5, knj. 36, str. 18 i 748 i knj. 37. str. 114.

u selima Zamršje i Pokupska Luka (12 km istočno od Karlovca, na lijevoj obali Kupe), gdje su se nalazile po jedna satnija ustaške milicije, svega oko 240, kao predstraža ustaškoj posadi u Rečici.

Neprijatelj je dao vrlo slab i neorganizovan otpor, a zatim se dao u bjekstvo prema Rečici, što mu je većim djelom i uspjelo, jer naše jedinice koje su napadale nisu na vrijeme zatvorile prolaze. No, i pored toga, ubijena su 22 i zarobljeno 26 vojnika, dok je brigada imala 3 ranjena. Zaplijenjena su 2 mitraljeza, minobacač, 24 puške, pištolj, 500 metaka i druga oprema.⁴⁵⁴

Nakon ovih i još nekih manjih akcija, Štab 34. divizije izvršio je koncentraciju svojih brigada za napad na neprijateljevu posadu u Babićima zaseku sela Horvati (18 km jugozapadno od Zagreba prema Karlovcu). Nju je sačinjavala 4. bojna 20. zagrebačkog zdruge 2. divizije — oko 400 vojnika. (Ova bojna došla je nekoliko dana ranije iz Austrije, gdje je u Štokerau završila obuku kao 1. bojna školske pukovnije).

Napad koji je počeo 10. decembra, sa početkom u 21.15 sati, izvela je udarna brigada «Franjo Ogulinac Seljo», dok su Karlovačka i Žumberačka brigada bile na osiguranju prema Zagrebu i Zdenčini. Za 35 minuta brigada je razbila i uništila neprijateljevu posadu. U prvom naletu veći dio neprijateljevih vojnika je zarobljen, a jedna veća grupa se pokušala probiti na sjever prema Rakovom potoku, ali je odbijena i nabačena nazad u selo gdje se razbila u manje grupe bježeći prema Zagrebu. Istovremeno je i 3. bataljon Žumberačke brigade, koji se nalazio na osiguranju, likvidirao neprijateljevu grupu na mostu potoka Lomnica prema s. Leskovac.

O ovoj akciji neprijatelj je izvjestio:

»U toku noći (10. XII. 1944.) partizani jačine oko tri brigade (Karlovačka—Žumberačka i Seljina) napali su na postave IV/20. pješ. zdruge u s. Babići, koja je vršila osiguranje pruge. Poslije borbe sa jako premoćnim neprijateljem, posada je raspršena, a samo mali dio — uspio se probiti ka Stupniku. Naši gubici: 24 mrtva, 88 zarobljeno, 264 nestala. Gubici partizana: 210 mrtvih, 100 ranjenih.

Svoje gubitke neprijatelj je prikazao približno tačno, dok je naše preuveličao. Prema operativnom izvještaju Štaba 34. divizije gubici su iznosili 9 poginulih (a ne 210) i 16 ranjenih boraca, dok je neprijatelj imao 212 zarobljenih vojnika (sa 2 oficira), 91 je ubijen, a 19 se utopilo u nabujalom potoku Lomnica. Zaplijenjeno je 12 mitraljeza (od čega 7 teških), 218 pušaka sa oko 60.000 metaka, 8 automata, 10 pištolja, 400 ručnih bombi, 16 pari konja s kolima, 6 jahaćih konja i druga ratna oprema. Osim toga, srušen je most na Lomnici, 1 vaktarnica, 3 bunkera i pruga prekinuta na 286 mjesta.⁴⁵⁵

Nakon poraza, koje je pretrpio od 34. divizije, neprijatelj je oštro reagovao. Rano ujutro, 13. decembra, krenuo je sa oko 800 jägerovaca (dijelovi njemačkog 1. lovačkog rezervnog puka) i oko 100 ustaša (5.

ustaška bojna iz Jastrebarskog) sa 4. haubice, iz Donje Zdenčine prema Pisarovini. Toga dana divizija se pripremala za napad slijedeće noći, a prema Zdenčini se našla samo Žumberačka brigada. Spm toga, ova brigada je bila obaviještena da 13. decembra pusti Nijemce koji treba da dođu u Pisarovinu na Pregovore radi razmjene zarobljenika.

Zbog toga je došlo do zabune, tako da istureni dijelovi nisu ni znali da Nijemci kreću u napad, dok oni nisu otvorili vatru od koje je jedan borac poginuo, a 5 ranjeno. Borba je vođena cio dan, u kojoj se Žumberačka brigada, pred nadmoćnijim neprijateljevim snagama postepeno povlačila. Neprijatelj je zanoćio u s. Batina.

Za sutradan, Štab 34. divizije privukao je Karlovačku i Seljinu brigadu, ali, zbog premorenosti boraca nisu angažovane, tako da je Žumberačka brigada i toga dana, 14. decembra, odolijevala neprijateljevim napadima. U toku dana brigada se uspjela zabaciti bočno prema neprijatelju, što ga je primoralo, kao i prisustvo ostalih brigada 34. divizije, da se povuče za Zdenčinu. U ovoj borbi neprijatelj je imao 15 mrtvih i oko 30 ranjenih vojnika, dok su jedinice brigade imale 5 mrtvih, 10 ranjenih i 4 nestala borca.⁴⁵⁶

Pošto se neprijatelj vratio za Zdenčinu, Štab 34. divizije brzo je pregrupisao svoje snage i ponovo se prebacio na komunikaciju sjeverno od Karlovca, pripremajući napade na neprijateljeva uporišta — Draganići, Domagović i Lazina.

Napad na neprijatelja u selu i na željezničkoj stanici Draganići izvela je Karlovačka brigada 20. decembra 1944. godine sa početkom u 21.00 sati. Posadu je sačinjavalo oko 130 ustaša, domobrana i žandara 2. satnije 1. bojne 12. pješačkog zdruge, sa 7 mitraljeza i puškama, utvrđenih u bunkerima i rovovima sa bodljikavom žicom. Napad su izvršila dva bataljona, a druga dva bataljona bila su na osiguranju. U prvom naletu bataljoni su upali do odbrambenog pojasa neprijatelja, ali bez njegove vatre, jer je uspio pobjeći prugom prema Karlovcu prije nego što su stigle naše jedinice da zatvore taj pravac.

Zarobljeno je 20, a ubijeno 10 neprijateljevih vojnika. Prema neprijateljevom izvještaju oni su imali 2 mrtva i 57 zarobljenih, a partizani 4 mrtva i 6 ranjenih. Mi smo, u stvari, imali 2 poginula i 2 ranjena borca. Zaplijenjeno je: 1 teški i 1 puškomitraljez, 23 puške, 10 ručnih bombi, 2 pištolja, 8.000 metaka i druga oprema.⁴⁵⁷

Četiri dana kasnije, 24. decembra, sa početkom u 20.00 sati, 34. divizija, sa Karlovačkom i Seljinom brigadom, izvršila je napad na neprijateljevu posadu u s. Domagović i s. Lazina, na pruži Karlovac—Jastrebarsko. U Domagoviću bila je jedna satnija od oko 65 ustaša, a u Lazini, takođe jedna satnija od oko 130 ustaša, obe iz 5. ustaške bojne 3. stajaćeg zdruge 13. Hrvatske divizije.

Napad na Lazinu izvela je Karlovačka brigada sa dva bataljona, a sa druga dva bataljona na osiguranju prema Karlovcu. Sa istim rasporedom napad na Domagović izvela je Seljina brigada, sa osiguranjem prema Jastrebarskom. Bataljoni koji su vršili napade, podišli su

neopaženo na blisko odstojanje i ušli u sela, te su poslije borbe sa patrolama, borbe nastavljene u samim mjestima. Međutim, neprijatelj, dosta zbunjen napadima, nije ni pružio jači otpor, već se predao i pobjegao iz oba mjesta.

Nakon jednočasovne borbe ubijeno je 49, ranjeno 10 i zarobljena 32 neprijateljeva vojnika. Brigade su imale 3 mrtva i 9 ranjenih. Zaplijenjeno je: 1 pt top, 4 minobacača (od čega 1 teški), 3 PA mitraljeza, 4 teška i 3 puškomitraljeza, 1 automat, 53 puške, 44.000 metaka,⁴⁵⁸ 708 mina za minobacače, 71 granata za pt top i druga ratna sredstva.

Radi odbacivanja 34. divizije od komunikacije Zagreb—Karlovac, gdje je u toku decembra 1944. godine izvršila više uspješnih akcija, neprijatelj je sa jačim snagama izvršio napad iz Zdenčine i Karlovca prema Pisarovini i Donjoj Kupčini. U tom napadu, koji je počeo 27. decembra, sa pravca Zdenčina učestvovala su jedinice njemačkog 1. lovačkog rezervnog puka sa oko 1.400 vojnika i 3—4 haubice, a sa pravca Karlovca 30. ustaška bojna, dio 5. ustaške bojne i novačka bojna 13. ustaško-domobranske divizije, jačine oko 1.100 ljudi sa 4 haubice ili ukupno oko 2.500 neprijateljevih vojnika sa 7—8 haubica.

Koncentraciju snaga za napad neprijatelj je izvršio noću 26/27. decembra južno od Zdenčina u rejonu sela Kupinec i Kraljevac, dok pokret te noći iz pravca Karlovca nije bio otkriven. Prema ovim snagama u pravcu Zdenčina, u rejonu sela Bratina, Velika, Hasan Breg i Jamnica, našla se Seljina brigada, a prema Karlovcu, u rejonu sela Šišljavić i Donja Kupčina—Karlovačka brigada.

Rano u zoru, 27. decembra, neprijatelj je prvo otpočeo napad od Karlovca, odnosno s. Rečica, sa dvije napadne kolone. Dočekan je i odbijen iz rejona Močvara i s. Koritinja, ali su se jedinice Karlovačke brigade, pod pritiskom jačih snaga, i pošto je neprijatelj težio da se brigadi zabaci bočno i iza leđa, bila prinuđena da se povuče, a neprijatelj je ušao u Kupčinu. Sa tri bataljona izvršen je protivnapad, te je neprijatelj nateran u bjeg prekog rijeke Kupčine, ostavivši jedan PT top, a bilo je dosta i utopljenih.

Istog dana, ali nešto kasnije, u napad je prešao i neprijatelj sa pravca Zdenčina prema položajima Seljine brigade. Borba se vodila cio dan, te su protivnapadima naših jedinica snage neprijatelja zadržane na liniji Zdenčina — Bratina, gdje je i zanoćio 27/28. decembra. Tu noć neprijatelj je iskoristio i svoje snage privukao kod s. Hasan Breg i sutradan izvršio napad. Bataljon, koji je držao Hasan Breg, povukao se, ali je brigada sa tri bataljona izvršila protivnapad, tako da je i na ovom pravcu neprijatelj odbačen. Istog dana, uz stalnu podršku artiljerije i sa pravca Rečice, prema Donjoj Kupčini, neprijatelj je vršio napade, ali bez većih uspjeha.

Tokom noći, 28/29. decembra, neprijatelj se sa pravca Bratina djelimično izvukao prema s. Zdenčina, a veći dio svojih snaga uputio prema Donjoj Kupčini, što mu je i uspjelo, jer je 3. bataljon Seljine

brigade prekinuo vezu — dodir s neprijateljem, tako da je neopaženo prošao pored njega. To je uslovalo da je 29. decembra, u 06.00 sati Karlovačka brigada bila iznenada napadnuta, od pravca Bratine sa oko 500—600 neprijateljevih vojnika, a istovremeno je na brigadu izvršen napad i sa pravca Rečica, kao i iz Draganičke šume prema Donjoj Kupčini.

Kada se otkrila namjera neprijatelja, hitno je iz Pisarovine upućen 4. bataljon Karlovačke brigade (iz divizijske rezerve) sa zadatkom da napadne neprijatelja bočno i s leđa. Međutim, zbog brzine neprijateljevog napada, bataljon nije na vrijeme stigao, ali je ipak Štab Karlovačke brigade uspio izvući jedinice iz Donje Kupčine u pravcu s. Gradec i tim izbjegli najgore — nabacivanje na rijeku Kupu. Ušavši u Donju Kupčinu, neprijatelj se, pošto nije postigao cilj uništenja Karlovačke brigade, oko 12.00 sati povukao prema Rečici i Karlovcu, čime se završio trodnevni napad na 34. diviziju.

U ovoj borbi neprijatelj je imao oko 160 mrtvih i oko 250 ranjenih. I jedinice 34. divizije imale su velike gubitke: 54 poginulih (među kojima: komesar i pomoćnik komesara bataljona, komandir i komesar čete i 5 vodnika) i 118 ranjenih (među kojima: 2 komandanta bataljona, 1 komesar bataljona, 6 komandira i 5 komesara čete, 5 vodnika i 2 delegata voda). Izgubljen je: 1 laki minobacač, 3 puškomitraljeza, 1 PT puška, 19 pušaka, a zaplijenjeno je: 1 PT top sa 44 granate, 20 pušaka, 1 automat, 1 pištolj, 1 puškomitraljez, 6.000 metaka, 30 ručnih bombi i 15 mina za minobacače.⁴⁵⁹

Turopoljsko-posavski NOP odred koji je u svome sastavu imao 1. i 2. posavski i 3. sisački bataljon, u toku 1944. godine, je za osam mjeseci (za četiri mjeseca nije bilo većih akcija i nema podataka), ubio oko 250, ranio oko 150 i zarobio 97 neprijateljevih vojnika i oficira, bez vlastitih gubitaka. Zaplijenjeno je: 91 puška, 16 puškomitraljeza, 3 automata, 7 pištolja, oko 16.000 metaka i 23 konja. Uništeno je 37 vagona, 16 kamiona, 3 mosta i porušena pruga u dužini od 8.500 metara, uništena TT veza i pokupljen kabl u dužini od 111 kilometara.⁴⁶⁰

Sa stanjem na dan 25. decembra 1944. godine, 34. divizija je imala na spisku 5.504. a na licu 4.428 boraca i starješina. Po socijalnom sastavu bilo je 3.943 seljaka, 1.159 radnika, 103 intelektualca, 200 zanatlija, 152 službenika, i dr., a po nacionalnom sastavu 4.007 Hrvata, 145 Srba, 88 Rusa, 31 Slovenca, 38 Muslimana, i dr.⁴⁶¹

U toku decembra 1944. godine jedinice 4. korpusa dočekale su novu 1945. godinu, treću godinu formiranja korpusa, sa značajnim uspjehom. Proširena je slobodna teritorija sa zauzimanjem Drežnik Grada, Vaganca, Ličkog Petrovog Sela i Izačića, napadnuta, razbijena i djelimično likvidirana neprijateljeva posada; Mošćenica, Mahično, Gornje Pokupje, Zamršje, Babići (Horvati), Draganići, Lazina i Doma-

⁴⁵⁹ Zbornik, tom 5, knj. 36, str. 473 i 605 i knj. 37, str. 96.

⁴⁶⁰ Zbornik, tom 5, knj. 37, str. 219.

⁴⁶¹ Zbornik, tom 5, knj. 36, str. 444 i 445.

gović i odbijeni svi neprijateljevi napadi na slobodnu teritoriju Korpusa. Neprijatelju su nanijeti osjetni gubici, ali i Korpus je imao veći broj poginulih i ranjenih. Ubijeno je 993, ranjeno 544 i zarobljeno 374 neprijateljeva vojnika. Jedinice Korpusa imale su 198 poginulih, 659 ranjenih i 19 nestalih boraca i starješina.

Zaplijenjeno je: 7 topova, 54 minobacača, 18 teških i 61 puškomitraljez, 877 pušaka, 18 automata, 22 pištolja, oko 240.000 metaka, 5 PA mitraljeza, oko 2.900 mina za minobacače, oko 1.000 granata za topove, 1.200 ručnih bombi, 3 radio-stanice, 16 pari konja sa kolima, 6 jahaćih konja, uništena dva mosta, 1 željeznička stanica i pruga porušena na 366 mjesta. Istovremeno je izgubljeno: 37 pušaka, 7 puškomitraljeza, 1 laki minobacač i 1 PT puška.

Za postignute uspjehe, pored 7. i 8. divizije koje od ranije imaju naziv udarna, toga puta taj naziv dobila je i 34. divizija 4. korpus. O dodijeli naziva udarna Glavni Štab NOV i POH 31. decembra 1944. godine obaviještava Štab 4. korpusa:

»34. divizija IV. korpusa u posljednje vrijeme u borbama nanijela je neprijatelju velike gubitke. U svom radu pored vidnih rezultata pokazala je prodornost i hrabrost, kao i umješnost u borbi, kod boraca i rukovodilaca. Priznajući visoku borbenu vrijednost 34. divizije dodijeljujemo joj naziv »UDARNA«. General-lajtnant Gošnjak, Poltkomesar Žigić«. ⁴⁶²

Naziv udarni 4. korpus je dobio, kako smo već naveli, nakon uspješnih borbi tokom decembra 1944. godine, posebno u rejonu Vaganca i postignutih rezultata u dvomjesečnom takmičenju u kome su jedinice 4. korpusa ubile 4.297 i zarobile 1.026 neprijateljevih vojnika, zauzele 22 mjesta, zaplijenile 10 topova, 17 teških i 26 lakih minobacača, 187 raznih mitraljeza, 81 automat, 1.967 pušaka, 593.340 metaka, 28 tromblona, 105 pištolja, 1.046 topovskih granata, 5.008 mina za teške i lake minobacače, 2 kamiona, 2 putnička automobila, 11 motocikla, 7 radio-stanica, 33 telefona i drugi ratni materijal.

U depeši Glavnog štaba NOV i POH od 2. januara 1945. godine Štabu 4. korpusa o dodijeli naziva udarni, kaže se:

»U dosadašnjim borbama IV i VI Korpus pokazali su visoku borbenost, prodornost i umješnost boraca i rukovodilaca, nanoseći neprijatelju teške gubitke. Priznajući visoku vojničku vrednost ovih jedinica dodeljujemo IV i VI Korpusu naziv »UDARNI«. Komandant Gošnjak, politkomesar Žigić«. ⁴⁶³

U to vrijeme u Štabu 4. korpusa nalazili su se; potpukovnik Miloš Šumonja — komandant, Vječeslav Holjevac — politički komesar, potpukovnik, Stanko Bjelajac — zamjenik komandanta za korpusnu vojnu oblast — potpukovnik Petar Kleut — načelnik štaba, major Đuro Bakrač — pomoćnik načelnika štaba, potpukovnik Joco Tarabić — šef operativnog odsjeka, kapetan Zdenko Saršon — šef vojno-obaveštajnog odsjeka, Savo Bogdanović — šef OZN-e, major Dušan Jandrić — šef personalnog odsjeka, kapetan Adam Pavlović — šef odsjeka za vezu,

⁴⁶² Zbornik, tom 5, knj. 36, str. 563.

⁴⁶³ Zbornik, tom 5, knj. 37, str. 504.

potporučnik Tomo Mačesić — šef šifrantskog odsjeka, poručnik Josip Vračar — šef odsjeka za naoružanje, major Ivo Magličić — referent za artiljeriju, major dr Juraj Perin — načelnik sanitetskog odsjeka, potporučnik Krešo Hajdić načelnik intendature, potporučnik Jeronim Bulić — referent za inženjeriju, Juraj Hrzenjak — šef mobilizacijskog odsjeka, kapetan Milan Sibinčić — šef ekonomskog odsjeka, Mičo Jović — šef tehničkog odsjeka, poručnik Zvonko Kovačić — šef saobraćajnog odsjeka, kapetan Branko Rebić — predsjednik vojnog suda i Andrija Pejnović — potpredsjednik vojnog suda, major Branko Borojević — šef propagandnog odsjeka, poručnik Josip Badovinac — šef veterinarskog odsjeka.

U štabovima divizija postavljeni su pomoćnici političkih komesara, i to: u 7. diviziji — Milutin Omazić, do tada pomoćnik političkog komesara 2. brigade 7. divizije, u 8. diviziji — Stevo Ilić, do tada rukovodilac politodjela 8. divizije i u 34. diviziji — Dušan Livada, do tada rukovodilac politodjela iste divizije.

Borbe 4. korpusa u januaru 1945. godine

Prvog januara 1945. godine naredbom vrhovnog komandanta Josipa Broza Tita formirana je 1. 2. i 3. armija NOVJ, koje su imale više od 600.000 vojnika. Po formiranju 1. armija se nalazila na sremskom frontu, 2. armija je bila u sjeveroistočnoj Bosni, a 3. armija se nalazila na rijeci Dravi. Na neoslobođenim područjima Jugoslavije djelovali su: 6. i 10. korpus u Slavoniji i Hrvatskom zagorju, 5. korpus u zapadnoj i sjevernoj Bosni, 4. korpus u Baniji, Kordunu, Cazinskoj krajini, Pokuplju i Žumberku, 11. korpus u Lici, Gorskom kotaru i Istri, 8. korpus u Dalmaciji, 7. korpus u Notranjskoj i Dolenjskoj, 9. korpus u Gorenjskoj i Slovenačkom primorju, kao i jedinice 4. operativne zone u Štajerskoj i Koruškoj.

Poslije usješne akcije kod Vaganca Štab 4. korpusa je prema naredjenju Glavnog štaba NOV i POH dekoncentrisao svoje snage, tako da su 7. i 34. divizija dejstvovale na svojim terenima, Banija, Pokuplje i Žumberak, a 8. divizija i Unska operativna grupa orjentigane su na neprijatelja sjeverno od Bihaća, te da drže komunikaciju Lika—Kordun i da sadejstvuiu jedinicama 11. korpusa. Međutim, zbog visokog snijega i jake zime dejstva 4. korpusa bila su ograničena, a s druge strane neprijatelj je i dalje uporno držao svoje posade duž glavnih komunikacija (Bihać—Dvor na Uni—Kostajnica—Sunja—Sisak—Zagreb—Karlovac—Ogulin), koje su bile dobro utvrđene i teško ih je bilo napadati u takvim zimskim uslovima. Ni neprijatelj nije preduzimao veće akcije protiv oslobođene teritorije.

Gotovo cio januar 1945. 8. divizija se nalazila na položajima duž komunikacija Slunj—Plitvička jezera i Plitvička jezera - Saborski—Plaški. Prva brigada bila je u rejonu Plitvičkih jezera do polovine mjeseca, a zatim je upućena u rejon Slunja kao korpusna rezerva. Njene položaje preuzela je 2. brigada, koja je ujedno kontrolisala rejon Drežnik Grada i Vaganca, dok je 3. brigada bila u Plaščanskoj dolini.

⁴⁶⁴ Joco Tarabić, *Četvrta godina NOR*, na Karlovac, str. 578.

Samo je 2. brigada 8. divizije izvela dvije akcije. Prva je bila 20. januar napadom na dijelove 373. njemačke »Tigar« divizije u s. Veliki Baljevac (na cesti Ličko Petrovo Selo—Zavalje—Bihać). U kratkotrajnoj borbi brigada je brzo razbila i likvidirala dio tih snaga i zauzela Veliki Baljevac, dok je veći dio uspio da se probije za Bihać. Ubijeno je 30, ranjeno 10 i zarobljeno 6 neprijateljevih vojnika. Brigada je imala 2 mrtva i 1. ranjenog druga. Zaplijenjeno je 6 puškomitraljeza, 13 pušaka, 520 metaka i druga oprema.

Drugu akciju 2. brigada izvela je 26. januara u istom selu (Veliki Baljevac). Poslije prve akcije neprijatelj je aktivirao izviđačku djelatnost prema našim snagama, što je brigada iskoristila za postavljanje zasjeda u koju je upala kolona od oko 100 neprijateljevih vojnika od Bihaća. I u ovoj kratkotrajnoj borbi ubijeno je 20 i ranjeno 25 neprijateljevih vojnika, a brigada je imala 3 mrtva i 10 ranjenih među kojima i načelnik štaba brigade Simo Kličković, koji je podlegao ranama.⁴⁶⁵

Unska operativna grupa, koja je u januaru 1945. godine imala u svome sastavu: 1. i 2. muslimansku brigadu, dopunski bataljon, artiljerijski vod, inženjerijsku četvu, četvu za vezu, izviđačku četvu, prištapsku četvu, sanitetski vod i intendanturu, sa 2.892 boraca i rukovodioca po spisku, odnosno 2.270 na licu, samo je sa 1. brigadom bila prema neprijatelju, dok je 2. brigadu Štab 4. korpusa povukao radi pripreme za dejstva van Cazinske krajine i uključivanje boraca u sastav 8. kordunaške divizije.

Nakon zauzimanja Vaganca, Ličkog Petrovog Sela i Izačića, 1. brigada UOG ostala je na položajima u rejonu s. Izačić, sa zadatkom da zatvara pravce prema Bihaću. Na ovom pravcu i neprijatelj je imao svoje isturene osiguravajuće dijelove — spoljna odbrana Bihaća, tako da je dolazilo do dnevnih manjih borbi osiguravajućih djelova. Radi odbacivanja naših snaga, neprijatelj je 5. januara 1945. preduzeo napad snagama jačine oko 800 vojnika iz sastava 392. legionarske divizije sa izbjeglim ustašama iz Vaganca, podržane sa 6 haubica, 6 teških minobacača i 3 borna kola. Borba se vodila u toku 5, 6. i 7. januara, ali bez uspjeha za neprijatelja. Jedinice 1. muslimanske brigade uspjele su zadržati svoje položaje iako je dolazilo, na pojedinim odsecima odbrane i do povlačenja.

Po odlasku 7. divizije u Baniju, koja je držala s. Vrstu i s. Turiju, neprijatelj je to iskoristio i ponovo zaposjeo ova sela kao i Izačić, sa oko 600 vojnika 54. planinske i 373. legionarske divizije. Na lijevoj obali rijeke Une, nizvodno od Bihaća prema Cazinu, neprijatelj je držao sela Turija Majdan, Brekovica, Otoka, Ostrožac i Gnjlovac.⁴⁶⁶

Po dolasku u Baniju 7. divizija sa 1. i 3. brigadom se rasporedila oko Dvora na Uni, radi dejstva na komunikacije Dvor na Uni—Kostajnica kuda je neprijatelj izvlačio svoje snage sa juga prema severu. Prema Sunji, Sisku i Petrinji bila je 2. brigada sa dijelom snaga Banijskog NOP odreda. Zbog jake zime i visokog snijega, kao i jačih neprijatelje-

⁴⁶⁵ Zbornik, tom 5, knj. 37, str. 498 i 499.

⁴⁶⁶ Isto, str. 193, 435, 438.

vih uporišta, aktivnost divizije svela se na borbu sa neprijateljevim snagama u pokretu.

Jedna od takvih većih borbi vodila se 19. januara, kada je iz zasjede napadnuta neprijateljeva kolona u rejonu sela Kuljani i Kirišnica (na komunikaciji Kostajnica—Dvor na Uni). U toku istog dana neprijatelj je u dva navrata pokušao da odbaci naše snage, ali mu je to samo djelimično uspjelo. U ovoj jednodnevnoj borbi, u snijegu i hladnoći, izbačeno je oko 80 neprijateljevih vojnika iz stroja, oštećeno i spaljeno 5 kamiona i ubijeno 9 konja. Naše jedinice imale su 5 mrtvih i 11 ranjenih.

Poslije ove borbe divizija je sa 1. i 3. brigadom, noću 22/23. januara, napadala na neprijateljevo uporište u Zamlači kod Dvora na Uni. Posadu je sačinjavalo 70—80 domobrana i nešto ustaša iz 4. ustaško-domobranske divizije. Kako neprijatelj nije očekivao napad, to su brigade postigle iznenađenje i brzo zauzele mjesto, ali se veći dio neprijateljevih vojnika uspio probiti prema Dvoru na Uni. Zarobljeno je 19, a ubijeno 16 neprijateljevih vojnika. Zaplijenjeno je: 1 puškomitraljez, 19 pušaka, oko 3.000 metaka i 10 konja. Naše jedinice imale su 6 ranjenih drugova. (Prema neprijateljevim podacima on je imao 2 poginula, 4 ranjena i 14 nestalih domobrana).

Iste noći, 22/23. januara i 2. brigada 7. divizije izvela je napad, ali neuspjeli, na neprijateljevo uporište u s. Graboštani, na komunikaciji Sunja—Kostajnica, gdje se nalazila jedna četa Nijemaca. Pošto je neprijatelj na vrijeme otkrio napad, iznenađenje nije postignuto, tako da ni bombaška odeljenja nisu prišla ni blizu, a zbog hladnoće ni artiljerijska oruđa nisu radila. Neprijatelj je, inače, pružio organizovanu i žilavu odbranu. U ovoj petočasovnoj borbi imali smo 7 mrtvih i 5 ranjenih.

Nakon borbi kod Dvora na Uni, Štab 7. divizije je prema naređenju Štaba 4. korpusa, 1. i 3. brigadu prebacio prema Sisku radi sadejstva 34. diviziji, koja je napadala neprijateljevo uporište⁴⁶⁷ Žažina, sjeverno od Siska. Da bi se privukle neprijateljeve sange, Štab 7. divizije se odlučio za napad na njegovo uporište u s. Pračno (južno predgrađe Siska), gdje se nalazila jedna četa automatičara i tri čete kozaka iz 1. kozačke konjičke divizije.

Napad na Pračno izveden je 29/30. januara sa dva bataljona 1. brigade, dok su ostale snage 1. i 3. brigade bile na osiguranju. I toga puta iznenađenje nije postignuto, jer je neprijatelj očekivao napad i organizovano ga dočekao. Kako se zbog blizine Siska borbe nisu mogle duže voditi, to su jedinice poslije kratkotrajne borbe povučene. Zarobljeno je 6 kozaka i 2 domobrana, a 25 kozaka je ubijeno. Zaplijenjena su 2 teška mitraljeza, 1 teški minobacač sa 40 mina, 3.000 metaka, 3 poluautomatske puške, 9 pušaka, 9 konja i druga ratna oprema. Jedinice 1. brigade imale su 1 mrtvog i 9 ranjenih.⁴⁶⁷

Nakon borbi sjeverno od Siska, a radi napada na isturene neprijateljeve posade, 34. divizija se prebacila na prostor istočno od Karlovca.

Sedma divizija ostala je kod Siska, a 34. diviziji, kao pojačanje, upućena je 2. muslimanska brigada UOG. Neprijateljevu posadu koja se nalazila u Rečici i s. Pokupska Luka (8 km istočno od Karlovca) sačinjavali su dijelovi 2. i 3. ustaške bojne 3. ustaškog zdruga 13. ustaško-domobranske divizije, svega oko 600 ustaša, domobrana i milicionera. Napad, koji je počeo 15. januara u 22.00 sata, izvela je Karlovačka brigada, a na osiguranju su bili Seljina brigada prema Karlovcu i Žumberačka brigada prema Zdenčini i Brezovici.

Poslije borbe od jednog i po sata neprijatelj se uspio probiti iz Pokupske Luke za Rečicu, a zatim je, uz podršku artiljerijsko-minobacačke vatre, napad produžen i na Rečicu. Do dva sata ujutro zauzeta je i Rečica, odnosno zbog sporog nastupanja jedinica Karlovačke brigade neprijatelj se uspio izvući sa malim gubicima prema Karlovcu i željezničkoj stanici Rečica. Zakasnila je i Seljina brigada, koja je svoje položaje zauzela po zauzimanju Rečice. Usput je pokupila i telefonsku vezu, misleći da je neprijateljeva, tako da Štab 34. divizije nije imao vezu ni sa jednom brigadom. Napad je uspio utoliko što su zauzeta samo mjesta, ali posada nije likvidirana.

Zarobljeno je 7, ubijeno 20, a ranjeno oko 30 neprijateljevih vojnika. Naše jedinice imale su 6 mrtvih i 20 ranjenih. Među poginulima je i komandant 3. bataljona Karlovačke brigade Stjepan Simunović. Zaplijenjena su 2 teška i 3 puškomitraljeza, laki minobacač sa 90 mina, automat, 47.000 metaka i druga ratna oprema.

Po povlačenju naših jedinica iz Rečice, neprijatelj je istog dana, 16. januara ujutro, otpočeo iz Karlovca protivnapad sa dvije ustaške bojne i jednom četom jegerovaca (1. njemačkog lovačkog rezervnog puka). Uz organizovanu odbranu i protivnapadima jedinice 34. divizije, ove neprijateljeve snage su odbijene prema Rečici. U ovoj borbi neprijatelj je imao 34 mrtva, oko 40 ranjenih i 18 zarobljenih vojnika, dok su naše jedinice imale 1 mrtvog i 2 ranjena. Zaplijenjena su 4 teška i 2 puškomitraljeza, 2 automata, 59 pešaka, 40 ručnih bombi i 6 500 metaka. (U borbi za Pokupsku Luku, Rečicu i borbi u toku 16. januara, neprijatelj navodi da je imao 29 poginulih, 31 ranjenog i 32 nestala vojnika).

Nakon borbe za Rečicu i oko nje, Štab 34. divizije dobio je od Štaba 4. korpusa naređenje da pripremi napad na neprijateljevo uporište u Žažini (8 km sjeverno od Petrinje). U Žažini se tada nalazilo oko 180 ustaša iz 14. ustaškog pješadijskog zdruga, naoružanih sa 2 teška minobacača i oko 15 automatskog oružja, utvrđenih u bunkerima, povezanih bodljikavom žicom i cik-cak rovovima, smještenim oko crkve i par zidanih zgrada. To je mala uzvišica sa dobrim pregledom i brisanim prostorom, tako da je prilaz bio otežan, a posebno zimi po dubokom snijegu.

Prema zapovijesti Štaba 34. divizije, od 20. januara 1945. godine, napad na neprijatelja u Žažini vršila je Seljina brigada, a ostale tri brigade bile su na osiguranju: Karlovačka brigada prema Petrinji i Sisku, Žumberačka prema Zdenčini i Pisarovini i 2. muslimanska brigada prema Zagrebu. Napad je bio predviđen za 22. januar, sa

početkom u 23.00 sata, ali je odgođen zbog čekanja dolaska 2. muslimanske brigade, tako da je napad uslijedio 25. januara u 23.00 sata.

i

Napad Seljine brigade počeo je na vrijeme sa deset minutnom artiljerijsko—minobacačkom vatrom, ali borci nisu uspjeli doći do žičanih prepreka zbog snijega i ubitačne neprijateljeve vatre. Napad je ponovljen u 00.45 sati, ali je neprijatelj i taj napad odbio. U 02.00 sata izvršen je i treći naad, ali bez uspjeha.

Kada se procijenilo da neprijateljev otpor ne slabi, Štab 34. divizije obustavio je napad i brigadu povukao u s. Letovanić, ostavivši jedan bataljon da drži neprijatelja u blokadi do ponovnog napada. Povučeno je i osiguranje sa pravca Petrinje, kako bi se neprijatelju dala mogućnost izvlačenja tim pravcem, što se pretpostavljalo zbog nedostatka municije. Međutim, sutradan ujutro, neprijatelj je uspio da posadu u Žažini snabdije municijom i hranom, greškom bataljona ostavljenog u blokadi, jer se povukao umjesto da je napadom to spriječio.

Toga dana, u 07.00 sati, neprijatelj je snagama jačine oko 350 vojnika (3. satnije 1. bojne 14. pješačkog zdruza, škole mornarice, 1. doknadne obkoparske bojne, 1. satnije 1. bojne 19. ustaškog zdruza, te dva voda kozaka iz Odre i kozačke sati iz Pračna — prema neprijateljevom izvještaju), izvršio napad iz Siska prema s. Greda, ali i pored nekoliko pokušaja da je zauzme nije uspio odbranom boraca Karlovačke brigade. Uspio je to poslije podne sa pojačanim snagama, ali je istovremeno i napustio selo u koje su ponovo ušle naše jedinice.

Sutradan, 27. januara, ponovljen je napad na Zažinu sa istom brigadom. Međutim, vedra noć dala je neprijatelju mogućnost da otkrije pokrete i namjere brigade i organizovano dočekao napad. Samo se dio jednog bataljona uspio ubaciti u neprijateljev sistem odbrane, gdje je ubačen i bataljon iz rezerve, ali ih je neprijatelj protivnapadom izbacio. Ni drugi pokušaj nije uspio. Zbog velikih gubitaka, naročito u komandnom kadru, Štab Seljine brigade je predložio povlačenje, što je Štab 34. divizije, prihvatio. Neprijatelj je to iskoristio i u toku dana, 28. januara u poslijepodnevnim časovima napustio Žažinu i povukao se u pravcu Petrinje.

Pored jednog zarobljenog, neprijatelj je imao oko 60 mrtvih i ranjenih, ali su i naši gubici bili vrlo veliki — 44 poginula i 141 ranjen borac i starješina. Izgubljen je puškomitraljez, 26 pušaka, 2 automata i 3 pištolja.

Za vrijeme napada na neprijatelja u Žažini, noću 27/28. januara, Karlovačka brigada, koja je bila na osiguranju prema Petrinji i Sisku, izvršila je napad na neprijateljevo obezbjeđenje u s. Sela (između Siska i Žažine). gdje se nalazilo 40 oružnika (žandara) i 20 domobrana. Bez jačeg neprijateljevog otpora, brigada je zarobila 27, a ubila 8 neprijateljevih vojnika bez sopstvenih gubitaka. Zaplijenjena su 2 puškomitraljeza, 25 pušaka, automat i oko 5.000 metaka.

Radi odbacivanja naših snaga, neprijatelj je i 28. januara izvršio napad sa 300—400 vojnika prema s. Greda, ali i ovoga puta bez uspjeha. Za vrijeme borbi, koje je Karlovačka brigada vodila za s. Greda, 26.

i 28. januara, neprijatelj je imao 15 mrtvih, a Karlovačka brigada 7 mrtvih i 19 ranjenih. Izgubljen je i puškomitraljez.

Istovremeno sa napadom iz Siska prema s. Greda, neprijatelj je snagama jačine oko 400 vojnika vršio napad i sa pravca Turopolja prema položajima 2. muslimanske brigade UOG. Napad je ponovljen i u toku 29. januara. Oba puta bio je pušten u Buševac, a zatim protivnapadom odbačen prema Turopolju. U ta dva dana neprijatelj je imao 19 mrtvih i oko 25 ranjenih vojnika, dok su jedinice 2. muslimanske brigade imale 4 mrtva i 12 ranjenih.

Za vrijeme ovih borbi, od 25. do 29. januara 1945. godine, jedinice 34. divizije sa 2. muslimanskom brigadom imale su 55. mrtvih (8 oficira, 11 političkih rukovodilaca, 8 podoficira, 28 boraca) i 173 ranjena (8 oficira, 15 političkih rukovodilaca, 27 podoficira, 123 borca).

Dok se 34. divizija, sa tri brigade i Turopoljsko-posavskim NOP odredom, nalazila u Pokuplju, neprijatelj je vršio ispade prema Žumberku i na sektor Karlovca, u čemu ga nisu mogli spriječiti Karlovački i Samoborsko-jaskanski NOP odred. Međutim, njihovom aktivnošću u rušenju pruge, neprijatelj u toku januara 1945. godine nije saobraćao prugom Zagreb—Karlovac, kao[^] što nije moglo koristiti ni prugu Zagreb—Sisak. Sa zauzimanjem Žažine proširila se slobodna teritorija Pokuplja, ojačao je politički uticaj jedinica NOVJ kod naroda, i širilo se bratstvo i jedinstvo.

U januaru 1945. godine, jedinice 4. korpusa zarobile su 108, ubile 428 i ranile 350 neprijateljevih vojnika, dok su one imale 106 poginulih, 306 ranjenih i 11 nestalih boraca i starješina. Zaplijenjeno je: 2 minobacača sa 130 mina, 8 teških i 14 puškomitraljeza, 125 pušaka, 7 automata, oko 70.000 metaka, 19 konja, a izgubljeno je: 1 puškomitraljez, 26 pušaka, 2 automata i 3 pištolja. Oštećeno je i spaljeno 5 kamiona i ubijeno 9 konja.

Desetog januara Glavni štab NOV i POH uveo je novo međukorpusno takmičenje od 20. januara do 20. marta 1945. godine, paralelno sa takmičenjem na kulturno—političkom polju, po slijedećim tačkama:

»1. Obuka pješadije:

a) Ovladavanje sa pješadijskim naoružanjem (puškomitraljez, teški mitraljez, minobacač) sa ciljem što bolje organizacije pješadijske vatre.

b) Pripremanje pješadije za sve vidove borbe, obraćajući naročitu pažnju na prelaz iz napada u odbranu u cilju pariranja neprijateljskog kontranapada.

2. Obuka artiljeraca sa ciljem poboljšanja kvaliteta posluge i podoficira i osposobljavanje novih boraca i podoficira.

3. Organizacija inženjerskih jedinica u duhu izdatih uputa.

4. Učvršćenje discipline.

5. Šaranja vidova oružja u borbi.

6. Organizacija i funkcionisanje štabova. Razvijanje štabskih službi po granama (operativna, obavešajna, veza, snabdjevanje, sanitet, itd.). Ekspeditivnost i administracija štaba.

⁴⁶⁸ Zbornik, tom 5, knj. 37. str. 229, 356, 361, 759, 771. i knj. 38, str. 7.

Merilo postignutih rezultata biti će broj radnih časova sa borcima i broj radnih sastanaka sa oficirima. Ovi brojevi sabrani i podeljeni sa brojem oficira u Korpusu daće broj poena na jednog oficira. Po tački 6 GŠH daće ocjenu na osnovu vlastitdg zapažanja. Obratiti pažnju da ovaj rad na unutarnjem izgrađivanju vojske ne smanji borbenu djelatnost jedinica, koje je najočiglednije mjerilo vojničkog rada«. ^{4,9}

Na osnovu sadržaja pitanja, po kojima je uvedeno takmičenje između korpusa, vidi se da je, s obzirom na priliv novih boraca, pažnja posvećena njihovoj obuci i vaspitanju i osposobljavanju za nove, teže i komplikovanije operacije u završnim operacijama za oslobođenje zemlje. Isti je cilj bio i za osposobljavanje komandi i štabova za uspješno rukovođenje jedinicama i njihovo operativno djelovanje.

Borbe 4. korpusa u februaru 1945. godine

Početak februara 1945. godine vremenske prilike bile su povoljnije. Snijeg je okopnio pa su i neprijatelj i jedinice 4. korpusa preduzimali nove akcije. Sedma divizija djelovala je u Baniji, sa težištem prema Sisku i Petrinji, te na komunikaciji Sunja—Kostajnica. U Plašćanskoj dolini 8. divizija je vodila više odbrambenih borbi na sektoru prema Plaškom i Bihaću. U Pokuplju je dejstvovala 34. divizija sa težištem na relaciji Zagreb—Sisak, gdje su njene snage protjerale neprijateljeve posade iz Bresta i Odre. Pruge Zagreb—Sisak i Zagreb—Karlovac samo su povremeno bile u saobraćaju. Dio pruge između Turopolja i Siska bio je potpuno pod kontrolom partizanskih snaga. Unska operativna grupa sa 1. brigadom bila je orijentisana prema Cazinu i Bihaću, dok se njena 2. brigada nalazila u Pokuplju kod 34. divizije, a zatim u Baniji kod 7. divizije.

Zbog aktivnosti jedinica 7. divizije prema komunikaciji Sisak—Sunja—Kostajnica, neprijatelj je 3. februara iz rejona Sunje preduzeo napad radi odbacivanja snaga, divizije, te pljačke i paljenja sela. U napadu je učestvovalo oko 850 vojnika iz sastava 14. pješačkog zdruza, 4. ustaško-domobranske divizije, koji su nastupali u dvije kolone, i to jednom kolonom u pravcu sela Trnjani, Čakale i Staro Selo, a drugom kolonom prema selima Mala Gradusa i Sabljići.

Jednodnevnu borbu s tim neprijateljevim snagama vodila je 2. brigada 7. divizije, koja je i pored njihove nadmoćnosti uspjela da ih putem manevra i protivnapadima prisili na povlačenje u polaznu bazu. U toj borbi neprijatelj je imao oko 20 poginulih i oko 30 ranjenih vojnika, dok su jedinice 2. brigade imale 4 mrtva i 12 ranjenih.

Tih dana Štab 7. divizije pripremao je napad na neprijateljevu posadu u Mošćenici, na cesti Sisak—Petrinja. Posadu je sačinjavalo oko 140 vojnika iz 19. ustaško-domobranskog zdruza naoružani puškama, a imali su 2 laka minobacača i 13. puškomitraljeza. Bili su utvrđeni

PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA
4. UD. KORPUSA NOVJ NA DAN 28. JANUARA 1945.

JEDINICA	P o s p i s k u					N a l i c u				
	Oficira	Polit, rukovodioca	Podoficira	Boraca	Svega	Oficira	Polit, rukovodioca	Podoficira	Boraca	Svega
Štab korpusa sa dijelovima	971	7617	27117	1114241	1558276	861	7417	24217	1024231	1426266
7. ud. divizija	1381	35910	79028	392872	5215111	1021	2978	59627	311567	4110103
PO Banija	Ji	36	55	3088	4078	8	35	53	2608	3568
8. ud. divizija	1451	3405	109620	364559	522685	1121	2875	81920	220557	342383
34. ud. divizija	93	2577	5287	367092	4548106	79	2296	4467	275984	351397
Turopoljskoposavski PO	9	54	903	47512	62815	8	51	873	33711	48314
Karlovački PO	8	22	31	185	246	6	21	27	164	218
Samoborskojaskanski PO	_3	32	16	322	373	JJ	31	12	129	175
Unska op. grupa	67	145	183	2428	2823	51	120	151	1876	2198
Omladinska dop. brigada	22	11	271	102214	108215	21	U	261	100414	106215
Dopunski bat. UOG	2	4		72	78	2	Jt		66	T2
Svega :	5923	133639	308776	17069498	22084616	4783	116036	2459472	12939472	17036983
U K U P N O :	595	1375	3163	17567	22700	481	1196	2931	13411	18019

Napomena: Brojevi u brojitelju označavaju broj muškaraca, a u imenitelju broj žena.

PREGLED SOCIJALNOG I NACIONALNOG SASTAVA LJUDSTVA
4. UD. KORPUSA NOVJ NA DAN 28. JANUARA 1945.

JEDINICA	Brojno stanje po SPISKU	Socijalni sastav							Nacionalni sastav						
		Radnika	Seljaka	Intelektual.	Zanatlija	Službenika	Vojnih lica	Polic. žand. i financ.	« w	Hrvata	Muslimana	Talijana		Slovenaca	Jevreja
Stab Korpusa sa dijelovima	370 2464	44 134	230 1256	24 13	12 23	36 30	18 7	6 1	290 1140	79 251	27	11	I 11	7	14
7. ud. divizija	1283^ 4043	81 293	1048 3432	20 35	60 200	59 75	10 2	5 6	1101 2727	147 912	1 26	3 187	4 139	8 7	16 35
PO Banije	100 315	18 4	77 306		2 1	3 3	T		96 298	3 14	1		1 T		
8. ud. divizija	1446 3865	81 114	1272 3640	17 21	29 36	30 43	10 5	7 6	1354 3001	85 816	1 7	2 25	4 4	3 5	1 3
34. ud. divizija	795 3859	220 650	433 2917	39 46	41 48	37 83	13 11	3 4	67 103	676 3593	7 38	"6	27 80	17 31	
Turopoljsko-posavski PO	122 421	25 40	89 365	1 Y	4 Y	2 14	1		17 16	104 403			~1	1 1	
Karlovački PO	61 181	20 50	24 104	7 12	2 5	2 6	4 8	2	10 7	46 173		1	1	4 4	
Samoborsko-jaskanski PO	51 322	10 45	31 264	1 2	7 6	2 5				50 317				1 3	
Unska oper. grupa	489 2334	78 102	357 2172	11 13	11 20	23 23	5	4 4	41 116	17 56	429 2145	~2	~5		2 9
Omladinska dop. brigada	61 1036	2 3	46 1005	^	4 9	2 19"	6		53 272	8 233	126	T			1
Dopunski bat. UOG	6 72	1 4	4 66		1 2				J		5 72			1	
Svega:	4784 17916	589 1439	3611 15527	121 142	173 451	196 306	67 34	27 22	3030 8081	1215 6768	444 2441	5 233	33 241	34 60	19 64
UKUPNO:	22700	2028	19138	263	624	502	101	49	11111	7981	2885	238	274	94	83

Napomena: 1. Po nacionalnom sastavu bila su i: Ceha — 10, Crnogoraca — 7, Nijemaca — 6, Mađara — 3, Danaca — 3, Poljaka — 3.

2. Broj u brojitelju označava broj starješina, a u imenitelju broj boraca.

(Zbornik, tom 5, knj. 37, dok. 112, str. 502).

Ru

u nekoliko bunkera u centru sela i na željezničkoj stanici. U neposrednoj blizini Mošćenice, u Sisku i Petrinji, nalazile su se jače neprijateljeve snage, koje su mogle brzo intervenirati.

Za napad, koji je izvršen noću 7/8. februara, Štab 7. divizije je odredio 3. brigadu, ojačanu jednom baterijom brdskih topova 75 mm i jednom baterijom PT topova. Obezbjedenje prema Sisku vršila je 2. brigada, a prema Petrinji 1. brigada, ojačana jednim bataljonom 2. brigade UOG, koja je bila u divizijskoj rezervi (prebačena iz Pokuplja). Prema naređenju Štaba 4. korpusa tom napadu sadejstvovala je i 34. divizija sa sjeverne strane prema Petrinji i Sisku.

Napad je izveden u dva pravca, glavnim južnim dijelom sela, a pomoćni prema željezničkoj stanici. Razvođenje jedinica i izlazak na polazne položaje izvedeni su na vrijeme i neopaženo. Za vrijeme trajanja artiljerijske pripreme, jurišni pioniri uspjeli su se privući do žice i obezbijediti prolaze pješadiji. U prvom naletu borci su savladali prednji dio neprijateljeve odbrane, a zatim se borba razvila u centru sela, gdje je neprijatelj pružio jak otpor. Ponovljena je artiljerijska priprema, poslije koje su borci zauzeli centar, a neprijatelj se koncentrisao kod željezničke stanice, gdje nije uspio prodor naših jedinica na pomoćnom pravcu. Jakim pritiskom i napadom bombaša zauzeta je i željeznička stanica, a neprijatelj je počeo bježati prema rijeci Kupi, gde su bile orijentisane i naše snage. Na taj način neprijatelj je napustio selo i našao se opkoljen u snijegu na otvorenom polju gdje je i uništen, a neki su se i sami poubijali. Poslije pet sati borbe neprijatelj je bio savladan i likvidiran.

U ovoj borbi zarobljeno je 9, a ubijeno 108 neprijateljevih vojnika, dok su gubici brigada bili 20 mrtvih i 66 ranjenih boraca i starješina. Među poginulima bio je Nikola Joka, politički komesar bataljona, a među ranjenim Stevo Blagojević, također politički komesar bataljona i poručnik Dragan Kljajić. Zaplijenjeno je: 34 puške, 5 puškomitraljeza, jedan teški mitraljez, 2 pištolja, laki minobacač, oko 6.000 metaka, odeće, obuće i druga ratna oprema.

Za vrijeme borbe u Mošćenice neprijatelj nije pokušavao da u toku noći interveniše iz Siska i Petrinje. Učinio je ujutro, 8. februara, sa po jednom bojnom iz oba pravca. Organizovanom i upornom odbranom brigada na obezbjeđenju, neprijatelj nije uspio odbaciti naše jedinice i ući u Mošćenicu. Bio je prisiljen da se povuče u polazne baze, dok su brigade ostale na istim položajima. U ovoj jednodnevnoj odbrambenoj borbi zarobljeno je 7, a ubijeno 77 neprijateljskih vojnika, dok su naše jedinice imale 12 mrtvih i 66 ranjenih boraca i starješina. Zaplijenjen je puškomitraljez, 31 puška, oko 1.000 metaka i druga oprema.

Dobivši pojačanje iz Zagreba neprijatelj je 11. februara krenuo sa jačim snagama u više pravaca, sa namjerom da odbaci 7. diviziju ispred Siska i ujedno uspostavi vezu sa blokiranim svojim snagama na relaciji Češko Selo—Petrinja. Iz pravca Siska nastupale su četiri, a iz Českog Sela dvije neprijateljeve kolone. Njih su dočekale i zaustavile 1. i 2. brigada 7. divizije, koje su tu ostale nakon zauzimanja Mošćenice.

Podržane artiljerijsko-minobacačkom vatrom, jedinice su prešle u snažan protivnapad i prisilile neprijatelja da se povuče sa svih napadnih pravaca, sa 47 mrtvih, od kojih 5 njemačkih oficira i veći broj ranjenih. Naše jedinice imale su 1 mrtvog i 16 ranjenih. Zaplijenjena su 2 automata, 8 pušaka, 3 pištolja, oko 5.000 metaka i druga ratna oprema.⁴⁷⁰

Iste noći, kada je 7. divizija izvršila napad na neprijatelja u s. Mošćenica, 7/8. februara, i 34. divizija, koja je bila sjeverno od Petrinje i Siska, prema naređenju Štaba 4. korpusa, izvela je napad na neprijateljeve posade u Odri i kod Siska i Brestu kod Petrinje — oba mjesta na lijevoj obali Kupe. Neprijateljevu posadu u Odri sačinjavale su dvije satnije ustaša i domobrana iz sastava 1. bojne 14. pješačkog zdruge i jedna satnije Švajcerove (ustaški pukovnik) ustaške bojne, a posadu u Brestu ustaše iz napuštene Zažine.

Napad na neprijatelja u Odri izvršila je Karlovačka brigada, dok je Seljina brigada imala zadatak da vrši samo pritisak na neprijatelja u Brestu. Za vrijeme podilaženja, u 02.00 sata, borbu sa jedinicama Karlovačke brigade prihvatili su istureni neprijateljevi dijelovi, koji su se istovremeno i povlačili, tako da je, zbog slabog neprijateljevog otpora, Karlovačka brigada zauzela mjesto iz pokreta. Zarobljeno je 10, a 2 neprijateljeva vojnika su poginula. Brigada je imala 1 mrtvog i 5 ranjenih. Neprijatelj je proteran, odnosno pobjegao je iz Bresta.

Prvu akciju protiv snaga 34. divizije neprijatelj je izvršio 11. februara (kada i protiv 7. divizije južno od Siska) sa jednom bojnom ustaša iz Siska prema s. Stupno (4 km sjeverozapadno od Siska). Nakon šestočasovne borbe neprijatelj je bio prisiljen na povlačenje u polaznu bazu sa 4 mrtva vojnika, dok je bataljon Karlovačke brigade imao 1 mrtvog i 5 ranjenih.

Narednih dana neprijatelj je ponovo uspostavio svoje posade u Odri i Brestu, pa je Štab 34. divizije odlučio da ponovo izvrši napad na ove posade. Napad, koji je izveden noću 11/12. februara, izvršila je Seljina brigada 34. divizije. Neprijatelj iz Bresta je protjeran prema Kupskom mostu, gdje se i zadržao, a u toku dana, 12. februara, ponovo se vratio u selo. Napad na neprijateljevu posadu u Odri nije uspio jer je posada prije napada zamijenjena i ojačana.

Poslije predaha prikupljeni su novi podaci o neprijatelju u Odri i Brestu, prema kojima su se u Odri nalazile tri satnije: jedna ustaška, jedna domobranska i jedna mornara. S obzirom na raznorodni sastav, Štab 34. divizije se odlučio i za treći napad. Zadatak je ponovo povjeren Karlovačkoj brigadi, koja je napad na posadu u Odri, izvela 15. februara sa početkom u 23.30 sati. Nakon dvočasovne borbe neprijatelj je uspio da se izvuče i pobjegne za Sisak sa 8 mrtvih, a 3 vojnika su zarobljena. Produžio se napad sa satnijom domobrana, koji su se ogorčeno borili na Kupskom mostu, ali bez uspjeha. Brigada je imala 10 mrtvih i 10 ranjenih, izgubljena su 2 puškomitraljeza, 2 automata i

⁴⁷⁰ Zbornik, tom 5, knj. 38, str. 72, 138 i 279.

⁴⁷¹ *Karlovačka udarna brigada*, HAK, 1984.

4 puške, greškom jedne čete koja je neoprezno upala između dva neprijateljeva bunkera.⁴⁷¹

Prije odlaska 34. divizije sa Karlovačkom i Seljinom brigadom prema Petrinji i Sisku, dijelovi njemačkog 1. lovačkog rezervnog puka, jačine oko 700 vojnika, nadirući pravcem Jastrebarsko—Bratina—Pisarovina napali su 1. februara kod s. Jamnica podoficirski kurs 34. divizije. Obavješten o tome telefonom jedan bataljon Žumberačke brigade krenuo je odmah pravcem Kupčina—Jamnica da bi pritekao u pomoć kursistima. Bataljon se kod Jamnice sukobio s neprijateljem, ali se nije uspio probiti ka sjeveru, pa se vratio prema Donjoj Kupčini s namjerom da se probije u Kupčinsku šumu. Međutim, neprijatelj je iz Bratine i Šišljavića stigao ranije u Donju Kupčinu i okružio bataljon Žumberačke brigade, o čemu ga Štab brigade nije obavijestio iako je imao mogućnosti. Nakon kratke borbe, u kojoj je poginulo 14 boraca među kojima komandant i politički komesar bataljona, 110 partizana s oružjem i tovarnim konjima predali su se neprijatelju. Podoficirski kurs uspio se povući prema s. Gradac.⁴⁷²

Bio je to prvi i jedini slučaj od jedinica 34. divizije da se cio bataljon preda neprijatelju, što je postignuto uz pomoć špijunske grupe koja se nalazila u Štabu 34. divizije. Organi službe bezbjednosti Štaba 4. korpusa i 34. divizije brzo su je otkrili i uhapsili. Bili su to major Dragutin Kopjar, načelnik operativnog odsjeka 34. divizije, Milan (Milutin) Kosanović, referent saniteta divizije i kapetan Julije Veseljko, komandant podoficirskog kursa. Nakon istrage osuđeni su na smrt i strijeljani.

Neprijatelj je često vršio ispade iz svojih uporišta radi odbacivanja jedinica 34. divizije od glavnih komunikacija. Jedan od takvih jačih ispada bio je i 5. februara kada je 400—500 kozaka i domobrana izišlo iz Siska i Petrinje prema položajima 34. divizije. U toku jednodnevne borbe i protivnapadom jedinica divizije neprijatelj je odbijen i vraćen u polazne baze sa 15 mrtvih i više ranjenih. Karlovačka brigada imala je 2 mrtva i 11 ranjenih.

Da bi se oslobodio pritiska jedinica 34. divizije na Petrinju i Sisak, gdje je divizija bila angažovana sa dvije brigade, neprijatelj je angažovao skupinu »Šlaher« i jednu bojnu 19. ustaškog zdruga 4. ustaško-domobranske divizije, podržane sa 3 haubice i 3 teška minobacača. Namjera neprijatelja je bila da napadne dva bataljona Seljine brigade na sektoru Mala Gorica—Brest, da dijelom snaga preko s. Drenčine i šume Lug odsječe našu odstupnicu, i sa ostalim snagama da izvrši pritisak od Bresta i Drenčine i tako uništi oba bataljona. Naš cilj je bio da se borba vodi sa slabijim snagama, povlačeći se ispred jačih neprijateljevih snaga i na taj način stvore uslovi bočnog manevra sa prelazom u protivnapad.

U toku jednodnevne borbe 16. februara neprijatelj je uspio potisnuti naše snage, koje su se povukle radi izbjegavanja neprijateljevog zaobilaženja i zauzimanja boljih položaja. Međutim, neprijatelj je

još u toku noći zauzeo položaje iz naših jedinica radi okruženja. Otkrivši ga iza leđa ubačen je u borbu bataljon iz rezerve, koji je brzim naletom razbio neprijateljeve snage i natjerao ih u bijeg, a zatim su i ostale snage prešle u protivnapad i protjerale ih u Brest i Petrihju. U toku ove borbe zarobljeno je 4. ubijeno 58, a ranjeno 35 neprijateljevih vojnika. Jedinice 34. divizije imale su 4 mrtva, 8 ranjenih i 3 nestala. Zaplijenjen je puškomitraljez, 10 pušaka i druga ratna oprema.⁴⁷³

Poslije ovih borbi, sjeverno od Siska i Petrinje, 34. divizija upućena je po naređenju Štaba 4. korpusa, prema Zagrebu radi izvođenja akcija u njegovom južnom dijelu. Neprijatelj je tada posebnu pažnju obratio na osiguranje Zagreba i ojačao je okolna uporišta. U njegovom južnom dijelu, na desnoj obali Save neprijatelj je imao svoje snage u: Mala Mlaka — oko 180 Nijemaca, Sv. Klara — dvije satnije ustaša, Velika Gorica — oko 2.500 vojnika, Brezovica, Zadvorski i Hud Bitek — jedan bataljon gestapovaca, Turopolje — jednu ustašku bojnu iz 20. ustaške brigade i Odra — jednu satniju od oko 150 ustaša sa 10 puškomitraljeza, 1 teški i 1 PA mitraljez, 3 laka i 1 teški minobacač. Sve su ove posade bile nedaleko jedna od druge, dobro povezane i u neposrednoj blizini Zagreba, što je nametalo izvođenje brzih, noćnih akcija.

Štab 34. divizije odlučio se za napad na uporište u Odri. Zadatak je povjeren Seljinoj brigadi, a na osiguranju sa pravca Zagreb i Sv. Klare, te Velike Gorice i Male Mlake, bila je Karlovačka brigada, dok je Žumberačka brigada osiguravala izvođenje napada sa pravca Zdenčine, Brezovice i Rečice ka Pisarovini i Donjoj Kopčini.

Napad, koji je počeo 25. februara, odvijao se po planu. I pored jakog otpora neprijatelj je brzo savladan. Odra je zauzeta sem crkve, gdje je u zvoniku ostala grupa okorjelih ustaša, te je Štab divizije naredio povlačenje. Nije uspio ni pokušaj neprijatelja iz Velike Gorice i Sv. Klare da slomi odbranu boraca Karlovačke brigade i pomogne svojoj posadi u Odri.

U ovoj brznoj, noćnoj borbi, zarobljeno je 9, ubijeno 110, među kojima i 1 oficir i ranjeno je 20 neprijateljevih vojnika. Naše jedinice imale su 3 mrtva i 39 ranjenih. Zaplijenjeno je: 1 teški minobacač, 1 teški i 3. puškomitraljeza, automat, 25 pušaka, pištolj, 45 ručnih bombi, oko 25.000 metaka i druga ratna oprema.⁴⁷⁴

Na dan 20. februara 1945. godine 34. divizija bila je sastava: Štab divizije sa djelovima (sanitetska četa, četa za vezu, prihvatna bolnica, intendantura, straža i kuriri), artiljerijski divizion, inženjerijski bataljon, udarna brigada »Franjo Ogulinac Seljo«, udarna Karlovačka brigada, Žumberačka brigada, Turopoljsko-posavski i Karlovački NOP odred — imala je 5.551 borca i starješinu po spisku i 4.099 na licu.⁴⁷⁵

Na području Banije, poslije likvidacije neprijateljeve posade u Mošćenici, 7. divizija se i dalje zadržala oko Petrinje i Siska do polovine

⁴⁷³ Isto, str. 391.

⁴⁷⁴ Zbornik, tom 5, knj 39, str. 6 i 76.

⁴⁷⁵ Zbornik, tom 5, knj. 38, str. 378.

februara, a zatim je ponovo upućena u napadna dejstva. Prije odlaska jedinice 7. divizije vodile su borbu s neprijateljem jačine oko 600 vojnika (njemačka skupina »Šlaher« u sadejstvu sa ustašama i domobranima) 12. i 13. februara koje su uspjele da zauzmu Pračno.

Ulaskom neprijatelja u Pračno istovremeno je izvršen protivnapad sa 1. brigadom 7. divizije. Mada se odvijao po planu, nije uspio, jer bataljon koji je trebalo da obezbjedi pravac od Capraga (predgrađe Siska) nije na vrijeme zauzeo svoje položaje, tako da je neprijatelj prije njega stigao u Pračno i tako ojačao svoje snage, koje su stigle iz Siska, radi čega se odustalo od daljnjeg napada. U ovoj borbi neprijatelj je imao oko 50 mrtvih i veći broj ranjenih, dok su jedinice brigade imale 8 poginulih i 26 ranjenih.⁴⁷⁶

Nakon kraćeg vremena, koje je jedinicama dato za odmor i sređivanje, prešlo se u nove akcije. Noću, 21/22. februara, 2. brigada 7. divizije prebacila se preko Save i razoružala neprijateljevu posadu u s. Gušće (sjeverno od Sunje) gdje se nalazila jedna satnija, oko 60 vojnika, 14. pješačkog zdruga.

Prilikom podilaženja ka neprijatelju, jedinice 2. brigade nisu bile primjećene tako da je postignuto potpuno iznenađenje i neprijatelj je zatečen na spavanju, te nije uspio pružiti otpor. Zarobljen je 51 neprijateljev vojnik, dok su 3 poginula, a 1 je ranjen. Zaplijenjeno je: 20 pušaka, pištolj i 3.000 metaka.⁴⁷⁷

Slijedeća uspješna akcija izvedena je na željezničkoj pruzi Sunja—Kostajnica, u rejonu Gornji Hrastovac, gdje je dočekan i uništena jedna vojna željeznička kompozicija. Zasjedu je postavila 3. brigada, ojačana sa dva bataljona 1. brigade i dvije baterije topova, 22. februara. Voz koji je naišao iz pravca Sunje u 11.15 sati bio je zaustavljen. Blokadom neprijatelja u Sunji i Graboštanima, bataljoni su uspjeli prići vagonima i uništiti ih. Neprijatelj je imao 75 mrtvih i 13 zarobljenih vojnika, dok su naše jedinice imale 6 ranjenih. Zaplijenjeno je: 1 teški mitraljez i 3 puškomitraljeza, 3 automata, 27 pušaka, 3 pištolja i druga ratna oprema. Uništene su 2 lokomotive i 35 vagona, a oštećeno je 7 vagona.⁴⁷⁸

Sa stanjem na dan 18. februara 1945. godine 7. udarna divizija bila je sastava: Štab divizije sa jedinicama pri štabu, 1. udarna brigada, 2. udarna brigada, 3. brigada, Banijski partizanski odred i artiljerijski divizion. Imala je po spisku 5.871 borca i starješinu, a od toga: 4.924 seljaka, 445 radnika, 62 intelektualca, 266 zanatlija, 147 službenika, 21 vojno lice i 6 policajaca; 4.478 Srba, 970 Hrvata, 138 Rusa, 180 Talijana, 45 Jevreja, 31 Musliman, 15 Slovenaca, 4 Čeha, 2 Poljaka, 2 Nijemca, 1 Bugarin, 4 Mađara i 1 Crnogorac.⁴⁷⁹

Na Kordunu i jednim dijelom u Lici nalazila se 8. udarna divizija u odbrani slobodne teritorije. Prvi dani februara protekli su uglavnom

⁴⁷⁶ Isto, str. 488.

⁴⁷⁷ Isto.

⁴⁷⁸ Zbornik, tom 5, knj. 38, str. 491.

⁴⁷⁹ Isto, str. 340.

bez borbi uz manje akcije partizanskog karaktera, zbog još uvijek velikog snijega i jakih neprijateljevih uporišta. Ispadi koje je neprijatelj izvodio iz pravca Bihaća, Otočca i Ogulina, nametnuli su diviziji borbe defanzivnog karaktera.

U dolini Une bile su tada stacionirane jedinice njemačke 373. legionarske divizije, jedan bataljon 104. divizije i dijelovi 10. ustaško-domobranske divizije. Pored ovih bilo je i drugih jedinica koje su se poslije povlačenja iz Dalmacije prikupile u rejon Bihaća. Na pravcu Karlovac—Ogulin—Plaški—Ličke Jesenice, Otočac—Vrhovine—Gornji i Donji Babin Potok i Vrhovine—Ramljani—Perušić—Gospić, bili su raspoređeni dijelovi njemačke 392. legionarske divizije, i dijelovi njemačkog 1. lovačkog rezervnog puka, 11. i 13. ustaško-domobranske divizije i neke manje njemačke i ustaško-domobranske jedinice.

Neprijatelj je vršio ispade sa pravca Bihaća prema Ličkom Petrovom Selu, Vagancu i Drežnik Gradu, te sa pravca Josipdola i Plaškog i Dabra preko Ličke Jesenice — Saborskog i Poljanka za Drežnik Grad. Ispadima na tim pravcima, uspio je da se spoji u Drežnik Gradu, ali je pod pritiskom jedinica 8. divizije bio prisiljen da ga napusti. U istom mjesecu neprijatelj je sa pravca Josipdola izvršio dva uzastopna napada prema Plaščanskoj dolini i uspio manevrom i neoprežnošću Štaba 3. brigade 8. divizije, da im zađe za leđa i nanese osjetne gubitke u ljudstvu i materijalu.

Šestog februara neprijatelj je krenuo iz Josipdola i Vojnovca prema Plaškom i brdu Lisac (tr. 491), sjeveroistočno od Plaškog sa jednim bataljonom 392. njemačke legionarske divizije i 1. i 2. bojnom 17. ustaškog zdruga 13. ustaško-domobranske divizije. Istovremeno se pojavio neprijatelj, jačine jednog bataljona legionara i nešto ustaša i u Ličkoj Jesenici sa pravcem nastupanja prema s. Blata i Plaškom. Tamo su upućena dva bataljona 3. brigade koji su ga zadržali ispred Blata do sumraka.

Za vrijeme dok su druga dva bataljona vodila borbu sa neprijateljem koji je došao iz pravca Vojnovca, pojavila se i jedna ustaška bojna u Tuku i Plavča Dragi, koja je neopaženo izbila preko Huma, Lisca i Kneje i tako se našla iza leđa bataljona koji su vodili borbu kod Plaškog. U ovakvoj situaciji bataljonima je naređeno da se odvoje od neprijatelja kod Plaškog i probiju prema Tuku i Kneji, što su i učinili, ali uz velike gubitke. U sumrak, neprijatelj se probio iz Blata i spojio sa svojim snagama u Plavča Dragi i Plaškom. Brigada se povukla na liniju: Pištenik—Šumonje—Tuk—Kneja.

Sutradan, 7. februara, neprijatelj se zadržao na liniji s. Vera—Plaški—s. Staro Selo—Klašnica, a 3. brigada je zauzela položaje s. Plavča Draga—Latas brdo—brdo Lisac—Kneja (put Plavča Draga—Tobolić). Međutim, neprijatelj ponovo, 8. februara, postiže iznenađenje neopaženim prolazom između Lisca i Latas brda zalazeći iza leđa 3. brigade i zauzima položaje na brdu Strmica (tr. 586). Istovremenjo, krenuo je i neprijatelj cestom i prugom od Plaškog ka Plavča Dragi. Njegovim izbijanjem na Strmicu bilo je znatno otežano po snijegu izvlačiti bataljon

sa Latas brda. I tada, nakon žestoke borbe prsa u prsa, 3. brigada se probila prema s. Bajići uz ljudske i materijalne gubitke.

U tim borbama sa 3. brigadom 8. divizije u Plaščanskoj dolini, neprijatelj je imao oko 100 vojnika izbačenih iz stroja, a 3. brigada je imala 38 mrtvih, 41 ranjenog i 21 nestalih boraca i starješina. Izgubljen je 1 teški i 16 puškomitraljeza, 2 PT puške, 42 puške, 2 automata, 2 pištolja, 3.000 metaka, 5 kazana i 2 konja sa samarima. Taj teški neuspjeh 3. brigada je doživjela zbog nebudnosti, neopreznosti i slabe kontrole terena, ne očekujući po snijegu iznenadne jake neprijateljeve snage.

Nakon tih borbi neprijatelj se povukao u polazne baze, a 8. divizija je sa 3. brigadom ostala u rejonu Plaškog, a sa 1. brigadom zatvarala je pravac Josipdol—Tobolić—Primišje, a sa 2. brigadom pravac Bihać—Ličko Petrovo Selo.⁴⁸⁰

U februaru 8. divizija je imala 5.204 borca i starješinu po spisku, a 3.540 na licu.⁴⁸¹

Na sektoru prema Bihaću i Cazinu nalazila se 1. muslimanska brigada Unske operativne grupe, koja je u lokalnim borbama uspjevala da odbije neprijateljeve ispade nanijevši mu gubitke od oko 45 mrtvih i ranjenih, dok je brigada imala 1 mrtvog i 18 ranjenih boraca. Druga brigada, koja se nalazila u Pokuplju kod 34. divizije i u Baniji kod 7. divizije, vratila se krajem februara u sastav Unske operativne grupe.

Prema rezultatima akcija i borbi, koje su jedinice 4. korpusa vodile u toku februara 1945. godine (nedostaju podaci partizanskih odreda), ubijeno je oko 650, ranjeno oko 200 i zarobljeno 106 neprijateljevih vojnika ili, ukupno iz stroja je izbačeno oko 950.

Na osnovu pregleda gubitaka koji je dao Štab 4. korpusa, 7. 8. i 34. divizija imale su u februaru 1945. godine 155 poginulih, 458 ranjenih i 41 nestalog borca i starješinu. Prema pregledu vidi se da nisu unijeti gubici jednog bataljona Žumberačke brigade (25 mrtvih, 19 ranjenih, 107 zarobljenih), tako da su gubici za ove tri divizije 180 mrtvih, 477 ranjenih, 41 nestao i 107 zarobljenih ili ukupno izbačeno iz stroja 805 boraca i starješina.⁴⁸²

Zaplijenjeno je: 2 minobacača, 3 teška i 13 puškomitraljeza, 6 automata, 155 pušaka, 10 pištolja, 40.000 metaka i druga ratna oprema. Istovremeno je izgubljeno: 1 teški i 18 puškomitraljeza, 2 automata, 4 pištolja, 2 PT puške, 46 pušaka. Uništena je jedna vojna željeznička kompozicija od 2 lokomotive i 42 vagona (35 uništeno i 7 oštećeno).

Sa stanjem na dan 28. februara 1945. godine brojno stanje 4. korpusa za: Štab korpusa sa dijelovima, 7. 8. i 34. diviziju, Banijski, Turopoljsko-posavski i Karlovački NOP odred, Unsku operativnu grupu, omladinsku dopunsku brigadu i dopunski bataljon UOG, bilo je 22.501 po spisku, odnosno 17.144 boraca i starješina na licu (detaljnije vidi u prilogu).

⁴⁸⁰ Isto, str. 323 i 342.

⁴⁸¹ Isto, str. 349.

⁴⁸² Isto.

PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA
4. UD. KORPUSA NOVJ NA DAN 28. FEBRUARA 19⁴⁵.

JEDINICA	P o s p i s k u					N a l i c u				
	Oficira	Polit, ruko- vodioca	Podoficira	Boraca	Svega	Oficira	Polit, ruko- vodioca	Podoficira	Boraca	Svega
Stab Korpusa sa dijelovima	92 3	84 18	404 21	1044 224	1624 266	83 3	77 18	337 21	935 221	1432 263
7. udarna divizija	133	355 10	812 28	4063 66	5363 104	94	277 7	611 27	3162 57	4144 91
PO Banija	7	39	5?	305	404	6	37	52	242	337
8. udarna divizija	156 1	339 4	1080 19	3599 68	5174 92	131 1	272 3	732 16	2219 66	3354 86
34. udarna divizija	77	306 7	721 11	3534 34	4644 52	60	259 5	566 10	2453 24	3338 39
Turopoljsko-po- savski NOPO	8	50	120	328	506	7 10 52 19	48	114	285	454
Karlovački NOPO	10	31	33	275	349		24	25	218	277
Unska operativ- na grupa	66	160	203 1	2320 14	2749 15		125	170 1	1756 14	2103 15
Omladinska do- punska brigada	20	16	31	1007 19	1074 19		15	30	935 19	999 19
Dopunski bat. UOG	2	2		62	66	22	2		56	80
Svega:	571 4	1382 39	3463 80	16537 425	21953 548	488 4	1169 33	2712 75	12262 401	16631 513
U K U P N O :	575	1421	3543	16962	22501	492	1202	2787	12663	17144

Napomena.: 1. Samoborsko-jaskanski partizanski odred je ušao u Zumberačku brigadu 34. divizije.

Brojevi u brojitelju označavaju broj muškaraca, a u imenitelju broj žena.

/

PREGLED BROJNOG STANJA NAORUŽANJA
4. UDARNOG KORPUSA NOVJ NA DAN 28. FEBRUARA 1945.

JEDINICA	Pješadijsko, artiljerijsko i tenkovsko naoružanje														Veza			Konji			
	Puška	Automata	Puš. mitr.	Tešk. mitr.	Lakih mino- bacača	Teških mi- nobacača	Pištolja	Ručnih bombi	Engleskih bacača	Topova	Haubica	PT pušaka i mitr.	PT topova	PA mitralj.	Tenkova	Radio stanica	Telefonskih centrala	Telefona	Jahačih	Tovarnih	
Stab korpusa sa dijelovima	849	95	16	23			140	317			12	2	1	4	12	10	10	44	53	3	108
7. udarna divizija	2067	242	262	24	16	24	213	1090	9	8		20	8	4		12	6	48	84	396	154
P.O. Banije	223	16	21	4	1	2	22	116								1		4	12	21	10
8. udarna divizija	1922	233	223	30	15	7	219	1258	16	8		11	7	1		5	6	41	67	169	82
34. udarna divizija	2271	236	166	23	18	11	156	956	9	5		17	3			6	5	40	61	229	117
Turopoljsko-posavski NOPO	320	25	30	3	2	1	26	183	1			3						7	10	11	14
Karlovački NOPO	179	8	11		1		12	181										3	4		2
Unska op. grupa	1238	147	100		5		89	592	8			11	1			3	3	16	33	75	66
Omladinska dop. brigada	629	8		2		2	21	15	3												
Dopunski batalj. UOG	38	3	2				4	2													
S V E G A :	9736	1013	776	109	58	47	903	4710	30	21	12	64	20	9	12	37	30	203	324	904	553

BORBE 4. UDARNOG KORPUSA U ZAVRŠNIM OPERACIJAMA

Krajem februara i početkom marta 1945. godine u 4. korpusu došlo je do izvjesnih organizacionih promjena. Sredinom, februara 1945, rasformirana je Unska operativna grupa i od njenog ljudstva formirana je Muslimanska brigada koja je ušla u 8. diviziju kao njena četvrta brigada, a koncem aprila iste godine muslimanska brigada preformirana je u 3. brigadu iste divizije. U isto vrijeme formiran je Krajiški (muslimanski) NOP odred. Za komandanta Muslimanske brigade 8. divizije postavljen je Zuhdija Žalić, za političkog komesara Rasim Delić. Zamjenik komandanta postao je Hasica Veljačić, a zamjenik političkog komesara Čalim Salihodžić. Brigada je brojala oko 1600 boraca i starješina.

Početkom marta formirana je korpusna artiljerijska brigada od tri divizionu (75, 100 i 152 mm) i tri baterije, sa ukupno 24 oruđa i 672 borca i starješine. Za komandanta brigade postavljen je Ilija Vukadinović, a za političkog komesara Slavko Kovačić. U sastavu korpusa artiljerijska brigada ostala je do kraja aprila, a zatim je ušla u sastav 4. armije. U divizijama, u okviru artiljerijskih divizona, formirana je i po jedna PT baterija.

Pod komandu Štaba 34. divizije stavljen je Posavski NOP odred sa dva bataljona i 420 boraca i starješina. Odred je do tada bio u sastavu grupe partizanskih odreda 10. korpusa, a djelovao je na lijevoj obali Save, između Save i pruge Dugo Selo—Popovača. Samoborsko-jaskanski NOP odred je rasformiran i sa njegovim ljudstvom popunjena je Žumberačka brigada 34. divizije, koja je imala četiri bataljona.

U Štabu 4. korpusa, čije je sjedište tada bilo u Topuskom, došlo je do slijedećih promjena: za komandanta korpusne vojne oblasti postavljen je potpukovnik Uroš Krunić, za političkog komesara 7. udarne divizije major Milan Knežević, do tada politički komesar 2. brigade 7. divizije. Za šefa personalnog odsjeka Štaba korpusa, umjesto majora Dušana Jandrića, koji je upućen u Generalštab JA, postavljen je potpukovnik Dušan Hrستیć, do tada politički komesar 8. udarne divizije.

U 7. udarnoj diviziji je mjesto komandanta 2. brigade kapetana Janka Zebića, koji je upućen u GŠH, postavljen kapetan Savo Miočinić, do tada operativni oficir Štaba 7. divizije.

Izmjenjen je i Štab 8. udarne divizije. Za komandanta divizije je postavljen potpukovnik Joco Tarabić, do tada načelnik operativnog odsjeka Štaba 4. korpusa, a za političkog komesara iste divizije potpukovnik Šukrija Bijedić, do tada politički komesar Unske operativne grupe. Za načelnika operativnog odsjeka Štaba korpusa je postavljen potpukovnik Mihajlo Vojnović, do tada komandant 8. udarne divizije. Radi upućivanja na školovanje u Beograd, ovu dužnost nije ni primio, već je postavljen Milan Trninić, do tada načelnik štaba 7. udarne divizije.

Za političkog komesara 34. udarne divizije postavljen je Drago Govorušić, do tada rukovodilac politodjela ove divizije, mjesto potpukovnika Franje Knebla, koji je upućen u Beograd. Za načelnika Štaba 34. udarne divizije postavljen je potpukovnik Milutin Karaš, do tada načelnik operativnog odsjeka 8. udarne divizije, umjesto majora Augustina Adamika, koji je upućen u Generalštab JA.

Štab Žumberačke brigade 34. divizije, zbog krivice za gubitak bataljona, smjenjen je i stavljen pod vojni sud, a u Štab brigade su upućeni: za komandanta kapetan Ljuban Ajdinović, do tada načelnik Štaba brigade »Franjo Ogulinac Seljo«, za političkog komesara Danko Fučak. Za komandanta Posavskog NOP odreda postavljen je kapetan Tešo Bulat.

Komandant rasformiranog Štaba Unske operativne grupe potpukovnik Halil Šakanović, raspoređen je za adutanta u Štabu 4. korpusa, a načelnik Štaba UOG, kapetan Sulejman Vascarac, za adutanta u Štabu 8. udarne divizije.⁴⁸³

Na širem, jugoslovenskom planu, pored postojeće 1. 2. i 3. armije, Naredbom Vrhovnog komandanta, od 2. marta 1945. godine, formirana je i 4. armija na čelu sa Petrom Drapšinom, sastava: 8. korpus (9, 19, 20. i 26. divizija), 11. korpus (13, 35. i 43. divizija) i 7. korpus (15. i 18. divizija). Ova armija je bila angažovana na jugozapadnom dijelu jugoslovenskog ratišta — na jadranskom vojišnom prostoru. U isto vrijeme je i Povjereništvo narodne odbrane NKOJ, donijelo odluku o preimovanju NOV i POJ u Jugoslovensku armiju, a Vrhovni štab NOV i POJ u Generalštab JA. Četvrti udarni korpus ostao je i dalje pod komandom Glavnog štaba NOV i POH.

Borbe 4. korpusa u Bihaćkoj operaciji

U završnim operacijama na jugoslovenskom ratištu njemačke trupe držale su taktički nepovezan front: 15. kozački korpus nalazio se na desnoj obali Drave, od Koprivnice do Čađavice; 91. armijski korpus od Čađavice do Dalja; 34. armijski korpus u Sremu i oko Brčkog i Bijeljine; 21. brdski armijski korpus u Lici, Kordunu i Gorskom kotaru; 97. armijski korpus, s više pionirskih i tvrđavskih bataljona i divizionu obalske artiljerije, u Istri i Slovenačkom primorju; 69. armijski korpus za naročitu upotrebu na prostoriji Koprivnice, Zagreba i Karlovac; u Sloveniji su se nalazile jake policijske snage i dvije divizije.

Opšti plan završnih operacija Jugoslovenske armije donijet je u Beogradu, na sastanku Vrhovnog komandanta maršala Tita sa komandantima armija i predstavnicima Generalštaba. Zamisao toga plana bila je da se energičnim prodorom sjeverne grupe ka Koruškoj, južne grupe ka Trstu i centralne grupe preko Karlovca ka Novom Mestu, u sadejstvu sa jedinicama u pozadini njemačkog fronta, stvore uslovi za okruženje i uništenje njemačke vojske na Balkanu.

U okviru sjeverne grupe nalazila se 3. armija u Bačkoj i Baranji, sa 6. korpusom u Slavoniji i 10. korpusom sjeveroistočno od Zagreba

i 1. armija u Sremu i Posavini; centralna grupa, sa 2. armijom u istočnoj Bosni, sa 3. korpusom na Romanji, 2. korpusom na Ivan-sedlu i srednjem toku rijeke Bosne; južna grupa sa 4. armijom u sjevernoj Dalmaciji i operativno potčinjenim 11, 7. i 9. korpusom u Lici, Gorskom kotaru, Dolenjskoj, Natranjskoj i Slovenačkom primorju. U Baniji, Kordunu, Žumberku, Pokuplju i Cazinskoj krajini 4. korpus NOVJ nastavio je dejstva pod komandom Glavnog štaba Hrvatske, u koordinaciji sa Štabom 4. armije, a od druge polovine aprila 1945. godine pod operativnom komandom Štaba 4. armije.

Sa početkom završnih operacija u 4. korpusu dolazi do izvjesnih operativnih promjena u pogledu upotrebe njegovih glavnih snaga. Umjesto do tadašnjeg manje-više teritorijalnog, rastresitog dejstva na i oko svog područja, Korpus sa glavnim snagama prelazi isključivo u operacije na određenim pravcima. Jedinice Korpusa imale su zadatak da svakodnevnim borbenim dejstvima, u pozadini neprijateljevih snaga, štite slobodnu teritoriju na Kordunu, Baniji i u Cazinskoj krajini, vežu je za slobodnu teritoriju susjednih korpusa i s obzirom na predstojeće zadatke 4. armije da joj štite desni bok i olakšaju dejstva prema Trstu.

Početkom proljeća 1945. godine Štab 4. korpusa planirao je veće operacije na području Bihaća, za što je dobio i saglasnost Vrhovnog štaba, a mogao je računati i na sadejstvo dviju divizija i tenkovske brigade 4. armije. Prije napada na Bihać trebalo je prethodno likvidirati sva neprijateljeva uporišta sjeverno i sjeverozapadno od Bihaća. Za ta dejstva 4. korpus, koji je na tome sektoru imao 7. i 8. diviziju, bio je ojačan i 35. divizijom 11. korpusa.

Operativni plan 4. korpusa predviđao je da snage Korpusa, negde do 23. marta 1945. godine, likvidiraju sva neprijateljeva uporišta u širem području Bihaća. Do toga vremena računalo se da će jedinice 4. armije, čije su glavne snage operisale na teritoriji Like, stići do Bihaća i uzeti učešća u napadu na neprijatelja u tom gradu sa snagama 4. korpusa.

Na pravcu nastupanja jedinica 4. korpusa neprijatelj je imao posade u selima: Vaganac, Ličko Petrovo Selo, Baljevac, Zavalje, Izačić, Turijska, Klokot i Vrkašić. Bihać sa dolinom rijeke Une i komunikaciju prema Lapcu držali su dijelovi njemačke 373. legionarske divizije, koja je pripadala 15. brdskom kormisu, 10. ustaško-domobranske divizije, dijelovi njemačke 104. divizije i snage koje su se iz drugih sektora povukle na to područje.

Do početka akcija sjeverozapadno od Bihaća divizije 4. korpusa djelovale su na svojim operativnim područjima: 7. divizija u Baniji, 8. divizija u Kordunu i Lici i 34. divizija u Pokuplju. Polovinom marta 7. divizija se prebacuje u Kordun radi zajedničkog dejstva sa 8. i 35. divizijom na neprijateljeva uporišta oko Bihaća.

Dvije brigade 7. divizije (1. i 2.) bile su prema komunikaciji Kostajnica—Sunja—Sisak, gdje su ofanzivno-defanzivno vodile borbu sa neprijateljevim jedinicama. Prvog marta napadnuta je posada u s. Gornji Hrastovac, ali otkrivši naš napad, uspjela se prije povući za Sunju. Sutradan, 2. marta, vođena je borba sa neprijateljem koji je

pokušao ispad na slobodnu teritoriju iz Sunje i Kostajnice. Poslednje borbe u Baniji 7. divizija je vodila 14. i 16. marta, sa neprijateljevim snagama jačine oko 250 vojnika, koje su pokušale odbaciti naše snage od pruge Sunja—Sisak. Ne uspevši u tome poduhvatu neprijatelj se povukao sa 6 mrtvih i 32 ranjena vojnika, a potom je potjeran i iz s. Čakale.

Nakon tih borbi kod Sunje, otpočele su neposredne pripreme divizije za napuštanje operativnog područja Banije i uključivanje, sa ostalim snagama 4. korpusa, u završne operacije za konačno oslobođenje zemlje. U Baniji je ostao Banijski NOP odred pod komandom Đure Vujića. Kasnije mu je došla u pomoć udarna brigada »Franjo Ogulinac Seljo« 34. divizije iz Pokuplja. Do 20. marta 7. divizija je preko Banije i Cazinske krajine stigla sjeverno od Bihaća, orijentisana prema neprijatelju u s. Vrsta i s. Brekovica.

Do toga vremena 8. divizije se nalazila u rejonu Drežnik Grada i Rakovica, kao i na liniji Drežnik Grad—Plitvička jezera. U međuvremenu, dvije bojne ustaša su se 2. marta iz Ogulina probile do Primišlje, ugrozivši na taj način komunikaciju: Primišlje—Slunj, Primišlje—Plaški i Primišlje—Perjasica—Karlovac. U susret tim neprijateljevim snagama upućena je 1. brigada 8. divizije sa položaja kod Poljanka (Plitvice).

U toku dvodnevnih borbi brigada je uspjela da protjera neprijateljeve snage nazad u polazne baze. U tim borbama 1. brigada je imala 5 mrtvih i 16 ranjenih boraca i starješina, a zaplijenjen je puškomitraljez, 2 automata, 6 pušaka, pištolj i oko 1.000 metaka. Nakon neuspjeha kod Primišlja neprijatelj je jedno vrijeme mirovao, ali je 1. brigada ostala i dalje na tom terenu radi obezbjeđenja slobodne teritorije Korduna sa pravca Ogulina i Duge Rese.

U vezi sa predstojećom ofanzivom 4. armije u istočnoj Lici, Glavni štab NOV i POH naredio je 15. marta Štabu 4. korpusa da odmah počne sa koncentracijom i pregrupisivanjem svojih snaga na prostoru Slunj, Rakovica, Cazin. Zatim je, 19. marta, naredio da Korpus u predstojećoj ofanzivi sadejstvuje 4. armiji, sa zadatkom da napadne neprijatelja na liniji: Prijeboj—Bihać, da se spoji sa snagama 4. armije na prostoru Prijeboj—Korenica i da sadejstvuje s njom u daljim operacijama, a prema razvoju situacije.⁴⁸⁴

Na osnovu naređenja GŠH, Štab 4. korpusa izdao je zapovjest, 20. marta 1945. godine, kojom je potčinjenim jedinicama postavio slijedeće zadatke:

— Sedma divizija, sa Krajiškim (muslimanskim) NOP odredom, da napadne neprijatelja u sjevernom dijelu Vaganca, na Avdić-brdu i da zaposjedne položaje prema Izačić—Gradu;

— Osmu diviziju da, u sadejstvu sa 7. divizijom, napadne Vaganac sa zapadne strane, likvidira neprijateljevo uporište Čelopek (tr. 526) i Cesarov kamen (tr. 571) kod Ličkog Petrovog Sela i da sa jednom brigadom blokira Prijeboj sa sjeverne i zapadne strane, čime bi

omogućila nesmetano dejstvo 7. divizije na Vaganac i zaposjedanje položaja prema Izačić—Gradu,

— Korpusna artiljerijska brigada da sa prostora Sadilovac potpomaže na Vaganac i Čelopek i da po potrebi otvara vatru i na druga mjesta.

— Korpusni tenkovski bataljon u rejonu Drežnik Grada da bude u gotovosti za dejstvo prema ukazanoj potrebi.

U toj operaciji 35. divizija 11. korpusa bila je potčinjena Štabu 4. korpusa i dobila je zadatak da napadne neprijatelja u Jezercu, blokira Prijeboj sa zapadne strane i spriječi eventualnu intervenciju na pravcu Čudin klanac—Prijeboj.⁴⁸⁵

Ujutro, 21. marta, sve jedinice, nakon izvršenih vojnih i političko-partijskih priprema, prešle su u ofanzivu i toga dana oslobođeni su: Plitvička jezera, Plitvički Ljeskovac, Prijeboj, Ličko Petrovo Selo i Vaganac. Neprijatelj je bio razbijen i počeo se povlačiti prema Bihaću i Gackoj dolini.

Pošto je neprijatelj bio razbijen na prostoru Vaganac—Ličko Petrovo Selo, to su snage 4. korpusa nastavile energično gonjenje ka Bihaću. Na uzastopnim položajima neprijatelj je davao jaki otpor i po svaku cijenu nastojao zaustaviti nadiranje naših snaga, ali je svuda bio odbijen. Zauzeto je više naseljenih mjesta, među kojima: Baljevac, Vrkašić, Turija, Brekovica i Prošići, (sva 4—8 km sjeverno od Bihaća).

Za vrijeme borbi, Glavni štab Hrvatske je naredio, 21. marta, Štabu 4. korpusa:

»Produžite sa napadom ka Bihaću radi vezivanja neprijateljskih snaga u Bihaću. U slučaju da 4. armija odluči iskoristiti eventualno povoljne uslove i pristupi likvidaciji Bihaća, sadejstvovati Armiji u uništavanju neprijatelja i oslobođenju grada. Po ovom stajati sa Armijom u tijesnoj vezi. Ako Armija preduzme pregrupaciju snaga radi razvijanja daljnih operacija u zapadnoj Lici, držati blokadu neprijateljskog garnizona u Bihaću i osigurati Armiji sa ovog pravca slobodu izvršenja operacije«.⁴⁸⁶

Nastavljajući borbu, drugog dana ofanzive, 22. marta, jedinice 4. korpusa izbile su na lijevu obalu rijeke Une, na frontu širine 15 km. Odbijeni su jaki neprijateljevi protivnapadi od Zavalje i Bihaća. Izbijajući na lijevu obalu Une, jedinice 7. divizije razbile su jednu auto-kolonu na komunikaciji Pokoj—OstrOžac, izvršile nasilni prilaz Une i zauzeli Pokoj. Zauzimanjem toga sela neprijatelju je prekinuta željeznička pruga i put od Bihaća ka sjeveru, dolinom Une. Samo u toj borbi ubijeno je 116, zarobljeno 24 i ranjeno više neprijateljevih vojnika. Zaplijenjena su 3 topa, 11 automatskih oruđa, 108 pušaka i nekoliko motornih vozila, a uništen 1 top i kamion. U tom rejonu odbijena su dva jaka neprijateljeva protivnapada iz Bihaća prema s. Pokoj.

Na desnom krilu napada najjači otpor neprijatelj je dao u s. Zavalja, gdje je napadala Muslimanska i 3. brigada 8. divizije. U toku

[^] Arhiv VII, k.434, reg. br. 3-1/1, i Zbornik, tom. 5, knj. 39, str.418.
Zbornik, tom 5, knj. 39, str. 495.

noći (24. marta 1945.), pri kraju likvidacije tog neprijateljevog uporišta, uspostavljena je veza sa 26. divizijom 4. armije, čime su likvidirana sva spoljna uporišta i stvoreni uslovi za napad na Bihać.

Napad za oslobodenje Bihaća počeo je 24. marta prije podne, sa jedinicama 4. armije koje su nastupale sa juga — preko Like. Za napad Štab 8. divizije je angažovao 2. i 3. brigadu, dok je Muslimanska brigada zadržana u rezervi. Noću, 24/25. marta, veći dio grada na lijevoj obali Une zauzele su jedinice 8. i 26. divizije. Te noći preko Une je prebačena i Muslimanska brigada, koja je nakon jakog okršaja zauzela predgrađe Bakšaiš i tako stvorila uslove za prebacivanje i ubacivanje u borbu i drugih snaga radi napada na neprijatelja na desnoj obali Une. Kako je prije podne 25. marta bio oslobođen dio grada na desnoj obali Une, prebačena je u pomoć Muslimanskoj brigadi i 2. brigada 8. divizije. Te dvije brigade napale su neprijatelja kod željezničke stanice, ali ih je proboj jačih snaga iz pravca Bosanske Krupe (koje su probile odbranu 7. divizije), prisilio na povlačenje. Prodorom tih snaga bio je otvoren prolaz za izvlačenje posade iz Bihaća, što je i učinjeno. Ujutro 28. marta Bihać je bio oslobođen.

Obaveštavajući Generalštab JA o rezultatima borbe za Bihać, Glavni štab Hrvatske je depešom od 30. marta 1945. godine javio:

»U borbama koje je IV korpus vodio od 21. do 28. marta, neprijatelj je pretrpio sljedeće gubitke. Zarobljeno 792 oficira, podoficira i vojnika, a ubijeno 1.135. Zaplijenjeno 10 topova, 12 bacača, 87 mitraljeza, 32 šmajsera, 56 pištolja, 602 puške, do pola miliona metaka razne vrste, 3.000 ručnih bombi, više hiljada topovskih granata i mina za bacače, 12 motornih vozila, 50 bicikla, 100 konja, 50 kola i magacin sa hranom. Uništena 2 tenka, 3 oklopna automobila, 29 kamiona i 8 luksuznih automobila. Ubijeno 172 konja. Zaplijenjeno više skladišta municije i ostalog ratnog materijala. Sopstveni gubici: 145 mrtvih i 603 ranjena. U ovim borbama sve su se jedinice IV korpusa dobro držale, a naročito se istakla VIII divizija pod komandom komandanta potpukovnika Joce Tarabića i komesara potpukovnika Bijedić Sukrije«.⁴⁸⁷

Sa početkom Bihaćke operacije, 21. marta, Štab 8. divizije je prema naređenju Štaba 4. korpusa uputio 1. udarnu brigadu u rejon Prijeboja sa zadatkom da sa po jednim bataljonom zatvori pravce od Prijeboja, Gornjeg Babinog Potoka, Plitvičkog Ljeskovca, Plitvičkih jezera, Ličkih Jesenica i Saborskog preko Poljanka. Taj zadatak 1. brigada je vršila u skladu sa zadatkom 35. divizije 11. korpusa, koja je stavljena pod komandu Štaba 4. korpusa, radi obezbjeđenja lijevog boka jedinica 4. armije, kao i pozadine 7. i 8. divizije.

Kako su se gotovo sve snage 4. korpusa našle kod Bihaća, a pravac od Ogulina i Karlovca ostao nepokriven, to je Štab 4. korpusa naredio da se 1. brigada, iz rejona Plitvičkih jezera, prebaci u rejon Primišlja i zatvori pravce prema Ogulinu i Karlovcu. Ona je stigla 24. marta izjutra, kada je počeo i napad za oslobodenje Bihaća.

Saznavši za pokret jače njemačko-ustaške kolone (dijelovi 20. lovačkog puka, 4. policijskog puka i 13. ustaško-domobranske divizije — oko 2.000 vojnika) iz Karlovca prema Slunju, radi deblokade svojih snaga u Bihaću, Štab 1. brigade je, posjedanjem položaja kod Tounja i Primišlja, obezbjedio od prolaza neprijatelja komunikaciju Ogulin—Slunj.

Sutradan, 25. marta, neprijatelj je uspio da odbaci jedinice 1. brigade kod Tounja i da u toku dana izbije na rijeku Mrežnice ispred Primišlja, gdje je i zadržan. Međutim, u toku noći, 25/26. marta, neprijatelj je pod zaštitom mraka i nebudnosti jedinica 1. brigade, uspio neopaženo proći kroz Primišlje, a istovremeno druga neprijateljeva kolona dolazila je iz Duge Rese. Kako je neprijatelj u toku noći poodmakao, prošao i Slunj, to su jedinice 1. brigade uspjele da ga sačekaju tek u rejonu s. Bročanac, na cesti Slunj—Rakovica.

Zbog nadmoćnosti neprijateljevih snaga, jedinice 1. brigade nisu ih mogle zadržati, te je iz borbe kod Bihaća izvučena 3. brigada 8. divizije i upućena prema Rakovici i Slunju. Na toj relaciji, u dužini od oko 15 km, cio dan 27. marta vodila se žestoka borba sa tim snagama, koje su nastojale da se probiju ka Bihaću. Borci i starješine su znali da od njihove odbrane zavisi i uspjeh kod Bihaća, te su se uporno i junački borili iako je neprijatelj bio nadmoćniji u ljudstvu i naoružanju. No, da bi se neprijateljeve snage odbacile i osigurao uspjeh kod Bihaća, u rejon Rakovice upućena je i 14. brigada 19. divizije 4. armije, sa motorizovanim artiljerijskim divizionom i tenkovskim bataljonom 4. armije.

Brigada je stigla još istog dana 27. marta oko podne i već u poslijepodnevnim časovima, zajedničkim snagama 14. brigade 19. divizije, 1. i 3. brigade 8. divizije uz snažnu podršku artiljerije i tenkova, Dalmatinaca i Kordunaša, neprijatelj je nakon kratke ali žestoke i jurišne borbe bio razbijen i prisiljen na povlačenje prema Primišlju, gdje se i zadržao na rijeci Mrežnici.

U borbama 26. i 27. marta 1. brigada 8. divizije imala je 8 mrtvih, 17 ranjenih i 5 nestalih boraca i starješina, zarobivši 5 njemačkih vojnika. Zaplijenjen je 1 minobacač, 2 puškomitraljeza, 5 automata, 18 pušaka, 50 ručnih bombi, oko 12.000 metaka i druga ratna oprema.

U isto vrijeme dok su trajale borbe ^ko Bihaća i za njega, 34. divizija izvela je nekoliko uspješnih akcija i nanijela neprijatelju osjetne gubitke.

Sa svoje tri brigade i pridodatom 3. brigadom 7. divizije, izvela je 4. marta uspješnu akciju na posadu u Rečici (10 km istočno od Karlovca). Posadu je sačinjavala 3. bojna 3. ustaškog zdruza, 13. ustaško-domobranske divizije. Bojna je imala tri satnije sa oko 450 ustaša i domobrana i služila je kao spoljna odbrana Karlovca. Ostale jače neprijateljeve snage bile su na komunikaciji Karlovac—Zagreb i Zagreb—Sisak. Bio je to treći napad naših snaga na to uporište. Prvi neuspjeli napad izvela je 1. brigada 8. divizije. U drugom, 15. januara 1945, jedinice 34. divizije zauzele su mjesto, ali nisu likvidirale posade, i potom je 34. divizija ponovila napad.

Napad je izvela Karlovačka brigada, dok je Seljina brigada bila na obezbjeđenju prema Karlovcu, a Žumberačka brigada je bila postavljena između Rečice i mosta na rijeci Kupi, kako bi tim pravcem spriječila izvlačenje, kao što se to dogodilo u prošlom napadu. Treća brigada 7. divizije vršila je obezbjeđenje napada sa pravca Zdenčine i Brezovice.

Nalet naših boraca bio je brz i energičan. Upad jednog bataljona u neprijateljev raspored iskoristili su i ostali bataljoni, tako da je za 1,5 sat neprijateljeva posada savladana i mjesto zauzeto. Neprijatelj je glavnim snagama bježao prema mostu na Kupi, gdje je, također, bila manja posada, ali dočekala ga je Žumberačka brigada, dijelom ih poubijala, a dijelom zarobila. Oko ponoći neprijatelj je intervenisao iz Draganića, ali je dočekan i odbijen od strane Seljine brigade.

U toj borbi neprijatelj je imao 180 mrtvih, od čega 2 oficira i 250 zarobljenih, među kojima i 2 oficira. Zaplijenjeno je: 1 PT top, 4 teška i 11 puškomitraljeza, 1 teški minobacač, 8 automata, 244 puške, oko 30.000 metaka, 133 granate za PT topove, 150 mina za minobacače i druga ratna sprema. Jedinice 34. divizije imale su 10 mrtvih i 55 ranjenih boraca i starješina. Tom akcijom razbijena je i uništena 3. ustaška bojna.⁴⁸⁸

Poslije neuspjeha neprijatelj je iznenada i brzo reagovao. Sa oko 70 Nijemaca 1. lovačkog dopuskog puka i 100—200 ustaša iz 13. ustaško-domobranske divizije, 7. marta u 05.30 sati, napao je Karlovačku brigadu, koja je poslije napada na Rečicu zadržana u Donjoj Kupčani. Zbog nekontrolisanja terena neprijatelj se uspio noću koncentrisati i u zoru iznenada napasti Karlovačku brigadu, kojoj je nametnuo oštru borbu. Ubacivanjem u borbu Žumberačke brigade i protivnapadima Karlovačke brigade, podržane artiljerijsko-minobacačkom vatrom, neprijatelj je odbijen i protjeran u polaznu bazu. U toj iznenadnoj i nametnutoj borbi Karlovačka brigada je imala velike gubitke: 59 poginulih, 74 ranjena i 21 nestalog i zarobljenog borca i starješinu. Među poginulim bilo je i 10 starješina od kojih i načelnik Štaba 34. divizije, major Milutin Karaš.⁴⁸⁹

Radi odbacivanja 34. divizije od glavnih komunikacija, koje je držao neprijatelj, kao i radi razbijanja i uništenja njenih jedinica, neprijatelj je češće pokušavao ispade sa manjim ili jačim snagama, pri čemu je imao i određenih uspjeha. Noću, 17/18. marta, izbio je iz Zdenčine u Kraljevac sa oko 1.300 vojnika iz 1. njemačkog lovačkog dopuskog puka i 13. ustaško-domobranske divizije, prema položajima Seljine brigade. Kako je na vrijeme bio otkriven dočekan je organizovanom odbranom brigade, koja gaje uspjela, poslije petosatne borbe, protjerati u polazne baze. Neprijatelj je imao 35 mrtvih, od kojih jedan njemački major i jedan ustaški tabornik i 75 ranjenih. Brigada je imala 1 mrtvog i 4 ranjena, među kojima je bio i komandant brigade major Milan Tojagić. Nestalo je 5. boraca (zarobljeni u patroli) sa puškomitraljezom i 6 pušaka.⁴⁹⁰

⁴⁸⁸ Isto, str. 55 i 142.

⁴⁸⁹ Isto, str. 325.

⁴⁹⁰ Isto, str. 382.

Štab 34. divizije i dalje je nastavio sa izvođenjem napada na neprijateljeva uporišta, na komunikaciji Karlovac—Zagreb. Noću, 23. marta, sa početkom u 22.00 sata, sa Karlovačkom brigadom, poslije odmora i sređivanja od gubitaka u Donjoj Kupčini, izvršen je napad na posadu Budrovcima, kod Draganića (10 km sjeveroistočno od Karlovca), koju je sačinjavala jedna satnija ustaša i domobrana 13. ustaško-domobranske divizije. Pored osiguranja pruge i ceste, ta posada imala je zadatak, kao i ostale, da vrši prinudnu mobilizaciju ljudstva iz okolnih sela.

U samom početku napada iz pravca Karlovca naišla su tri kamiona, od kojih su dva uništena, a jedan je prošao za Draganić, što je posada iskoristila i pobjegla iz sela. Veći uspjeh brigade omeo je jedan tenk iz Karlovca. Neprijatelj je imao 15 mrtvih, dok je brigada imala 1 mrtvog i 1 ranjenog.

Sutradan, 24. marta, takođe u 22.00 sata, 34. divizija izvela je napad sa Seljinom brigadom, uz obezbjeđenje ostalih jedinica, na neprijateljevu posadu u Zdenčini. Posadu su sačinjavale dvije satnije 3. bojne 13. ustaško-domobranske divizije.

Uz podršku artiljerijsko-minobacačke vatre, u trajanju od 50 minuta, naše jedinice su uspjele razbiti odbranu i zauzeti mjesto. Neprijatelj je dijelom izginuo, a dijelom pobjegao. Imao je 41 mrtvog i 25 zarobljenih, dok su naše jedinice imale 4 mrtva, 2 nestala i 29 ranjenih, među kojima i 4 starješine. Zaplijenjeno je: teški minobacač, 4 teška i 4 puškomitraljeza, 34 puške, oko 30.000 metaka, 40 ručnih bombi, 198 mina za bacače i druga ratna srpema.⁴⁹¹

Radi obezbjeđenja Bihačke operacije od neprijateljeve intervencije sa pravca Banije, Štab 4. korpusa je 34. diviziju uputio u Baniju prema Petrinji i Sisku, sa dvije brigade (Karlovačka i Žumberačka), dok je jedna brigada (Seljina) ostala u Pokuplju. Procjena Štaba korpusa se i ostvarila. Neprijatelj je 25. marta krenuo iz Petrinje prema Glini, s ciljem da privuče naše snage od Bihaća, sa 3. jurišnom bojnomo Pavelićevog tjelesnog zdruza, dijelovima 14. pjašačkog zdruza 4. ustaško-domobranske divizije i 20. pješađijska pukovnija 1. ustaško-domobranske divizije.

U toku osmodnevnih oštih borbi neprijatelj, koji je uspio sa patrolama upasti u sjeveroistočni dio Gline, brzo je razbijen i protjeran u polazne baze. Naime, zbog jačine neprijateljevih snaga Štab 34. divizije pozvao je i Seljinu brigadu, tako da se pred neprijateljem našla cijela divizija. Protivnapad je Štab 34. divizije planirao za jutro 2. aprila. Međutim, kako je neprijatelj osjetio dolazak još jedne brigade, to se u toku noći počeo povlačiti svojim glavnim snagama u pravcu Petrinje, pa je umjesto planiranog protivnapada došlo do gonjenja slabijih neprijateljevih dijelova čime je propao pokušaj da sa pravca Banije i Karlovca deblokira svoje snage u Bihaću.

U tim borbama neprijatelj je imao oko 130 mrtvih, 200 ranjenih i 8 zarobljenih, dok su jedinice divizije imale 26 mrtvih (među kojima 8

PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA
4. UD. KORPUSA NOVJ NA DAN 31. MARTA 1945.

JEDINICA	P o s p i s k u					N a l i c u				
	Oficira	Polit. ruko- vodilaca	Podoficira	Boraca	S v e g a	Oficira	Polit. ruko- vodilaca	Podoficira	Boraca	S v e g a
Štab Korpusa sa dijelovima	<u>109</u> 1	<u>114</u> 12	<u>446</u> 26	<u>1294</u> 248	<u>1963</u> 287	<u>102</u> 1	<u>108</u> 12	<u>396</u> 26	<u>1157</u> 239	<u>1763</u> 278
7. ud. divizija	<u>122</u>	<u>365</u> 7	<u>905</u> 29	<u>4114</u> 81	<u>5506</u> 117	<u>88</u>	<u>283</u> 5	<u>720</u> 27	<u>3114</u> 69	<u>4205</u> 101
P.O. Banija	<u>9</u>	<u>37</u>	<u>51</u> 1	<u>308</u> 6	<u>405</u> 7	<u>8</u>	<u>35</u>	<u>49</u> 1	<u>230</u> 6	<u>322</u> 7
8. ud. divizija	<u>179</u>	<u>456</u> 1	<u>1252</u> 25	<u>5063</u> 71	<u>6950</u> 97	<u>134</u>	<u>375</u> 1	<u>964</u> 11	<u>3364</u> 72	<u>4837</u> 94
Krajiški NOPO	<u>13</u>	<u>38</u>	<u>54</u>	<u>363</u> 5	<u>468</u> 5	<u>12</u>	<u>37</u>	<u>46</u>	<u>320</u> 5	<u>415</u> 5
Dopunski bataljon 8. ud. divizije	<u>2</u>	<u>2</u>	<u>13</u>	<u>54</u>	<u>71</u>	<u>2</u>	<u>2</u>	<u>12</u>	<u>54</u>	<u>70</u>
34. ud. divizija	<u>82</u>	<u>317</u> 6	<u>710</u> 10	<u>3548</u> 38	<u>4657</u> 54	<u>62</u>	<u>260</u> 3	<u>529</u> 8	<u>2376</u> 31	<u>2905</u> 42
Turopoljsko-po- savski NOPO	<u>3</u>	<u>37</u>	<u>95</u>	<u>317</u>	<u>452</u>	<u>2</u>	<u>36</u>	<u>89</u>	<u>294</u>	<u>421</u>
Karlovački NOPO	<u>9</u>	<u>31</u>	<u>41</u>	<u>309</u>	<u>390</u>	<u>9</u>	<u>30</u>	<u>38</u>	<u>272</u>	<u>349</u>
Posavski NOPO	<u>5</u>	<u>34</u>	<u>36</u>	<u>356</u>	<u>431</u>	<u>5</u>	<u>34</u>	<u>36</u>	<u>356</u>	<u>431</u>
Omladinska do- punska brigada	<u>16</u>	<u>15</u>	<u>28</u>	<u>682</u> 22	<u>741</u> 22	<u>16</u>	<u>14</u>	<u>27</u>	<u>608</u> 22	<u>665</u> 22
S v e g a:	<u>549</u> 1	<u>1446</u> 26	<u>3631</u> 91	<u>16405</u> 471	<u>22031</u> 589	<u>440</u> 1	<u>1214</u> 21	<u>2906</u> 73	<u>12145</u> 444	<u>16705</u> 539
U K U P N O:	550	1472	3722	16876	22620	441	1235	2979	12589	17244

Napomena: Dijelovi Štaba korpusa: 1, 2, 3. i 4. aerobaza, pontonirski, tenkovski i auto-bataljon, artiljerijska brigada, itendantura, Korpusna vojna oblast, odsek za naoružanje, četa za vezu, sanitetsko odeljenje i marvena bolnica.

2. Brojitelj se odnosi na muškarce, a imenitelj na žene.

PREGLED SOCIJALNOG I NACIONALNOG SASTAVA LJUDSTVA
4. UD. KORPUSA NOVJ NA DAN 31. MARTA 1945.

JEDINICA	Brojno stanje po spisu	Socijalni sastav							Nacionalni sastav						
		Radnika	Seljaka	Intelektualci	Zanatlija	Službenika	Vojnih lica	Polic. žand. i financ.	Srba	Hrvata	Muslimana	Talijana	Slovenaca	Jevreja	Rusa
Štab korpusa sa dijelovima	$\frac{564}{1683}$	$\frac{51}{172}$	$\frac{409}{1401}$	$\frac{20}{15}$	$\frac{17}{40}$	$\frac{43}{44}$	$\frac{21}{8}$	$\frac{3}{3}$	$\frac{434}{1148}$	$\frac{106}{321}$	$\frac{17}{173}$	$\frac{1}{12}$	$\frac{2}{6}$	$\frac{2}{13}$	$\frac{1}{5}$
7. ud. divizija	$\frac{1428}{4195}$	$\frac{120}{282}$	$\frac{1119}{3583}$	$\frac{23}{36}$	$\frac{75}{203}$	$\frac{74}{86}$	$\frac{11}{3}$	$\frac{6}{2}$	$\frac{1216}{2955}$	$\frac{172}{966}$	$\frac{2}{38}$	$\frac{10}{181}$	$\frac{9}{11}$	$\frac{18}{24}$	$\frac{5}{5}$
P.O. Banija	$\frac{98}{314}$	$\frac{6}{8}$	$\frac{85}{299}$	$\frac{1}{1}$	$\frac{2}{3}$	$\frac{1}{4}$	$\frac{2}{1}$	$\frac{1}{1}$	$\frac{89}{300}$	$\frac{7}{12}$	$\frac{1}{1}$				$\frac{1}{1}$
8. ud. divizija	$\frac{1911}{5136}$	$\frac{132}{207}$	$\frac{1631}{4804}$	$\frac{23}{25}$	$\frac{35}{42}$	$\frac{49}{39}$	$\frac{11}{7}$	$\frac{10}{12}$	$\frac{1563}{2999}$	$\frac{107}{819}$	$\frac{233}{1270}$	$\frac{1}{33}$	$\frac{3}{5}$	$\frac{3}{9}$	
Krajiški P.O.	$\frac{105}{368}$	$\frac{12}{8}$	$\frac{86}{353}$	$\frac{2}{1}$	$\frac{1}{3}$	$\frac{4}{4}$			$\frac{6}{13}$	$\frac{3}{5}$	$\frac{96}{349}$			$\frac{1}{1}$	
Dopunski bat. 8. ud. divizije	$\frac{17}{54}$		$\frac{13}{48}$	$\frac{1}{1}$	$\frac{2}{5}$	$\frac{2}{1}$			$\frac{2}{5}$	$\frac{2}{11}$	$\frac{13}{38}$				
34. ud. divizija	$\frac{801}{3910}$	$\frac{182}{504}$	$\frac{493}{3154}$	$\frac{33}{45}$	$\frac{47}{118}$	$\frac{42}{80}$	$\frac{2}{5}$	$\frac{2}{4}$	$\frac{60}{129}$	$\frac{718}{3677}$	$\frac{7}{48}$	$\frac{12}{6}$	$\frac{12}{27}$		$\frac{1}{4}$
Turopoljsko-posavski PO	$\frac{87}{365}$	$\frac{12}{27}$	$\frac{71}{320}$	$\frac{2}{2}$	$\frac{2}{4}$	$\frac{1}{11}$	$\frac{1}{1}$		$\frac{22}{43}$	$\frac{64}{321}$			$\frac{1}{1}$		
Posavski PO	$\frac{95}{336}$	$\frac{32}{104}$	$\frac{54}{208}$		$\frac{2}{5}$	$\frac{7}{15}$	$\frac{1}{4}$		$\frac{2}{6}$	$\frac{92}{326}$	$\frac{1}{2}$				
Karlovački PO	$\frac{102}{288}$	$\frac{27}{64}$	$\frac{48}{201}$	$\frac{4}{1}$	$\frac{13}{20}$	$\frac{8}{3}$	$\frac{2}{1}$		$\frac{9}{6}$	$\frac{89}{279}$	$\frac{2}{1}$		$\frac{1}{2}$		$\frac{2}{2}$
Omladinska dop. brigada	$\frac{63}{700}$	$\frac{2}{3}$	$\frac{50}{669}$	$\frac{1}{1}$	$\frac{3}{9}$	$\frac{2}{19}$	$\frac{5}{1}$		$\frac{55}{426}$	$\frac{8}{170}$	$\frac{99}{1}$	$\frac{1}{1}$	$\frac{1}{1}$	$\frac{3}{3}$	$\frac{1}{1}$
Svega:	$\frac{5271}{17349}$	$\frac{576}{1359}$	$\frac{4059}{15040}$	$\frac{107}{124}$	$\frac{219}{452}$	$\frac{233}{305}$	$\frac{55}{28}$	$\frac{22}{21}$	$\frac{3458}{8030}$	$\frac{1368}{6907}$	$\frac{372}{2017}$	$\frac{12}{233}$	$\frac{28}{53}$	$\frac{23}{50}$	$\frac{2}{18}$
UKUPNO:	22620	1955	19099	231	671	538	83	43	11488	8275	2389	245	81	73	20

Napomena: 1. U nacionalnom sastavu bila su i: 2 Crnogoraca, 23 Čeha, 4 Nijemca, 3 Mađara, 8 Poljaka, 1 Danac, 1 Rumun i 1 Holandarin.

2. Dijelovi Štaba korpusa su: 1, 2, 3. i 4. aerobaza, pontonski, tenkovski i auto-bataljon, art. brigada, intendantura, Korpusna vojna oblast, odsek za naoružanje, prateća četa i četa za vezu, sanitetsko odeljenje i marvena bolnica.

3. Cifre u brojitelju označavaju broj starješina, a u imenitelju broj boraca. (Zbornik, tom 5, knj. 39, dok. 42, str. 204).

starješina), 93 ranjena, 4 zarobljena i 18 nestalih boraca i starješina. Izgubljeno je 5 puškomitraljeza, automat i 12 pušaka. Bila je to posljednja neprijateljeva ofanziva u Baniji.⁴⁹²

Krajem marta 1945. godine 34. divizija imala je po spisku 5.984, a na licu 4.470 boraca i starješina. U istom mjesecu divizija je imala sledeće gubitke: poginulo je 3 oficira, 16 političkih rukovodilaca, 19 podoficira i 72 borca, a ranjeno — 8 oficira, 26 političkih rukovodilaca, 41 podoficir i 199 boraca — ukupno 384. Mjesto poginulog načelnika Štaba 34. divizije, Milutina Karasa, postavljen je Boris Boca Balaš, komandant Karlovačke brigade, a mjesto njega Šulejman Vascarac.

Do kadrovskih promjena došlo je i u 7. i 8. diviziji. Za načelnika Štaba 7. divizije postavljen je major Jovo Čakalo, do tada komandant 3. brigade iste divizije, a umjesto njega postavljen je kapetan Savo Miočinović. Za komandanta 1. brigade 7. divizije postavljen je poručnik Đuro Pjevač, umjesto kapetana Branka Babića, koji je postavljen za komandanta 2. brigade, za v.d. političkog komesara 1. brigade postavljen je Slobodan Bjelajac, do tada politički komesar bataljona iste brigade.

U 8. diviziji je umjesto komandanta 1. brigade Joce Milkovića, koji je upućen na školovanje u SSSR, postavljen major Dragan Pajić, do tada komandant 3. brigade iste divizije.

U Muslimanskoj brigadi 8. divizije u kratkom vremenu desilo se nekoliko personalnih promjena. U borbama za Bihać teže je ranjen komandant Zuhdija Zalić, pa je umjesto njega postavljen Tana Ahmetović. U istoj borbi poginuo je Rasim Delić, pa je umjesto njega postavljen Camil Salihodžić, koji je uskoro i sam poginuo pa je na ^ njegovo mjesto za političkog komesara postavljen Ismet Arnautović.

Sa stanjem na dan 31. marta 1945. godine 4. korpus je imao po spisku 22.620, a na licu 17.244 boraca i starješina, bez Korpusne vojne oblasti — detaljnije vidi prilog.

Borbe 4. korpusa u Gackoj dolini i na relaciji Bihać—Primišlje

Poslije borbi za Bihać, a u skladu sa operacijom 4. armije kroz Liku, Štab 4. korpusa je 7. diviziju orijentisao prema Gackoj dolini, a 8. diviziju prema Primišlju, gdje je neprijatelj držao položaj, braneći prilaze prema Karlovcu. Prema neprijatelju privučena je i 34. divizija iz Banije, gdje se još izvjesno vrijeme zadržala njena jedna brigada.

Da bi se ostvarilo sadejstvo sa jedinicama 4. armije u operaciji za konačno oslobođenje Like, Glavni štab Hrvatske je naredio 1. aprila 1945. godine Štabu 4. korpusa slijedeće:

»U vezi sa predstojećim operacijama 4. armije, vaš je zadatak slijedeći: zauzeti neprijateljsko uporište Dabar i spustiti se u Gacku Dolinu radi vezivanja neprijateljskih snaga u Gackoj Dolini. Jednom pomoćnom kolonom, koja će istovremeno osi-

gurati desni bok glavne kolone, zauzeti s. Stajnicu, po mogućnosti i Jezerane, te presjeći komunikaciju: Brinje — Modruš. Lijevo se osigurati na prostoru Petrinić Polja. Izvjesne snage postaviti na prostoru Plaškog sa zadatkom osiguranja, a rezervu na prostoru Rakovice. Zatvoriti pravce ka Bihaću, Petrinji i Karlovcu. Početak napada 4. aprila ujutro».

Na pravcu dejstva 7. divizije, prema Gackoj dolini, neprijatelj se nalazio u slijedećim mjestima: Otočac — Štab 8. bojne 11. ustaško-domobranske divizije i dijelovi 392. njemačke legionarske divizije; Čudin klanac i Gornji i Donji Babin Potok — nalazio se 487. puk bez jednog bataljona; Dabar — dijelovi 392. divizije, Lipica — jedna satnija ustaša 8. bojne 11. ustaško-domobranske divizije; Letinac — jedna satnija ustaša iz 8. bojne; Brinje — jedna četa 1. bataljona 846. puka 392. divizije i Štab 2. bataljona 846. puka sa jedinicama za snabdevanje i Jezerane — jedna bojna 13. ustaško-domobranske divizije. Tada se na tome području nalazio 17. zdrug 13. ustaško-domobranske divizije.⁴⁹³

Prema razrađenom planu dejstva Štaba korpusa, 7. divizija je počela sa napadom 4. aprila 1945. godine, kako je i bilo naređeno, i u toku dana, sa svoje tri brigade, oslobodila Dabar, Letinac i Stajnicu i izbila na 5—8 km od komunikacije Jezerane—Brinje. Napadi su nastavljeni i 5. aprila, kada je divizija oslobodila Križpolje, Jezerane i Razvalu i na taj način ovladala djelom komunikacije Josipdol — Brinje. U toku 6. aprila oslobođeno je i Brinje. Dio neprijateljevih jedinica je likvidiran i zarobljen, a jedan dio uspio se izvući ispred udara naših jedinica.

Oslobođenjem dijela Like do linije Knežpolje — Brinje, neprijatelju je bilo onemogućeno povlačenje na sjever prema Ogulinu i prema Karlovcu. Međutim, njemačka 104. divizija i dijelovi 10. ustaško-domobranske divizije iz doline rijeke Une uspjeli su da probiju položaje 8. divizije i da izbiju u rejon Ličko Petrovo Selo, na putu preko Slunja za Karlovac. Tim je bila ugrožena pozadina 4. korpusa i desni bok 4. armije koja je dejstvovala u Lici. Zbog toga je Štab 4. korpusa naredio 7. diviziji da se hitno prebaci na pravac Bihać—Slunj.

Dok je 7. divizija vodila borbe sa neprijateljevim jedinicama sjeverozapadno od Gacke doline, 8. divizija je sa Muslimanskom brigadom zatvarala put prema Bihaću, a sa 2. brigadom, u rejonu Prijeboja, radi osiguranja Bihaća i slobodne teritorije Korduna i Cazinske krajine od pravca Korenice i Plitvičkih jezera. Tamo je imala pet teških borbi sa jačim neprijateljevim snagama koje su pokušavale da se iz Like probiju prema Bihaću i Kordunu. Prva i 3. brigada 8. divizije nalazile su se u rejonu sela Poloj i Primišlje, gdje su gotovo svakodnevno vodile borbe sa neprijateljem koji je od Karlovca i Ogulina prebacivao na taj teren svježe snage, na liniji Plaški—Primišje—Perjasica, radi odbrane komunikacije Ogulin—Karlovac i mjesta Ogulin, Duga Resa i Karlovac. Na tome prostoru nalazila se od 5[^] aprila i 34. divizija sa dvije brigade, koja je povučena iz Banije, dok je Žumberačka

brigada i dalje zadržana, zajedno sa Banijskim NOP odredom, prema neprijatelju u Petrinji i Sisku.

Pored te neprijateljeve grupacije, u širem rejonu Primišlja, 3. aprila počelo je izvlačenje i 104. njemačke lovačke divizije iz rejonu Ostrošca preko Rakovice i Slunja za Karlovac. Prema tim neprijateljevim snagama, sa pravca Ostrošca, bila je Muslimanska brigada 8. divizije, a povratkom 7. divizije sa linije Jezerane — Brinje, prema jednoj i drugoj neprijateljevoj grupaciji našao se cio Korpus sa svoje tri divizije. U rejonu Plaškog ostavljena je 3. brigada 7. divizije, koja je noću 9/10. aprila zauzela Trojvrh i Vojnovac, na komunikaciji Josipdol—Plaški.

Po dolasku 7. divizije otpočele su svakodnevne teške borbe sa obe neprijateljske grupacije, koje su trajale od 10. do 24. aprila, kada se neprijatelj iz rejonu Primišlja počeo povlačiti prema Karlovcu. U toku 10. aprila jedinice 7. divizije zauzele su neprijateljeve položaje Cesarov Kamen i Čelopek kod Ličkog Petrovog Sela. Spojivši se sa jedinicama 8. divizije, 11. aprila, zauzet je Drežnik Grad i Sadilovac, a 12. aprila Grabovac i Rakovica. Zauzimanjem tih mjesta divizije su se našle na komunikaciji Rakovica—Slunj i bočnim napadima tukle 104. njemačku diviziju u povlačenju.

U tim borbama neprijatelj je imao velike gubitke, kao i u našim jedinicama, što govori o žestini napada naših jedinica u nastojanju da što duže zadrže neprijatelja i da mu nanese što više gubitaka, kao i pokušajima neprijatelja da se bez predaje izvuče prema zapadu. Samo u desetodnevnim borbama koje je 7. divizija vodila, do 12. aprila, ubijeno je oko 400, više ranjeno i zarobljeno 150 neprijateljevih vojnika, x podoficira i oficira. Jedinice 7. divizije, za isto vrijeme, imale su 29 mrtvih i 117 ranjenih boraca i starješina. Zaplijenjeno je: 3 topa, 10 teških i 16 puškomitraljeza, 150 pušaka, 11 pištolja, oko 100.000 metaka, 1.200 mina za minobacače, 350 granata, 1.900 ručnih bombi, 8 kamiona i druga ratna oprema.⁴⁹

Da bi pomogao izvlačenje 104. divizije neprijatelj je iz Karlovca uputio jednu ustašku bojnu sa 10 tenkova i 16 kamiona, koja je zajedno sa svojim snagama kod Primišlja, odbacila jedinice 34. divizije i nastavila proboj za Slunj, gdje se 13. aprila spojila sa prednjim dijelovima 104. divizije. U osmodnevnim borbama koje je 34. divizija vodila kod Primišlja neprijatelj je imao 85 mrtvih i 110 ranjenih, a 48 je zarobljeno. Jedinice divizije imale su 31 mrtvog, 114 ranjenih i 11 nestalih boraca i starješina. Koncentričnim napadom 7. i 8. divizije, u noći 13/14. aprila, neprijatelj je odbačen od Slunja, koji je u postupnom povlačenju pružio jak otpor. O rezultatima te borbe Glavni štab Hrvatske je 14. aprila depešom izvijestio Generalštab JA:

»Na Kordunu jedinice 4. korpusa pošto su savladale jak otpor neprijatelja na Melnice i Lađevicu zauzele su Slunj te nastavljaju ka Primišlju gonjene razbijenih snaga 104. divizije i kolone koja je od Karlovca izvršila prihvata. U borbama od 8. do 12. ov. mjeseca 104. divizija pretrpjela je vrlo velike gubitke u ljud-

stvu i materijalu. Ubijeno 991, zarobljeno 145, ranjeno preko 500 neprijateljskih vojnika i oficira. (*Od oko 5.000 koliko ih je bilo u koloni 104. divizije — podvukao D.B.*). Zaplijenjeno je 6 topova, 33 automatska oruđa, 8 teških bacača, 230 pušaka, 42 strojnice, 22 pištolja, 8 kamiona, 1 motocikl, 11 tromblona, 5 radio-stanica, 1 telefonska centrala, 19 telefona, 55 konja, 12 kola sa raznovrsnim materijalom, 15 kareta te velike količine puščane i artiljerijske municije. Uništeno je 17 motornih vozila, 6 radio-stanica, ubijeno 80 konja, spaljene veće količine hrane i dr. opreme. Od potpunog uništenja ovu diviziju je spasla neprijateljska intervencija od Karlovca. Sopstveni gubici: 105 mrtvih i 247 ranjenih».

Nakon ulaska naših jedinica u Slunj, Štab 4. korpusa je zadržao samo 8. diviziju na pravcu Slunj—Karlovac, a 7. i 34. uputio je na Karlovački sektor. Tako se prema Karlovcu, između rijeka Korane i Mrežnice našla 8. divizija, između Mrežnice i Dobre — 34. divizija i između Dobre i Kupe — 7. divizija.

Pred 8. divizijom, u rejonu Perjasice, nalazio se 1. domobranski puk, ojačan dvema četama 1. njemačkog lovačkog puka. Na linji Perjasica—Poloj položaj je držala 4. ustaška bojna 13. ustaško-domobranske divizije, a na liniji Poloj—Primišlje 724. puk 104. njemačke divizije. Poslije podne 17. aprila Štab 8. divizije izdao je borbenu zapovijest za napad, kojom je predviđeno da divizija sa četiri brigade, 18. aprila u zoru, napadne i zauzme položaje na desnoj obali Mrežnice i na taj način zaštititi desni bok 4. armije. Prva brigada imala je zadatak da napada neprijatelja u rejon Perjasice, a jedinice 2. i 3. i Muslimanske brigade trebalo je da u isto vrijeme napadnu neprijatelja u rejonu sela Poloj, Primišlje i Tounjski Tržić.⁴⁹⁶

I pored toga što su jedinice 8. divizije zauzele Primišlje neprijatelj je 18. i 19. aprila uspio da ga sa više protivnapada, povrati, da bi konačno, 20. aprila ujutro, bio odbačen iz toga sela na visove Raletine i u rejon Poloja. Tu je organizovao odbranu i vještim protivnapadima odbijao napade jedinica divizije. Najzad, koncentracijom 1, 2. i Muslimanske brigade u napadu na Raletinu bila je probijena odbrana neprijatelja, zauzeta Raletina i neprijatelj prisiljen da se povuče iz Perjasice, 24. aprila.

U tim borbama neprijatelj je imao 58 mrtvih i 75 ranjenih, a jedinice divizije 19 mrtvih i 20 ranjenih.

Prema planu dejstva Štaba 4. korpusa, glavnina 8. divizije bila je, poslije borbi kod Primišlja i Raletine, orijentisana preko rijeke Mrežnice ka komunikaciji Ogulin—Karlovac, radi obuhvata neprijatelja u Karlovcu sa zapada. Međutim, 27. aprila divizija je dobila naređenje da prekini sve borbe na karlovačkom pravcu i pripremi se za brz pokret u pravcu Istre.

⁴⁹⁵ Isto, str. 512, i tom 11, knj. 4, str. 589.

⁴⁹⁶ Arhiv VII, kut. 828, reg. br. 14-1.

Prije polaska na Karlovački sektor 7. divizija se zadržala na odmoru i sređivanju svojih jedinica u rejonu Rakovice i Drežnik Grada. Odatle je, 19. aprila, njena 3. brigada upućena na prostoriju Plaški—Plavča Draga zbog ispoljene aktivnosti neprijatelja na pravcu Generalski Stol — Ogulin, a 1. brigada na osiguranje od Ostrošca, na položaje kod Brekovice, gdje je vodila borbu od 17. do 19. aprila sa snagama 373. divizije i, zajedno sa dijelovima 29. divizije zauzela sela Gnjlovac i Ostrožac. U toj borbi 1. brigada je ubila 82 i ranila više neprijateljevih vojnika, a ona je imala 7 mrtvih i 44 ranjena borca i starješinu. Nakon toga brigada se vratila u sastav divizije.

Poslije odlaska 1. brigade 7. divizije, iz doline Une ostao je Krajiški (Muslimanski) NOP odred, koji je 29. aprila, kod Bosanske Krupe, zarobio 22 legionara i 12 domobrana, sa većom količinom ratne opreme.

Još u toku borbi sa 104. njemačkom divizijom i neprijateljevom grupacijom koja je držala liniju Perjasica—Poloj—Primišlje, prema naređenju Štaba 4. korpusa, Štab 34. divizije uputio je Seljinu brigadu u rejon Tounja, na komunikaciji Generalski Stol—Ogulin. Ta brigada, napadom na neprijatelja u s. Zdenac (kod Tounja), učestvovala je zajedno sa 13. i 20. divizijom 4. armije u oslobodenju Ogulina, Josipdola i Škradnika, a potom 13. aprila i u likvidaciji neprijateljevih uporišta u Tounju, Zdencu i Donjim Dubravama. U napadu na Zdenac brigada je imala 9 mrtvih i 19 ranjenih, dok je neprijatelj imao oko 60 mrtvih i više ranjenih vojnika.⁴⁹⁷

Noću 15/16. aprila Seljina brigada je smijenila jedinice 20. divizije na liniji Katić—Mirići—Špehari—rijeka Dobra, gdje je ostala do kraja aprila, kada su je smijenile jedinice 3. divizije 2. armije. Štab 34. divizije se 16. aprila, sa Karlovačkom brigadom, sa sektora Primišlja prebacio na sektor između rijeka Mrežnice i Dobre. Po njenom dolasku, prema planu dejstva 4. armije, 13. i 20. divizija krenule su prema Rijeci. Krajem aprila u sastav 34. divizije stigla je i Žumberačka brigada iz Banije. U vrijeme dok se nalazila u Baniji, noću 15/16. aprila, Banijski NOP odred razoružao je jednu satniju domobrana u s. Pračno (kod Siska), zarobivši 4 oficira, 4 podoficira i 53 vojnika sa 50 pušaka i oko 5.000 metaka.

Borbe 4. korpusa na karlovačkom sektoru

Prema naređenju Štaba 4. korpusa 7. divizija je, iz rejona Rakovice i Drežnik Grada, 22. i 23. aprila, bila u pokretu ka prostoriji Josipdol—Oštarije—Carevo Polje (gdje se od 19. aprila nalazila njena 3. brigada), da bi se 24. aprila prebacila na lijevu obalu Dobre, u širi rejon s. Špehari i zauzela položaje na liniji od Gradišća (k. 258) do Stragara (20 km jugozapadno od Karlovca). Toga dana Karlovačka brigada 34. divizije vodila je borbu sa neprijateljem u rejonu s. Bosanci (na cesti Karlovac—Vrbovsko), a desno od 7. divizije, između rijeka Mrežnice i Dobre, nalazio se Štab 34. divizije sa Seljinom i Žumberač-

kom brigadom. Na terenu tih dviju divizija nalazio se i Karlovački NOP odred. Istovremeno, između rijeka Mrežnice i Korane nalazila se 8. divizija, sve tri frontom ka Karlovcu.

S ciljem da odbaci naše snage od Karlovca, neprijatelj je 25. i 26. aprila bio najaktivniji na pravcu 7. divizije. Selo Spehari, zauzeo je 25. aprila, a 26. aprila i s. Soline, ali je divizija i dalje držala ostale položaje. Borba se nastavila 27. i 28. aprila, a posebno tešku borbu vodila je 3. brigada 7. divizije na Umolu (12. km sjeveroistočno od Ogulina). U četverodnevnom borbama neprijatelju su nanijeti gubici od 115 mrtvih i više ranjenih, a jedinice 7. divizije su imale 51 poginulog, 108 ranjenih i 7 nestalih boraca i starješina.⁴⁹

Noću 29/30. aprila 3. brigada 7. divizije napala je i zauzela Toplice Lešće, a 2. brigada iste divizije Bosiljevo i Vukovu Goricu.

Istovremeno su i jedinice 34. divizije vodile odbrambene borbe s neprijateljevim snagama iz Karlovca (dijelovi 104. njemačke divizije, 20. lovačkog puka, 2. i 4. policijskog puka, 4. samostalni policijski bataljon), koje su težile da odbace 7. i 34. diviziju i obezbjeđe sebi prolaz prema sjeverozapadu. Samo u borbama koje je 34. divizija imala 19. i 23. aprila jedinice divizije su imale 7 mrtvih i 12 ranjenih.

U vezi sa situacijom na frontu 4. korpusa Glavni štab Hrvatske je depešom od 25. aprila javio Generalštabu:

»Na prostoru između rijeke Dobre i Kupe snage 4. korpusa (7. i 34. divizija) vode žestoke borbe s neprijateljem duž komunikacija Generalski Stol—Bosiljevo—Bosanci. Protivnapadom naše jedinice su zauzele vrlo važno saobraćajno čvorište Bosanci i odbacile neprijatelja na liniju Vukova Gorica—Mrzjak—Bosiljevo. Na dijelu komunikacije Lešće—Bosiljevo vode se osobito oštre borbe. Neprijatelj daje grčevit otpor, vršeći stalno protivnapade s težnjom da zadrži ovu komunikaciju. Selo Lešće i k. 641. Previs prelazili su nekoliko puta iz ruke u ruku. Na prostoru između r. Korane i Mrežnice nastavlja se s pritiskom naših snaga (8. divizija). U ovim borbama neprijatelj trpi velike gubitke».

I narednih dana Glavni štab Hrvatske izvještavao je Generalštab da se na Karlovačkom sektoru vode žestoke borbe i da je nakon teških borbi 7. divizija oslobodila Bosiljevo, Mrzjak i Vukovu Goricu. U tim borbama ubijeno je oko 150 i ranjeno više neprijateljevih vojnika, dok su jedinice 7. divizije imale 48 poginulih i 18 ranjenih boraca i starješina.

Zbog situacije u 4. armiji, naređenjem Vrhovnog komandanta, 4. korpus je sa 7. i 8. divizijom potčinjen, 30. aprila, Štabu 4. armije, kako bi se uspješnije onemogućio proboj njemačkog 97. korpusa od Rijeke u pravcu Trsta. Položaje 7. i 8. divizije preuzela je 34. divizija, koja je ostala pod komandom 2. armije.

Kako se front sve više približavao Karlovcu, neprijateljeve snage locirane u njemu užurbano su se organizovale za odbranu grada zaposljedajući položaje na širem prostoru, uređujući objekte za odbranu na liniji sela: Skakavac, Vukmanić, Barilović, Generalski Stol, Bosilje-

vo, rijeka Kupa, Netretić. U Karlovac je došao Štab 91. njemačkog korpusa, koji je pod svojom komandom imao: 104. njemačku diviziju, 20. lovački puk, 2. i 4. policijski puk, 4. samostalni policijski bataljon, jedan bataljon od ostataka 392. njemačke divizije i 13. ustaško-domobransku diviziju.

Prema izvještaju Glavnog štaba Hrvatske, od 20. aprila 1945. godine, na Karlovačkom sektoru tada je bilo oko 20.000 neprijateljevih vojnika, od toga 13.000 Nijemaca i 7.000 legionara, ustaša i domobrana.

Nastupajući desnom obalom Save 2. armija izbila je, krajem aprila, sa glavninom svojih snaga na rijeku Unu — na front od Bosanskog Novog do ušća Une u Savu. Na tom prostoru neprijatelj je držao nekoliko vrlo jakih uporišta: Bosanski Novi, Dobrljin, Bosansku i Hrvatsku Kostajnicu i Dubicu, koje je trebalo što prije likvidirati i dalje razviti dejstva pravcem Karlovac—Novo Mjesto.

Radi lakšeg komandovanja i bržeg nastupanja Štab 2. armije formirao je 24. aprila dvije operativne grupe divizija, Unsku i Karlovačku.

— Unska operativna grupa divizija (23, 28, 39. i 45. divizija) dobila je zadatak da što prije očisti od neprijatelja dolinu reke Une, izbije na komunikaciju Zagreb—Karlovac i produži napad na Karlovac iz sjeverozapadnog pravca.

— Karlovačka operativna grupa divizija (3, 4, 10. i 34 divizija) imala je zadatak da uništi neprijateljevu grupaciju oko Karlovca i oslobodi Karlovac. Ta grupa divizija prikupila se do 29. aprila, a 30. aprila i 1. maja divizije su podišle liniji spoljne odbrane Karlovca i zauzele polazne položaje za napad: 10. divizija između Korane i Kupe; 4. divizija između Mrežnice i Korane; 3. divizija između Mrežnice i Dobre; i 34. divizija između Dobre i Kupe.

Poslije operativnog podilaženja i grupisanja, opšti napad za oslobođenje Karlovca počeo je 1. maja 1945. godine, a uspješno se završio 6. maja. Sa oslobođenjem Karlovca konačno je oslobođeno i operativno područje dejstva 4. udarnog korpusa NOVJ.

Nakon čišćenja prostora između rijeka Kupe i Dobre 34. divizija dobila je zadatak da ugrožava komunikaciju Karlovac—Zagreb, dejstvujući pravcem Krašić—Draganić i da se spoji sa 10. divizijom, koja je dolazila od Rečice. Seljina brigada je 6. maja vodila borbu kod Gornje Kupčine, Karlovačka brigada kod Draganića i Žumberačka brigada kod Jastrebarskog.

Međutim, napad divizije sa Seljinom brigadom kod Gornje Kupčine nije uspio zbog žilavog neprijateljevog otpora i efikasne artiljerijske vatre iz Jastrebarskog. Napad je ponavljen 7. maja, rano izjutra, sa istom brigadom ojačanom dvama bataljonima Karlovačke brigade. Tek kasno uveče neprijatelj se počeo povlačiti. U isto vrijeme i jedinice 34. divizije prešle su u gonjenje razbijenih neprijateljevih snaga, koje su se u paničnom bijegu povlačile preko Žumberka u pravcu Samobora. U tim zadnjim borbama poginuo je komandant Žumberačke brigade, kapetan Ljuban Ajdinović.

Oslobođenjem Zagreba, 8. maja prestala su i borbena dejstva 34. divizije.⁵⁰⁰

Poslijednje borbe 4. korpusa u završnim operacijama kod Ilirske Bistrice

Radi sređivanja i pripreme pokreta za Istru 8. divizija se prikupila u širem rejonu Primišlja. Prije polaska na marš rasformirana je njena 3. udarna brigada. Od tih boraca formirana su dva bataljona, od kojih je jedan ušao u sastav prve, a drugi u sastav druge brigade. Od tada je Muslimanska brigada postala 3. muslimanska brigada 8. divizije. Divizija je tada imala 7.900 boraca, podoficira, političkih rukovodilaca i oficira.

Iako je borcima bilo teško što nisu učestvovali u oslobođenju Karlovca, grada oko koga su četiri godine ratovali i sa čijim su stanovnicima bili povezani u zajedničkoj borbi, stradanjima i patnjama, ipak su izvikivali parole »Naprijed za Istru«, »Živjelo bratstvo i jedinstvo«, »Živio drug Tito«, »Živjela Komunistička partija Jugoslavije« i s ponosom išli u oslobođenje Istre i Slovenačkog primorja.

Sa koncentracijske prostorije u rejonu Primišlja, oko tri sata 28. aprila, 8. divizija krenula je na marš pravcem: Primišlje—Ogulin—Srpske Moravice—Brod na Kupa—Čabar—Prezid—Sv. Petar (Pivka u Sloveniji). Dužina marša iznosila je oko 180 kilometara, koje je trebalo prijeći za četiri dana kako bi se prije podne 2. maja izbilo u rejon Pivke. Nisu bile predviđene posebne mjere predostrožnosti i obezbjeđenja, jer se većim dijelom maršovalo preko slobodne teritorije. Oboljeli i iznemogli smješteni su u usputne bolnice. Prvog dana marša imali su suhu hranu, a ostalih dana jedan suhi i jedan topli obrok, a namirnice su obezbjeđivale preko intendanture 4. armije.

U toku marša 29. aprila, komandant 8. divizije, potpukovnik Joco Tarabić, i politički komesar divizije Sukrija Bijedić, bili su primljeni kod komandanta 4. armije, general-lajtnanta Petra Drapšina, u Kraljevici, koji ih je upoznao sa situacijom i zadatkom. Tada su saznali da se u širem rejonu Rijeke nalazi grupacija njemačkog 97. armijskog korpusa, jačine oko 20.000 vojnika, orijentisana na povlačenje prema Ilirskoj Bistrici, a poslije, zavisno od situacije, prema Trstu ili Ljubljani. Međutim, zauzimanjem Ilirske Bistrice⁵⁰¹ njihovo izvlačenje je bilo dovedeno u pitanje, dok se našim jedinicama otvarao put ka Trstu.⁵⁰¹

U toku marša Stab 8. divizije primio je više depeša od Štaba 4. armije, a jedna od takvih, primljena noću 29/30. aprila 1945. godine, glasila je:

»Krećite sa ubrzanim maršem na prostoriju Jožarište—Postojna—Konozište, gdje ćete zauzeti položaje 29. divizije i uložite krajnje napore da savladate put u najkraćem vremenu. Javljajte se češće«.

Ispred 8. divizije marširala je 29. divizija, koja je ušla u sastav 4. armije. Kako se situacija na frontu 4. armije munjevito mijenjala, a

⁵⁰⁰ Arhiv VII, kut. 7, reg. br. 1/43; kut. 101, reg. br. 5/12—1.

⁵⁰¹ Prema svjedočenju Joca Tarabića, tada komandanta 8. divizije.

radi pojačanja naših snaga, Generalštab JA naredio je Glavnom štabu Hrvatske da se prema Istri uputi i 7. divizija, koja je krenula noću 30. aprila 1945. godine iz pravca Bosiljeva, nedaleko od Karlovca. Iza 8. i 7. divizije; krenuo je i Štab 4. korpusa, sa artiljerijskim i tenkovskim jedinicama⁵⁰², koji je sa svojim dvama divizijama stavljen pod operativnu komandu Štaba 4. armije.

Po pristizanju 2. brigade 8. divizije, prije podne 2. maja, u rejon Pivke i ostalih jedinica divizije u rejon Rakeka, Štab divizije je uspostavio direktnu vezu sa komandantom 4. armije, koji se sa operativnim dijelom svoga štaba nalazio u Pivki.

Komandant 4. armije namjeravao je da u početku 8. diviziju usmjeri u pravcu Postojne, radi pojave jačih neprijateljevih snaga iz pravca Ljubljane, u vezi čega je već bilo izdato i naređenje 2. brigadi. Međutim, zbog približavanja neprijateljeve riječke grupacije Ilirskoj Bistrici i teške situacije kod 26. divizije, koja je zadržavala tu grupaciju, komandant 4. armije je odlučio da 8. diviziju orijentiše prema Ilirskoj Bistrici, sa zadatkom da preuzme položaje od 26. divizije i da po svaku cijenu spriječi dalji prodor riječke grupaciji. Time je 8. divizija konačno dobila konkretan zadatak u okviru 4. armije i hitno ga je punom snagom, počela izvršavati.⁵⁰²

Poslije dobijanja konkretnog zadatka 8. diviziji je prethodio novi marš od oko 20 kilometara, od Pivke prema Ilirskoj Bistrici. On je pređen 3. maja, po brigadnim kolonama, u gotovosti za susretnu borbu s neprijateljem koji je potisnuo jedinice 26. divizije, s namjerom da se probije prema Trstu ili Ljubljani i spoji s našim zapadnim saveznicima.

Oko 18.00 sati, istog dana, slabiji dijelovi 8. divizije došli su u kontakt sa neprijateljem jugozapadno od Ilirske Bistrice. Njena 2. brigada, koja se zadržala sjeverno od Ilirske Bistrice, uputila je jedan bataljon u mjesto gdje su naši tenkovi vodili borbu, ali bez podrške naših boraca. U noći 3/4. maja, sem izviđačke djelatnosti nije došlo do jačih borbi. Istovremeno je 1. brigada 8. divizije upućena u pravcu Podgrada i Velo Brdo, gdje je u svanuće, 4. maja, zauzela položaje.

Iste noći jedna neprijateljeva kolona, jačine oko 1.000 vojnika iz 188. divizije 97. njemačkog korpusa, uspjela se, neopaženo od naših snaga, probiti preko Samaria (Smerle—Smrje) do Prema (Primano), bez borbe i tako se ukliniti između naših jedinica. U isto vrijeme, ujutro 4. maja, stigla je i 3. muslimanska brigada sa artiljerijom zapadno od Ilirske Bistrice, u rejon s. Dobro Polje.

Ta njemačka kolona iznenadila je i zaplijenila cijelu komoru 1. brigade 8. divizije i zarobila nekoliko ekonoma i vozača kola. Međutim, pošto njemačka glavnina još nije stigla u Prem, jedan bataljon, koji je bio najbliži, upao je u selo, napao njemačku prethodnicu, oslobodio zarobljenike i spasio komoru, ali je ubrzo izbačen iz sela koje su ponovo posjeli Nijemci.

Po pristizanju 3. muslimanske brigade, u rejon Prema, rano izjutra 4. maja odmah se prešlo u napad na uklinjenog neprijatelja i zarobljeno

⁵⁰² Joco Tarabić, 8. kordunaška udarna divizija, HAK, Zbornik 9, Karlovac 1977, str. 733.

nekoliko Nijemaca. Zatim je Štab 8. divizije naredio 1. i 3. brigadi da se njemački klin presječe, razbije i uništi. Cio dan 4. maja vođene su ogorčene borbe. Istovremeno je 4. bataljon 1. brigade, koji se nalazio u divizijskoj rezervi sjeverno od ceste Ilirska Bistrica—Prem, sačekao u zasjedi i napao jednu kolonu koja je pošla u pomoć njemačkim snagama u Premu. Došlo je do vrlo oštne borbe oko Prema, u kojoj se posebno istakla 3. muslimanska brigada. O dramatičnosti borbe govori i podatak da su pojedini položaji u toku dana prelazili 5—7 puta iz ruku u ruke.

U toku 5. maja Nijemci iz Ilirske Bistrice napadali su u pravcu istoka i sjeveroistoka, sa ciljem da ovladaju pogodnim položajima oko grada i stvore povoljne uslove za njegovu odbranu, a zatim i za proboj prema Trstu, koga su naše jedinice zauzele 1. maja. Žestoke borbe nastavljene su na cijelom frontu tokom dana, pa i kasno u noć. Noću 5/6. maja borbe oko Prema još su trajale, a pored 1. brigade i 3. muslimanske brigade u borbu su uvedene i divizijska i korpusna artiljerija.[^] Te noći su sjeverno od Ilirske Bistrice stigli i 7. udarna divizija i Štab 4. korpusa, pa se 97. njemački korpus našao u čvrstom obručju jedinica 4. armije.

Po pristizanju, noću 5/6. maja 7. divizija smjenila je djelove 26. divizije i posjela položaje istočno od s. Topoleca i to k.417 (na cesti između Šembija i Trnova) — k.645 (sjeverno od Stražice) — Tučak (k.800) — Milanka (k.975). Druga brigada je bila na desnom krilu, 1. na centru, a 3. na lijevom krilu. Divizija je bila ojačana jednim tenkovskim bataljonom 4. armije, motorizovanom grupom artiljerijske brigade 4. korpusa i jednom haubičkom baterijom artiljerijskog divizion 26. divizije, pored svoga divizijskog artiljerijskog divizona. Divizija se desno naslanjala na 8, a lijevo na 13. diviziju.

Još dok je posjedala i utvrđivala položaje, neprijatelj je u 02.00 sata 6. maja izvršio žestoki napad na 1. brigadu, južno od Šembija i bio odbačen, ali je ponovio napade u 03.30 i 05.30 sati, te je protivnapadom brigade odbačen na Stražicu (k.711) i Volčji hrib (k.757). Istog dana, u 12.00 sati, 7. divizija je izvršila napad na njemačke položaje na Stražici i Volčjem hribu: 1. brigada sa zapadne, a 3. brigada sa istočne strane. U ogorčenoj borbi Nijemci su odbili napad. Te su položaje odsudno branili, budući da su im bili posljednji oslonac za proboj u pravcu Ljubljane. Predvečer brigade su ponovile napad, ali opet bez rezultata.

U toku 6. maja, 1. brigada i 3. muslimanska brigada 8. divizije, podržane divizijskom i korpusnom artiljerijom, razbile su neprijateljevu grupaciju kod sela Prem. Dok su se vodile odlučne borbe, neprijatelj je iz Ilirske Bistrice, u dva navrata, pokušao da se probije prema tom selu. U rejonu sela Topolec Nijemci su pokušali da pređu potok Rjeka i izbiju na lijevo krilo 7. divizije. Međutim, sve te pokušaje spriječile su jedinice 2. brigade 8. divizije.

Neprijatelja, koji je osim Ilirske Bistrice držao i prostor širok oko 15 kilometara u južnom i jugoistočnom pravcu, napadale su još i 9, 13,

19. i dijelovi 29. divizije, čime je bio onemogućen proboj 97. njemačkog korpusa iz okruženja.

Pošto su svi njemački istureni dijelovi bili razbijeni ili odbačeni nazad, to je Štab 4. korpusa odlučio da se neprijatelj napadne u Ilirskoj Bistrici. Poslije podne, oko 17.00 sati, kompletna 8. divizija, podržana vatrom korpusne artiljerije i jednim bataljonom tenkova, prešla je u frontalni napad. Druga brigada i 3. muslimanska brigada napadale su sa južne, a 1. brigada sa zapadne strane. Desno od 8. divizije nalazile su se jedinice 4. armije (10. hercegovačka brigada), a lijevo 7. divizija koja je vršila vatreni pritisak sa sjevera i bila u pripravnosti da spriječi eventualni proboj i izvlačenje neprijatelja tim pravcem.

Jedinice 8. divizije su vrlo brzo nastupale prema gradu, a naročito oko 19.00 sati kada su u borbu ubačena i dva tenka, koji su podigli moral boraca, iako se nisu usuđivali da uđu u sam grad. Neprijatelj, koji je bio brzo razbijen na spoljnim odbranama, bježao je u grad, što je dovelo do panike i u samom mjestu. To su naše jedinice iskoristile za još energičniji napad, tako da su 2. i 3. brigada 8. divizije, na vrlo uskom prostoru, preko ravnice i r. Reka, prodrle u mjesto, gdje su zarobile nekoliko stotina Nijemaca i uspjele se oko 22.00 sati dokopati zgrade u kojoj su se nalazili njihovi ranjenici.

U takvoj situaciji Nijemci su inicirali da se prekine vatra i otpočnu pregovori. Do prvih pregovora i obustave vatre na frontu 8. divizije, došlo je 7. maja u 01.00 sati. Pregovori su završeni ujuto u 06.00 sati, potpisivanjem akta o bezuslovnoj predaji. Dokument o predaji, odnosno o kapitulaciji potpisali su ispred Štaba 4. udarnog korpusa načelnik Stanko Bjelajac i politički komesar 8. udarne divizije Šukrija Bijedić, a ispred Štaba 97. njemačkog korpusa pukovnik Rajndl.⁵⁰³

Dokumenat o bezuslovnoj predaji glasi:

»Radi daljeg obustavljanja neprijateljstva i prolijevanja krvi s jedne i s druge strane, između Riječke grupacije pod komandom gospodina generala Kiblera i jedinica 4. udarnog korpusa Jugoslovenske armije 8. udarne divizije došlo je do pregovora i slijedećeg zaključka:

1. Časom potpisivanja ovog zaključka obvezatno prestaju da se vode neprijateljstva s jedne i druge strane.

2. Čitava grupacija pod komandom generala planinskih četa Kiblera ima da izruči i bezuslovno preda sve oružje i materijal u ispravnom zatečenom stanju.

3. Predaja oružja i materijala ima odmah da uslijedi i da se stavi na raspolaganje Štabu 8. udarne divizije.

4. Ljudstvo sa oficirima i podoficirima po dijelovima razdružuje se oružjem i stavlja se pod komandu 8. divizije do daljeg naređenja.

5. Do konca maja mjeseca ove godine grupacija koja se predala biće prebačena iz naše zemlje u svoju zemlju i sa

⁵⁰³ Zbornik, tom 11, knj. 4, str. 766 i 826, Ignjatije Perić i Joco Tarabić, *Četvrta kordunaška NOU brigada*, VIZ, Beograd 1977, Ignjatije Perić, *Peta kordunaška brigada*, VIZ, Beograd 1972, 8. *kodrunaška udarna divizija* HAK, Zbornik 9, 1977. i 7. *banijska divizija*, VIZ, 1967.

obezbeđenjem sa naše strane, do prihvata ove grupacije od strane jedne jedinice u drugoj zemlji. Teški ranjenici biće zadržani u našim bolnicama i do mogućnosti prebacivanja u svoju zemlju ostaće u našoj zemlji.

6. Po želji zarobljene grupacije biće upućene u svoju zemlju na prostor Klagenfurta (Celovec).

7. Ovaj zaključak ispred Štaba 4. udarnog korpusa JA potpisuju: pukovnik Stanko Bjelajac i potpukovnik Šukrija Bijedić: ovo važi za sve jedinice Jugoslovenske armije.

8. Ispred Štaba njemačke grupacije koja se predaje u ime generala planinskih trupa Kiblera potpisuju: pukovnik Reindl.

U s. Zagorju 7. V. 1945. u 6.04 s.«⁵⁰⁵

Jedinice 8. udarne divizije dobile su zadatak da razoružaju njemački 97. armijski korpus, dok su ostale jedinice zadržane na dostignutim položajima. Samo u rejonu Ilirske Bistrice jedinice 8. divizije razoružale su oko 16.000 njemačkih vojnika, podoficira i oficira, među kojima oko 40 viših oficira i 3 generala, a još nekoliko hiljada razoružale su ostale jedinice 4. armije.

U borbama od 3. do 7. maja, do kapitulacije njemačkog 97. armijskog korpusa, jedinice 8. divizije su nanijele neprijatelju slijedeće gubitke: 720 poginulih i 1.086 zarobljenih vojnika, podoficira i oficira, a same su imale 65 poginulih i 156 ranjenih boraca i starješina. Zaplijenjeno je: 2 PT topa, 9 teških minobacača, 105 puškomitraljeza, 510 šaraca, 494 automata, 396 pušaka, 180 pištolja, 165 ručnih bombi, 400 mina, 17.100 metaka, 10 kamiona i druge opreme.

U borbama 6. i 7. maja jedinice 7. udarne divizije ubile su 311, ranile 76 i zarobile 834 neprijateljeva vojnika, podoficira i oficira, dok je divizija imala 29 poginulih, 68 ranjenih i 4 nestala borca i starješine. Zaplijenjeno je: 55 mitraljeza, 5 teških minobacača, 5 topova, 601 pušaka i druge ratne opreme.

Svu ratnu opremu i materijal preuzela je 8. divizija u Ilirskoj Bistrici i isporučila je Štabu 4. korpusa, a zatim Štabu 4. armije.⁵⁰⁵

U toku pregovora za predaju njemačke grupacije u Ilirskoj Bistrici i po potpisivanju akta o kapitulaciji, 7. divizija još uvijek je vodila borbu sa neprijateljevim jedinicama koje su pokušale proboj, jer nisu bile obaviještene o prekidu vatre. Naime, na pravcu 2. brigade, njemačke snage jačine do bataljona, izvršile su napad 7. maja u 5 časova i ovladale Milankom (k.975 i k.785). Međutim, bočnim napadom 3. brigade, uz podršku vatre artiljerijske brigade 4. korpusa i divizijskog artiljerijskog diviziona, neprijatelj je bio opkoljen i zajedničkim snagama 2. i 3. brigade u ogorčenoj borbi tokom dana, likvidiran.

Nešto kasnije njemački komandant puka lično je uspostavio vezu sa štabovima 2. i 3. brigade, zahtijevajući prekid vatre, jer mu je naređeno da se preda sa svim ljudstvom i opremom našim snagama. Iza toga uslijedio je jedinstven ratni prizor: pred postrojenim i prepolovljenim-pukom poraženi komandant izdaje poslednju zapovijest i, u

** Arhiv VII, kut. 434. f.1-dok. 8 i Zbornik, tom 11, knj. 4, str. 828.

Zbornik, tom 11, knj. 4, str. 826; Arhiv VII, k. 828, br. reg. 8/1, 5/2 i 6/3, i 1146-11 i k. 814. br. reg. 11/2.

stavu »mirno« ispred postrojenih Nijemaca, kaže da nije sramota viteški se predati boljim ratnicima, a zatim našim komandantima predaje raport o predaji svoga puka i njegovom brojnom stanju, naoružanju i opremi.

Nakon prestanka borbi i razoružanja 97. njemačkog armijskog korpusa, zadatak 4. korpusa je bio da što prije izbije na komunikaciju Zagreb—Ljubljana—Jesenice, radi spriječavanja povlačenja neprijatelja iz pravca Zagreba ka zapadnim granicama Jugoslavije, odnosno ka austrijskoj teritoriji. U vezi tog zadatka 7. i 8. divizija 4 korpusa, upućene su prema Ljubljani. Međutim, kako se neprijatelj brzo povlačio, obustavljen je pokret Korpusa prema austrijskoj granici.

Sedma banijska udarna divizija prošla je paradnim maršem kroz Ljubljanu, a zatim na putu za Baniju stigla do Zidanog Mosta, gdje je razoružala jednu zaostalu neprijateljevu kolonu. I 8. kordunaška udarna divizija kretale se preko Postojne u pravcu Ljubljane, ali umjesto ka austrijskoj granici, divizija je upućena prema Zagrebu i dalje prema Sisku. Na tom putu prihvatila je oko 15.000 zarobljenih pripadnika oružanih snaga NDH i za popunu divizije odabrala oko 2.000 skoro mobilisanih domobranskih vojnika.

Boravak u Zagrebu Štab 8. divizije je iskoristio da 9. maja — dan kapitulacije fašističke Njemačke — uputi preko radio-stanice pozdrav i poruku boraca i starješina narodu Korduna i Cazinske krajine, u kome je, pored ostalog, rečeno:

»U ovim svečanim danima, kada narod naše napaćene domovine slavi praznik, svog oslobođenja... pozdravljaju vas vaši sinovi, borci vaše junačke divizije i čestitaju vam ovaj veliki praznik. Mi smo u potpunosti i dostojno izvršili zadatak koji je pred nas postavio naš vođa, naš najbolji drug, maršal Tito. A sada, kada je oružana borba završena i kada se nad našim popaljenim selima i gradovima, nad čitavom našom domovinom, pobjedonosno vijori zastava slobode, mi ćemo uložiti sve napore da izgradimo sve što su uništili krvnici naše slobode i napretka, mi ćemo biti budni stražari i branioци tekovina koja su zalivene krvlju i čiji temelji počivaju na kostima naših najboljih sinova...«⁵⁰⁷

Tako je 4. udarni korpus NOVj, poslije 30. mjeseci borbi, časno izvršio svoj zadatak u završnim operacijama kod Ilirske Bistrice i Karlovca.

»Ljepšeg završetka rata nisu mogle doživjeti starješine i borci 7, 8, 9, 13, 19, 20, 26, 29. i 43. divizije, Jugoslovenske mornarice i Vazduhoplovstva, Štab 4. korpusa i Štab 4. armije i ostalih jedinica rodova i službi koje su u tome učestvovalе, nego kada su vidjeli potpunu kapitulaciju njemačkog 97. korpusa kod Ilirske Bistrice«.

Štab 4. korpusa rasformiran je kad je rat već bio završen, 18. maja 1945. godine, u Brežicama kada je bio na putu iz Ilirske Bistrice za Zagreb. Iz njegovog sastava popunjen je Štab 2. armije.

^{M6} Svjedočenje Milana Kneževića, političkog komesara 7. divizije u knjizi 7. *banijska divizija*, str. 747—748.

⁵⁰⁷ Ignjatije Perić i Joco Tarabić, n. dj. str. 255 i Ignjatije Perić, n. dj. str. 288.

⁵⁰⁸ General-pukovnik Miloš Šumonja, *Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije*, VINC, Beograd, 1986. str. 380.

PREGLED GUBITAKA NEPRIJATELJA I 4. KORPUSA
(22. NOVEMBAR 1942. — 7. MAJ 1945)

MJESEC — GODINA	Neprijatelj			Naše jedinice				Zaplijenjeno					
	Mrtvih	Ranjenih	Zarobljenih	Poginulih	Ranjenih	Nestalih	Zarobljenih	Puška	Automata	Puš. mitr.	Mitraljeza	Minobacača	Topova
Od 22. novembra do 31. decembra 1942.	740	385	890	191	534			441	16	31	10	3	
Od 1 — 19. jan. 1943.	563	48	549	80	142	57		962		29	22	11	2
Od 20 — 29. jan. 1943.	1258	619	43	53	144	5	1	22	4	1	2	2	
Februar — 1943.	1397	1588	108	127	347			258	7	11	5	4	5
Mart — 1943.	556	473	882	104	314	4		828	3	38	31	6	
April — 1943.	928		1479	93	333	3		2652	14	75	55	23	5
Maj — 1943.	194	160	21	63	128			36		1	7		
Juni — 1943.	726	894	248	132	428	3		259	7	20	10		5
Juli — 1943.	233		93	58	207	1	2	104		5	4	2	
Avgust — 1943.	593		783	55	144	1	5	671	24	40	8	11	1
Septembar — 1943.	1418	1139	1236	161	451	35	22	1506	26	63	36	18	4
Oktobar — 1943.	823	474	523	73	166	5		657	3	24	6	6	
Novembar — 1943.	498	328	429	153	436	31	2	420	18	20	4	2	4
Decembar — 1943.	503	518	39	59	86	17		10			3		1

MJESEC — GODINA	Neprijatelj			Naše jedinice				Zaplijenjeno					
	Mrtvih	Ranjenih	Zarobljenih	Poginulih	Ranjenih		Zarobljenih	Puška	Automata	Puš. mitr.	Mitraljeza	Minobacača	Topova
Januar — 1944.	1015	776	360	85	261	94		352		20	20	2	
Februar — 1944.	456	440	6	125	206	73		11	2	1			
Mart — 1944.	1046	154	199	177	373	72	13	110	12	12	14	7	
April — 1944.	995	1340	59	117	369	50		116	3	8		1	1
Maj — 1944.	1099	1180	69	70	261	13		103	5	4	1	2	
Juni — 1944.	715	568	110	112	336	33	3	36	6	3	2	1	
Juli — 1944.	964	1220	32	115	426	26		16		3	1		
Avgust — 1944.	300	150	53	30	83			25			2		
Septembar — 1944.	678	364	115	67	182	10		267	9	33	U	8	2
Oktober — 1944.	314	200	62	66	157	1		212		10	16	2	
13. VIII — 30. X 1944. 7. div. (u Slavoniji)	270	250	100	87	188			140		12	28	5	3
Novembar — 1944.	1197	330	408	209	686	7		590	38	50	11	9	1
Decembar — 1944.	993	544	374	198	659	19		877	18	61	23	54	7

MJESEC — GODINA)	Neprijatelj			Naše jedinice				Zaplijenjeno					
	Mrtvih	Ranjenih	Zarobljenih	Poginulih	Ranjenih	Nestalih	Zarobljenih	Puška	Automata	ti s X P L	Mitraljeza	Minobacača	Topova
Januar — 1945.	428	350	108	106	306	11		125	7	14	8	2	
Februar — 1945.	650	200	106	180	477	41	107	155	6	13	3	2	
Mart — 1945.	1528	332	1079	259	892	46	4	1112	58	18	95	15	14
April — 1945.	1968	685	426	277	699	18		430	33	58	10	8	9
Do 7. maja — 1945.	1031	76	1920	94	224	4		997	494	670		14	7
SVEGA :	26077	15785	12909	3746	10645	680	159	14500	812	1348	448	220	70

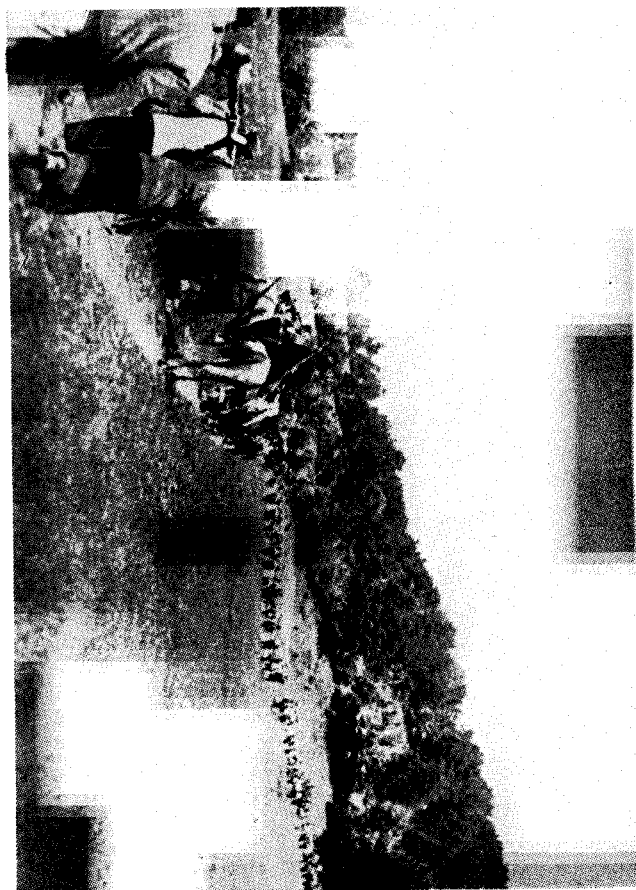
Napomena: 1. Pored prikazanog zaplijenjenog naoružanja, zaplijenjeno je i 419 pištolja, 138 raznih motornih vozila i 17 tenkova, te veća količina municije, ručnih bombi, granata, mina i razne ratne opreme, odjeće i namirnica. Oštećeno je i uništeno: 65 raznih motornih vozila, 76 lokomotiva, 744 vagona, 29 tenkova, 6 aviona i porušeno 67 km željezničke pruge.

2. Pregled je sačinjen na osnovu operativnih izvještaja štabova brigada, divizija, partizanskih odreda i štabova Korpusa. Za pojedine akcije, a posebno za partizanske odrede nedostaju podaci, kao i podaci o kojima se u izvještajima kaže »i veći broj ranjenih ili mrtvih«. Broj »izbačeno iz stroja« autor je delio na pola (mrtvih, ranjenih). Zatim, izvještaji štaba Korpusa ne slažu se sa izvještajima štabova jedinica i obratno. No, i pored toga dati pregled daje približno tačne podatke.

3. U broj »zarobljenih neprijateljskih vojnika« nije uračunato 16.000 koje je 8. divizija razoružala u Ilirskoj Bistrici.

Borci 13. primorsko-goranske divizije u Lici, 1943. godine.

Gorenjsko, Slovenija, 1944. Grupa boraca i starješina 13. primorsko-goranske divizije.

Jedinice 13. primorsko-goranske divizije na maršu, Lika, jesen 1944. godine

Huška Miljković, komandant Unske operativne grupe (drugi slijeva) i Miloš Sumonja, komandant 8. kordunaške divizije (treći zdesna), sa članovima štaba UOG.

Gorski kotar, 1944. Borci i starješine artiljerijskog divizionu 13. primorsko-goranske divizije.

*Ignjatije Perić Gnjaco, načelnik štaba Unske operativne grupe (prvi slijeva),
na položaju, 1944. godine.*

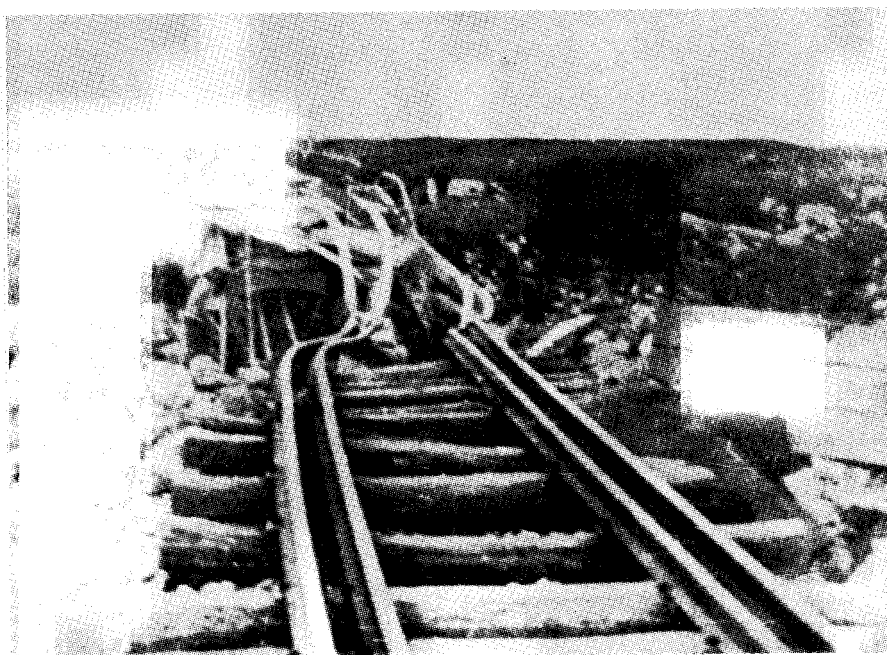
*Borci aerobaze Čemernica (između Topuskog i Vrginmosta) kraj sanduka
savezničke pomoći.*

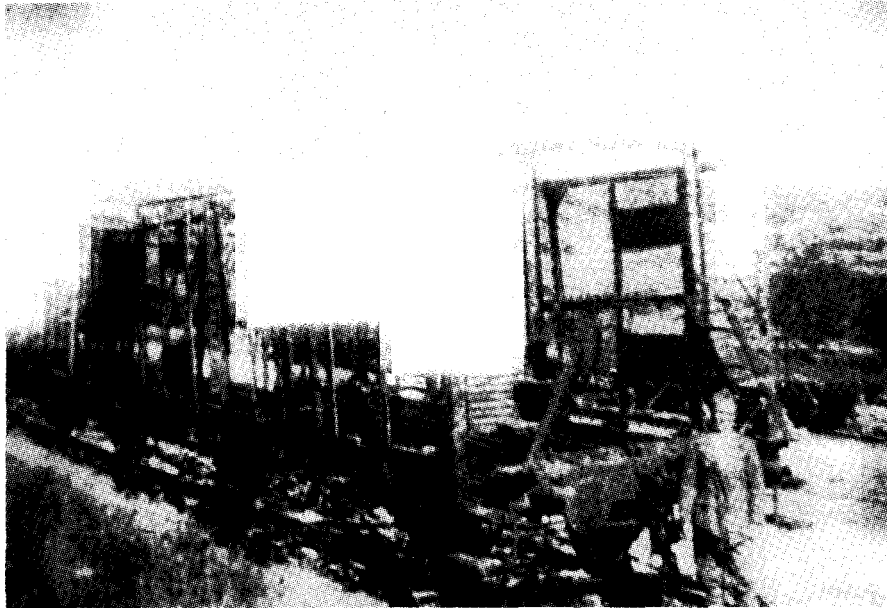

Vojno obučarska radionica komande banijskog vojnog područja.

Porušena željeznička pruga između Donjih i Gornjih Dubrava od strane partizanskih diverzanata, 1942. godine

Dejstvo partizanskih diverzanata, izgoreli vagoni na željezničkoj stanici Vojnić, 14. septembra 1941. godine.

Uništena lokomotiva, od strane partizanskih diverzanata, na željezničkoj stanici Vojnić, 1941. godine.

Selo Kirin, kod Vrginmosta, proljeće 1943. Radna brigada obavlja zadatke u obradi zemljišta.

*Žene sela Sjeničaka (kotar Vrginmost) donose hranu borcima 1. brigade 8. divizije. Lijevo: Mihajlo Blažević, komandant, Đuro Petić, načelnik obavještajne službe i Ph\,m AT(<W/A>1 ič. načelnik štaba brigade, maj 1944. godine
il uto: D. Baić).*

*Članice AFŽ-a Banije prilikom sakupljanja hrane borcima
7. banijske divizije, 1944. godine.*

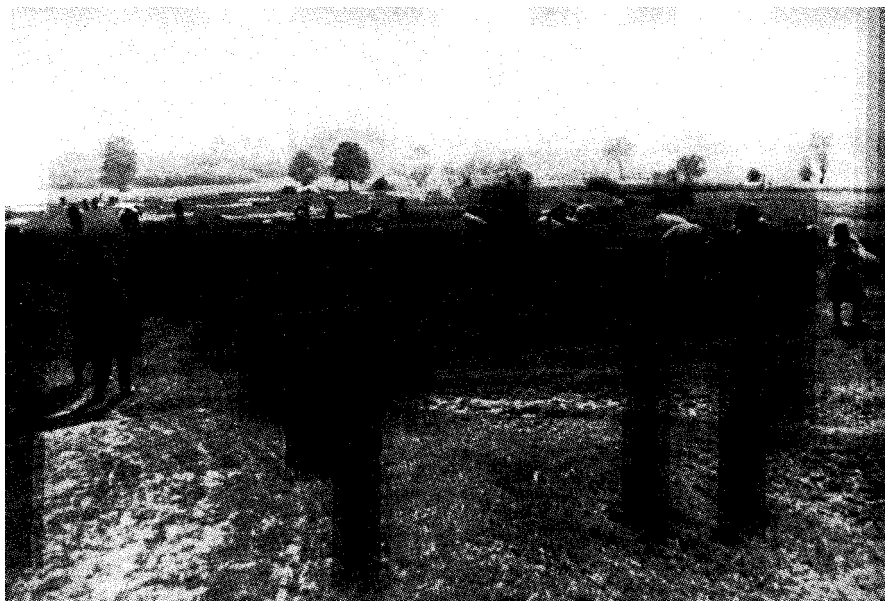
bitze, arrije
"Barrijske"

Žene sela Klasnića na Baniji, donose hranu borcima 23. srpske divizije u završnim operacijama, maja 1945.

Veljun, 1944. Narod Korduna sakuplja žito na zahtjev ZAVNOH-a i otprema ga za pomoć narodu Dalmacije i Hrvatskog primorja.

Omladinke prikupljaju materijal bačen iz savezničkih aviona na aerodromu kod Gline, 1944. godine.

Glina, 1944. godine. Narodno kolo bratstva i jedinstva.

Glava četvrta

Korpusna vojna oblast

Stanje vojnopozadinskih ustanova i jedinica do formiranja Korpusne vojne oblasti

Formiranjem i razvojem partizanskih jedinica i stvaranjem veće slobodne teritorije iskršli su mnogi važni zadaci koji su stajali pred rukovodstvom NOP-a. Na slobodnoj teritoriji bilo je potrebno formirati vojnopozadinske organe radi usklađivanja djelatnosti civilnih i vojnih vlasti i radi boljeg obezbjeđivanja operativnih jedinica materijalnim sredstvima. S tim u vezi, Vrhovni komandant NOV i POJ izdao je, početkom septembra 1942. godine, naredbu o formiranju pozadinskih vojnih vlasti. Prema njoj trebalo je na slobodnoj partizanskoj teritoriji formirati komande područja, komadne mjesta, partizanske i seoske straže.⁵⁰⁹

Obično se komanda područja formirala na mobilizacijskom području jednog partizanskog odreda, obuhvatajući jedan ili više kotareva. Teritoriju svake komande, kao i potčinjenih joj komandi mjesta, određivali su glavni štabovi, te štabovi grupa partizanskih odreda ili zona. Komande mjesta, partizanske i seoske straže, bili su izvršni organi komandi područja, koji su se postavljali u većim mjestima. Partizanske straže, kao organi komande mjesta i štabova NOP-a, postavljale su se na važnijim mjestima, raskršćima i drugim mjestima, a njihovu jačinu određivala je komanda područja prema potrebi. Komande područja i komande mjesta nosile su naziv prema sjedištu zoni ili mjestu gde su se nalazile.

Komandu područja sačinjavali su: komandant, koji je bio odgovoran za rad svih organa pozadinskih vojnih vlasti, zamjenik komandanta zadužen za ekonomska pitanja, pomoćnik komandanta koji je rukovodio radom političkih organa, stalni vojni sud područja koga su sačinjavali: zamjenik komandanta područja, komandant mjesta ili njegov zamjenik i treći — sudija uzet iz redova partizana neke udarne jedinice ili straže. Sličan je bio i sastav komande mjesta.

Prema pomenutoj naredbi, dužnosti i zadaci komandi područja bili su:

»— mobilizacija ljudstva za NOV i pozadinske vojne dužnosti,
— staranje o ishrani, snabdijevanju i smještaju operativnih jedinica i pozadinskih vojnih organa, pribiranje hrane u magacine,

—obrazovanje vojnih radionica i skladišta i rukovanje njima, organizovanje javnih radova u sporazumu sa NOO-ima,

— sanitetska služba u pozadini, obrazovanje sanitetskih ustanova, rukovođenje i staranje o njima,

— uspostavljanje i regulisanje svih vrsta saobraćaja, staranje o transportu trupa i materijala,

— staranje o redu i poretku i na teritoriji područja, borba protiv pete kolone, panikerstva i sabotaže, protiv špijunaže i svakog oblika služenja neprijatelju, kontrola nad rukovanjem konfiskovanim imovinom narodnih neprijatelja, vršenje vojne sudske vlasti,

— organizacija obavještajne službe,

— postavljanje i kontrolisanje komandi mjesta i partizanskih straža,

— održavanje tijesnog dodira i saradnja sa NOO-ima i staranje o sprovođenju u djelo odluka ovih odbora«.

Zadaci komandi mjesta bili su isti kao i komandi područja, čiji su izvršni organi i po čijim narednjima su radili. One su kontrolisale kretanje građana i vojnika u pozadini, vršile hapšenja i izvršavale presude vojnih sudova, te su izdavale legitimacije i objave za kretanje.

Dužnosti partizanskih straža bile su:

— »Vršenje svih poslova koji se odnose na mobilizaciju obaveznika rejona koji im je dodijeljen od komande mjesta, u ovom cilju prikupljaju podatke i vode tačnu evidenciju mobilisanih po četama, nesposobnih, ranjenih, bolesnih, određenih u partizanske straže i poginulih i umrlih partizana, podaci se prikupljaju ličnom konstatacijom i uzimanjem podataka od seoskih straža, NO-a i vojnih komandi,

— obilaze povjereni im rejon i održavaju na njemu red i poredak i kontrolišu elemente neprijatelja Narodno-oslobodilačke borbe,

— staraju se o prihvatu, smještaju i snabdijevanju prolazećih trupa,

— regulišu i kontrolišu cijeli vojni i privatni saobraćaj u svom rejonu. Sva lica bez propisanih isprava, kao i sumnjiva lica, bila ona građanska ili vojna, sprovode nadležnoj komandi mjesta,

— izdaju stanovništvu svoga rejona objave za kretanje. Koje će straže izdavati objave, a koje će ih samo kontrolisati određuje nadležna komanda mjesta,

— kontrolišu rad seoskih straža koje određuje opštinski NOO, potpomažu NO-e i seoske povjerenike u sprovođenju naredaba vojnih vlasti i odluka NO-a,

— staraju se o zaštiti stanovništva sprečavajući ubistva, pljačku, nasilje i paljevinu

— organizuju obavještajnu službu i službu veze na svom terenu,

— staraju se o čuvanju svih stvari, objekata i lica koja su im povjerena«.

Na osnovu naredbe Vrhovnog komandanta NOV i POJ od septembra 1942. godine, početkom oktobra iste godine, na operativnom području 1. korpusa NOV Hrvatske, formirane su od strane Glavnog štaba Hrvatske tri komande područja i to za sektor Banije, Korduna i Like.

Komanda banijskog područja, sa sjedištem u selu Zirovac, obuhvatala je teritoriju Banije i kao jedno područje ostala je do kraja rata. U komandi područja, na dužnosti komandanta smjenjivali su se: Branko Borojević, Simo Todorović, Đuro Bakrač i Dušan Sužnjević Čiko, na dužnosti pomoćnika (od marta 1944. godine politički komesar) bili su: Joco Milobratović, Đuro Čizmek, Milan Marković, Dragan Mitić i Milan Despot, a zamjenici komandanta bili su Adam Vladić, Milan Sibinčić, Dušan Sužnjević Čiko i Simo Čavić.

Komanda kordunaškog područja, sa sjedištem u Perić Selu, konstituisana 16. septembra 1942. obuhvatala je teritoriju Korduna i zapadni dio Karlovačkog kotara. U komandi toga područja, komandanti su bili: Milutin Košarić, Milić Dejanović, Dušan Rkman i Joco Ermić, a na dužnosti pomoćnika: Dušan Dmitrović, Joco Eremić, Dušan Rkman i Božo Spaček.

Komanda ličkog područja (komandant Dušan Bursać, pomoćnik Boško Marić), sa sjedištem u selu Šalamunić, obuhvatala je teritoriju Like. Kako se slobodna teritorija Like, poslije četvrte neprijateljske ofanzive proširila, to su naredbom Glavnog štaba Hrvatske od 31. marta 1943. godine formirana od jednog područja dva i to: prvo ličko područje (komandant Rade Ratković, pomoćnik Ilija Uzelac), koje je obuhvatalo teritoriju kotareva: Korenica, Otočac, Perušić, Gospić, a privremeno i Brinje i drugo ličko područje (komandant Stojan Dragaš, pomoćnik Nikola Divljak) sa kotarevima Udbina, Gračac i Donji Lapac.

U decembru 1942. godine formirana je i Komanda Žumberačko-pokupskog područja (komandanti Boca Balaš i Jurica Draušnik, pomoćnici Jurica Draušnik i Josip Žganec), sa sjedištem u selu Sošice. To područje pokrivalo je teritoriju Žumberka i Pokuplja. Razvojem partizanskih jedinica i proširenjem slobodne teritorije, a i radi lakšeg rukovođenja, oktobra 1943. godine došlo je do reorganizacije i formirana su dva područja: Žumberačko područje (komandant Jurica Draušnik, pomoćnik Matija Raković, Ivan Pipić i Tomo Dijanović) i Pokupsko-turpoljsko područje (komandant Fabijan Sokolčić, pomoćnik Tomo Kruhan).

U istoj, 1943. godini, 16. decembra za teritoriju kotara Karlovac formirana je komanda Karlovačkog područja (komandant Herman Furlan, pomoćnici Stevica Lukačić i Pero Matačić).

Početkom 1944. godine, 27. februara, formirana je Komanda Bihaćkog područja, koja je pokrivala teritoriju kotar Cazin i Bihać. Komandant područja je bio Zuhdija Rizvić, pomoćnik Milić Stojić, a zamjenik major Meho Abazović, do tada komandant mjesta Velika Kladuša.

Sve napred navedene komande područja bile su do marta 1944. godine, kada se formira vojna oblast 4. korpusa (Korpusna vojna

oblast), pod neposrednom komandom Glavnog štaba Hrvatske, preko odsjeka za vojne vlasti u pozadini, a od tada bile su pod komandom Korpusne vojne oblasti kao njeni izvršni organi.

Komande područja, odnosno vojne vlasti u pozadini, radile su i djelovale na osnovu detaljnijih uputstava izdanih od strane Vrhovnog štaba NOV i POJ i Glavnog štaba Hrvatske. Zahvaljujući njima, a imala su statutarni karakter, znali su se zadaci vojnih i civilnih vlasti u pozadini. Kompetencije su im bile razgraničene, ali su uputstva isticala potrebu saradnje vojnih sa civilnim vlastima i odnos vojnih vlasti u pozadini prema operativnim jedinicama. Uputstva su u detalje propisala zadatke komandi područja, komandi mjesta i partizanskih straža.⁵¹⁰

Jedno od značajnih uputstava bila je i naredba Glavnog štaba Hrvatske, od 21. decembra 1942. godine, kada je pri istom štabu formiran ekonomski odsjek, postavljeni njegovi zadaci, dužnosti i regulisan način snabdijevanja narodnooslobodilačke vojske. Osnovni zadaci i dužnosti toga odsjeka bili su da: rukovodi ishranom cjelokupne vojske Hrvatske, vrši snabdijevanje vojske naoružanjem, odjećom i obućom, organizuje izradu vojničke spreme i prikuplja podatke o zalihama hrane u vojnim magazinima i narodnooslobodilačkim fondovima pri NOO-ima, vrši kontrolu snabdijevanja i preduzima mjere protiv svih nepravilnosti, vršeći raspodjelu izrađene i zaplijenjene opreme po jedinicama, a prema mogućnostima i njihovim potrebama.

Snabdijevanje NOV vršilo se putem pomoći koju je narod davao svojoj vojsci, preko narodnooslobodilačkih fondova pri NOO-ima, u naturi ili novcu, iz ratnog plijena kojeg su jedinice u borbama s neprijateljem zarobile, kupovanjem za gotov novac, rekvizicijom, konfiskacijom i organizovanjem radionica za izradu vojničke spreme.

Komande područja su bile ovlašćene da prikupljaju priloge iz narodnooslobodilačkih fondova i da ih prema potrebama raspoređuju jedinicama. Samo u izuzetnim slučajevima operativne jedinice mogle su direktno prikupljati priloge preko narodnooslobodilačkih fondova.

Ratni plijen se većim dijelom raspoređivao jedinicama prema njihovim potrebama, bez obzira koja je jedinica do njega došla, o čemu su štabovi jedinica redovno izvještavali ekonomski odsjek Glavnog štaba Hrvatske o svakom ratnom plijenu u hrani, vojničkoj opremi, novcu, dragocjenosti i drugo.

Kupovanjem za gotov novac jedinice su se snabdijevale samo u iznimnim slučajevima, tamo gdje nisu postojali NOO-i, i gdje drugih mogućnosti za nabavku hrane nisu postojale. Snabdijevanje vojske kupovanjem vršio je uglavnom ekonomski odsjek Glavnog štaba Hrvatske, preko svojih organa u Komandama područja.

Rekvizicija se vršila isključivo na zahtjev vojnih vlasti i to samo u slučajevima hitne potrebe ili trenutnog nedostatka novca. Vršila se davanjem priznanica, preko NOO-a u ime vojske, od domaćinstva koja

PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA VOJNOTERITORIJALNIH
JEDINICA I USTANOVA VOJNE OBLASTI 4. UDARNOG KORPUSA
JA OD 20. MARTA 1945. GODINE

Redni broj	JEDINICA	Po spisku					Na licu				
		Oficira	Polit. ruko- vodilaca	Podoficira	Boraca	Svega	Oficira	Polit. ruko- vodilaca	Podoficira	Boraca	Svega
1.	Banijsko vojno područje	<u>42</u> 1	<u>46</u> 1	<u>176</u> 8	<u>1579</u> 150	<u>1843</u> 159	<u>38</u> 1	<u>47</u> 1	<u>169</u> 7	<u>1477</u> 140	<u>1731</u> 145
2.	Bihaćko vojno područje	<u>21</u> 1	<u>34</u> 1	<u>89</u> 6	<u>858</u> 58	<u>1002</u> 66	<u>20</u> 1	<u>34</u> 1	<u>87</u> 3	<u>784</u> 53	<u>925</u> 58
3.	1. Kordunaško vojno područje	<u>45</u> 1	<u>54</u> 1	<u>205</u> 2	<u>1064</u> 51	<u>1368</u> 53	<u>42</u> 1	<u>46</u> 1	<u>181</u> 2	<u>996</u> 49	<u>1265</u> 51
4.	2. Kordunaško vojno područje	<u>36</u> 1	<u>30</u> 1	<u>105</u> 2	<u>969</u> 46	<u>1140</u> 48	<u>34</u> 1	<u>29</u> 1	<u>95</u> 2	<u>836</u> 44	<u>995</u> 46
5.	Turopoljsko-pokupsko voj. područje	<u>17</u> 1	<u>35</u> 1	<u>92</u> 2	<u>826</u> 46	<u>970</u> 49	<u>17</u> 1	<u>28</u> 1	<u>92</u> 2	<u>715</u> 45	<u>852</u> 47
6.	Žumberačko vojno područje	<u>13</u> 1	<u>29</u> 1	<u>42</u> 1	<u>568</u> 31	<u>652</u> 32	<u>10</u> 1	<u>29</u> 1	<u>39</u> 1	<u>510</u> 31	<u>588</u> 32
7.	Karlovačko vojno područje	<u>15</u> 2	<u>23</u> 1	<u>50</u> 6	<u>528</u> 30	<u>616</u> 38	<u>14</u> 2	<u>21</u> 1	<u>48</u> 6	<u>389</u> 18	<u>472</u> 26
8.	Vojno oblasna bolnica	<u>6</u> 1	<u>9</u> 1	<u>25</u> 15	<u>106</u> 41	<u>137</u> 66	<u>6</u> 1	<u>9</u> 1	<u>21</u> 14	<u>101</u> 133	<u>128</u> 157
9.	Radni bataljon		<u>9</u> 1	<u>18</u> 1	<u>92</u> 1	<u>119</u> 1		<u>9</u> 1	<u>18</u> 1	<u>84</u> 1	<u>111</u> 1
10.	Tekstilna radionica			<u>1</u> 1	<u>6</u> 33	<u>6</u> 34			<u>1</u> 1	<u>6</u> 31	<u>6</u> 32
11.	Šusterska radionica			<u>10</u> 4	<u>33</u> 4	<u>43</u> 4			<u>10</u> 4	<u>33</u> 4	<u>13</u> 14
12.	Šnajderska radionica			<u>1</u> 3		<u>1</u> 3			<u>1</u> 3		<u>1</u> 3
13.	Sapunara		<u>1</u> 1	<u>2</u> 1		<u>3</u> 1		<u>1</u> 1	<u>2</u> 1		<u>3</u> 1
14.	Marveni depo				<u>9</u> 1	<u>9</u> 1				<u>9</u> 1	<u>9</u> 1
15.	Vojno tehnička radionica br. 4			<u>5</u> 1	<u>5</u> 5	<u>5</u> 5			<u>5</u> 1	<u>5</u> 1	<u>10</u> 1

Redni broj	JEDINICA	Po spisku					Na licu				
		Oficira	Polit, rukovodilaca	Podoficira	Boraca	Svega	Oficira	Polit, rukovodilaca	Podoficira	Boraca	Svega
16.	Radionica keksa		1		6 1	7 1		1		6 1	7 1
17.	Radio-tehnička radionica		1	7	4 1	12 1		1	6	4 1	11 1
18.	Sanitetsko-tehnička radionica			1	7	8			1	7	8
19.	Telefonsko-mehanička radionica		1	4	7 3	12 3		1	4	7 3	12 3
20.	Pirotehnička radionica			2	18 2	20 2			2	18 2	20 2
21.	Pretovarna stanica Glina i Slunj			1	8 2	9 2		1		8 2	9 2
22.	Vozarski divizion	1	1	3	37 2	42 2	1	1	3	32 2	32 7
Svega :		196 5	265 12	838 45	6725 507	8024 569	182 5	258 3	784 40	6022 565	7246 613
UKUPNO :		201	277	883	7232	8593	187	261	824	6587	7859

Napomena: 1. Brojitelj označava broj muškaraca, a imenitelj broj žena.

2. Od ukupnog brojnog stanja po spisku, po socijalnom sastavu bilo je: radnika — 969, seljaka — 7188, intelektualaca — 133, zanatlija — 148, službenika — 224, vojnih lica — 8 i policajaca, žandara i finanaca — 19, a po nacionalnom sastavu: Srba — 4.754, Hrvata — 3.162, Muslimana — 656, Jevreja — 74, Talijana — 63, Slovenaca — 50 i ostalih — 29.

su imala višak. Tu vrstu snabdijevanja vršile su komande područja preko NOO-a, a operativne jedinice samo u izuzetnim slučajevima.

Konfiskacija je bila stalna mjera snabdijevanja, a primjenjivala se protiv narodnih neprijatelja (strijeljanih ili odbjeglih špijuna, ustaša, petokolonaša, izdajnika i dr.) i sastojala se u tome da im se u korist naroda oduzme sva pokretna i nepokretna imovina, a na osnovu rješenja vojnih vlasti i sudova. Za to su bile ovlaštene komande područja i štabovi brigada pa navije, dok niže jedinice nisu imale ta ovlaštenja, osim onih koje su operisale na neoslobodenoj teritoriji.

Uglavnom, ishrana jedinica vršila se direktno po selima i mjestima iz narodnooslobodilačkih fondova, a djelimično ili potpuno iz magazina kada nisu postojale mogućnosti snabdijevanja iz NO fondova. Propisana je bila i tabela dnevnog sledovanja: hleba — 500 grama, mesa (goveđeg, svinjskog ili ovčijeg — 300 grama, krumpira — 400 grama, kupusa — 400 grama ili pasulja — 150 grama, masti ili masla — 10 grama, suhog mesa — 200 ili suve slanine — 150 grama, suvog duvana — 10 grama ili cigareta — 10 grama)

Sva ishrana, odjeća, obuća i ostala ratna oprema, nalazila se u magazinima, zemunicama, ili spremištima, potpadala je pod kontrolu ekonomskog odsjeka Glavnog štaba Hrvatske, koji je s njom raspolagao i prema potrebama vršio raspodjelu. Komande područja vršile su neposredni nadzor, ali bez ekonomskog odsjeka GSH, osim redovnog snabdijevanja jedinica na osnovu brojnog stanja i tabele sledovanja, nisu mogle izdavati veće količine hrane ili druge opreme.⁵¹¹

Za redovno snabdijevanje operativnih jedinica bili su odgovorni njihovi štabovi, preko svojih pozadinskih organa — ekonoma četa, intendantata bataljona i intendanture brigada i divizija. Samo u izuzetnim i hitnim slučajevima gotova hrana dopremala se borcima na položaje ili u prolazu, a pripremala su je domaćinstva prema planu i rasporedu NOO-a, u saradnji sa intendantima jedinica. Inače, hrana se pripremala u četnim, bataljonskim i prištapskim kuhinjama od artikala sledovanih od komandi područja ili preko NOO-a na terenu.

Na osnovu uputstava i naredbi Vrhovnog štaba NOV i POJ, kao i Glavnog štaba Hrvatske, formirane komande područja brzo su se organizovale i za rad osposobile svoje izvršne organe — komande mjesta, partizanske straže i vojnopozadinske ustanove i zajedno sa NOO-a osposobili se za organizovano snabdijevanje operativnih i pozadinskih jedinica. Istovremeno su organizovane i druge službe za potrebe vojske i naroda u ratnim uslovima života.

U komandama područja postavljeni su referati za ekonomsko, saobraćajno i tehničko obezbjeđenje, sanitetsko zbrinjavanje, mobilizacijske i pravne poslove, te partizanske straže i radne jedinice. Ti referati, odnosno organi komandi područja, razvili su mrežu radionica: krojačke, obućarske, kovačke, stolarske, tkaonice, pekare, sapunare, pilane, ciglane, mehaničarske, građevinske i industrijske sekcije, te cestovnu i poštansko-telefonsku službu, bolnice, apoteke, ekonomije, skladišta, marvene depoe i drugo.

Skoro iste djelatnosti razvijali su i NOO-i, uz punu podršku naroda, kroz organizaciju KPJ, omladine, žena, NO fronte i pionira, za potrebe stanovništva i narodnooslobodilačke vojske.

Pored organizacije snabdijevanja za ishranu vojske i stanovništva, pitanju sanitetskog zbrinjavanja ranjenika i bolesnika, od prvih ratnih dana, posvećivana je posebna pažnja. To naročito ako se ima u vidu da je neprijatelj popalio skoro sva sela Like, Korduna i Banije i da prije rata na operativnom području 1. korpusa NOV Hrvatske nije bila razvijena mreža bolničkih ustanova. Bio je to jedan od glavnih zadataka svih komandi i štabova: da uspostave, organizuju i razviju mrežu vojno-sanitetskih ustanova. Još 1941. godine, kada su se pojavili prvi ranjenici u partizanskim jedinicama, našlo se nekoliko entuzijasta koji su pod rukovodstvom partijskih organizacija u jedinicama i na terenu prišli izgradnji prvih bolnica i osposobljavanju nižeg stručnog osoblja.

Lokacije bolnica morale su biti udaljene od neprijateljevih garnizona, na slabije pristupačnom zemljištu, u šumi i dobro maskirane. Pored izgradnje objekata — bolnica i pratećih zgrada, izgrađivale su se i zemunice za sklanjanje težih ranjenika u slučaju iznenadnog nailaska neprijatelja. Posebna se pažnja posvećivala njihovom obezbjeđenju, kako ljudstvom za lično obezbjeđenje, tako i stručnim osobljem, inventarskim predmetima, te potrebnim lijekovima i instrumentima.

Upornim radom i zalaganjem štabova partizanskih jedinica i organizacija KPJ i NOO-a na terenu, već početkom 1942. godine bila je razvijena mreža partizanskih bolnica na teritoriji Like, Korduna i Banije, koja je bila operativno područje 1. korpusa NOV Hrvatske.

Sanitetska služba u jedinicama NOV i na oslobođenoj teritoriji organizovala se i razvijala po Statutu sanitetske službe NOV i POJ koga je Vrhovni komandant potpisao 10. decembra 1942. godine. Uputstvu zdravstvenog odsjeka AVNOJ-a o zadacima i organizaciji zdravstvene zaštite stanovništva, takođe od decembra 1942. godine.

Formiranjem brigada, divizija i 1. korpusa NOV Hrvatske, kao širenjem slobodne teritorije i formiranjem komandi područja, NOO i organizovanog života i rada na terenu, došlo je i do sanitetske službe na trupnu i teritorijalnu, koje su međusobno sa i djelovale kao jedna cjelina.

U trupnim, odnosno operativnim jedinicama 1. korpusa Hrvatske, bila je sljedeća organizacija sanitetske službe: u četi jedan bolničar, njegov zamjenik, po jedan bolničar i dva nosača, svaki vod u četi, u bataljonu — referent saniteta, njegov higijeničar i četiri nosača ranjenika, u brigadi — referent njegov zamjenik, bolničar, higijenska ekipa, ekonom, kurir i sanitetski vod (iz sastava divizijske bolničarske čete), u diviziji referent saniteta, divizijska prihvatna bolnica, mobilna hirurgijska divizijska apoteka i bolničarska četa.

⁵¹² Zbornik dokumenata sanitetske službe u NOB jugoslovenskih naroda, (u dalj. Zb. Sn. SI), Beograd, Sanitetska uprava, knj. 1, str. 105—120.

⁵¹³ Arhiv VII, inv. br. 10—S (vojnomedicinska dokumentacija).

su imala višak. Tu vrstu snabdijevanja vršile su komande područja preko NOO-a, a operativne jedinice samo u izuzetnim slučajevima.

Konfiskacija je bila stalna mjera snabdijevanja, a primjenjivala se protiv narodnih neprijatelja (strijeljanih ili odbjeglih špijuna, ustaša, petokolonaša, izdajnika i dr.) i sastojala se u tome da im se u korist naroda oduzme sva pokretna i nepokretna imovina, a na osnovu rješenja vojnih vlasti i sudova. Za to su bile ovlaštene komande područja i štabovi brigada pa navise, dok niže jedinice nisu imale ta ovlaštenja, osim onih koje su operisale na neoslobodenoj teritoriji.

Uglavnom, ishrana jedinica vršila se direktno po selima i mjestima iz narodnooslobodilačkih fondova, a djelimično ili potpuno iz magazina kada nisu postojale mogućnosti snabdijevanja iz NO fondova. Propisana je bila i tabela dnevnog sledovanja: hleba — 500 grama, mesa (govedeg, svinjskog ili ovčijeg — 300 grama, krumpira — 400 grama, kupusa — 400 grama ili pasulja — 150 grama, masti ili masla — 10 grama, suhog mesa — 200 ili suve slanine — 150 grama, suvog duvana — 10 grama ili cigareta — 10 grama)

Sva ishrana, odjeća, obuća i ostala ratna oprema, nalazila se u magazinima, zemunicama, ili spremištima, potpadala je pod kontrolu ekonomskog odsjeka Glavnog štaba Hrvatske, koji je s njom raspolagao i prema potrebama vršio raspodjelu. Komande područja vršile su neposredni nadzor, ali bez ekonomskog odsjeka GSH, osim redovnog snabdijevanja jedinica na osnovu brojnog stanja i tabele sledovanja, nisu mogle izdavati veće količine hrane ili druge opreme.⁵¹¹

Za redovno snabdijevanje operativnih jedinica bili su odgovorni njihovi štabovi, preko svojih pozadinskih organa — ekonoma četa, intendantata bataljona i intendanture brigada i divizija. Samo u izuzetnim i hitnim slučajevima gotova hrana dopremala se borbama na položaje ili u prolazu, a pripremala su je domaćinstva prema planu i rasporedu NOO-a, u saradnji sa intendantima jedinica. Inače, hrana se pripremala u četnim, bataljonskim i prištapskim kuhinjama od artikala sledovanih od komandi područja ili preko NOO-a na terenu.

Na osnovu uputstava i naredbi Vrhovnog štaba NOV i POJ, kao i Glavnog štaba Hrvatske, formirane komande područja brzo su se organizovale i za rad osposobile svoje izvršne organe — komande mjesta, partizanske straže i vojnopozadinske ustanove i zajedno sa NOO-a osposobili se za organizovano snabdijevanje operativnih i pozadinskih jedinica. Istovremeno su organizovane i druge službe za potrebe vojske i naroda u ratnim uslovima života.

U komandama područja postavljeni su referati za ekonomsko, saobraćajno i tehničko obezbjeđenje, sanitetsko zbrinjavanje, mobilizacijske i pravne poslove, te partizanske straže i radne jedinice. Ti referati, odnosno organi komandi područja, razvili su mrežu radionica: krojačke, obučarske, kovačke, stolarske, tkaonice, pekare, sapunare, pilane, ciglane, mehaničarske, građevinske i industrijske sekcije, te cestovnu i poštansko-telefonsku službu, bolnice, apoteke, ekonomije, skladišta, marvene depoe i drugo.

Skoro iste djelatnosti razvijali su i NOO-i, uz punu podršku naroda, kroz organizaciju KPJ, omladine, žena, NO fronte i pionira, za potrebe stanovništva i narodnooslobodilačke vojske.

Pored organizacije snabdijevanja za ishranu vojske i stanovništva, pitanju sanitetskog zbrinjavanja ranjenika i bolesnika, od prvih ratnih dana, posvećivana je posebna pažnja. To naročito ako se ima u vidu da je neprijatelj popalio skoro sva sela Like, Korduna i Banije i da prije rata na operativnom području 1. korpusa NOV Hrvatske nije bila razvijena mreža bolničkih ustanova. Bio je to jedan od glavnih zadataka svih komandi i štabova: da uspostave, organizuju i razviju mrežu vojno-sanitetskih ustanova. Još 1941. godine, kada su se pojavili prvi ranjenici u partizanskim jedinicama, našlo se nekoliko entuzijasta koji su pod rukovodstvom partijskih organizacija u jedinicama i na terenu prišli izgradnji prvih bolnica i osposobljavanju nižeg stručnog osoblja.

Lokacije bolnica morale su biti udaljene od neprijateljevih garnizona, na slabije pristupačnom zemljištu, u šumi i dobro maskirane. Pored izgradnje objekata — bolnica i pratećih zgrada, izgrađivale su se i zemunice za sklanjanje teških ranjenika u slučaju iznenadnog nailaska neprijatelja. Posebna se pažnja posvećivala njihovom obezbjeđenju, kako ljudstvom za lično obezbjeđenje, tako i stručnim osobljem, inventarskim predmetima, te potrebnim lijekovima i instrumentima.

Upornim radom i zalaganjem štabova partizanskih jedinica i organizacija KPJ i NOO-a na terenu, već početkom 1942. godine bila je razvijena mreža partizanskih bolnica na teritoriji Like, Korduna i Banije, koja je bila operativno područje 1. korpusa NOV Hrvatske.

Sanitetska služba u jedinicama NOV i na oslobođenoj teritoriji organizovala se i razvijala po Statutu sanitetske službe NOV i POJ, koga je Vrhovni komandant potpisao 10. decembra 1942. godine i Uputstvu zdravstvenog odsjeka AVNOJ-a o zadacima i organizaciji zdravstvene zaštite stanovništva, takođe od decembra 1942. godine.⁵¹²

Formiranjem brigada, divizija i 1. korpusa NOV Hrvatske, kao i širenjem slobodne teritorije i formiranjem komandi područja, razvojem NOO i organizovanog života i rada na terenu, došlo je i do podjele sanitetske službe na trupnu i teritorijalnu, koje su međusobno sarađivale i djelovale kao jedna cjelina.

U trupnim, odnosno operativnim jedinicama 1. korpusa NOV Hrvatske, bila je sljedeća organizacija sanitetske službe: u četi — četni bolničar, njegov zamjenik, po jedan bolničar i dva nosača ranjenika na svaki vod u četi, u bataljonu — referent saniteta, njegov zamjenik, higijeničar i četiri nosača ranjenika, u brigadi — referent saniteta, njegov zamjenik, bolničar, higijenska ekipa, ekonom, kurir i brigadni sanitetski vod (iz sastava divizijske bolničarske čete), u diviziji — referent saniteta, divizijska prihvatna bolnica, mobilna hirurška ekipa, divizijska apoteka i bolničarska četa.⁵¹³

⁵¹² Zbornik dokumenata sanitetske službe u NOB jugoslovenskih naroda, (u daljem tekstu Zb. Sn. SI), Beograd, Sanitetska uprava, knj. 1, str. 105 — 120.

⁵¹³ Arhiv VII, inv. br. 10 — Š (vojnomedicinska dokumentacija).

Poseban problem bilo je formiranje divizijskih hirurških ekipa, zbog nedostataka ljekara — hirurga. U ljeto 1943. godine postojala su samo dva hirurga južno od rijeke Save, jedan u bolnici u Otočcu, a drugi u bolnici u Zbjegu (Kordun). Međutim to pitanje riješilo se kapitulacijom Italije, kada je veći broj ljekara došao u NOV.

Kakvo je bilo stanje sanitetske službe u operativnim jedinicama vidi se i iz izveštaja sanitetskog odsjeka Glavnog štaba Hrvatske od 11. oktobra 1943. godine, u kome je, pored ostalog, rečeno:

»Sanitet naših većih jedinica: divizija, brigada i korpusa, danas u pogledu stručne spremnosti sposoban je da odgovori najtežim zadacima koji se pred njega mogu postaviti. Svaka brigada danas ima liječnika. Svaka divizija u svom divizijskom sanitetu pored hirurške ekipe, sposobne za obavljanje hirurških zahvata, ima i svoju apoteku sa magistrom farmacije na čelu, ima i zubnog ljekara ili dentistu. Svaka divizija ima i svog veterinara i, najzad, divizijsku prihvatnu bolnicu s jednim liječnikom kao upravnikom za opskrbu lakših oboljenja i pokretnih ranjenika. Sanitet u manjim jedinicama nije još uvijek na takvoj stručnoj visini kakva je potrebna«.⁵¹⁴

Izveštaj sanitetskog odsjeka Glavnog štaba Hrvatske potvrđuje i sastav kadrova sanitetske službe u divizijama 1. korpusa NOV Hrvatske, sa stanjem u drugoj polovini 1943. godine:

— U 6. ličkoj diviziji — referent saniteta divizije dr Alfred Stajner, upravnik divizijske bolnice dr Matejčić, kasnije dr Josip Dojč, šef hirurške ekipe dr Ernest Kremzir, divizijski apotekar mr Pavle Mrkušić, referenti saniteta brigada: 1. brigade — student med. Mladen Šikić, 2. brigade — dr Mario Milas i 3. brigade — dr Ivan Lesić;

— U 7. banijskoj diviziji — referent saniteta divizije dr Emanuel Vajs, upravnik divizijske bolnice dr Eugen Miškolci, šef hirurške ekipe dr Zora Goldšmit, divizijski apotekar mr Mario Berčić, referenti saniteta brigada: 1. brigade — dr Mladen Mileusnić, kasnije dr Pero Dujmić (oba poginula), 2. brigade — dr Nikola Car, 3. brigade — dr Drago Martelanec i 4. brigade — student med. Branko Mraović;

— U 8. kordunaškoj diviziji — referent saniteta divizije dr Juraj Perin, upravnik divizijske bolnice dr Zdravko Kupčić, šef hirurške ekipe dr Ante Medanić, divizijski zubar Vlado Pilinger, divizijski apotekar mr Boro Štiglić, referenti saniteta Brigada; 1. brigade — aps. med. Milutin Kasanović (zbog izdaje streljan), 2. brigade — student med. Nino Milano i 3. brigade - dr Petar Turčić;

— Referenti saniteta partizanskih odreda bili su: Plaščanskog NOP odreda — dr Nikola Pravdica, Banijskog — dr Curkov, Kordunaškog — dr Nikola Martinčić i Karlovačkog NOP odreda — dr Gustav Stajinfl.⁵¹⁵

Divizijske bolničke čete, čiji je zadatak bila evakuacija ranjenika, bile su pojedinim djelovima stalno ili povremeno uz brigade. Broj bolničara odgovarao je njihovim zadacima, tako da je bolničarska četa

⁵¹⁴ Zb. SN. SI. 2, str. 80.

⁵¹⁵ Ivan Kralj, 3. godina NOR, HAK, Zbornik 8, str. 527.

6. divizije (prije njenog izlaska iz sastava 1. korpusa) i 7. divizije imala po 30 bolničara, dok je četa 8. divizije imala oko 100 bolničara, pri čemu je redovno polovina bolničara bila u brigadama, a polovina u divizijskoj prihvatnoj stanici. Divizijske bolnice redovno su imale odjeljenje za ranjenje i odjeljenje za interne i zarazne bolesnike. U sastavu bolnice bile su i ambulate, a uz njih zubne stanice i apoteke.

Teritorijalna sanitetska služba prvi put je postavljena na jedinstven i organizovani rad naredbom Glavnog štaba Hrvatske, u decembru 1942. godine. Bile su to sanitetske ustanove i organi koji su se razvijali na oslobođenoj partizanskoj teritoriji za potrebe NOV, ali van organskog sastava operativnih jedinica. Po vojnoj-komandnoj liniji te ustanove bile su u neposrednoj nadležnosti formiranih komandi područja.

Te sanitetske ustanove bile su osnovica za podršku NOV u oblasti preventivne medicinske zaštite, zbrinjavanje ranjenika i bolesnika, obučavanje sanitetskih kadrova i snabdijevanje lijekovima i drugim sanitetskim materijalom. Za te zadatke bile su organizovane bolnice, ambulate, apoteke, dezinfekcione stanice i postavljeni sanitetski organi za organizaciju i rad tih ustanova pri komandama područja.

Pomenutom naredbom Glavnog štaba Hrvatske, pri komandama područja uspostavljene su vojno—partizanske bolnice. U njihov sastav, kao odjeljenje, ušle su sve do tada postojeće bolnice na teritoriji jedne komande područja. Tako je u vrijeme formiranja bolnica Komande ličkog područja imala deset odjeljenja (Bjeli Potoci, Mišljanovac, Korenica, Frkašić, Vrelo Korenice, Kravica, Ličko Petrovo Selo, Rudanovac, Salamunić, Dobro Selo); bolnica Komande kordunaškog područja imala je sedam odjeljenja (Slunj, Zbjeg, Skrad, Dunjak i tri na Petrovoj gori), a bolnica Komande banijskog područja četiri odjeljenja (Gornji Žirovac, Donji Žirovac, Ljeskovac, Brubanj).

Svako odjeljenje je imalo svoju upravu, koju su sačinjavali — šef odjeljenja, politički delegat i ekonom, a pri Komandi područja bila je uprava vojno-partizanske bolnice, u čijem su sastavu bili: upravnik—liječnik, politički komesar i njegov zamjenik i intendant. Upravnik vojno-partizanske bolnice bio je ujedno i referent saniteta Komande područja, koji je u stručnom pogledu bio odgovoran sanitetskom odsjeku Glavnog štaba Hrvatske.

Takvo stanje ostalo je do juna 1943. godine, kada je rješenjem Glavnog štaba Hrvatske došlo do rasformiranja upravnih bolnica, a dotadašnja odjeljenja dobila su status samostalnih vojno-partizanskih bolnica. U stručnom pogledu i dalje su bile pod sanitetskim odsjekom Glavnog štaba Hrvatske, a u svemu ostalom (snabdijevanje, obezbjeđenje i dr.) pod nadzorom Komandi područja.

Međutim, zbog razvoja i uvećanja teritorijalnih sanitetskih ustanova, te radi efikasnijeg i operativnijeg rukovođenja istim, oktobra 1943. godine, sanitetski odsek Glavnog štaba Hrvatske izdaje novo uputstvo za rad i organizaciju vojnog saniteta u pozadini.⁵¹⁶ Njime se u svakoj komandi područja formira sanitetski odsjek, a šef odsjeka (liječnik) je

⁵¹⁶ Zb. Sn. SI. 5, str. 35-39.

sanitetski referent Komande područja sa nadležnošću: »Zdravstveni referat je stručni sanitetski organ svoje komande. Preko njega komanda područja, po direktivama dobijenim od strane saniteta Glavnog štaba Hrvatske, rukovodi sveukupnim pozadinskim vojnim sanitetom na svojoj teritoriji«. Tada postavljeni sanitetski referenti su bili: u Komandi 1. ličkog područja dr Milan Forenbaher, Kordunaškog dr Vera Šarić, banijskog dr Dezider Julius i Žumberačkog dr Oto Kraus.

Zbog teške situacije u vrijeme četvrte neprijateljeve ofanzive došlo je do smanjenja broja vojno-partizanskih bolnica, tako da ih je u avgustu 1943. godine na teritoriji 1. korpusa NOV Hrvatske bilo deset (5 u Lici, 3 u Kordunu i po 1 u Baniji i Žumberku), te civilna bolnica u Otočcu. Radile su i tri područne vojno-partizanske apoteke, kao i dvije tkaonice zavoja.

ORGANIZACIJA I RAD KORPUSNE VOJNE OBLASTI

Organizaciona struktura

Početkom marta 1944. godine, prema naredbi Vrhovnog štaba NOV i POJ i naredbi Glavnog štaba NOV i POH, od 7. marta, izvršena je reorganizacija štabova Korpusa. U njima je, pored operativnog dijela štaba, sa operativnim i obavještajnim odsjekom, odsjekom za vezu i naoružanje, intendanturom, sanitetom i vojnim sudom, formirana i korpusna vojna oblast, kao dio štaba korpusa sa odsjecima za mobilizaciju, saobraćaj, sanitet, zaštitu naroda i oblasni vojni sud. Za zamjenika komandanta korpusa, koji je rukovodio korpusnom vojnom oblašću postavljen je potpukovnik Stanko Bjelajac, do tada komandant 7. udarne banijske divizije. Njega je početkom 1945. na toj dužnosti zamjenio potpukovnik Uroš Krunić a pred sam kraj rata za komandanta vojne oblasti 4. korpusa postavljen je major Božo Spaček.

Izvršni organi Korpusne vojne oblasti bili su komande područja sa komandama mjesta, koje su činile ekonomsku i teritorijalnu cjelinu, obuhvatajući teritoriju dva do tri kotara. Kao i do tada, komandu područja sačinjavali su komandant, politički komesar (umjesto dotadašnjeg pomoćnika), mobilizacijski oficir, koji je ujedno bio zamjenik komandanta i opunomoćenik za zaštitu naroda. Komandu mjesta sačinjavali su komandant, pomoćnik i politički delegat.⁵¹⁷

Novoformirana korpusna vojna oblast preuzela je od Glavnog štaba Hrvatske komande vojnih područja, sa njihovim komandama mjesta, stražarskim i radnim jedinicama i drugim postojećim vojno-pozadinskim ustanovama, koje su tada postojale i radile na operativnom području 4. korpusa i to: banijsko, kordunaško (od koga je početkom jula 1944. godine formirano 1. i 2. kordunaško područje sa sjedištem u s. Gornji Budački i Slunj), bihaćko, karlovačko, žumberačko i po-

kupsko-turopoljsko područje. Lička područja ušla su u sastav Korpusne vojne oblasti 11. korpusa NOVJ.

Preuzimanjem Komandi područja, teritorija korpusne vojne oblasti dijelila se na šest, odnosno od jula 1944. godine na sedam područja, a u upravno-političkom pogledu na četiri okruga: Banija, Karlovac, Bihać i Pokupsko. Na teritoriji okruga Banija bilo je banijsko područje, sa istom teritorijom, okruga Karlovac 1. i 2. kordunaško i karlovačko područje, Pokupskog okruga — žumberačko i posavsko-turopoljsko područje. Bihaćki okrug je u upravno političkom pogledu pripadao ZAVNOBIH-u, dok je bihaćko područje, u vojno-operativnom smislu, bilo pod vojnom oblasti 4. korpusa.

Preuzimanjem navedenih komandi područja došlo je i do proširenja rukovodećih organa u korpusnoj vojnoj oblasti, tako da su formirani: odsjek za mobilizaciju, ekonomski, tehnički, saobraćajni i sanitetski odsjek, odsjek za zaštitu naroda i oblasni vojni sud.

U vrijeme preuzimanja od strane korpusne vojne oblasti, kao svoje izvršne organe, Komande područja su imale:

— Banijsko područje (komandant Đuro Bakrač, politički komesar Milan Mraković), vojnu komandu u selu Tremušnjak za sektor Petrinje i Kostajnice, vojnu komandu u s. Rujevac za sektor Dvor na Uni i Komandu mjesta Glina;

— Kordunaško područje (komandant Joco Eremić, u maju 1944. godine odmetnuo se u četnike, politički komesar Dušan Rkman), komandu mjesta Lasinja, Skakavac, Vrginmost, Topusko, Vojnić, Cetingrad, Slunj, Rakovica i Plaški;

— Bihaćko područje (komandant Zuhdija Rizvić, politički komesar Milić Stojić), komandu mjesta Velika Kladuša i Bužim, kao i vojnu komandu za sektor Cazin;

— Karlovačko područje (komandant Herman Furlan, politički komesar Stevica Lukačić), sa dvije vojne komande — za sektor Ribnik i sektor Bosiljevo.

— Žumberačko područje (komandant Sajatović, politički komesar Matija Raković), sa četiri vojne komande i to za sektor Sošice, Samobor, Krašić i Jastrebarsko;

— Pokupsko-turopoljsko područje (komandant Sokolčić, politički komesar Tomo Kruhan), sa komandom mjesta Pisarovina, stalnim stražama u Kraljevcu, Donjoj Kupčini i Pokupskom, vojnu komandu u s. Duravci za Veliku Goricu i vojnu komandu u Gradecu za sektor Siska.

Ulaskom komandi područja u sastav Korpusne vojne oblasti došlo je do neposrednije veze u sistemu rukovođenja, organizovanijeg i kvalitetnijeg rada komandi područja i njihovih izvršnih organa komandi mjesta i vojnih komandi za pojedine sektore, te bolja i operativnija veza i saradnja sa NOO-a. Istovremeno, ojačane su i komande područja na oko 30 starješina sa referatima, po sektorima rada, kao što je bilo i u Korpusnoj vojnoj oblasti, dok su komande mjesta, koje su po vrsti poslova bile minijaturne komande područja, imale oko 6 starješina.

Takva organizaciona struktura Korpusne vojne oblasti, sa navedenih sedam komandi vojnih područja, ostala je do kraja rata.

Po formiranju, novembra 1942. godine, 1. korpus NOV Hrvatske imao je operativnu ulogu, a po ulasku partizanskih odreda u njegov sastav, u proljeće 1943. godine, bio je i teritorijalni, tj. imao je ulogu operativno-teritorijalnog korpusa, a formiranjem Korpusne vojne oblasti, Korpus prima i snabdevačku, odnosno pozadinsku ulogu, tako da je od tada Štab, sada 4. korpus NOVJ, imao operativno-teritorijalnu snabdijevačku ulogu.

Rad i djelatnost Korpusne vojne oblasti, sa komandama područja, odvijao se prema slijedećim djelatnostima, odnosno sektorima rada:

Mobilizacijski poslovi

Zbog važnosti popune jedinica novim borcima i evidencije ljudstva u komandi Korpusne vojne oblasti i komandama područja postojali su odsjeci za mobilizaciju, koji su bili neposredno potčinjeni komandantu, odnosno njegovom zamjeniku. Oni su vodili evidenciju potencijalnih kandidata za popunu operativnih jedinica i ustanova, izrađivali planove vojničkih i političkih priprema za izvršenje mobilizacije, rukovodili mobilizacijom, predlagali sastav članova regrutnih komisija, starali se o ljudstvu operativnih jedinica koje se nalazilo na kućnom liječenju i kontrolisali vojno-političku nastavu na Kursevima za osposobljavanje omladinaca za operativne jedinice. Zbog tih poslova tijesno su sarađivali sa štabovima operativnih jedinica, te jedinicama i ustanovama komandi područja i NOO-a.

Formiranje i popuna partizanskih jedinica vršena je dobrovoljcima, koji se zbog nedostatka oružja u 1941. i prvoj polovini 1942. godine na Kordunu, Baniji i Lici nisu svi mogli ni primiti. Pristup mobilizaciji ljudstva za popunu NOV regulisan je Uputstvom Glavnog štaba Hrvatske od 21. decembra 1942. godine.⁵ Mobilizaciji se prilazilo samo na sektorima gdje je neprijatelj vršio mobilizaciju ljudstva za sebe, pri čemu se vodilo računa o političkoj pripremi mobilisanih za ostanak u NOV: Opća mobilizacija vršila se u krajevima gdje su političke prilike bile zrele za nju, a to je značilo kada ju je sam narod odobravao i tražio.

Mobilisani su ljekarski pregledavani kod komandi područja i svi nesposobni za operativne jedinice raspoređivani su na pozadinske dužnosti ili su vraćeni kućama sa dokumentom o nesposobnosti za vojnu službu.

Pošto u srpskim selima Banije i Korduna skoro više nije bilo sposobnih ljudi za operativne jedinice, to je početkom 1944. godine data direktiva da se mobilizacija vrši u hrvatskim, i muslimanskim selima i mjestima. S tim u vezi formirane su i čete, sastavljene pretežno od boraca i starješina hrvatske nacionalnosti, sa zadatkom da politički djeluju i obezbeđuju odlazak ljudi u NOV; Jedna od takvih četa djelovala je u Kordunu, a druga u Baniji, u trokutu između rijeka Save i Une. Ona je novom popunom prerasla u bataljon.

U cilju poboljšanja uslova za regrutovanje novih boraca organizirana su u tom smislu i takmičenja između pojedinih vojnih područja i njihovih komandi mjesta. Tako je u vrijeme od 10. maja do 10. juna 1944. provedeno takozvano majsko takmičenje u mobilizaciji na području korpusa. Najbolji rezultati postignuti su na banijskom vojnom području, zatim na kordunaškom, te na žumberačkom, karlovačkom, bihaćkom i pokupsko-turopoljskom. Najbolji odaziv bio je na području glinskog sreza u srpskim selima. Na zbornu mjesto dolazili su svi, koliko ih je još bilo za vojsku ili za pomoć NOP-u. Dolazili su uz pjesmu i sa zastavama, dobrovoljno i bez ljekarskog pregleda.⁵¹⁹

Prema izvještaju štaba 4. korpusa za avgust 1944. godine, najpovoljniji uslovi za popunjavanje jedinica bili su na turopoljskom, žumberačkom i karlovačkom sektoru. Samo iz dopunskog bataljona, pri Štabu 34. divizije, sa 150 novomobilisanih boraca popunjene su jedinice 34. divizije, a u bataljonu ih je još ostalo 400. Najmanji uslovi za popunu bili su za 7. i 8. diviziju, jer su Banija i Kordun već bili iscrpljeni, dok se stanje na sektoru Cazinske krajine popravilo. Istovremeno je mobilisano oko 150 žena i omladinki za rad na aerobazama, a sposobni borci tih baza upućeni su u operativne jedinice.

U istom mjesecu 1944. godine ukupno je mobilisano oko 1000 Hrvata i 286 Srba, od kojih je 990 upućeno u operativne jedinice 4. korpusa, a 177 u vojnopozadinske ustanove i jedinice. Od navedenog broja mobilisanih 364 je bilo sa turopoljsko-posavskog područja, 351 sa karlovačkog, 292 sa banijskog, 126 sa prvog kordunaškog, 22 sa bihaćkog područja i na Žumberačkom 94.⁵²⁰ U istom mjesecu, u bolnicama i ambulantama jedinica 4. korpusa bilo je 1.112 ranjenika i bolesnika (674 ranjenika), a na lečenju u Italiji upućeno je 629 ranjenih i bolesnih boraca i starješina.⁵²¹

Pitanje popune jedinica 4. korpusa, zbog gubitaka u poginulim, ranjenim i bolesnim borcima, te radi upotrebe njihovog i novozaplijenjenog oružja, bio je jedan od stalnih, glavnih zadataka Korpusne vojne oblasti, kao i NOO i društveno-političkih organizacija na terenu i na oslobođenoj i poluoslobođenoj i neoslobođenoj teritoriji. Drugovi, zaduženi za to pitanje, na čelu sa Hrženjak Jurajem, bili su stalno na terenu radi organizacije i sprovođenja mobilizacijskih mjera. Rezultati tih poslova najbolje će se sagledati ako se iznesu prema podacima Korpusne vojne oblasti:

— U septembru 1944. godine mobilisano je 4.399 ljudi, od čega je 2.735 upućeno u operativne jedinice, 1282 u pozadinske službe, a 382 je otpušteno kao stalno nesposobni za vojnu službu. Među mobilisanim je bilo 3.254 Hrvata, 687 Srba i 458 Muslimana;⁵²²

— U oktobru, iste, 1944. godine sa oslobođene teritorije Korpusne vojne oblasti mobilisano je 2.783, od kojih za operativne jedinice 1.333, za vojnopozadinske službe 752, privremeno nesposobnih 110 i stalno

⁵¹⁹ AVII, NOR, k. 1778, reg. br. 10-1 i 12-1.

⁵²⁰ Zbornik, tom 5, knj. 33, str. 72 i 75.

⁵²¹ Zbornik, tom 5, knj. 31, str. 483 i 486 i knj. 33, str. 61.

⁵²² Zbornik, tom 5, knj. 34, str. 10.

nesposobnih 219, od pozvanog ljudstva za upućivanje u jedinice 4. korpusa (369 je ostalo neraspoređenih, prim. D. B.). Mobilisan je čitav prvi, a djelimično i drugi poziv ljudstva, dok uslova za mobilizaciju na oslobođenom teritoriju Kordunaškog i Banijskog područja skoro više nije bilo.⁵²³

— U decembru 1944. godine mobilisana su sva godišta od 1899. do 1927. godine rođenja, što iznosi 28 godišta, a mobilisano je 1.506 ljudi. (Sa 1. kordunaškog područja — 407, sa 2. kordunaškog — 169, bihaćkog — 245, banijskog — 276, karlovačkog — 120, žumberačkog — 139 i turopoljsko-posavskog područja — 150). Od ukupnog broja mobilisanih u operativne jedinice 4. korpusa upućeno je — 403, na omladinski kurs — 268, za vojno-pozadinske službe — 479, dok su ostali — 356, komisijskim pregledom proglašeni onesposobljenim za vojnu službu. Istovremeno je pregledano i za operativne jedinice osposobljeno 300 boraca iz partizanskih straža i drugih pozadinskih jedinica i ustanova, kao i 737 iz redova dezertera, tako da je u toku toga mjeseca u operativne jedinice upućeno svega 1.440 ljudi.⁵²⁴

— U januaru 1945. godine mobilisano je sa oslobođene teritorije Korpusne vojne oblasti svega 926 ljudi (sa banijskog područja — 227, 1. kordunaškog 66, 2. kordunaškog — 166, bihaćkog — 103, karlovačkog — 243, žumberačkog — 64 i turopoljsko-pokupskog — 57). Od ukupnog broja mobilisanih (926) bilo je 395 Srba, 446 Hrvata i 85 Muslimana, a u operativne jedinice 4. korpusa upućeno je — 472, na omladinski kurs — 83, u vojno-pozadinske službe — 270, dok su ostali — 101 proglašeni nesposobnim za vojnu službu i pušteni svojim kućama.

Poseban problem štabovima brigada i divizija, te komandi područja, NOO-a, partijskih i drugih organizacija na terenu, od kraja 1943. godine, bilo je tzv. dezterstvo boraca. (*Neadekvatan izraz — dezterter — uzet je od francuske riječi dešerteur — bjegunac iz vojske, vojni bjegunac, ili dešerter — napustiti ili pobjeći iz vojske*). To nisu bili borci koji su samovoljno napuštali svoje jedinice, s namjerom da prijeđu na stranu neprijatelja, ili da sačuvaju glavu, iako je i takvih pojedinaca bilo, već s namjerom da riješe životna pitanja svojih porodica.

Dolaskom kući oni su se prihvatili poslova oko sjetve, žetve, sprijemanja žita, kosidbe i izrade privremenih koliba za sklanjanje porodica. Oni se obično nisu krili, već su odlazili kod mjesnih NOO-a i organa komandi područja da im pomognu u rješavanju porodičnih gorućih problema. Njihovom samovoljnom napuštanju jedinica doprinijeli su i štabovi jedinica koji ih u pogodnim prilikama nisu puštali kućama da obidu i pomognu svojim porodicama, koje su živjele uglavnom na zgarištima ili u zbjegovima u teškim materijalnim uslovima. Dio krivice snosili su i NOO-i koji nisu više pažnje posvećivali porodicama boraca koji su se nalazili u operativnim jedinicama.

⁵²³ Zbornik, tom 5, knj. 35, str. 196. ^

⁵²⁴ Zbornik, tom 5, knj. 37, str. 278.

⁵²⁵ Zbornik, tom 5, knj. 38, str. 95.

Broj i sastav boraca kod svojih kuća se mijenjao, što je zavisilo o vremenu radova na poljima, blizini brigade njihovim kućama, ili o vijestima teškog položaja porodice. Kada su preduzete mjere pomoći njihovim porodicama i aktivniji politički rad na terenu, broj takvih boraca se smanjivao. Tako se u izvještaju Štaba 4. korpusa, za septembar 1944. godine, navodi da je u operativne jedinice, pored novomobilisanog ljudstva, upućeno i 411 dezertera sa kordunaškog, bihaćkog i žumberačkog terena, a da ih se na terenu nalazi još oko 300, a u decembru iste godine upućeno je 737, a na terenu je ostalo još oko 460, od kojih 260 na žumberačkom području.

Početkom 1945. godine broj dezertera se smanjio na zanemarujući broj iz sprskih sela, ali se pod utjecajem neprijateljske propagande i politike Hrvatske seljačke strane, da se sačuva glava, povećao u hrvatskim selima, na terenima turopoljsko-posavskog, žumberačkog i karlovačkog područja. Međutim, sa jačim političkim djelovanjem, a i uspjesima operativnih jedinica u završnim operacijama, smanjio se broj dezertera i na tim područjima.

Rad na mobilizacijskim pitanjima trajao je do kraja rata, jer su to zahtjevale potrebe popune operativnih jedinica, koje su u završnim operacijama imale velike gubitke u ljudstvu.

Ekonomsko obezbjeđenje

Za ekonomsko obezbjeđenje jedinica 4. korpusa i njegovih vojno-pozadinskih jedinica i ustanova, u Korpusnoj vojnoj oblasti i komandama područja postojali su ekonomski odsjeci, a u komandama mjesta referenti za ekonomsko snabdijevanje. Njihov osnovni zadatak bio je da se staraju o prikupljanju, smještaju i čuvanju hrane, te o uzgoju i preradi voća i povrća, a iz okupiranih mjesta i gradova da preko nabavnih centara nabavljaju artikle, kakvi su sol, šećer, tjestenina i drugi, kojih nije bilo na oslobođenoj teritoriji.

Jedan od primarnih zadataka ekonomskih odsjeka bilo je snabdijevanje operativnih jedinica i bolnica 4. korpusa hranom (mesom, mesnim prerađevinama, hlebom, voćem, povrćem i dr.), obučom i potrošnim materijalom za potrebe trupnih radionica. Prvenstvo u snabdijevanju hranom i ostalim potrebama intendantske službe imale su bolnice, zatim operativne jedinice i viši štabovi, te pozadinske jedinice i ustanove. Osim toga, jedan od njihovih zadataka bilo je i održavanje i izgradnja skladišnih objekata, te razvoj i organizacija trupnih radionica (krojačnica, obučarnica, radionica za izradu i održavanje vozarske opreme i dr.).

Radi ostvarivanja postavljenih zadataka organizovana je proizvođačka mreža radionica: krojačke, obučarske, kožarske, tekstilne, remenarske, četkarske, za proizvodnju ulja, sapuna, te pekare, mlinovi, ekonomije, skladišta, marveni depoi i dr.

Radi uvida djelatnosti rada radionica, koje su bile pod direktnom upravom ekonomskog odsjeka Korpusne vojne oblasti, daće se pregled rezultata njihovog rada za januar mjesec 1945. godine:

— Obućarska radionica — izradila je 275 pari cipela, 12 pari čizama, popravljeno 246 pari cipela i 9 pari čizama;

— Krojačka radionica — sašila je 157 ogrtača, 20 pari odijela, 83 kape i 52 kom ženskog veša;

— Sapunara — 312 kg kolomaza, 105 km. svijeća, 215 kg vazelina, 208 tutkala, 400 kg masti za sapun i 167 kom. sapuna;

— Tekstilna radionica — 219 m zavoja i 170 m platna;

— Keksara — 146 kg tarane i 97 kg keksa;

— Uljara - 80 kg ulja, i

— Četkarska radionica — 57 kom. četaka.²⁶

Najviše problema, na teritoriji Korpusne vojne oblasti, početkom 1944. godine pa do kraja rata, u ekonomskom obezbjeđenju jedinica i ustanova bilo je vezano za ekonomsko stanje teritorije, a posebno za teritoriju Korduna i Banije. Do tada je narod ovih krajeva iscrpio i posljednje materijalne rezerve, a nije bilo ni radne snage za obradu zemlje, izgradnju i održavanje gospodarskih zgrada. Do toga vremena ustaše, oružnici i domobrani popalili su gotovo sva srpska sela Korduna i Banije i pobili veliki broj stanovništva. Samo u Kordunu je spaljeno preko 12.000 kuća i oko 22.000 gospodarskih zgrada. Avet gladi, iz dana u dan, prijetila je narodu tih ustaničkih krajeva.

Zatim, duga i teška epidemija tifusa, koja je 1943. godine harala, stvorila je izuzetno teške zdravstvene i ekonomske probleme, jer je nedostajalo radne snage. Mada su NOO-i, komande područja i operativne jedinice pružale svestranu pomoć, ona nije mogla biti ni izdaleka dovoljna da bi se zadovoljile osnovne potrebe naroda u hrani.

No, i pored navedenih poteškoća, krajnjim naporima iscrpljenog naroda, sa štabovima operativnih jedinica, te komandama, jedinicama i ustanovama vojno-pozadinskih službi, kao i NOO-a i društveno-političkih organizacija na terenu, stvoreni su minimalni uslovi za proizvodnju najpotrebnijih artikala ishrane i drugih proizvoda za opstanak i borbu protiv neprijatelja.

Izvori za stvaranje rezervi hrane na teritoriji Korpusne vojne oblasti bili su: dobrovoljni prilozi stanovništva, otkupi viškova, konfiskacije od narodnih neprijatelja, rekvizicija viška hrane, proizvodnje na ekonomijama područja i komandi mjesta, dobijanje hrane od strane NOO-a i prijem hrane iz žitorodnih krajeva Hrvatske. Osim toga, jedan od načina prikupljanja hrane bilo je i oduzimanje od neprijatelja u vrijeme oslobađanja pojedinih gradova i sela, dok je jedan dio specijalnih artikala kupovan u okupiranim gradovima i tajnim kanalima dopreman na oslobođenu teritoriju.

Kako je prehrana predstavljala jedan od glavnih zadataka NOO-a, to su u toku 1943. godine u njihovom sastavu formirane prehrambene komisije. Prehrambeni odjeli kotarskih i okružnih NOO-a (za Baniju, Kordun, Cazinsku krajinu, Žumberak i Pokuplje), sprovodili su sabirne akcije i stvarali rezerve hrane u skladištima, brinuli se za obradu zemlje, ubiranje i uskladištenje žitaricama napuštenih posjeda i ekonomija

NOO-a. Osim toga, vodili su računa o magazinima, mlinovima, pekarama i mesnicama, koji su bili u njihovoj nadležnosti. Izdavali su živešne namirnice za operativne jedinice, vojno—pozadinske jedinice i ustanove, prolazne kuhinje i za stanovništvo koje nije posjedovalo hranu.

Tokom svake godine NOO-i su organizovali nekoliko kampanja sakupljanja žita, otkupa stoke, sijena i drugih artikala. Sakupljanje hrane vršeno je i putem otkupa, a platežna sredstva bile su priznanice. Taj vid sakupljanja hrane vršile su specijalne otkupne komisije NOO-a.

Poseban problem predstavljalo je čuvanje žita u podzemnim magazinima, jer je postojala opasnost kvarenja usled vlage i nepovoljnih uslova za provjetravanje prostorija. Samo male količine hrane, obično rezerve za par dana, bile su smještene u nadzemne magazine, u kojima su uslovi čuvanja i održavanja bili daleko bolji, dok je gro pšenice, raži, ječma i graha bio smještan i čuvan u podzemnim tajnim magazinima. Osim toga, posebna briga komandi područja, intendantske i obavještajne službe bilo je čuvanje tajnosti magazina.

U sistemu organizacije ishrane, na oslobođenoj teritoriji Korpusne vojne oblasti, naročito važno pitanje bilo je snabdijevanje vojnih bolnica, u kojima se nalazilo po nekoliko stotina ranjenika i bolesnika iz jedinica Banije, Korduna, Cazinske krajine, Žumberka, Pokuplja, Like i drugih.

Radi važnosti i složenosti pitanja ishrane, jedan od posebnih zadataka komande Korpusne vojne oblasti i Komandi područja, bila je stalna saradnja i koordinacija između civilnih i vojnih ekonomija, skladišta, pekara, mesnica, NOO-a i nabavnih organa. Trebalo je raspolagati vještim rukovodiocima i dobrim planovima rada i nabavki kako bi se obezbjedilo stalno snabdjevanje artiklima ishrane.

U cilju što boljeg rada, organizovanosti i efikasnosti, Komanda Korpusne vojne oblasti uvodila je i takmičenja između komandi područja, koja su trajala do kraja rata, radi postizanja što boljih rezultata rada. Tako je od 10. maja do 10. juna 1944. godine najbolje rezultate pokazalo banijsko područje, pa zatim kordunaško, žumberačko, karlovačko, bihaćko i turopoljsko-pokupsko.

Preko oslobođene teritorije Korpusne vojne oblasti organizovano je i prebacivanje žita za Liku, Gorski kotar, Primorje i Dalmaciju iz Slavonije, Posavine i Moslavine. Samo u avgustu 1944. godine za potrebe 11. korpusa prikupljeno je i upućeno oko 20 vagona žita i 5 vagona za Gorski kotar (iz Banije 4 vagona, Turopolja i Pokuplja također 4, iz Slavonije 8 i sa teritorije Slunja 4 vagona. Iz Turopolja i Pokuplja upućeno je 530 grla stoke za potrebe 11. korpusa).

Dolaskom zime 1944. godine ekonomsko stanje postojalo je sve teže. U vezi s tim, Štab 4. korpusa je u oktobru izvijestio Glavni štab Hrvatske da «ekonomska situacija nije onako pozitivna kako se to očekivalo poslije jesenje berbe. Mnogo je kukuruza ostalo neobrano i nepokopanog krumpira, a ima slučajeva gđe još i pšenica nije izvršena. Zbog toga će ishrana vojske već za kratko vrijeme doći u pitanje, naročito ako se uzme u obzir ishrana 11. korpusa sa naše teritorije.

Već sada se oskudjeva na dovoljnoj količini masti i mesa. Osim toga velika je oskudica u soli, tako da svinje, koje su već dozrele za klanje, ne mogu se klati ni spremati sušeno meso za vojsku.

Da bi se i u tim uslovima prikupilo koliko-toliko hrane i drugih potreba za vojsku i narod na teritoriji vojne oblasti 4. korpusa organizirano je takmičenje u vremenu od 1. novembra do 31. decembra 1944. godine. Uz dobru organizaciju i pomoć organa narodne vlasti, partijskih organizacija, SKOJ-a i organizacija AFŽ-a prikupljeno je ukupno 5.186 grla rogata stoke (goveda), 1.241 ovca i koza i 1.922 svinje, od čega je na dobrovoljnoj bazi prikupljeno 1.322 grla rogata stoke, 25 ovaca i koza i 124 svinje; konfiskacijom 1.322 grla rogata stoke, 284 ovce i koze i 124 svinje. Pored toga rekvizicijom prikupljena su 3.332 grla rogata stoke, 931 ovca i koza i 1.501 svinja. U vrijeme takmičenja putem dobrovoljnih priloga ubiranjem ušura, konfiskacijom, rekvizicijom i proizvodnjom na vakantnim zemljištima prikupljeno je 1.545 tona žita, 232 tona graha, 970 tona krumpira, 49 tona kupusa, repe i kelerabe, 4,5 tona luka, 6,8 tona voća, 13,5 tona masti, 58 tona zobi i 915 tona sijena.⁵²⁷

Tokom takmičenja postignuti su dobri rezultati i u radu partizanskih radionica. Tako je u mesarama bilo zaklano 1.027 goveda, 493 ovce, 751 svinja i 139 pilića i od toga proizvedeno 98.488 kg mesa, 7.335 kg masti, 245 kg loja, 420 kg suhog mesa, 542 kg salame, 345 kg kobasica, 203 kg konzervirane pileline i 99 kg sapuna. Istovremeno pekare su ispekle 862,5 tona kruha, a keksara je izradila 304 kg dvopeka, 371 kg tarane i 3,5 hiljade komada raznih kolača.⁵²⁸

Tokom novembra i decembra 1944. godine na teritoriji Vojne oblasti 4. korpusa NOVJ tovljene su 242 svinje i u organizaciji narodnooslobodilačkih odbora zasijano je 472,5 jutara zemlje s ozimim žitaricama. Za bašte pripremljena su 153 jutra i za proljetnu sjetvu pripremljeno još 1.236 jutara zemlje.⁵²⁹ Kao pomoć narodu Like i vojske na njenom teritoriju poslano je 127 tona žita, 48,5 tona variva i 5 tona zobi.⁵³⁰ Tokom dvomjesečnog takmičenja najbolje rezultate postiglo je banijsko vojno podrupčje, zatim kordunaško, pokupsko-turopoljsko, bihaćko, žumberačko te karlovačko.⁵³¹

Značajnu ulogu odigrali su vojno-pozadinski organi i u prihvatu evakuaciji i raspodjeli materijalnih sredstava, koja su kao saveznička pomoć stizala na aerobaze vojne oblasti 4. korpusa NOVJ u selu Cemernica, Maja kod Gline i aerodrom na polju kod Topuskog. No i pored postignutih rezultata u osiguranju hrane za narod i vojsku krajem 1944. godine, tokom zime 1945. pa i dalje do oslobođenja, veoma teško se na teritoriji 4. korpusa NOVJ osiguravala hrana za vojsku i narod, zbog potpune iscrpljenosti stanovništva u ekonomskom pogledu i zbog smanjenog broja sposobnog stanovništva za privređivanje prije svega

AVII, NOR, k. 116-4, reg. br. 27-4.

^f Isto, reg. br. 26-4.

⁵²⁹ Isto, reg. br. 29-4.

⁵³⁰ Isto, reg. br. 28-4.

⁵³¹ Isto, reg. br. 30-4.

na Kordunu, Baniji i Lici. To stanje ilustruje i izvještaj korpusne Vojne oblasti od 10. februara 1945. godine:

»Sa Žumberačkim, Karlovačkim i 2. Kordunaškim područjem ne možemo računati. Na prva dva područja, što se još prikupi biće odaslano u Gorski Kotar za 43. diviziju. Prvo Kordunaško područje isto slabo, sad već ne može da prehranjuje ni 8. diviziju, pored svojih ustanova koje snabdijevanja sa hranom. Na Bihaćkom području bi se još stvorile neke zalihe, ali je postavljeno od ZAVNOBIH-a da se kampanja vrši samo za njihove potrebe.

Što se tiče Banije, čiji je sektor bio pored Turopoljsko-pokupskog područja jedan od glavnih izvora hrane, ni s njim ne možemo računati. Već se iscrpljuju posljednje rezerve. Veće količine hrane otrpmljene su za 11. korpus, sada za Dalmaciju, a uglavnom ispomoc ishrane garnizona i 8. divizije vrši se sa Banije. Ekonomsku situaciju na Baniji naročito oslabio je gubitak 'trokuta'(između Save i Une), koji je sada popaljen i popljačkan, a i neka ekonomski jača sela sa Petrinskog kotara, tako da je još pored toga i ishrana izbjeglica s tih sektora pala na teret preostalom dijelu Banije.

Jedino još preostaje Posavina, otkuda se može još jedan dio hrane izvući, i novooslobodena sela Sisačkog kotara. Osim ovih, za sada drugih izvora hrane sa kojima bi mogli računati trajnije, ne bi bilo. Tako je stvar i sa stočnom hranom«.

Organi korpusne vojne oblasti, kao i Komandi područja, bili su stalno na terenu i zajedno sa NOO-ima i narodom pronalazili mogućnosti, prikupljali i stvarali minimalne rezerve artikala ishrane. U januaru 1945. godine prikupljeno je:

— Banijsko područje — 25.056 kg kukuruza, 4.538 kg pšenice, 556 kg ječma, 2.108 kg zobi, 5.795 kg krumpira, 318 kg masti, 756 grla stoke i 110 svinja. Sve prikupljeno putem rekvizicije;

— Turopoljsko-pokupsko područje — 88.502 kg kukuruza, 14.789 kg pšenice, 749 kg ječma, 230 kg zobi, 71.154 kg graha, 490 kg masti, 490 grla stoke, 162 konja i 75 kg slanine. Sve prikupljeno na dobrovoljnoj bazi;

— Sa karlovačkog i žumberačkog područja sakupljeno je ukupno 22.901 kg raznih artikala ishrane, što je upućeno za Gorski kotar i 43. diviziji.⁵³²

Pored navedenog, Vojna oblast 4. korpusa NOVJ provodila je brojne i raznovrsne aktivnosti u cilju obezbjeđenja hrane i drugih potreba za vojsku i za narod. Uz dobro organiziranu i neposrednu pomoć organa narodne vlasti i drugih organizacija NOP-a, Vojna oblast 4. korpusa odigrala je značajnu ulogu u snabdjevanju brojne vojske i naroda na svojoj teritoriji i pomogla je u ishrani susjednim krajevima, posebno Lici, Dalmaciji, Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju.

Tehničko obezbjeđenje

Za tehničko obezbjeđenje, odnosno tehničko snabdijevanje operativnih jedinica 4. korpusa, kao i vojno-pozadinskih jedinica i ustanova, krajem maja 1944. formiranje Tehnički odsjek Vojne oblasti 4. korpusa NOVJ. U svome sastavu imao je građevinsku i industrijsku sekciju, koje su svoju djelatnost sprovodile preko radionica: radio-tehnička, telefonsko-tehnička, pirotehnička, kovačka, stolarska, te pilana i ciglana.

Formiranjem prvih partizanskih odreda, 1941. godine, pojavljuju se potrebe i za građevinskom službom. U početnom periodu NOB-a partizanski odredi su podizali svoje baze, zvane logori, podzemne magazine, tajna skladišta, a do kraja 1941. godine izgrađene su i prve partizanske bolnice. Razvojem NOB-a rasle su i potrebe za organizovanjem i jačom građevinskom službom, posebno ako se ima u vidu da je neprijatelj spalio skoro sva sela Like, Korduna i Banije.

U vezi sa formiranjem komandi područja, formirane su i građevinske ekipe od ljudi zanatlija koji nisu bili sposobni za operativne jedinice. Te ekipe radile su na podizanju objekata za potrebe komandi područja. Zatim, u toku 1943. godine, pri komandama područja formirane su građevinske sekcije, a građevinske ekipe prerasle su u radničke čete komandi područja. Korpusna vojna oblast preuzela je postojeću građevinsku službu, a sama je imala građevinsku sekciju u sastavu tehničkog odsjeka i radnički bataljon od aprila 1944. godine.

Građevinski organi, zajedno sa radničkim bataljonom i četama komandi područja, radili su objekte za potrebe Glavnog štaba Hrvatske, 4. korpusa i vojno-pozadinske jedinice i ustanove, kao što su: zgrade za stanovanje, bolnice, apoteke, zemunice, skladišta, radionice, kao i održavanje postojećih objekata, te ispomoć NOO-ima za potrebe stanovništva.

Industrijska sekcija rukovodila je područnim radionicama i malim električnim centralama, koje su postojale uglavnom pri vojnim bolnicama. Za svaku radionicu pravljeni su mjesečni planovi rada, a povremenim kontrolama provjeravano je ostvarivanje i angažovanje ljudstva u izvršavanju postavljenih zadataka. Jedan od važnijih zadataka industrijske sekcije bio je i nabavka alata, potrošnog materijala, mašina, te raspored gotovih proizvoda.

Radionice su radile na opravkama i održavanju motornih vozila, naoružanja, poljoprivrednih mašina i alatki, radio-telefonskih sredstava (radio-stanice, telefonske centrale, telefone), i drugo. Sekcija je saradivala sa ekonomskom i drugim službama u komandi Korpusne vojne oblasti i komandi područja, kao i sa tehničkim odjelima okružnih NOO-a na oslobođenoj teritoriji Korpusne vojne oblasti.

Jedan dio kapaciteta korišten je i za izradu gotovih predmeta, kao kovačke radionice za izradu eksera i potkova za potkivanje konja i druge predmete od željeza za potrebe poljoprivrede i operativnih jedinica, zatim mehaničarske radionice radile su i na opravci poljoprivrednih alatki i mašina pred kosidbu i sjetvu, a ponekad su kovačke,

stolarske i mehaničarske radionice, te pilane i ciglane, radile isključivo za potrebe NOO-a.

Saobraćajno obezbjeđenje

Za organizaciju, rad i djelovanje saobraćajne službe, za potrebe operativnih jedinica 4. korpusa i vojno-pozadinskih jedinica i ustanova, u komandi Korpusne vojne oblasti i komandama područja postojali su saobraćajni odsjeci. Oni su obezbjeđivali i vršili prevoz hrane, ranjenika i bolesnika, građevinskog materijala i ogrevnog drveta, kao i druge prevozne usluge za vojne bolnice, trupne i pozadinske jedinice i ustanove. U zajednici sa NOO-ima i komandama mjesta povremeno su vršili mobilizaciju transportnih sredstava za prijevoz većih količina hrane iz Slavonije, Posavine i Moslavine, preko Korpusne oslobođene teritorije, za Liku, Gorski kotar i Hrvatsko primorje.

Jedan od važnijih zadataka saobraćajne službe bila je evakuacija ranjenika i bolesnika, te materijala i plijena iz tek oslobođenih mjesta i gradova u korpusna i područna skladišta. Saobraćajni organi vodili su i evidenciju o broju i stanju transportnih sredstava na oslobođenoj teritoriji kod NOO-a i komandi mjesta, kao i evidenciju o stanju puteva i željezničkih pruga i objekata na njima. Razrađivali su i sprovodili mjesečne planove opravki i održavanja puteva pomoću organizovane službe opravki i održavanja. U njihovoj nadležnosti bila je i organizacija i rad poštanske službe (prijevoz pošte, kurira i dr. vojnih lica u slučaju potrebe).

Za izvršenje zadataka iz svoga djelokruga rada, saobraćajnog obezbjeđenja, saobraćajni odsjeci su u svome sastavu imali: transportnu sekciju, sekciju za nadzor i održavanje puteva, željezničku sekciju, poštansko-telefonsku sekciju, pionirske čete i vozarske eskadron. Vozarski eskadroni, koji su bili pod rukovodstvom transportne sekcije komandi područja, postojali su i pre formiranja Korpusne vojne oblasti, a po formiranju iste, u avgustu 1944. godine, formiran je vozarski eskadron i pri Korpusnoj vojnoj oblasti, koji je u svome sastavu imao 15—25 pari konja sa kolima. Skoro istog sastava bili su i vozarski eskadroni komandi područja.

Transportna služba, za prijevoz ljudstva i materijala, bila je organizovana pomoću transportnih ili pretovarnih stanica na glavnim komunikacijama i to od »trokuta« (između Save i Une u Baniji) preko Banije za Topusko, Veliku Kladušu, Slunj i dalje za Liku, Gorski kotar i Hrvatsko Primorje, kao i od Turopolja preko Lasinje do Topuskog. Preko tih transportno-pretovarnih stanica uglavnom se prevozilo žito i druge živežne namernice iz Slavonije, Moslavine i Posavine. Samo u avgustu 1944. godine iz Posavine, preko Turopolja, prebačeno je oko 160 kola žita, a u oktobru iste godine izvršena su 8.642 kolska prevoza, od čega za prevoz žita 5.962 prevoza, a u januaru 1945. godine vozarski eskadroni prevalili su 168.956 km puta i prevezli 914.859 kg, sa ukupno 8.232 kolska prevoza. Za transport su korišćeni i zaplijenjeni kamioni,

koji su zbog nestašice goriva za pogon uzimali uglj i drva, koji su se pripremali i nalazili na snabdjevačkim stanicama.³

Iz izvještaja Štaba 4. korpusa od septembra 1944. godine, upućenog Glavnom štabu NOV Hrvatske, saznajemo da je u tom mjesecu transportna sekcija Saobraćajnog odsjeka izvršila ukupno 6 hiljada kolskih prijevoza od čega 2.704 prijevoza žita. Na teritoriji Vojne oblasti u to vrijeme bilo je 12 stanica za snabdijevanje kamiona ugljem i drvima, i to pretežno na cestama koje su vodile iz pokupsko-turopoljskog i banijskog područja, preko Korduna, prema Lici.⁵³

Za organizaciju putne mreže, početkom proljeća 1944. godine, Korpusna vojna oblast izdala je opširno uputstvo za formiranje potrebnih organa i način održavanja puteva i željezničkih pruga. Naime, tokom prošlih ratnih godina nije se mislilo na gradnju i osposobljavanje puteva, već na njihovo uništavanje kako ih neprijatelj ne bi koristio. Međutim, kako se 1944. godine naslućivao skori krah fašizma i brzo oslobođenje zemlje, puteve nije trebalo uništavati već ih osposobljavati za normalan saobraćaj na našoj slobodnoj teritoriji.

Pomenutim uputstvom Korpusne vojne oblasti naređeno je da se pri komandama područja formiraju pionirske čete i da se organizuje putna služba, u kojoj su, pored ostalog, postavljeni cestari i natcestari. Pionirska četa bila je organizovana za radove na opravci i podizanju novih mostova i propusta, nasipa i drugih objekata na putevima. Ujedno je rušila i puteve koji bi neprijatelju još mogli koristiti.

Radi lakšeg planiranja, boljeg održavanja i kontrole rada cestara i natcestara, putna mreža na slobodnoj teritoriji Korpusne vojne oblasti bila je podijeljena na sektore, a sektori na dionice. Sektor je, uglavnom, obuhvatao puteve teritorije jedne komande mjesta, za koji je bio zadužen po jedan natcestar, a za dionicu po jedan cestar. Za natcestore su obično postavljeni borci starijih godišta, čije je sjedište bilo u pretpostavljenoj komandi mjesta, a za svoj rad odgovarali su saobraćajnom odsjeku, odnosno putnoj sekciji komande područja.

Željeznička služba, kao dio cjelokupnog saobraćajnog obezbeđenja, tek formiranjem Korpusne vojne oblasti bila je u planu organizacije i razvoja. Prvo je saobraćajni odsjek Korpusne vojne oblasti prikupio i sredio podatke o stanju željezničkih pruga na relaciji: Karlovac—Vrginmost—Topusko—Glina—Petrinja—Sisak—Sunja—Kostajnica—Dvor na Uni i Karlovac—Ogulin—Vrhovine, koje su bile onesposobljavane za neprijateljski saobraćaj. Od ljeta 1944. godine Glavni Štab Hrvatske organizovao je i prve kurseve za obuku prometnika, šefova željezničkih stanica, kočničara, skretničara i drugog osoblja, kako bi organizacijski i kadrovski bili spremni za preuzimanje željezničkog saobraćaja.

Riješavanjem pomenutih zadataka iz domena saobraćajne službe, trebalo je, u prvom redu, omogućiti saobraćaj za potrebe 4. korpusa, naročito brzo prebacivanje raznog materijala i jedinica po slobodnoj teritoriji Banije, Korduna, Cazinske krajine, Pokuplja, Like i Gorskog kotara.

Razvoju poštansko-telegrafsko-telefonske (PTT) službe pristupilo se odmah po formiranju prvih komandi područja. Za njenu organizaciju i rad formirani su odsjeci za vezu i čete za vezu, kao i relejne stanice na teritoriji područja. Formiranjem Korpusne vojne oblasti, u saobraćajnom odsjeku formirana je i sekcija za PTT saobraćaj. Relejne stanice predstavljale su začetke poštanske i telefonske službe na slobodnoj teritoriji. Tokom NOR-a poštanska i telefonska služba bile su u nadležnosti koihandi područja, a postojeća organizacija pošta i telefonskih linija stajala je na raspolaganju operativnim jedinicama 4. korpusa.

Naredbom komandi područja od avgusta 1944. godine ukinute su relejne stanice, a umjesto njih formirane su pošte s telefonskim centralama. Svaka pošta je imala sjedište uz jednu od komandi mjesta. Glavne pošte imale su upravnika i zamjenika, a sporedne pomoćne, samo upravnika. Svaki poštanski ured je imao telefonsku centralu s potrebnim brojem priključaka. Navedenom naredbom komandi područja regulisan je prijem i slanje pošte i telegrama, kao i druga pitanja u vezi rada poštansko-telefonske službe.

Odsjeci, odnosno sekcije za vezu vodili su brigu o stanju telefonskih linija, radu pošta, telefonske i kurirske službe, popuni i obuci ljudstva, nabavci materijala i bili su odgovorni za održavanje tajnosti šifrantске službe i tajnosti veza uopšte. Materijalna sredstva obezbjeđivana su iz ratnog plijena operativnih jedinica 4. korpusa.

Sanitetsko zbrinjavanje

Formiranjem Korpusne vojne oblasti (marta 1944. godine) organizaciona struktura sanitetske službe operativnih jedinica nije se bitno promijenila, ali su njeni zadaci, izvođenjem većih napadnih i odbrambenih dejstva 4. korpusa, a time i većeg broja ranjenika, postojali složeniji i tražili bolja rešenja u zbrinjavanju ranjenika i bolesnika. U vezi s tim došlo je i do izvjesnih promjena u organizaciji, radu i djelovanju teritorijalne sanitetske službe, sada u okviru Korpusne vojne oblasti, a na osnovu privremenog uputstva sanitetskog odsjeka (od maja 1944. godine sanitetska odeljenja) Glavnog štaba Hrvatske, od aprila 1944. godine, o bolničkoj službi u Korpusnim vojnim oblastima.⁵

Prema tome uputstvu najvažnije je bilo da na teritoriji svake Korpusne vojne oblasti može postojati po jedna Korpusna oblasna vojna bolnica i potreban broj područnih vojnih bolnica. Bila je to, u stvari, organizacija koja je odgovarala prvoj organizatorskoj strukturi sanitetske službe od decembra 1942. godine. Sve samostalne vojnopar-tizanske bolnice postale su ponovo odeljenje područne, odnosno korpusne oblasne bolnice, s razlikom što je oblasna bolnica, po stručnosti i razgranatosti, bila razvijenija od drugih i imala je centralni položaj u odnosu na druge bolnice, na teritoriji korpusne vojne oblasti.

Planom Korpusne vojne oblasti razrađeni su zadaci za izgradnju novih higijenskih postrojenja po područjima, novih bolničkih kapaciteta

s podzemnim skloništima (zemunicama), za skupljanje inventara i drugih materijalnih sredstava. Uslijedile su i izvjesne kadrovske promjene radi bolje stručnosti i veće odgovornosti u radu. Naročito jaki pritisci bili su, pored izgradnje stalnih higijenskih postrojenja i za proširenje bolničkih kapaciteta, zbog sve većeg broja ranjenika, radi čega su se morali zadržavati u divizijskim prihvatnim bolnicama.

Tokom ljeta i do kraja septembra 1944. godine iz bolnica 4. korpusa evakuisano je avionima u Italiju preko 950 ranjenika i bolesnika, ali i pored toga bolnice su bile prepune. Tako je u drugoj polovini novembra 1944. godine brojno stanje ranjenika i bolesnika iznosilo 1.486, krajem decembra iste godine 1.457.

U bolnice 4. korpusa prihvatani su ne samo ranjenici iz njegovih jedinica, već u više navrata i veće grupe iz Gorskog kotara i Like. Situacija je postala snošljivija kada je krajem 1944. godine omogućeno da se povremeno mogu veće grupe ranjenika i bolesnika upućivati u Dalmaciju, što je od februara 1945. godine poprimilo veće razmjere. Samo u martu 1945. godine evakuisano je oko 800 ranjenika i bolesnika.⁵³⁷

Planiranje razvoja bolničkih kapaciteta Korpusne vojne oblasti posebno je uspjelo, i pored svih poteškoća (nemaština i siromaštvo), u Kordunu i Baniji, gdje se izgradila mreža sanitetskih ustanova sa mogućnošću zbrinjavanja većeg broja ranjenika i bolesnika. Radi brže evakuacije organizovane su i prihvatne stanice. Tako je nastala linija ranjeničkih prihvatnih, etapnih stanica lociranih u mjestima, kao što su: Mali Gradac (Banija), Lasinja, Topusko, Vojnić, Zagorje, Slunj (Kordun) i Velika Kladuša (Cazinska krajina). Najuspješnija je bila u Malom Gradcu, koja je postala hirurški centar u Baniji.

Prema planu razvoja bolničkih kapaciteta Korpusne vojne oblasti, a na osnovu uputstva sanitetskog odljeljenja Glavnog štaba Hrvatske, polovinom 1944. godine uspostavljena je Oblasna vojna bolnica, u čiji su sastav ušle sve do tada postojeće Kordunaške vojne bolnice, a organizovane su i nove područne bolnice 1. i 2. kordunaškog područja.

Sanitetsko odjeljenje Glavnog štaba NOV Hrvatske u svom izvještaju za juni 1944. godine, upućenom Vrhovnom štabu NOV i POJ, istaklo je: »4. korpus je najuspješnije i najpotpunije izvršio svoj zadatak u izgradnji šumskih bolnica i zemunica«.⁵³⁸

Na operativnom području 4. korpusa NOVJ, krajem jula 1944. godine, postojala je Oblasna vojna bolnica IV/1 na Kordunu sa 7 odjeljenja, Područna vojna bolnica IV/2 (na Baniji) sa 4 odjeljenja, Područna vojna bolnica IV/4 (karlovačkog vojnog područja) i Područna vojna bolnica IV/5 (bihačkog vojnog područja) sa 2 odjeljenja. U tim bolnicama nalazilo se 1.112 pacijenata, od toga 674 ranjenika.⁵³⁹ Kasnije je došlo do izvjesnih promjena u organizaciji, i to u slijedećem: početkom septembra 1944. bolnica IV/0 (bihačkog vojnog područja)

⁵³⁶ Zb. Sn. Sl. 2, str. 274.

⁵³⁷ Zb. Sn. Sl. 2 i 3, str. 294 i 340.

⁵³⁸ Zb. Sn. Sl. knj. 5, str. 119-137; Arhiv VII, NOR, k. 1778, reg. br. 43-1.

⁵³⁹ Isto, str. 138-150; knj. 2, str. 244-255.

ušla je u sastav Oblasne vojne bolnice kao njeno Odjeljenje K, dok nije u novembru ponovo obrazovana; u februaru 1945. ukinuta je Područna bolnica IV/4 (karlovačkog područja), odnosno izvršeno je njeno pripajanje Područnoj vojnoj bolnici IV/3 (žumberačkog vojnog područja), zatim je u martu 1945. obrazovana i Područna vojna bolnica IV/6 (pokupsko-turopoljskog vojnog područja), te su sprovedene i druge, manje organizacijske promjene.⁵⁴⁰

Za upravnika Oblasne bolnice imenovan je dr Franc Kleinhappel, koji je ujedno bio i šef odjeljenja Oblasne bolnice u Petrovoj gori.

To odjeljenje, kao najstarija bolnica u Kordunu i uopšte jedna od prvih partizanskih bolnica u Hrvatskoj, uspostavljeno je u proljeće 1942. godine. Izgradnjom novih objekata tretirano je kao glavna hirurška ustanova oblasne bolnice. Pri njemu je bilo i sjedište uprave oblasne bolnice, apoteka, te bolnice i štab bataljona stražarskih jedinica pri pojedinim odjeljenjima oblasne bolnice.

Kapacitet tog odjeljenja iznosio je 70 postelja.⁵⁴¹ Tu su primani teži hirurški slučajevi, a vršene su i druge hirurške intervencije. Na ležanje i pregled primani su i civilni pacijenti. Pored bolničkih kurseva, to odjeljenje je bilo i baza za praktične vježbe sanitetskog podoficirskog kadra. Za uspješan i samoprijegoran rad u lečenju ranjenika i bolesnika, to odjeljenje, odnosno bolnica, odlikovano je Ordenom narodnog heroja, a u toku rata neprijatelj je nije otkrio iako je narod Korduna znao gdje se nalazi, što posebno čini ponosnim svakog Kordunaša.

Drugo odjeljenje oblasne bolnice, za interne i zarazne bolesnike, bilo je u ranijoj vojnoj bolnici u barakama na Petrovoj gori, u predijelu Krupinjak. Tu su liječeni i ranjenici i bolesnici 11. korpusa iz Gorskog kotara, a od februara 1945. godine organizovano je i odjeljenje za venerične bolesti sa 55 kreveta, čiji je šef bio dr Marin Gazzari.

Treće odjeljenje oblasne bolnice, čija je izgradnja počela u proljeće 1944. godine, završeno je u septembru, sa 120 kreveta. Nalazilo se u šumi Tukleč, kod Sjeničaka (Kordun). To je bilo odjeljenje za potrebe turopoljsko-posavskog područja, odnosno za 34. diviziju. Na čelu tog odjeljenja smenjivali su se dr Ignac Haber, dr Edo Predanić i dr Franjo Polaček. Iako je prvobitna namjera toga odjeljenja bio prihvatanje ranjenika, te internih i zaraznih bolesnika, razvilo se u hirurška odjeljenja za zbrinjavanje srednje teških ranjenika. U sastavu oblasne bolnice ostalo je do marta 1945. godine, a zatim je stavljeno u nadležnost komande turopoljsko-posavskog područja.

Četvrto odjeljenje, sa 100 kreveta, uspostavljeno je krajem 1943. godine u selu Pecka (istočne padine Petrove gore). Tu su primani lakši ranjenici i rekonvalescenti, a od marta 1945. godine bolesnici koji su preboljeli pjegavi tifus. To odjeljenje nalazilo se u tri zgrade, koje je podigao NOO sela Packe. Vodila ga je med. sestra Tanja Černozubov, a zatim med. sestra Mica Žugić.

Peto odjeljenje, gdje su se smjenjivali upravnici dr Juraj Kalinić i dr Josip Matovinović, nalazilo se na Petrovoj gori, predio Kaluđerac,

⁵⁴⁰ Isto, knj. 2, str. 263-268; knj. 6, str. 222-223.

⁵⁴¹ Zb. Sn. SI. 2, str. 251.

iznad sela Perne. Kapacitet odjeljenja je u početku bio 100 kreveta, razvio se do 180 kreveta. Primani su interni i zarazni bolesnici, a radila je i ambulanta koja je primala i civile.

Šesto odjeljenje nalazilo se u Topuskom. Prvo je korišteno kao oporavilište opšteg tipa, a zatim se razvilo očno i ušno odjeljenje, sa ambulantama koje su vodili lekari specijalisti. Redovno brojno stanje bilo je od 150 do 180 pacijenata, a tokom mjeseca u ambulantama (opšta, ušna, očna) pregledavano je oko 650 lica, među kojima i veći broj civila. Na dužnosti upravnika smjenjivali su se dr Jakov Bakotić, dr Bernard Jirku i dr Milan Wlis. Za potrebe i ostalih bolnica tu je radio i kurs za masere.

Sedmo odjeljenje, koje je prema izgrađenim objektima bilo jedno od najljepših bolnica u Kordunu, nalazilo se u Kestenovoj gori i od uspostavljanja razvijalo se kao hirurško-ortopedsko odjeljenje. Njegov upravnik bio je dr Nikola Pravdica, a od novembra 1944. godine dr Janko Komljenović. Početni kapacitet od 72 kreveta povećao se na 100 kreveta. Pored-hirurškog odjeljenja u Petrovoj gori, to odjeljenje je bilo najjači hirurški centar u Kordunu, sve do odlaska dr Komljenovića, sa težim ranjenicima u Dalmaciju, marta 1945. godine, kada se njegova hirurška uloga smanjuje. Tu je od juna 1944. godine radila i sanitetska oficirska škola sanitetskog odjeljenja Glavnog štaba Hrvatske, koja je krajem godine nastavila rad na teritoriji Banije.

Osmo odjeljenje nalazilo se u šumi iznad sela Zbjeg, kapaciteta 130 kreveta. Početkom zime 1944. godine premešteno je u selo Cvijanović Brdo, sa kapacitetom od 120 kreveta, a u martu 1945. godine preseljeno je u Kestenovac. To odjeljenje vodili su lekari dr Anton Grahor i dr Marija Priča. U njega su primani ranjenici i bolesnici, a imalo je i službu za venerična i kožna oboljenja. Postojala je i ambulanta u Slunju za vojna i civilna lica.

Deveto odjeljenje, za interne i zarazne bolesti, kapaciteta 120 kreveta, otvoreno je krajem ljeta 1944. godine na Petrovoj gori, kod sela Svinjica, kao sastavni dio vojne bolnice bihaćkog područja. Pod stručnom kontrolom bilo je u nadležnosti korpusne oblasne bolnice, a u martu 1945. godine ojačano je hirurškom ekipom i učestvovalo je u borbama oko Bihaća, radi zbrinjavanja teških ranjenika 4. Korpusa.

Sa devet bolničkih odjeljenja, koliko ih je bilo na teritoriji 1. i 2. kordunaškog područja, razvila se bolnička mreža sa ukupnim kapacitetom preko hiljadu kreveta.

U Baniji je postojala bolnica Banijskog područja, koja je početkom ljeta 1944. godine dobila četiri novosagrađena bolnička odjeljenja, koja su bila locirana na raznim tačkama šume Šamarica. Njen upravnik, do kraja oktobra 1944. godine bio je dr Dezider Julius, koji je ujedno bio i referent saniteta Komande područja. Poslije njegove smrti (umro od tifusa februara 1945. godine) zamjenio ga je dr Emanuel Vajs. U julu 1944. godine sva četiri odjeljenja imala su oko 400 kreveta, a u oktobru iste godine bilo je 400 pacijenata i 290 bolničkog osoblja sa stražom. Pri upravi područne bolnice, koja se nalazila u selu Klasnić, bila je i

ambulanta za vojna i civilna lica, te zubna ambulanta, čiji je šef bio mr pharm. Jaša Binenfeld.⁵⁴²

U šumi kod sela Brestik, u novopodignutim zgradama sa zemunicama, kapaciteta 90 kreveta, nalazilo se jedno od bolničkih odjeljenja područne bolnice, sa isturenom prihvatnom ambulantom, s 15 kreveta, u selu Mali Gradac. Šeg toga odjeljenja bio je dr Robert Kukavec, hirurg, a jedno vrijeme tu je radio i ruski hirurg, potpukovnik Gukov, koji je bio angaždvan i u hirurgskim ekipama divizija 4. korpusa. Tokom ljeta 1944. godine pri tom odjeljenju radila je i sanitetska oficirska škola, čiji je komandant bio dr Šime Novosel. Prihvatna ambulanta u Malom Gradcu, gdje se premjestila i sanitetska oficirska škola, prerasla je u hirurgsko odeljenje sa 60 kreveta, koje je početkom 1945. godine, sa većim dijelom stručnog kadra i sanitetskom oficirskom školom premešteno u Dalmaciju.

Drugo odjeljenje područne banijske bolnice nalazilo se u šumi blizu sela Klasnić, koje je bilo namijenjeno lakšim ranjenicima i hirurgski obrađenim bolesnicima. Šef odjeljenja je bio dr Andrija Miler. Kapacitet je bio 95, a razvio se do 150 kreveta.

Treće bolničko odjeljenje bilo je smješteno u predjelu šume Prolom za prijem internih bolesnika. U njemu je održavan i kurs zdravstvenih nadzornika, koga su vodili dr Cernozubov i dr Hahan, a održavo se i bolničarski kurs. Od avgusta do septembra 1944. godine šef toga odjeljenja je bio dr Salvatore Candella, a zatim Dragan Dokmanović. Prema podacima iz januara 1945. godine, kapacitet odjeljenja je bio 130 kreveta sa 162 pacijenta, od čega 68 pjegavičara.⁵⁴³

Četvrto odjeljenje područne bolnice nalazio se u šumi Debelo brdo, s kapacitetom 100 kreveta. Šef odjeljenja je kratko vrijeme bio dr Candella, a zatim sestra Anka Matić, pa dr Mate Ivičić i poslednjih mjeseci student med. Pavica Peršić.

U razvijenoj bolničkoj mreži komande banijskog područja bilo je oko 720 kreveta, što je u osnovi, u ratnim uslovima, zadovoljavalo potrebe operativnih i pozadinskih jedinica i ustanova, kao i naroda Banije.

Na teritoriji Žumberka, zbog jakih neprijateljskih garnizona koji su se nalazili na periferiji slobodne teritorije, bila je slabije razvijena mreža bolničkih ustanova. Postojala je jedna područna vojna bolnica, sa dva odjeljenja koja su bila smještena u šumi, a održavala su se uz podršku naroda čija su sela služila kao baze partizanske bolnice. Šef 1. odjeljenja, koje je imalo oko 120 kreveta, bio je dr Ignac Habe, a zatim dr Emanuel Vajs, dok je šef 2. odjeljenja bila medicinska sestra Danica Dasović. U slučaju svake jače neprijateljske ofanzive na slobodnu teritoriju Žumberka, svi teži ranjenici bili bi evakuisani za Kordun.

Isto stanje bilo je i na teritoriji karlovačkog područja, tako da je zbog čestih neprijateljskih ispada iz Karlovca, a i zbog malog broja

naših jedinica, što je uslovalo i manji broj ranjenika i bolesnika, Štab 4. korpusa krajem 1944. godine ukinuo vojnu bolnicu karlovačkog područja.⁵⁴⁴ Do tada se ta bolnica nalazila na teritoriji Slovenije (na levoj obali rijeke Kupe) i bila je kapaciteta 120 kreveta, dok je pacijenata bilo relativno malo. Po ukidanju premještena je, s kapacitetom 50 kreveta, u Žumberak (selo Veliko Liješće) i pripojila se bolnici žumberačkog područja. Šef te bolnice bila je dr Izma Spitzer.

Vojna bolnica turopoljsko-posavskog područja razvila se iz jednog odjeljenja, kao što je već rečeno, koje se nalazilo u Kordunu (šuma Tukleč), u sastavu Korpusne oblasne bolnice. Nakon izgradnje objekata u selu Bučica (na desnoj obali Kupe) sa 120 kreveta, formirana je bolnica turopoljsko-pokupskog područja sa dva odjeljenja — šumi Tukleč i u selu Bučica. Upravnik te bolnice, ujedno referent saniteta turopoljsko-pokupskog područja, bio je dr Miljen Ivšić, do tada referent saniteta 34. divizije, šef odjeljenja u šumi Tukleč bio je dr Polaček, a u Bučici dr Krivaneh.

U sastavu komande vojne oblasti 4. korpusa bila je i vojna bolnica bihačkog područja, a služila je uglavnom za potrebe Unske operativne grupe. Imala je jedno bolničko odjeljenje, od druge polovine 1944. godine, u selu Podzvizd (Cazinska krajina) sa oko 230 kreveta, koje je razvilo hirurgijski, zarazni i rekonvalescentni odeljak, dok se drugo odjeljenje nalazilo na Petrovoj gori, kod sela Svinjica, s kapacitetom od 120 kreveta. Šef područne bolnice je bio dr Josip Konforti, koji je kasnije premešten za referenta saniteta 2. kordunaškog područja. Zamjenio ga je dr Oroz, koji je bio šef bolničkog odjeljenja u Podzvizdu, a šef odjeljenja kod Švinjice je bio dr Razija Hadžiomerspahić.⁵⁴⁵

Paralelno sa razvojem bolnica razvijala se i mreža farmaceutske službe, koju su sačinjavale centralna korpusna apoteka u Petrovoj gori, područne apoteke, koje su se nalazile uz jedno od bolničkih odjeljenja ili pri komandama područja, kao i apoteke divizijskih saniteta. U nadležnosti centralne korpusne apoteke bila je i sanitetsko-tehnička radionica (izrada raznih sanitetskih pribora) i ambalaža za lijekove, sterilizatora, nosila i dr.), kao i tkačnica zavoja i gaza. U apoteci se održavao i kurs za apotekarske pomoćnike, u trajanju od 2 do 3 mjeseca. Šef centralne apoteke bila je mr pharm. Selma Derenčin.

Na osnovu datog pregleda vojnih bolnica i rada sanitetske službe vidi se da je na slobodnoj teritoriji vojne oblasti 4. korpusa postojalo oko 5 područnih i jedna oblasna bolnica, sa dvadesetak bolničkih odjeljenja i oko 2.000 kreveta, ne računajući prihvatne stanice 7, 8. i 34. divizije i Unske operativne grupe, naslijeđene i djelimično izgrađene u toku 1944. godine. Za taj rad velike zasluge imao je i dr Jozo Tadić, šef sanitetskog odsjeka Korpusne vojne oblasti, ali se nikako ne može izostaviti velika pomoć naroda tih krajeva, bez čije se nesebične pomoći sve to ne bi ni moglo ostvariti. ^

⁵⁴⁴ Isto, str. 222.

⁵⁴⁵ Zb. Sn. Sl. 2, str. 253.

Materijalna pomoć saveznika

Po dolasku savezničkih vojnih misija pri Vrhovnom štabu NOV i POJ, Glavnom štabu NOVH i nekim krupnim jedinicama NOVJ počelo se sa pregovorima i planiranjem njihove materijalne pomoći NOVJ, što je dobilo definitivni oblik poslije Teheranske konferencije (28. novembra — 1. decembra 1943) i uspostavljanjem veze morem s južnom Italijom. Zadatak savezničkih vojnih misija bio je da pored prikupljanja opštih podataka o NOVJ, o NOP kao cjelini, koordiniranju borbenih dejstava snaga NOVJ sa savezničkim snagama u Sredozemlju, vrše i snabdijevanje NOVJ ratnim materijalom i drugim sredstvima — oružjem, hranom, odjećom, obućom i sanitetskim materijalom, kao i pitanje organizacije evakuacije ranjenih i bolesnih u savezničke baze — u Italiju.

Tako se jedna od prvih britanskih grupa spustila 21. aprila 1943. g. na područje 1. korpusa NOV Hrvatske u šumu kod sela Stanić na teritorij Partizanske Drežice, u neposrednoj blizini tadašnjeg boravišta Glavnog štaba NOV Hrvatske. To je bila prva saveznička istraživačka misija, upućena izravno partizanima. U sastavu te misije bio je Petar Erdeljac, španjolski borac, rodom s područja 34. divizije koja se borila u sastavu 1. korpusa NOV Hrvatske. Pored njega, izviđačku misiju sačinjavali su Kanađani jugoslovenskog porijekla, Pavao Pavlić i radio-telegrafista Aleksandar Simić.

Već 18. maja iste godine na Krbavskom polju spustili su se oficir William Jones i Anthony Honter. Major Jones obavjestio je Kairo o partizanskoj organizaciji i potrebi pružanja pomoći snagama narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije. Saznavši za inicijativu britanskih predstavnika o materijalnoj pomoći, Tito je 23. maja javio Glavnom štabu Hrvatske:

»Pomoć od Engleza primite, ali sve sa našim znanjem i odobrenjem... Primite obuću, hranu, odijelo, eksploziv i protuavionske puške. Ne saopštavajte njima naše unutrašnje stvari i planove. Delegate za Kairo ćemo mi odrediti kada bude moguće. Vi nemojte slati svoga posebnog delegata. Saopštite Englezima da se sada ovdje vode žestoke borbe već deset dana sa Nijemcima, Talijanima i ustašama... Do sada Nijemci bacili protiv nas 8 divizija...«⁵⁴⁶

Značajno je istaći da je ta izviđačka misija uspostavila i prvu vezu između Glavnog štaba Hrvatske i Vrhovnog štaba NOVJ sa britanskom Vrhovnom komandom Srednjeg istoka i omogućila dolazak prve vojne misije Velike Britanije (misija »Tipikal«—Typical koja se 27. na 28. maja opustila na Njegovučko polje kod Žabljaka.

Prema izvještaju Štaba 4. korpusa Glavnom štabu NOV Hrvatske, od 16. avgusta 1944. godine, na teritoriji korpusa na službi u savezničkim misijama bilo je ukupno 11 predstavnika.⁵⁴⁷

Pri Štabu 4. korpusa NOVJ i Glavnom štabu NOV Hrvatske u sastavu misije »Fungus« bio je, kao šef, sin britanskog premijera,

Randolf Čerčil, njegov zamjenik kapetan Džon Bruk, te 3 podoficira i vojnika radio-telegrafisti, januara 1944. godine.

Major Randolf Čerčil spustio se na aerobazu 4. korpusa u Čemernici kod Vrginmosta u podnožju Petrove gore. Jedno vrijeme kao ranjenik liječio se u Centralnoj partizanskoj bolnici u Petrovoj gori.

I samostalna američka misija pri Glavnom štabu Hrvatske, odnosno Štabu 4. korpusa NOVJ, počela je djelovati sredinom septembra 1944. godine. Misija je ukupno imala 6 oficira i 5 podoficira. Kod aerobaze 4. korpusa bio je američki poručnik Benson. On je vodio brigu o prijemu materijala.⁵⁴⁸

Prema raspoloživim podacima vidi se da je od početka savezničkog snabdjevanja do kraja jula 1944. g. u Štabu 4. korpusa NOVJ primljeno, pored ostalog: 36 PT pušaka sa 1.808 metaka, 19 lakih i malih minobacača i 160 puškomitraljeza. Tu su bile i veće količine municije za sve naoružanje, raznovrsne mine, ručne bombe i eksploziv. Samo noću 4/5. i 5. novembra 1944. godine na aero-bazi 4. korpusa, sa oko 40 angloameričkih aviona doturena je razna oprema i ratni materijal.⁵⁴⁹

Snabdijevanje NOVJ, vazdušnim i morskim putem, nastavljeno je vrlo uspješno. U toku 1944. godine i januara 1945. godine, sa 626 avio-poletanja, preneto je u zapadni dio Hrvatske: 115 minobacača, preko 1.000 mitraljeza, 1.385 automata, 3.150 pušaka, velike količine mina, eksploziva, municije, radio-opreme, goriva, maziva i preko 1.000 tona hrane, odjeće i obuće.⁵⁵⁰

Za prijem materijala avio-prevozom iz Italije, na teritoriji 4. korpusa su, prema naređenju Glavnog štaba Hrvatske, obezbjeđenje tri aero-baze: u Čemernici (između Topuskog i Vrginmosta) od prvog jula 1944. godine, kod Gline od oktobra i kod Topuskog od novembra 1944. godine, sa poletno-sletnim stazama i drugim objektima za opsluživanje aero-baza. Aero-baze, koje su bile pod odsekom za aerodrome GŠH, pored komande aero-baze imale su i po četvu od 80 do 100 boraca za obezbjeđenje i rad. Pored našeg osoblja i boraca na aero-bazama bili su i angloamerički oficiri i podoficiri, koji su se starali o ispravnosti aerodroma, održavanju veze sa svojim bazama u Bariju, u Italiji, te navođenju aviona i dr. U povratku avioni su, prema planu i rasporedu Štaba 4. korpusa, a i GŠH, odvozili naše teške ranjenike, bolesne i djecu bez roditelja, na liječenju i zbrinjavanju u Italiju.⁵⁵¹

U oskudici materijalnih sredstava i poteškoćama oko zbrinjavanja i lečenja ranjenika, saveznička materijalna pomoć -bila je veoma značajna za NOVJ, a posebno u završnim operacijama za oslobođenje zemlje, čime je ojačala i borbena moć naših jedinica. No, i pored toga, treba istaći ono što je rekao Tito: »to je bila pomoć zaslužena natčovječanskim naporima i žrtvama za zajedničku savezničku stvar, jer smo mi kroz dvije i po godine vodili beskompromisnu borbu protiv okupatora bez ičije pomoći...«

^{f8} Arhiv VII, k. 2096, 2097.

Arhiv VII, f. NOP, kut. 120, reg. b\ 19/4 i 8/6.

[^] Arhiv VII - f. NOP, kut. 2096 i 2097.

Mile Bučan, *Formiranje partizanskih aerodroma na Kordunu i Baniji*, Zbornik 8, HAK, str. 553.

Borbeno obezbjeđenje vojnih ustanova i slobodne teritorije

Razgranatost vojnih ustanova, a naročito vojnih bolnica, na cijeloj slobodnoj teritoriji Korpusne vojne oblasti, zahtijevalo je i njihovo obezbjeđenje od iznenadnog neprijateljskog upada, kao i drugih raznih neprijateljskih diverzanata i špijuna. Radi toga su, pored partizanskih jedinica koje su čuvale i slobodnu teritoriju, od prvih dana rata postojale i tzv. seoske straže pri mjesnim, opštinskim, kotarskim i okružnim NOO-ima. Njihov osnovni zadatak bio je da čuvaju društvene objekte od važnosti za NOB i da obezbjeđuju i obavještavaju stanovništvo od iznenadnog neprijateljskog napada.

Formiranjem komandi područja i komandi mjesta, formirane su čete i samostalni vodovi partizanskih straža. Njihova jačina zavisila je od broja objekata koje je trebalo obezbjeđivati, što se vidi iz priloženog pregleda, kao i brojno stanje komandi područja za drugu polovinu 1944. godine.

Pored već navedenih napomena o dužnostima partizanskih straža, njihovi konkretni zadaci bili su regulisani specifičnostima svake područne teritorije koju su obezbjeđivali i značaja objekata koje su čuvale. Od formiranja do kraja rata njima je bila pokrivena cijela slobodna teritorija, tako da su svojim rasporedom i zadacima sačinjavale srž bezbjednosnog sistema. Partizanske straže su izvršni organi komandi područja i mjesta obezbjeđivale vojno-teritorijalne komande, ustanove, bolnice, radionice, skladišta i dr. Kontrolisale su puteve i objekte na njima, te obezbjeđivale stanovništvo sela, mjesta i gradova. Vodile su borbu protiv ubačenih neprijateljskih grupica, diverzanata i neprijateljskih špijuna i izviđača. Suzbijale su nezakonitu trgovinu (šverc) i neprijateljsku propagandu. Tjesno su sarađivale sa jedinicama za specijalne zadatke, a kasnije i sa jedinicama KNOJ-a. Vodile su borbu s okorijelim deztererima, pljačkašima i svim destruktivnim elementima, koji su se pojavljivali na slobodnoj teritoriji.

Čete partizanskih straža su, pored ostalog, izvršavale i borbene zadatke, kao: kontrolisale su i branile pojedine pravce, obezbjeđivale bokove i neposrednu pozadinu operativnih jedinica, kada se nađu na njihovoj teritoriji, a stalnim patroliranjem i noćnim zasjedama uspješno su se suprotstavljale ubacivanju neprijateljskih grupa i pojedinaca, na slobodnu teritoriju, koji su imali zadatak da vrše diverzije, izviđaju i napadaju politička, vojna i partizanska rukovodstva, NOO-e, bolnice, skladišta i druge objekte.

Takvim radom i zadacima partizanske straže oslobodile su operativne jedinice mnogih zadataka na korpusnoj oslobođenoj teritoriji.

Radi vojno-stručnog i ideološko-političkog obrazovanja ljudstva partizanskih straža, organizovana su česta predavanja, koja su držala starješine čete i komande mjesta. Na tim predavanjima, kursovima i seminarima sticali su osnovna znanja iz djelokruga njihovog rada i zadataka, kao i znanja iz istorije radničkog pokreta i NOB u cilju što uspješnijeg obavljanja zadataka.

PREGLED BROJNOG STANJA VOJNIH PODRUČJA, BROJA ČETA PARTIZANSKIH STRAŽA I NJIHOVO
BROJNO STANJE VOJNE OBLASTI 4. KORPUSA

VOJNO PODRUČJE — VP	Avgust 1944.			Septembar 1944.			Oktobar 1944.			Decembar^ 1944.			Januar 1945,^		
	Brojno stanje VP	Broj četa	Brojno stanje stražara	Brojno stanje VP	Broj četa	Brojno stanje stražara	Brojno stanje VP	Broj četa	Brojno stanje stražara	Brojno stanje VP	Broj četa	Brojno stanje stražara	Brojno stanje VP	Broj četa	Brojno stanje stražara
Banijsko	1403	5	440	1559	7	583	1616	7	590	1753	7	604	1850	7	530
Bihaćko	503	4	360	731	5	406	759	5	380	963	6	334	970	6	310
1. kordunaško	971	5	290	1112	5	300	1129	6	340	1316	6	341	1290	7	332
2. kordunaško	591	4	327	635	6	421	746	6	413	1105	6	322	1093	6	311
Karlovačko	311	3	141	406	4	160	476	5	175	597	5	180	644	6	180
Turopoljsko-posavsko	341	6	222	750	6	422	889	6	428	1172	6	314	959	5	314
Žumberačko	419	3	138	486	3	160	649	5	290	850	5	330	811	6	322
S V E G A :	4534	30	1963	5679	36	2452	6264	40	7756	2616	41	2425	7617	43	2299

Napomena: 1. Brojno stanje stražara je od ukupnog brojnog stanja područja.

2. Izvor podataka: Zbornik, tom 5, knj. 33, 34, 35, 37, 38, dok/str. 13/70, 1/7, 42/188, 58/275 i 19/95.

Početak 1945. godine na području Vojne oblasti 4. udarnog korpusa NOVJ radilo je 6 obavještajnih sektora na kojima je bilo uspostavljeno 67 obavještajnih punktova. Pri Vojnoj oblasti ovog korpusa obrazovan je i Odsjek za zaštitu naroda koji je vodio brigu o redu i sigurnosti na oslobođenoj teritoriji korpusne oblasti. Šef tog odsjeka bio je kapetan Mile Ljepović. Dobro organizirana obavještajna služba na oslobođenoj teritoriji korpusne Vojne oblasti stvarala je povoljne uslove" za daljnji razvoj narodnooslobodilačke borbe i uopće za rad i život konačnog oslobođenja zemlje, kada partizanske straže prerastaju u Narodnu miliciju.

Saradnja sa narodnooslobodilačkim odborima

Parolom »Svi na front — sve za front« obezbjeđeno je *uzajamno* povjerenje i stalna saradnja štabova partizanskih jedinica na frontu i organa narodne vlasti sa stanovništvom u pozadini, odnosno na slobodnoj teritoriji, uz punu podršku pristalica NOB na neoslobođenim područjima. Uzajamnost odnosa između vojnopozadinskih vlasti i NOO-a ogledala se svakodnevno i na skoro svim poljima rada. Međutim, saradnja je najviše dolazila do izražaja za vrijeme sjetve, kosidbe, žetve, za vrijeme prodora neprijatelja na slobodnu teritoriju i za vrijeme raznih nepogoda, haranja zaraznih bolesti, vremenskih nepogoda i slično. Zatim, tu pripada i saradnja za vrijeme održavanja različitih kampanja na terenu, bilo da su ih sprovodile civilne ili vojne vlasti, kao što su izbori, razne akcije, sanacija uništenih sela nakon neprijateljskih razaranja i niz drugih zajedničkih akcija i zadataka.

Tokom NOB operativne jedinice 4. korpusa su za vrijeme sjetve, žetve i spremanja žita obezbjeđivale slobodnu teritoriju od neprijateljskih upada i pljačke žita i tako stvarale uslove za nesmetan rad naroda i NOO-a na njivama. U operativnoj zapovijesti Štaba 8. kordunaške udarne divizije o osiguranju žetve i vršidbe, u ljeto 1943. godine, pored ostalog stoji:

»Naša kordunaška divizija, nakon dugih i teških ali uspješnih borbi u Lici, vratila se ponovo u svoje rodne krajeve. Došavši ovdje stavili smo sebi u zadatak da zaštitimo usjeve i ostalu ljetinu našem narodu od onih zlikovaca koji su progonili i na njivama ubijali radni narod, ne davši im obrađivati svoja polja, a međutim ti isti zlikovci voljni su oduzeti narodu ono što je pod najtežim okolnostima i najvećim mukama spremio za sebe i svoju vojsku...»⁵⁵²

Tako je bilo i na ostalim sektorima slobodne teritorije 4. korpusa. Za vrijeme žetve i spremanja žita organi komandi područja pružali su pomoć NOO-ima i narodu u radu, tako da su u područnim radionicama pripremali mašine i alatke, osposobljavali kola za transport hrane, a borci umjesto pušaka uzimali su u svoje ruke plugove, motike, kose, srpove, uzde i radili u poljima i selima od jutra do mraka. Isto tako, NOO-ima su ustupana prijevozna sredstva područja za prijevoz i

spremanje hrane i davanja na uslugu područnih magazina i sudova za spremanje žita.

Osim pomoći oko srpemanja hrane, iz pozadinskih četa i radionica formirane su kombinovane ekipe koje su radile na podizanju raznih bajti, vršile adaptaciju i izvodile razne opravke na terenu NOO-a. U kampanji na suzbijanju zaraznih bolesti Komande područja, su, sa svojim zdravstvenim organima, obilazile sela radi vršenja dezinfekcije odjeće, posteljine i stambenih zgrada. Osim toga, izrađivani su novi, dezinficirani postojeći klozeti, škole i svinjci, liječeni oboljeli i održavana predavanja o higijeni i mjerama zaštite zdravlja u selu.

Narodnooslobodilački odbori su, sa svoje strane, pomagali Komandama područja i mjesta u obavljanju hitnih i složenih zadataka oko mobilizacije ljudstva, prikupljanja boraca koji su samovoljno napustili svoje jedinice, sakupljanju hrane za bolnice i sličnim akcijama. NOO su pružali pomoć i oko transporta hrane i evakuacije ranjenika i materijala. Zahvaljujući takvom radu i povezanosti između Komandi područja i njenih izvršnih organa sa NOO-ima mogli su se izvršavati i veći poduhvati bez zastoja i po planu.

Takva saradnja i zajednički rad na izvršavanju krupnih zadataka donosili su objema stranama obostrane koristi. Tako je i Korpusna vojna oblast, preko svojih izvršnih organa, Komandi područja, pružala veliku pomoć NOO-ima u njihovom razvoju i učvršćenju. Pri tome je bilo očigledno da je nova vlast, koja se stvarala kroz NOO-e bila, čvrsta i da ima punu podršku naroda, a pogotovo NOV i POJ.

Samo takvom saradnjom i povezanošću između fronta i pozadine i pored velike neimaštine, gladi i razaranja, bilo je moguće opstati, bilo je moguće stvoriti i učvrstiti slobodnu teritoriju, izgraditi NOO-e, kao organe nove narodne vlasti i dovesti narod do uspjeha završetka NOR-a. U svemu tome posebnu ulogu imala je Komunistička partija Jugoslavije.

PARTIJSKO-POLITIČKA I DRUGA DJELOVANJA U JEDINICAMA 4. KORPUSA NOVJ

Rad organizacije KPJ i SKOJ-a

Sa kapitulacijom bivše Jugoslavije kapitulirale su i razne građanske i političke partije. Ostala je KPJ sa Titom na čelu, koja je organizovala i povel narode i narodnosti Jugoslavije u NOB protiv okupatora i domaćih izdajnika. Početkom oružanog narodnog ustanka CK KPJ zauzeo je stav da se u svim partizanskim jedinicama obrazuju partijske ćelije, sa zadatkom da rade na njihovom jačanju i moralno-političkom učvršćivanju. Partijske organizacije, koje su imale zadatak da u naseljenim mjestima, selima, opštinama i gradovima regrutuju borbene seljake, radnike, vojnike, intelektualce, organizovale su se na principu jedan partizanski odred — jedna ćelija, jedna četa — jedna ćelija, koje su se vezivale za partijska rukovodstva na terenu.

Po formiranju NOP odreda sa više bataljona, kasnije brigada i divizija, ostao je isti princip sve do kraja rata, jedna četa — jedna ćelija. Ako je ćelija bila brojnija djelila se na vodove. Od komunista, koji su radili u štabovima, formirala se štabaska ćelija. U sistemu rukovođenja formirani su bataljonski biro i partije, te odredski, brigadni i divizijski partijski komiteti. Do kraja 1941. godine sekretari su bili politički komesari, a zatim do kraja rata zamjenici političkih komesara čete, bataljona, brigade, koji su bili profesionalni partijski radnici. Bataljonski biro, brigadni i divizijski komiteti bili su koordinatori i usmjerivači partijske aktivnosti u bataljonu, brigadi i diviziji.

Formiranjem divizija postavljeni su i divizijski partijski komiteti, koje su sačinjavali zamjenik političkog komesara brigada i politički komesar divizije, koji nije mogao biti sekretar komiteta, već je biran iz redova zamjenika političkih komesara brigade. Komiteti su bili i stalna veza između divizije i matičnih okružnih komiteta Partije. Za svoj rad odgovarali su CK KPH i divizijskoj partijskoj konferenciji. I brigadni i divizijski partijski komiteti svoje izvještaje slali su CK KPH, od koga su dobijali i sve potrebne materijale, te instrukcije i direktive za rad. Izvještaji su uglavnom bili sledećeg sadržaja: organizaciono pitanje, opšti politički rad, kulturno-prosvjetni rad, rad po vojnim pitanjima, rad sa SKOJ-em^ rad na terenu, vaspitno-teorijski rad (učila se istorija SKP(b) i dr. U Štabu divizije i Štabu korpusa formirane su štapske ćelije koje su radile kao i svaka druga ćelija, a sačinjavali su je komandant, politički komesar, načelnik Štaba i načelnici, referenti rodova i službi. Za jedinice pri Štabu formirana je prištapska partijska ćelija.

Pored brigadnih komiteta, čiji je sekretar bio zamjenik političkog komesara brigade, djelovali su i politički odjeli (politodjeli), koje su činila tri člana: sekretar za organizaciona partijska pitanja, političko-prosvjetni rad i rad sa SKOJ-em. Prema instrukciji CK KPJ politodjeli su bili organi NOV za politički rad u vojnim jedinicama. Organizovani kao instruktorski organi CK KPJ za partijsko organizovanje, opštepolitički rad, propagandni i kulturno-prosvjetni rad, imali su zadatak da učvrste i ojačaju partijsku organizaciju, raščiste sva nejasna pitanja, shvatanja i pojasne političke stavove, učvrste partijsku liniju i politički uticaj naše Partije i ožive i partijsku i općepolitičku aktivnost. Rad politodjela odnosio se na:

- organizaciju partijskog rada u brigadi,
- općepolitički i propagandni rad u brigadi,
- rad sa partijskim organizacijama na terenu,
- organizovanju pozadine uz pomoć, saglasnost i kontrolu brigadne partijske organizacije.⁵⁵³

Politodjeli se, po pravilu, nisu miješali u nadležnost komandovanja, ali su usklađivali komandovanje sa političkom linijom i karakterom NOB. Pružali su pomoć partijskoj organizaciji u jedinicama i ostvarivali saradnju sa partijskom organizacijom i drugim organizacijama NOP-a na području boravka.

Krajem 1943. godine, odlukom CK KPJ, ukinuti su brigadni politodjeli, a uvedeni divizijski koji su, za razliku od prethodnih imali više članova. I dalje su u svome radu ostali instruktorski organi CK KPJ, kome su podnosili izvještaje, odnosno pokrajinskim CK. Sa divizijskim komitetom bavili su se organizacionim pitanjima, usmjeravali svoju aktivnost na pravilno postavljanje mjesta i uloge partijske organizacije u jedinicama, pružali pomoć po svim sektorima rada: politički, prosvjetni, kulturni, omladinski i dr. Krajem 1944. godine ukinuti su i politodjeli divizija, a uvedeni su pomoćnici politkomesara divizije (Milan Omazić — 7. divizija, Stevo Ilić — 8. divizija, Dušan Livada — 34. divizija, Adem Hercegovac — UOG).

Pored organizacije KPJ u svim jedinicama 4. korpusa djelovala je i organizacija SKOJ-a, koja se razvila na bazi organizacije SKOJ-a sa operativnog područja Korpusa, a koje je početkom oružane borbe okupila omladinu na akcionoj platformi borbe protiv okupatora, za odbranu nacionalne nezavisnosti i slobode zemlje. Već 1941. godine, pod rukovodstvom Pokrajinskog komiteta SKOJ-a Hrvatske, djelovali su okružni komitet SKOJ-a Korduna i Like, a u toku 1942. i 1943. godine^ organizuje se i OK SKOJ-a za Gorski kotar i Hrvatsko primorje, te za Žumberak i Pokuplje.

Prema raspoloživim podacima, krajem 1942. godine u okrugu Banije bilo je 148 aktiva (grupa) SKOJ-a sa 1.385 članova, 162 odbora omladine sa 6.930 omladinaca i 4.650 pionira, u okrugu Karlovac—117 skojevskih aktiva (grupa) sa 881 članova SKOJ-a, a u omladinskoj organizaciji bilo je blizu 4.000 omladinaca, u okrugu Lika—127 aktiva (grupa) SKOJ-a sa 925 članova, i u omladinskoj organizaciji 7.284 omladinaca, a u savezu pionira bilo je 10.435 pionira.

Na osnovu direktive OK SKOJ-a, od 23. 8. 1941. godine, u partizanskim četama formirani su aktivni SKOJ-a sa sekretarom na čelu, koji su bili u vezi sa rukovodstvom SKOJ-a na terenu. Iskustva organizacije SKOJ-a iz rada u partizanskim odredima, prenijeta su u novoformirane brigade i divizije. Do kraja 1942. godine SKOJ je bio organizovan tako da je u svakoj četi radio aktiv SKOJ-a (7—10 članova); u bataljonu-bataljonski biro SKOJ-a, koga su sačinjavali sekretari četnih aktiva SKOJ-a, sa sekretarom na čelu koji je obavezno bio član Partije, kako bi uspješno prenosio stavove organizacije KP i pred partijskom organizacijom bio odgovoran za rad SKOJ-a.

Razvojem jedinica i organizacije SKOJ-a došlo je do formiranja brigadnih i divizijskih komiteta SKOJ-a. U brigadnom komitetu SKOJ-a bili su sekretari bataljonskih biroa. On je bio vezan za pokrajinski, odnosno okružni komitet SKOJ-a, kome je slao i izvještaje o svome radu. Ukidanjem, krajem 1944. godine, politodjela divizije, u divizijama se imenuje rukovodilac SKOJ-a, koji je bio i član divizijskog partijskog komiteta, koji je, takođe, podnosio izvještaje o svome radu pokrajinskom, odnosno okružnom komitetu SKOJ-a.

⁵⁵⁴ Arhiv, IHRPH, Fond OK SKOJ-a Banije, kut. 20; 8. *kordunaško divizija*, HAK, str. 246, *Kotar D. Lapac u NOR-u 1941-45*, HAK, str. 315.

Osnovni zadaci organizacije SKOJ-a bili su: podizanje političke svijesti mladih partizana, stalno učvršćivanje i podizanje svjesne discipline, organizacija kulturno-prosvjetnog rada, opismenjavanje nepismenih, mobilizacija mladih za pomoć Partiji i njihov prijem u Partiju, veza sa omladinom na terenu gdje jedinica boravi. Jedan od glavnih zadataka bio je jačanje i razvoj organizacije SKOJ-a iz koje su nicali hrabri i dobri borci i mladi rukovodeći kadrovi. Osnovni oblik rada odvijao se na sastancima aktiva četnih omladinskih konferencija.

Politička i kulturno-prosvjetna djelatnost

Za rukovođenje političkim radom u NOV uspostavljena je odlukom CK KPJ početkom jula 1941. godine, funkcija političkih komesara. Počev od voda, gdje je bio politički delegat u svim jedinicama i ustanovama (škole, kursevi, bolnice, baze i dr.), postojali su politički komesari bataljona, brigade, divizije, korpusa i armije, kao i u jedinicama rodova i službi. Komandiri i komandanti, politički delegati i politički komesari bili su ravnopravni i zajednički su rješavali pitanja iz života i rada jedinice, s tim što je rukovođenje borbom bila dužnost komandira i komandanta, a odgoj ljudi je prvenstveno bio zadatak političkih delegata i politkomesara.

Politički komesari su, po pravilu, bili iskusniji partijski kadrovi, za koje je drug Tito rekao:

»Politkomesar je delegat Partije u vojsci. Njegova dužnost je opšte-politička, propagandna djelatnost među svim partizanima u jedinici (tu spadaju kako politički tako i kulturno-prosvjetni i vaspitni rad), briga o ljudima u vojsci (zdravstvena, prehrambena, preko sanitetskog i intendantskog aparata), opšta kultura rada u ispunjavanju zadataka i dužnosti, i najzad odgovoran je za borbenu sposobnost i moralno-politički nivo svoje jedinice... Dužan je da svoju agitacionu-propagandnu djelatnost, uz pomoć partijske organizacije i svih partizana razvija i u narodu na terenu na kome se odred kreće...«

Oslanjajući se na partijsku i skojevsku organizaciju i političke organe, oni su organizovali i ostvarivali politički, propagandni, prosvjetni i vaspitni rad u jedinicama neposredno preko predavanja, konferencija, mitinga, štampe, kulturno-zabavnih, analfabetskih tečajeva i dr. U prvim danima NOR-a bili su odgovorni i za rad partijske organizacije u jedinici, međutim, zbog razvoja borbe i složenosti zadataka, oslobođeni su tih zadataka, te se krajem 1941. godine uvode zamjenici političkih komesara od čete pa naviše, koji su neposredno rukovodili partijskom organizacijom. Od aprila 1944. godine naziv zamjenik političkog komesara menja se u pomoćnika političkog komesara, a krajem 1944. godine, kao što je već rečeno, pomoćnika političkog komesara dobile su i divizije.

Njihov rad je uvijek bio usmjeren prema pitanjima koja su aktuelna u datom vremenu. Tako je npr. program političkog rada jedinica 8. divizije za januar 1943. godine bio slijedeći:

1. a) Kampanja za vojničko i političko jačanje divizije
b) Kampanja po izborima za NOO i stvaranje pozadine;
2. AVNOJ — značaj i popularizacija;
3. Izdajnička i izbjeglička Jugoslovenska vlada u Londonu, sa najvažnijim momentima s tim u vezi;
4. Izdajničko i reakcionarno vodstvo HSS i NOB.⁵⁵⁵ (Kao materijal služio je list Borba, Vjesnik, Narodno oslobođenje i brošure koje je izdao agitprop).

Za period od 23. februara do 23. marta 1943. godine, opet u duhu nove situacije, politički program rada jedinica 4. korpusa bio je posvjećen SSSR-u i Crvenoj Armiji, i to:

1. Postanak i razvitak Crvene Armije;
2. Popularizacija SSSR-a kao predvodnika u borbi protiv fašizma i zaštitnika malih naroda;
3. Uređenje Sovjetskog Saveza i najznačajniji zaključci Vrhovnog Sovjeta;
4. NOVJ i Crvena Armija u borbi protiv njemačkog fašističkog okupatora.⁵⁵⁶

Kako je politička djelatnost bila prilagođena vremenu i jedinicama vidi se i iz političkog programa jedinica Unske operativne grupe, od 28. marta 1944. godine;

1. Položaj Muslimana u staroj Jugoslaviji i NOB-u;
2. Cilj borbe, organizator i njen rukovodilac;
3. Muslimani u SSSR (vjera, brak, kulturno i ekonomsko stanje);
4. Naši neprijatelji (Švabe, ustaše, četnici, domobrani i strana reakcija);
5. Naši saveznici (SSSR, Amerika, Engleska i porobljeni narodi);
6. Moskovska i Teheranska konferencija;
7. Odluke zemaljskih vjeća i 2. zasjedanja AVNOJ-a, i
8. Politička situacija.⁵⁵⁷

Pored političkog rada, od prvih formiranih partizanskih jedinica, pa kroz cio NOR, bio je posebno dobro organizovan i uspješno se razvijao kulturno-prosvjetni i agitacioni-propagandni rad, kao i izdavačka djelatnost.

Kulturno-prosvjetno obrazovanje i organizovanje zabavnog života bilo je od posebnog značaja za opšte obrazovanje i kulturno uzdizanje boraca i starješina i tim pitanjima posvećivala se posebna pažnja. Počelo se još 1941. godine, osnivanjem kulturno-prosvjetnih odbora u četama i bataljonima, od 3. do 7 članova, kao rukovodećih organa i kulturno-prosvjetnog i zabavnog rada, preko kojih su komande, štabovi i politički organi usmjeravali rad analfabetskih tečajeva i čitalačkih grupa, organizaciju predavanja, izdavanje zidnih i džepnih novina i si.

Za političko-propagandni rad i organizaciju kulturno-prosvjetnog rada u jedinicama, a i na terenu boravka, pri štabovima brigada

⁵⁵⁵ Zbornik, tom 9, knj. 3, str. 32. ^

Isto, knj. 5, str. 491.

⁵⁵⁷ Isto, str. 689.

obrazovale su se i kulturne ekipe koje su radile prema uputstvima političkih komesara, a pripremale su kulturne priredbe, zborove i manifestacije. Usavršavanjem i razvijanjem kulturno-prosvjetne djelatnosti, polovinom 1943. godine dolazi do ukidanja kulturnih ekipa, a pri štabovima brigada formiraju se agitpropi (agitacioni-propagandni organi) za političko-propagandni i kulturno-prosvjetni rad, koji su se više bavili izdavačkom djelatnošću. Pod neposrednim rukovodstvom politkomesara, a uz pomoć partijske i skojevske organizacije, agitpropi su organizovali razne kurseve, mitinge, usmene novine, priredbe, zabavne večeri, brigadne horove, dramske i recitatorske sekcije, što je omogućilo razvijeniju političku propagandu i kulturno-prosvjetni rad u jedinicama.

Značajnu ulogu u održavanju i usmjeravanju rada političkih organa imala je i izdavačka djelatnost u jedinicama 4. korpusa, u okviru koje je izdano hiljade stranica teksta, crteža i drugih ilustracija, od kojih treba istaći: Vojni vjesnik — izdanje Štaba 4. korpusa; divizijska izdanja: Uvijek naprijed — 6. divizije; Divizijske novosti, Bilten takmičenja — 7. divizije; Kordunaška divizija, Naše novine — 8. divizije. Sve brigade, bataljoni, čete pa i neki vodovi, izdavali su svoje novine.

Pojavljivali su se pod različitim imenima («Bombaš», «Narodne novine», «Rafali», «Granata», «Plotuni», «Udarnik», «Mitraljezac», «Osvetnik», «Partizan», «Zvijezda», «Preporod», «Reč omladine», «Juriš» itd), a džepne novine po pravilu, pod istim naslovom. Izdanje jedinica 4. korpusa NOVJ ukazuju na impresivnu brojku od 454 naslova (58 brošura i 396 naslova novina). Pored toga postojala su i posebna izdanja knjige i brošure. U njima su objavljivani članci najviših političkih rukovodilaca NOP-a. Štampani su u dobro organiziranim štamparijama na području Petrove gore, na Kordunu, u Bijelim potocima i Kamenskom, u Lici, te na području Partizanske Drežnice, na ciklostilu, šapirografu i pisačkoj mašini i često su bili ilustrirani. Ta brojnost novina, brošura, knjiga ukazuje na posebno interesovanje boraca za pisanu riječ, pa se iz cjelokupne novinske građe mogu donijeti i objektivniji zaključci o organiziranosti, jačini i stepenu razvoja korpusa, odnosu boraca prema narodu i obratno. Kroz štampu korpusa može se pratiti i ratni put njegovih jedinica.

Političkoj, kulturno-prosvjetnoj i vaspitnoj djelatnosti u ratnim jedinicama i pored niza teškoća i stalnih borbi posjećivala se posebna pažnja, što se vidi i iz naredbe Vrhovnog štaba NOV i POJ od 13. decembra 1944. godine, kojom je regulisana organizacija propagandnog i kulturno-prosvjetnog rada u NOVJ. Prema toj naredbi u korpusima su formirana propagandna odeljenja, koja su imala odsjek za političku propagandu i kulturno-prosvjetni odsjek sa sekcijama: a) za opšte obrazovanje, b) za analfabetske tečajeve, c) za umjetničku djelatnost, zatim odsjek za štampu, filmsku sekciju i fotografsku sekciju.⁵⁵⁸

Pri štabovima divizija i štabovima brigada organizovani su propagandni odsjeci sa sekcijama — za političku propagandu, za kulturno-

-prosvjetno vaspitanje, za štampu i foto-filmsku sekciju. U bataljonima i četama formirani su kulturno-prosvjetni odbori, čije su grane djelatnosti bile: politička propaganda, opšte obrazovanje, analfabetski tečajevi, štampa, organizacija pozorišnih grupa, pjevačkih i recitatorskih horova.

Pored borbenih zadataka brojno jake partijske i skojevske organizacije, bile su nosioci političke i kulturno-prosvjetne djelatnosti, što se vidi i iz statističkih podataka za određeno vrijeme. Stanje dana 27. aprila 1944. godine: 7. divizija (samo za četiri brigade) — od 3.012 boraca i starješina imala je 1.484. organizovana i to 709 članova KP, 168 kandidata za KP i 606 članova SKOJ-a. Osmu diviziju, 10. oktobra 1944. godine, od 5.626 boraca i starješina, imala je 1.724 organizovana, od kojih 831 član KP, 180 kandidata za KP i 713 članova SKOJ-a. U Unskoj operativnoj grupi, u junu 1944. godine, od 916 boraca i starješina bilo je 58 članova KP, 9 kandidata za KP i 42 člana SKOJ-a. U 34. diviziji tada je bilo 509 članova SKOJ-a. (Za ostale jedinice 4. korpusa, za to vrijeme, nedostaju podaci, a one su, takođe, imale brojne partijske i skojevske organizacije).

Prema naprijed iznijetog kratkog presjeka političkog, kulturno-prosvjetnog i vaspitnog djelovanja, proizlazi da su politički organi, divizijski partijski komiteti, politodjeli u brigadama i divizijama, brigadni partijski komiteti, bataljonski partijski biro, četne ćelije, organizacije KP i SKOJ-a, te kulturne ekipe, agitpropi, kao i bogata izdavačka djelatnost štabova i jedinica 4. korpusa, bili osnovni politički utemeljitelji sveopćeg narodnooslobodilačkog karaktera i smisla našeg NOB. To je bila idejno-politička snaga i traser politike KPJ, politike bratstva i jedinstva u jedinicama 4. korpusa NOVJ.

Školovanje i osposobljavanje kadrova

Kao što su partijsko-politička i vojna rukovodstva organizovala, razvijala i usavršavala partijsko-političku, kulturno-prosvjetnu i vaspitnu djelatnost, radi obuke i podizanja partijsko-političke i kulturno-prosvjetne svijesti i znanja boraca i starješina, od prvih dana NOR-a naročita pažnja se, takođe, posvjećivala i vojnostručnoj obuci boraca i starješina. To posebno ako se ima u vidu da su omladinci bili bez vojne naobrazbe, a ostali bez ratnog iskustva i da je malo bilo sposobnih vojno-stručnih kadrova za rukovodeće dužnosti — komandire i komandante. Oni su se morali birati iz redova boraca i putem kurseva i škola usavršavati za određene dužnosti. To stoji i u pismu Vrhovnog štaba NOV i POJ od 1941. godine, upućeno GŠH, u kome se, pored, ostalog, kaže: »Za komandire i komesare birati hlabre, sposobne, odane drugove, dakle najbolje koje je borba iznijela«. Takvi prvi kadrovi bili su članovi KP koji su se stavili na čelo ustaničkih masa kao komandanti i komesari partizanskih jedinica.

Početno osposobljavanje kadrova za jedinice koje su ušle u sastav 1. korpusa Hrvatske i kasnije 4. korpusa NOVJ, mnogo je olakšalo i prisustvo CK KPH, GŠH i drugih rukovodećih tijela NOP-a Hrvatske, na operativnom području korpusa, koji su već svojim prisustvom is-

poljavali svoj uticaj na izbor kadrova i njihovom osposobljavanju. Zahvaljujući tome, već 21. februara 1942. godine, u Kordunu (s. Gornji Budački) počela je sa radom prva oficirska škola GŠH — prva škola u NOVJ — u toku NOR-a, koju je u prvoj klasi pohađalo 68 slušalaca iz Banije, Korduna, Like, Gorskog kotara i Hrvatskog primorja. Od početka do kraja rata, na užem području, postojala je slobodna teritorija, čime su stvoreni uslovi za organizovanje raznih kurseva i škola za obuku kadrova. Dobra okolnost bilo je i prisustvo većeg broja dobrovoljaca španskog građanskog rata, koji su svoja vojna i politička iskustva prenosili na kadrove i primenjivali u našim uslovima.

U partizanskim jedinicama bio je i veći broj podoficira bivše jugoslovenske vojske (i manji broj oficira), kao i rezervnih podoficira i oficira, a uspješnim razvojem NOV-a, na stranu NOVJ prelazili su podoficiri i oficiri iz domobranstva, a ponekad i kompletne jedinice. To su bili povoljni uslovi da se rukovodeći vojni kadrovi brže usavršavaju i osposobljavaju za svoje dužnosti. Šta više, značajna kadrovska pomoć pružena je od 1942. godine i drugim područjima, jer se radilo o kadrovima sa već stečenim borbenim iskustvom.

Vojnostručnim osposobljavanjem kadrova, putem kurseva i škola, počelo se intenzivnije poslije savjetovanja u Stolicama, početkom oktobra 1941. godine, kada je uslijedilo i uputstvo Vrhovnog štaba »Plan nastave za one koji nisu služili vojsku«. Njime je bila predviđena obuka u rukovanju oružjem, borbena obuka i obuka u rušenju i izvođenju sabotaza. Na osnovu tog uputstva GŠH i štabovi jedinica razrađivali su svoje planove za obuku boraca i starješina. Zatim su uslijedila i druga uputstva Vrhovnog štaba, kao »Uputstvo kako se brani i oslobađa naseljeno mjesto«, »Kako se drži, brani oslobođeni teritorij«.

Prema operativnim izvještajima štabova brigada i divizija vidi se da je najmasovniji oblik vojnostručnog usavršavanja kadrova bio putem sastanaka, savjetovanja, konferencija, analize akcija i borbenih postupaka, te izučavanjem direktiva i uputstava viših štabova. Komanda Korduna i Banije, u decembru 1941. godine, daje instrukciju o nastupnom i odstupnom maršu, instrukciju kakav treba da bude starješina u vođenju borbe, te o ličnoj i kolektivnoj odgovornosti i dr. Štab 4. korpusa izdaje veći broj sličnih instrukcija 1942, 1943. i 1944. godine i daje taktičke zadatke koje su štabovi divizija rešavali usmeno ili pismeno. U slobodnom vremenu na terenu su se sa jedinicama izvodile vodne, četne i bataljonske vježbe. Sve su to bile mjere preduzimane za stalno stručno osposobljavanje kadrova radi njihovog uspješnog rukovođenja jedinicama u borbi.

Formiranjem 1. korpusa NOV Hrvatske, odnosno 4. korpusa NOVJ, počelo se sa organizovanijim školovanjem i vojno-političkim obrazovanjem kadrova, putem kurseva i škola. Od oktobra 1943. godine počela je sa radom vojna škola 4. korpusa, u kojoj su se na kursovima školovali desetari i vodnici iz partizanskih odreda sa operativnog područja korpusa. Kursevi su trajali od 15 do 20 dana, a broj slušalaca na jednom kursu bio je od 30 do 40, pa i više. Na kursovima

je izučavana taktika, strojevo pravilo, nastava gađanja iz naoružanja, topografija i politička nastava.

Osim kurseva koji su se održavali u okviru vojne škole 4. korpusa, pri Štabu korpusa održavali su se i drugi kursevi. U intendanturi korpusa održavan je niži intendantski kurs za kadrove do intendantata brigade, u trajanju od 20 do 25 dana, sa 20—35 slušalaca, a sastojao se od pet tečajeva. Računsko-knjigovodstveni kurs radio je od maja 1943. godine, takođe u trajanju od 20 do 30 dana. Činila su ga četiri tečaja, sa po 30 slušalaca. Za pripremu referenata saniteta brigada i rukovodilaca bolnica organizovan je, sredinom 1944. godine, sanitetski podoficirski kurs u trajanju od 30 dana, a činilo ga je pet tečajeva sa po 15—20 slušalaca. U okviru sanitetske službe radio je od polovine 1944. godine i kurs za apotekarske pomoćnike i apotekare u bolnicama, u trajanju od dva mjeseca.

U toku 1944. godine, pri Štabu 4. korpusa, povremeno su održavani i kraći kursevi: šifrantski, šoferski, saobraćajni i dr. Tu su se osposobljavali stručnjaci — borci, koji su radili pri štabovima brigada i divizija i jedinicama pri Štabu 4. korpusa. U korpusnoj vojnoj oblasti bili su razni kursevi za potrebe ^pozadinskih jedinica i ustanova.

Pored kurseva pri Štabu 4. korpusa održavani su i kursevi pri štabovima brigada i divizija i Unske operativne grupe. Na tim kursevima obučavani su komandiri pješadijskih vodova i desetari, a bio je i manji broj rodovskih kurseva za artiljeriju, inžinjeriju. Prema izvještajima štabova divizija održani su sljedeći kursevi:

— Pri štabu 6. divizije — kurs za komandire i vodnike. Slušalaca ima 39 (mart 1944.)⁵⁵⁹

— U izvještaju 8. divizije, od 28. septembra 1944. stoji: »28. septembra svršio je podoficirski kurs na kome je bilo 56 slušalaca. Kurs je dao vrlo dobre rezultate«.⁵⁶⁰

— Prema izvještaju 7. divizije od 6. marta 1944. godine: »U brigadama se održavaju kursevi za desetare i vodnike, a kod štaba divizije kurs za vezu. U divizionu je završen kurs za vojne i političke rukovodioce po vojnoj struci«.⁵⁶¹

— U izvještaju 7. divizije, od 24. avgusta 1944. stoji:

»Podoficirski kursevi održavaju se svakog mjeseca, a zatim se navodi da pri komandi postoje kursevi za vodnike i desetare, za četne i bataljonske bolničare, a i veterinarski kurs za marvene bolničare«.

Tih nekoliko podataka, prema izvještajima štabova divizija i drugih operativnih jedinica, govore da su kursevi za pješadijske komandire vodova i desetara, a povremeno i za neke rodove, održavani u svim divizijama 4. korpusa od proljeća 1943. godine, skoro svakog mjeseca (ako je operativna situacija dozvoljavala), a trajali su od 15 do 25 dana, sa brojem polaznika od 30 do 70. Kurseve je usmjeravao Štab 4. kor-

⁵⁵⁹ Zbornik, tom 5, knj. 13, str. 403.

⁵⁶⁰ Isto, knj. 33, str. 471.

⁵⁶¹ Isto, knj. 25, str. 73.

⁵⁶² Zbornik, tom 5, knj. 28, str. 404.

pusa pomoću jedinstvenog plana i programa nastave, koji je dostavljan svim štabovima divizija.

Kao što je iznijeto, pri Štabu 4. korpusa i štabovima divizija i brigada radili su kursevi za desetare, komandire vodova, zamjenike komandira četa, te povremeni kursevi za potrebe rodova (art. inž. veza) i službi (sanitet, veterina, saobraćaj, inst. si.).

Školovanje kadrova za oficirske dužnosti — komandire četa, komandante bataljona i brigada — vršeno je u vojnim školama Glavnog štaba Hrvatske. Poslije prekida, prve oficirske škole GŠH u Kordunu, zbog neprijateljske ofanzive 18. marta 1942. godine, obnovljena je 1. maja 1942. godine u Korenici, gdje je počeo drugi kurs, koji je pohađalo 90 slušalaca. Početkom juna 1942. godine škola je premještena u D. Lapac, gdje je rad nastavio niži tečaj — komandanti bataljona i brigada. Od februara do oktobra 1942. godine niži tečaj te škole završilo je pet klasa sa 334 slušaoca, a viši tečaj tri klase sa 57 slušaoca, uglavnom sa teritorije 1. operativne zone Hrvatske (buduća teritorija 1. korpusa Hrvatske).

U novembru 1942. godine Vrhovni štab NOV i POJ preuzeo je oficirsku školu GŠH, koja je radila do početka četvrte neprijateljeve ofanzive kada je rasformirana. Period od februara do novembra 1942. godine, sa oficirskom školom GŠH i školom VŠ, predstavlja prvu etapu organizovanja školovanja rukovodećih vojnih kadrova ne samo u Hrvatskoj, već i u Jugoslaviji.⁵⁶³

U aprilu 1943. godine Glavni štab Hrvatske ponovo je formirao oficirsku školu, koja je počela sa radom početkom maja 1943. godine u oslobođenom Otočcu. U školi su radila dva tečaja za školovanje \ opštevojnog kadra — pješadijski smjer. Pored te škole Glavni štab Hrvatske je u julu 1943. godine naredio da se formiraju i tečajevi za obuku kadrova pojedinih rodova vojske, koji su kasnije prerasli u samostalne škole. Tako je osnovana i prva artiljerijska oficirska škola.

Nakon kapitulacije Italije je intenzivirano školovanje kadrova zbog novih partizanskih jedinica i predstojećih, složenijih operacija koje su se izvodile brigadama, divizijama i korpusima. U Hrvatskoj je nastavila sa radom oficirska škola GŠH, u kojoj su postojali viši i niži tečaj za pješadijske oficire, niži i viši tečaj za artiljerijske jedinice, specijalistički kursevi za rukovodioce veze u brigadama i divizijama i tečajevi za PA, PT i minobacačke baterije. Kasnije su formirani i kursevi za pojedine vrste specijalista u jedinicama veze.

Kada se govori o kadrovima i njihovim vojno-stručnom obrazovanju ne može se zanemariti da je iz sastava 4. korpusa odlazio ne mali broj kadrova u druge jedinice NOVJ i u Hrvatskoj i van njene teritorije, o čemu se govori i u izvještaju Štaba 4. korpusa od 4. avgusta 1944. godine. Kaže se:

»Iz našega korpusa otišli su mnogi kadrovi na razne dužnosti. ... Otišlo je dosta viših oficira, a znatno je smanjen i politički kadar... Pristupili smo uzdizanju novih kadrova...«

⁵⁶³ Dokumenta u vezi oficirske škole GŠH nalaze se u Arhivi VII — kut. 102 i 103 V, kut. 123. i 124, kut. 124 A, kut. 125 i 126, kut. 427, kut. 915 A i 919 A.

Na području gdje je stvoren i gdje je djelovao 4. korpus NOVJ izrastao je velik broj viših komandanata i politkomesara svih nivoa komandovanja, mnogo generala (126 do kraja 1987. godine), narodnih heroja (oko 140), političara i istaknutih boraca, koji su dali značajan doprinos za oslobođenje i razvoj naše zemlje. Četvrti korpus bio je rasadnik kadrova naše NOV i kovačnica bratstva i jedinstva naših naroda i narodnosti.

Rad vojnog pravosuđa

Uspostavljanju vojnog pravosuđa, do formiranja, 1. korpusa NOVH, novembra 1942. godine, odnosno 4. korpusa NOVJ, predhodila je organizacija, rad i iskustvo vojnog pravosuđa u već do tada formiranim partizanskim jedinicama na teritoriji operativnog područja korpusa.

Na oslobođenom Kordunu, u selu Ostrožin kod Vrginmosta, sreski NOO — kirinsko-sjениčarski donio je 14. decembra 1941. godine »Ostrožinski pravilnik«, temeljen na Okružnici br. 3 Centralnog komiteta KPH od septembra 1941. godine. U njemu se kaže; »Narodna vlast odlučuje o narodu i vojsci. Vojsku uzdržava i pomaže, brine za narodnu ishranu, liječenje, odgoj, sudstvo i upravu«. ⁵⁶⁴ U posebnom dijelu, o sudstvu, govori se u 29 tačaka o čitavom procesu, od utvrđivanja delikta do veličine kazne ovisno o kompetenciji pojedinih NOO-a. »Stranka koja je suđena po sreskom odboru može ponoviti sud kod istoga također u roku od 15 dana u slučaju ako je pribavila nove dokaze«.

Taj dokumenat ima posebno značenje jer regulira odnos partizana i narodne vlasti. Tačno se precizira da partizani ne smiju nikoga hapsiti bez dozvole NOO-a, a ni suditi na »svoju ruku«. Ako bi partizan učinio nepravdu civilu, on ga ima pravo tužiti odboru koji će partizanu suditi u prisustvu komandira i komesara, a ako civilno lice »ošteti ili napadne partizana«, partizan će ga tužiti preko svog komandira nadležnom NOO-u, koji će civilu suditi u prisustvu partizanovog komandira i komesara. Pravilnik regulira i pitanje manjih grešaka. Za manje greške partizanu sudi njegov starješina, a za veće prestupe NOO, u prisutnosti komandira. Partizanski štabovi imali su u nadležnosti suđenje ustašama, špijunima i drugim neprijateljima NOB-a, bili oni vojnici ili civili.

Ostrožinski pravilnik je u svijest ljudi na Kordunu usadio vjeru i povjerenje u organe narodne vlasti. Primjenjivao se na oslobođenom području kotara i šire i bio je poštovan od naroda i vojnih štabova na čitavom Kordunu. Simbolizirao je čvrstinu i postojnost nove narodne vlasti i njenu riješenost da radi po zakonskim propisima, koje stvara sam narod, preko svojih predstavnika. Pravilnikom je regulirana pomoć NOB-i, zaštita ugroženih, pravilniji nacionalni odnosi, borba protiv korupcije i dr. Pravna sigurnost i demokratičnost prilikom rješavanja

⁵⁶⁴ Dr Đuro Zatezalo, *Narodna vlast na Kordunu, Baniji i Lici 1941-1945*, HAK, Karlovac 1978, str. 84 i 85.

svega toga vrlo uvjerljivo govore kako je na Kordunu bila brzo shvaćena i prihvaćena linija KPJ.⁵⁶⁵

Do polovine 1942. godine rad i nadležnosti vojnopravosudnih organa regulisan je naredbama i uputstvima CK KPH, okružnih komiteta KPH, GSH i komandi NOP odreda Like, Korduna i Banije, kojima su regulisani postupci rada jedinica i sudova, ukazano na djela koja su zabranjena, štetna i za koja se počinioči kažnjavaju. Navode se i kažnjiva djela: izdaja NOB, pljačka, nasilje, osvjeta nad nedužnima, špijunaža, nedisciplina, prodaja namirnica neprijatelju, prisvajanje ratnog plijena, dezerterstvo, zlostavljanje zarobljenika. Presude su donosili sudovi koji su još tada bili različito formirani, sa različitim nazivom: vojni sud, narodni sud, partizanski vojni sud.

Do formiranja 1. operativne zone Hrvatske, juna 1942. godine, razvojem i jačanjem partizanskih jedinica došlo je i do organizovanja, postojanja i djelovanja vojno-pozadinskih jedinica i ustanova, kao i organizovanja narodne vlasti i drugih društvenih organizacija mjesnih, opštinskih, kotarskih i okružnih narodnooslobodilačkih odbora, komiteta, a time i do organizovanijeg rada pravosudnih organa i u vojsci i na terenu civilnih vlasti. Došlo je i do razgraničavanja nadležnosti između vojnih i civilnih pravosudnih organa. Do tada su sve predmete, uglavnom, presuđivali vojni sudovi.

Razvojem NOB i formiranjem prvih partizanskih brigada formiraju se i vojni sudovi brigada, tako da u drugoj polovini 1942. godine, do formiranja 1. korpusa NOVH, pored vojnih sudova partizanskih odreda i vojnih područja, djelujući vojni sudovi brigada. Njihov rad i nadležnost regulisan je Uputstvom Štaba 1. operativne zone Hrvatske, koje je 9. novembra 1942. godine dostavljeno svim jedinicama na teritoriji zone (Lika, Kordun, Banija). Zahvaljujući dotadašnjim rezultatima rada vojnih sudova u brigadama, partizanskim odredima i komandama vojnih područja, vojnopravosudni organi nastavili su rad bez većih poteškoća u novoformiranom 1. korpusu NOVH. Formiranjem korpusa dolazi i do jednoobraznog i usklađenog rada vojnopravosudnih organa, koji je regulisan naredbama i uputstvima VŠ, GŠH i Štaba 1. korpusa, umjesto, kao do tada, užeg vojnopolitičkog rukovodstva.

Po formiranju 1. korpusa NOVH, Glavni štab Hrvatske je 17. decembra 1942. godine, razradio i svim potčinjenim jedinicama dostavio »Uputstvo o radu vojnih sudova«.⁵⁶⁶ Ono je napisano na osnovu tri naredbe Vrhovnog štaba NOV i POJ koje su se odnosile na organizaciju i rad vojnih sudova: Naređenje o formiranju vojnih sudova (objavljeno u Biltenu VŠ, dvobroj za decembar 1941. i januar 1942. godine), Statut proletherskih brigada (mart 1942.). O organizaciji pozadinskih vojnih vlasti (septembar 1942.). Uputstvo je dostavljeno Štabu 1. korpusa, štabovima svih brigada preko Štaba 6, 7. i 8. divizije i komandama vojnih područja, s ciljem da se obezbjedi jedinstvena organizacija vojnog pravosuđa, koji su bili organi NOV. Tim uputstvom regulisana je i njihova nadležnost. U slučajevima kada je bataljon odvojen i djeluje samostalno u njemu se mogao formirati vojni sud.

Za razvoj vojnih sudova treba istaći i naredbu Vrhovnog štaba NOV i POJ, od maja 1943. godine, kojom su formirani sudovi časti, koji su sudili oficirima NOVJ.⁵⁶⁷ Oni su formirani pri štabovima brigada, divizija i grupe NOP odreda, kao i pri Štabu 4. korpusa. Imali su tri člana: politkomesar brigade, divizije, odreda ili korpusa, kao stalni član, i dva oficira, kao povremeni članovi, a koji su bili iz redova svih oficira koji su potpadali pod nadležnost tog suda. U nadležnost suda časti, kod štaba brigade, ulazili su svi oficiri dotične brigade, a u nadležnost suda časti kod divizije, grupe NOP odreda, odnosno korpusa, ulazili su svi oficiri štaba i oficiri jedinica i ustanova koji su bili neposredno pod komandom štaba dotične divizije, štaba grupe NOP odreda, odnosno štaba korpusa. Kazne suda časti su bile: skidanje sa položaja, lišenje čina i smrtna kazna, a postajale su izvršne tek posle osnaženja suda časti pri Vrhovnom štabu NOV i POJ.

U drugoj polovini 1943. godine potvrđen je sastav sudova pri štabovima brigada i vojnih područja, takođe od tri člana: predsjednik suda politkomesar, jedan od komandanata bataljona i jedan od boraca. U slučaju kada je bataljon odvojen i udaljen od brigade, imao je svoj sud, čiji je politkomesar bataljona bio predsjednik suda, članovi jedan komandir čete i jedan borac. U partizanskim odredima bio je isti sastav kao i u brigadi, dok je pri komandi vojnog područja predsjednik suda bio zamjenik komandanta područja, a članovi: komandant mjesta, na čijem je sektoru kažnjivo djelo učinjeno i jedan borac iz te komande mjesta. Tada je i pri Štabu 4. korpusa uspostavljen vojnodosudski odsjek, koji je obezbjeđivao organizaciju i kontrolu rada vojnih sudova u jedinicama 4. korpusa. Formiranjem korpusne vojne oblasti, 7. marta 1944. godine, formiran je i pri njoj vojnodosudski odsjek, koji je bio ovlašten da preispituje presude vojnih sudova komandi vojnih područja.

Poslije drugog zasjedanja AVNOJ-a, a u duhu njegovih odluka, došlo je do reorganizacije vojnog sudstva, koje je regulisano Uredbom Vrhovnog komandanta Tita, od 24. maja 1944. godine.⁵⁶⁸ Tom uredbom ukinuti su svi dotadašnji vojni sudovi, a formirani: vojni sudovi korpusa, vojni sudovi korpusnih vojnih oblasti i viši vojni sud. Vojni sud korpusa sačinjavala su sudska vijeća koja su se formirala pri štabu svake divizije. Predsjednik vojnog suda korpusa bio je i predsjednik suda korpusne vojne oblasti. Takva organizacija ostala je do kraja rata.

Vojni sudovi 4. korpusa NOVJ radili su u teškim ratnim uslovima, koji su na operativnom području 4. korpusa bili karakteristični po neviđenim zločinima i zvjerstvima okupatora, njemačke i talijanske vojske i domaćih izdajnika, ustaša i četnika. Vršena su masovna ubijanja pokolji, paljevine čitavih sela, pljačka narodne imovine i dr. Radeći na liniji KPJ, koja je trasirala i politiku sudstva u NOB-u, vojni sudovi su, uz pomoć štabova, komandi jedinica, i ustanova, uspješno izvršavali svoje zadatke.

Zbornik, tom 2, (Bilten VŠ), str. 273.

Arhiv VII - kut. 15a, reg. br. 2168\7.

Pored navedenih izvora podataka, korišćen je i rad puk. Petra Malobabića, *Razvoj i rad vojnog pravosuđa u 1. korpusu NOVH (4. korpus NOVJ)*, — Zbornik br. 17, HA Karlovac, 1. korpus NOVH, str. 672.

Pregled

FORMACIJSKIH I VANFORMACIJSKIH JEDINICA 4. KORPUSA NOVJ

A. Formacijske jedinice

DIVIZIJE SA BRIGADAMA

— 6. lička proleterska divizija formirana je 22. 11. 1942. godine. U sastavu Korpusa ostaje do 11. 11. 1943. godine, kada ulazi u sastav 1. proleterskog korpusa. Naziv — b. proleterska divizija »Nikola Tesla« dobila je 19. 3. 1944. godine.

— 1. lička NOU brigada formirana je od preformirane 1. NOU brigade Hrvatske i nosi njen datum formiranja, 8. 7. 1942. godine. Naziv udarna nosi od formiranja, a proleterska od 19. 3. 1944. Odlikovana je sa ONH, ONO, OBJI i OPzI reda. Kao 1. brigada 6. divizije ostaje od formiranja divizije do kraja rata.

— 2. lička NOU brigada formirana je kao 2. NO brigada Hrvatske, 18. 8. 1942. godine. Od formiranja 6. divizije pa do kraja rata ostaje njena 2. brigada. Naziv udarna dobila je u oktobru 1942. godine, a proleterska od 19. 3. 1944. godine. Odlikovana je ONH, OBJI i OPzI reda.

— 3. lička NOU brigada, formirana je kao 9. NO brigada Hrvatske, 9. 9. 1942. godine. Do 17. 5. 1943. godine u sastavu je 6. divizije kao njena 9. brigada, zatim do kraja rata kao 3. brigada 6. divizije. Naziv udarna dobila je oktobra 1942. godine, a proleterska 13. 3. 1944. godine. Odlikovana je sa ONH, ONO, OBJI i OPzI reda.

— 7. udarna banijska divizija formirana je 22. 11. 1942. godine. U sastavu 4. korpusa ostaje do 28. 1. 1942. godine, kada ulazi u sastav operativne grupe Vrhovnog štaba NOV i POJ, gdje ostaje do 2. 9. 1943. godine, kada ponovo ulazi u sastav 4. korpusa i ostaje do kraja rata. Naziv udarna dobila je po dolasku u Baniju.

— 1. udarna banijska brigada formirana je kao 7. NO brigada Hrvatske, 2. 9. 1942. godine. Od formiranja 7. divizije do 11. 9. 1943. je njena 9. brigada, a zatim do kraja rata 1. udarna brigada. Odlikovana je sa ONH, OZNI i OBJI reda.

— 2. udarna banijska brigada formirana je kao 8. NO brigada Hrvatske, 7. 9. 1942. godine. Od formiranja 7. divizije do 11. 9. 1943. je njena 8. brigada, a zatim do 6. 12. 1944. 2. udarna brigada, kada se rasformira, a njen naziv i tradicije preuzima do tada 4. brigada 7. divizije. Odlikovana je ONH, OZNI i OBJI reda.

— 3. udarna banijska brigada formirana je kao 16. NO brigada Hrvatske, 26. 12. 1942. godine. Od formiranja 7. divizije pa do 18. 8. 1943. godine bila je njena 16. brigada, kada se rasformirala. Mjesto nje, kao 3. brigada 7. divizije ušla je 11. 9. 1943. godine 1. brigada unske operativne grupe. 16. brigada odlikovana je ONH, OZNI i OBJI reda.

— 4. banijska brigada formirana je 1. 5. 1943. godine, kao 1. brigada unske operativne grupe, a od 11. 9. 1943. godine postaje 3. brigada 7. divizije.

— 5. banijska brigada formirana je 30. 6. 1943. godine, kao 2. brigada UOG, a 11. 9. 1943. godine postaje 4. brigada 7. divizije do 6. 12. 1944. godine, kada postaje 2. brigada 7. divizije.

— 8. udarna kordunaška divizija formirana je 22. 11. 1942. godine i ostaje u sastavu 4. korpusa do kraja rata. Naziv udarna dobila je 6. 6. 1944. godine.

— 1. udarna kordunaška brigada formirana je 19. 8. 1942. godine, kao 4. NOU brigada Hrvatske. Do 17. 5. 1943. godine u sastavu je 8. divizije kao njena 4. brigada, a zatim do kraja rata kao 1. brigada 8. divizije. Odlikovana je sa ONO, OPzI i OBJI reda.

— 2. udarna kordunaška brigada formirana je 16. septembra 1942. godine, kao 5. NOU brigada Hrvatske. Do 17. 5. 1943. godine u sastavu je 8. divizije kao njena 5. brigada, a zatim do kraja rata kao 2. brigada 8. divizije. Odlikovana je sa ONO, OPzI i OBJI reda.

— 3. udarna kordunaška brigada formirana je 5. 12. 1942. godine kao 15. NOU brigada Hrvatske. Od formiranja 8. divizije do 17. 5. 1943. je njena 15. brigada, a zatim do 16. 12. 1943. god. 3. brigada iste divizije, kada dobija i naziv »Plašćanska brigada«. Rasformirana je dvanaest dana pre završetka rata — 25. 4. 1945. godine. Odlikovana je sa OPzI, OZNI i OBJI reda.

— 34. udarna divizija formirana je 30. 1. 1944. godine, od kada je, pa do kraja rata, bila u sastavu 4. korpusa NOVJ. Naziv udarna bila je 31. 12. 1944. godine.

— 16. slavonska omladinska udarna brigada »Joža Vlahović«, formirana 29. 12. 1942. godine, bila je u sastavu 34. divizije, od formiranja divizije pa do 26. 5. 1944. godine, a zatim pod komandom 7. divizije do 29. 6. 1944. godine, kada je prešla Savu i ušla u sastav 40. divizije. Do ulaska u 34. diviziju bila je u sastavu 4. divizije (kasnije 12. divizija), do 18. 10. 1943, kada je stavljena pod komandu operativnog štaba za žumberačko-pokupski sektor. Naziv »Omladinska brigada »Joža Vlahović« dobila je 29. 6. 1943, a naziv udarna 1. 10. 1944. godine. Odlikovana je sa ONO, OZNI i OBJI reda.

— Brigada »Franjo Ogulinac—Seljo« formirana je 8. 1. 1944. godine. Od formiranja 34. divizije (30. 1. 1944) pa do kraja rata bila je u njenom sastavu. Do ulaska u 34. diviziju bila je pod komandom operativnog štaba za žumberačko-pokupski sektor. Naziv udarna dobila je 6. 7. 1944. godine, a odlikovala je sa OZNI i OBJI reda.

— Karlovačka udarna brigada formirana je 27. 2. 1944. godine kao Karlovačka brigada 8. divizije. Krajem aprila 1944. godine ulazi u

sastav 34. divizije, gdje ostaje do kraja rata. Naziv udarna dobila je 27. 10. 1944. godine, a odlikovana je sa OZNI reda.

— Žumberačka brigada formirana je 27. 8. 1944. godine. U sastavu 34. divizije ostaje od formiranja do kraja rata. Odlikovana je sa OZNI reda.

— Unska operativna grupa (UOG), formirana 29. 4. 1943. godine — od 4. banijske brigade, 8. krajiške brigade i tri bataljona Kordunaškog NOP odreda — bila je u sastavu 4. korpusa od 27. 6. 1943. do 11. 9. 1943. kada je rasformirana, a njena 1. brigada (4. banijska brigada) i 2. brigada (5. banijska brigada) ušle su u sastav 7. divizije. Po formiranju 5. banijske brigade (30. 6. 1943) 8. krajiška brigada je vraćena u sastav svoje 4. divizije. Do ulaska u sastav 4. korpusa (27. 6. 1943) UOG je bila pod komandom GŠH.

— Unska operativna grupa, formirana 27. 2. 1944. godine — od 1. muslimanske brigade (27. 2. 1944), 2. muslimanske brigade (2. 3. 1944) i Krajiškog (muslimanskog) NOP odreda (15. 3. 1944) - bila je u sastavu 4. korpusa do njenog rasformiranja, krajem februara 1945. godine. Od njenih boraca i starješina formirana je 4. muslimanska brigada 8. divizije, a 25. 4. 1945. mjesto 3. plaščanske brigade 8. divizije, koja je rasformirana, postaje 3. muslimanska brigada 8. divizije. Prva i druga muslimanska brigada odlikovane su sa OBJI reda.

— Artiljerijska brigada 4. korpusa NOVJ, formirana početkom marta 1945. godine, sastavljena je od tri divizion. Odlikovana je sa OZNI reda.

B. Vanformacijske jedinice koje su izvjesno vreme bile pod operativnom komandom Štaba 4. korpusa

— 13. primorsko-goranska divizija formirana u drugoj polovini aprila 1943. godine — koja je u svome sastavu imala 1. brigadu (6. prim. goranska, formirana 12. 10. 1942), 2. brigadu (14. prim. goranska, formirana 26. 11. 1942), 3. brigadu (formirana sredinom septembra 1943, rasformirana 2. 4. 1945) i 4. brigadu (formirana sredinom septembra 1943, rasformirana 16. 6. 1944), — bila je povremeno pod operativnom komandom Štaba 4. korpusa u vrijeme od 10. maja 1943. do 30. januara 1944. godine.

— 13. proleterska brigada »Rade Končar«, formirana 7—10. novembra 1942. godine, bila je, takođe, povremeno pod operativnom komandom Štaba 4. korpusa od njenog formiranja do odlaska u 1. proletersku diviziju, oktobra 1943. godine.

— Lički (do februara 1944. godine), Kordunaški, Banijski, Žumberački, Pokupski, Karlovački i Cazinski NOP odredi povremeno su bili pod komandom GŠH, a povremeno pod komandom Štaba 4. korpusa.

— Drugi diverzantski bataljon, formiran 7. 10. 1943. godine, čija su se diverzantska dejstva uglavnom odvijala na operativnom području 4. korpusa, bio je po materijalno-tehničkim pitanjima i snabdijevanju vezan za Štab 4. korpusa, a po organizaciono-kadrovskim za Glavni štab NOV i POH.

Pregled

STARJEŠINA ŠTABA 4. KORPUSA, ŠTABOVA DIVIZIJA I BRIGADA ZA DUŽNOSTI: KOMANDANT, POLITIČKI KOMESAR, ZAMJENIK KOMANDANTA I POLITIČKOG KOMESARA I NAČELNIKA ŠTABA

ŠTAB 4. KORPUSA

Komandanti: *Ivan GOŠNJAK, Ivan RUKAVINA, Bogdan OREŠČANIN, Miloš ŠUMONJA*

Politkomesar: *Većeslav HOLJEVAC*

Zamjenik komandanta za KVO: *Stanko BJELAJAC, Uroš KRUNIĆ*

Načelnici Štaba: *Bogdan OREŠČANIN, Milan KUPREŠANIN, Nikola GRUBOR, Petar KLEUT, Stanko BJELAJAC.*

ŠTAB 6. LIČKE PROLETERSKE DIVIZIJE

(dok je bila u sastavu 4. korpusa)

Komandanti: *Srećko MANOLA, Đoko JOVANIĆ*

Politkomesari: *Rade ŽIGIĆ, Živan DIMITRIJEVIĆ*

Načelnici Štaba: *Mićun ŠAKIĆ, Miloš UZELAC*

Štab 1. brigade 6. divizije

Komandanti: *Stevo OPSENICA, Lazo RADAKOVIĆ, Milan DIMIĆ*

Politkomesari: *Uroš KRUNIĆ, Srđan BRUJIĆ, Branko DESNICA, Nikola PEINOVIĆ, Bogdan VUJINOVIĆ*

Zamjenici Komandanta: *Milan ŠIJAN, Rade BUBALO, Dragan RAKIĆ*

Zamjenici politkomesara: *Milan UZELAC, Bogdan VUJINOVIĆ, Simo MRDA*

Štab 2. brigade 6. divizije

Komandanti: *Mićun ŠAKIĆ, Miloš UZELAC, Dušan DOTLIĆ*

Politkomesari: *Petar BABIĆ, Đuro STANKOVIĆ, Branko DAMJANOVIĆ*

Zamjenik komandanta: *Lazo RADAKOVIĆ, Dušan DOTLIĆ, Đurađ POKRAJAC, Dragan RAKIĆ, Danić DAMJANOVIĆ*

Zamjenici politkomesara: *Bogdan VUJINOVIĆ, Simo MRDA, Nikola PEINOVIĆ*

Štab 3. brigade 6. divizije

Komandanti: *Milan KUPREŠANIN Momčilo NOVKOVIĆ, Milan SIJAN*

Politkomesar: *Milan BASTA*

Zamjenici komandanta: *Momčilo NOVKOVIĆ, Milan DIMIĆ, Dmitar ZAKLAN*

Zamjenici politkomesara: *Jozo HADELAN, Petar BABIĆ, Bogdan VUJINOVIĆ, Dane ČUIĆ*

ŠTAB 7. UDARNE DIVIZIJE

Komandanti: *Pavle JAKŠIĆ, Stanko BJELAJAC, Milan PAVLOVIĆ*
Politkomesari: *Đuro KLADARIN, t/ros KRUNIĆ, Milan KNEŽEVIĆ*
Pomoćnici politkomesara: *Pero LALOVIĆ, Milan OMAZIĆ*
Šef politodjela: *Vlado BOŽOVIĆ, Dobrivoje VIDIĆ, Stevo ILIĆ*
Načelnici Štaba: *Milan PAVLOVIĆ, Vojislav ĐOKIĆ Stanko BJELAJAC, Mihajlo VOJNOVIĆ, Nikola KOJIĆ, Jovica LONČAR, Jovo ČAKALO*

Štab 1. brigade 7. divizije (7. brigada)

Komandanti: *Nikola MRAOVIĆ NINA, Sredoje UROŠEVIĆ, Dimitrije VOJVODIĆ ZEKO, Vojko HOHŠTETER, Rade MILOJEVIĆ, Miloš SUZIĆ, Nikola JOKA, Branko BABIĆ, Đuro PJEVAČ*
Politkomesari: *Đuro ČIZMEK, Mile MRAOVIĆ, Uroš KRUNIĆ Branko BOROJEVIĆ, Janko MRAKOVIĆ, Slobodan BJELAJAC*
Zamjenici komandanta: *Đuro BAKRAČ, Vojko HOHŠTETER, Rade MILOJEVIĆ, Miloš SUZIĆ, Nikola JOKA*

Zamjenici politkomesara: *Miloš ŽIC, Pero LALOVIĆ, Ljubomir KLJAJIĆ GRBAC, Dušan LAZIĆ, Nedeljko RAĐENOVIĆ NEDO*
Načelnici Štabova: *Milan PAVLOVIĆ MIĆUN, Vlado BAKARIĆ, Josip KUŠTRIN BRACO, Đuro PJEVAČ, Radovan BOŽIĆ*

Štab 2. brigade 7. divizije (8. brigada)

Komandanti: *Stanko BJELAJAC ČANE, Rade GRMUŠA RARA, Savo MIOČINOVIĆ*

Politkomesari: *Ranko MITIĆ, Damjan VUJINOVIĆ DENI, Šukrija BIJEDIĆ, Mirko BURIĆ, Slavko BOROJEVIĆ, Savo MATIJAŠEVIĆ*

Zamjenici komandanta: *Milan PAVLOVIĆ MIĆUN, Rade GRMUŠA RARA, Voľ(?) HOHŠTETER, Miloš SUZIĆ, Rade MILOJEVIĆ, Janko ZEBIĆ, Savo MIOČINOVIĆ*

Zamjenici politkomesara: *Šukrija BIJEDIĆ, Stjepan DEBELJAK BIL. Stanko KREČA ČANE, Milutin OMAZIĆ, Nedeljko RAĐENOVIĆ NEDO*

Načelnici Štaba: *Junuz STEVO, Nikola BJELAJAC, Savo MIOČINOVIĆ, Stevo BEGOVIĆ*

Štab 3. brigade 7. divizije (16. brigada)

Komandiri: *Vojko HOHŠTETER, Ante BANINA*

Politkomesar: *Uroš SLIJEPCEVIC*

Zamjenici komandanta: *Rade MILOJEVIĆ, Mirko MILANOVIĆ,*
Zamjenici politkomesara: *Milan STANIĆ, Milinko MAROJEVIĆ*
Načelnici Štaba: *Veljko Broz, Nikola KAJIĆ KOLE*

Štab 4. banijske brigade (3. brig. 7. divizije)

Komandanti: *Đuro BAKRAČ, Milan TRNINIĆ MIĆO, Jovo ČAKALO, Savo MIOČINOVIĆ, Mirko BILA*

Politkomesari: *Ranko MITIĆ, Mirko BALTIĆ, Janko BOBETKO, Milan KNEŽEVIĆ, Ljubomir KLJAJIĆ*

Zamjenici komandanta: *Milan TRNINIĆ MIĆO, Savo MIOČINOVIĆ*

Zamjenici politkomesara: *Dragan STOJAKOVIĆ PUTNIK, Blažo MARKOVIĆ, Nedeljko RAĐENOVIĆ NEDO, Mile PEŠKIR, Dušan LAZIĆ*

Načelnici Štaba: *Branko BABIĆ, Milan MARTINOVIĆ REDŽO, Mirko BILA, Nikola DROBNJAK*

Štab 5. banijske brigade (4. i 2. brigada 7. divizije)

Komandanti: *Petar MALJKOVIĆ, Janko ZEBIĆ, Savo MIOČINOVIĆ, Branko BABIĆ*

Politkomesari: *Dušan JANDRIĆ, Janko BOBETKO, Đuro TINTOR DUDE, Savo MATIJAŠEVIĆ*

Zamjenik komandanta: *Gojko GRUBOR*

Zamjenici politkomesara: *Uroš SLIJEPČEVIĆ, Milutin OMAZIĆ, Ljubomir KLJAJIĆ GRLAC, Branko BRKOVIĆ*

Načelnici Štaba: *Vlado BAKARIĆ, Janko ZEBIĆ, Stevo BEGOVIĆ*

ŠTAB 8. UDARNE KORDUNAŠKE DIVIZIJE

Komandanti: *Vlado ČETKOVIĆ, Miloš ŠUMONJA, Mihajlo VOJNOVIĆ, Joco TARABIĆ*

Politkomesari: *Artur TURKULIN, Miloš ŠUMONJA, Aleksandar BAČKOVIĆ Dušan HRSTIĆ, Šukrija BIJEDIĆ*

Pomoćnik politkomesara: *Stevo ILIĆ*

Šef politodjela: *Blažo LOMPAR*

Načelnici Štaba: *Joco TARABIĆ Miloš ŠUMONJA, Nikola GRUBOR, Mihajlo VOJNOVIĆ, Milan PAVLOVIĆ MIĆUN, Joco TARABIĆ, Mihajlo BLAZEVIĆ MIŠKO, Simo MIKAŠINOVIĆ*

Stab 1. brigade 8. divizije (4. brigada)

Komandanti: *Nikola VIDOVIĆ, Petar KLEUT, Mihajlo VOJNOVIĆ, Mihajlo BLAŽEVIĆ MIŠKO, Miloš KLJAJIĆ, Simo MIKAŠINOVIĆ, Joco MILJKOVIĆ, Mirko ŽUTIĆ, Dragan PAJIĆ*

Politkomesari: *Mile MARTINOVIĆ, Artur TURKULIN, Mile MARTINOVIĆ, Dušan BAIĆ, Aleksandar BACKOVIĆ, Dušan BABIĆ, Milan ZIMONJA*

Zamjenici komandanta: *Stanko GABRIĆ, Joco TARABIĆ, Mihajlo VOJNOVIĆ, Miloš KLJAJIĆ, *

Zamjenici politkomesara: *Vlado NOVAKOVIĆ, Pajo SAMARDŽIJA, Mišo RADOJČIĆ*

Načelnici Štaba: *Dušan KOSANOVIĆ, Joco MILJKOVIĆ, Mirko ZUTIC, Vojin LJEPOJEVIĆ*

Štab 2. brigade 8. divizije (5. brigada)

Komandanti: *Bogdan OREŠČANIN, Miloš ŠUMONJA, Joco TARA-BIĆ, Nikola VIDOVIĆ, Mihajlo VOJNOVIĆ, Rade ŠKALJAC*

Politkomesari: *Miloš ŠUMONJA, Šime BALEN, Đuro KRAJAČIĆ, Dušan HRSTIĆ, Steve, TOMIĆ, Miloš KUKIĆ*

Zamjenici komandanta: *Milutin KARAŠ, Simo MIKAŠINOVIĆ Gojko GRUBOR*

Zamjenici politkomesara: *Rade JANJANIN, Rade ZRINJANIN, Mićo LEŽAJIĆ*

Načelnici Štaba: *Dragan PAJIĆ, Mirko ŽUTIĆ, Simo KLIČKOVIĆ Miloš KORAC, Dušan TEPŠIĆ, Pavao MACUT*

Štab 3. brigade 8. divizije (15. brigada)

Komandanti: *Nikola VIDOVIĆ, Momčilo NOVKOVIĆ, Miloš KUKIĆ, Dragan PAJIĆ, Mirko ŽUTIĆ*

Politkomesari: *Branko BEKIĆ, Aleksandar BAČKOVIĆ, Dušan BAIĆ, Aleksandar BACKOVIĆ, Simo LIVADA, Milan ZIMONJA*

Zamjenici komandanta: *Milislav DAKIĆ, Mihajlo BLAŽEVIĆ MIŠKO, Miloš KUKIĆ, Gojko GRUBOR, Đuro ČUJIĆ*

Zamjenici politkomesara: *Anton VIDOVIĆ, Bozo RKMAN, Stevo RADANOVIĆ, Ilija BAKIĆ*

Načelnici Štaba: *Ignjatij PERIĆ GNJACO, Marko LUČIĆ, Dušan TEPŠIĆ, Đuro ČUĆIĆ*

\ Štab muslimanske brigade 8. divizije

Komandanti: *Zuhdija ŽALIĆ, Tana AHMETOVIĆ, Sulejman VAS-CARAC SULJO*

Politkomesari: *Rasim DELIĆ, Ismet ARNAUTOVIĆ*

Zamjenici komandanta: *Hasica VELJAČIĆ, Dušan TEPŠIĆ*

Zamjenici politkomesara: *Čamil SALIHODŽIĆ, Bajazit BAKALOV IĆ*

Načelnik Štaba: *Tane AHMETOVIĆ, Dušan TEPŠIĆ*

ŠTAB 34. UDARNE DIVIZIJE

Komandant: *Martin DASOVIĆ*

Politkomesari: *Franjo KNEBL, Drago GOVORUŠIĆ*

Pomoćnik politkomesara: *Dušan LIVADA*

Načelnik Štaba: *Dušan PEKIĆ, Augustin ADAMIK, Milutin KARAŠ, Boca BALAŠ*

Šef politodjela: *Dušan LIVADA*

Štab omladinske brigade 34. divizije

danti: *Stanko BASARIĆ, Dušan ČORKOVIĆ Đuro DULIĆ, Rade KNEŽEVIĆ TIHI, Milan POPARA SELJO, Čedomir PRIČA, Nikola SUMEŽIĆ, Bogumil SEPIĆ*

Politkomesari: *Drago* BOBETKO MAGA, *Marijan* CVETKOVIĆ,
Ivan SENJUG UJAK, *Alojz* TENCER
Zamjenici komandanta: *Đuro* DULIC, *Lazo* DRAGAŠ
Zamjenici politkomesara: *Franjo* KNEBL, *Savo* KUSTURIĆ, *Točlor*
MILOJEVIĆ, *Vlado* MUTAK, *Drezga* PORIN, *Jovan* MANDIĆ
Načelnici Štaba: *Mijo* BOBETKO, *Gojko* KOVAČEVIĆ, *Lazo* VO-
LAŠ, *Ljuban* VUKIĆ, *Sreto* ŽARKOVIĆ

Štab brigade »Franjo Ogulinac Seljo« 34. divizije

Komandanti: *Ivan* MLADEN, *Milan* TOJAGIĆ
Politkomesari: *Marijan* BADEL, *Bozo* RKMAN, *Ahmed* DELIBE-
GOVIĆ
Zamjenik komandanta: *Milan* TOJAGIĆ
Zamjenici politkomesara: *Drago* GORUŠIĆ, *Bozo* RKMAN, *Rudolf*
LUKIN, *Savo* TESLA
Načelnici Štaba: *Feodor* ŠKRINJAR, *Drago* KOPUAR, *Mirko* VU-
KOVIĆ, *Ljuban* AJDINOVIĆ, *Nebojša* TRKULJA

Štab karlovačke 34. divizije

Komandanti: *Franjo* MOLEK, *Boris* BALAŠ, *Sulejman* VASCARAC
SULJO, *Boris* BALAŠ
Politkomesari: *Petar* ERDELJAC, *Rafael* TABOR RAFKO
Zamjenici politkomesara: *Rafael* TABOR RAFKO, *Janko* FUZDEK,
Ivan KATUŠIĆ
Načelnici Štaba: *Ivan* GRAHO, *Rade* ŠKALJAC, *Simo* MIŠČEVIĆ

Žumberačka brigada 34. divizije

Komandanti: *Tomo* ŽALAC, *Ljuban* AJDINOVIĆ
Politkomesari: *Tomo* DIJANOVIĆ, *Danko* FUČAK, *Dušan* STANO-
JEVIĆ
Pomoćnik politkomesara: *Mato* MIHIĆ
Načelnici Štaba: *Stanko* NEVAJDA, *Ivan* GRAHO

ŠTAB UNSKE OPERATIVNE GRUPE 4. KORPUSA

Komandanti: *Huška* MILJKOVIĆ, *Halil* ŠAKANOVIĆ
Politkomesari: *Šukrija* BIJEDIĆ
Zamjenik komandanta: *Ahmet* FETAHAGIĆ
Zamjenik politkomesara: *Dušan* JANDRIĆ
Načelnici Štaba: *Ignjatije* PERIĆ GNJACO, *Stanko* KREČA ČANE,
Sulejman VASCARAC SULJO

Štab 1. muslimanske brigade UOG

Komandanti: *Halil* ŠAKANOVIĆ *Zuhdija* ŽALIĆ, *Mustafa* AHME-
TOVIĆ TANA \
Politkomesari: *Adem* HERCEGOVAC, *Ahmo* DELIBEGOVIĆ, *Ra-*
sim DELIĆ *Ismet* AHMETOVIĆ

Zamjenici komandanta: *Zuhdija* ŽALIĆ, *Hasica* VELJAČIĆ, *Dušan* TEPSIĆ

Zamjenici politkomesara: *Hakija* POZDERAC, *Ćamil* SALIHODŽIĆ,
Bajazit BAKALLOVIĆ

Štab 2. muslimanske brigade UOG

Komandant: *Muharem* MEĐEDOVIĆ

Politkomesar: *Šefik* KAPETANOVIĆ

Zamjenici komandanta: *Suljo* ČORALIĆ, *Ahmet* FATAHAGIĆ

Zamjenik politkomesara: *Hakija* POZDERAC

NAPOMENA:

U nekim štabovima brigada od februara 1944. godine bili su samo zamjenici komandanta, a zatim su ukinuti i uvedeni načelnici štabova.

Aprila 1944. godine zamjenici politkomesara preimenovani su u pomoćnike politkomesara.

Podatke za 6. ličku diviziju dali su Milan Petričić, direktor Doma 6. ličke divizije, pukovnik Đuro Stanković i pukovnik Đorđe Orlović, za 7. banijsku diviziju pukovnik Ljuba Đurić, za 8. diviziju pukovnik Ignjatije Perić Gnjaco. Za 34. diviziju i Unsku operativnu grupu podaci su uzeti na osnovu dokumenata i do sada izdatih brigadnih monografija.

PREGLED BROJA STANOVNika I NACIONALNOG SASTAVA SA
OPERATIVNOG PODRUČJA 1. KORPUSA NOVH — 4. KORPUSA
NOVJ SA STANJEM 1931. I 1948. GODINE

KOTAR — SREZ	Br. stan.		Srba		Hrvata		Ostalih	
	1931.	1948.	1931.	1948.	1931.	1948.	1931.	1948.
Gračac	27859	18857	19818	14193	8020	4640	21	24
D. Lapac	16554	10241	15047	10099	1500	134	7	8
Gospić	34060	20674	16611	8860	17428	11802	21	12
Perušić	19760	17182	16519	1788	3234	15383	7	12
Otočac	33688	27789	17530	12353	16075	15383	83	53
Korenica	14482	17626	12046	14495	2424	3124	12	7
S v e g a :	146403	112369	97571	61788	48681	50466	151	116
Karlovac	64653	77203	3130	3938	60604	72735	919	531
Vrginmost	37820	27046	30237	21316	7571	5660	12	70
Vojnić	31249	23149	27608	22581	3613	556	28	12
Slunj	45829	31156	24352	11735	21470	19405	7	16
S v e g a :	179551	158554	85327	59569	93258	98356	966	629
Glina	45742	34757	30606	22149	15003	12550	133	58
Petrinja	38392	32677	20808	12801	17369	19589	215	287
Sisak	38551	27342	2037	434	35767	26411	547	497
Kostajnica	29099	25517	19157	15860	9857	9580	85	77
Dvor na Uni	21736	21744	19440	19440	2248	2246	48	58
S v e g a :	173320	142037	92048	70684	80244	70376	1028	977

KOTAR — SREZ	Br. stan.		Srba		Hrvata		Ostalih	
	1931.	1948.	1931.	1948.	1931.	1948.	1931.	1948.
Bihać	34282	24275	12685	7086	7873	5970	Musi. 13724	Musi. 11219
Cazin	47283	33241	11072	2363	895	327	Musi. 35316	Musi. 30551
Velika Kladuša	Cazin	21861	Cazin	4303	Cazin	1095	Cazin	16463
Svega :	81565	79377	23757	13752	8768	7392	Musl. 49040	Musl. 58233
Ogulin	47203	39210	22516	16221	24592	22833	95	156
Jastrebarsko	38009	38365	85	205	32882	37973	5042	187
Samobor	26598	29884	73	42	26445	29370	80	372
Velika Gorica	35779	41675	75	128	35634	41319	70	228
Svega :	100386	109924	233	375	94961	108662	5192	787

ZBIRNI PREGLED

LIKA	146403	112369	97571	61788	48681	50466	151	116
KORDUN	179551	158554	85327	59569	93258	98356	966	629
BANIJA	173320	142037	92048	70684	80244	70376	1028	977
CAZINSKA KRAJINA	81565	79377	23757	13752	8768	7392	Musi. 49040	8, 432, 58233
OGULIN	47203	39210	22516	16221	24592	22833	95	156
ŽUMBERAK I POKUPLJE	100386	109924	233	375	94961	108662	5192	787
U K U P N O :	728428	641471	321452	222389	350504	358085	56472	60898

Napomena: Hrvatska je imala 1931. godine 3,785.455, a 1948. godine 3,779.835 stanovnika.

Izvor podataka: Savezni zavod za statistiku, Popis stanovništva, knjiga druga za 1931. godinu i knjiga deveta za 1948. godinu.

Izvori i literatura

Arhiv Vojnoistorijskog instituta, fondovi dokumenata i mikroteka
Zbornik dokumenata i podataka o NOR-u jugoslovenskih naroda, tom
5, knjige 1—39, Vojnoistorijski institut, Beograd.

Historijski arhiv Karlovac, Zbornici 3, 6, 8 i 11-druga, treća i četvrta
godina rata.

Prva proleterska divizija, izdanje »Epoha«, Izdavačko, štamparsko i
knjižarsko preduzeće Zagreb, 1964. godine.

Sedma banijska divizija, Vojnoizdavački zavod, Beograd 1967. godine.

Osmo kordunaška udarna divizija, Historijski arhiv Karlovac, Zbornik
9. 1977. godine.

Svetozar Tintor, *Trinaesta primorsko-goranska divizija*, Institut za
historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb 1968. godine.

Milan Sijan, *Treća lička brigada*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1970.
godine.

Četvrta banijska brigada, Zbornik sjećanja, Vojnoizdavački zavod,
Beograd, 1972. godine.

Ljuban Đurić, *Sedma banijska brigada »Vasilj Gaćeša«*, Vojnoizdavački
zavod, Beograd, 1981. godine.

Ignjatije Perić i Joco Tarabić, *Četvrta kordunaška NOU brigada*,
Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1977. godine.

Ignjatije Perić, *Peta kordunaška brigada*, Vojnoizdavački zavod, Beo-
grad, 1972. godine.

Ignjatije Perić, *Petnaesta kordunaška brigada*, Vojnoizdavački zavod,
Beograd, 1978. godine.

Puk. Josip Lulik Pepo i dr Đuro Zatezalo, *Karlovačka brigada*,
Historijski arhiv Karlovac, 1984. godine.

Vladimir Valjan, *Brigada »Franjo Ogulinac Seljo«*, Vojnoizdavački
zavod, Beograd, 1968. godine.

Stevo Pravdić i Nail Redžić, *16. slavonska omladinska NOU brigada
»Joža Vlahović«*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1976. godine.

Rade Bulat, *Žumberak i Pokuplje u NO borbi*, Kultura, Zagreb, 1951.
godine.

Petar Tomac, *Četvrta neprijateljska ofanziva*, Mala vojna biblioteka,
Beograd, 1951. godine.

Đuro Kladarin, *Slom četvrte i pete okupatorsko-kvislinške ofanzive*,
Kultura, Zagreb, 1954. godine.

Branko Perović, *Borbe prvog hrvatskog i prvog bosanskog korpusa
NOVJ u januaru i februaru 1943. godine*, Vojnoizdavački zavod,
Beograd, 1977. godine.

Mladen Colić, *Takozvana nezavisna država Hrvatska 1941*, Delta-pres, Beograd, 1973. godine.

Nikola Anić, Sekula Joksimović i Mirko Gutić, *Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije 1941—1945*, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1982. godine.

Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, Vojnoistorijski institut, prva knjiga, Beograd, 1963, i druga knjiga, Beograd, 1965. godine.

Vojna enciklopedija, drugo izdanje, knjiga 1 — 10.

Dr Uroš Kostić, *Oslobođenje Istre, Slovenačkog Primorja i Trsta*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1978. godine.

Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije, Vojnoizdavački i novinski centar, Beograd, 1986. godine.

Dr Đuro Zatezalo, *Narodna vlast u Kordunu, Baniji i Lici 1941—1945*, Historijski arhiv u Karlovcu, 1978. godine

Dr Đuro Zatezalo, *Prvi korpus NOVH (4. korpus NOVJ)*, Glas arhivista Društva arhivskih radnika Bosne i Hercegovine, br. 27, str. 89-108.

Prvi korpus NOV Hrvatske, HAK, Zb. 17, Karlovac, 1987. godine.

SADRŽAJ

UVOD

RAZVOJ NARODNOOSLOBODILAČKE BORBE NA OPERATIVNOM PODRUČJU 1. KORPUSA NOV HRVATSKE DO NJEGOVOG FORMIRANJA 22. NOVEMBRA 1942. GODINE

FORMIRANJE I ORGANIZACIONI RAZVOJ 1. KORPUSA NOV HRVATSKE—4. KORPUSA NOVJ.	5
Karakteristike operativnog područja Korpusa	7
Okupatorsko-kvislinške oružane snage i njihov raspored na operativnom području Korpusa	10
RAZVOJ NOB OD USTANKA DO FORMIRANJA 1. KORPUSA NOV HRVATSKE - 22. NOVEMBRA 1942. GODINE	13
Razvoj ustanka i NOB-a u Lici do formiranja Korpusa	15
Daljnji razvoj NOB-a u Lici	18
Borbe 1. NOU brigade Hrvatske i 2. ličke brigade u Kordunu i Baniji	25
Oslobođenje Bihaća i Cazinske krajine	26
Razvoj ustanka i NOB u Kordunu do formiranja Korpusa	27
Razvoj NOB-a u Kordunu tokom 1942.	29
Razvoj ustanka i NOB u Baniji do formiranja Korpusa	36
Razvoj NOB u Žumberku i Pokuplju do formiranja Korpusa	41
Razvoj NOB-a u Gorskom kotaru do formiranja Korpusa	44
Razvoj NOB-a u Cazinskoj krajini do formiranja Korpusa	48

Glava prva

FORMIRANJE I OPERACIJE 1. KORPUSA NOV HRVATSKE

VOJNOPOLITIČKA SITUACIJA U VRIJEME FORMIRANJA PR- VOG KORPUSA NOV HRVATSKE KRAJEM 1942. GODINE	69
DEJSTVA 1. KORPUSA NOV HRVATSKE DO ČETVRTE NEPRI- JATELJEVE OFANZIVE	72
Napad na neprijateljevu posadu u selu Čemernica i željezničkoj stanici Topusko.	72
Napad na neprijatelja u Dvoru na Uni	73
Divizijska borbena dejstva Lika—Kordun—Banija	75
Borbe u Lici	75
Borbe u Kordunu	78
Borbe u Baniji	81
Jednomjesečni rezultati Korpusa	84
Borbena dejstva Korpusa uoči četvrte neprijateljeve ofanzive	86
BORBENA DEJSTVA 1. KORPUSA NOVH U ČETVRTOJ NEPRIJATELJEVOJ OFANZIVI	90

Plan i raspored neprijateljevih snaga	90
Plan i raspored naših snaga	96
Tok borbenih dejstava	99
Borbe u Kordunu	99
Borbe u Baniji	104
Borbe u Lici	108
Banija, Kordun i Lika poslije četvrte neprijateljeve ofanzive	111
Zaključak o borbama u četvrtoj neprijateljevoj ofanzivi u Baniji, Kordunu i Lici	124
BORBE JEDINICA KORPUSA POSLIJE ČETVRTE NE- PRIJATELJEVE OFANZIVE	127
Borbe u Lici i na sektoru Zrmanje	128
Borbe u Kordunu	134
Borbe u Baniji	135
OFANZIVA KORPUSA U PROLJEĆE 1943. GODINE	136
Borbe u Gackoj dolini	136
Borbe 6. divizije na relaciji Gospić—Gračac—Knin	145
Borbe Korpusa oko Gospića i za Gospić	148
REORGANIZACIJA I DEJSTVA 1. KORPUSA U LJETO 1943. GODINE	154
Formiranje novih jedinica	154
Pripreme za novu neprijateljevu ofanzivu	155
Borbe 6. i 8. divizije u Lici	156
Korpusna operacija u Kordunu	160
Borbe u Baniji jula 1943. godine	165
Borbe u Lici: juni-juli 1943. godine	167
Borbena dejstva i odbrana slobodne teritorije avgusta 1943.	170
DEJSTVA 1. KORPUSA U VRIJEME KAPITULACIJE ITA- LIJE	177
Vojno-politička situacija	177
Raspored i zadatak jedinica 1. korpusa uoči i za vrijeme kapitu- lacije Italije	179
Operacije 1. korpusa poslije kapitulacije Italije	185
Gospićka operacija od 3. do 7. oktobra 1943. godine	187
Ogulinjska operacija od 27. septembra do 5. oktobra 1943. godine	191
Tok operacije	194

Glava druga

BORBE 4. KORPUSA NOVJ KRAJEM 1943. I U TOKU 1944. GODINE VOJNO-POLITIČKA SITUACIJA KRAJEM 1943. GODINE	211
PREIMENOVANJE 1. KORPUSA NOVH U 4. KORPUS NOVJ	212
BORBE 4. KORPUSA NOVJ DO KRAJA 1943. GODINE	214
Borbe 4. korpusa u oktobru 1943. godine	214
Borbe 4. korpusa u novembru 1943. godine	220
Borbe 4. korpusa u vrijeme neprijateljeve ofanzive »Panther«, decembra 1943.	229
Tok ofanzive u Kordunu	232
Tok ofanzive u Baniji	233
Čišćenje Cazinske krajine od Huskine milicije " decembra 1943. godine	236

Borbe u Lici (decembar 1943—januar 1944. godine)	237
RAZVOJ NOB U 1944. GODINI I DEJSTVA 4. KORPUSA U	
ZIMU 1944. GODINE	238
Borbe u januaru 1944. godine	240
Borbe u februaru 1944. godine	246
Borbe u martu 1944. godine	254
BORBE 4. KORPUSA U PROLJEĆE 1944. GODINE	262
Borbe u Kordunu, Baniji i Lici početkom aprila 1944. godine	263
Korpusna operacija u Cazinskoj krajini	265
Nastavak borbi u Baniji, Kordunu i Lici	267
Borbe 34. divizije u Žumberku i Pokuplju aprila 1944. godine	271
Borbe 4. korpusa u neprijateljevoj ofanzivi »Morgenstern« i »Šah«, maja 1944. godine	275
BORBE 4. KORPUSA U LJETO 1944. GODINE	283
Stanje na evropskom ratištu u ljeto 1944. godine	283
Napadi na neprijateljeva uporišta i komunikacija	284
Borbe 4. korpusa u Pokuplju itd.	288
Borbe u Baniji	297
Borbe 4. korpusa u avgustu 1944. godine	301
Dejstva na komunikacijama u septembru 1944. godine	308
Napadi na isturena neprijateljeva uporišta: Cazin, Vaganac, Sunja	311
BORBE 4. KORPUSA U JESEN 1944. GODINE	317
Borbe u oktobru 1944. godine	317
Pregled borbi 7. udarne divizije u sadejstvu sa 6. i 10. korpusom od 13. avgusta do 30. oktobra 1944. godine	321
Borbe Korpusa u Baniji, Kordunu, Pokuplju, Žumberku i Cazinskoj krajini u novembru 1944. godine	327
Napad 8. kordunaške divizije na neprijateljeve posade u selu Vojnovcu i na Trojvrhu	335

Glava treća

BORBE 4. KORPUSA U ZIMU 1944/45. GODINE

Borbe u Kordunu i Cazinskoj krajini	355
Borbe na komunikacijama Zagreb—Karlovac	362
Borbe 4. korpusa u januaru 1945. godine	368
Borbe 4. korpusa u februaru 1945. godine	374
BORBE 4. UDARNOG KORPUSA U ZAVRŠNIM OPERACIJAMA	386
Borbe 4. korpusa u Bihaćkoj operaciji	387
Borbe 4. korpusa u Gackoj dolini i na relaciji Bihać—Primišlje	397
Borbe 4. korpusa na karlovačkom sektoru	401
Poslijednje borbe 4. korpusa u završnim operacijama kod Ilirske Bistrice	404

Glava četvrta

KORPUSNA VOJNA OBLAST

Stanje vojnopozadinskih ustanova i jedinica do formiranja Korpuske vojne oblasti	424
ORGANIZACIJA I RAD KORPUSNE VOJNE OBLASTI	434
Organizaciona struktura	434
Mobilizacijski poslovi	436
Ekonomsko obezbjeđenje	439
Tehničko obezbjeđenje	444

Saobraćajno obezbjeđenje	445
Sanitetsko zbrinjavanje	447
Materijalna pomoć saveznika	453
Borbeno obezbjeđenje vojnih ustanova i slobodne teritorije	455
Saradnja sa narodnooslobodilačkim odborima	457
PARTIJSKO-POLITIČKA I DRUGA DJELOVANJA U JEDINI-	
CAMA 4. KORPUSA NOVJ	458
Rad organizacije KPJ i SKOJ-a	458
Politička i kulturno-prosvjetna djelatnost	461
Školovanje i osposobljavanje kadrova	464
Rad vojnog pravosuđa	468

PRILOZI

Pregled formacijskih i vanformacijskih jedinica 4. korpusa NOVJ	471
Pregled starješina Štaba 4. korpusa, štabova divizija i brigada sa dužnosti-	
ma: komandant, politički komesar, zamjenik komandanta i političkog	
komesara i načelnik Štaba	474
Pregled broja stanovnika i nacionalnog sastava sa operativnog područja	
1. korpusa NOVH-4. korpusa NOVJ sa stanjem 1931. i 1948. godine	480
IZVORI I LITERATURA	482

\